

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YAŞAM BOYU ÖĞRENME VE YETİŞKİN EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YETİŞKİN EĞİTİMİ PROGRAMI

ORTA YAŞ VE YAŞLI BİREYLERİN YAŞLILIK DÖNEMİNE İLİŞKİN ALGILARININ VE
YAŞAM BOYU ÖĞRENME İHTİYAÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

DOKTORA TEZİ

YAKUP DAĞLI

ANKARA
Nisan, 2018

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YAŞAM BOYU ÖĞRENME VE YETİŞKİN EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YETİŞKİN EĞİTİMİ PROGRAMI

ORTA YAŞ VE YAŞLI BİREYLERİN YAŞLILIK DÖNEMİNE İLİŞKİN ALGILARININ VE
YAŞAM BOYU ÖĞRENME İHTİYAÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

DOKTORA TEZİ

YAKUP DAĞLI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. HAYAT BOZ

ANKARA
Nisan, 2018

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Yakup Dağlı'nın hazırladığı "Orta Yaş ve Yaşlı Bireylerin Yaşlılık Dönemine İlişkin Algılarının ve Yaşam Boyu Öğrenme İhtiyaçlarının Değerlendirilmesi" başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı/ Yetişkin Eğitimi Programı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

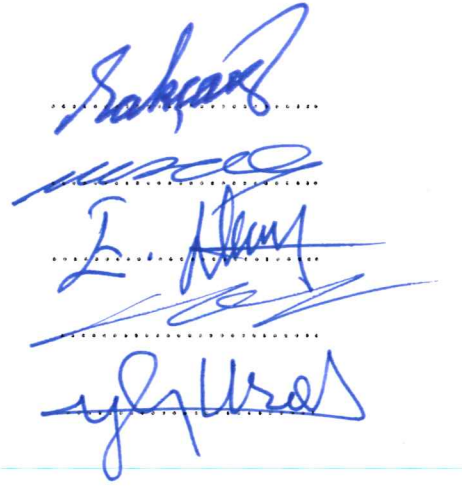
Başkan Prof. Dr. R. Cengiz Akçay

Üye Prof. Dr. Meral Uysal

Üye Prof. Dr. Emine Özmete

Üye Doç. Dr. Hayat Boz (Danışman)

Üye Dr. Öğretim Üyesi Ayhan Ural

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından 12/04/2018 tarihinde uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunca .../.../20.. tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail GÜVEN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Yakup Dağı

ÖZET

ORTA YAŞ VE YAŞLI BİREYLERİN YAŞLILIK DÖNEMİNE İLİŞKİN ALGILARININ VE YAŞAM BOYU ÖĞRENME İHTİYAÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Dağlı, Yakup

Doktora Tezi, Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hayat Boz

Nisan, 2018, xii + 344 Sayfa

Bu çalışmada orta yaş ve yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşlılık algılarının ve yaşlılığa hazırlık için gerekli yaşam boyu öğrenme ihtiyaçlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Fenomenoloji deseninde bir ihtiyaç analizi olan bu araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmış; Ankara’da ikamet eden bireylerden, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik tekniğiyle belirlenen 39 yaşlı ve 33 orta yaşlı katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yaşlılık sürecini deneyimlemiş olan yaşlılarla yaşlanmakta olan orta yaş dönemi katılımcılara yaşlılık algılarına, yaşlılık dönemi sorunlarına ve bu sorunlarla başa çıkma stratejilerine, emeklilik hayatına ve yaşlılığa hazırlanmaya ilişkin sorular sorulmuştur. Verilen cevaplar açık, eksen ve seçici kodlamaları yapıldıktan sonra yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular, her iki gruptaki bireylerin de yaşlılık algısının olumsuz olduğunu ve bireylerin yaşlanma sürecinde sosyo-demografik özelliklerine göre değişebilen 13 başlıkta eğitim ihtiyaçları olabileceğini ortaya çıkarmıştır. Bu eğitim başlıkları psikoloji, sağlıklı yaşam, serbest zaman etkinlikleri, teknoloji kullanımı, kamusal hakları bilme-sosyal etkinlikleri takip etme, dini konular, iş ve meslek, çocuk bakımı, yaşlı bakım, tarım-hayvancılık, okuma yazma, finans yönetimi ve dil eğitimi başlıklarıdır. Çalışma sonunda yaşlılığa hazırlık eğitimleri kapsamında düzenlenebilecek eğitim programlarının androgojik ve gerontolojik varsayımlar dikkate alınarak hazırlanabilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Yaşlı, orta yaşlı, androgoji, gerontoloji, yaşam boyu öğrenme

SUMMARY

THE EVALUATION OF THE SENESCENCE PERCEPTIONS AND THE LIFELONG LEARNING NEEDS OF MIDDLE AGED AND ELDERLY INDIVIDUALS

Dağlı, Yakup

Doctoral Dissertation, Department of Lifelong Learning and Adult Education

Supervisor: Assoc. Prof. Hayat Boz

April, 2018, xii + 344 pages

In this study, it was aimed to determine the senescence perceptions and the lifelong learning needs of the middle aged and the elderly individuals. Qualitative research methods were applied in this research, which is a needs analysis in the phenomenological design pattern; in-depth interviews were conducted in Ankara with 39 elderly and 33 middle-aged participants who were identified by means of maximum diversity sampling method which is one of the purposeful sampling methods. Questions about the ageing perceptions, the problems faced in old ages and the strategies to cope with these problems, retirement life, and preparation for the old ages were asked to the elderly who have been experiencing the aging process and the middle aged who are ageing. The answers were interpreted after open, axis and selective coding. Findings revealed that the individuals in both groups have a negative perception of aging and that individuals, in the aging process, might have educational needs in 13 areas that may vary according to socio-demographic characteristics. These topics include psychology, healthy life, leisure time activities, technology use, knowing public rights-social activities, religious topics, job and profession, child care, elderly care, agriculture-animal husbandry, literacy, financial management and language education. At the end of the study, suggestions were made to prepare training programs for the old age considering the androgical and gerontological assumptions.

Key words: Elderly, middle aged, androgogy, gerontology, lifelong learning

ÖNSÖZ

Doktora düzeyinde çalışma yapan her araştırmacı için istediği konuyu çalışabilmek, ortaya çıkan eserin kalitesi yanında araştırma ve raporlama sürecinin verimli ve zevkli geçmesi için son derece önemlidir. Benim için de çocukluğumdan itibaren birlikte vakit geçirmekten her zaman mutluluk duyduğum yaşlıların dünyasına ilişkin bir araştırma yapmak, gözlemlediğim birçok insanın belli bir yaştan sonra kabuklarına çekilip hayattan kopmalarının nedenlerini ve bu konuda yapılabilecekleri araştırmak oldukça keyifli bir süreç oldu. Hem seçilen konu hem de keyifle sürdürdüğüm çalışma süreci bakımından oldukça şanslı olduğumu; bunu da çalışmamın her aşamasında destek ve yardımlarını esirgemeyen özel ve değerli kişilere borçlu olduğumu belirtmek isterim. Öncelikle, yaşam boyu öğrenme gibi güncel bir alanda yine güncel bir konu olan yaşlanma sürecini çalışmamı başından itibaren destekleyen danışmanım Doç. Dr. Hayat Boz’a, Tez İzleme Komiteleri sürecinde tecrübe ve rehberliklerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Meral Uysal ve Prof. Dr. Emine Özmete’ye teşekkür ederim. Bu araştırmanın düşünsel alt yapısını oluşturma sürecimde yatalak babasına 12 yıl boyunca sabırla bakarak hayırlı bir evlat olmanın canlı bir örneğini sunan, yaşlıların dünyasını yakından gözlemlememe büyük katkı sağlayan babama ve ona bu süreçte en büyük destekçi, bize de bir başka güzel örnek olan anneme teşekkür ederim. Tez yazım sürecinde kişisel gayretlerim tek başına yetmediğinde sundukları moral, motivasyon ve teknik desteklerle iyi ki hayatımdalar dedirten gizli kahramanlarıma, en başta, verilerin toplanma aşamasından, analizine hemen her konuda yardımlarını esirgemeyen, çalışmayı kendi çalışması gibi sahiplenen sağ kolum Psikolog Melike Merve Hafizoğlu’na; nitel bir araştırma yapmanın zorluklarını aşmam için elinden gelen desteği sunan Doç. Dr. Özcan Güngör’e; görüşme yapılacak kişilere ulaşmama yardımcı olan bütün arkadaş, dost ve öğrencilerime; görüşme yapmayı kabul ederek, tanımadıkları birine kocaman yüreklerini cesurca açan güzel insanlara teşekkür ederim. Son olarak, her ne kadar tezi bahane ederek ihmal etmemeye çalışsam da bu konuda her zaman başarılı olamadığım için sık sık boynuma sarılıp “Tezin yarın biter mi?” diye soran, bitmeyeceğini öğrenince de “Olsun belki haftaya biter de beraber oynarız” diyerek bu uzun süreci sabırsızlıkla geçiren çocuklarıma; hayatımdaki her konuda en büyük yardımcım, psikologum, danışmanım eşime sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ONAY.....	ii
BİLDİRİM.....	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
BÖLÜM 1.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1.Problem/Problem Durumu.....	1
1.2.Amaç.....	9
1.3.Önem.....	10
1.4.Sınırlılıklar.....	11
BÖLÜM 2.....	12
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	12
2.1.Yaş ve Yaşam Evreleri.....	12
2.2.Orta Yaş Dönemindeki Bireyler.....	14
2.2.1. Üretkenliğe Karşı Durgunluk Evresi ve Orta Yaş Krizi.....	15
2.3.Yaşlılık Dönemindeki Bireyler.....	17
2.3.1. Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk.....	18
2.4.Türkiye’de Yaşlılar ve Orta Yaşlılar Bakımından Tarihsel Süreç.....	20
2.5.Başarılı Yaşlanma	26
2.6.Yaşlanma Kuramları.....	27
2.6.1. Geri Çekilme Kuramı.....	27
2.6.2. Aktivite (Etkinlik) Kuramı	28
2.6.3. Süreklilik Kuramı	29
2.7.Yaşamboyu Öğrenme Yaklaşımı ve Yaşlılığa Hazırlık Eğitimi.....	30
BÖLÜM 3.....	39
3. YÖNTEM.....	39
3.1.Araştırmanın Modeli.....	39
3.2.Çalışma Grubu.....	40
3.3.Veriler ve Toplanması.....	43
3.3.1. Veri Toplama Araçları.....	43
3.3.1.1. Yaşlılık Dönemindeki Bireylere Uygulanacak Olan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunun Geliştirilme Aşamaları	44
3.3.1.2. Orta Yaş Dönemindeki Bireylere Uygulanacak Olan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunun Geliştirilme Aşamaları.....	46
3.3.2. Verilerin Toplanması	47
3.3.3. Verilerin Analizi.....	54
BÖLÜM 4.....	56
4. BULGULAR	56
4.1.Sosyo-Demografik Bilgiler.....	56
4.1.1. Katılımcıların Cinsiyetleri	57
4.1.2. İkamet Edilen İlçe.....	58
4.1.3. Eğitim Durumu.....	59
4.1.4. Çalışma Durumu.....	60

4.1.5. Medeni Durum.....	61
4.1.6. Ekonomik Durum.....	63
4.1.7. Yaşlı Yakınına Bakım Verme Durumu.....	65
4.2. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığı Algılama Biçimleri.....	66
4.2.1. Olumsuz Algılar	66
4.2.2. Olumlu Algılar.....	68
4.3. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığı Algılama Biçimleri	69
4.3.1. Olumsuz Algılar.....	70
4.3.2. Doğrudan Olumlu Algılar	72
4.3.3. Şartlara Bağlı Olumlu Algılar.....	73
4.4. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Sorunlarına İlişkin Bulgular.....	75
4.4.1. Yaşlılıkla İlişkilendirilen Sorunlar.....	83
4.4.1.1. Sağlık Sorunları.....	85
4.4.1.2. Gerileme ve Yavaşlamalar.....	86
4.4.1.3. Artan Kaygılar	87
4.4.2. Aile İçi Sorunlar	88
4.4.2.1. Eşle Anlaşamama.....	89
4.4.2.2. Çocuklarla İlgili Sorunlar	92
4.4.2.2.1. Çocuklarla Anlaşamama	92
4.4.2.2.2. Bireysel Sorumluluklarına İlişkin Kaygı Duyma.....	96
4.4.3. Ekonomik Sorunlar	98
4.4.4. Sosyal İlişkilere İlişkin Sorunlar.....	99
4.4.4.1. Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlığı Olmama.....	100
4.4.4.2. Geri Çekilme.....	103
4.4.4.3. Sosyal Çevreden Kopma.....	104
4.4.4.4. Sivil Toplum Örgütleri ve Dernek Faaliyetlerine Mesafeli Durma....	108
4.4.5. Yalnızlık	111
4.4.5.1. Yalnız Kalma Ve Bakıma Muhtaç Olma Endişesi	112
4.4.5.2. Evlenme İsteği.....	114
4.4.6. Teknoloji Kullanamama	115
4.4.7. Yaşlı Yakınına Bakım Verme.....	118
4.4.7.1. Bakım verme Konusunda Yetersiz Hissetme.....	119
4.4.7.2. Kardeşlerle Sorun	120
4.4.7.3. Kendi Hayatından Ödün Verme.....	121
4.4.8. Yakınların Ölümü.....	123
4.4.9. Okumazyazmazlık.....	123
4.4.10. Yaş ve Yaşlı Ayrımcılığı	125
4.5. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşlılıklarında Karşılaşacaklarını Düşündükleri İhtiyaç ve Sorunlara İlişkin Bulgular	129
4.5.1. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşantılarına İlişkin Bulgular.....	130
4.5.2. Yaşlılıkta Karşılaşılacağı Düşünülen Sorunlara İlişkin Bulgular.....	160
4.5.2.1. Yaşlılıkla İlişkilendirilen Sorunlar.....	161
4.5.2.1.1. Sağlık Sorunları.....	161
4.5.2.1.2. Başkasına Bağımlı Olma.....	165
4.5.2.1.3. Endişe ve Evhamların Artması.....	167
4.5.2.2. Yalnızlık.....	169
4.5.2.2.1. Çocukların Evden Ayrılması.....	170
4.5.2.2.2. Eşin Ölümü.....	174
4.5.2.2.3. Evlenme İsteği.....	176
4.5.2.3. Yaşlı Yakınına Bakım Verme	177
4.5.2.3.1. Sosyo-Psikolojik Sorunlar.....	186
4.5.2.3.2. Ailevi Sorunlar.....	188
4.5.2.3.3. Kardeşlerle Sorunlar.....	190
4.5.2.3.4. Ekonomik Sorunlar.....	192

4.5.2.3.5. Fiziksel Sorunlar	193
4.5.2.4. Sosyal İlişki ve Etkinliklere İlişkin Sorunlar.....	193
4.5.2.4.1. Sosyal Çevrenin ve Etkinliklerin Azalması.....	193
4.5.2.4.2. Geri Çekilme.....	196
4.5.2.4.3. Serbest Zamanını Değerlendirememesi.....	198
4.5.2.5. Aile İçi Sorunlar.....	199
4.5.2.5.1. Çocuklarla Sorunlar.....	203
4.5.2.5.2. Eşle Sorunlar.....	203
4.5.2.6. Teknolojiye Uyum	206
4.5.2.7. Ekonomik Sorunlar.....	209
4.5.2.8. Yakınların Ölümü.....	210
4.5.2.9. Güvenlik.....	210
4.5.2.10. Yaş ve Yaşlı Ayrımcılığı.....	211
4.6. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Sorunlarla Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Bulgular.....	218
4.6.1. Aktif Çözüm Arayışı.....	219
4.6.1.1. Yakın Çevreden Yardım Alma.....	219
4.6.1.2. Kamu Kurumlarından Yardım Alma.....	221
4.6.2. Kabullenme.....	222
4.7. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşlandıklarında Karşılaşılabilecekleri Sorunlarla Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Görüşleri.....	223
4.7.1. Aktif Çözüm Arayışı.....	226
4.7.1.1. Yakın Çevreden Yardım Alma.....	226
4.7.1.2. Kamu Kurumlarından Yardım Alma.....	229
4.7.2. Kabullenme.....	234
4.8. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Emeklilik Hayatına İlişkin Görüşleri	235
4.8.1. Emeklilik Hayatını Planlama.....	241
4.8.1.1. Emeklilik Dönemlerini Planlamayanlar.....	241
4.8.1.2. Emeklilik Dönemlerini Planlayanlar.....	242
4.8.1.3. Emeklilik Dönemi İçin Hâlâ Plan Yapanlar.....	242
4.8.1.4. Emeklilik Dönemi İçin Plan Yapmış Ama Uygulayamamış Olanlar.....	243
4.8.2. Emeklilik Dönemi Sorunları.....	244
4.9. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Emeklilik Hayatına İlişkin Görüşleri.....	247
4.9.1. Emeklilik Hayatını Planlama.....	253
4.9.1.1. Emeklilik Dönemlerini Planlayanlar.....	253
4.9.1.2. Emeklilik Dönemlerini Planlamayanlar.....	255
4.9.2. Emeklilik Dönemi Sorunları.....	256
4.10. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığa Hazırlanmaya İlişkin Görüşleri.....	258
4.10.1. Yaşlılığa Hazırlanılmalı mıdır?	261
4.10.1.1. Yaşlılığa Hazırlanılmalıdır	261
4.10.1.1.1. Maddi Hazırlıklar.....	261
4.10.1.1.2. Sağlık Hazırlıkları.....	263
4.10.1.1.3. Sosyal İlişkilere Yönelik Hazırlıklar.....	264
4.10.1.1.3.1. Sosyal Çevre Edinme.....	264
4.10.1.1.3.2. Geri Çekilme.....	264
4.10.1.1.3.3. Serbest Zaman Alışkanlığı Kazanma.....	264
4.10.1.1.4. Sıkı Aile İlişkileri Geliştirme.....	265
4.10.1.1.5. Psikolojik Hazırlıklar.....	265
4.10.1.1.6. Dini Hazırlıklar.....	266
4.10.1.1.7. İşe Yönelik Hazırlıklar.....	266
4.10.1.2. Yaşlılığa Hazırlanılmamalıdır	267
4.10.2. Ülkemizde İnsanlar Yaşlılığa Neden Hazırlanmıyorlar?	268
4.10.2.1. Farkına Varamama.....	268
4.10.2.2. Sorumluluklar.....	270

4.10.2.2.1. Ekonomik Sorumluluklar.....	270
4.10.2.2.2. Ailevi Sorumluluklar.....	271
4.10.3. Yaşlılığa Hazırlık Eğitimine İlişkin Görüşler.....	271
4.11. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığa Hazırlanmaya İlişkin Görüşleri	278
4.11.1. Yaşlılığa Hazırlanılmalı mıdır?	279
4.11.1.1. Yaşlılığa Hazırlanılması Gerekliğini Düşünenler	279
4.11.1.1.1. Sağlıkla İlgili Hazırlıklar.....	280
4.11.1.1.2. Maddi Hazırlıklar.....	281
4.11.1.1.3. Psikolojik Hazırlıklar	283
4.11.1.1.4. Sosyal İlişkilere Yönelik Hazırlıklar.....	284
4.11.1.1.5. Dini Hazırlıklar	285
4.11.1.2. Yaşlılığa Hazırlanılmasını Gereksiz Görenler.....	286
4.11.2. Ülkemizde İnsanlar Yaşlılığa Hazırlanıyorlar mı?	287
4.11.2.1. Yaşlılığa Hazırlanılmıyor.....	287
4.11.2.1.1. Farkına Varamama.....	287
4.11.2.1.2. Geleneksel Toplumsal Yapı.....	288
4.11.2.1.3. Ekonomik Nedenler	289
4.11.2.2. Yaşlılığa Hazırlanılıyor.....	290
4.11.2.2.1. Sağlıklı Yaşam Hazırlıkları.....	291
4.11.2.2.2. Maddi Hazırlıklar.....	293
4.11.2.2.3. Sosyal Çevre ve Aile İlişkilerine Yönelik Hazırlıklar.....	294
4.11.2.2.3.1. Sosyal İlişkiler ve Aktiviteler	294
4.11.2.2.3.2. Geri Çekilme.....	295
4.11.3. Yaşlılığa Hazırlık Eğitiminin İçeriğine İlişkin Görüşler.....	296
4.11.3.1. Psikolojik Eğitimler	299
4.11.3.2. Teknoloji Kullanımı Eğitimi.....	301
4.11.3.3. Sağlıklı Yaşam Eğitimi.....	303
4.11.3.4. Çocuk Bakımı Eğitimi.....	304
4.11.3.5. Serbest Zaman Etkinlikleri Eğitimi.....	307
4.11.3.6. Tarım-Hayvancılık Eğitimi.....	308
4.11.3.7. Dini Konular Eğitimi.....	309
4.11.3.8. Finans Yönetimi Eğitimi.....	310
4.11.3.9. Kamusal Hakları Bilme- Sosyal Etkinlikleri Takip Etme Eğitimi.....	311
4.11.3.10. Okuma Yazma Eğitimi.....	311
4.11.3.11. Yaşlı Bakım Eğitimi.....	312
4.11.3.12. Dil Eğitimi.....	312
4.11.3.13. İş-Meslek Eğitimi.....	313
4.12. Yaşlılığa Hazırlık Eğitimine İlişkin Değerlendirmeler.....	314
BÖLÜM 5.....	325
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	325
5.1. Sonuç	325
5.2. Öneriler.....	331
6. KAYNAKLAR.....	334
7. EKLER.....	343
ÖZGEÇMİŞ.....	345

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 1 Çankaya, Yenimahalle, Keçiören, Mamak, Altındağ İlçelerinde Yaşayan 45-59 Yaş Arası Kadın ve Erkek Sayısı.....	41
Çizelge 2 Çankaya, Yenimahalle, Keçiören, Mamak, Altındağ İlçelerinde Yaşayan 60-74 Yaş Arası Kadın ve Erkek Sayısı.....	41
Çizelge 3 Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları.....	57
Çizelge 4 Katılımcıların İkamet Ettikleri İlçeler.....	59
Çizelge 5 Katılımcıların Eğitim Düzeyleri.....	60
Çizelge 6 Katılımcıların Çalışma Durumları.....	61
Çizelge 7 Katılımcıların Medeni Durumları.....	62
Çizelge 8 Katılımcıların Ekonomik Durumları.....	64
Çizelge 9 Yaşlı Yakınına Bakım Veren Yaşlı ve Orta Yaşlı Katılımcılar.....	65

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1 Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığı Algılama Biçimleri.....	66
Şekil 2 Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığı Algılama Biçimleri.....	70
Şekil 3 Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Karşılaştıkları Sorunlar.....	76
Şekil 4 Yaşlılıkta Karşılaşılan Sorunlar Arası İlişki Örüntüsü.....	84
Şekil 5 Orta Yaşlı Bireylerin Yaşlılıkta Karşılaşabileceklerini Düşündükleri Sorunlar.....	160
Şekil 6 Karşılaşılabilecek Sorunlar Arası İlişki Örüntüsü.....	162
Şekil 7 Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Sorunlarla Başa Çıkma Stratejileri.....	219
Şekil 8 Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Sorunlarla Başa Çıkma Stratejileri.....	226
Şekil 9 Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığa Hazırlanmaya İlişkin Görüşleri.....	259
Şekil 10 Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığa Hazırlanmaya İlişkin Görüşleri	278
Şekil 11 Yaşlılık Sorunları, Başa Çıkma Stratejileri, Emeklilik Dönemini Planlamaya İlişkin Bulgularla Yaşlılığa Hazırlık Eğitimi Başlıkları Arasındaki İlişki Örüntüsü	315

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Çalışmanın problemi, amacı, önemi ve sınırlılıklarına ilişkin bilgiler bu bölümde yer alacaktır.

1.1. Problem/Problem Durumu

Dünya nüfusu ve ortalama yaşam süresi, tıbbi ve teknolojik gelişmelerle birlikte beslenme, barınma ve üretim şartlarında görülen iyileşmeler, erken yaşta ölüm oranlarını artıran bulaşıcı hastalıkların kontrol altına alınabilmesi ve kitlesel ölümlere neden olan büyük savaşların olmamasının etkisiyle hızla artmıştır. Ayrıca, bireylerin kişisel ve mesleki gelişime verdikleri önem, özel ve serbest zamanlarını nitelikli değerlendirme istekleri, olabildiğine esnek yaşam planları da çocuk sahibi olmak gibi kendilerini bağlayacak, özgürlüklerini kısıtlayacak durumlardan uzak durmalarına ve doğum oranlarının düşmesine neden olmuştur. Uzayan yaşam süresi ve azalan doğum oranlarının etkisiyle yaşlıların dünya nüfusu içindeki oranı artmış; dünyanın saçları ağarmıştır (Lehr, 1972). Bu durum belirli periyotlarla nüfus araştırmaları yapan Birleşmiş Milletler raporlarında da net bir şekilde görülmektedir. Toplam nüfusunun %8'inden fazlası yaşlı olan ülkelerin nüfusunu 'yaşlı', %10'undan fazlasının yaşlı olduğu ülkelerin nüfusunu 'çok yaşlı' olarak tanımlayan Birleşmiş milletler nüfus fonu 2013 raporuna göre gelişmiş ülkelerin yaşlı nüfusu %20'leri aşmış, gelişmekte olan ülkelerin nüfusu da hızla yaşlanmaktadır (UNFPA, 2013). 60 yaş üstü nüfusun 2050 yılında tüm dünya nüfusunun %20'sini aşması beklenmektedir (Cankurtaran, 2012). TÜİK (2017) verilerine göre Türkiye'de de benzer bir durum olduğu görülmektedir. 2012 yılında 5.7 milyon olan yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı %7.5 iken 2016 yılında yaşlı nüfus %17.1 artarak 6,7 milyona, yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı ise %8.3'e ulaşmıştır. 2016 yılında tüm dünyada yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı ise %8.7'dir. TÜİK, 65 yaş üstü nüfusun önümüzdeki yıllarda hızla artacağını ve yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının yükseleceğini tahmin etmektedir. TÜİK (2018) nüfus projeksiyonuna göre yaşlı nüfus 2023 yılında 8.8 milyona, 2040'da 16.3 milyona, 2060'da 24.2 milyona, 2080'de ise 27.4 milyona çıkacaktır. Yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı ise 2023'te

%10.2'ye, 2040'da %16.3'e, 2060'da %22.6'ya, 2080'de %25.6'ya yükselecektir. 1990 yılı ve sonrasında hızla arttığı gözlenen yaşlı nüfus oranı göz önünde bulundurulursa ülkemizdeki demografik geçiş sürecinin gelişmiş ülkelere göre çok daha kısa bir sürede yaşanacağı söylenebilir (Akdemir, Türten ve Akyar, 2012; Dülger, 2012). Tufan'ın (2007) analizine göre 1960 ve 2002 yılları arasında Türkiye nüfusu %24.8, aynı dönemde yaşlı nüfus toplam nüfus içinde %628, kendi içinde ise %240 artmıştır; yani yaşlı nüfus genel nüfustan 25 kat daha fazla oransal artış göstermiştir. 2001 National Research Council araştırmasına göre ise Fransa'nın 115, İsviçre'nin 85 yılda geçirdiği yaşlanma sürecini Türkiye'nin 15-20 yıl içinde geçireceği tahmin edilmektedir (Arun, 2008). Zaten hem TÜİK hem de Dünya Sağlık Örgütü tahminlerine göre Türkiye, önümüzdeki 25 yılda tüm dünyada yaşlı nüfusun en hızlı artacağı ikinci ülke olacaktır (Cankurtaran, 2012).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde 2040–2050 yıllarında ortalama yaşam beklentisinin 75-81 yaş aralığında olacağı öngörülmektedir (Akdemir, Türten, Akyar, 2012). Ancak, insanlık tarihinin büyük kitleler halinde uzun yaşayan insanların ortaya çıkışı konusunda deneyimi sınırlı olduğundan ilâve sağlıklı hayat yıllarında ne yapılacağı (Dülger, 2012) yaşama yıllar katmış insanlığın yıllarına nasıl yaşam katacağı (Cankurtaran, 2012) soruları cevap beklemektedir. Bununla birlikte günümüz toplumlarında, insan yaşamının doğal bir aşaması olan yaşlılık konusunda önyargıların ve ekonomik kaygıların yönlendirdiği; yaşlanmakta olan veya yaşlı yetişkinlerin toplum yaşamından dışlanmasına yol açan güçlükler ve engeller mevcuttur (Komşu, 2014). Dünya büyük bir hızla yaşlanırken ve yaşam kaynakları aynı hızla tükenirken, üretime katkısı bulunmadığı halde tüketimi artırdığı düşünülen her kesime karşı olumsuz tepkiler verilmektedir. Şüphesiz ki bu tepkilere en çok maruz kalan grupların başında toplam nüfus içindeki oranları ve görünürlükleri giderek artan yaşlılar gelmektedir. Çünkü yaşlılar işleyen sistem açısından işe yaramaz ve üretemeyen, dolayısıyla da yetersiz bireyler olarak algılanmaktadırlar (Bayoğlu, 2011). Bu algı da yaşlıları sağlık, sosyal veya özel ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde yalnız veya başkalarına sürekli bağımlı oldukları; birçok ayrımcılık ve istismara maruz kaldıkları bir hayata mahkûm etmektedir.

Alanyazındaki birçok çalışma, yaşlıların çok kısa bir süre öncesine kadar toplumun bilge ve saygı duyulan bireyleriyken kapitalizmin şekillendirdiği yenedünya düzeni içinde bu konumlarını kaybettiklerini ifade etmektedir (Dülger,

2012; Kalaycıoğlu, 2012). 20 ve 21. yüzyılın ileri teknolojilerinin ve özellikle sağlık alanındaki gelişmelerin hayat kalitesi, refah, insan odaklılık ve birey değerini artıracak beklentilerinin aksine değerlerde ve örgütlenmelerde yozlaşma, tüketimcilik, bireycilik, bencillik artmış; nesiller arası sevgi azalmıştır (Dülger, 2012). Nelson'a (2010) göre matbaanın bulunması kitap basım ve dağıtımını, dolayısıyla bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmış ve yaşlılar önce yegâne ve en zengin bilgi kaynağı olma özelliklerini kaybetmişlerdir. Ardından endüstri devriminin getirdiği koşullarda hızlı hareket etmesi gereken, pazarın ihtiyaçlarına göre şekillenen, eşlerin her ikisinin de çalıştığı, akışkan, az çocuklu çekirdek ailelere ayak bağı olarak görülmeye başlamışlardır. Kalaycıoğlu (2012) devletlerin her geçen gün sayıları artmakta olan yaşlı nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için farklı politikalar geliştirdiğini ancak genelde kendi üzerlerindeki yükü azaltmak için aileyi güçlendirmeye çalıştıklarını ve yaşlıdan da üstüne düşen görevi yerine getirmesini talep ettiklerini söylemektedir. Ancak, günümüzde geleneksel yapıdaki aile de büyük değişim tehdidi altındadır ve yaşlılara sunduğu güvenlik, barınma, beslenme, eğitim, serbest zaman etkinlikleri ve sosyalleşme işlevlerini aile dışındaki kurumlardan beklemektedir.

Ölümü, sonsuz hayat yolculuğunda başka bir dünyaya açılan kapı ve dünya saçmalıklarından bir kurtuluş olarak gören; yaşlıyı da nesillerin yetiştirilmesinde ve kültürün korunmasında önemli rolleri olan bireyler olarak kabul eden geleneksel doğu kültürlerinin aksine (Butler, Lewis ve Sunderland, 1991 akt: Nelson, 2010; Er, 2009) küreselleşmeyle birlikte tüm dünyaya yayılan ve hâkim olan Amerikan kültürünün gençliğe, üretkenliğe, kendi kendine yetebilmeye olan vurgusu yaşlanma kaygısını ve ölüm korkusunu artırmış; fiziksel ve zihinsel gerileme, emeklilikle birlikte güçlü birey kimliğini kaybetme ve başkalarına bağımlı yaşama dönemi olarak görülen yaşlanmayı ve tatlı hayatın bitişi olarak kabul edilen ölümü hatırlatan her şeyin ve herkesin göz önünden kaldırılmasını salık vermiştir (Nelson, 2002; 2010; North ve Fiske, 2013). Öyle ki insanlar kapitalist sistem kuralları kapsamında zorunlu olarak 65 yaşında emekli edilerek devre dışı bırakılmakta ve en büyük insan haklarından biri olan çalışma hakları ellerinden alınmaktadır (Dülger, 2012).

Yaşlılık süreci ve yaşlılar hakkındaki bilgi eksikliği (Allan, 2009), yaşlıların yeni şeyler öğrenemeyeceği, üretemeyeceği, inatçı, bencil, aptal, bunak, agresif, depresif, çürük ve tedavi edilemez oldukları gibi klişe ve ön yargılar (Dong, 2014;

Griffiths ve Thinnes, 2011; Mandy, Lucas, Hodgson, 2007) dışında çalışmayan yaşlıların daha kabarık bir sosyal güvenlik faturası anlamına geldiği (Dülger, 2012), gençlerin işsizlik sorununu yaşlıların emekli olmamalarına bağlamaları, yaşlıların siyasette seçmen olarak bile etkin olmalarının gençlerin önünü tıkadığı düşüncesi, yaşlıların kamu kaynaklarının büyük kısmını sağlık harcamaları yoluyla tükettikleri (North ve Fiske, 2013), topluma hiçbir katkısı olmayan birer yük oldukları, tehlike saçtıkları için trafikten men edilmeleri gerektiği, arabalarını doğru düzgün park bile edemediklerinden alışverişe dahi çıkmamaları gerektiği şeklinde gençlerce yapılan yorumlar da (Levy, Chung, Bedford ve Navrazhina, 2014) yaşlıların huzur içinde topluma entegre biçimde yaşayacakları alanları kısıtlamaktadır. Bu bakış açısı yaşlıları toplumdan izole etmekte ve gözden uzak bağımlı bir hayat yaşayan yaşlıların istismarı da kolaylaşmaktadır. Bunlara ek olarak yalnızlık, yoksulluk, özürlülük, kronik hastalıklar, bakım ve destek gereksinimi gibi sorunlar da uzun yaşamla birlikte artmaktadır (Hotar, 2012). Bu gibi durumlarda ne yapacağını bilememesi yaşlıyı çaresiz bırakacağından ve sorunlarını daha karmaşık ve çözülemez hale getireceğinden bireylerin yaşlanmadan ve bağımlı hale gelmeden önce gerekli tedbirleri almaları, ihtiyaç duyabilecekleri eğitimleri belirlemeleri ve eyleme geçmeleri gerekmektedir.

Hızla yaşlanan dünya nüfusunun içinde bulunduğu bu durum uluslararası kuruluşları harekete geçirmiştir. İlk olarak 1982 yılında Dünya Yaşlılar Asamblesi'nde yaşlılık ilkelerini ele alan Birleşmiş Milletler 2002 yılındaki 2. Dünya Yaşlılar Asamblesi'nde de Yaşlılık Uluslararası Eylem Planı'nı kabul etmiştir. Avrupa Birliği de 2012 yılını, bu önemli gelişmenin 10. yılı anısına, "Aktif Yaşlanma ve Kuşaklararası Dayanışma" yılı olarak seçmiştir. Özmeye'ye (2012) göre bu çabaların iki önemli hedefi vardır. Bunlardan birincisi Avrupa toplumunda yaşlanmaya bağlı olarak ortaya çıkan zorluklarla mücadele için 60 yaş üstündeki bireylerin iş yaşamında uzun süre kalmalarını ve geç emekli olmalarını teşvik etmektir. İkinci hedef ise sosyal dışlanmayla mücadele ve yaşlılıkta başkalarına bağımlılığı engelleme kapsamında yaşlı nüfusun toplumsal etkinliklere katılımını ve sağlıklı yaşlanmayı destekleyerek, aktif vatandaşlık girişimlerinde yer almalarını sağlamaktır. Yaşlılık konusu ülkemizde de 8. 9. ve 10. Beş Yıllık Kalkınma Planları (2001-2005, 2007-2013, 2014-2018) kapsamında ele alınmıştır. Kalkınma Planlarına paralel olarak Milli Eğitim Bakanlığı da yaşam boyu öğrenme anlayışının

benimsenmesi için yaygın eğitim olanaklarının geliştirilmesini orta ve uzun vadeli hedefleri arasına almıştır (MEB, 2008). Ayrıca 2010 yılında yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği'nde yaşlı bireylerin sosyal ve ekonomik hayata etkin olarak katılmaları için eğitim çalışmaları yapılması ifadesine yer verilmiştir (MEB, 2010b). Zaten yaşam boyu eğitimin geleneksel hedefi de değişimin hızına yetişemediği ya da beklentileri karşılanmadığı için çağa ayak uyduramayan yaşlı yetişkinlerin bu değişimler karşısındaki eğitim ihtiyaçlarını karşılamak, yaşlılığın getirdiği uyum zorluklarını aşmada gerekli desteği sağlamaktır (Geray, 1978; Kılavuz, 2002; Kurt, 2008; Onur, 2011; Öz, 2002).

Sosyolojik açıdan sağlıklı ve başarılı yaşlanma, kişinin doğuştan itibaren bütün kapasitesinin geliştirilip yaşlılık döneminde de psikolojik, ekonomik, fizyolojik ve sosyo-kültürel açılardan rahat, topluma uyumlu bir şekilde yaşayabilmesi olarak tanımlanmıştır (Güngör-Ergan, 2007). Yaşlılık araştırmalarında normal yaşlanma olağan ve başarılı olarak ayrıştırılırken, yaşlılık eğitimi araştırmalarında başarılı yaşlanma yanında aktif, sağlıklı, bilinçli, doğru, olumlu, verimli, yaratıcı, becerikli, iyi, güvenli, dinç yaşlanma gibi alternatif kavramlar da türetilmiştir (Bilir, 2007; Dülger, 2012; Şanlı, 2012; Onur, 2011; Swindle, 2009).

Yaşlılıkla ilgili, her biri yaşlılığın farklı boyutlarını ele alan ancak tek başına bütün sosyal yaşlanma olgusunu açıklayamayan birçok kuram geliştirilmiştir (Akçay, 2013). Ancak, başarılı yaşlanma ile en çok ilişkilendirilen ve yaşamboyu öğrenme yaklaşımı çerçevesinde bu çalışmanın da dayanak noktasını oluşturacak kuramlar Aktivite (Etkinlik) ve Süreklilik Kuramları'dır. Çünkü Aktivite Kuramı'nın temelinde yaşlının kendini yaşamdan geri çekmesi ve çevresiyle ilişkilerini kesmesi düşüncesine karşı bir tepki vardır (Şanlı, 2012). Yaşlı bireyin kendini değersiz, güçsüz, işlevini yitirmiş ve pasif hissetmesinin yaşamdan doyum sağlamasına engel olduğunu ancak sosyal ilişkilere aktif katıldığında veya kendisine ihtiyaç olduğunu hissettiğinde mutlu olacağını savunur (Danış, 2009; Hablemitoğlu ve Özmete, 2010; Menec, 2003). Süreklilik kuramı ise yaşlının zamanla kaybettiği rollerinin yerine yenilerini geliştirerek yaşama uyum ve doyum sağlayabileceği düşüncesine dayanır ve bireyin tüm gelişim dönemlerinde sorunlarla nasıl baş ettiyse yaşlılıkta da benzer stratejileri kullanabileceğini iddia eder (Şanlı, 2012). Her iki kuramın da yaşamboyu öğrenmenin süreklilik boyutuna paralel bir yaklaşım geliştirdiği anlaşılmaktadır.

Yaşlanma ve yaşlılık sürecindeki eğitim uygulamaları incelendiğinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklar görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelere yaşlılar için sınırlı eğitim fırsatı sunulurken gelişmiş ülkelere UTA ve U3A adı verilen Üçüncü Yaş Üniversiteleri, yaşlılar için yetişkin eğitimi kursları, Elderhostel Enstitüsü gibi genel kültür veya özel uzmanlık alanlarına yönelik eğitim hizmetleri ve uygulamalar vardır (Swindell, 2009).

Yetişkinlere uygulanacak programların başarılı olması ve süreklilik kazanması bireysel gereksinimlere cevap verebilecek niteliklerde olmalarına bağlıdır (Şimşek, 2002). Yaşlı yetişkinlerin eğitim ihtiyacının belirlenmesi, yaşlılık sürecinde eğitimsel aktivitelerin önemi ve eğitim etkinliklerinin incelenmesi konularında yurtdışında ve yurtiçinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Ancak, orta yaş dönemindeki bireylerin yaşlılık dönemine yönelik eğitim ihtiyaçlarını belirleyerek bir yaşlılığa hazırlık eğitimi programı geliştirmek amacıyla yapılmış herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Ülkemiz Avrupa'nın en genç nüfusuna sahip olduğu halde henüz bu nüfusun ihtiyaçlarını tanımlayıp karşılayamadan, sorunlarını çözmeden toplumumuz hızla yaşlanmakta ve bu durum da birçok yeni sorunu beraberinde getirmektedir. Türkiye'deki aile yapısı yaşlının ailede bakımı ve kuşaklararası dayanışma bakımından fonksiyonel olarak hâlâ geniş aile yapısını muhafaza etmekte ve yaşlı olmak henüz tam olarak sorunlu olmak anlamına gelmemektedir; ancak demografik, ekonomik, mekânsal nedenler; nesil farkı ve bireylerin anlam dünyalarındaki değişimlerle birlikte kırılma noktaları kendini göstermeye başlamıştır (Kalaycıoğlu, 2012; Taşçı, 2012). Toplum nezdinde de yaşlılar mahallenin kadısı, bilen, danışılan, kavgaları çözen kişi olma misyonlarını kaybetmektedirler (Alataş, 2012). Ancak, yaşlılar da kendilerine bu süreçte kendi problemlerini çözebilme, bağımsız yaşayabilme ve topluma katılma fırsatı verilmesini istemektedirler (Şanlı, 2012). Türk toplumu devlet düzeni, idare, yasalar, eğitim ve ordu gibi konularda çağdaş Batı uygarlığının anlayış ve değerlerini temel aldığı halde çocuk terbiyesi, aile içi ilişkiler, komşuluk ve ahlak anlayışı gibi toplumsal yaşam konularında din merkezli geleneksel kültürü yaşatmaktadır (Cüceloğlu, 2015). Dolayısıyla geleneksel kültürün anlayış ve değerleriyle çağdaş uygarlığın anlayış ve değerleri arasındaki çelişki ve çatışma nedeniyle Türk toplumunun ve Türkiye'ye özgü yaşlılığın Batı kültürü kavramlarıyla değerlendirilmesi uygun değildir. Bu noktada yabancı kaynakların

aktarıcılığından öteye geçme, toplumsal ve kültürel dinamiklerimiz çerçevesinde yaşlanmakta olan bireylerimizi ve yaşlılık süreçlerini özgün bir biçimde ele alarak kuram geliştirme çabalarına ihtiyaç vardır. Yaşlanarak dönüşmekte olan bu yeni toplumun sorunlarının tanımlanması ve çözümü için düşünsel hazırlıklar, eylem planları, yeni toplumsal ve siyasal yapıların oluşmasını tetikleyecek ve kolaylaştıracak akademik çalışmaların yapılması; gerçekçi ve sonuç alıcı yaklaşımların, verimli yaşayış felsefe ve modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir (Dülger, 2012; Komşu, 2014).

Neoliberal politikaların şekillendirdiği dünya düzeninde, üretmediği için dışlanan ve üreten kesimdeki yakınlarına ayak bağı olarak görülen yaşlılar, yalnız veya başkalarına sürekli bağımlı oldukları, ayrımcılık ve istismarlara maruz kaldıkları bir hayata veya huzurevlerine mahkûm edilmektedirler (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008, Bahar, Bahar ve Savaş, 2009; Dong, 2014; Er, 2009; Keskinoglu, Giray, Pıçakçefe, Bilgiç ve Uçku, 2004). Huzurevleri mevcut yetersiz koşulları ve Avrupa'dan ithal olarak görülmeleri nedeniyle huzur vermeyen evler olarak görülmüş ve kültürümüze yeteri kadar yerleşememiştir (Alataş, 2012). Ancak, maddi imkânı yeterli olan bireyler yine neoliberal politikaların teşvikiyle bireysel emeklilik sigortalarına ve onların finanse edeceği özel huzurevlerine yönlendirilmektedirler. Yani yaşlılık da yaşlı varsıllar ile yaşlı yoksullar arasında eşitsizliklere ve sosyal dışlanmaya neden olacak şekilde özelleştirilmektedir (Kalaycıoğlu, 2012). Bu durum kapitalize edilen yaşlılık dönemi sorunlarını sadece yaşlılık maaşı, yaşlılar için geliştirilen sosyal güvenlik ve sosyal yardımlar üzerinden salt ekonomik bir duruma indirgeyerek giderek uzmanlaşmanın önemsendiği bir sektöre dönüştürmektedir (Boz ve Türkmen, 2012).

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidi değerlendirildiğinde yaşlıların çoğunlukla piramidin en yüksek noktasında, fizyolojik ve güvenlik gereksinimlerini karşılamış; iş, aile ve sosyal ortamları sayesinde ait olma ve saygınlık gereksinimlerini doyuma ulaştırmış, bir anlamda kendilerini gerçekleştirme sürecinde bir hayli yol kat etmiş bireyler oldukları varsayılabilir. Bir başka deyişle ömürlerinin yetiştirme, hayata hazırlanma, verimlilik ve hayatını kazanma dönemlerinden sonra yaşlılık ve hayatın değerlendirmesini yapma evresindedirler (Dülger, 2012). Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı'na göre de 8. ve son evre olan Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk evresinde bulunan 60 yaş üstü bireyler

bu değerlendirme sürecinde geçmişleriyle bütünleşip yaşlılığı olağan karşılamazlarsa kaygı ve korku dolu bir hayat sürdüreceklerdir. Eşin ölümü, çocukların aileden ayrılması, bedensel gerilemeler ve genellikle emeklilik nedeniyle ortaya çıkan gelirdeki azalma, statüdeki gerileme, iş, aile ve sosyal ortamdan kopma ihtimalleri (Emiroğlu, 1995); saygınlık ve aidiyet duygusunu yitirme, güven hissinin kaybolması ve fizyolojik ihtiyaçların karşılanamaması gibi bir geriye dönüş yaşı açısından ciddi bir sorundur (Er, 2009). Bu gibi durumlarda ne yapacağını bilememesi yaşlıyı çaresiz bırakacağından ve sorunlarını daha karmaşık ve çözülemez hale getireceğinden bireylerin yaşlanmadan ve bağımlı hale gelmeden önce kendilerini muhtemel şartlara hazırlayabilmeleri, sorunlarıyla başa çıkabilecek gerekli tedbirleri almaları, ihtiyaç duyabilecekleri eğitimleri belirlemeleri ve eyleme geçmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde bir sosyal yara haline gelecek bu dönemin intihara varabilecek kadar yüksek riskleri vardır (Aydemir, 1999).

Neoliberal çağda oldukça zayıflayan toplumsal kolektif dayanışma ve yaşlı bakımının devlete yüklü maliyeti nedeniyle azalan kurumsal destekler yaşlılık döneminde ortaya çıkacak her risk ve durumdan yaşlının kendisini sorumlu tutmaktadır (Görgün-Baran ve Çoban, 2012; Kalaycıoğlu, 2012). Bu durum da başarılı yaşlanma kavramını son 20 yıldır popüler bir araştırma konusu haline getirmektedir (Şanlı, 2012). Ancak, yaşlanma konusunu piyasa beklentilerinden bağımsız, insancıl ve ilerlemeci bir anlayışla ele alan, bağımsız bir yaşlanma süreci için eğitim ve öğrenmenin rolünü ve eğitim ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik araştırma sayısı yetersizdir.

Mevcut siyasal sistemler yaşlı dostu sosyal politikaları göz ardı etmekte ve neoliberal ekonomik sistemin devamlılığına katkı sağlamaya yönelik uygulamaları sürdürmektedirler. Hâlbuki yaşlılık politikalarının Üçüncü Yaş Üniversitesi uygulamalarına esin kaynağı olan Freire'nin özgürleştirici eğitim anlayışında olduğu gibi; bireyin maddi ve manevi gelişimine odaklanmış, öz-saygısını, özgürlüğünü ve bağımsızlığını geliştirici; bireyi genel normlar ve kalıp yargıların kısıtlayıcılığından kurtaran, radikal ve eleştirel yaklaşımlara ihtiyacı vardır (Elias ve Merriam, 2005; Güngör-Ergan, 2007; Komşu, 2014). Çünkü yaşlıyı hayata bağlayacak yürek gücü bağımsız/özgür yaşayabilmek ve kamusal etki alanlarına iştirak etmekle yakından ilişkilidir (Arun, 2008). Tam bu noktada genç, orta ve yaşlı yetişkin bireyler açısından yaşlılığa hazırlık eğitimi çalışmaları ve toplumsal değişim ve dönüşümde

kilit role sahip yetişkin eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır (Komşu, 2014). Örgün eğitimde yaşanan eksikler ve sorunlar, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin değiştirdiği gereksinimler, küreselleşmenin dayattığı yeni ihtiyaçlar, nüfusun artışı ve yaşlanması, göçler ve aile yapısının değişmesi gibi toplumsal gelişmeler (Duman, 2007) bireyler için yetişkin eğitimini her zamankinden daha önemli hale getirmiştir.

Yaşlanma mücadelesinde ve yaşamın son yıllarındaki krizlerle başa çıkmada kişilerin neyi, neden ve nasıl öğrenmek istediklerini belirlemeye yönelik araştırmalara ihtiyaç vardır (Boulton-Lewis, 2010). Ayrıca yaşlılık dönemi ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için bilgi, beceri kazandırıcı, kişisel özellikleri geliştirici, yararlı ve arzu edilir ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ve sosyal beceri ve faaliyetleri içerecek eğitim programları geliştirilmelidir (Akyüz ve Keser, 2015; Dülger, 2012; Gehmacher, 1978; Kılavuz, 2002; Koşar, 1996; Uzunboylu ve Hürsen, 2011). Yaşlılık sürecinde bireylere daha bağımsız ve kendine yetebilecek yaşam koşullarının sağlanabilmesi için durum, sorun ve ihtiyaçlarının androgojik bakış açısıyla ele alınacağı ve bilimsel çözümler üretecek çalışmalar sosyal politika belirleyicileri için de gereklidir (Cornett, 2011; Knowles, 1996; Komşu, 2014; Tufan, 2003).

Bütün bu değerlendirmeler göz önünde bulundurularak araştırmanın problemi şu şekilde belirlenmiştir: Orta yaş ve yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşlılığa ilişkin algılarını belirlemek, yaşlanma sürecinde ihtiyaç duyabilecekleri eğitim konularını farklı değişkenler bağlamında ele almak; bu eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasını ve bireylerin yaşlandıklarında bağımsız bir yaşam sürdürebilmelerini sağlayacak eğitim programlarının hazırlanmasına yönelik önerilerde bulunmaktır.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı; yaşlılık ve orta yaş dönemindeki bireylerin yaşlılık algılarını ve yaşlılığa hazırlık için gerekli yaşam boyu öğrenme ihtiyaçlarını farklı değişkenler bağlamında ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Yaşlılık dönemindeki bireyler yaşlılığı nasıl algılamaktadırlar?
2. Orta yaş dönemindeki bireyler yaşlılığı nasıl algılamaktadırlar?
3. Yaşlılık dönemindeki bireylerin karşılaştıkları sorunlar nelerdir?

4. Orta yaş dönemindeki bireyler yaşlılıklarında hangi sorunlarla karşılaşacaklarını düşünmektedirler?
5. Yaşlılık dönemindeki bireyler karşılaştıkları sorunlarla nasıl başa çıkmaktadırlar?
6. Orta yaş dönemindeki bireyler yaşlandıklarında karşılaşılabilecekleri sorunlarla nasıl başa çıkmayı planlamaktadırlar?
7. Yaşlılık dönemindeki bireylerin emeklilik hayatına ilişkin görüşleri nelerdir?
8. Orta yaş dönemindeki bireylerin emeklilik hayatına ilişkin görüşleri nelerdir?
9. Yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşlılığa hazırlanmaya ilişkin görüşleri nelerdir?
10. Orta yaş dönemindeki bireylerin yaşlılığa hazırlanmaya ilişkin görüşleri nelerdir?
11. Yaşlı ve orta yaşlı bireylerden elde edilen veriler birlikte değerlendirildiğinde yaşlanmakta olan bireylerin ihtiyaç duyabilecekleri eğitim konuları nelerdir?

1.3. Önem

Dünyada ve Türkiye’de nüfusun yaşlanmasıyla birlikte ortaya çıkan gelişmelere ve sorunlara paralel olarak bireylere yaşlanmayı ve yaşlılığı öğretecek, yaşamın bu evresine hazırlık yaptıracak ve dolayısıyla başkalarına olan bağımlılığı en aza indirebilecek bilimsel bir hazırlık sürecine ihtiyaç vardır. Bu nedenle çalışma, bireylerin yaşlanma sürecindeki ihtiyaçlarına uygun, yaşlandıklarında bağımsız bir yaşam sürdürebilmelerini sağlayacak androgoji temelli eğitim programlarının hazırlanmasına ve yaşam boyu öğrenme politika ve pratiklerinin geliştirilmesine zemin oluşturacak olması bakımından önem arz etmektedir.

Yaşlanma sürecinde öncelikle bireylerin önlerindeki süreçte ne tür eğitimlere ihtiyaçları olabileceği belirlenmeli, karşılaşılabilecekleri olumsuz durumlara karşı önlem alabilmeleri, kendilerini muhtemel şartlara hazırlayabilmeleri, yaşamları boyunca oto-kontrolü en üst düzeyde tutmaları, kaliteli yaşam ve bilinçli yaşlanma için androgojik varsayımların göz önünde bulundurulduğu eğitim programları geliştirilmelidir. Bu bakımdan, bu ve benzeri çalışmalar yaşlıların hâlihazırda tecrübe ettikleri sorunları ve eğitim ihtiyacı duydukları alanları belirleyerek; yaşlanmakta olanların da beklenti ve farkındalıklarını gözlemleyip yorumlayarak işlevsel programların hazırlanmasına katkı sağlayabilir.

Çalışma ayrıca önümüzdeki yıllarda hızla yaşlanacağı öngörülen nüfusumuzun yaşlılık dönemini daha gerçekçi ve özgüvenle karşılayarak yaşam kalitesi bakımından yüksek standartlara ulaşması için gerekli koşulların ortaya çıkarılmasına katkıda bulunması bakımından önem arz etmektedir.

Hem birey hem de toplum açısından önem arz eden bu tür çalışmalar yaşlanma veya yaşlılık konulu eğitim programları planlayan, danışmanlık hizmeti veren yetişkin eğitim kurumlarına, halk eğitim merkezlerine, üniversitelere, huzurevlerine, yaşlı bakım merkezlerine ve proje yürütücülerine gerekli alanyazın bilgisinin yanında elde ettiği bulgularla pratiğe dönüştürülebilir bir çerçeve sunabileceği düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırma amaçlı örneklem tekniği bağlamında gerçekleştirilmiş olup çalışma bölgesi Ankara ilinin Çankaya, Yenimahalle, Keçiören, Altındağ ve Mamak ilçeleri olarak belirlenmiştir. Araştırma bu çalışma bölgesinde ikamet eden orta yaş ve yaşlılık dönemindeki bireylerden ulaşılabilenlerle sınırlandırılmıştır.

Sosyal bilimler alanındaki benzer çalışmalarda olduğu gibi bu çalışma da araştırmanın yürütüldüğü zaman diliminin özelliklerini yansıtmaktadır. Bu nedenle araştırmanın verileri 2016 yılı Temmuz ayı ile 2017 yılı Mart ayı arasında toplandığından çalışma bu zaman dilimindeki gelişme ve özellikler ile sınırlıdır.

Sağlık durumu ve ileri derece yaşlılık nedeniyle bakıma muhtaç; geriatri, evde bakım gibi alanların çalışma konusu olan yaşlılara çalışmada yer verilmemiştir.

Çalışma kapsamında kullanılan veriler katılımcılardan derinlemesine görüşmeler süresince elde edilenlerle sınırlıdır. Dolayısıyla elde edilemeyen unsurların olması da muhtemeldir. Ayrıca katılımcıların sorulara doğru cevaplar verdikleri kabul edilmektedir.

Araştırmacı her ne kadar yaşlılık ve yaşlanma süreçlerini derinlemesine gözlemlemiş olsa da henüz ileri yaşları deneyimlememiştir. Bu durum yaşlılık ve yaşlanma sürecine tam olarak nüfuz etmesini engellemekte, çalışmayı araştırmacının elde ettiği verileri kavrayabilme ve değerlendirebilme yeteneğiyle sınırlı hale getirmektedir.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın kavramsal çerçevesine ilişkin bilgiler sunulacaktır.

2.1. Yaş ve Yaşam Evreleri

Yaş, zaman ile eşanlamli bir kavramdır ve en basit tanımıyla bireyin doğumundan itibaren dünyanın güneş çevresindeki dönüşlerinin sayısıdır; bu bakımdan kendi başına hiçbir şeyin nedeni değildir (Onur, 2011). Ancak, insana hayatı boyunca; okulda, askerlikte, iş hayatında, evlenirken ve resmi iş ve işlemlerinde genellikle adından hemen sonra yaşının sorulması yaşı bir ölçü olarak kabul edildiğinin bir göstergesidir (Tufan, 2014). Yaşlanma ise herkes için geçerli ortak normları olmayan, karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir (Tufan, 2003). Yaşlılık tüm bireyler için söz konusu olsa da bireyin kalıtsal özelliklerine, beslenme alışkanlıklarına, çevresel ve kültürel koşullarına göre değişiklikler gösterir (Arpacı, 2014). Bu nedenle yaşlanma, yaşlılık ve yaşı herkes için aynı anlama gelen kavramlar değildir; bireysel anlamlarıyla bilimsel anlamları arasındaki farklara dikkat edilmelidir, herkes farklı şekillerde yaşlanır ve yaşlılar arasındaki farklar ortak noktalardan daha fazladır (Tufan, 2003; 2014). Bu farklılıklar yaşlanma tanımlarında da kendisini göstermiş, her biri yaşlanmanın farklı bir boyutunu ele alan çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlara göre yaşlanmanın kronolojik, biyolojik, ekonomik, fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve toplumsal boyutları vardır (Arpacı, 2014; Hablemitoğlu ve Özmete, 2010).

Hayatın ilk yıllarında yaşa bağlı değişim ve gelişmeler oldukça önemli ve anlamlıyken yaş ilerledikçe biyolojik büyümenin önemi azalır; bireyin yaşantıları, deneyimleri, içinde bulunduğu yılların savaş, yoksulluk, refah yılları olması gibi bireysel, toplumsal, ulusal ve uluslararası konjonktürün önemi artar. Ayrıca bireylerin yaşam döngüsü bakımından, aynı ülke ve kültür içinde ve “aşağı yukarı aynı zamanda doğmuş insanlar grubu demek olan bölükler (cohort)” arasında bile oldukça ciddi farklılıklar vardır; 20. yaşı 1995’te ya da 1935’te yaşlanması farklı anlamlar taşır (Onur, 2011:22). Bu nedenle sosyoekonomik sınıfların, ülke ve kültürlerin, bireysel farklılıkların etkilerinden dolayı bütün yaşamın kesin biçimde

yaşlara göre evrelere ayrılması çok zordur. Zaten insanın doğduğu günden bugüne kadar geçen süre anlamına gelen “takvimsel yaş” kavramının kullanımı yaşlılık çalışmaları için işlevsel değildir (Tufan, 2014). Onur’a (2011) göre özellikle yetişkinlik psikolojisinde yaş kavramının yarattığı karışıklıklar nedeniyle, yaşlanma sürecinin incelenmesinde bir bağımsız değişken olarak evre (stage) kavramı yaştan daha kullanışlıdır. Ancak, yaşam evreleri de cinsiyet, sosyo-ekonomik sınıf ve kültürel farklar nedeniyle evrensel olmadığından kuramlarını insan yaşamını evrelere ayırarak açıklayan araştırmacılar da yaşam evrelerini tanımlarken yaş aralıkları vermekten vazgeçememişlerdir (Cüceloğlu, 2015; Onur, 2011). Örneğin; Erikson yaşamı sekiz evreye ayırdığı Psikososyal Gelişim Kuramı’nda her bir evrenin yaşanması muhtemel yaş aralıklarını verir. Kurama göre bu çalışmanın kapsamındaki yaşlar bakımından 40-64 yaşlar arası Üretkenliğe Karşı Durgunluk evresi, 65 yaş ve üstü ise Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk evresidir. Bühler’in yaşam akışını beş biyolojik döneme ayırdığı kuramına göre de 45-65 yaşlar cinsel üreme yeteneğinin azaldığı ve hatta yitirildiği 4. dönem, 65 yaş ve ötesi ise yitirilmiş üreme yeteneği ve ölüm adını verdiği son dönemdir (Bühler, 1964). Kuhlén’in açıklama modelinde ise büyüme, yükselme ve gerileme bölümlerine ayırdığı yaşamın ikinci yarısı, yerine konmaz yitimlerin başlayacağı, kaygının ve tehdidin daha önemli bir güdülenme kaynağı olduğu dönem olarak açıklanır (Pappathi, 2007). Daniel Levinson sadece erkek yetişkinlerle yaptığı mülakatlar üzerine 1986’da yayınladığı “The Seasons of a Man” adlı kitabında ise erkek yetişkinlerin altı gelişim evresi olduğunu öne sürer. Yıllar boyunca devam ettirdiği çalışmalar sonunda yaşam yapısı adını verdiği kuramına göre 40-45 yaşlar hayatın anlamı ve değerinin sorgulandığı kriz yıllarıdır; babalık görevlerinin ağır basması erkeğe artık yaşlandığını, ölüme yaklaştığını ve hayatın çok kısa olduğunu düşündürür (<http://humangrowth.tripod.com/id3.html>). Gould (Gould, 1975) da 1970’lerde yaptığı çalışmada erkek ve kadın yetişkinlerin gelişim evrelerini yediye ayırmış ve 43-50 yaşlarını 6. ve alışma, uzlaşma ve yaşamın faniliğini kabullenme, 50-60 yaşlarını 7. ve daha fazla hoşgörü, geçmişi ve ölümü kabulleniş, genel bir olgunluk ve olumluk evresi olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte toplum, yaşam süresindeki belirli dönemlerle bağlantılı davranış beklentilerini yani normları da yaşa göre belirler (Onur, 2011). Bireyler için en uygun işe girme, evlenme, çocuk sahibi olma, çalışmayı bırakma yaşları bu yazılı olmayan toplumsal yaş normlarınca belirlenir.

Ayrıca, menopoz ve emeklilik gibi yaşa bağlı iki önemli dönüm noktası da yetişkinler açısından biyolojik yaşın hâlâ önemli olduğunun göstergelerindendir. Dünya sağlık örgütü de 1963 yılında yaşlıların sağlık sorunlarına yönelik olarak düzenlediği toplantıda yaşlıları kronolojik olarak sınıflama gereği duymuş ve 45-59 yaş aralığını orta yaşlılar, 60-74 yaş aralığını yaşlılar ve 75 yaş ve üzerini ihtiyarlar olarak tanımlamıştır (UN, 1980). Yasal ve bürokratik işlemlerde de 60 yaş, yaşlılığın başlangıcı olarak kabul edilmiştir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010).

İster yaşa ister evrelere göre düzenlensin insanlar yaşam döngüsü içinde kronolojik yaştan çok daha önemli psikolojik değişimlere yol açan bir dizi dönüm noktasından geçer. Yetişkin gelişimine ilişkin kuramlarda bu dönüm noktaları geçiş (transition) kavramı ile adlandırılmaktadır (Onur, 2011). Geçişler yaşamımızı yeniden düzenlememizi gerektiren evlenmek, çocuk sahibi olmak, işe girmek, eşin veya arkadaşların ölümü, emekli olmak, sürekli hastalık, çocukların evden ayrılmaları gibi değişimlerdir. Bu geçiş dönemleri önceden bilinerek bir hazırlık aşamasından geçilirse yüksek derecede stres ve duygusal bunalımın önüne geçilebilir.

2.2. Orta Yaş Dönemindeki Bireyler

Orta yaş dönemi aktif, dinamik ve enerjik olarak olumlanan gençlik döneminden pasif ve sorunlu olarak olumsuzlanan yaşlılık dönemine bir geçiş dönemidir ve her geçiş döneminde olduğu gibi bu geçiş döneminde de sorunlar yaşanabilir. Genel olarak bir aile kurulmuş, çocuklar ergenlik veya gençlik dönemine ulaşmış, meslekte ve sosyal hayatta saygın bir konum edinilmiştir. Victor Hugo'nun ifadeleriyle gençliğin yaşlılığı başlamış, yaşlılığın gençliğine doğru yol alınmaktadır. Bir anlamda paradoks dönemi olarak da değerlendirilebilecek bu dönem, bireyin geçmişi değerlendirmesi ve gelecekte beklentilerini sorgulaması ile başlayıp geçmiş yaşantılarla gelecek beklentilerinin uyumuna göre kargaşayla veya sükûnetle, başarı ya da başarısızlıkla, zevk ya da üzüntü ile devam eder (İkis, 2013).

Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı'nda üretkenliğe karşı durgunluk olarak isimlendirdiği bu 7. evrede yaşanan zamansız ya da beklenmedik olaylar veya bireylerin yaşadıkları olaylara karşı takındıkları olumsuz tavırlar orta yaş krizi yaşamalarına neden olur (İkis, 2013).

2.2.1. Üretkenliğe Karşı Durgunluk Evresi ve Orta Yaş Krizi

Orta yaş dönemi genel olarak insanların olgunluk dönemi ve aile ve iş hayatlarında zirveyi yaşadıkları zaman dilimidir. Yolunda giden hayatlar için evlilik hayatında eş ile uyumsuzlukların son bulduğu, çocukların yetişip hayata atıldığı bu zaman dilimi iş hayatında da yöneticilik pozisyonuna ulaşıldığı veya iş arkadaşlarınca yeterliliğin ve yetkinliğin takdir edildiği, gelir ve statünün üst seviyeye çıktığı zamanlardır. Birey kendi hayatı ve gelişiminden olduğu kadar yakında birer yetişkin olacak çocuklarının ve hatta yakınlarının gelişiminden de kendisini sorumlu hisseder. Kişi, iş ve aile hayatındaki başarıları yanında, sosyal hayatında da bilgi ve birikimi ile sorunlara çözüm üreten, başvurulana, tavsiyesi önemsenen bir konuma ulaşmıştır. Bu olumlu gelişmeler yanında bu dönem çocukların hayata atılıp yardım beklediği ve ana babaların da yaşlanıp desteğe ihtiyaçları olduğu bir döneme denk geldiği için birey üzerine ekonomik ve duygusal yükleri beraberinde getirir (Cüceloğlu, 2015). Bu nedenle sandviç nesil olarak da adlandırılan orta yaş dönemi bireyleri bir yandan çocuklarının ihtiyaçları ile bir yandan yaşlı anne babalarının ihtiyaçları ile başa çıkmaya çalışmakta bir yandan da geride bıraktıkları hayatlarını sorgulayarak önlerindeki emeklilik ve yaşlılık yıllarını planlamaktadırlar (İkis, 2013).

Genç yetişkinliğin sonlarından itibaren fiziksel güçteki azalma ve duyuların işleyişindeki gerileme orta yaşlarda belirgin ve can sıkıcı hale gelebilir. Ayrıca, bu dönemde yavaş yavaş baş gösteren veya artan nefes darlıkları, kilo artışı, hazımsızlık sorunları, unutkanlık gibi sağlık sorunları da bireye yaşlanma ve ölümü yoğun olarak düşündürür ve hayatın anlamını sorgulatır. Kadınlarda özellikle menopoz sürecine girilmesiyle birlikte cinsel statülerini kaybedecekleri endişesi baş gösterir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010). Diğer yandan zamanının büyük kısmını çocuklarının yetiştirilmesine ayıran anneler için çocukların evden ayrılması büyük bir boşluğa düşmelerine neden olur. Bu boşluğu dolduramamaları ise bir başka bunalım sebebi haline gelebilir. Zevk için cinsel ilişki evresinden çocuk yetiştirerek üretici olma ve aynı zamanda işte, meslekte, sanatta üretken olma evresine geçmiş orta yaş dönemindeki birey bunları başaramadığında veya bu üretkenlikten tatmin olmadığında; hayatına anlam veren bir amaç, iş veya ilişki edinemediğinde yaşamında bir durgunluk ve anlamsızlık baş gösterir (Cüceloğlu, 2015). Bireyin içsel

kaynakları ve toplumsal destekleri orta yaşın gelişim görevlerini yerine getirmeye yetmediğinde ortaya orta yaş krizi adı verilen fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklar çıkar (Onur, 2011). Benzer sorunların kısa süre içinde peşi sıra gelmesi stres düzeyini artırarak krizi tetikler (Cüceloğlu, 2015).

Cüceloğlu (2015) Amerika’da orta yaş krizi üzerine yazılan birçok popüler kitap olduğu bilgisini vererek bu dönemin neden krizle birlikte anıldığını açıklar: Orta yaş dönemindeki bireylerde iş değiştirme, başka yere taşınma, boşanma, başka bir kadın veya erkekle ilişki kurma isteği ve karamsarlık, alkol alma eğiliminin artışı, yaşamını ve değerlerini gözden geçirip inceleme ve bundan sonra önüne çıkan fırsatları hep “son şans” olarak değerlendirme anlayışı olduğundan bu dönem kriz özellikleri taşır. Erikson’a göre önceki yaşam evrelerindeki çatışmaların, psikososyal sorunların çözülmemesi ve evrelerin başarılı şekilde tamamlanamamış olması da bireyi mutsuzluğa iten etmenlerdendir (Çok, 1993). Erikson’un üretkenliğe karşı durgunluk adını verdiği bu evredeki durgunluk Erich Fromm’un yabancılaşma diye tanımladığı olguya oldukça benzerdir ve “kişinin kendisini bir yabancı gibi hissettiği yaşantı biçimidir, kişi kendisiyle ve dış dünyayla üretici bir ilişki içinde değildir” (Onur, 2011:161). Fromm, yabancılaşma sürecinde insanın eylemlerini yönetemediğini aksine eylemlerin insana karşı işleyen yabancı bir güç olup çıktığını ileri sürer. Yabancılaşma, bireyselliğin ön planda olduğu çağdaş toplumun her kademesini kaplamıştır ve insanın kendisini kendi dışındaki güçlere kaptırmış zavallı bir nesne olarak algılamasına neden olur.

Bu dönemin krize neden olması için illa bir sorun olması, işlerin yolundan çıkması gerekmez. Çocuklarını yetiştirdiği, mesleğinde iyi bir konuma geldiği, iyi bir gelire sahip olduğu bir dönemde de birey bu başarıların değerini ve aradığı gerçek başarıların bunlar olup olmadığını sorgulamaya başlayabilir; daha önce ön görmediği radikal değişiklikler yapabilir. Birey, deneyimleyeceği sorgulama süreci sonunda ya yaşamının yönünü belirleyerek benlik bütünlüğüne ulaşmış bir şekilde yaşlanacak ya da girdiği kriz ortamından çıkamayarak durgun, depresif ve karamsar bir biçimde yaşlanacaktır.

Oldukça yaygın bir durum olan orta yaş krizi birçok ünlüyü de etkilemiştir. Freud, Jung, Goya ve Gandhi derin bir orta yaş krizi yaşayıp bu süreçten kazançlı çıkmalarına rağmen Dylan Thomas, F. Scott Fitzgerald, Sinclair Lewis bu süreci atlatamayıp zarar görmüşlerdir (Vander Zanden,1981 akt: Onur, 2011).

Alanyazındaki araştırmalar insanların orta yaş döneminde kazandıkları alışkanlıklarını, yaşam tarzlarını, tercih ve ilişkilerini ilerleyen yaşlarında da devam ettirme eğiliminde olduklarını ifade etmektedir (Akçay, 2013). Bu nedenle orta yaş dönemindeki bireyler atlatamadıkları takdirde tüm kalan yıllarını etkisi altına alacak orta yaş krizine karşı gerekli tedbirleri almalı, durumlarına uygun alışkanlık, yaşam tarzı ve ilişkiler geliştirmelidirler.

2.3. Yaşlılık Dönemindeki Bireyler

Yaşlılık; çocukluk, ergenlik, gençlik, olgunluk gibi yaşam dönemlerinden biridir ve biyolojik, fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kronolojik boyutlarıyla farklı yönlerden tanımlanabilen bir kavramdır (Arpacı, 2014). Fiziksel ve mental yönden gerileme ile başlayan bir deneyim olduğu için ne zaman başladığının kesin bir çizgiyle belirlenmesi mümkün değildir (Hablemitoğu ve Özmete, 2010). 20. yüzyılın ortalarından itibaren yaşam süresi o kadar uzamıştır ki yaşlılık dönemi de yaşlılık ve ileri yaşlılık olarak iki gruba ayrılmıştır. Tufan (2003), gençliğin insanlık tarihi boyunca hep var olmasına rağmen yaşlılığın hepimiz için yeni bir olgu olduğunu; elimizde geçmişten kalan tecrübeler olmadığından bu süreci olumlu bir anlayışla karşılayarak anlamaya çalışmamız gerektiğini savunur. Orta yaş dönemlerinin çalışarak kazanç sağlama, çocuk yetiştirme gibi ağır sorumluluklarının sona erdiği yaşlılık dönemi, insan ömrünün uzaması nedeniyle oldukça uzun bir yaşam dönemi haline gelmiştir.

Yaşlılığın sorunlu bir yaşam dönemi olarak algılanmasından olacak yaşlılıkla ilgili yapılan araştırmalar genelde yaşlılıkta fakirlik, yalnız yaşayanların durumları, yaşlı bakımevlerinde yaşayanlar, bakıma muhtaç yaşlılar gibi konulardır (Tufan, 2003). Hâlbuki uzayan ömür, artan eğitim ve refah seviyesi, gelişmiş sağlık ve teknolojik imkânlar yaşlıların çok daha sorunsuz ve beklentileri yüksek bir hayat yaşamaları için fırsatlar sunmaktadır. Artık insanlar atasözleri ve deyimlerde de yerini alan yaş yetmiş, iş bitmiş; ununu ele miş, eleğini as mış gibi olumsuz söylemlerden hızla uzaklaşma ve bu uzun yaşam dönemini verimli değerlendirmenin yollarını aramaya koyulmalıdırlar. Aksi takdirde üretim faaliyetlerinin dışında kaldıkları ve insanlara ölümü hatırlattıkları için sosyal bir izolasyona maruz kalacaklar ve Erikson'un benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk olarak adlandırdığı evreyi yaşayacaklardır.

2.3.1. Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk

Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı'na göre 8. ve son evre 60 yaş üstü bireyleri kapsayan benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk evresidir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidi değerlendirildiğinde yaşlıların çoğunlukla piramidin en yüksek noktasında, fizyolojik ve güvenlik gereksinimlerini karşılamış; iş, aile ve sosyal ortamları sayesinde ait olma ve saygınlık gereksinimlerini doyuma ulaştırmış, bir anlamda kendilerini gerçekleştirme sürecinde bir hayli yol kat etmiş bireyler oldukları varsayılabilir. Cüceloğlu'nun (2015) kendini gerçekleştirmiş kişilerin özelliklerini sayarken kullandığı "hayatın tadını alarak yaşama, hayata gülümseyerek bakma, kendini özgür hissetme, yaşamın karmaşıklığına saygı duyma, gerçekleri, kendilerini ve başkalarını olduğu gibi kabul etme, bağımsız hareket etme, insanlığa değer verip sorunlarını ciddiye alma, sorumluluklarının farkında ve yeniliğe açık olma" ifadeleri aslında Erikson'un benlik bütünlüğünü gerçekleştirebilmiş bireylerini tanımlamaktadır. Çünkü bu evrenin en önemli gelişim görevi bireyin yaşamını ve elde ettiklerini değerlendirerek yaşamının tarih içinde anlamlı bir serüven olduğu sonucuna ulaşmasıdır (Onur, 2011).

Bu evrede bireyler; ömürlerinin yetiştirme, hayata hazırlanma, verimlilik dönemlerinden sonra yaşlılığı ve hayatlarının genel bir değerlendirmesini yapma evresindedirler (Dülger, 2012). Bu değerlendirme sürecinde geçmişleriyle bütünleşip yaşlılığı olağan karşılamazlarsa, önceki dönemlerde kazandıkları benlik özelliklerini olgunlaştırıp onlarla bütünleşerek bazı alışkanlıklarını sürdürmez, yeni idealler edinmezlerse umutsuzluk, kaygı ve korku dolu bir hayat sürdüreceklerdir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010). Aslında bu evre oldukça sorunlu ve zor bir evredir. Amerikan toplumu için en çok stres veren olayları araştırmak amacıyla yapılmış bir araştırmada "eşin veya aileden yakın bir bireyin veya arkadaşın ölümü, önemli bir hastalığa yakalanma, emekli olma, cinsel sorunlar, gelir durumundaki değişiklikler stres katsayısı en fazla olan olaylar" olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Cüceloğlu, 2015:322-323). Yaşlılık döneminin de bu sorunların en sık ve genellikle de peş peşe görüldüğü dönem olduğu göz önünde bulundurulursa bireylerin bu sürece en azından psikososyal olarak oldukça hazır girmelerinin önemi daha iyi anlaşılabilir. Ülkemizde de eşin ölümü, çocukların aileden ayrılması, bedensel gerilemeler ve genellikle emeklilik nedeniyle ortaya çıkan gelirdeki azalma, statüdeki gerileme, iş,

aile ve sosyal ortamdan kopma ihtimalleri (Emiroğlu, 1995); saygınlık ve aidiyet duygusunu yitirme, güven hissinin kaybolması ve fizyolojik ihtiyaçların karşılanamaması yaşlılar açısından ciddi sorunlardır (Er, 2009).

Bireyin bu evrede deneyimleyeceği kritik yaşantıları yorumlama biçimi benlik bütünlüğünün sarsılmasına ve bunalıma düşmesine yol açabilir. Artan sorunlara bağlı olarak yaşama gücü ve isteğinin azalması, içindeki gençliği kaybetmesi ve ölüm kaygısının artmasıyla sevmeye içgüdüünün sarsılması da bireyin yaşamdan zevk almasını engelleyebilir, pasiflik ve değersizlik gibi olumsuz duygular geliştirebilir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010). Küçük gruplar içinde etkileşen bireylerin sosyo-psikolojik dinamikleri ile ilgilenen sembolik-etkileşimci bakış açısına göre kimliğimiz, duyularımız ve benliğimiz toplumsal etkileşimler tarafından biçimlendirilir ve benlik kavramımızı insanların bizimle nasıl etkileştiğini gözlemleyerek geliştiririz (Akçay, 2013). Çağcıl toplumlardaki yaşlıların modernizm öncesi yaşlıların sahip olduklarından daha düşük bir konum ve güce sahip olmaları (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010) yeteri kadar sosyal etkileşimi olmayan veya olumsuz etkileşim örnekleriyle karşılaşan yaşlıların sürekli olarak yaşamın anlamını ve önceki yaşam evrelerindeki başarılarını bile sorgulamalarına neden olur. Bu sorgulamalar sonucunda geliştirilen olumsuz duygular yaşlıların kendileri hakkındaki algılarının işe yaramazlık olmasına, bütün bir ömür boşa kürek çektikleri hissine yol açar. Dolayısıyla gittikçe yaşlanan ve ölümün yaklaştığını gören birey kendi benliğini kendisinden daha üstün ve sürekli bir düzenle kaynaştırmayı beceremezse ölümle birlikte yok olacağı düşüncesiyle bunalıma düşer (Cüceloğlu, 2015). Bu noktada bireylerin yaşlılığın durdurulamaz ve doğal bir süreç olduğunu kabul etmeleri ve uyum sağlayıcı yeni davranış kalıpları geliştirmeleri bu süreci daha kolay atlatmalarını sağlar (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010).

Yetişkinlik evreleri birçok bakımdan iç içe geçmiştir ve bazı özellikler aynı zamanda yaşanabilir (Akçay, 2013). Bu dönemde bireyin neredeyse kimliği haline gelmiş işinden emeklilikle ayrılması çalışma hayatının bireye sağladığı statü, yetki, önemli olma, aranma duygusu, özgüven ve benlik saygısının azalmasına yol açmakla birlikte o yaşlarda oldukça önemli olan üretkenliğin verdiği mutluluktan da mahrum olma ihtimalini ortaya çıkarır (Onur, 2011). Bu nedenle birey bir yandan üretkenliğe karşı durgunluk evresini bir yandan da benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk evresini deneyimlemektedir. Bu gibi durumlarda ne yapacağını bilememesi yaşlıyı çaresiz

bırakacağından ve sorunlarını daha karmaşık ve çözülemez hale getireceğinden bireylerin yaşlanmadan ve bağımlı hale gelmeden önce kendilerini muhtemel şartlara hazırlayabilmeleri, sorunlarıyla başa çıkabilecek gerekli tedbirleri almaları, ihtiyaç duyabilecekleri eğitimleri belirlemeleri ve eyleme geçmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde bir sosyal yara haline gelecek bu dönemin intihara varabilecek kadar yüksek riskleri vardır (Aydemir, 1999). Bu noktada bireyin yaşlanma sürecinin farkında olması, en azından psikolojik olarak bu gelişmelere hazırlıklı olması hayati önem kazanmakta ve başarılı yaşlanma için gerekli koşulları yerine getirmesi için yol gösterici olmaktadır. Üretkenliklerini devam ettirecek etkinliklere yönelmeli, kendilerini ve yaşam amaçlarını gerçekleştirerek benlik bütünlüklerini koruyabilecekleri yeni roller edinmelidirler. Çünkü yaşlılar ancak aktif olduklarında ve kendilerine ihtiyaç duyulduğunu hissettiklerinde mutlu olabilirler (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010), verimli etkinliklere devam edip toplumsal ilişkilerini sürdürdüklerinde de depresyona uğrama olasılıkları oldukça azalır (Akçay, 2013).

2.4. Türkiye’de Yaşlılar ve Orta Yaşlılar Bakımından Tarihsel Süreç

Onur’a (2011) göre tarihsel zaman, bireyin yaşam döngüsü içinde ilerleyişini etkileyen yaşa bağlı bir başka boyuttur. Farklı kuşaklar farklı biçimde yaşlanmaktadır ve yaşlılara sunulacak hizmetlerin başarılı olması için yapılacak ilk iş yaşlıları tanımaktır (Tufan, 2003). Ayrıca, sosyal bilimler alanında yapılacak çalışmaların toplumsal olayların bağlamından uzak ele alınması düşünülemez. Bu nedenle bugünün yetişkin ve yaşlılarının dünya algılarına ve yaşamsal reflekslerine yön veren gelişmelere göz atmakta yarar vardır. Türkiye’nin yakın tarihi ele alındığında yaşanan toplumsal olayların bölükler arası ciddi farklılıklara neden olduğu kadar bireylerin benzer yaşamsal tepkiler geliştirmelerine de yol açan olaylar olduğu görülmektedir.

Bugünün 65 yaş üstü bireylerinin çocukluk yılları 1950’li yıllardır. Bu dönemde birinci ve ikinci dünya savaşları, kurtuluş savaşı gibi büyük savaş yıllarının ardından nüfus artırma politikaları ve Dünya Sağlık Örgütü’nün halk sağlığı uygulamaları devreye girmiş ve nüfus hızla artmıştır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010). Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 1945’de 18.790.174 olan toplam nüfus 1960’a kadar yaklaşık %44 artarak 27.064.763’e yükselmiş, bu nüfusun %55.2’lik kısmını da 15-65 yaş aralığındaki aktif çalışma çağındaki grup

oluşturmuştur (TÜİK, 2008). 1945-1960 yılları arasındaki bu yüksek genç nüfus oranı son yıllarda ülkemizdeki yaşlı nüfus oranı artışının da sebebidir.

İkinci dünya savaşına girilmemiş olsa da her an savaşa hazır bekletilen ordunun masrafları için peş peşe yürürlüğe giren vergiler ve artan enflasyon, dönemin İsmet Paşa yönetimine tepkileri ve değişim taleplerini artırmış olduğundan savaş sonrası birkaç yıl içinde siyasal, ekonomik ve uluslararası ilişkilerde büyük değişimler yaşanmıştır (Zürcher, 1995). Siyasal sistemde yapılan değişiklikle çok partili hayata geçilmesinin ardından 1950 yılında Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1948-1951 yılları arasında, birçok Avrupa ülkesiyle birlikte Türkiye'ye de Marshall Planı kapsamında sağladığı ekonomik yardımlar ile tarımsal faaliyetlerde makineleşmeye geçilmiş; ekilen alanlar artmıştır (Çoban, 2012). Makineli tarıma geçişle birlikte köylerde ortaya çıkan fazla iş gücü ve topraksız köylüler hızla kentlere göç etmeye başlamış; ancak bu insanlar kentlerdeki sanayileşmenin ve iş imkânlarının yetersiz olması nedeniyle umdukları işleri bulamamış; kapıcılık, sokak satıcılığı, gündelikçilik gibi işlerle dar gelirli hayatlarına devam etmişlerdir (Yaylagül, 2008; Zürcher, 1995). Bugün büyükşehirlerimizde yaşlı ve emekli nüfus oranının yüksek oluşu o yıllardaki bu genç nüfusun kentlere yakın gecekondu bölgelerine göç etmesindendir (Tufan, 2003). Türkiye Emekliler Derneği'nin Emeklilerin Yaşadığı Yerler Araştırması sonuçlarına göre Türkiye'deki emeklilerin %40'ı İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa'da yaşamaktadır (TÜED, 2017).

Köyden kente göçün devam etmesi ve artan nüfusla birlikte konut sorunu ortaya çıkmıştır (Çoban, 2012). Kentlerdeki kısıtlı sanayileşmenin oluşturduğu işçi sınıfı ve diğer dar gelirli barınma ihtiyaçlarını gidermek için büyük kentlerin etrafında ve kent yaşamından uzak, kendi kırsal kültürlerini yaşamaya devam ettikleri gecekondu mahalleleri kurmuşlardır. Sanayileşmeyle birlikte yaşanan gelişmelerle sermayesini artıran, gelirin gelir katan zengin sınıflar ile özellikle devlet kurumlarında düzenli işi olan orta üst sınıflar ise kent merkezlerinde yerleşmişlerdir (Yaylagül, 2008; Zürcher, 1995). Bu durum ekonomik büyümeyle paralel olmayan, gelir ve fırsat eşitsizliklerinin bir arada yaşandığı, birbirinden oldukça kopuk toplumsal kesimleri barındıran bir kentleşme süreci yaşanmasına neden olmuştur (Okutan, 1995 akt: Yaylagül, 2008).

60'lı yıllar 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin yönlendirdiği ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmelere sahne olmuştur. Adalet Partisi'nin iktidara gelmesiyle

ekonomik büyüme artarak devam etse de çoğunlukla askerlerin müdahale alanındaki siyasette koalisyon hükümetleri nedeniyle siyasi istikrarsızlık hüküm sürmektedir. 1970'ler de bir başka askeri müdahalenin, 12 Mart 1971 askeri muhtırasının, gölgesinde başlamıştır. 1973-74 yıllarında petrol fiyatlarının dört kat yükselmesine bağlı olarak ortaya çıkan uluslararası ekonomik kriz, güçsüz ve istikrarsız koalisyon hükümetleri, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle ülkeye uygulanan ambargolar ve ithal ikameci ekonomik politikalar gibi nedenlerle sanayi büyümesi durmuş, işsizlik artmış, enflasyon oranı %90'a yükselmiştir (Zürcher, 1995). Bu olumsuz gelişmeler gerek gecekondularda yaşayan dar gelirliileri gerek kent merkezlerinde yaşayan toplum kesimlerinin ağır ekonomik sorunlar yaşamasına neden olmuştur.

Görüldüğü üzere kıt kanaat geçim yıllarının çocukları olan bu bireylerin çocukluk ve gençlik yıllarında bir yandan ekonomik büyüme, tarımda ve sanayide makineleşme hamleleri bir yandan ekonomik büyümenin dar gelirliilere yansımamasının yol açtığı yoksulluk; askeri müdahalelerin neden olduğu istikrarsızlık hâkimdir; dolayısıyla hayatlarını şekillendiren en önemli deneyimler maddi sıkıntılardır. Gençlik ve yetişkinlik yıllarına rast gelen darbe ve muhtıralı yıllardaki toplumsal çalkantılar, sık sık yaşanan ekonomik krizler de çocukluklarında yaşadıkları maddi sıkıntılarla benzerlikler göstermiştir. Bu dönem bireylerinin gençlik yıllarındaki zor yaşam koşulları zaten az ve düşük kaliteli eğitim imkânlarından yararlanmalarına da engel olmuştur (Tufan, 2003).

45 yaş üstü bireylerin çocukluk yılları ise petrol fiyatlarındaki hızlı artışla birlikte tüm dünyada krizin hâkim olduğu 1970'li yıllara denk gelmektedir. Bu yıllar yukarıda ifade edildiği gibi, çok partili hayata geçilmiş olmasına rağmen demokratik sistemde siyasi istikrarın hâlâ sağlanamadığı, askeri kuvvetlerin siyasete sık sık müdahalelerinin olduğu, Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle de Türkiye'nin uluslararası arenada zor günler yaşadığı, ambargolarla karşı karşıya kaldığı yani ekonomik olarak yine krizli yıllardır.

80'li yıllar ülkenin on yıllarını etkisi altına alacak iki önemli gelişme ile başlamıştır. Buna göre, o dönem ekonomi yönetiminin başına getirilen Turgut Özal'ın hazırladığı istikrar paketiyle 24 Ocak 1980'de neo-liberal ekonomik sisteme geçilmiş; 12 Eylül 1980'de de yeni bir askeri darbe olmuştur. 1983 yılında askeri yönetimin seçimlere izin vermesinin ardından iktidara gelen Başbakan Turgut Özal, Türkiye'yi dünyaya açma ve uluslararası sermayeyi ülkeye çekme vaadiyle

özelleştirme uygulamaları ile neo-liberal politikaları uygulamaya devam etmiştir. Bu kapsamda gümrük uygulamaları kaldırılmış, ülke yabancı sermaye ve tüketim mallarına açılmış, dış borçların ödenmesi için üretim maliyetleri, dolayısıyla da çalışanların ücretleri düşürülmüş, televizyonun yaygınlaşması ile tüketime dayalı, televizyon ekranlarında sunulan hayalleri yakalama, sınıf atlama, büyük düşünüp büyük kazanmaya yönelik yaşam biçimi toplumda egemen olmaya başlamıştır (Yaylagül, 2008). Bu dönemde konut sorunu da oldukça ciddi boyutlara ulaşarak devam etmiştir. Bu durum Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda şu şekilde dile getirilmiştir:

Kamu kesiminin konut yapımında çok yetersiz kalması, arzın talebi karşılayacak düzeyde olmaması ve konut fiyatlarının yüksekliği, özellikle kente yeni göç eden nüfusun barınma gereksinmesinin karşılanmasını gecekondulaşmaya bırakmıştır. Büyük kentlerin çevresi gecekondu kuşaklarıyla sarılmış bulunmakta, nüfusun yüzde 50'den çoğu gecekondularda oturmaktadır (DPT, 1979:78 akt: Çoban, 2012).

Konut sorunu gecekondu sorununa yol açtığı; gecekondu sorunu da kentlileşememe, okullulaşamama, refah seviyesini artıramama ve toplumsal tabakalaşma gibi birçok sosyolojik sorunu beraberinde getirdiği için oldukça önemli bir sorundur. Yaylagül (2008), "Gecekondudan Apartmana Geçiş Sürecinde Kültürel Dönüşüm"ü ele aldığı çalışmasında bu dönemde yaşanan ekonomik gelişmelerin toplumsal sonuçlarını detaylı bir biçimde açıklamıştır. Bu çalışmaya göre bu dönemde kentlerde yaşayan ücretli çalışanların gelirleri azalmış; işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlik artmıştır. Kentteki yoksul kesimlerin kent için ciddi tehdit oluşturmaya başladığı bu dönemde rüşvet, güvenlik sorunları, gasp, kapkaç ve fahişelik çoğalmıştır. Öte yandan dönemsel imkânları kullanarak zenginleşen; ancak elde ettiği ekonomik sermayeye paralel bir kültürel sermayeye sahip olamayan sosyal tabakalar da ortaya çıkmıştır. Örneğin, 1980'lerin başında Türkiye nüfusunun yarısının kentlerde yaşamaya başlaması konut ve arsa sektörünün ağırlığını artırmış, daha önceki seçim dönemlerinde gecekondularına tapu belgesi verilenler arazilerini çok katlı apartmanlar karşılığında devrederek bir ya da birden fazla apartman dairesi sahibi olmuşlardır. Böylece bir anlamda devlet eliyle zenginleşen bir kesim, toplumsal yapı içerisinde ekonomik olarak dikey bir hareketlenme imkânına kavuşmuştur. Bu dönemde ayrıca hızla gelişen tekstil, bankacılık, finans, sigortacılık, medya, iletişim, ulaşım gibi sektörlerin sahipleri, üst

düzey yöneticileri ve buralarda yüksek ücretlerle çalışanlar, ekonomik ve kültürel sermaye açısından ayrı bir toplumsal katman oluşturmaya başlamışlardır. Tüccar, sanayici ve iş adamı olarak zenginleşen bu sınıfın yeni üyeleri küreselleşmenin nimetlerinden yararlanmış, Batı ile olan bağlarını güçlendirmişler ve yaşam biçimlerini değiştirerek Batılı tüketim kalıplarını benimsemişlerdir.

Ancak, İran ve Irak arasında 1980-1988 yılları arasında süren savaş, ardından Amerika'nın Irak'a müdahalesi ve Türkiye'nin Körfez savaşına girme ihtimali; Irak lideri Saddam Hüseyin'in ülkesindeki Kürtlere kimyasal saldırılar yapması nedeniyle Türkiye'ye gelen yoğun göç ve 1989 yılında Bulgaristan'ın azınlık politikalarından kaçıp gelen 300.000'den fazla Bulgar Türkü'nün maliyetleri hangi gelir grubundan olursa olsun bütün toplum kesimlerinin yoğun işsizlik, enflasyon, devalüasyon gibi ekonomik kaygılar yaşamasına neden olmuştur (Zürcher, 1995).

Görülmektedir ki askeri müdahaleler veya koalisyon hükümetleri nedeniyle oluşan siyasi; bölgedeki savaşlar nedeniyle ortaya çıkan bölgesel istikrarsızlıklar bu neslin de yakasını bırakmamıştır. Bu durum, çalışma kapsamında değerlendirildiğinde de görülecektir ki her iki yaş grubu için de geçmişte tecrübe edilmiş maddi imkânsızlıklar, ekonomik kaygı ve tedirginlikler bireylerin tutum ve davranışlarının oluşmasında oldukça etkindir. Bireyler, geçmiş yaşantılarının etkisiyle maddi tedbirler alıp kara gün akçesi biriktirmeyi, bireysel gelişimleri ve refahlarına tercih etmektedirler. Yıllarca çalışıp didindikleri halde ellerine geçen emekli ikramiyelerini ve maaşlarını bile çocuklarının rahat edebilmesi amacıyla evlenmeleri, iş kurmaları hatta ev almaları maksadıyla ayırmakta; yaşlılıklarında bile kendi rahatlarına yatırım yapmayı düşünmemektedirler.

Her iki yaş grubunun günümüzde karşılaşılabileceği problemlerden biri de ekonomik yoksunluk yıllarında ayakta kalmalarını borçlu oldukları köy, mahalle, hemşeri, akraba, komşu dayanışmasının bugünün dünyasında yerini sanal dostluklara bırakması ve bu samimiyetten uzak dünyaya bile ancak kullanabiliyorlarsa teknolojik imkânlarla ulaşabilecekleri gerçeğidir. Geçmişinde gerçek dostlukları ve fedakârlıkları yaşayabilmiş insanlar için bugünün bireysel yaşamı ciddi bir yalnızlık tehdididir.

Yaşlı ve orta yaşlı bireylerin yaşam algılarını, gelecek planlarını etkileyen bir başka etken ise ülkedeki emeklilik düzenlemeleridir. Türkiye'de ilk olarak ihtiyarlık sigortası adıyla 1950 yılında yasalaştırılan emeklilik hakkı kanununda yıllar içinde

sürekli olarak özellikle emeklilik yaşına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (Akkaya, 2000). İlk olarak kadın ve erkekler için 60 olan emeklilik yaşı 1965 yılında kadınlarda 55'e indirilmiştir. 1969 yılında yapılan düzenleme ile ise erkeklerde 55'e, kadınlarda 50'ye indirilmiştir. Aynı düzenleme kapsamında 25 yıl boyunca sigortalı çalışanların yaşa bağlı olmaksızın emekli olabilecekleri kabul edilmiştir. 1981 yılında yeniden değiştirilen kanuna göre sigortalılık süresi kadınlarda 20 yıla indirilmiş böylece 18 yaşında çalışmaya başlayan erkeklerin 43 yaşında, kadınların 38 yaşında emekli olmalarının önü açılmıştır (Fişek, Özşuca ve Şuğle, 1998 akt: Akkaya, 2000). Bu bilgilere göre günümüz şartlarıyla kıyaslandığında günümüzde birçok insan için işe başlama yaşı olan 30'lu yaşlarda emeklilik hakkı verildiği görülmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğini tehdit etmesi yanında çalışma hayatını sonlandırmış bireylerin düşük emeklilik maaşı, sosyal bağlamından uzaklaşma, statü kaybı gibi nedenlerle yaşam kaliteleri bakımından da sorunlara yol açabilecek bu düzenlemeler sonucunda Türkiye'de erken emeklilik olgusu oluşmuştur. Bu erken emeklilik uygulaması, birçok tartışma ve itirazı beraberinde getirerek 1999 yılında emeklilik yaşının kademeli olarak kadınlarda 58'e, erkeklerde 60'a çıkarılmasıyla sonlandırılmıştır (Akkaya, 2000). TÜİK'in yaptığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarında da 2000 yılının başına kadar süren erken emeklilik uygulamalarının etkileri görülmektedir. Bu sonuçlara göre Türkiye'de yaş grupları itibariyle emeklilerin %40.4'ü 56-65, %27.8'i 46-55, %20.7'si 66-75 yaş grubunda yer alırken emeklilerin sadece %10'u 76 ve daha yukarı yaştakilere oluşmaktadır (TÜİK, 2017). Çalışma kapsamında bireylerin bu emeklilik uygulamalarından nasıl etkilendikleri, emekli olduktan sonraki yaşamlarını nasıl düzenledikleri de kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır.

1950-2000 yılları arasındaki gelişmeler bağlamında 2000 sonrası gelişmeler ele alındığında da Türkiye'de tarihin sürekli tekerrürden ibaret olduğunu ispat edercesine ve sanki nesiller arası farkın en azından ekonomik ve siyasi olaylara karşı tutum bakımından açılmasını engellemek istercesine gelişmeler yaşandığı görülebilmektedir. Örneğin; günümüzde de iktidar partisinin (Adalet ve Kalkınma Partisi) bu kez neo-liberal politikaları 60'lar ve 80'lerdekine benzer biçimde ekonomik büyüme endekslidir. Ancak, ekonomik büyüme endeksli politikalar gelişmekte olan ülkelerde dar gelirliyle yüksek gelirli arasında gelir eşitsizliklerini arttırmakta, ülke vatandaşlarının refahları bir bütün olarak

sağlanamadığında sosyo-ekonomik sorunlara neden olabilmektedir (Peçe, Ceyhan ve Akpolat, 2016; Topuz ve Dağdemir, 2016). Ayrıca yine, yanı başımızdaki Suriye iç savaşı nedeniyle ülkemize üç milyondan fazla mülteci göç etmiş ve bölgede süre giden istikrarsızlık Türkiye'nin de içinde yer alacağı bir dünya veya bölgesel savaş ihtimalini artırmıştır. Neredeyse on yılda bir karşılaşılan darbelere bir yenisi eklenmek istenmiş ve 15 Temmuz darbe girişimi yaşanmıştır. Bu etkenler de toplumsal bilinçaltının iyice yerleşerek gelecek nesillerin de benzer tutumlar geliştirmelerine neden olacak gibi görünmektedir. Bu nedenle Türkiye'de yapılacak yaşlılığa hazırlık çalışmalarının ve uygulanması planlanan yaşlılık eğitimi programlarının yaşlanma kuramları sayıltıları yanında bireylerin toplumsal olaylar karşısında geliştirdikleri tutumları da göz önünde bulundurması gerekmektedir.

2.5. Başarılı Yaşlanma

Sosyolojik açıdan sağlıklı ve başarılı yaşlanma, kişinin doğuştan itibaren bütün kapasitesinin geliştirilip yaşlılık döneminde de psikolojik, ekonomik, fizyolojik ve sosyo-kültürel açılardan rahat, topluma uyumlu bir şekilde yaşayabilmesi olarak tanımlanmıştır (Güngör-Ergan, 2007). Yaşlılık araştırmalarında normal yaşlanma olağan ve başarılı olarak ayrıştırılırken, yaşlılık eğitimi araştırmalarında başarılı yaşlanma yanında alternatif kavramlar da türetilmiştir (Şanlı, 2012). Türetilen kavramların en sık kullanılanları “aktif yaşlanma” (*active aging*), “sağlıklı yaşlanma” (*healthy aging*), “bilinçli yaşlanma”, “doğru yaşlanma” (*affirmative aging*), “olumlu yaşlanma” (*positive aging*), “verimli yaşlanma” (*productive aging*), “yaratıcı yaşlanma” (*creative aging*), “becerikli yaşlanma” (*resourceful aging*), “iyi yaşlanma” (*aging well*), güvenli yaşlanma, dinç yaşlanmadır (Bilir, 2007; Dülger, 2012; Onur, 2011; Swindle, 2009).

Başarılı yaşlanma bireyin büyürken olgun ve entegre kişiliğini sürdürmesi anlamına gelir (Akçay, 2013) bu nedenle başarılı yaşlanma yaşlılık süreci başladığında karar verilip uygulamaya konulacak bir eylem değildir. Bireylerin özellikle orta yaş döneminde, orta yaş krizine girmeden önce gerekli tedbirleri almaları, büyük mücadeleler vererek sürdürdükleri yaşamlarının son demlerine gerekli özeni göstermeleri yaşlılıklarını olabilecek en üst seviyede mutlu geçirebilmeleri için önemlidir. Cicero bu durumu yaşlılığa aldırış etmeyen kişiyi “her

bölümü iyi yazdığı halde son perdeye aldırış etmeyen beceriksiz şair gibidir” şeklinde tanımlayarak özetlemiştir.

Başarılı yaşlanma bireyin yaşlanma sürecinde sadece kayba uğramadığı, aksine psişik ve sosyal kazançlar elde edebileceği gerçeğine dayandığı (Schulz-Nieswandt, 2006 akt: Tufan, 2014:11) için yaşlılık yıllarını olumsuz olarak görmemekte; aksine yıllar boyunca kazanılan tecrübe ve birikimlerin yaşam konforunu arttırmak için kullanılabileceğini savunmaktadır. Bu anlamda başarılı yaşlanma yaşlılık yıllarında meydana gelebilecek gerileme ve kayıpları normal olarak kabul etmekte; ancak alternatif etkinlikler, uğraşlar ve çözümler ile bu kayıplara uyum sağlanabileceği anlayışını geliştirmeye çalışmaktadır.

Başarılı yaşlanma dışında yaşlanmayı farklı açılardan ele alan yaşlanma kuramları da vardır.

2.6. Yaşlanma Kuramları

Yaşlılıkla ilgili, her biri yaşlılığın farklı boyutlarını ele alan ancak tek başına bütün sosyal yaşlanma olgusunu açıklayamayan birçok kuram geliştirilmiştir (Akçay, 2013). Bu kuramlar Rol, Aktivite (Etkinlik), Modernizasyon, Geri Çekilme (Yaşamdan Kopma), Süreklilik, Sembolik Etkileşim, Altkültür, Etiketleme, Yaş Sınıflaması, Yaşam Süreci, Toplumsal Takas, Yaşlanmanın Politik Ekonomisi, Feminizm, Sosyal Fenomen ve Oluşumculuk ve Eleştirel Kuramlardır. Kuramları yaşlılığa hazırlık eğitimi çerçevesinde değerlendirdiğimizde her kuramın yaşamın ve yaşlılığın farklı boyutlarına odaklandığı görülmektedir. Yaşlılık ile ilgili çalışmalarda bütün kuramların sayıltılarından yaşlı lehine yararlanılması gerekmektedir. Ancak, bu çalışma kapsamında üç kuram ele alınacaktır. İlk kuram yaşlılığı daha edilgen, toplumdan soyutlanmış ve sorunlu bir yaşam dönemi olarak gören Geri Çekilme Kuramı’dır. Diğer iki kuram ise başarılı yaşlanma ile en çok ilişkilendirilen ve yaşamboyu öğrenme yaklaşımı çerçevesinde bu çalışmanın da dayanak noktasını oluşturan Aktivite (Etkinlik) ve Süreklilik Kuramları’dır.

2.6.1. Geri Çekilme Kuramı

Yaşamdan Kopma Kuramı adıyla da anılan kuramdır. Elaine Cumming ve William E. Henry tarafından geliştirilen kuram, bireylerin yaşlılıkta azalan enerjileri ve gerileyen duyuşal yetkinlikleri nedeniyle fiziksel, psikolojik ve toplumsal düzeyde

yaşamdan kendi istekleriyle geri çekildiklerini; enerjilerini yaşamsal ihtiyaçlarına yoğunlaştırdıklarını öne sürer (Özgür ve Sabbağ, 2014). Bu süreçte toplum da kendisini geri çeken yaşlıdan uzaklaşır (Hablemitoğlu ve Özmeye, 2010). Kurama göre yaşlı bu uzaklaşmadan memnundur; çünkü kendisinden beklentiler azalmış, sorumluluklarından kendi isteğiyle kurtulmuş, sakin ve huzurlu bir dönem başlamıştır (Akçay, 2013). Bu kuram, yaşına rağmen toplumsal katılımı oldukça yüksek yaşlıları görmezden geldiği; yaşlının toplumdan izolasyonunu kaçınılmaz gördüğü ve geri çekilmenin kesin olarak bir yaşam tatmini sağlayacağı tartışmalı olduğu için yoğun biçimde eleştirilmiştir (Akçay, 2013; Hablemitoğlu ve Özmeye, 2010). Çalışma kapsamında, bireylerin kendi özgür iradeleriyle geri çekilecekleri faaliyet ve ilişkileri belirlemelerinin olumlu bir özellik olduğu değerlendirilmektedir. Ancak, bireylerin azalttıkları faaliyetlere alternatifler bulmaları gerektiği; geri çekilmenin sınırlarının yaşam tatminini tehdit etmeye başlamadan son bulması gerektiği düşünülmektedir. Bu düşünce aktivite kuramı ile daha yakın ilişkilidir.

2.6.2. Aktivite (Etkinlik) Kuramı

Aktivite Kuramının temelinde yaşlının kendini yaşamdan geri çekmesi ve çevresiyle ilişkilerini kesmesi düşüncesine karşı bir tepki vardır (Şanlı, 2012). Kuram, yaşlıların sosyal etkileşimleri ve etkinlik düzeyi ile yaşam doyumları arasında doğrudan olumlu bir ilişki olduğunu varsayar (Knapp, 1977). Yaşlı bireyin kendini değersiz, güçsüz, işlevini yitirmiş ve pasif hissetmesinin yaşamdan doyum sağlamasına engel olduğunu ancak sosyal ilişkilere aktif katıldığında veya kendisine ihtiyaç duyulduğunu hissettiğinde mutlu olacağını savunur (Danış, 2009; Hablemitoğlu ve Özmeye, 2010; Menec, 2003). Kuramın temelinde yaşlının zamanla kaybettiği rollerinin ve azalmakta olan etkinliklerinin yerine yenilerini geliştirerek yaşama uyum ve doyum sağlayabileceği düşüncesi vardır.

Yaşlılık döneminde bireyin sağlığı bozulmaya başlayabilir, biyolojik olarak değişimler yaşayabilir; ancak psikolojik ve sosyal ihtiyaçlar orta yaş dönemlerindeki ihtiyaçlarla aynıdır (Hablemitoğlu ve Özmeye, 2010). Bu nedenle bireyler orta yaş standartlarını korumak için mücadele etmelidirler (Akçay, 2013). Elbette emeklilik, hastalık, biyolojik yavaşlama ve gerilemeler gibi nedenlerle zorunlu geri çekilmeler olacaktır; ancak bireyler eski alışkanlıklarını, yoğun tempolarını terk edip toplumdan uzaklaşarak bu ihtiyaçlarını karşılamaktan vazgeçmek yerine mümkün olduğunca

yaşlarına uygun, kendilerini yormayacak, sağlıklarını tehlikeye atmayacak etkinlikler yoluyla sosyal etkileşimlerini sürdürmelidirler. Cüceloğlu (2015) sosyal, zihinsel ve bedensel faaliyet bakımından yalıtılmış yaşam biçimini bilişsel fonksiyon kayıplarının temel nedenlerinden biri olarak değerlendirirken Akçay (2013) fiziksel ve zihinsel olarak etkin kalmak için güdülenmiş olmayı başarılı yaşlanmanın anahtarı olarak görmektedir. Birey hangi etkinlikleri artık istemediğine veya yapmaya devam edemeyeceğine kendisi karar vermeli, bırakacağı etkinliklerin yerine ikame edeceği etkinlikleri de yine kendisi belirlemelidir. Bu noktada bireyin kendini tanıyor ve isteklerini gerçekleştirebilecek potansiyele sahip olduğunun bilincinde olması gerekmektedir.

Akçay (2013) Aktivite Kuramının sınırlılıklarına ilişkin eleştirilere de değinmiştir. Bu eleştirilere göre, toplumdan yalnızlık, fakirlik gibi çeşitli nedenlerle soyutlanmış yaşlıların aktif kalmaları kolay değildir. Kaybedilen rol ve etkinliklerin yerine konulacak rol ve etkinliklerin yaşam doyumunu karşılamak bakımından eskilerinin yerini tutup tutamayacağı muallâktır. Ayrıca, bireysel farklılıklar ve farklı kişilik tipleri nedeniyle aktif yaşamı sevmeyen veya kasıtlı olarak kendini toplumdan geri çekmeyi uygun bir yaşam biçimi olarak gören yaşlıların dikkate alınmaması doğru değildir. Bu eleştirilere rağmen aktivite kuramının alandaki en eski fakat en az eleştirilen ve en yaygın kabulü gören kuram olması, birçok bireyin yaşlılıklarında yaşam doyumuna ulaşmalarında etkinliğin önemine ilişkin önemli bir gösterge kabul edilebilir.

2.6.3. Süreklilik Kuramı

Süreklilik kuramı, bireyin yaşlılık dönemini orta yaşlılık döneminin bir devamı olarak kabul eder. Bireyin yaşam mücadelesini sürdürürken ve yaşlılık dönemi kayıplarıyla mücadele ederken yeni stratejiler geliştirerek yaşamını daha da zorlaştırmak yerine önceki gelişim dönemlerinde karşılaştığı sorunların çözümünde kullandığı stratejileri kullanması gerektiğini; başarılı yaşlanma için yetişkinlik dönemi alışkanlık ve davranış kalıplarının sürdürülmesi gerektiğini savunur (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010; Şanlı, 2012).

Bu kurama göre sürdürülmesi istenenler etkili kişilik özellikleri ve gelişimsel görevlerdir. Ancak, yaşlılık döneminin yetişkinlik döneminin doğasından farklı olması bazı özelliklerin sürdürülmesini engeller (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010).

Başta biyolojik gerilemeler, emeklilik ve gelir durumundaki değişimler olmak üzere birçok yeni durum bireylerin yaşam biçimlerini ve sorunları ele alış biçimlerini değiştirmelerini zorunlu kılar. Kuram, bireyin hayatı boyunca geliştirdiği değişimlere uyum stratejilerini yaşlılık dönemindeki değişimlere uyum konusunda da kullanabileceğini; böylelikle karşılaşılabileceği sorunlarla baş edebileceğini ileri sürer (Atchley, 1989). Kuramın bu iddiası bireylerin orta yaş dönemlerinden itibaren sorun çözme stratejileri geliştirmelerinin ve yaşlılık sorunlarına ilişkin farkındalıklarının artırılmasının önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu iddia öğrenmenin ve gelişmenin yaşamboyu olduğu gerçeğini de destekler niteliktedir. Çünkü kuram bireyin kişisel deneyimleri ve geçmiş öğrenmeleri ile bugünkü amaçlarının bütünleşmesine izin veren bir evrim ve gelişmeyi varsayar (Akçay, 2013).

Hem Aktivite Kuramı hem de Süreklilik Kuramı bireyin öğrenme ve gelişiminin yaşamboyu olduğu varsayımını kabul eder niteliktedir. Kuramlar bireylerin orta yaşlarından itibaren edinecekleri alışkanlıkların ve geliştirecekleri stratejilerin yaşlılık dönemlerindeki yaşam doyumlarını artıracaklarını varsayarlar. Bu varsayımlara göre bireyin etkinlikler yoluyla yaşamdan kopmadan sosyal etkileşimini sürdürecektir olması hem üretkenliğini yitirmeden durgunluk evresine geçmesini hem de sorunlarını çözebilmenin, yeni durumlara uyum sağlayabilmenin huzuruyla benlik algısının bütünlüğünü koruyarak umutsuzluğa düşmesini engelleyecektir. Bu varsayımlar çalışmanın öne sürdüğü yaşlılığa hazırlık eğitimlerinin yetişkinlik yıllarından başlayarak ileri yaşlara kadar devam etmesi gerektiği iddiasıyla örtüşmektedir.

2.7. Yaşamboyu Öğrenme Yaklaşımı ve Yaşlılığa Hazırlık Eğitimi

19. yüzyılın sonlarından itibaren insan yaşamının yetişkinlik öncesi yıllarına ilişkin birçok araştırma yapılmış ve kuramlar geliştirilmiştir. Biyolojik, psikolojik ve toplumsal farklılıklarına rağmen bütün çocukların doğum öncesi, bebeklik, ilk çocukluk, orta çocukluk, öngerkenlik ve ergenlik adı verilen ortak gelişim dönemlerinden geçtikleri kabul edilir (Onur, 2011). Bireyin gelişim sürecinin ömür boyu sürdüğünü iddia eden Erikson'a rağmen Freud ve Piaget gibi önemli isimlerin, gelişimin ergenliğin sonunda tamamlandığını ileri sürmelerinden olacak yetişkin gelişimi ve bir bütün olarak yaşam döngüsü üzerinde yeterli çalışmalar yapılmamıştır

(Cüceloğlu, 2015; Onur, 2011). 1950'lerden sonra konuyla ilgilenen gerontoloji de yetişkinlik yıllarını incelemekten çocukluktan yaşlılığa geçtiği için bir yaşam döngüsü anlayışı geliştirememiştir (Onur, 2011). Ancak, 1970'lerden itibaren gelişimi döllenme ile başlayıp ölümle sonuçlanan yaşamboyu bir süreç olarak gören, gelişme sürecinin ve öğrenmenin çocukluktaki kadar belirgin olmasa da kendine özgü biçimde yetişkinlikte de devam ettiğini kabul eden yaşamboyu gelişim psikolojisi (life-span developmental psychology) giderek önem kazanmıştır (Eryılmaz, 2011; Honzik, 1985; Cüceloğlu, 2015). Bireylerin yaşamboyunca geçirdiği değişimleri ve bu değişimleri belirleyen etkenleri betimleyip açıklayan ve aynı zamanda bireyler arası değişim, benzerlik ve farklılıklarla uğraşan gelişim psikolojisi yaşlılığı, ilk çocukluk ve ileri yetişkinlik dönemleri gibi yaşamın en önemli dönemlerinden biri olarak görmüştür (Çok, 1993; Onur, 2011). Başta Jung, Levinson, Erikson ve Havighurst'ün çalışmaları kuramsallaşarak gelişim psikolojisine temel oluşturmuştur. Santrock (2015), Yaşam Boyu Gelişim adlı kitabında gelişimi döllenmeden başlayarak yaşamın sona erdiği zamana kadar detaylı bir şekilde ele almıştır. Yetişkinlik döneminde gençlik dönemine kıyasla problem çözme becerisinde bir yavaşlama olduğu kabul edilmekle birlikte farklı sistemlerin farklı oranlarda yaşlandığının ve yaşla birlikte zekânın bazı yönlerinde gerileme olabileceken bazı yönlerinde de ilerlemeler veya kararlılık olabileceğinin ortaya çıkması, tecrübelerin sağladığı avantajların zihinsel kapasitenin kayıplarını engellediği ve birikimli zekânın gelişmeye devam ettiğinin tespit edilmesi araştırmacıların sayıltılarını tekrar gözden geçirmelerine neden olmuştur (Cüceloğlu, 2015; Onur, 2011). Bireyin yaşamboyu geliştiğinin kabul edilmesiyle birlikte eğitim de yaşamboyu eğitime dönüşmüştür. 1960 yılında UNESCO'nun düzenlediği Dünya Yetişkin Eğitimi Konferansında da yetişkin eğitiminin yaşamboyu devam eden bir etkinlik olduğu kabul edilerek resmîyet kazanmıştır. UNESCO ilerleyen yıllardaki toplantılarında da eğitimin yaşamboyu sürmesini tavsiye etmiştir. Bu gelişmeler yetişkinlerin nasıl öğrendikleri ve yetişkinlerin öğrenmesinin çocukların öğrenmesinden nasıl ayrıldığı konularına ilgiyi artırmış ve 1980'lerin ortalarından itibaren farklı bilim dallarının yaklaşımlarından da yararlanılarak yetişkin öğrenmesi kuramları geliştirilmiştir (Tusting ve Barton, 2011).

Duman'a göre (2007) insan bir yıllık besinini bir haftada alamadığı ve sürekli beslenme ihtiyacı duyduğu gibi yaşamını sağlıklı biçimde sürdürebilmek için

yaşamboyu sunulacak bir eğitim ve öğretim sürecine de ihtiyacı vardır. Bu bağlamda yaşamboyu öğrenme faaliyetlerinin, bireylerin bilgi çağında eskiyen bilgilerini tazeleme, teknolojik gelişmelerle hızla değişen mesleki gereklilikleri edinme, farklı iş kollarına yönelerek istihdam edilebilirliği sürdürme, rekabet gücünü artırma gibi ekonomik kalkınma endeksli hedefleri olabilmektedir. Bunun yanında yaşamboyu öğrenmenin insan yaşamında öğrenmeyi etkin hale getirerek öğrenme meraklarını geliştirici, soran, sorgulayan, eleştirel düşünebilen, özgür, katılımcı, bilinçli ve etkin yurttaşların yetiştirilmesi amaçları da vardır (Duman, 2007; Sayılan, 2009).

Yaşamboyu öğrenmenin öneminin ve amaçlarının anlaşılmasına paralel olarak yaşanan dünya nüfusunun çalışma hayatında daha uzun süre kalmasını sağlayacak, yaşlı nüfusun aktif ve sağlıklı yaşlanmasını destekleyerek sosyal dışlanmaya maruz kalmadan bağımsız biçimde toplumsal etkinliklerde, vatandaşlık girişimlerinde yer almalarına yardımcı olacak uluslararası girişimler başlatılmıştır (Özmete, 2012). Bu girişimlerden ilki 2002 yılında Birleşmiş Milletler'in düzenlediği 2. Dünya Yaşlılar Asamblesi'dir. Bu toplantıda Yaşlılık Uluslararası Eylem Planı'nı kabul edilmiştir. Diğer bir uluslararası girişim ise Avrupa Birliği'nin, bu önemli gelişmenin 10. yılı anısına 2012 yılını, "Aktif Yaşlanma ve Kuşaklararası Dayanışma" yılı olarak ilan etmesidir.

Yaşlanma ve yaşlılık sürecindeki eğitim uygulamaları incelendiğinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklar görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki yaşlı nüfusun azlığı ve bu nüfusun sağlığa, ekonomiye ve topluma etkilerine ilişkin farkındalığın düşük olması yaşlı nüfusun ihtiyaçlarının sorun olarak görülmesini engellerken gelişmiş ülkelerdeki yüksek yaşlı nüfus oranı bu ülkelerin yaşlı vatandaşlarının yaşamlarını iyileştirmelerine yardımcı olacak politika ve uygulamalar geliştirmelerini sağlamıştır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010). Bu bağlamda gelişmekte olan ülkelerde yaşlılar için sınırlı eğitim fırsatı sunulurken gelişmiş ülkelerde güzel örneklerle rastlanmaktadır. Swindell (2009) başarılı yaşlanmaya yönelik eğitim girişimlerini ele aldığı makalesinde 1968'de Fransa'da başlayan Üçüncü Yaş Üniversiteleri (The University of Third Age, UTA) uygulamasının hızla Belçika, İsviçre, Polonya, İtalya ve İspanya başta olmak üzere tüm Avrupa ülkeleri ile Atlantik ötesinde Kanada ve Amerika'ya kadar yayıldığını ifade etmektedir. Fransa'da dünyaca ünlü Toulouse Üniversitesi yaşlılar bölümü derslerini ve Sorbonne Üniversitesi yetişkin eğitimi kurslarını yerel yönetimlerin

yaşlılar için geliştirdiği hizmetler takip etmiştir. 1981’de, İngiltere’de, Fransa’da geliştirilen UTA modelinden farklı bir anlayışla yaşlıların öğrenme faaliyetlerinde daha aktif rol aldığı ve U3A adı verilen başka bir model geliştirilmiştir. Bu model de Avustralya’dan Yeni Zelanda’ya birçok ülkede karşılık bulmuştur. Üçüncü yaş üniversitelerini İngiltere ile aynı zamanda yapılandırmaya başlayan Çin’de, 2004 yılında, 2.3 milyon kişi bu eğitimlerden yararlanmıştır. Japonya’da 60 yaş üstü bireyler için genel kültür ve özel uzmanlık dallarında eğitim amaçlı kurulan üniversiteler vardır. Swindell (2009) Amerika’da Avrupa’dan çok önce 1962 yılından itibaren yaşlı yetişkinlere yönelik eğitim faaliyetleri başladığını fakat üçüncü yaş üniversitesi isminin Avrupa’daki faaliyetlerle popülerlik kazandığını ifade etmiştir. Amerika’da çeşitli konularda kısa süreli programlar uygulayan yaşlı eğitimi faaliyetleri 1988’den itibaren Elderhostel Enstitüsü tarafından yürütülmektedir. Ayrıca, ABD’de birçok belediye de yaşlı vatandaşlar için sunacakları hizmetleri ihtiyaç analizi sonuçlarına göre belirlemektedir.

“Ülkemizin nüfus ve toplumsal yapısından kaynaklanan nedenlerle ‘yaşlılık ve sorunları’ endüstrileşmiş toplumlardan farklı olarak, diğer ilgiye ve yardıma muhtaç grupların sorunları kadar belirgin olarak karşımıza çıkmamaktadır” (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010:57-58). Ancak, yaşlılık ve yaşlılara ilişkin öğrenme faaliyetleri 8. 9. ve 10. Beş Yıllık Kalkınma Planları (2001-2005, 2007-2013, 2014-2018) kapsamında ele alınmıştır. 2007 yılında 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı Kapsamında hazırlanan ‘Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı’ ile eğitim ve öğrenmenin e-öğrenme dâhil hayat boyu sürmesi için herkese fırsat verilmesinin önemine ve bireyin üretken, başarılı ve bağımsız bir şekilde yaşlanması için sağlanması gereken psiko-sosyal, ekonomik ve fizyolojik destek hizmetlerine dikkat çekilmiştir (DPT, 2007). Planda ayrıca yaşlıların kapasite ve yeteneklerinin tam olarak kullanılması için yapılacak araştırmaların teşvik edilmesi ve okuma yazma, bilgilendirme eğitimleri yanında kuşaklar arasında, yeni teknolojilerin kullanımı da dâhil olmak üzere bilgi ve deneyim paylaşımına yönelik olanaklar sağlanması konusuna yer verilmiştir. 10. Kalkınma planı kapsamında ise ‘yaşlanma’ başlıklı özel ihtisas komisyonu raporu hazırlanmıştır. Bu raporda, Türkiye’de yaşlılık ve yaşlanmaya dair sosyal politika önerileri; aktif yaşlanma, yaşlı haklarına ilişkin yasal düzenlemeler, yaşlı işgücü ve çalışma hayatı, yaşlı yoksulluğu, yaşlılara yönelik hizmetler, yaşlılıkta psiko-sosyal yaşam ve kuşaklararası

dayanışma, yaşlanma ve yaşlılık dönemi araştırma-geliştirme faaliyetleri başlıkları altında ele alınmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2014)

Kalkınma Planlarına paralel olarak Milli Eğitim Bakanlığı da yaşam boyu öğrenme anlayışının benimsenmesi için yaygın eğitim olanaklarının geliştirilmesini orta ve uzun vadeli hedefleri arasına almıştır (MEB, 2008). Ayrıca, 2010 yılında yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği'nde yaşlı bireylerin sosyal ve ekonomik hayata etkin olarak katılmaları için eğitim çalışmaları yapılması ifadesine yer verilmiştir (MEB, 2010b).

Bunlara ek olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Belediyeler gibi kamu veya özel kurum ve kuruluşlarının da çeşitli adlar altında yaşlıların sağlık, bakım ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için yürüttükleri faaliyetler vardır. Bu faaliyetler 10.02.2007 tarihinde kabul edilen 5579 no'lu "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile Gündüzlü Bakım ve Evde Bakım Hizmetleri ile bu hizmetlerin yürütüleceği Yaşlı Hizmet Merkezi tanımı 2828 sayılı SHÇEK Kanununda yer almıştır. Daha sonra 07.08.2008 tarih ve 26960 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren "Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım İle Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik" Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığının "İdareyi Basitleştirme Çalışmaları" kapsamında bazı maddelerinde değişiklikler yapılmış olup bu değişiklikler 31.07.2009 tarih ve 27305 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bu kanun ve ilgili yönetmeliklerle kurulan Yaşlı Hizmet Merkezleri'nde

- yaşamını evde ailesi, akrabalarıyla veya yalnız sürdüren sağlıklı yaşlılar ile demans, Alzheimer vb. hastalığı olan yaşlıların yaşam ortamlarını iyileştirmek, boş zamanlarını değerlendirmek, sosyal, psikolojik ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olmak, rehberlik ve mesleki danışmanlık yapmak, kendi imkanlarıyla karşılamakta güçlük çektikleri konular ile günlük yaşam faaliyetlerinde destek hizmetleri vermek, ilgilerine göre faaliyet grupları kurarak sosyal faaliyetler düzenlemek suretiyle sosyal ilişkilerini zenginleştirmek, aktivitelerini artırmak ve gerekli olduğu zamanlarda aileleri ile dayanışma ve paylaşma sağlanarak yaşlının yaşam kalitesini arttırmak amacıyla "Gündüzlü Bakım Hizmeti" sunumu,
- akıl ve ruh sağlığı yerinde olan, tıbbi bakıma ihtiyacı olmayan ve herhangi bir özrü bulunmayan yaşlının bakımı ile ilgili olarak hane halkının tek başına

veya diğer destek unsurlarına (komşu, akraba) rağmen yetersiz kaldığı durumlarda yaşlılara evde yaşamlarını devam ettirebilmeleri için yaşam ortamlarının iyileştirilmesi, günlük yaşam faaliyetlerine yardımcı olunması amacıyla "Evde Bakım Hizmeti" sunumu hedeflenmiştir.

Ayrıca, aynı kanunun (2828 sayılı Kanun) 9. maddesinin "j" fıkrası gereğince yatılı kurum bakımına gereksinim duymayan, ekonomik-sosyal durumu ne olursa olsun ev ortamında yalnız veya ailesi ile birlikte yaşayan yaşlıların sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak, boş zamanlarını değerlendirmelerine yardımcı olmak, yaşam koşullarını iyileştirmek, günlük yaşamla ilgili etkinliklerine yardımcı olmak, rehberlik ve mesleki danışmanlık yapmak, kendi olanakları ile karşılamakta güçlük çektikleri konularda destek hizmetleri vermek, sosyal ilişkilerini ve aktivitelerini artırmak ve toplumdan izole edilmelerini engellemek için Yaşlı Dayanışma Merkezleri açılmıştır.

Bu merkezler dışında Ankara'daki belediyelerin Güngörmüşler Konakları, Bahar evleri, Yaşlılara Hizmet Merkezleri, Yaşlı Lokalleri gibi adlarla yaşlıların sosyal etkinlik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetleri bulunmaktadır. Üyelik sistemine göre çalışan bu merkezlerde 60 yaş üstü bireylerin serbest zamanlarını değerlendirmeleri amacıyla çeşitli faaliyetler düzenlenmektedir. Bu faaliyetler resim, müzik, el becerileri gibi çeşitli kurslar olabileceği gibi dengeli ve düzenli beslenme, sağlık, spor gibi konularda eğitici, bilgilendirici seminer, konferans ve eğitim çalışmaları da olabilmektedir. Ayrıca, üyelerin sosyal etkileşim ihtiyaçlarını gidermeleri için sohbet edebilecekleri, gazete-dergi okuyabilecekleri ortamlar oluşturulmaktadır. Film gösterileri, tiyatro, sinema, piknik ve geziler de üyelerin talep etmesi durumunda gerçekleştirilmektedir. Ancak, ülkemizdeki bu kurumların faaliyetleri arasında bireylerin yaşlanmadan evvel, orta yaşlarından itibaren yaşlanma sürecine ve yaşlılık yıllarına hazırlanabilmelerini amaçlayan eğitim faaliyetleri gibi girişimler bulunmamaktadır.

Alanyazında yüksek eğitim düzeyinden insanların daha esnek yapıda olduklarından yaşlılığın koşullarına daha iyi uyum sağladıkları ve değişimlere daha çabuk ve uygun tepkiler verebildikleri tespitini yapan çalışmalar yaşlılıkta eğitim düzeyinin önemini vurgulamaktadır (Tufan, 2003). Örgün eğitim çağını geçmiş insanları tekrar okul sıralarına döndürmek, eğitim seviyelerini artırmak da gerçekçi bir yaklaşım değildir. Bunun yerine yaşlılık sürecine ilişkin farkındalığın artırılması,

bireylerin kendilerini daha iyi tanımalarını, değişen ilgi alanlarını keşfetmelerini ve yaşam doyumu için gerekli etkinlikleri belirlemelerini sağlayacak eğitim faaliyetleri yürütülebilir. Bu bağlamda yaşlılığa hazırlık eğitimleri planlanırken “yetişkin eğitiminin yetişkinlerin öğrenmesine yardım etme bilimi ve sanatı ve yetişkin eğitimi, kuramı, süreçleri ve teknolojilerinin ele alındığı disiplin” olarak tanımlanan androgojinin (Duman, 2007:160) varsayımlarından yararlanılmalıdır. Androgoji, Malcolm Knowles tarafından 1970’lerde geliştirilen ve yetişkinlerin çocuklardan farklı olarak ihtiyaç temelli ve özyönelimli öğrendiklerini varsayan yetişkin öğrenmesi modelidir (Tusting ve Barton, 2011). Bu modele göre yetişkinler öğrenecekleri bilgileri neden öğreneceklerini bilmek isterler. Bu nedenle, öğrenilecek bilgilere ihtiyaçları olup olmadığını kestirmeleri ve bu bilgilerin bizzat karşılaştıkları sorunları çözmede, toplumsal rollerini sürdürmede kullanılabilecek bilgiler olması önemlidir. Ayrıca, yetişkinler ve özellikle yaşlılar sahip oldukları deneyim ve birikimleri öğrenme sürecinde aktif olarak kullanmak ve kendi öğrenmelerinden sorumlu olmak isterler. Bu, yetişkinlerin içsel motivasyonla, özyönelimli olarak ve konudan çok sorun merkezli hareket ettiklerinin bir göstergesidir.

Bu özellikler, yetişkinlerin Freire’nin (1991) bankacı eğitim modeli olarak tanımladığı eğitim metoduna içgüdüsel olarak karşı oldukları şeklinde yorumlanabilir. Freire, öğretmenin aktif anlatıcı olduğu sistemlerde öğrenenlerin doldurulması gereken bidonlar veya kaplara dönüştüklerini, böylece eğitimin bir tasarruf yatırımı, öğretmenin yatırımcı, öğrenenlerin ise yatırım nesneleri olduğunu öne sürer. Bireysel yaşantı ve deneyimleriyle yeterince dolmuş olduklarını düşünen yetişkinlerin bu “doluluklarının” hesaba katılmadan pasif alıcılar olmayı kabul etmeyecekleri; kendi deneyimlerini de öğrenme sürecinde, en azından yine Freire’nin önemle üzerinde durduğu diyalog yoluyla kullanmak isteyecekleri, “ötekilerle” paylaştıkları birikimleri en değerli bilgi kaynağı olarak görecekları akılda tutulmalıdır. Yetişkinlerin neyi, neden öğreneceklerini bilmek istemeleri ve sorun merkezli öğrenme istemleri yine Freire’nin praksis olarak tanımladığı eyleme geçme kavramıyla örtüşmektedir. Yetişkinlerin eyleme geçiremeyecekleri ve hayatlarını sorun çözerken veya yeni durumlara uyum sağlarken dönüştürmede kullanamayacakları bilgileri öğrenmeye hevesli olmayacakları bilinmelidir. Bu durum çalışmanın dayandırıldığı Aktivite ve Süreklilik Kuramlarının “yapısal-işlevsel” (Tufan, 2014) karakteristikleriyle uyumludur. Başarılı yaşlanma toplumsal

değerlerden hareket edilerek yapılan değerlendirmelere dayanan bir kavram ve sonuçta sübjektif bir yorum olduğundan kimse başkasının başarılı veya başarısız yaşlandığına karar verebilecek bir ölçüte sahip değildir (Tufan, 2014:14). Bu nedenle yaşlılığa hazırlık eğitimleri; Freire'nin, eğitimi bireyin bilinçlenmesine yardım süreci olarak gören yaklaşımı ile ele alınmalı, yaşlanmakta olan bireylerin hayatlarının önemli bir bölümüne ilişkin bilinçlenmelerine ve bağımsız bireyler olarak yaşamalarına katkı sağlayacak programlar geliştirilmeli ancak bütün bireyleri belli kalıplara sokacak standart hedefler belirlenmemelidir.

Yaşlılığa hazırlık eğitimleri düzenlenirken dikkate alınması gereken bir diğer bilim dalı da gerontolojidir. Yaşlanma ve yaşlılığın bedensel, psikik, sosyal, tarihsel ve kültürel yönlerinin tarifi, açıklaması ve modifikasyonu ile ilgilenen gerontoloji (Baltes ve Baltes, 1990) yaşlılık ve yaşlanma sürecini tüm boyutlarıyla ele almayı, yaşlanan kuşakların sahip oldukları potansiyeli açığa çıkararak kendileri için iyi bir geleceğin koşullarını sağlamayı amaçlayan bir bilim dalıdır (Tufan, 2003). Gerontolojinin, yaşlanmayı her yaşam dönemi gibi sorunları olan ancak diğer yaşam dönemlerinde bulunamayacak güzellikleri de beraberinde getirdiğini öne süren bu yaklaşımı başarılı yaşlanma girişimlerinin de esin kaynağıdır. Ingmar Bergman'ın "Yaşlanmak, bir dağa tırmanmaya benzer. Çıktıkça yorgunluğunuz artar, nefesiniz daralır. Ama görüş açınız genişler" sözleri gerontolojik anlayışı özetler niteliktedir.

Yaşlılığa hazırlık eğitimlerinin içerikleri her bir yaş döneminde ya da yaşam evresinde başarılması gereken gelişim görevlerine göre belirlenebilir. Psikolojik, kültürel ve biyolojik öğeler içeren gelişim dönemleri Robert Havighurst tarafından 1972 yılında tanımlanmıştır (Çok, 1993). Buna göre orta yaş dönemindeki bireylerin gelişim görevleri yeni kuşaklara rehberlik etme, mesleki doyum elde etme, fizyolojik değişiklikleri kabullenme, bazı hobiler edinmeye başlama, kendini eşiyle ilişkilendirme ve yaşlanan ana babaya uyum sağlama olarak belirlenmiştir. Yaşlılık dönemindeki bireylerin gelişim görevleri ise yaşlılığın getirdiği azalan bilişsel ve fizyolojik güce ve buna bağlı değişen koşullara uyum sağlama, emekliliğin değiştirdiği sosyal ve ekonomik duruma uyum sağlama, akranlarla yakınlık kurma, eşin ölümü ve yalnızlıkla başa çıkma olarak belirlenmiştir. Görüldüğü üzere orta yaşlardan yaşlılığa geçişle birlikte toplumsal sorumluluklar azalırken bireysel görevler artmaktadır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010). Bu da bireylerin yaşlılıklarında emeklilik ve çocukların sorumluluklarından kurtulma yoluyla sahip

olacakları boş, serbest veya bağımsız zamanlarını kaliteli geçirmeleri ve yaşlıklarını doyumla yaşamaları için orta yaş döneminin gelişim görevlerinden hobi edinmenin, tatmin edici uğraşların, üretim ve sosyal etkileşim faaliyetlerinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Robert Peck de yaşlılık dönemindeki bireylerin üç ana gelişim görevleri olduğunu, bu görevleri başaranların ise yeni uğraşlar edinen ve sosyal etkileşimi sürdürenler olduğunu öne sürer (Akçay, 2013). Ona göre yaşlıların ilk gelişim görevi kendilerini iş ve meslekleri dışında yeniden tanımlamaktır. Çocukları ve işleriyle uğraştıkları zamanı doldururken edindikleri yeni rol büyükanne-babalık veya bahçıvanlık olabilir. İkinci gelişim görevi günden güne bozulan fiziksel duruma odaklanmak yerine insan ilişkilerini ön plana alarak bedenlerini aşmalarıdır. Üçüncü gelişim görevi ise ölümün kaçınılmaz ve doğal olduğunu kavramak ve bugüne kadar yaptıklarıyla, yetiştirdikleri çocuklarıyla ve fikirleriyle geleceğe katkıda bulundukları düşüncesiyle yaşlılık sürecini kolaylaştırmaktır.

Bu bağlamlarda değerlendirildiğinde yaşlılığa hazırlık eğitimleri yaşamboyu öğrenme, androgoji ve gerontolojik varsayımlar, Freire'nin eğitim yaklaşımı ve gelişim görevleri göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışma, yaşlılık ve orta yaş dönemindeki bireylerin yaşlılık algılarının ve yaşlılığa hazırlık için gerekli yaşam boyu öğrenme ihtiyaçlarının belirlenmesini amaçlamıştır. Yaşlılara yönelik sistematik araştırmalar eskiye dayanmadığından, yaşlılarla ilgili pek çok bilgi hâlâ saklı bulunmaktadır. (Genç ve Dalkılıç, 2013). Alanyazındaki bu sınırlılıkla beraber yaşlı bireylerin ileri yaşlarından kaynaklı olarak algı düzeylerinde meydana gelebilecek kayıplar da nicel yöntemlerle veri toplamayı zorlaştırabilmektedir (İçli, 2010). Ancak, nitel yöntemler bireylere ya da gruplara atfedilen sosyal veya insanî problemleri anlamak ve keşfetmek için derinlemesine bir yaklaşımı mümkün kılmaktadır (Creswell, 2006). Freeman'a (1997) göre niteliksel perspektif, niceliksel perspektife göre toplumun ve bireyin analizinde istatistiksel verilerin gösterdiği basit sorgulamalardan elde edilebilecek şeylerden öte daha içeriden ve daha kapsamlı bir bakış temin ederek derinde olanı yüzeye çıkarır (Freeman, 1997 akt: Yapıcı, 2008). Ayrıca, birey ve çevresindeki etkileşimin yansımaları olarak ortaya çıkan anlamların nasıl oluştuğu derinlemesine bir gözlemi gerektirmekte ve ancak niteliksel yöntem ile yorumlanabilmektedir (Uzuner, 1999 akt: Özmete, 2008). Dolayısıyla araştırmacı yaşlılık ve yaşlanma süreci gibi her bireyin bireysel olarak deneyimlediği bir döneme ilişkin yürütülecek bir araştırmanın detaylı olarak ele alınması gerektiği düşüncesi ile nitel yöntem kullanmaya yönlenmiştir.

Yaşlılık ve yaşlanma sürecindeki durum, sorun ve ihtiyaçların birçok olay ve olguyla doğrudan ve dolaylı ilişkili olması konuyla ilgili çalışmaların sınırlarının çizilmesinde birçok zorluğu beraberinde getirmektedir. Bu zorlukların başında da yaşlılığa ilişkin verilerin ayrıntılı biçimde elde edilip çok boyutlu yorumlanması gelmektedir. Görüşme, nitel veri toplama teknikleri arasında insanların perspektiflerini, tecrübelerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir tekniktir (Bogdan ve Biklen, 1992 akt: Yıldırım, 1999). Bu nedenle

olgu bilim (fenomenoloji) deseninde tasarlanan bu çalışmada verilerin elde edilmesi sürecinde orta yaş ve yaşlılık dönemindeki yetişkinler olarak iki gruba ayrılan bireyler ile karşılıklı ve etkin bir iletişim imkânı sağlayan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır.

Bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları ortaya çıkarmak olgu bilim araştırma deseninin amacıdır. Olgu bilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır. Olgu bilim araştırmalarında başlıca veri toplama aracı görüşmedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Görüşme başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerden ve “önceden belirlenmiş ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlamaya dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci” olarak tanımlanmıştır (Stewart ve Cash, 1985 akt: Yıldırım ve Şimşek, 2006). Nitel çalışmalarda katılımcıların olgulara ilişkin yaşantıları hakkında görüşmeler esnasında sunacakları veriler araştırmacılarca yorumlanır (Coles, 2003).

Araştırma kapsamında ilk olarak yaşlılık (60-74 yaş aralığında) dönemindeki bireylerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu yaşlardaki bireylerle görüşülmesinin nedeni yaşlılık sürecini sorun ve ihtiyaçlarıyla bizzat yaşayan ve Dünya Sağlık Örgütü sınıflamasına göre ileri yaşlılık evresine girmemiş 60-74 yaş aralığındaki bireylerin görüşlerinin alınmasının çalışmadan daha net sonuçlar çıkmasını sağlayacağını düşünülmektedir. Araştırmanın ikinci aşamasında yaşlanmakta olan orta yaş (45-59 yaş aralığında) dönemindeki bireylerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Her iki gruba yapılan görüşmeler tamamlandıktan sonra elde edilen veriler yaşlanmakta olan bireylerin yaşlılığa hazırlık eğitimi ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla içerik analizi ve betimsel analiz kullanılarak karşılaştırılıp yorumlanmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Ankara'nın merkez ilçelerinden beşinde (Çankaya, Yenimahalle, Keçiören, Altındağ, Mamak) yaşayan orta yaş (45-59 yaşlar arası) ve yaşlılık (60-74 yaşlar arası) dönemindeki bireyler arasından seçilmiştir. Bu beş ilçe Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (mülga) 2004 yılında hazırladığı Ankara sosyo-ekonomik düzeylere göre bölgeleme haritası baz alınarak belirlenmiştir. Bu

haritaya göre Çankaya ilçesi üst sosyo-ekonomik, Yenimahalle ve Keçiören ilçeleri orta sosyo-ekonomik ve Mamak ve Altındağ ilçeleri alt sosyo-ekonomik düzey olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu ilçeler büyükşehir merkez ilçe belediyeleri arasında nüfusu en fazla olan ve farklı coğrafi ve sosyo-mekânsal karakteristikleri temsil eden ilçelerdendir (Şahin, 2015). Çizelge 1 ve 2’de sunulan TÜİK (2014) verilerine göre Ankara’nın beş merkez ilçesinde (Çankaya, Yenimahalle, Keçiören, Mamak, Altındağ) 45-59 yaş arası 299.324 erkek ve 311.652 kadın olmak üzere toplam 611.476 kişi; 60-74 yaş arası 131.176 erkek ve 151.888 kadın olmak üzere toplam 283.064 kişi yaşamaktadır.

Çizelge 1

Çankaya, Yenimahalle, Keçiören, Mamak, Altındağ İlçelerinde Yaşayan 45-59 Yaş Arası Kadın ve Erkek Sayısı

İlçe	45-59 Toplam Nüfus	45-59 Erkek Nüfus	45-59 Erkek (%)	45-59 Kadın Nüfus	45-59 Kadın (%)
Çankaya	185524	86774	% 46.77	98750	% 53.23
Yenimahalle	114419	56114	% 49.04	58305	% 50.96
Keçiören	153633	76547	% 49.82	77086	%50.18
Mamak	98188	49963	% 50.88	48225	% 49.12
Altındağ	59712	30426	% 50.95	29286	% 49.05

Çizelge 2

Çankaya, Yenimahalle, Keçiören, Mamak, Altındağ İlçelerinde Yaşayan 60-74 Yaş Arası Kadın ve Erkek Sayısı

İlçe	60-74 Toplam Nüfus	60-74 Erkek Nüfus	60-74 Erkek (%)	60-74 Kadın Nüfus	60-74 Kadın (%)
Çankaya	101849	46861	% 46.01	54988	% 53.99
Yenimahalle	52327	25220	% 48.20	27107	% 51.80
Keçiören	63863	29385	% 46.01	34478	% 53.99
Mamak	39157	18010	% 45.99	21147	% 54.01
Altındağ	25868	11700	% 45.23	14168	% 54.77

Nitel araştırmanın veri toplama araçlarından biri olan görüşmede verilerin toplandığı kişiler genellikle amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenir; çünkü araştırmacıların, çalışmanın kapsamına uygun ve derinlemesine bilgi edinebilecekleri katılımcıları seçmeleri gerekir. Bilimsel araştırmalarda tamamına ulaşılması mümkün olmayan evreni temsil edecek, ana kitleyi tanımayı ve anlamayı sağlayacak örneklemin belirlenmesi için çeşitli teknikler belirlenmiştir (Güngör, 2016). Nitel

araştırmalarda görüşme yoluyla veri toplanacak kişiler genellikle amaçlı olarak belirlendiğinden seçkisiz örnekleme yöntemi genellikle tercih edilmez. Bu araştırma kapsamında da görüşme yapılacak kişiler belirlenirken olasılık dışı örnekleme türlerinden amaçlı örnekleme yönteminin maksimum çeşitlilik tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların veya ilgili özelliklere sahip bireylerin seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır. Araştırmacı, seçilen durumlar bağlamında doğa ve toplum olaylarını ya da olgularını anlamaya ve bunlar arasındaki ilişkileri keşfetmeye ve açıklamaya çalışır. Araştırmacının, ilgili özellikleri taşıyan bireyleri önceden saptayıp, seçkisiz (random) örnekleme yapması olanaksız olabilir; olanaklı olsa da seçkisiz seçtiği bireylerden veri toplayamayabilir. Bu nedenle araştırmacı, kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanları örnekleme alır. Dolayısıyla, araştırmacıyı başka bir örnekleme tekniğini kullanmadığı (eğer dilim, kota vs. söz konusu değilse) yönünde eleştirmek doğru olmaz (Erkuş, 2011). Buna rağmen, araştırmacı uygunluk örneklemesinde olduğu gibi, her önüne geleni de örnekleme alamaz (Balcı, 2013). Bunun yerine maksimum çeşitlilik durumlarını oluşturacak değişkenlere karar verir ve seçimlerini ona göre yapar. Maksimum çeşitlilik örnekleme yönteminin amacı, araştırma sonucu ulaşılabilecek bulgular üzerinden bir genelleme yapmak için çeşitliliğin sağlanması değildir. Evren içinde var olan tüm farklı durum veya kişileri mümkün olduğunca örnekleme yansıtarak evren değerleri hakkında önemli ipuçlarına ulaşmak, çeşitlilik gösteren durumlar arasında benzer olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymak istenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Burada temel amaç, araştırmanın amacıyla tutarlı olarak belirlenen farklı durumlar arasındaki ortak ya da ayrılan yönlerin, örüntülerin ortaya çıkartılması ve bu yolla problemin daha geniş bir çerçevede betimlenmesidir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Ayrıca, seçilen katılımcıların sayıca daha fazla olması değil, konu hakkında daha fazla bilgi sunabilecek bireylerden oluşması hedeflenmektedir. Daha fazla bilgi toplama olanağı sağlayan görüşmenin en önemli dezavantajı uzun süre almasıdır. Bundan dolayı, katılımcıların belirlenmesinde kolay erişebilirlik ve gönüllülük esas alınmalıdır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2013).

Bu çalışmada da ilgili alanyazın taraması yapılarak maksimum çeşitlilik durumlarını oluşturabilecek değişkenler belirlenmiştir. Kolay erişebilirlik ve gönüllülük kriterleri yanında cinsiyet, ikamet edilen ilçe, sosyo-ekonomik düzey, eğitim seviyesi, medeni durum, birlikte yaşanan kişiler, yaşlı yakınına bakım sağlama, çalışma hayatına devam bakımından evren içindeki tüm farklı durumların çalışma grubuna mümkün olduğunca dengeli yansıtılmasına gayret edilmiştir. Mülakatlar için katılımcı arayışı, elde edilen veriler anlamında doyuma ulaşıncaya kadar, bir başka deyişle, katılımcıların verdikleri cevaplardan yeni kategoriler ortaya çıkmadığı görülene kadar devam etmiş; 39 yaşlı, 33 orta yaşlı birey ile görüşülmüştür.

3.3. Veriler ve Toplanması

Bu bölümde araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına, verilerin toplanması ve analizine ait bilgiler yer almaktadır.

3.3.1. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verilerini toplama aracı olarak yaşlılık ve orta yaşlılık dönemindeki bireylerle yapılan derinlemesine mülakatlarda yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Çalışmada ilk olarak yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşlılık algıları ve yaşlılığa hazırlık eğitimi hakkındaki düşüncelerinin belirlenmesi ve orta yaş dönemindeki bireylerle yapılacak derinlemesine görüşmelere dayanak oluşturması amacıyla 60-74 yaş arası bireylerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu bireylere yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden yaşlılığa ilişkin algılarına, karşılaştıkları sorunlara, sorunlarıyla başa çıkma stratejilerine, emeklilik hayatına ve yaşlılığa hazırlanmaya ilişkin sorular sorulmuştur.

Çalışmanın ikinci aşamasında, ilk aşamada elde edilen verilerden de yararlanılarak hazırlanan ikinci bir yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden yaşlanmakta olan orta yaş dönemindeki yetişkinlerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde de katılımcılara yaşlılığa ilişkin algılarına, yaşlandıklarında karşılaştıklarını düşündükleri sorunlara ve bu sorunlarla nasıl başa çıkmayı düşündüklerine, emeklilik hayatına, yaşlılığa hazırlanmaya ilişkin sorular sorulmuştur.

3.3.1.1. Yaşlılık Dönemindeki Bireylere Uygulanacak Olan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunun Geliştirilme Aşamaları

1. Konu ile ilgili tez, makale ve diğer kaynaklardan kapsamlı bir alanyazın taraması yapılarak yaşlılığa hazırlık eğitimi ile ilgili konular, alt başlıklar ve sorulara ilişkin kavramsal çerçeve belirlenmiştir. Görüşme formunun geliştirilmesi sürecinde yararlanılan çalışmalar şunlardır:
 - Purdie ve Boulton-Lewis'in 2003 yılında yayımladığı "The Learning Needs of Older Adults" başlıklı çalışma,
 - Şanlı'nın 2012 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde tamamladığı "Başarılı Bir Yaşlanma için Yaşlı Yetişkinlerin Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma" başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezi,
 - Erişen'in 2010 yılında yayımladığı "Education of the Elderly in Turkey: Their Educational Needs, Expectations of Educational Programmes and Recommendations to the Related Sectors, Educational Research and Reviews" başlıklı çalışma,
 - Erişen, Şahin, ve Kapıcıoğlu'nun 2008 yılında sundukları "The Need Analysis For Further Education of the Retired and Elderly" başlıklı bildiri,
 - Komşu'nun "Yetişkin eğitime katılım, eğitim ihtiyaçları, güçlükler ve kazanımlar: "Karaduvar Mahallesi örneği" (2013) ve "Yaşlılık, Yaşlı Nüfusun Sorunları ve Yetişkin Eğitimi" (2014) başlıklı makaleleri,
 - Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Sorunları Araştırma Daire Başkanlığı tarafından 2011 yılında SAM Araştırma Danışmanlık A.Ş.'ye yaptırılan Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler Araştırması'nda kullanılan ve Prof. Dr. Sibel Kalaycıoğlu ve Prof. Dr. Aylin Görgün Baran danışmanlığında hazırlanan anket soruları.
2. Görüşme formu oluşturulurken soruların katılımcıyı sıkmadan ilerlemesine özen gösterilmiştir. Ayrıca, soruların kafa karıştırmayacak, kolay anlaşılabilir şekilde sorulmasına dikkat edilmiş, katılımcıyı yönlendirmekten kaçınılmıştır. Doğrudan veya dolaylı sorularla olabildiğince net açıklamalar elde edebilmek hedeflenmiş, maddeler katılımcıların verebileceği muhtemel cevaplar göz önünde bulundurularak araştırmacının görüşmeleri kesintiye uğratmadan devam ettirebileceği şekilde sıralanmıştır.

3. Görüşmelerin verimli geçmesi için güven verici bir giriş hazırlanmış, çalışmanın amacı katılımcılara açıklanmıştır. Bireysel ve demografik bilgilere ilişkin sorular başta sorulmuş, ilk soruların daha genel konular üzerine ve kolay yanıtlanabilecek tarzda olmasına özen gösterilmiştir. Soruların genelden özele doğru sorulmasına dikkat edilmiş; ölüm, hastalık, boşanma gibi hassas konularla ilgili sorular sona bırakılmıştır. Bilgi ve beceriye ilişkin sorularda cevapların deneyimlerle ilişkilendirilmesi istenmiştir.
4. Hazırlanan görüşme formu; kapsam, içerik ve kullanılan dil bakımından uzman üç öğretim üyesinin görüşüne sunulmuş ve gerekli görülen düzeltmeler yapılmıştır.
5. Görüşmelere başlamadan önce araştırmanın çalışma grubunda yer almayacak üç bireyle (62, 67 ve 74 yaşlarında) pilot görüşmeler yapılmış, bu yolla soruların anlaşılabilirliği ve çalışma amaçlarıyla uyumluluğu kontrol edilmiş, bireylerin anlamakta güçlük çektikleri ifadeler olup olmadığı yoklanmıştır.
6. Gerekli görülen düzeltmeler yapıp açıklama ve yönerge eklenerek Yaşlılık Dönemindeki Bireyler için Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu'na son hali verilmiştir.
7. Görüşme yapılan bireyin izni olduğu takdirde görüşme kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Görüşme yapılan kişinin izni alınamadığında veriler görüşme sırasında not alınarak toplanmıştır.
8. Görüşmelerin başında katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile aile yapılarının anlaşılması ve görüşmede sorulacak soruların yönünü belirlemek amacıyla cinsiyet, yaş, yaşanan ilçe, eğitim düzeyi, meslek, gelir durumu, medeni durum, çocuk sayısı ile eşlerinin eğitim, meslek ve gelir durumlarına ilişkin sorular sorulmuştur. Daha sonra çalışmanın odak noktalarına yönelik sorulara geçilmiştir. Bu sorular katılımcıların yaşlılığa ilişkin algılarını, karşılaştıkları sorunları, sorunlarıyla başa çıkma stratejilerini, emeklilik hayatına ve yaşlılığa hazırlanmaya ilişkin görüşlerini net bir biçimde ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

3.3.1.2. Orta Yaş Dönemindeki Bireylere Uygulanacak Olan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunun Geliştirilme Aşamaları

1. Yaşlılık dönemindeki bireylerle yapılan görüşmelerde kullanılan yarı yapılandırılmış form, bu bireylerden elde edilen verilerden de yararlanılarak orta yaş dönemindeki bireylere uygulanacak şekilde düzenlenmiştir.
2. Çalışmanın asıl hedef kitlesi yaşanmakta olan orta yaş dönemindeki bireyler olduğu için bu maddelerin daha irdeleyici ve ayrıntılı olmasına dikkat edilmiştir. İlk grupta olduğu gibi katılımcıların sıkılmadan ilerlemesini sağlayacak, kafa karışıklığına yol açmayacak ifadelerin yazılmasına dikkat edilmiş, katılımcıyı yönlendirmekten kaçınılmıştır. Doğrudan veya dolaylı sorularla olabildiğince net açıklamalar elde edebilmek hedeflenmiş, maddeler katılımcıların verebileceği muhtemel cevaplar göz önünde bulundurularak araştırmacının görüşmeleri kesintiye uğratmadan devam ettirebileceği şekilde sıralanmıştır.
3. Görüşmelerin verimli geçmesi için güven verici bir giriş hazırlanmış, çalışmanın amacı katılımcılara açıklanmıştır. Bireysel ve demografik bilgilere ilişkin sorular başta sorulmuş, ilk soruların daha genel konular üzerine ve kolay yanıtlanabilecek tarzda olmasına özen gösterilmiştir. Soruların genelden özele doğru sorulmasına dikkat edilmiş; ölüm, hastalık, boşanma gibi hassas konularla ilgili sorular sona bırakılmıştır. Bilgi ve beceriye ilişkin sorularda cevapların deneyimlerle ilişkilendirilmesi istenmiştir.
4. Hazırlanan görüşme formu; kapsam, içerik ve kullanılan dil bakımından uzman üç öğretim üyesinin görüşüne sunulmuş ve gerekli görülen düzeltmeler yapılmıştır.
5. Görüşmelere başlamadan önce araştırmacının çalışma grubunda yer almayacak üç bireyle (45, 51 ve 54 yaşlarında) pilot görüşmeler yapılmış, bu yolla soruların anlaşılabilirliği ve çalışma amaçlarıyla uyumluluğu kontrol edilmiş, bireylerin anlamakta güçlük çektikleri ifadeler olup olmadığı yoklanmıştır.
6. Gerekli düzeltmeler yapıp açıklama ve yönerge eklenerek Orta Yaş Dönemindeki Bireyler için Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu'na son hali verilmiştir.

7. Görüşme yapılan bireyin izni olduğu takdirde görüşme kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Görüşme yapılan kişinin izni alınmadığında veriler görüşme sırasında not alınarak toplanmıştır.
8. Görüşmelere başlamadan önce katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile aile yapılarının anlaşılması ve görüşmede sorulacak soruların yönünü belirlemek amacıyla cinsiyet, yaş, yaşanan ilçe, eğitim düzeyi, meslek, gelir durumu, medeni durum, çocuk sayısı ile eşlerinin eğitim, meslek ve gelir durumlarına ilişkin sorular sorulmuştur. Daha sonra çalışmanın odak noktalarına yönelik sorulara geçilmiştir. Bu sorular bireylerin yaşlılığa ilişkin algılarını, yaşlandıklarında karşılaşacaklarını düşündükleri sorunları, bu sorunlarla nasıl başa çıkmayı düşündüklerini, emeklilik hayatı ve yaşlılığa hazırlanmaya ilişkin görüşlerini net bir biçimde ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

3.3.2. Verilerin Toplanması

Çalışma için gerekli veriler iki farklı gruptan derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanmıştır. İlk grup olan 60-74 yaş arası bireylerden veri toplama sürecine başlamadan önce ilgili alanyazın taranarak çalışma grubunda maksimum çeşitliliğinin sağlanması için gerekli kıstaslar belirlenmiştir. Katılımcılar cinsiyet, ikamet edilen ilçe, sosyo-ekonomik düzey, eğitim seviyesi, medeni durum, birlikte yaşanan kişiler, yaşlı yakınına bakım sağlama, çalışma hayatına devam bakımından evren içindeki tüm farklı durumları çalışma grubuna mümkün olduğunca yansıtabilecek kişilerden seçilmiştir.

Araştırmacının görüşmelerde deneyim kazanması amacıyla, yakinen tanıdığı kimselerin yaşantılarını ve duygu dünyalarını daha ayrıntılı gözlemleyebilecek olmasının sağlayacağı avantajlar da düşünülerek ilk görüşmelere yakın akraba ve komşulardan başlanması planlanmıştır. İlk görüşme 14 Temmuz 2016 günü yapılmıştır, görüşmelere yaz ayları boyunca devam edilmesi planlanırken 15 Temmuz darbe girişiminin ülkede meydana getirdiği karmaşa ve toplumsal travma nedeniyle görüşmelere ara verilmiştir. Darbe girişiminin üzerinden geçen üç ayın ardından Ekim ayında yeniden başlayan görüşmeler Kasım ayı ortalarına kadar devam etmiştir. Araştırmacının yakın çevresinden örneklem kriterlerine uygun kişilerle yapılan görüşmeler bittikten sonra katılımcı arayışı devam etmiş; araştırmacı

sosyal medya üzerinden ve görev yaptığı üniversiteden öğrencileri ve mesai arkadaşları aracılığıyla kriterlere uygun yeni katılımcılara ulaşmıştır. Görüşmelerin yapıldığı zaman diliminde ülkede sürekli hale gelen terör olayları, 15 Temmuz darbe girişimi sonrası OHAL dönemi, telefon üzerinden veya anket, araştırma, ürün tanıtım ve pazarlama bahanesiyle özellikle yaşlıların dolandırılması gibi olumsuz olay ve durumlar nedeniyle katılımcılara referans olmaksızın ulaşmak oldukça zorlaşmıştır. Bireylere aracı ve referans kişiler vasıtasıyla ulaşılabilse bile görüşmelerin bir saatten fazla sürecektir olması, ses kaydı yapılması veya görüşmeye dair notlar tutulacak olmasının katılımcılarca sakıncalı görülmesi gibi nedenlerle bazı bireyler görüşme yapmaktan vazgeçmişlerdir. Bazı bireylerin ise görüşmelere gönüllü olmalarına rağmen görüşme sorularını anlayıp cevaplayabilecek durumda olmadıkları veya işitme ve ifade etmede zorluk yaşadıkları görülmüş, görüşmeler uzatılmadan uygun dille sonlandırılmıştır.

Görüşme yapılan bireylerin sayısını, ortaya çıkan kavramların tekrarlanması belirlemiştir. Dolayısıyla görüşmeler elde edilen veriler bakımından doyuma ulaşıncaya kadar, bir başka deyişle, yeni kategoriler ortaya çıkmadığı görülmeye kadar devam etmiş ve 39 kişiyle görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin sosyo-demografik özelliklerini gösteren tablo Ek A'da verilmiştir. Çalışma kapsamında bilgi toplanan bireylerin kimlik bilgilerinin gizli tutulması amacıyla gerçek adları yerine rumuz isimler kullanılmıştır.

En kısa görüşme 50 dakika en uzununu ise 2 saat 35 dakika sürmüştür. Görüşmeler için oldukça geniş bir zamana ihtiyaç duyulduğu görüşülecek kişilerden randevu alınırken belirtilmiş, görüşme içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Mülakatlar katılımcıların en müsait oldukları zaman diliminde ve tercihlerine göre evlerinde, iş yerlerinde veya havanın uygun olduğu durumlarda parklarda, birkaç kişiyle de kafeteryalarda yüz yüze yapılmıştır. Mülakat yapılan bütün bireylere araştırmanın amacı, kapsamı ve araştırmacının kimliği ile ilgili bilgiler verilmiş; görüşmelere başlamadan önce akıllarına takılanları sormaları sağlanmış, gerekli açıklamalar yapılmıştır. Bu sayede araştırmayla ilgili akıllarında bir soru işareti kalmaması, sorulacak sorulardan rahatsız olmamaları ve verecekleri cevapların çalışma kapsam ve amacına uygun olması için bir ön hazırlık yapılmıştır. Katılımcıların mümkün olan en detaylı ve samimi ifadelerini yakalamak; yaşlılık ve benlik algılarını,

yaşamakta oldukları sorunları, ihtiyaç alanlarını ortaya koyabilmek için olabildiğince olumlu bir atmosfer yakalanmaya çalışılmıştır.

Öncelik birebir görüşme olmasına rağmen çalışmadan haberdar olan yakınların da görüşmelerde yer almak istediği durumlar olmuş; katılımcıların da bu şekilde kendilerini daha iyi ifade edeceklerini belirtmeleri üzerine bu kişilerin, kesintiye uğratmamaları şartıyla, görüşmeleri takip etmelerine izin verilmiştir. İki katılımcının eşi, iki katılımcının kızı, bir katılımcının kardeşi, bir katılımcının komşusu, bir katılımcının da erkek kardeşinin eşi görüşmeleri izlemiştir. Bunlardan birkaçı görüşmeler bittikten sonra bazı konularda kendi gözlem ve yorumlarını aktarmışlardır. Görüşmelerin uzun sürmesi ve katılımcıların da tereddüt ve heyecanlarının geçmesiyle yakınlar genellikle bir süre sonra ayrılmışlardır. Sadece bir görüşmede, erkek kardeşinin yanında kalan bir katılımcı, kardeşinin eşinin vereceği cevapları eleştirmesinden ve daha sonra sorun çıkmasından çekindiği için kısa cevaplarla soruları geçiştirmiş, bu durumun fark edilmesi üzerine izleyicinin nazik bir bahaneyle görüşme yerinden ayrılması sağlanmıştır. Bu şekilde gerçekleştirilen görüşmeler araştırmacıya katılımcıları yakın çevreleriyle birlikte değerlendirme ve doğal yaşamlarını yakından gözleme imkânı sağlamıştır. Bu gözlemler de verilerin analizi ve söylem çözümlemeleri aşamasında Yıldırım ve Şimşek'in (2006) de ifade ettiği gibi görüşmelere temel oluşturma ya da destekleme amacıyla kullanılmıştır.

Katılımcılara örneklem tablosuna uygun tanıdıkları olup olmadığı sorulmuş; üçünün eşi, birinin kardeşi, ikisinin de en yakın komşusu katılımcı olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Yakın ilişki içinde olan bireylerden elde edilen verilerin analizinde bu durum dikkate alınmış, ifadelerin birbirini destekler nitelikte olup olmadığı yoklanarak olgu ve durumların mümkün olan en gerçek şekilde ortaya konmasına çalışılmıştır.

Görüşme sadece soruların sorulup cevapların kaydedildiği kolay bir veri toplama tekniği gibi görülse de Yıldırım ve Şimşek'in (2006) dikkat çektiği gibi beceri, duyarlılık, yoğunlaşma, anlayış, öngörü, zihinsel uyanıklık ve disiplin gibi pek çok boyutu kapsamı gereken bir tekniktir. Çalışmanın amaçlarına uygun veriler toplanabilmesi için gayret sarf edilmesinin yanında konuşmayı çok seven katılımcıların konuyu dağıtmamaları, konuşmayı sevmeyen katılımcılara ise işe yarar detaylı bilgiler vermeleri için müdahaleler yapılması gerekmiştir. Bu müdahalelerin

katılımcıların moral ve motivasyonunu bozmaması, görüşmelerin olumlu havasının dağılmaması için gayret edilmiştir. Katılımcıların sıkıldıkları anlaşıldığında ise ara verilerek veya farklı sorulara geçilerek dikkatleri toplanmaya çalışılmıştır.

Görüşmelerin mümkün olduğunca sohbet havası içinde geçmesine özen gösterilmiş, katılımcıların yoruldukları hissedildiğinde araştırmacı çalışmayla ilgili bilgiler vererek dinlenmelerini sağlamıştır. Bunun yanında bazı katılımcılar yapılan görüşmeleri geçmişin bir muhasebesi şeklinde değerlendirdiği için sık sık duygulandıkları, zaman zaman da hıçkırıklara boğulacak kadar ağladıkları olmuştur. Bu durumlarda araştırmacı görüşmeyi sonlandırmayı teklif etmişse de katılımcılar küçük aralardan sonra görüşmelere devam etmek istediklerini; sohbetin bir terapi gibi geldiğini, kendilerini deşarj ettiğini söylemişlerdir. Gözyaşlarının başladığı andan katılımcının tebessüm etmeye başladığı ana kadar geçen süreler araştırmacının en zorlandığı hatta böyle bir çalışmaya başladığına pişman olduğu anlar olmuştur.

Bazı katılımcılar görüşmenin başında eşlerinin ölümü, boşanmaları veya hiç evlenmemiş olmaları gibi bazı konuların kendileri için hassas olduğunu ve o konularda soru istemediklerini söylediklerinden bu konuda gerekli hassasiyet gösterilmiştir. Ancak, bu konularda soru sorulmamasına rağmen bazı katılımcılar görüşmeler ilerledikçe “sen sormadın ama ses kaydını kapatırsan ben anlatabayım” diyerek hassas olduklarını ifade ettikleri konularda da bilgiler vermişlerdir. Bu “*off the record* (kayıt altına alınmayan)” bilgilere katılımcılara verilen sözleri tutmak amacıyla çalışmada yer verilmemiştir. Bir kadın görüşmeci hiç evlenmediği için, bir erkek katılımcı da eşini çok genç yaşta kaybettiği için evlilik ve eş ile ilişkiler konularına hiç değinmemeyi tercih etmiştir.

Görüşmenin sonlarına doğru şekeri yükseldiği için bir an evvel evine gitmek isteyen bir erkek ve görüşmenin ortalarında misafiri geleceğini öğrenen bir kadın katılımcı dışında bütün katılımcılar görüşmeleri kendi istekleri ile sonuna kadar sürdürmüşlerdir. Bir katılımcı ile yapılan görüşmede ise ya ses kaydının başlatılması unutulmuş ya da bilinmeyen bir sebeple görüşme kayıt cihazından silinmiştir. Bu katılımcının verileri çalışmaya dâhil edilememiştir.

Katılımcılardan sekizi ses kaydı alınmasını kabul etmemiş, bu kişilerle yapılan görüşmelerde yazılı notlar tutulmuştur. İki katılımcı ise başlangıçta ses kaydı istememesine rağmen konuşma başladıktan kısa bir süre sonra “ben çok

konusuyorum, sen sürekli yazmak zorunda kalıyorsun, sana zor oluyor, hadi kayda al bari” diyerek fikir değiştirmişlerdir.

Mülakatlar sonunda hemen hemen bütün katılımcılar, görüşme öncesinde yaşadıkları kaygı ve heyecana rağmen oldukça olumlu bir görüşme geçirdiklerini, o güne kadar düşünüp tasarlamadıkları veya düşünüp de dile getiremedikleri konuları gözden geçirme ve yeni kararlar alma zamanlarının geldiğini fark etme şansı bulduklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmelerden elde edilen kayıtlar, araştırmacı tarafından içerikleri değiştirilmeden deşifre edilmiştir. Deşifreler yapılırken “yapıyorum”, “geleceğim” gibi kelimeler “yapıyorum”, “geleceğim” şeklinde düzeltilmiş, anlam kaybına yol açabilecek devrik cümleler kurallı hale getirilmiştir. Katılımcıların konuşma anındaki duygusal dışavurumlarını yansıtabilecek durumları parantez içinde (ağlıyor), (kahkahalar) şeklinde belirtilmiştir. Elde edilen verilerden 45-59 yaş aralığındaki bireylerle yapılacak görüşmelerde kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanmasında yararlanılmıştır.

Araştırmanın ikinci grubu olan 45-59 yaş arası bireylerden veri toplanmasına başlamadan önce de katılımcı seçiminde maksimum çeşitliliğin sağlanması amacıyla ilk gruptaki gibi kıstaslar belirlenmiştir. Bu gruptaki katılımcılar da sosyo-demografik bakımdan evren içindeki tüm farklı durumları çalışma grubuna mümkün olduğunca yansıtabilecek kişilerden seçilmiştir.

Bu grupla yapılan görüşmelere de araştırmacının daha ayrıntılı çıkarımlar yapabileceği düşüncesiyle yakın çevresinden başlanmıştır. 2017 yılı Şubat ayı başında başlayan görüşmeler Mart ayı sonuna kadar devam etmiştir. Araştırmacının yakın çevresinden örnekleme tablosuna uygun kişilerle yapılan görüşmeler bittikten sonra katılımcı arayışı devam etmiş ve yine sosyal medya üzerinden ve araştırmacının görev yaptığı üniversiteden öğrencileri ve mesai arkadaşları aracılığıyla yeni katılımcılara ulaşılmıştır. İlk gruptakilerin ve beklenenin aksine bu grupta ulaşılmaya çalışılan bireylerin birçoğu vakti olmadığı bahanesiyle görüşmeyi kabul etmemiş, görüşme için randevu verenlerden bir kısmı da ya randevu saatine yakın mazeret bildirerek ya da hiç haber vermeden görüşme için planlanan yere gelmemişlerdir. Bu durum, bu gruptaki bireylerin aktif çalışma çağında olmaları, eş veya çocuklarıyla ilgili sorumluluklarının fazla olması nedeniyle gerçekten akademik bir çalışmaya ayıracak vakitleri olmaması ihtimali ile açıklanabileceği gibi yaşlılık

ile ilgili yapılacak bir çalışmanın kendileriyle yakından ilgili olmadığı düşüncesi ile de ilişkili olabilir. Nitekim görüşme randevusu için aranan katılımcıların birçoğu görüşme içeriğini öğrendikten sonra “ben yaşlı değilim ki konunun benimle ne alakası var?” tepkisi vermiştir. Bu kişilere araştırmanın yaşlanmakta olan bireyleri hedef aldığı açıklanmıştır.

Görüşmeler elde edilen veriler bakımından doyuma ulaşıncaya kadar devam etmiş ve 33 kişiyle görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin sosyo-demografik özelliklerini gösteren tablo Ek B’de verilmiştir. Bu gruptaki katılımcıların da kimlik bilgilerinin gizli tutulması amacıyla gerçek adları yerine rumuz isimler kullanılmıştır.

Çalışmanın asıl hedef kitlesi yaşlanmakta olan bu gruptaki bireyler olduğu için sorular daha detaylı cevaplar alınabilecek şekilde sorulmuştur. En kısa görüşme 70 dakika en uzun ise 2 saat 45 dakika sürmüştür. Görüşmeler katılımcıların tercih ettikleri gün, saat ve yerde yüz yüze yapılmıştır. İşyerinde görüşme yapması uygun olanlar işyerinde, işyeri uygun olmayanlar mesai saatleri dışında evlerinde, çalışmayanlar da uygun zaman dilimlerinde evlerinde görüşmek istemişlerdir. Katılımcılardan sadece üç kadın ve iki erkek bir kafeteryada görüşmek istemiştir. Mülakat yapılan bütün bireylere araştırmanın amacı, kapsamı ve araştırmacının kimliği ile ilgili bilgiler verilmiş, görüşmelere başlamadan önce akıllarına takılanları sormaları sağlanmıştır. Araştırmayla ilgili akıllarında bir soru işareti kalmaması ve sorulacak sorulardan rahatsız olmamaları için gerekli açıklamalar yapılmıştır. Katılımcıların mümkün olan en detaylı ve samimi ifadelerini yakalamak, yaşlılığa ilişkin algılarını, yaşlanma süreci hakkındaki farkındalıklarını ve ihtiyaç duyabilecekleri eğitim konularını ortaya koyabilmek için olabildiğince olumlu bir atmosfer yakalanmaya çalışılmıştır.

Bütün katılımcılarla birebir ve yüz yüze görüşülmüş, üç tanesi dışında hepsi de ses kaydı alınmasına izin vermiştir. Katılımcılara örnekleme tablosuna uygun olan tanıdıkları olup olmadığı sorulmuş; ikisinin eşleri, birinin kardeşi, birinin de en yakın komşusu katılımcı olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Yakın ilişki içinde olan bireylerden elde edilen verilerin analizinde bu durum dikkate alınmış, ifadelerin birbirini destekler nitelikte olup olmadığı yoklanarak olgu ve durumların mümkün olan en gerçek şekilde ortaya konmasına çalışılmıştır.

Katılımcılardan çalışmanın amaçlarına uygun veriler toplanırken yaşanan en büyük problem katılımcıların birçoğunun yaşlılığı henüz gündemlerine almamaları

ve görüşmelerde de aktardıkları gibi yaşlanacaklarını hiç düşünmemiş olmalarıdır. Yakın çevresinde yaşlılar olanlar ve özellikle bir dönem yaşlı yakınıyla birlikte kalan, hatta bakımlarını üstlenmiş olanlar dışındaki katılımcıların farkındalıklarının düşük seviyede olması soruları cevaplamalarını zorlaştırmıştır. Bu durum bazı katılımcıların zaman zaman sıkılmalarına neden olsa da görüşme sonunda birçok katılımcı “hiç akıllarında olmayan ya da akıllarına gelse bile sürekli es geçtikleri önemli bir konuda ciddi dersler çıkardıkları bir görüşme” olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşmelerin mümkün olduğunca sohbet havası içinde geçmesine özen gösterilmiş, katılımcıların cevaplayamadıkları sorular için ısrar edilmemiştir. Ancak, görüşme ilerledikçe ve çalışmanın kapsamı ve konusu katılımcının zihninde yerleştikçe daha önce tatmin edici cevaplar veremedikleri soruları da hesaba katarak uzun cevaplar vermeye başlamışlardır.

Özellikle yaşlı yakınıyla birlikte kalmış hatta bakımlarını üstlenmiş olanlar yaşadıkları süreci anlatırken oldukça duygusal ifadeler kullanmışlar, eğer yaşlı yakınları ki bu çoğu zaman anne, baba veya eşleridir yakın zamanda vefat etmişse ağlamışlardır. Araştırmacı daha önceki görüşmelere göre daha tecrübeli olmasına rağmen oldukça zorlanmış ve dilerlerse görüşmeyi sonlandırmayı teklif etmiştir. Ancak, katılımcılar küçük aralardan sonra görüşmelere devam etmek istediklerini söylemişlerdir. Ayrıca, görüşmelerin yalnızlık çektiğini ifade eden veya etrafındaki yakınlarıyla dertleşememekten yakınan ve özellikle eşini kaybettikten sonra çocuklarını üzmemek için güçlü görünmeye çalışan bireyler için katarsis etkisi yaptığı gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar tanımadıkları ve kendi yaşam bağamlarından uzak biriyle konuşmanın kendilerine çok iyi geldiğini “farkında değildim ama çok içime atıyormuşum demek ki” şeklinde ifade etmişlerdir.

Bütün katılımcılar görüşmeleri kendi istekleri ile sonuna kadar sürdürmüşlerdir. Görüşme sonunda ilerleyen yıllarda çalışmanın devamı niteliğinde bir çalışma kapsamında kendileriyle tekrar görüşülmesi istenirse bunu nasıl karşılayacakları sorulmuş, bütün katılımcılar bundan çok mutlu olacaklarını “Ölmez de sağ kalırsak, sağlığımız da el verirse görüşlerimizin ne kadar değiştiğini görmek, o yıllardan bu günlere birlikte tekrar bakmak isteriz” sözleriyle ifade etmişlerdir. Katılımcılara ulaşılabilir iletişim adresleri alınarak görüşmeler sonlandırılmıştır. Görüşmelerin tamamlanmasının ardından görüşmelerden elde edilen kayıtlar araştırmacı tarafından içerikleri değiştirilmeden deşifre edilmiştir. Deşifreler

yapılırken konuşma dilindeki kelimeler yazı dilindeki karşılıklarıyla değiştirilmiş, anlam kaybına yol açabilecek devrik cümleler kurallı hale getirilmiştir. Katılımcıların konuşma anındaki duygusal dışavurumlarını yansıtabilecek durumlar da parantez içinde belirtilmiştir.

Bu gruplarla yapılan görüşmelerden sonra, yaklaşık 1 milyon üyesi bulunan ve Türkiye’de yaşlılık dönemindeki bireylerin sorun ve ihtiyaçlarını gidermek amacıyla teşekkül etmiş en büyük sivil toplum örgütü olan Türkiye Emekliler Derneği’nin Genel Başkanı Kazım Ergün ve Türkiye Emekliler Derneği Hukuk Müşaviri Cafer Tufan Yazıcıoğlu ile görüşülmüştür. Bu görüşmelerde üyelerinin karşılaştıkları sorunların sivil toplum örgütünün yöneticilerince kapsamlı bir değerlendirmesinin yapılması, derneğin bu sorunların çözümü için yürüttüğü faaliyetlerin neler olduğu, dernek üyelerinin dernekten beklentileri, emeklilik dönemi sorun ve ihtiyaçlarının giderilmesi için eğitim yoluyla yapılabilecekler hakkında bilgi almak hedeflenmiştir. Bu görüşmelerden elde edilen kayıtlar da araştırmacı tarafından içerikleri değiştirilmeden deşifre edilmiş ve çalışma kapsamında ilgili bölümlerde alıntılanmıştır.

3.3.3. Verilerin Analizi

Araştırmada yaşlanmakta olan bireylerin eğitim ihtiyaçlarının değerlendirilmesi için nitel araştırma modellerinden yorumlayıcı fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji deseni, katılımcıların aktardığı bireysel tecrübeler üzerinden algılarını ve olaylara yükledikleri anlamları betimsel olarak incelemektedir (Göçer, 2013). Çalışma kapsamında öncelikle görüşmelerde elde edilen ses kayıtları ve görüşme notları yazıya dökülmüştür. Toplam 72 katılımcıdan toplanan veri seti yaklaşık 85 saatlik ses kaydının 900 sayfa yazılı belgeye dönüştürülmesiyle oluşmuştur.

Analiz aşamasında katılımcıların ifadeleri açık kodlama yöntemiyle bazen cümle cümle bazen paragraf paragraf kodlanarak yeni bir kategori çıkmayana kadar ana ve alt kategorilere ayrılmıştır.

Kodlama, olayları adlandırarak, onları kümelemeye çalışarak, ortak fikirler etrafında diğerleriyle ilişki kurarak ve diğer bir gözlem ve konuşma dalgasına karşı kavramları sarmalamayı deneyerek araştırmacıyı hâlâ karışık olanı anlamaya yönlendirmenin bir yoludur (Miles ve Huberman, 2016:62)

Veri seti farklı zamanlarda defalarca okunarak gözden kaçırılan nokta kalmamasına gayret edilmiştir. Kodlama ve yeniden kodlama süreci tüm veriler kolaylıkla sınıflanana, kategoriler “doyana” ve yeterli “düzenlilik” oluşana kadar (Strauss, 1987 ve Lincoln ve Guba, 1985 akt: Miles ve Huberman, 2016) devam etmiştir. Ortaya çıkan temalar ve bu temaların birbiriyle ilişkileri eksen kodlama yoluyla belirlenmiş ve örüntü şemaları oluşturulmuştur. Son olarak seçici kodlama yöntemi kullanılarak ortaya çıkan tema ve kategorilerin yaşanmakta olan bireylerin yaşlılığa hazırlık eğitimi ihtiyaçlarıyla ilişkisi kurulmuştur.

Tema ve kategorileri oluşturan frekans değerlerinin de yer aldığı şemalar ve ulaşılan sonuçlar katılımcı ifadelerinin doğrudan alıntılanmasıyla ve araştırmacının gözlem notları ile desteklenerek betimsel bir tarzda yorumlanmıştır. Yorumlama sürecinde araştırmanın amacıyla tutarlı olarak belirlenen farklı durumlar arasındaki ortak ya da ayrılan yönlerin ve örüntülerin ortaya çıkarılmasıyla problemin daha geniş bir çerçevede betimlenmesi (Büyüköztürk ve diğerleri, 2013) amaçlanmıştır. Ayrıca, çeşitlilik gösteren durumlar arasında benzer olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymak (Yıldırım ve Şimşek, 2006) hedeflenmiştir.

Katılımcı ifadeleri metin içerisinde alıntılanırken alıntı sonuna katılımcıya ilişkin bilgiler eklenmiştir. Bu alıntılarda yer alan isimler katılımcıların gerçek kimliklerinin gizli kalması amacıyla değiştirilerek rumuz olarak verilmiştir. Ayrıca; katılımcının yaşı, ikamet ettiği ilçe (Mamak ve Altındağ için MA, Yenimahalle ve Keçiören için YK, Çankaya için Ç kısaltmaları), eğitim durumu, mesleği, çalışmaya devam edip etmediği, medeni durumu, ekonomik durumu ve yaşlı yakınına bakım verme durumu (bakım verenler için BV kısaltması) bilgileri de yer almaktadır. Örneğin; Aladdin, 65, MA, Lise, Esnaf-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV.

Nitel çalışmalarda, örneklemden evrene genelleme yapılabilen nicel çalışmalardan farklı olarak, sınırlı sayıdaki veri kaynağından elde edilen bilgiler üzerinden analitik genellemeler yaparak bir sonuca ulaşma çabası vardır (Firestone, 1993 akt: Miles ve Huberman, 2016). Bu aşamada ulaşılan sonuçlar alanyazında benzer çalışmalarda elde edilen sonuçlarla da karşılaştırılmıştır. Araştırma güvenilirliği için sonuçlar ilgili uzmanlarla paylaşılarak görüşleri alınmış ve çalışma raporlaştırılarak sonlandırılmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmaya katılan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgiler ile araştırmada yer alan amaçlar doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Sosyo-Demografik Bilgiler

Araştırma kapsamında katılımcılarla görüşmelere, elde edilen veriler anlamında doyuma ulaşıncaya kadar, bir başka deyişle, yeni kategoriler ortaya çıkmadığı görülene kadar devam edilmiş; yaşlılık dönemindeki bireylerden 39, orta yaş dönemindeki bireylerden 33 kişiyle görüşülmüştür. Maksimum çeşitlilik örnekleme yönteminin amacına uygun biçimde seçilen katılımcılara ilişkin sosyo-demografik özellikler Ek A ve Ek B’de tablo halinde verilmiştir.

Özellikle yaşlılık dönemindeki bireylerin eğitim, çalışma ve evlilik koşulları günümüzdeki koşullardan ve birbirlerinininkinden oldukça farklıdır. Örneğin; günümüzde lise mezunu olmak bile iş bulabilmek için yeterli gelmezken yaşlılık dönemi bireylerden okuma yazması olmadığı halde kamu işçisi olarak çalışan ve emekli olanlar vardır. Ayrıca, erken emeklilik uygulamalarından yararlanarak 30’lu yaşlarında emekli olan katılımcılar da bulunmaktadır. Aynı şekilde oldukça erken yaşlarda evlenip 30’lu yaşların sonlarına doğru anneanne, babaanne, dede olan yaşlı katılımcılar vardır. Günümüzde ise 30’lu yaşlar işe girme ve evliliği planlama yaşları haline gelmiştir. Öte yandan yaşlılık dönemindeki katılımcıların yaklaşık yarısı (f:18) doğrudan bir soru olmamasına rağmen görüşmeler sırasında en az bir çocuğunun doğum sırasında veya çocukluk çağında geçirdikleri hastalıkların tedavi imkânlarının kısıtlı olması nedeniyle öldüğünü ifade etmiştir. Yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşadıkları dönemdeki yüksek bebek ve çocuk ölüm oranlarının onları çok çocuk sahibi olmaya yönlendirdiği düşünülmektedir. Yaşlı gruptaki bireylerin çocuk sayıları, bebek ve çocuk ölüm oranlarının düştüğü ve sağlık koşullarının iyileştiği yıllarda evlenmiş olan orta yaş dönemindeki bireylerin çocuk sayılarından fazladır. Bu durum araştırma kapsamında sorulan sorularda da etkisini göstermiş, yaşlılık dönemindeki bireylerin çocuklarına daha bağımlı oldukları, “biri olmazsa diğerinden destek, yardım alırım” anlayışı geliştirdikleri görülmüştür. Orta yaş dönemindeki

bireyler ise daha az çocuklu bireylerdir ve genelde çocuklarından destek görme beklentileri olmakla birlikte yaşlılıklarında kendi sorunlarının çözümleri için çocuklarına sorumluluk yüklemeyi düşünmemektedirler.

Diğer yandan yaşlı grubun emeklilik anlayışı çalışma hayatının sonlanması şeklinde değil emeklilik maaşının bağlanması şeklindedir. Erken yaşta emekli olma şartlarını sağlayıp emekli maaşı almaya başlayan birçok yaşlı, aktif çalışma hayatına eski işinde veya yeni bir işle devam ettiği halde “Ne zaman emekli olacaksınız?” sorusuna “Ben yıllardır emekliyim zaten” cevabı vermiştir. Orta yaş dönemindeki bireyler ise genellikle emekli olma şartlarını yerine getirip bir an önce emekli olmayı beklemektedirler. Bu kişilerden aktif çalışma hayatından kopmak istemeyenler ise iş değiştirmek yerine mevcut işlerine devam etmek eğilimindedirler.

Yaşlılık dönemindeki bireylerin günümüzün görece standartlaşmış ve birbirine benzer koşullarına göre daha fazla çeşitlilik gösteren bu tür farklılıkları, araştırma örnekleminde maksimum çeşitliliğe ulaşılması amacıyla yaşlı katılımcı sayısının orta yaşlı katılımcı sayısından fazla olmasına neden olmuştur. Katılımcılara ilişkin sosyo-demografik bilgiler aşağıda ayrıntılarıyla açıklanacaktır.

4.1.1. Cinsiyet

Katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin bilgiler Çizelge 3’de yer almaktadır.

Çizelge 3

Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları

Cinsiyet	Yaşlı Grup		Orta Yaşlı Grup	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Erkek	25	64	18	54
Kadın	14	36	15	46
Toplam	39	100	33	100

Yaşlılık dönemindeki katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında erkeklerin (f:25) kadınlara (f:14) göre oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, ülkemizdeki 60 yaş üstü kadınlarda okuma yazma oranının düşük olması, kadınların çalışma hayatında erkeklere göre çok daha az yer almaları, ekonomik durum bakımından genellikle eş veya çocuklarına bağımlı bir hayat sürüyor olmaları nedeniyle araştırma kapsamında sorulan sorulara verdikleri cevapların yeni

kategoriler oluşturmayan, birbirini tekrarlayan cümleler olmasından kaynaklanmaktadır. 4.1.3. Eğitim Durumu başlığında daha kapsamlı ele alınacağı üzere erkeklerde okuma yazma oranı kadınlara göre yüksektir. Katılımcılar arasında okuma yazması olmadığını belirten beş kadın varken, erkeklerin hepsinin okuma yazması vardır. Araştırma kapsamında lise ve üniversite mezunu kadınlarla da görüşülmüştür. Ancak, yine bu yaş grubundaki kadınların geleneksel hayat tarzları veya yaşlarına uygun sosyal etkinlik imkânları bulamamaları nedeniyle sosyal hayata katılımlarının erkeklerde olduğu kadar yüksek olmadığı görülmüştür. Bu durumlar kadınların çalışma, gelir durumu ve sosyal hayata katılımını olumsuz yönde etkilediği gibi sorulara verdikleri cevapların da erkeklere göre daha benzer olmasına ve elde edilen veriler anlamında daha çabuk doyuma ulaşılmasına neden olmuştur.

Orta yaş dönemindeki katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında ise erkeklerle kadınların neredeyse eşit sayıda oldukları görülmektedir. Bu yaş grubundaki bütün katılımcıların okuma yazması vardır ve hepsi en az ilkokul mezunudur. Bu durum orta yaş dönemindeki kadınların çalışma, gelir durumu ve sosyal hayata katılımlarına ve dolayısıyla verdikleri cevapların çeşitliliğine olumlu olarak yansımıştır. Tufan (2003) da gelecekte bugünün orta yaşlısının eğitim ve sosyal statü yönünden bugünün yaşlısından iyi konumda olacağını ifade ederken günümüzün kadınının da çalışma hayatına girdikten sonra daha az çocuk yapan, daha sık boşanan, ekonomik özgürlüğü daha fazla olan bir kadın olduğunu ve geçmişin kadınından farklı bir yaşam sürecine sahip olduğunu belirtir. Bu tespiti paralel olarak araştırma kapsamında orta yaş dönemindeki kadınların sorulara verdikleri cevaplar yaşlılık dönemindeki kadınların cevaplarına göre daha çeşitli ve daha fazla kategori oluşturan cevaplardır. Ancak, ülkemizdeki kadın istihdamının dolayısıyla ekonomik durum ve sosyal hayata katılımın erkeklere göre dezavantajlı olması erkeklerin verdikleri cevaplarda daha fazla kategori oluşmasına ve daha fazla sayıda erkek katılımcıyla görüşülmesine neden olmuştur.

4.1.2. İkamet Edilen İlçe

Araştırma verileri Ankara'nın merkez ilçelerinden Çankaya, Yenimahalle, Keçiören, Mamak ve Altındağ'da yaşayan orta yaş ve yaşlılık dönemindeki bireylerden toplanmıştır. Bu beş ilçe Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (mülga) 2004 yılında hazırladığı Ankara sosyo-ekonomik düzeylere göre bölgeleme haritası baz

alınarak belirlenmiştir. Bu haritaya göre Çankaya ilçesi üst sosyo-ekonomik, Yenimahalle ve Keçiören ilçeleri orta sosyo-ekonomik, Mamak ve Altındağ ilçeleri alt sosyo-ekonomik düzey olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, bu ilçeler büyükşehir merkez ilçe belediyeleri arasında nüfusu en fazla olan, farklı coğrafi ve sosyo-mekânsal karakteristikleri temsil eden ilçelerdendir (Şahin, 2015). Çalışma kapsamında veri toplanan katılımcıların ikamet ettikleri ilçeler Çizelge 4’de gösterilmiştir. Çizelgede görüleceği üzere katılımcıların ikamet ettikleri ilçeler bakımından dengeli bir dağılım olmasına dikkat edilmiştir.

Çizelge 4

Katılımcıların İkamet Ettikleri İlçeler

İlçe	Yaşlı Grup		Orta Yaşlı Grup	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Mamak-Altındağ	9	23	9	27
Yenimahalle-Keçiören	14	36	11	34
Çankaya	16	41	13	39
Toplam	39	100	33	100

4.1.3. Eğitim Durumu

Çalışma grubunun belirlenme sürecinde, yaşlılık dönemindeki bireylerin eğitim çağına denk gelen yıllardaki okullaşma oranının düşük olması, tarıma dayalı geçim ve iş bulmak için yükseköğretime ihtiyaç görülmemesi gibi nedenlerle eğitim seviyesinin düşük olduğu, özellikle kadınların erkeklere göre daha dezavantajlı oldukları görülmüştür. TÜİK (2016) verilerine göre de 2015 yılında yaşlı nüfusun %43’ü ilkokul mezunu, %5.2’si ortaokul veya dengi okul/ilköğretim mezunu, %5.6’sı lise veya dengi okul mezunu, %5.4’ü yükseköğretim mezunudur. Yaşlı nüfusun eğitim durumu cinsiyete göre incelendiğinde ise tüm eğitim düzeylerinde yaşlı erkek nüfus oranının yaşlı kadın nüfus oranından daha yüksek olduğu, okumazyazmazlık bakımından ise okuma yazma bilmeyen kadınların okuma yazma bilmeyen erkeklerden 4 kat fazla olduğu görülmüştür. Buna göre 2015 yılında okuma yazma bilmeyen yaşlı nüfus oranı %21.9’dur. Okuma yazma bilmeyen yaşlı erkek oranı %8.2 iken okuma yazma bilmeyen yaşlı kadınların oranı %32.6’dır. TÜİK (2016) verilerine göre yaşlı nüfusun eğitim seviyesi önceki yıllara göre artmaktadır. Bu durumun 1950’li yıllarda hızla artmaya başlayan okullaşma oranıyla doğru

orantılı olduğu açıktır. Bu artış, çalışma kapsamında katılımcı belirleme sürecine de yansımıştır. Buna göre çalışmaya katılan yaşlı ve orta yaşlı katılımcıların eğitim durumları arasında ciddi farklar olduğu Çizelge 5’de açıkça görülmektedir.

Çizelge 5

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri

Eğitim Durumu	Yaşlı Grup		Orta Yaşlı Grup	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Okumazyazmaz	5	13	-	-
Okuryazar	2	5	-	-
İlkokul mezunu	7	18	5	15
Ortaokul mezunu	7	18	4	12
Lise mezunu	5	13	5	15
Yüksekokul (2 yıllık) mezunu	1	2.5	2	6
Üniversite terk	-	-	2	6
Üniversite mezunu	11	28	11	34
Yüksek Lisans	-	-	3	9
Doktora	1	2.5	1	3
Toplam	39	100	33	100

Yaşlılık dönemindeki bireylerden beş kadının okuma yazması yok iken bir erkek ve bir kadın katılımcı okuma yazma bildiklerini ama ilkokul diplomaları olmadığını söylemişlerdir. Orta yaş dönemindeki katılımcılardan ise okuma yazması veya diploması olmayan katılımcı yoktur. Bir diğer dikkat çeken fark ise ulaşılabilen yaşlıların %33’ü lise sonrası eğitimlerine devam etmiş iken orta yaşlıların %58’inin lise sonrası yükseköğretim kurumlarına devam etmiş olmalarıdır.

4.1.4. Çalışma Durumu

Çalışma kapsamında orta yaş dönemi gelişim görevlerinden olan aktif çalışma hayatında olma pozisyonunu devam ettiren bireylerin emekli olanlara göre yaşlılığa ilişkin farklı görüş ve tutumları olacağı düşünülmüştür. Ayrıca, orta yaş dönemindeyken erken emekli olan ve meslekleri yoluyla sürdürdükleri üretkenlik faaliyetlerinden ve sosyal çevrelerinden kopan bireylerin görüş ve tutumları da araştırılmak istenmiştir. Bu nedenle katılımcılara çalışma hayatına devam edip etmedikleri sorulmuştur. Çizelge 6’da katılımcıların çalışma durumları yer almaktadır.

Çizelge 6

Katılımcıların Çalışma Durumları

Çalışma Durumu	Yaşlı Grup		Orta Yaşlı Grup	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Aktif çalışan, emekli olmamış	1	2.5	16	48.5
Emekli	20	51	7	21.5
Emekli ama çalışmaya devam ediyor	10	25.5	3	9
Hiç çalışmamış	6	15	5	15
Bir süre çalışıp bırakmış	1	2.5	-	-
Çalışmadan sigorta yatırıp emekli olmuş	1	2.5	-	-
İşsiz	-	-	2	6
Toplam	39	100	33	100

Beklendiği üzere yaşlılık dönemindeki bireylerin büyük kısmı emeklidir. Ancak, emekli olduğu halde çalışmaya devam eden bireylerin oranı da bir hayli yüksektir. Yıllarca evlere temizliğe giderek sigortasız çalıştığı için emekli olamamış bir kadın katılımcı emekli olmak için bir yükseköğrenim yurdunda temizlik görevlisi olarak çalışmaktadır. Hiç çalışmamış altı ev hanımı, 10 yıl çalıştıktan sonra kocasının ısrarı üzerine çocuklarına bakmak için çalışmayı bırakan ve hiç çalışmadığı halde kocasının şirketi üzerinden sigortasını yatırarak emekli olan birer kadın vardır. Emekli olduğu halde çalışmaya devam eden kadın katılımcı yoktur.

Orta yaş dönemindeki bireylerin ise yarısı aktif çalışandır. Bunlardan bir an önce emekli olmak isteyenler olduğu gibi emeklilik süresi dolduğu halde çalışmaya devam edenler de vardır. Çizelge 6'da 2000'li yılların başına kadar devam eden erken emeklilik uygulamalarının etkisi açıkça görülmektedir. Orta yaş dönemlerinde iken emekli olan katılımcı sayısı 10'dur, bunlardan üçü mesleklerinden başka işlerde çalışma hayatını sürdürmektedirler. Katılımcılardan iki erkek ise işsizdir. Beş ev hanımından biri evinde çocuk bakıcılığı yaptığını ifade etmiştir.

4.1.5. Medeni Durum

Katılımcıların medeni durumlarına ilişkin veriler Çizelge 7'de yer almaktadır. Buna göre yaşlılık dönemindeki katılımcılardan 28'i evlidir. Evlilerden eşi, işi dolayısıyla başka şehirde yaşamak zorunda olan bir erkek katılımcı eşinden ayrı olarak kızıyla kendi evinde yaşamaktadır. Bir erkek ise eşi ile anlaşamadığından, boşanmamasına rağmen, kendi emlak dükkânında 19 yıldır yalnız yaşamaktadır. Evli

Çizelge 7

Katılımcıların Medeni Durumları

Medeni Durum	Yaşlı Grup		Orta Yaşlı Grup	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Evli	28	72	20	61
Hiç evlenmemiş	3	8	6	18
Boşanmış	2	5	4	12
Dul	6	15	3	9
Toplam	39	100	39	100

katılımcıların 17'si sadece eşiyile birlikte yaşarken dokuzu eşleri ve henüz evlenmemiş veya boşanmış çocuklarıyla yaşamaktadır. Hiç evlenmeyenlerden ikisi erkektir. Biri arkadaşıyla diğeri ise kendisi gibi evlenmeyen erkek kardeşi ve 101 yaşındaki annesiyle yaşamaktadır. Hiç evlenmeyen bir kadın ise yalnız yaşamaktadır. Boşanmış iki kişi de erkektir. Bunlardan biri yalnız yaşarken diğeri kendisi gibi boşanmış oğluyula birlikte yaşamaktadır. Eşi ölenlerden (dul) beşi kadın, biri erkektir. Bu kadınlardan ikisi oğlu ve oğlunun ailesiyle, biri erkek kardeşi ve ailesiyle, biri de henüz evlenmemiş oğlu ve kızıyla yaşamaktadır. Bir dul kadın ve bir dul erkek yalnız yaşamaktadır. TÜİK (2016) verilerine göre de yaşlı erkek nüfusun %1.1'i hiç evlenmemiş, %83.3'ü resmi nikâhla evli, %2.9'u boşanmış, %12.7'si duldur. Yaşlı kadın nüfusun ise %2.4'ü hiç evlenmemiş, %44'ü resmi nikâhla evli, %3.3'ü boşanmış, %50.4'ü ise duldur. Ayrıca, yalnız yaşayan yaşlı nüfusun %23.3'ünü erkekler, %76.7'sini ise kadınlar oluşturmaktadır. Bu verilere göre yaşlı bireylerde boşanma oranının oldukça düşük olduğu, evlilik ve evli kalma oranının yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca, kadınlar erkeklerden daha uzun yaşadıkları ve genellikle kendilerinden daha yaşlı erkeklerle evlendikleri için eşleri öldükten sonra tekrar evlenmezlerse uzun bir süre yalnız veya yakınlarıyla birlikte yaşamak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu durum TÜİK (2017) verilerine de yansımıştır. Türkiye'de 2015 yılında doğuşta beklenen yaşam süresi erkekler için 75.3 iken kadınlar için 80.7 yıldır. Ayrıca, eşi ölmüş erkeklerin oranı % 12.7 iken eşi ölmüş kadınların oranı % 50.4'tür. Yalnız yaşayan yaşlı nüfusun % 76.7'si de kadınlardan oluşmaktadır.

Orta yaş dönemindeki katılımcılardan 20'si evlidir. Bu bireylerden bir kadın katılımcı eşiyile anlaşamadığı için, boşanmamasına rağmen, kendi evinde annesi ve oğluyula yaşamaktadır. Evlilerden sadece üçü eşiyile birlikte yaşarken 16'sı ise eşleri

ve henüz evlenmemiş çocuklarıyla yaşamaktadır. Hiç evlenmeyenlerden üçü kadın üçü erkektir. Üç kadın da yalnız yaşarken erkeklerden biri yalnız, diğerleri arkadaşlarıyla birlikte yaşamaktadır. Boşananların dördü de kadındır. Bunlardan biri yalnız, biri henüz evlenmemiş çocuklarıyla, biri babası ve oğluyla, biri boşandığı eşi ve kaynanasıyla yaşamaktadır. Dullardan üçü de kadındır ve hepsi de henüz evlenmemiş çocuklarıyla yaşamaktadır. Çalışma kapsamında önceden boşandığını veya dul kaldığını ifade eden erkekler de olmuştur ancak bunlar tekrar evlenmiş olduklarından çizelgelerde evli grupta gösterilmişlerdir.

4.1.6. Ekonomik Durum

Katılımcıların ekonomik durumları ve maddi varlıklarının araştırmadan elde edilmesi beklenen verilerin analizinde önemli bir faktör olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle görüşmelere başlanmadan bireylerin gelir durumlarına ilişkin sorular sorulmuştur. Ancak, birçok görüşmede başlangıçta ekonomik duruma ilişkin verilen bilgilerle çelişen ifadeler ortaya çıkmış ve her iki yaş grubunda da katılımcıların gelir durumlarını gizleme ve maddi varlıklarını olduğundan az gösterme eğiliminde oldukları anlaşılmıştır. Örneğin; görüşmelere başlamadan önce emekli maaşı ile geçinemediği ve engelli kızının bakımında çok zorlandığı için işportacılık yapmak zorunda olduğunu “Kader yüzümüze bir türlü gülmedi oğlum, fakir insanlarız biz, kız da hasta, nasıl yetsin üç kuruş emekli maaşı?” diyerek ifade eden Fahri’nin görüşmenin sonlarındaki bir soruya cevabı şöyledir:

.. kafamı en çok meşgul eden şey de engelli kızıma bir ev alabilmek, 5 çocuğum var, köyden biraz tarla sattık, biraz da üstüne koyduk, 4’üne ev aldım, kiraya verdim, ben ölünce onlara kalacak ama evdeki engelli kızıma henüz evini alamadım, kiralardan, işportadan, çiçekçilikten kazandığımla parasını biriktirdim, çok az bir eksikim kaldı, ölmeden onu da alsam gözüm arkada kalmayacak.. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

Fahri, evleri yeni olsa da Mamak’ta olduğu için ucuz olduklarından yakınmış, “Hepsini satsam Çayyolu’nda yarım ev etmez, evi olmakla zengin olmaz insan” diyerek yaşam tarzını dar gelirli bir birey olarak devam ettirmek zorunda olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca, çalışmayan kadınlardan eşleriyle saygı ve sevgiye dayalı bir ilişki geliştirenler ekonomik durumlarını eşlerinin ekonomik durumuyla tanımlarken eşleriyle anlaşılamayan kadınlar “gelirim yok” şeklinde tanımlamışlardır. Bu nedenlerden ötürü maddi konularda maaş tek başına yeterli bir belirleyici olarak

görülmemiş, maddi varlıklar da nesnel bir kıyaslama yapmak için yol gösterici kabul edilmemiştir. Kişilerin benlik algılarına göre kendilerini konumlandıkları durumların hayat görüşlerini, yaşam tarzlarını, hemen her konudaki tutum ve davranışlarını etkileyeceği düşünüldüğünden katılımcılar maddi durumlarına göre sınıflandırılırken maddi varlıkları yerine subjektif değerlendirmeleri dikkate alınmış ve ortaya alt, orta-alt, orta-üst ve üst ekonomi grubu olarak adlandırılabilen dört grup çıkmıştır.

Bu sınıflamada alt ekonomi grubundan olanlar, herhangi bir maaşı veya geliri olmayan, çocuklarından veya diğer yakınlarından aldıkları harçlıklar veya yardımlarla geçinmeye çalışan bireylerdir. Orta-alt ekonomi grubundaki bireyler ise emekli maaşı ile geçinen veya emekli maaşı yetmediği için düşük ücretli ek işlerde de çalışan emekliler ile henüz emekli olmayan ancak düşük ücretli işlerde aktif çalışan ve maddi durumlarını “Kıt kanaat de olsa geçiniyoruz”, “Çok şükür halimize”, “Daha zor durumda olanlar da var” şeklinde tanımlayanlardır. Orta-üst ekonomi grubu, emekli maaşlarına ek olarak kira, tarım, faiz gibi gelirleri de olan emekliler ile mavi-beyaz yakalı meslek gruplarında çalışan, küçük veya orta ölçekli işletmeleri olan ve maddi durumlarını “Çok iyi, kimseye muhtaç değiliz”, “Evimiz, arabamız var, iyi de geçiniyoruz” şeklinde tanımlayan bireylerden oluşmaktadır. Üst ekonomi grubundakiler ise emekli maaşlarına ek olarak yüksek kira, tarım veya faiz gelirleri olan emekliler ile üst düzey bürokratlar, yöneticiler, büyük ölçekli işletme sahipleri, miras yoluyla veya aileden gelen değerli varlıklara sahip çalışanlardır. Çizelge 8’de katılımcıların ekonomik durumlarına göre dağılımları yer almaktadır.

Çizelge 8

Katılımcıların Ekonomik Durumları

Ekonomik Durum	Yaşlı Grup		Orta Yaşlı Grup	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Alt	2	5	2	6
Orta-alt	12	31	7	21
Orta-üst	10	26	13	39,5
Üst	15	38	11	33,5
Toplam	39	100	33	100

Her iki grupta da alt ve orta-alt ekonomi grubundan elde edilen verilerden yeni kategoriler oluşmadığı için cevaplarından daha fazla kategori elde edilebilen orta-üst ve üst ekonomi grubundan bireylerin oranı daha yüksektir.

4.1.7. Yaşlı Yakınına Bakım Verme Durumu

Yaşlı bireylerle birlikte olan, yaşamlarını yakından gözlemleyen, hastalıklarında bakımlarını sağlayan bireylerle yaşlılarla vakit geçirmeyenler arasında yaşlılık algısı ve yaşlılığa hazırlanma farkındalığı bakımından anlamlı farklılıklar olabileceği düşünüldüğünden katılımcılara hayatlarının herhangi bir döneminde yaşlı yakınlarının bakımlarını sağlayıp sağlamadıkları sorulmuştur. Çizelge 9'da yaşlı yakınına bakım veren yaşlı ve orta yaşlı katılımcılara ilişkin sayısal bilgiler verilmiştir.

Çizelge 9

Yaşlı Yakınına Bakım Veren Yaşlı ve Orta Yaşlı Katılımcılar

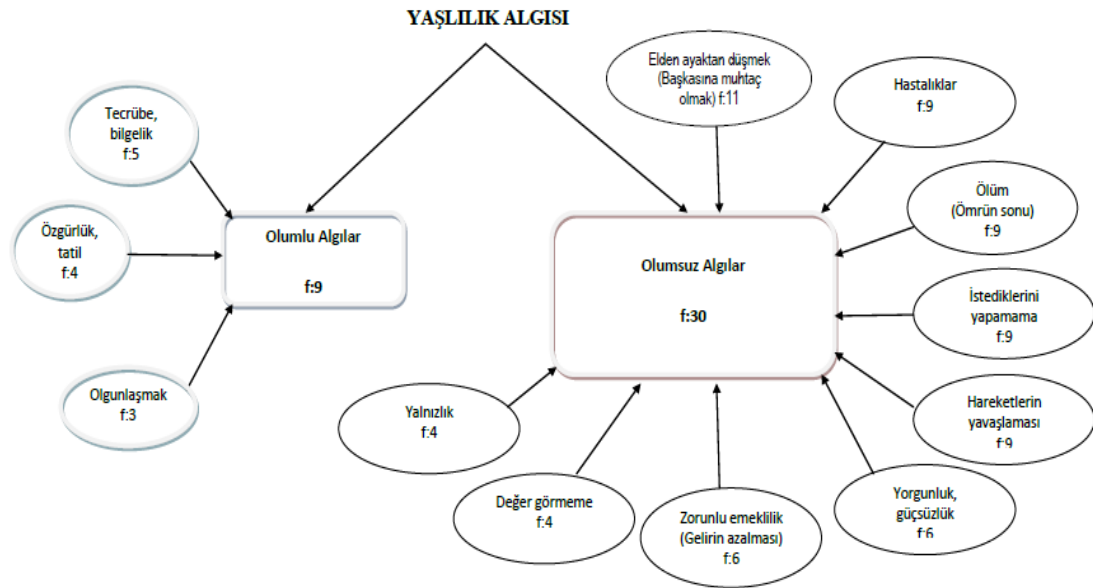
Yaşlı Yakınına Bakım Veren Katılımcılar	Frekans	Yüzde
Yaşlılık dönemindeki bireylerden yaşlı yakınına bakım verenler	12	31
Orta yaş dönemindeki bireylerden yaşlı yakınına bakım verenler	21	64

Çizelge 9'a göre yaşlı yakınına bakım veren yaşlılar ile orta yaşlılar arasında büyük bir fark olduğu görülmektedir. Bu farkın yaşlılık dönemindeki bireylerin köyden kente göçün yoğun olduğu yıllarda köylerinden iş bulma, eğitim, evlilik nedeniyle Ankara'ya göç etmeleri ve ana babalarının köyde diğer kardeşleriyle kalmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Orta yaş dönemindeki bireyler ise ya köyden kente göçün yoğun olduğu yıllarda Ankara'ya göçenlerin çocuklarıdır ve ana babaları gibi Ankara'ya yerleşmişlerdir ya da daha iyi imkânlar ve ekonomik güce sahip oldukları için bakıma muhtaç ana babalarını yanlarına almışlardır. Ayrıca, giderek artan yaşam süresi de yaşlılar ve orta yaşlılar arasındaki farkı artıran bir nedendir. Yaşlılık dönemindeki bireylerden bir kısmı çok küçük veya genç yaşlarında ana babalarını kaybettiklerini ifade etmelerine rağmen orta yaşlılardan birçoğu ana babalarının hayatta olduğunu söylemiştir.

Araştırma kapsamında veri toplanan katılımcılara ilişkin sosyo-demografik bilgilerin ardından araştırma sorularına ilişkin bulgular ele alınacaktır.

4.2. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığı Algılama Biçimleri

Yaşlılık yıllarını bizzat deneyimleyen bireylerin yaşlılığı tanımlarken kullanacakları dil kodlarının onların hem benlik algıları hem de yaşlılığı nasıl algıladıklarına ilişkin ciddi ipuçları sunacağı düşünüldüğünden 60 yaş ve üstü bireylere yaşlılığı nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Görüşmeler ilerledikçe torun sevgisi veya emeklilik nedeniyle mesai zorunluluğunun olmaması gibi olumlu; hastalıklar veya yakınların ölümü gibi olumsuz durumlar akıllarına geldikçe fikir değiştirenler olsa da analizler yapılırken bireylerin ilk tepkileri, bir başka deyişle yaşlılık deyince ilk akıllarına gelen tanımlamaları dikkate alınmıştır. Verilen cevaplar analiz edildiğinde bireylerin büyük çoğunluğunun yaşlılığı olumsuz kodlarla tanımladığı ortaya çıkmıştır. Sayıları az olmakla beraber yaşlılığı olumlu kodlarla tanımlayan katılımcılar da olmuştur. Yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşlılığı algılama biçimlerine ilişkin ortaya çıkan iki tema ve bu temaları oluşturan kodlara ilişkin frekans değerleri Şekil 1’de gösterilmiştir:

Şekil 1. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığı Algılama Biçimleri

4.2.1. Olumsuz Algılar

Şekil 1’de açıkça görüleceği üzere yaşlılık dönemindeki bireylerin yaklaşık dörtte üçünün (f:30) yaşlılık algısı olumsuzdur. Yaşlılıkla ilgili algılamaları olumsuz

olan bireyler tanımlamalarını, kendi güncel durumlarını gençlik yıllarıyla kıyaslayarak yapmayı tercih etmişlerdir. Olumsuz algılar temasını oluşturan kodlar ise ‘giderek elden ayaktan düşme’, ‘hastalıklar’, ‘ölüm’, ‘istediklerini yapamama’, ‘hareketlerin yavaşlaması’, ‘daha çabuk yorulma ve güçsüzlük’, ‘zorunlu emeklilik’, ‘değer görmeme’, ‘yalnızlık’tır. Bu kodlara ilişkin frekans değerleri Şekil 1’de görülebilmektedir. Bireylerin olumsuz algılarına ilişkin ifadelerden bazı örnekler ise şu şekildedir:

Gençlik daha iyi, gençlik gibi var mı yavrum! Gençken herkes yüzüne gülüyor, yaşlanınca kimse yüzüne bakmıyor. Bir şey istesen “Yaşlısın ne yapacaksın?” diyorlar. Bir yere götürmezler, “Sen yaşlısın yürüyemezsin” derler. Yaşlılık hiç iyi bir şey değil. Hâlbuki herkes yaşlanacak, niye böyle davranıyorlar? Yaşlılığın olumlu yanı olur mu be! Kime sorarsan sor. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

Yaşlılık kötü bir şey. Gezemezsin, yiyemezsin, yatamazsın, kalkamazsın. Hiç iyi bir tarafı yok. Bizim Ardahanlı (Yener) Yılmazoğlu’nun türküsü bile var “gençliğim gençliğim” diye. Nejla, 71, YK, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Kafes gibi işte. Zor yani insan kapana sıkışmış gibi. Misal şurası olmasa (Kuğulu Park) ne yaparım ki evde, kimse yok. Tek başına çekilmiyor da. Kaç tane ülke gezdim, vilayetler gezdim, ama gel gör ki şimdi her gün buraya geliyorum. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Zorluklar, kimsenin seni adam yerine koymaması geliyor aklıma. Çocuk da büyük de akli bir şeye ermez olarak görüyor. Tamam, aklımızın ermediği şeyler de var da bildiğimiz de çok şey var. Olanı biteni anlatmazlar. Biz de öyle yapardık kaynanaya, her şeye ağlamasın feryat etmesin diye. Dilinden duayı tespihi düşürmezdi, merhametliydi, çocuklara hiç kıyamazdı ama çabuk sinirlenirdi, bağırıp çağırırdı. Bastonla çok vururdu hepimize... İdrarını kaçırırdı. O haliyle gelir yanımıza otururdu. Bez sardırmazdı. Çocuklara televizyon seyrettirmezdi. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Yaşlılığı olumsuz algılayanlar çoğunlukla alt veya orta-alt ekonomi grubundan ve genellikle okumazyazmaz veya ilkokul mezunu bireylerdir. Sonuç olarak bireylerin yaşlılığı algılama biçimlerini etkileyen nedenlerin büyük oranda karşılaştıkları sorunlara ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Erikson’un yaşam konforunu sağlayamadığı için orta yaşlarından itibaren olumlu bir benlik algısı kazanamamış bireylerin yaşlılıklarında da benlik bütünlüklerinin olumsuz yönde etkileneceğini ileri süren teorisiyle örtüşmektedir. Bakıma muhtaç yaşlı yakınının bakımını üstlenmiş katılımcıların algılarının oluşmasında bu süreçte şahit oldukları olumsuzluklar da etkili olabilmektedir.

4.2.2. Olumlu Algılar

Olumlu görüş bildiren bireylerin (f:9) hepsinin orta-üst veya üst ekonomi grubundan ve yüksek eğitilmiş bireyler olması eğitim ve refah seviyesinin yaşlılığı olumlu algılamaya katkı sağladığını göstermektedir. Bu durum ayrıca orta yaş dönemlerinden itibaren olumlu benlik algısı geliştirmiş bireylerin bu olumlu algıyı sürdürecekleri ve yaşlılık dönemlerini olağan karşılayacakları teziyle de uyumludur.

Polislik mesleği yanında bazı hastalıkları bioenerji ile tedavi edebildiği için (katılımcının bu ifadesi bilimsel teyit gerektirmektedir) ünlenen ve televizyon programlarına çıkan Davut ömrü boyunca insanlığın yararına işler yaptığını ifade eden, benlik algısı yüksek bir bireydir:

74 yaşındayım, 174'e kadar yaşasam n'olur? 174'ten sonra gene toprağa gitmeyecek miyiz? 32 sene polislik yapmışım, bu kadar TV programına çıkmışım, hep pozitif, insan yararına olan şeyler yaptım. Bioenerji ile tedavi ettim insanları. Allah rızası kazanmak için yapmadık tabii, geçimimizi sağlamak için yaptık ama kimseye de zarar vermedim. Her yıldızın bir güneş, her güneşin de bir gezegen sistemi olduğu evrende ben bir aciz kulum. Elimden gelen bu. Davut, 74, YK, Lise, Polis-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst

Yaşlılığı olumlu bir biçimde tanımlayan erkeklerin birçoğu emekli olmalarına rağmen aktif çalışma hayatından, dolayısıyla da üretim faaliyetlerinden kopmamış bireylerdir. Kadınlar ise aktif çalışma hayatını bırakmış veya hiç çalışmamış olsalar bile halen çocuklarıyla birlikte yaşayan, onların sorumluluklarından henüz kurtulmamış, eğitim ve evlilik hazırlığı gibi konularda çocuklarına maddi manevi destek olmaya devam eden bireylerdir. Bu bireyler zaman zaman bu sorumlulukların artık ağır geldiğini ve kendilerini yorduğunu söyleseler de bu durumdan yaşlılığı sorumlu tutmamaktadırlar. Başka bir deyişle yaşlılık yıllarında da orta yaş dönemi sorumluluklarına benzer sorumlulukları üstlenen bireyler yaşlılığı yaşamın olağan değişikliklerle devam edegelen doğal bir süreci olarak görmektedirler. Bu gruptaki bireylerin yaşlılığı tanımlarken kullandıkları kodlardan yaşlılığı 'olgunlaşmak'la, 'bilgelik ve tecrübe sahibi olmak'la, 'özgürlük ve uzun bir tatil'le özdeşleştirdikleri anlaşılmıştır. Yaşlılık algısı olumlu olan bireylerin ifadelerinden bazıları şöyledir:

Zor sorudan başladınız. Yaşlılık olgunlaşmak, hayat tecrübesi kazanmak demektir. Artık bazı lüzumsuz şeylerden el çekmek demektir. Hayattan kazanılan tecrübelerin yeni nesillere aktarılabilceği, tavsiyeler verebilecek konuma gelinmesidir. Aladdin, 65, MA, Lise, Esnaf-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

Yaşlılık deyince benim aklıma bilgelik, durgunluk, sakinlik geliyor. Dünya zevklerini bir kenara koyup kendine dönmek geliyor. Mesela kendimi çok da yaşlı görmüyorum ama

ortama bakarsan 74 de az değil. İnsan ümidini kaybedince yaşlanır. Ben ümidimi kaybetmedim ki daha. 100 sene daha verseler yaşarım. Ama bende çok değişiklik var eskiye nazaran, her şeye olgun bakıyorum artık, tecrübelerim var, usta bir şoför gibi işlerimi heyecansız, pürüzsüz halledebiliyorum. Önceden mal mülk, para isteklerim çoktu. Kimseye muhtaç olmamak için çırpınır dururdum. Şimdi bir çocuk gibiyim, yatar yatmaz uyurum, kafam rahat. Bu dünyada ben misafirim, muhtaç olsam ne olacak diyip geçiyorum. Davut, 74, YK, Lise, Polis-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst

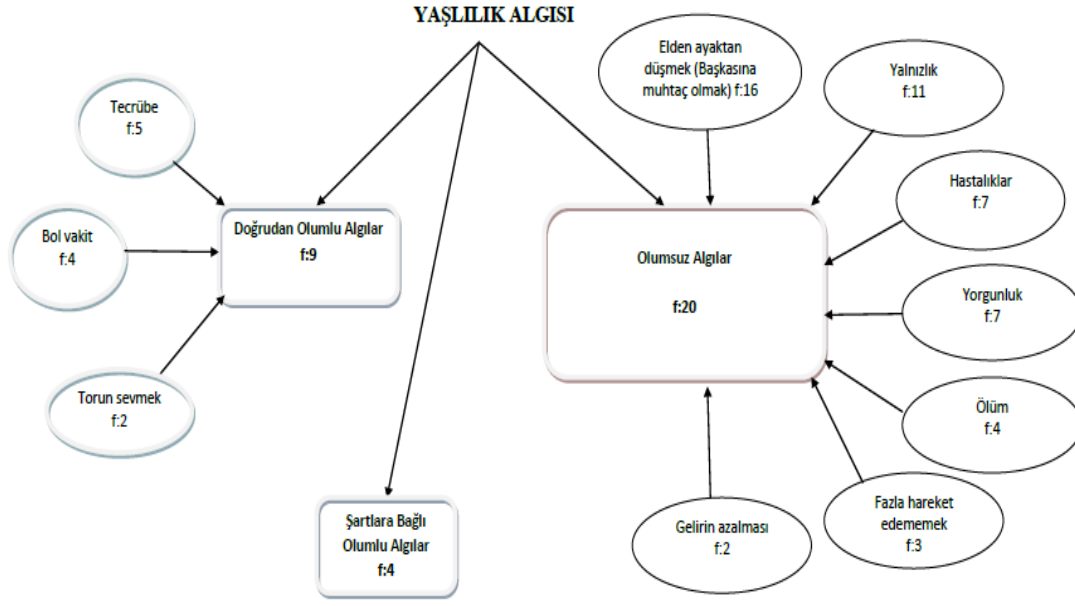
Yaşlılık iyi bir şey yaa.. Her yaşın ayrı bir güzelliği var. Sağlığım yerinde olduğu için aklıma olumsuz bir şey gelmiyor. Gençliğimi dolu dolu yaşadım. Hâlâ da sağlıklıyım, çalışıyorum. Gençken çok çılgındım tabii hiç sorma, şimdi durulduk, olgunlaştık. Eskiden maddiyata çok önem verirdim ama şimdi aile, çocuklar hele de torunlar çok önemli benim için. Türker, 61, Ç, Lise, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Yaşlılık deyince aklıma uzun bir tatil geliyor, yani çalışma hayatından, 8-5 mesaiden, çocukların okul telaşından, koşturmacadan kurtulup dinlenmeye geçmek geliyor. 3 çocuk büyüttüm, eşim olmadan, biri doktor, biri yüksek lisansını bitirdi, biri de yeni mezun olacak, çok yoruldum. Dinlenmek istiyorum. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

Bu ifadelerden bireylerin orta yaşlardan itibaren geliştirdikleri olumlu benlik algılarının ve özgüvenlerinin yaşlılık algılarının da olumlu olmasına katkı yaptığı anlaşılmaktadır.

4.3. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığı Algılama Biçimleri

Orta yaş dönemindeki bireylerin de yaşlılığı tanımlarken kullanacakları kodların yaşlılığı nasıl algıladıklarına ilişkin önemli ipuçları sunacağı düşünüldüğünden katılımcılardan yaşlılığı tanımlamaları istenmiştir. Yaşlı grupta olduğu gibi bu grupta da görüşmeler ilerledikçe fikir değiştirenler olmuştur; ancak analizler yapılırken bireylerin ilk tanımlamaları dikkate alınmıştır. Kullanılan kodlar kategorilendirildiğinde ‘olumsuz algılar’, ‘doğrudan olumlu algılar’ ve ‘şartlara bağlı olumlu algılar’ şeklinde adlandırılan üç ana tema ortaya çıkmıştır. Bu temalar incelendiğinde yaşlı gruba benzer şekilde katılımcıların yaşlılık algılarının çoğunlukla olumsuz olduğu görülmüştür. Yaşlı gruptan farklı olarak dikkat çeken hususlardan ilki yaşlılık algısı olumlu olan bireylerin oranca çokluğu, diğeri ise üçüncü bir tema altında, yaşlılık döneminin yaşamın doğal seyri içinde olumlu bir süreç olarak deneyimlenmesini bazı şartlara bağlayan katılımcıların da olmasıdır. Orta yaş dönemindeki bireylerin yaşlılığı algılama biçimlerine ilişkin ortaya çıkan üç ana tema ve bu temaları oluşturan alt temalar Şekil 2’de gösterilmiştir:

Şekil 2. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığı Algılama Biçimleri

4.3.1. Olumsuz Algılar

Katılımcıların yaklaşık üçte ikisinin (f:20) yaşlılık algısının olumsuz olduğu Şekil 2’de net bir biçimde görülebilmektedir. Bireylerin tanımlamalarını özellikle yakın çevrelerindeki yaşlıları göz önünde bulundurarak yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu tanımlamalarda kullanılan kodlar sınıflandırıldığında yaşlılığın ‘başkasına muhtaç olmak ve elden ayaktan düşmek’, ‘yalnızlık’, ‘hastalıklar’, ‘yorgunluk’, ‘ölüm’, ‘fazla hareket edememek’ ve ‘gelirin azalması’ gibi olumsuzluk ifade eden kavramlarla ilişkilendirildiği görülmüştür. Bu kodlara ilişkin frekans değerleri Şekil 2’de görülebilmektedir. Bireylerin olumsuz algılarına ilişkin ifadelerden bazı örnekler ise şu şekildedir:

Yaşlılık deyince aklıma engellenmek, yapmak istediğin tüm uğraşlar hatta en temel ihtiyaçların için bile bir başkasının desteğine muhtaç olmak geliyor. Yaşlanınca bağımlılık artıyor. Bir yere giderken bile yardıma ihtiyacın oluyor. Y yapmak istediğiniz şeyler illa ki bir başkasının onayından geçmek zorunda oluyor. Ya da “Ne gerek var?” gibi tepkiler alıyorsunuz. Gerçi artık daha bilinçli yaşayıp daha bilinçli yaşıyoruz, eskiye göre daha bireysel bir yaşantımız olduğu için aileden bağımsız olarak sorunlarımızı çözmeye çalışıyoruz. Bu bireysellik bizi kimseye muhtaç olmadan kendi sorunlarımızı çözmek konusunda çözüm aramaya ve dirençli olmaya yönlendiriyor. Ama hastalığınız çıkarsa yaşam sizin için bir dört duvar haline geliyor. Mesela ben annemle birlikte kalıyorum, ileri derece kalp yetmezliği var ve kısmi felç geçirdiği için büyük oranda bana bağımlı yaşıyor. Önceden yatalaktı, şimdi yavaş yavaş ev içinde yürüyebiliyor. Aşağıya indiremiyorum, en fazla balkona çıkıp oturabiliyoruz. Böyle bir

durumda bireysel olarak yaşaması mümkün değil. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Yaşlılık deyince aklımıza ölüm geliyor. Ölüme yaklaşıyorsunuz. Hesap aklınıza geliyor. Hesap sorulacak öbür dünyada. Pozitif olarak pek bir şey gelmiyor insanın aklına. Yani nefis istemiyor yaşlanmayı. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Kullanılmayan, işi bitmiş bir makine geliyor. Türkiye’de kendi örf ve geleneklerimizi bıraktık, yaşlılara verdiğimiz değer bitti. Aynen kullanım ömrü dolan makinelerin hurdaya atıldığı gibi yaşlılar da hurdaya çıkıyor. Olumlu bir şey gelmiyor. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

Çok güzel şeyler gelmiyor açıkçası. Yaşlılık çok korktuğum bir şey. Elden ayaktan düşüp de birilerine muhtaç olmaktan çok korkuyorum. Çalışmama durumu, işe gitmiyorsunuz, zamanınız bol oluyor ama ne yapacağınızı çok bilmiyorsunuz açıkçası. Para sıkıntısı çekiyor olabilirsiniz gelirin azalacağı için. Güzel bir görüntü değil benim gözümdeki yaşlılık. Olumlu şeyler geliyor mu diye düşünüyorum. Hayır, sadece olumsuz kavramlar geliyor, bezginlik gibi, karamsar şeyler. İki tür yaşlılık var fiziksel yaşlılık ciddi bir problem. Bir de zihin yaşlanması veya ruhun yaşlanması. Bunun olmaması da kötü. Bedeniniz yaşlanmış da ruhunuz yaşlanmamışsa bu zor bir durum; çünkü ruhunuza ayak uydurmak isteyeceksiniz. Ama bedeniniz buna müsaade etmeyecek. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Etrafımda gördüklerime göre yaşlılık bedenin yaşlanması, çökmesi, hastalıkların ortaya çıkması, insanın elini ayağını bazı şeylerden çekmesi, her şeyden fedakârlık yapması, bir kenara çekilmesi... Benim için yaşlılık böyle bir şey. Olumsuz özellikleri daha ağır basıyor bence. Eski hayatında yaptığın hiçbir şeyi yapamazsın. Eskisi gibi gezip tozamazsın, dolaşamazsın, arkadaşlarınla doğru düzgün eğlenemezsin, her şeyden elini ayağını çekmek zorundasın; çünkü hep bir hastalık var veya bir sorun çıkar. Yok şekerim yükseldi, yok tansiyonum yükseldi, onu yiyemem, oraya gelemem... Hep bu şekilde yani yaşlılık. Sosyal hayatın tamamen dışında kalırsın. Ben yaşlanmaktan korkuyorum. Yalnız kalmaktan özellikle. Yaşlanınca butiğimi çalıştıramayacağımı düşünüyorum. Gelen müşterilerle fazla ilgili, alakalı olamayacağımı düşünüyorum. Daha sonra arkadaşlarıma, çocuklarıma fazla zaman ayıramayacağım; hatta çocuklarımla benim yanımda duracağını bile düşünmüyorum. Sen yaşlandın, deyip beni bir kenara oturtup gideceklerini düşünüyorum. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Yaşlılık deyince çocuklarının ziyaret etmesini bekleyen, çocuklarını evlendirmiş, çalışıyorsa emekli olmuş, yalnız başladığı hayata yalnız devam eden, biraz da ilgi alaka çok isteyen bir insan geliyor aklıma. Yaşlı, kendini işe yaramayan biri olarak düşünen, hayatını kahve, ev veya cami, evle sınırlayan kişidir. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Yaşlılığı doğrudan olumsuz algılayan katılımcıların herhangi bir değişkene bağlı olarak yoğunlaşmadığı; her iki cinsiyetten, bütün ekonomik ve eğitim düzeylerinden katılımcılar olduğu görülmektedir. Ailesindeki yaşlılarla çok sık vakit geçiren ve bakımlarını üstlenenler ile yaşlıları uzaktan gözlemleyen ve doğrudan yakın ilişkileri olmayan katılımcılar bakımından da yaşlılığı olumsuz algılama bakımından anlamlı farklar ortaya çıkmamıştır. Bu kişilerin henüz

deneyimlemedikleri bir sürece ilişkin yüksek kaygı duydukları ve çevrelerinde gözlemledikleri olumsuz örneklerin bu kaygıyı beslediği düşünülebilir.

4.3.2. Doğrudan Olumlu Algılar

Daha çok aktif çalışma hayatındaki orta-üst ve üst ekonomik gruptaki katılımcılar, yaşlılığı her hangi bir koşul öne sürmeksizin doğrudan olumlu kodlarla tanımlamaktadırlar. Bu durum yaşlı grupta yaşlılığı olumlu algılayan katılımcı özellikleriyle oldukça benzerdir ve eğitim ve refah seviyesinin yaşlılığı olumlu algılamaya katkı sağladığı yorumunu desteklemektedir. Özellikle üniversite mezunu, yüksek lisans ve doktora derecesine sahip, eğitim seviyesi yüksek katılımcılar yaşlılık dönemini deneyimlerinin arttığı, olgunlaştıkları; kendilerine, ailelerine ve özellikle torunlarına daha çok zaman ayırabilecekleri bir nevi dinlenme dönemi olarak görmektedirler. Bu bireylerin yoğun iş temposundan sıkılmış olmaları ve hayat koşturmacası içinde ailelerini ihmal ettikleri endişelerinin, daha sakin yıllar olarak gördükleri yaşlılık ve özellikle emeklilik yıllarını bir kurtuluş ve telafi olarak görmelerine neden olduğu düşünülmektedir. Bu gruptaki bireyler tanımlamalarını çevrelerindeki yaşlılara göre değil hayal ettikleri kendi yaşlılıklarını göz önünde bulundurarak yapmışlardır. Temayı oluşturan kodlar ‘tecrübe’, ‘bol vakit’ ve ‘torun sevmek’tir. Yaşlılık algısı doğrudan olumlu olan bireylerin ifadelerinden bazıları şöyledir:

Ben olgunluk anlıyorum. İnsanın kendini geliştirdiği son noktada hayat tecrübelerini birleştirerek hayattan zevk alacağını düşünüyorum. Bazen ağrılar falan çıkıyor ama gençken de olabilir bunlar, onun dışında pek olumsuz yanı yok ya da ben bilmiyorum. Ben yaşlanmaktan büyük zevk alıyorum. Kırışıklıklar güzel. Öyle bir takıntım da yok. Gençlikte yaptığın hataların tecrübelerini yansıtarak daha akıllı, daha mantıklı, görgülü davranıyorsun. Hayatın zevk alınacak yanları olduğunu öğrenmeye başlıyorsun; bir de artık maddi ve kariyer kısmını bırakıyorsun, kendin için bir şeyler yapmaya başlıyorsun. Vaktin bol oluyor çünkü. Hep başkaları için yaşadığın vakit bitiyor. Senin kendine ayırdığın, kendini hayatta bulduğun, düşünmeye başladığın, kendin için bir şeyler yapmaya başladığın bir dönem başlıyor. Çalışma döneminde ihmal ettiğin arkadaşlarına, akrabalarına dönebiliyorsun. Aile ilişkileri daha sıcak olmaya başlıyor. En azından evlenenleri ziyaret etme, ölenlere gitme, hasta ziyaretleri gibi. Onlarla ilgilenme telefonla görüşme daha fazlalaşıyor. Büyüklerini arama. Çevrenle biraz daha sosyalleşebiliyorsun. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Torunlar oluyor mesela, emeklilik de olursa artık bir yere çekilip kafa dinleme gibi şeyleri insan hayal ediyor. Bir uğraşı, bağ bahçe gibi şeyler. Ondan sonra çocuklarının, torunlarının yanlarında onları gezdirmek, onların isteklerine cevap vermek, onlara yardımcı olmak... Hayata daha geniş perspektiften bakılıyor. Bunu gençlikte pek göremiyor insan. Biraz daha tecrübe var, bilgelik var. Olaylara daha vakıf oluyorsunuz.

Daha geniş kapsamlı düşünüyorsunuz. Daha çok irdeliyorsunuz. Doğruyu daha iyi seçiyorsunuz diye düşünüyorum ben. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

İnsanların deneyimlemesi gereken bir güzellik diye düşünüyorum. Çünkü insan doğuyor, büyüyor, geliyorsa yaşlanmanın da doğallığını kabullenmeli, hoşgörüyle karşılamalı. Yaşlılığın tadına da bakılmalı. Hareketlerinin ağırlaşması olumsuzluğu ama her yaşın kendine göre bir güzelliği var. Mesela torun sevmek. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

Hayatın dinlenme dönemleri, hayatın sonları. Daha fazla dinlenmek, sonsuzluk âlemi noktasında; biraz daha ödevlerimizi, ilahi görevlerimizi yapmak noktasında biraz daha rahat olacağımız bir dönem. Ruhsal olarak daha olgunlaşabilir, normal şartlarda yaşayan biriye deneyimi artacağı için daha olumlu özellikler kazanabilir. Mesela ben hayatım boyunca yazmak, çizmek, aileme bakmak zorundaydım. Yaşlanınca belki çok daha rahat gezebilirim. Çok daha rahat özel ilgi alanlarımla işte Türk halk müziğiyle ilgilenebilirim, çok daha rahat kitap, Kur'an, okuyabilirim, rahat rahat ibadet yapabilirim işte camide cemaatle. Yaşlandığımda fiziksel olarak bir sorunum olmazsa eş dost gezmelerinin artacağını düşünüyorum, daha toplu organizasyonlar yaparım. Şimdi ihmal ettiğim arkadaşlarımla daha sık buluşup bu zamanları telafi etmeye çalışırım. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Valla şöyle sakın bir yerde deniz kıyısında okuyarak vakit geçirmek geliyor aklıma. Olumsuz hiçbir şey gelmiyor, hiç geriye doğru tek bir günü bile özlemedim. Hepsini o günün gereği neyse yaptık, geçtik. Hiçbir güne, düne bile dönüşle ilgili bir isteğim yok. Bir de mesela ben daha sakın bir insan oldum. Önceden çok tepki gösterdiğim şeylere karşı, bunun adına da olgunluk deniyor, tecrübe deniyor herhalde. Eskiden vaktim yoktu çalışıyordum. Şimdi vaktim olduğu için her şeyi daha rahat yapıyorum. Mesela önceden herhangi bir şeyle ilgili vakit bulamazdım, her şey zamanlıydı, işte mesaiden çıkacaksın, çocuklar küçüktü onları okuldan alacaksın, hep bir koşuşturma, şimdi hiç öyle değil. Dolayısıyla her şeye çok geniş zaman ayırıyoruz yani. Çarşıya gittiğimiz zaman bir mağazaya kitapçıya 2 saat, 3 saat. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

4.3.3. Şartlara Bağlı Olumlu Algılar

Bu gruptaki katılımcıların sayısı fazla olmamakla beraber yaşlılarla çok uzun süreler birlikte vakit geçiren, yaşlı ana babalarıyla sağlıklı ilişkiler kurmuş, yaşlanma sürecini çok yakından gözlemleme imkânları olduğu için daha gerçekçi ve eleştirel bakabilen; yüksek eğitilmiş, orta-üst ve üst ekonomik gruptan bireyler oldukları görülmektedir. Bu katılımcılar, bireylerin yaşlılıklarını yaşam koşulları, yaşlanmadan önce aldıkları önlemler ve biraz da şansları ile doğru orantılı biçimde olumlu bir süreç olarak deneyimleyebileceklerini ifade etmişlerdir. Gözlemlerine göre hayırlı evlatları olan, sağlığı yerinde olan, yeterli maddi birikim yapmış veya sosyal çevresi geniş; yani koşulları olumlu olan bireyler için yaşlılık olumsuz bir yaşam dönemi değildir. Katılımcılar bu tespitleriyle yaşlılığa bilinçli bir hazırlık yapmanın sağlayacağı katkılara da dikkat çekmişlerdir. Bu noktada yedi yıl boyunca yatalak

kayınvalidesine bakan Emel, 22 yıldır babasıyla birlikte yaşayan Aslıhan, uzun yıllar anne ve babasının bakımını üstlenmiş olan Faruk ve 10 yıldır görev yaptığı dernekte sürekli yaşlılarla birlikte zaman geçiren Gültekin'in gözlemleri önemli tespitler içermektedir:

Ekonomik olarak rahatsan ailen dışında da bakım için yardımcı alabiliyorsun. Yardım kuruluşlarında, yaşlı evlerinde, huzurevlerinde gidip kalabiliyorsun. Bağımlı olmuyorsun. Tabi Allah herkese güzel yaşlanmak nasip etsin. Sağlıklıysan, elin ayağın tutuyorsa çocukların da hayırlıysa yaşlılık güzel geçiyor. Eşimin doksan yaşındaki annesi yatalaktı, yedi sene eşimle birlikte baktık, eşim hastalanana kadar. O yüzden yaşlılığın bir yandan ne kadar güzel olduğunu bir yandan çaresiz kalabileceğini gördüm. Ama o kadar yaşı yaşamış olması da çok güzel, en azından bir yaşayan tarih, her şeyi biliyor. Kafana bir şey takıldığında eğer karşıdaki yaşlı hafızasını kaybetmediyse sorabiliyorsun. Bundan mutlu oluyor. Hayırlı evlatların varsa güzel günler geçiriyorsun, torunlarını görüyorsun. Kimsen yoksa yalnız kalıyorsun. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Eğer yaşadığı gençlik döneminde yaşlılığa yönelik maddi bir takım birikimlerini yaptıysa, dost, arkadaş, akraba çevresi olarak manevi birikimlerini yaptıysa, sağlığına özen gösterdiyse yaşlılığın kötü bir şey olmadığını düşünüyorum. Kendi açımdan cevap vereceğim. Yaşlanınca olgunlaşıyorsunuz, hayatta, işinizde tecrübe kazanıyorsunuz. Ama bu kazandığınız tecrübeleri kafa çalışıyorsa, yani akli melekeleri yitirmediyse, bedeninin de sağlıklıysa iyi değerlendirebilirsin. Hele bir de yaşlılığında da çalışmaya devam ediyorsan eski tecrübelerinden çok fazla faydalanırsın. Çünkü duruluyorsun, eskisi kadar her şey seni telaşlandırmıyor. İşteki sıkıntın seni telaşlandırmıyor. Yeni bir araba almak seni heyecanlandırmıyor. Ben kendi paramla ilk arabamı aldığım da direksiyonunu öpmüştüm. O kadar sevinmiştim. Ama şimdi o arabanın beş katı pahalı bir arabaya binmek benim için çok fark etmiyor artık. Bu büyük bir avantaj. Eğer işler yolunda giderse yani sağlıklı olursan yaşlılıkta yapılamayacak bir şey olduğunu düşünmüyorum. Babam açısından bakacak olursam, o da kendisine iyi bakıyor. Hafızasını güçlü tutuyor. Geceleri bir saat bulmaca çözer. İyi beslenir. Dizine protez takıldı şimdi ama bunlar mekanik arızalar. Zihin faaliyetlerinin durmaması önemli, kitap yazıyor, tercüme yapıyor, arkadaşlarıyla bir araya geliyor hayattan kopmamak için; bu ilişkileri sürdürmek, bu gayreti göstermek onu yaşlı dediğimiz klasiklerin dışında tutuyor. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Her yaştan olumlu ve olumsuz yanları var ancak yaşlılığın en olumsuz yönü başkalarına yani evlatlarına muhtaç olmak. İyi evlatlar yetiştirmişseniz sorun teşkil etmez. Doğal kanunlardan bir tanesi de herkesin yaşlanmasıdır, insanlar çocukluğunda annesinin babasının, yaşlandığında da çocuklarının bakımına muhtaçtır. Evlatlar ekonomik ve sosyal şartlar ileri sürerek anne babalarını yük olarak görürlerse yaşlılık olumsuzdur, zordur, belki de katlanılmazdır. Şimdi toplumsal yapının değişmesiyle birlikte yaşlı, aile bireylerine yük gibi geliyor ve aile bireyleri bunun bir yük olduğunu itiraf etmedikleri için hayat şartlarını, ev şartlarını, ekonomik şartları bahane ederek yaşlılara sırtlarını dönüyorlar. Ben çocuklarımı yaşlıları yük olarak, başa bela olarak görmeyecekleri şekilde yetiştirdiğime inanıyorum, başarılı olduysam onların ve torunlarımın olduğu bir ortamda doğal olarak yaşlanacağımı düşünüyorum. Benim için yaşlılık bir kabus gibi gözüküyor. Aksine evlatlarımla okuması gibi maddi ve manevi sorumluluklardan kurtulduğum için ertelediğim, yarım kalmış plan projelerimi bitirmeyi umuyorum. Yarım kalmış bir romanım var mesela üstünde çok çalıştığım, binlerce sayfa okuduğum. İlerde inşallah bitirebilirim. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

İnsanlar doğal süreçte doğarlar, büyürler, yaşlanırlar ve ölürlər. Eğer bu doğal sürecin farkında olup yaşlanmadan önce yaşlılığa hazırlanmışsanız; sağlıklı yaşamışsanız, etrafınızda huzurlu bir ortam geliştirmişseniz yaşlılığınızda da mutlu olacağınızı düşünüyorum. Tabi her zaman her şey sizin elinizde olmayabilir ama tedbirlerin büyük bir çoğunluğu kişinin elindedir diye değerlendiriyorum. Ben mesela mümkün olduğunca spor yapıyorum ve zararlı şeylerden uzak duruyorum. Örneğin sigaradan çok uzak duruyorum. Sosyal çevremi geniş tutuyorum ki yaşlandığımda yalnız kalmayayım, çünkü o zaman saygı duyulmak, sevilme benim için en önemli ihtiyaç olacak. Bilgimi, görgümü artırmaya çalışıyorum, çünkü bir toplumun içine girdiğimde bilgime, görgüme, davranışima saygı gösterilmez, kimsenin umurunda olmazsam çok üzülürüm. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Bu ifadelerden yaşlılarla uzun süre vakit geçiren ve bakımlarına yardımcı olan bireylerin yaşlılık sürecine ilişkin farkındalıklarının yüksek olduğu, kendi yaşlılıklarına ilişkin gerçekçi değerlendirmeler yapabilecekleri anlaşılmaktadır.

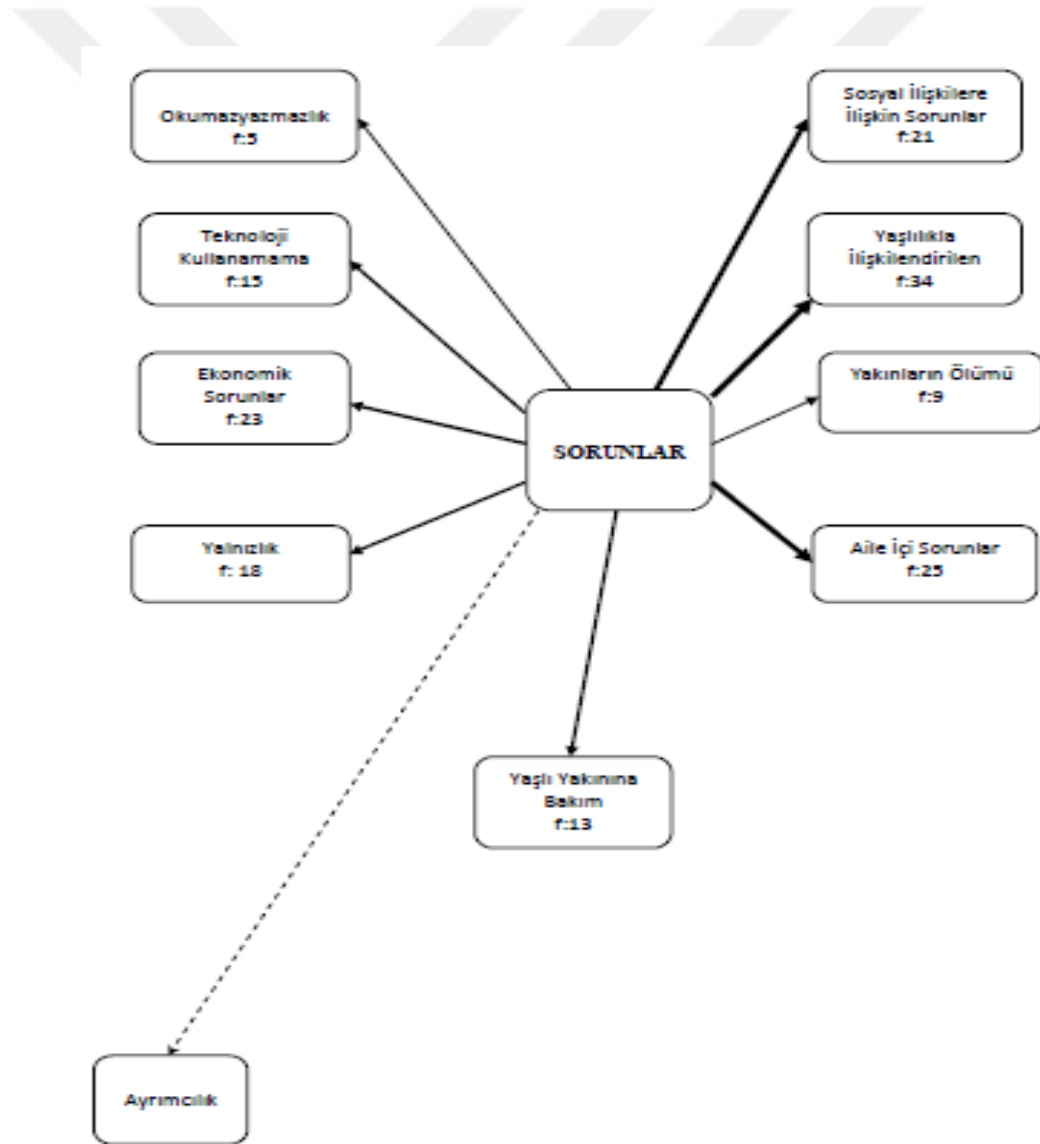
Yaşlı ve orta yaşlı katılımcıların yaşlılık algıları birlikte değerlendirildiğinde her iki grupta da yaşlılık algısının büyük oranda olumsuz olduğu görülmektedir. Ancak, eğitim ve refah seviyesi yaşlı gruba göre daha iyi durumda olan orta yaş grubunda yaşlılığa ilişkin olumlu algıların oransal olarak daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. İki grupta da ekonomik durumu ve eğitim seviyesi yüksek bireylerin yaşlılık algılarının olumlu olması gerek Erikson'un orta yaşlarından itibaren yaşam konforunu sağlayan bireylerin benlik bütünlüklerinin olumlu olacağı gerek Maslow'un temel ihtiyaçlarını karşılayan bireylerin potansiyellerinin farkına vararak kendini gerçekleştirmeye çalışacaklarını ileri süren teorileriyle örtüşmektedir.

4.4. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Sorunlarına İlişkin Bulgular

Androgojik bakış açısıyla ele alındığında yetişkinlerin eyleme geçiremeyecekleri ve sorun çözmede veya yeni durumlara uyum sağlamada kullanamayacakları bilgileri öğrenmeye hevesli olmadıkları bilinmektedir. Bir başka deyişle yetişkinler konudan çok sorun odaklı ve ihtiyaç temelli öğrenme faaliyetlerine ilgi duymaktadırlar. Bu nedenle bireylerin yaşlılık döneminde karşılaştıkları sorunların ve ihtiyaç alanlarının belirlenmesi, toplumsal rollerini ve gelişimsel görevlerini ne ölçüde sürdürebildiklerinin anlaşılabilmesi etkin bir yaşlılığa hazırlık programı geliştirilebilmesi için önemlidir. Ayrıca, bireylerin yaşlılığa ilişkin algılarının oluşmasında da yaşlılık döneminde karşılaşılan sorunlar ve duyulan ihtiyaçlarla yakın bir ilişki olacağı düşünülmüştür. Bu kapsamda, yaşlılık dönemindeki bireylere hayatlarını zorlaştıran sorunların neler olduğu ve yaşadıkları

sorunlarla nasıl başa çıktıkları sorulmuştur. Bu başlık altında karşılaşılan sorunlar detaylıca ele alınacaktır.

Verilen cevaplar analiz edildiğinde ‘yaşlılıkla ilişkilendirilen sorunlar’, ‘aile içi sorunlar’, ‘ekonomik sorunlar’, ‘sosyal ilişkilere ilişkin sorunlar’, ‘yalnızlık’, ‘teknoloji kullanamama’, ‘yaşlı yakınına bakmaya ilişkin sorunlar’, ‘yakınların ölümü’ ve ‘okumazyazmazlık’ temaları yaşlılık dönemindeki bireylerin karşılaştıkları sorunlar olarak ortaya çıkmıştır (Şekil 3). Katılımcılar yaş ve yaşlı ayrımcılığı konusunda doğrudan olumsuz bir değerlendirmede bulunmamışlardır; ancak, aile içi ilişkiler ile sosyal ilişkilerden bahsederken verdikleri cevaplardan yaş ayrımcılığına maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır.

Şekil 3. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Karşılaştıkları Sorunlar

Bu başlıklara ilişkin bulgulara geçmeden önce bazı genel değerlendirmeler yapılmasında fayda vardır. Araştırmacının gözlem notlarına ve katılımcı ifadelerine göre bireylerin orta yaş ve yaşlılık dönemi sorunlarını iç içe yaşadıkları anlaşılmaktadır. Havighurst'ün 1972 yılında tanımladığı gelişim görevlerine göre yaşlılık dönemindeki bireylerin gelişim görevleri, yaşlılığın neden olduğu azalan bilişsel ve fizyolojik güce ve buna bağlı değişen koşullara uyum sağlama, emekliliğin değiştirdiği sosyal ve ekonomik duruma uyum sağlama, akranlarla yakınlık kurma, eşin ölümü ve yalnızlıkla başa çıkma olarak belirlenmiştir. Ancak, çalışmaya katılan bireylerin ifadelerinden yeni kuşaklara rehberlik etme, mesleki doyum elde etme, fizyolojik değişiklikleri kabullenme, bazı hobiler edinmeye başlama, kendini eşiyle ilişkilendirme ve yaşlanan ana babaya uyum sağlama gibi orta yaş dönemindeki bireylere özgü gelişim görevlerini de sürdürdükleri ve bu görevlerle ilişkili sorunlarla da karşı karşıya kaldıkları gözlemlenmiştir. Akçay (2013), yetişkinlik evrelerinin birçok bakımdan iç içe geçtiğini ve bazı özelliklerin aynı zamanda yaşanabileceğini ifade etmiştir. Ancak, katılımcı ifadelerinden bu durumun ülkemizde oldukça yoğun bir biçimde yaşanmakta olduğu; bireylerin bir yandan üretkenliğe karşı durgunluk evresini bir yandan da benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk evresini deneyimlediği anlaşılmaktadır. Bu durumun özellikle ülkemizdeki hâkim kültür olan geleneksel toplum yapısından da kaynaklanan nedenleri vardır. Bu nedenlerden ilki yaşlılık dönemindeki bireylerin geleneksel toplum yapısını sürdürerek kendi koşulları nasıl olursa olsun çocuklarının evlilik, iş bulma, geçim, çocuk bakımı, ev alma gibi birçok sorumluluklarını üstlenmeye devam etmeleridir. Cüceloğlu (2015) bu durumu Türk toplumu devlet düzeni, idare, yasalar, eğitim ve ordu gibi konularda çağdaş Batı uygarlığının anlayış ve değerlerini temel aldığı halde çocuk terbiyesi, aile içi ilişkiler, komşuluk ve ahlak anlayışı gibi toplumsal yaşam konularında din merkezli geleneksel kültürü yaşatmaktadır şeklinde ifade etmiştir. Bireylerin yaşamları boyunca tecrübe ettikleri maddi imkânsızlıklar, ekonomik kaygı ve tedirginlikler de bu tutum ve davranışların oluşmasında etkindir. İnsanlar geçmiş yaşantılarının etkisiyle sürekli maddi tedbirler alıp kara gün akçesi biriktirmeyi düşünmekte; yıllarca çalışıp didindikleri halde ellerine geçen emekli ikramiyelerini ve maaşlarını bile bireysel gelişimleri ve refahlarındansa çocuklarının rahat edebilmesi amacıyla evlenmeleri, iş kurmaları hatta ev almaları maksadıyla ayırmaktadırlar. Bu durum katılımcı ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

Eskiden çalışıp daha çok kazanıyordum, şimdi bir emekli maaşıyla geçinemiyorum, zorlaştı yani hayat... Kendim için hiçbir planım, beklentim kalmadı. Biraz param olsa çocuklarımın, torunlarımın daha iyi yaşamaları için ne gerekiyorsa onu yapardım. Hepsinin bir evinin, yuvasının olması mutluluk verirdi. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Kızım dul, 1500 lira maaş alırsız, 500'ünü ona veririz, 1000 lira ile de geçiniriz. Kıza yardım ediyoruz, etmesek iyi geçiniriz de, işte. Çalışıyordu, 2500 lira maaşı vardı, şimdi işsiz, mecbur yardım edeceğiz. Nejla, 71, YK, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Çocukların geçimleri, gelirleri beni çok düşündürüyor. Çocuklardan, torunlardan boşananlar var. Onları düşünüyorum, ne olacak, nasıl olacak? Sadece kendimi düşünmüyorum ki! En büyük oğlum ayrıldı eşinden, çocuklar var ortada, birini üniversiteye İzmir'e yolladık bu sene de kız daha 4'e gidiyor, babası sabah tarar saçını başını okula götürür, çıkışta ben alırım. Evlatlarımın acıları, yaşantıları üzüyor beni. "Ben kendimi kurtardım, siz ne yaparsanız yapın" denmiyor. Ayda 5 kg peynir, 2 kg zeytin, 5 koli yumurta yenirdi evde, bunları hep bu koca kütük çekti. Herkes ayrıldı gitti, evlendiler ayrıldılar, evde 3 kişi kaldık. Ama sorunları, sorumlulukları bitmedi. Küçük oğlum da bir hiç yüzünden ayrıldı eşinden. Dedim ki "Oğlum bak, ayağının üstünde durmayı bileceksin". Boşandıktan sonra 4 sene çalışmadı. "Çalışmak zorundasın, ileride sana lazım olacak" dedim. "Benden yiyip içmene devam et, ona itirazım yok ama kendin için birikim yap" dedim. "Bir daha baş göz edelim seni" dedim. "Önce bulduğun ne oldu ki, yeni bulacağın bir şey olsun" dedi. Önceki karısı teyzesinin kızıydı, akrabaydı, akrep soksun. İkinciye kendisi buldu. Apar topar annesine babasından kalan bir ev vardı, onu sattırdı, 10000 lira aldı, düğünü yapıp, balayına gitti. Gidiş o gidiş, aramaz sormaz. Etrafındaki sorunlardan, çocukların sıkıntılarından kurtulamıyorsun, onları da düşünüyorsun ama. Onlara da ölene kadar yardımcı oluyorsun, bu da gerekli bir şey zaten. Sıkıntıları bitmiyor, kafamızı yorup duruyoruz. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

Görüşmelerde ayrıca son yıllarda tüm dünyaya paralel olarak ülkemizde de yaşanan değişim ve gelişmelerin toplumsal yapı ve bireysel rolleri değiştirmeye başlamasının geleneksel toplum yapısının sürekli ve güçlü bir şekilde yeniden üretilmesine neden olduğu da gözlemlenmiştir. Bu değişimlerden ilki sürekli artan işsizlik ve buna bağlı olarak işe girme ve evlenme yaşının gecikmesidir. İşsizlik oranlarının yüksek olması ve zorunlu eğitim süresinin artmasıyla birlikte lise diploması artık önemini kaybetmiş, lisans diploması bile iş bulmak için yetersiz hale gelmiştir. Dolayısıyla yüksek lisans ve doktora gibi eğitimlerin devam etmesi sürekli ve geçinmeye yetecek gelirli bir işe başlamayı ve erkekler için askerlik hizmetinin yerine getirilmesini geciktirmiştir. Bütün bu gelişmelerle birlikte evlenme ve çocuk sahibi olma yaşları da yükselmiştir. Bu değişim yalnızca gençlerin değil orta yaş ve yaşlılık dönemindeki bireylerin de görev ve sorumluluklarında değişimlere neden olmuştur. Yukarıda da değinilen baskın geleneksel toplumsal yapı nedeniyle orta yaş dönemi görevi olan yeni kuşaklara rehberlik etme görevinin bu değişimlerin de

etkisiyle yaşlılık döneminde yeni kuşaklara mezuniyet, iş bulma, evlenme, boşanma, geçim, ev alma gibi yaşamsal konuların hemen hepsinde destek olma ve sorumluluk üstlenme şeklinde devam ettiği gözlenmiştir. Bu durumda yaşlılık dönemindeki bireyler bir yandan karşılaştıkları sorunlar ile mücadele ederken bir yandan da artık birer yetişkin olan çocuklarının hayatlarından da kendilerini sorumlu hissetmektedirler. Ayrıca çocuklarının evden ayrılması ile kendilerine vakit ayırıp akranlarıyla yakınlık kuracakları ve hatta literatüre *boş yuva sendromu* olarak geçen bunalımı yaşayacakları yaşlarda hâlâ çocuklarının okullarını bitirmelerini beklemekte ve evlenmemiş çocuklarını evlendirmek için çaba sarf etmektedirler. Bir başka gelişme ise giderek artan insan ömrü ile birlikte yaşlılık dönemindeki bireylerin anne babalarının da hayatta olmaları nedeniyle *sandviç nesil* olmaya devam etmeleridir. Bu durum hem sorumluluklarından kurtulmaya bir türlü niyetli olmadıkları çocukları hem ileri yaşlılık döneminde bakıma muhtaç hale gelmiş anne babaları hem de yaşlılıkla birlikte artan bireysel sorunları arasında kalmalarına neden olmaktadır. Bireyler bu durumları şu sözlerle ifade etmişlerdir:

Şu yaşıma gelmişim hâlâ çalışıyorum, çalıştığım yerde parayı az veriyorlar asgari ücretten az... e ortanca oğlumun düğün masraflarına gidiyor emekli maaşı, geriye kalanla ev geçindiriyorum, diğeri okuyor, hâlâ bitiremedi okulu, iki üniversiteyi aynı anda okuyor. Evli oğlum çalışmıyor, işsiz, mecbur çalışmak zorundayım ama bir yandan da yoruldum nereye kadar diyorum. Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

Küçük kızım bekâr, evlenmesini çok istiyorum ama çok seçici, yaşıyoruz geçiyor, evlense de mürüvvetini bir görebilsek, ondan da torun görebilsek istiyoruz ama ikna edemiyoruz. Büyük kızım mesela, 25 yıl önceydi o, "Karar veremiyorum anne" dedi, onun yuvasını biz yaptık, evlendirdik. Şimdi en küçük kız, aralarında çok yaş farkı da yok ama üniversite okudu o, mezun olalı 10 sene oldu, yaşı geçiyor ama çağ değişti, bize çok bırakmıyor bu işleri, "Evliliği tercih etmiyorum" deyip çıkıyor. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Ankara'dan çok sıkıldım, bir an önce sakın bir sahil şehrine yerleşmek istiyorum, hazırlıklarım da tamam ama oğlumun okulunun bitmesini bekliyorum. Büyük kızım okudu, işini bulup evlendi ama küçük kızım yüksek lisansını daha yeni bitirdi, oğlum da iş bulamam diye 3. sınıftayken okulu bırakmıştı, daha iyi bir bölüm kazandı. Şimdi işte taşınmak için mezun olmasını, iş bulmasını bekleyeceğim mecbur. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

İnsan çocuklarının sorumluluğundan ölene kadar kurtulamaz. En küçük oğlan (yaşı: 33) evlendi, diğer ikisi (yaşları: 38, 36) bizimle kalıyorlar. Daha çok kazanalım, çocuklara daha iyi bir gelecek kuralım derdimiz var. Hep iyiliklerini düşünüyorum, evlensinler artık, yuva kursunlar. Ayakları üstünde dursunlar. Orhan, 62, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Benim annem 101 yaşında. Onun sorumlulukları ve ihtiyaçlarını karşılamak konusunda kimi zaman kardeşimle anlaşılamayabiliyoruz mesela, çünkü kardeşim de yaşıyor ve

benim için zor olan şeyler onun için de zor olmaya başlıyor. Bazen annemin sürekli ve aynı olarak sorduğu soruları cevaplamakta zorluk çekiyoruz. Fiziki zorlukları da var tabii. Celal, 68, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst, BV

Orta yaş ve yaşlılık dönemi sorunlarının iç içe yaşanıyor olmasının bir başka nedeni ise yaşlılık dönemi gelişimsel görevlerinden emekli olma ve emekliliğin değiştirdiği sosyal ve ekonomik duruma uyum sağlama görevinin ülkemizde 2000'li yılların başına kadar devam eden erken emeklilik uygulamaları nedeniyle sıklıkla orta yaşlarda gerçekleşmiş olmasıdır. Günümüzde yaşlılık dönemini yaşamakta olan bireylerin neredeyse tamamı 40-50 yaşlar arasında emekli olmuşlardır. Böylece bireyler ya azalan gelirle hayatlarını sürdürmeye orta yaşlarından itibaren başlamış ve yaşlılık dönemine özgü görevleri erkenden deneyimlemişler ya da azalan gelirlerini telafi etmek amacıyla eski işlerine devam etmek veya yeni işler bulmak, bu işlerde maddi gelir ve manevi doyum elde etmek gibi orta yaş dönemine özgü görevleri yaşlılık dönemlerinin sonlarına kadar sürdürmüşlerdir. Her iki durum da bireylerin karşılaştıkları sorunlarla yaşam dönemlerine özgü olmayan yollarla başa çıkmalarına neden olmuştur. Bu durumlarla ilgili katılımcı ifadeleri şöyledir:

Ben 36 yıldır emekliyim yavrum. Bütün dava maddiyattır hayatta, parası olmayan adam çabuk sinirlenir. Çatacak yer arar, kavgaya bahane arar. Sonunu düşünerek en azından evini alan adam rahat eder. Sağa sola muhtaç olmadan, mağdur olmadan kendi gelirle geçinebilmenin yolunu bulmak lazım. Emekli maaşı asgari ücretle aynı, ev kirası veren adam geçinemez, mutlaka ev alınmalı. Ben ikramiyemle aldım evi, rahatım, bizim zamanımızda ev alınabiliyordu ikramiye parası ile. Başkaları yeni bir iş falan bulur, çalışır meşgul olur, ben istemiyorum, rahatım böyle. Sıkılmıyorum. Akıllı da davranmak lazım, bizim burada sakal tıraşı 10 lira, saç tıraşı 25 lira. Biraz ileriki mahalleye gidiyorum, sakal tıraşı 3 lira saç tıraşı 10 lira, gider orada olurum tıraşımı. Marketten 5 liraya aldığımı pazardan 2 liraya alıyorum. Bunları da gözetip kollamak gerek. Boş adamım, fiyatları araştırır alırım, AVM'lerin indirim günleri var, toptan satış yerleri var, ihraç fazlası ürün satan yerler var, illa çalışarak ekonomi düzeltilmez, akıllı davranıp, araştırarak da tutumlu olunabilir. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

15 yıldır emekliyim. Maalesef çok erken emekli oldum. Boş vakitleri doldurmak çok sorun, evde vakit geçirmeye çalışmak çok zor. Eve tıkalı kaldım. Eşimin kendi çevresi var, günü var, komşulara gider, onlar gelir. Benim evde olmamdan bazen rahatsız da olur ama benim gidecek bir yerim yok. Bu konuda sık sık kavgalarımız olur. Emeklilik sonrası için bunu planlamak gerekiyormuş gerçekten. Kahraman, 61, YK, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Orta-üst

25 yıldır emekliyim. 20 yıl çalışıp emekli oldum zaten, işim çok ağırdı, kurtuluş olarak gördüm emekliliği. Sonrasında çocuklarımla ilgilendim, eşim çalışmaya devam etti. Ev hanımlığı yaptım ben de. Çok seviyordum zaten yemek yapma gibi ev işlerini. Keşke çalışmaya devam etseydim, dediğim hiç olmadı. Nilgün, 72, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Üst

17 yıldır emekliyim. Erken olduk biz ya, 43 yaş çok erken ama kağıt üzerinde emeklilik benimkisi, hâlâ çalışıyorum. 35 yaşında evimi barkımı, arabamı almıştım ama çalışma gücüm ve isteğim hâlâ var, boş dursam ne yapacağım? Emekli maaşım hep bana kalıyor, buradan kazandıklarımı da çocuklara gönderiyorum. Çocuklar için, torunlar için kullanıyorum, onların sorunu bitmez ki, araba istiyorlar, eşya istiyorlar. Her şeylerini yaptım ama hâlâ sorumluluk hissedirim, 60 yaşında da olsalar, 70 yaşında da olsalar benim çocuklarım. Bana hep küçük görünürler. Ayakları üstünde dursunlar derim ama geriden de takip ederim, gereken bir şey olursa yaparım. Şu yaşımda çalışıyorum daha inşaatlarda, çocuklara bir şeyler daha kalsın diye. Türker, 61, Ç, Lise, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Resmen 16 yıldır emekliyim ama mesleğimi seviyorum, gücüm de yerinde, geçim için para da lazım, işimi devam ettiriyorum. Aladdin, 65, MA, Lise, Esnaf-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt, BV

Orta yaş dönemlerinden itibaren devam edegelen veya orta yaş krizine de yol açan ama çözüm bulunamadığı için benlik bütünlüğünü bozarak yaşlılık döneminde de kriz olmaya devam eden sorunlar da orta yaş ve yaşlılık dönemi sorunlarının iç içe yaşanıyor olmasının bir başka nedenidir. Ekonomik sorunları erkeklerin daha fazla önemsedikleri, kadınların menopoz dönemine de denk gelen orta yaşlarında yaşadıkları sorunlarında aileden ve özellikle eşlerinden destek bekledikleri, aile bireylerinin kaybının her iki cinsiyet için de önemli bir kriz nedeni olabileceği gözlenmiştir. Orta yaş dönemlerinde karşılaştıkları sorunları çözememiş ve yaşlılık dönemlerine kadar taşımış bireylerin mutsuz ve benlik algılarının olumsuz olduğu ifadelerine yansımıştır. Bireylerin ifadelerinden Erich Fromm'un "kişinin kendisini bir yabancı gibi hissettiği, kendisiyle ve dış dünyayla üretici bir ilişki olmadığı" (Onur, 2011:161) şeklinde tanımlandığı yabancılaşıma sürecini yaşadıkları anlaşılmaktadır:

Asla mesleğimi bırakıp da başka maceralara dalmamalıydım. İnşaat işindeydim, bir sürü dairem vardı ama satamadığımda cepte param olmuyordu. "Bir petrol istasyonum olursa sabah depoyu doldururum, akşam cebimi doldururum, sıcak param olur, bundan daha güzel iş var mı?" diye heveslendim. Görüldüğü gibi olmadığımı anladık ama elde avuçta bir şey kalmadı, battık. İnşaattan tamamen çıkıp da petrol işine girmek çok yanılttı. Genç yaşta patron olunca da tekrar bedenen çalışmaya dönemiyor insan, bu çok zor, "hadi sıfırdan başlayayım" diyemedim. Geçmiş hatalarım dikildi karşıma. Şimdi herhangi bir iş yapmıyor olmak o kadar ağırıma gidiyor ki. Bunca birikime, tecrübeye rağmen yıllardır boş oturuyor hiçbir şey yapmıyorum. Meselem kazanmak falan değil, ben azla geçinmeyi öğrendim. Ama benim gibi bir adam nasıl olur da piyasada olmaz sorusu beni çok üzüyor. Hiçbir şey yapasım yok. Canımı sürükleyerek yaşıyorum, mutsuzum yani. Geçen yıllar kolay geçmedi, yaşlanmadan değil de battıktan sonra iş çevremden kimsenin yanına gitmedim, uzun süre memlekete de gitmedim. "Ne iş yapıyorsun?" diye sorarlar da o eski zenginliğimin kalmadığını yüzüme vururlar diye. Utandım, sıkıldım. Allah bana irademi kullanabileceğim harika bir fırsat vermişti, ben de irademi kullanıp o koca serveti batırdım. Öyle fırsat bir kez çıkar insanın karşısına. Musa, 61, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, Evli, Üst

Ben hiç evlenmedim ama bir kızım var, annesi ile yaşıyor, Danimarka'da. Senelerdir görüşmüyoruz, şimdi düşündükçe kendime çok kızıyorum. Bazı meseleleri ciddiye almalıydım, bir çocuğum olduğu gibi. Kızımı bugünlerde görebilmek için o zamanlarda uğraşabilirdim. Çok pişmanım, kendime çok kızgınım, kızımı görmeyi çok istiyorum ama bu artık mümkün değil. Ümit, 72, Ç, Üniversite, Doktor-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst

41 yaşında annemi kaybettim ondan sonra da hayatımı. Her şey bitti. Annem bana çok destetti. Ölümü beni mahvetti. Hırçınlaştım. Üzüntüden menopoza girdim. Yaşlanınca ben de hasta, bakıma muhtaç olacağımı düşünmeye başladım... Eşimle çok severek evlendik ama olmadı, devamını sevgiyle getiremedik. İki insan evlenirken memleket olsun, aile olsun benzer olmalı. Farklı olunca uyulmuyor. Kültür farkı, aile yapısı çok etkiliyor. Annesi beni hiç sevmeyi, eşim de annesinden etkilendi, bana hiç destek olmadı. Hâlâ da kavga gürültümüz devam ediyor. Neysedeşme şimdi yaralarımı. Mücella, 72, YK, Lise, 10 yıl çalışıp bırakmış, Evli, Üst, BV

Orta yaş dönemlerinde yukarıdaki sorunlara benzer sorunlar yaşadıkları halde bu sorunları çözmüş ve krizlerle başa çıkabilmiş bireylerin ise çok daha özgüvenli oldukları ve oldukça olumlu benlik algıları geliştirdikleri ifadelerinden anlaşılmıştır. Bu bireylerin ifadeleri Staudinger ve Bluck'ın "Orta yaş dönemlerinde büyük hayat mücadeleleri verenler daha sonraları bu dönemleri geçmişte kendilerinin önemli kazanımlar elde ettikleri dönüm noktaları olarak da görmektedirler" (Staudinger ve Bluck, 2001 akt: İkis, 2013:26) tespitiyle örtüşmektedir:

Bir ara işler çok kötü gitti, batmak üzereydim, başka bir sektörde işe girdik, tüm varlığımızı kaybettik. 10-12 sene çok bocaladım, o zamanlar çok zordu, hayata küsmüştüm. 2001'deki ekonomik krizle başladı 2012'ye kadar sürdü. Allah'a şükürler olsun tekrar bildiğimiz işe, inşaat işine döndük başarılı olduk, durumu düzelttik. Başka bir sektöre girmem bir daha. Orhan, 62, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Benim hayatımda en ferah zamanım diye bir zamanım olmadı hiç. Ailemden uzakta okudum. Yüksek tahsilimi çalışırken tamamladım. Tam ferah olacaktım annem hastalandı, 20 yıl ona koşturdum. En küçük kardeşimin çok sorunları vardı. Hâlâ da devam eder. Aileme çok düşkün olduğum için çok fedakârlıklar yapmam gerekti. Şimdi de kendimi mutlu olarak yaşatmaya çalışıyorum. Sağlıklı olmak çok önemli. Kendinizi meşgul edebiliyorsanız, çevrenizde insanlar var ve yalnız değilseniz, paylaştığınız şeyler varsa her şey güzel. Hayatı sevmek, insanları, hayvanları sevmek gerek. Bunaldığım, yetişemediğim, yapamadığım şeyler de çok var hayatımda ama onları hayatın gereği olarak görüyorum, yapacak bir şey yok. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

2002 yılında ilk eşimden ayrıldım. Durup dururken kıskançlık krizine giren, bana ayak uyduramayan biriydi. İlkokul mezunuydu, bana ayak uyduramıyordu. Kültür düzeyi birbirine denk olan insanların birlikte olması daha doğru aslında ama bu Türkiye'de böyle olmuyor, bilmiyorum belki başka ülkelerde de olmuyordur. Gerçi kültür düzeyi aynı olan insanların da evliliği götürebilecekleri kesin değil. Çok kültürlü dediğin insanlara bir bakıyorsun, en cahilin yapmayacağı şeyi yapıyor. Nükleer santral kurulması için İsveç'e eğitime gönderileceklerden biri de bendim. Ama annelerine güvenip de çocukları burada onunla bırakamayacağım için gidemedim. Çocuklar biraz daha büyüyüp kendi başarılarının çaresine bakabilecek gibi olunca ayrıldım. İkinci

evliliğimi yaptıktan sonraki yıllarım en ferah ve en mutlu yıllarım, Allah razı olsun hanımdan memnunum, bana da çok iyi bakıyor. Çok iyi birine rastladım, her konuda bana yardımcı, ben de onun bir dediğini iki etmiyorum, elimden geldiği kadar. Tabii ki evlilik hayatında mutlaka tartışmalar falan olur ama onlar geçici şeylerdir. Dürüst davranınca birbirimize sorunları aşıyoruz. Evlilik önemli bir müessese. Kimseyi kırmadan ve kırılmadan yaşayıp gitmek istiyorum. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

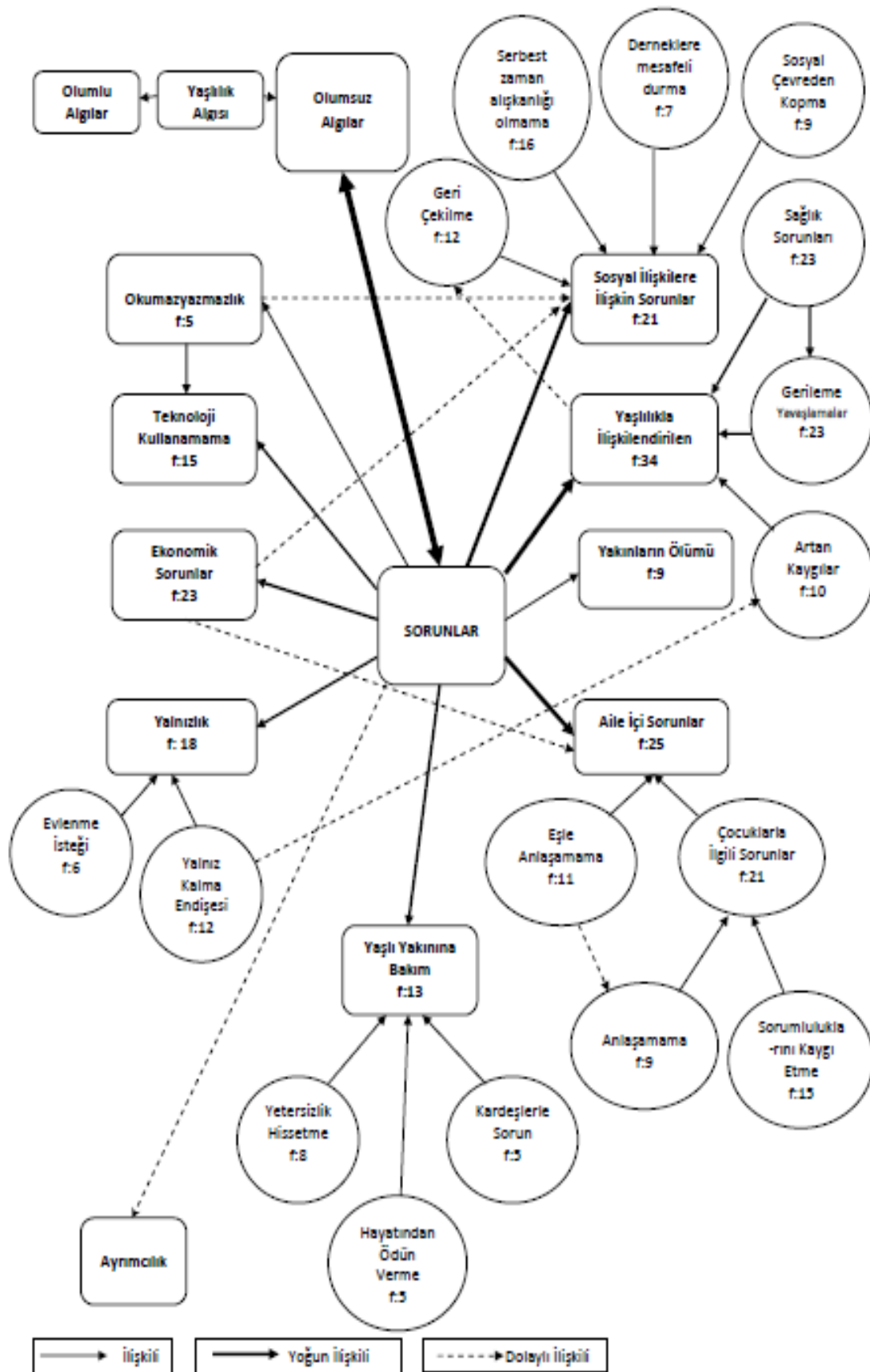
Ben üniversitedeyken babam vefat edince annem okuttu beni. Sonra evlendim, çocuklarım oldu. 80 darbesinde bizim diplomalarımızı kasten kaybedip işten çıkarttılar, o sırada hamileydim, ona rağmen diplomamı buldum, işime geri döndüm. Hep bir mücadele vardı hayatımızda. Sonra eşimi kaybettim tabi bütün düzenimiz baştan değişti, 3 çocuğum vardı, o çocukların psikolojisi, onlara hem anne hem baba olmak, annem bizimle birlikte yaşıyor, ona bakıyorum, 2 tane kızım var, erkek kardeşimin 2 kızı bizimle yaşıyor, evde 6 kadın arasında 1 erkek çocuk var. O çocuğun durumu ne olacak yani kendi cinsiyetini öğrenecek kimse yok. Sonra hayatımızda tekrar bir düzen kurduk, yıllarca çok fazla düzen kurmak zorunda kaldım. Zor zamanları çocuklarla birlikte atlatınca daha çok kenetlenme hali oluyor. Birbirimizi üzmemekten korkuyoruz, yeterince üzüldük zaten diye. Yani psikolojimiz bozula bozula psikolojimizin bozulmamasını öğrendik çocuklarımızla birlikte. Şimdi sürekli bir düzenimiz oldu gibi görünüyor. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

Bu genel değerlendirmelerin ardından bireylerin yaşlılık döneminde sorun olarak gördükleri başlıklar ele alınacaktır.

Bireyler yaşlılık döneminde karşılaştıkları sorunlara ilişkin başlangıçta yaşlılığın hayatlarında çok önemli değişikliklere yol açmadığı, yeteneklerinin yerinde olduğu, herhangi bir kayıpları olmadığı şeklinde cevap vermişler ancak görüşmeler ilerledikçe yaşadıkları sorunlardan örnekler vermeye ve yaşam koşullarından şikâyet etmeye başlamışlardır. Verilerin açık kodlaması sonucunda ortaya çıkan temalar ve alt temalar ile eksen kodlama sonucunda ortaya çıkan temalar arası ilişki şeması Şekil 4’de sunulmuştur.

4.4.1. Yaşlılıkla İlişkilendirilen Sorunlar

Yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşadıkları sorunlara ilişkin verdikleri cevaplarda kullandıkları kodlar kategorilendirildiğinde en çok dile getirdikleri sorun (f:34) yaşlılıkla ilişkilendirdikleri sorunlardır. Katılımcılar, yaşlılığa ilişkin algılarının çoğunlukla olumsuz çıkmasını da açıklayacak biçimde ifadeler kullanmışlardır. ‘Sağlık sorunları’, ‘gerileme ve yavaşlamalar’ ve ‘kaygılar’ ise temayı oluşturan kategorilerdir.

Şekil 4. Yaşlılıkta Karşılaşılan Sorunlar Arası İlişki Örüntüsü

4.4.1.1. Sağlık Sorunları

Yaşlılıkla birlikte artan hastalıklar, rahatsızlıklar, yaralanmalar ve kırıklar bireylerin en çok (f:23) dile getirdikleri sorunlardandır. Görme ve işitme kayıpları; fitik, kemik erimesi, menüsküs ve kireçlenme gibi ortopedik ve romatizmal hastalıklar; tansiyon, varis ve kalp-damar hastalıkları; böbrek yetmezliği, şeker, prostat ve astım en çok şikâyet edilen sağlık sorunlarıdır. Bu hastalıklar da zaten geriatri uzmanlarının takip ve tedavisini üstlendiği, yaşlılıkta sık görülen ve geriatrik sendromlar olarak adlandırılan hastalıklar listesindedir (Cankurtaran ve Yeşil, 2012). Katılımcıların sağlık sorunlarına ilişkin ifadelerinden bazı örnekler şu şekildedir:

Mesleğe bağlı olarak bazı rahatsızlıklarım var, fitik gibi, dikkat etmeye çalışırım. Onun dışında tiroit, guatr hastalığım, bir de varis var. Doktor tavsiyelerine uyuyoruz. Balı çok severim guatr yüzünden yiyemiyorum; hamamı, termali çok severim varis yüzünden gidemiyorum, bilince de böyle oluyor işte iştahın kursağında kalıyor. Gerçi yesem bu sefer de daha çok hastalanacağım. Süleyman, 61, MA, Ortaokul, İnşaat ustası-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Yaşlılık hastalıkları çıkıyor. Kemik erimeleri, tansiyon hastalıkları. Ama en çok kırıklar zorlaştırıyor hayatımı. (kahkaha atıyor, çünkü örgü öremiyorum, diye ekliyor). Meslek hastalığı olarak zaten parmaklarımda eğilmeler, bükülmeler olmuştu. Benim zamanımda Facit hesap makineleri vardı sadece, elektronik hesap makineleri yoktu, tuşlarına devamlı zorlayarak basardık, parmaklarımı mahvetti o. Bir de bir kaza sonucu 3 parmağım kırılınca örgü işi artık zor geliyor. Ama boş veriyorum, başka şeylere yöneliyorum. Katarakt ameliyatı oldum, gözlük derecemin yükseldiğini fark etmedim, sürekli düşmeye başladım. Elimin bileğini kırdım. Ayağımda kırıklar oldu. Bunlar üst üste gelince yoruldum biraz. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Şu dizlerimin ağrısı. Sıvı bitmiş, kireçleme var. Ameliyat diyorlar, benim çocuklardan, torunlardan birkaçı da doktor, onlar da ameliyat olmamı tavsiye etmiyor. Kendini böyle idare et, en son safhaya gelince ameliyat olursun diyorlar. İlaçlarla, iğnelerle ağrıları azaltıyoruz işte. Yürüyemiyorum, istediğim yere gidemiyorum. Sağlıkla ilgili ihtiyacım dışında değişen bir ihtiyacım da yok. Dizlerim iyi olsa yeter. Nuran, 61, Ç, Okuyabilir, Sigortadan emekli, Dul, Üst

3 sene önce düştüm sol bacağım diz kapağımdan kırıldı, yakında gene düştüm bu sefer de sağ bacağımda kireç kırılması olmuş, ameliyat diyorlar, korkuyorum, olamıyorum. Ele avuca kalmak istemem. Gözler de görmüyor eskisi kadar. Şeker var, kalp var, tansiyon var, olmayan yok. Sürekli tetikte olmam gerekiyor, bir sürü ilaçlar, kontroller. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Sağlık sorunlarım çoğaldı. İhtiyaçlarım azaldı. Eskiden daha hareketli, adrenalinin yüksek olduğu bir hayat tarzını seviyordum şimdi istemiyorum öyle hareketli bir hayat. Artık sakinlik çok önemli benim için. Kalp rahatsızlığım var, ameliyat oldum, ölümden döndüm. Aort damarım değişti, geçenlerde Oya Aydoğan da bu vesileyle ölmüştü ya, %

5 yaşama ihtimalin var demişlerdi ama bak yaşıyorum şimdi. Ama hayata bakışım komple değişti. Kahraman, 61, YK, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Orta-üst

4.4.1.2. Gerileme ve Yavaşlamalar

Sağlık sorunları nedeniyle ya da bir sağlık sorununa bağlı olmasa da yaşlılıkla birlikte bedensel, zihinsel, cinsel gerilemeler deneyimlediğini, hareketlerinin yavaşladığını, yeme içme, uyku problemleri çektiğini, ev işlerini eskisi kadar yapamadığını ifade eden bireyler de çoğunluktadır (f:23). Bu bireyler Geri Çekilme Kuramı'nın sayıltılarını destekler biçimde etkinliklerini azaltıp daha sakin ve yaşlarına uygun etkinliklere yöneldiklerini belirtmişlerdir:

Öyle bir soru sordun ki.. Bunlar bir iki dakikada anlatılamaz. Bir kere tahammül gücüm çok azaldı. Sabrım azaldı. Hemen hemen her şey yani güç anlamında % 50 azaldı. Bedensel, zihinsel, cinsel hepsi. Hayatın tadını eskisi gibi alamıyorum. Daha küçük şeylerle tatmin olmaya başladım. Sıfır Mercedes versen bana şimdi, mutlu etmez beni. Çünkü geçti artık bizden öyle şeyler. Gençken her şeyim olsun, daha iyi olsun der durursun. Şimdi geçinebiliyorum ya o bana yeter diyorum. Dünyaya bakışın değişiyor yaşlandıkça, daha oturaklaşıyorsun (olgunlaşıyorsun), daha sakinleşiyorsun, olaylara daha geniş bakabiliyorsun, eski başıboşluk kalmıyor. Süleyman, 61, MA, Ortaokul, İnşaat ustası-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Bende çok değişiklikler oldu. Bu kadar kilolu değildim. Yarım saatte gittiğim yere bir saatte ancak gidebiliyorum. Gençken yaptıklarımı yapamıyorum. Para çok büyük ihtiyaçtı eskiden, şimdi harcayacak istek kalmadı. Kişisel bakımında bile eşimden yardım alıyorum. O iyi olursa ben de iyiyim. Eskiyle arada çok fark var. İlaç almadan dışarı çıkamam mesela, bir sürü ilaç kullanıyorum. Problem çok, hastalık çok, nefes darlığı var, tansiyon var, şeker var, sürekli kontrole gidiyoruz. Hele bizim Karadenizlilerde ağzıma almıyorum o hastalık (kanser) çok var, korkutuyor beni. İlaçları kazandık, sağlığımızı kaybettik. Gezmelerimizi kaybettirdi yaşlılık. Bedensel olarak da zihinsel olarak da yavaşladık. Beden zaten hasta, zihin de eskisi kadar güçlü değil. Kafam almıyor, kaldırmıyor birçok şeyi. Sakinlik daha hoşuma gidiyor. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

Eskiden yorgunluk nedir bilmezdim, rahmetlik babamla yürürken yavaş yürüyor diye hep kızardım kendi kendime, şimdi benim de performans düştü ancak anlayabiliyorum onun o halini. Zaman yoruyor insanı. İster istemez hareketli şeylerden kaçınıp daha sakin şeyleri yapmaya, gezintilere çıkıp sık sık oturup dinlenmeye bakıyoruz artık. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Çok kitap okumak istiyorum ama okuyamıyorum, gözlerim çabuk yoruluyor. Yakınlarıma küçük hediyeler hazırlayıp vermek istiyorum, mutlu etmek için ama olmuyor. Beynim, gözlerim yoruluyor artık. Baştan aşağı okuyamıyorum artık gazeteyi, mühim olanları okuyorum, sevdiğim yazarları biriktirip okuyorum. Bulmaca çözmeyi çok severdim, eskisi kadar çözemiyorum. Yaşlanınca bazı şeylerden mahrum kalıyorsun. 1 gece uyudum mu öbür gece uyuyamam. Yapmak isteyip de yapamadıklarımı görünce üzülüyorum. Tarhana bile yapamıyorum, üzülmez mi insan? Çocuklarımdan beklentilerim var artık. Ben demeden şunu şuraya koysun, benden beklemeden evi düzenlesin. Mücella, 72, YK, Lise, 10 yıl çalışıp bırakmış, Evli, Üst, BV

Eskiden her şeyi daha rahat ve daha çok yiyebiliyordum. Şimdi daha dikkatliyim, sağlık bozulmasın, kilo almayayım diye hamur işlerini azalttım, tatlıdan iyice uzaklaştım. Bir de zihinsel olarak daha çok etkilendim. Unutkanlık arttı, düşünme hızım yavaşladı, eskiden çok zeki biriydim ben. Televizyondaki yarışma programlarındaki soruları genelde bilirdim. Artık cevaplayamıyorum. Demek ki zihinsel olarak etkilenmişim, ne kadar kabul etmesem de. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Bazen ev işlerinde zorlanıyorum bak sen geldin ama ev dağınık biraz, üzüldüm ama yapmak istemiyorum bazen, yani bir gün süpürüyorum bir gün siliyorum büyük temizlik yaparken gündelikçi çağırıyorum. Bunun gibi basit zorluklar yani. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

Hemen her eğitim ve ekonomi grubundan bireylerin şikâyet ettiği gerileme ve yavaşlamalar biyolojik yaşlanmanın kaçınılmaz sonuçları olarak görülmektedir. Ancak, değişmekte olan bu durumları kabullenmekte zorlanan ve yeni durumlara uyum sağlamakta güçlük çeken bireylerin yaşama sevinçleri azalmaktadır. Nejla'nın ifadeleri deneyimlediği sorunların ve olumsuz değişimlerin ona yaşamın anlamını sorgulattığını ve bu sorgulamalar sonucunda geliştirdiği olumsuz duygularla kendisi hakkında işe yaramazlık ve bütün bir ömür boşa kürek çekme hissine kapıldığını göstermektedir:

Elim kolum çabuk yoruluyor. Eskiden, gençken temizliğe falan giderdim ama şimdi kendi evimi bile temizleyemiyorum işte. Gücüm yetmiyor, çocuklar yok, yalnız kaldık. Eskiden yiyen içen eksik olmazdı, 8-9 bezi mantı yapardım da yetişmezdi gelene gidene, şimdi 1 bezi bile yapamıyorum, gelenim gidenim de kalmadı. Bu nasıl hayat bilmiyorum. Her şeyin sorun, beden de sorun zihin de sorun. Beden daha çok ama. Azrail'i bekliyorum. Gözüüm ölümde. Elim ayağım tutuyor da gönlüm geçti. Hamurışı yapayım diyorum yapamıyorum, mantı yapayım diyorum yapamıyorum, çok yoruluyorum. Nejla, 71, YK, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

4.4.1.3. Artan Kaygılar

Yukarıdaki iki alt kategoriden başka, çeşitli nedenlerle artan kaygıların da yaşlıların hayatlarını zorlaştırdığı anlaşılmıştır (f:10). Bu kaygılar birbirinden bağımsızdır ama bireylerin yaşlandıkça karşılaştıkları sorun ve durumlarla baş etmede yalnız, çaresiz ve bağımlı hissetmeleri nedeniyle oluşan; otorite kaybı, başkalarına bağımlı olma, yaşama sevincini yitirme ve ölüm kaygısı gibi kodlarla ifade ettikleri sorunlardan kaynaklanmaktadır:

Yardımsız bir yere gidemem, eski gücüm yok. Koşa koşa çalışırdım ben, dinlenmek nedir bilmezdim. Şimdi pazarımı bile kendim yapamıyorum. Geline, oğluma ya da bir başkasına bağımlıyım. Ayağıma, belime platin takıldı, hareketlerim kısıtlı. Eskiden herkese yardım edebilirdim, şimdi ben yardıma muhtacım. Çocuklar olmasa ben ne yaparım? Ayşe, 72, YK, Okumazyazmaz, İşçi-emekli, Dul, Orta-alt

Ben meğersem gençken ne heyecanlıymışım. Gençken çok gezerdim ben. Para biriktirirdim, gezerdim. 12 ülke gezdim. İzciydim de. Hiç yorulmazdım, hiç dur durak bilmezdim, arkadaşlarımızla içerdik eğlenirdik. Siyasi şeyler yapardık. Hiç aklımız yok muymuş acaba diye düşünüyorum, hadi sicilimize bir şey olsaydı mesela. Ha şimdiyi soracak olursan hep evdeyim. Bir iki dubleden fazla içemiyorum hastalıklar yüzünden. Eskiden canımızın da kıymeti yoktu. Nazım Hikmet'in şiirindeki gibi "ve 18'imde en değersiz eşyamız canımızdır", hakikaten de öyle. Gençler aşk acısı çekerler, bir şeye üzülmürler, ölmek isterler canlarının bir kıymeti yoktur, bizim de öyleydi ama ölüm yaklaştıkça... (Ağlıyor). Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Üstüme başıma yurttaki kızların aldıklarını bile giyesim gelmiyor. Yaş günü diye alırlar, bayram diye alırlar. Etiketleri üstünde durur. Ölüm yaklaşıncı gözün bir şey görmüyor yavrum. Dizlerim için ameliyat olmam gerekiyormuş, son haddine kadar bekleyeceğim, ameliyat olursam kim bakar bana, kardeşimin, gelinin eline kalacağım mecbur ama istemem. Devlet de bakar belki de bilmiyorum bana bakarlar mı? Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

Aile içinde de tabii otorite sarsılıyor, yalnız kalıyorsun. Zihinsel olarak da zayıfladığımı, unutkanlaştığımı hissediyorum. Kahraman, 61, YK, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Orta-üst

Katılımcıların bu ifadeleri Peck'in tanımladığı gelişim görevlerini yerine getiremediklerini göstermektedir. Çünkü Peck'e göre geç yetişkinlikteki gelişim görevlerinden biri günden güne bozulan fiziksel duruma odaklanmak yerine insan ilişkilerini ön plana alarak bedenlerini aşmalarıdır. Bir diğeri ise ölümün kaçınılmaz ve doğal olduğunu kavramak ve bugüne kadar yaptıklarıyla, yetiştirdikleri çocukları ve paylaştıkları fikirleriyle geleceğe katkıda bulunduklarını düşünerek yaşlılık sürecini kolaylaştırmaktır (Akçay, 2013).

4.4.2. Aile İçi Sorunlar

Aile içi sorunlar yaşlılıkla ilişkilendirilen sorunlardan sonra en çok dile getirilen sorunlar olmuştur (f:25). Temayı oluşturan iki kategori ortaya çıkmıştır. Bunlar eşle anlaşamama (f:11) ve çocuklarla ilgili sorunlardır (f:21). Özellikle çocuklarla ilişkili sorunlarda geleneksel toplum yapısından kaynaklı olarak çocukların kaç yaşlarında ve ne koşullarda olurlarsa olsunlar hep çocuk kalacakları düşüncesiyle her türlü sorumlulukları yaşlı anne babaları tarafından üstlenilmek istenmekte, üstlenilemese bile kaygı seviyesini yükselterek yaşam doyumunu düşürmektedir. Çocuklarla ilgili sorunlar başlığı 'çocuklarla anlaşamama' ve 'bireysel sorumluluklarına ilişkin kaygı duyma' alt başlıklarından oluşmaktadır. Çocuklarla ilgili yaşanan sorunlar daha fazla olmasına rağmen bu sorunların bir

kısmı eşle anlaşılamamadan kaynaklandığı için öncelikle eşle anlaşılamama sorunu ele alınacaktır.

4.4.2.1. Eşle Anlaşılamama

Katılımcıların ifadelerinden eşlerini gençlik yıllarından itibaren ihmal edip olumlu ilişkiler geliştiremeyenlerin eşleriyle anlaşılamadıkları ve aile birlikteliğini kuramadıkları için çocuklarıyla da ciddi sorunlar yaşadıkları oldukça net bir biçimde anlaşılmıştır. Bireyler evliliklerini bilinçsizce yaptıkları, eşleriyle kültür farklılıkları olduğu gibi mazeretlerin yanısıra kaynana ve kayınbabaların olumsuz tutumlarının eşler arası ilişkiye olumsuz yansımalarının da telafisi oldukça zor sorunlara yol açtığını dile getirmişlerdir. Özellikle kadınların, çocukların yetişme sürecindeki ağır sorumlulukları tek başlarına üstlenerek sosyal hayattan kopabildikleri, eşlerin de birbirlerini ihmal edip birbirleriyle nitelikli vakit geçirmemelerinin ciddi sorunlara neden olduğu anlaşılmıştır:

Biz pek öyle psikoloji falan bilmedik, kara düzen evlendik, çoluk çocuğa karıştık, gençler öğrenseler böyle şeyleri iyi ederler. Orhan, 62, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Hayata çok tecrübesiz başladık. Ailenin ne olduğunu bilmeden evlendim, evlenince kıra döke öğrendim kadınların erkeklerden farklı olduğunu. Ben daha çocukluk duygularımı atamadan baba oldum. Aladdin, 65, MA, Lise, Esnaf-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt, BV

Eşimle çok severek evlendik ama olmadı, devamını sevgiyle getiremedik. İki insan evlenirken memleket olsun, aile olsun benzer olmalı. Farklı olunca uyulmuyor. Kültür farkı, aile yapısı çok etkiliyor. Annesi beni hiç sevmeydi eşim de annesinden etkilendi, bana hiç destek olmadı. Hâlâ da kavga gürültümüz devam ediyor. Neysedeşme şimdi yaralarımı. Mücella, 72, YK, Lise, 10 yıl çalışıp bırakmış, Evli, Üst, BV

Eskiden çok kulak asmazdım, bak yıllarca kayınbabama baktım, kaynanamdan çok eziyet çektim, kendi annem ben bebekken ölmüş, analık elinde büyüdüm, kocadan da çok sıkıntılar çektim ama şimdi dayanamıyorum, yaş ilerledikçe dayanamıyorsun. Artık kocamla yaşamak istemiyorum, yeter. Bu adamın kahrını çekmek istemiyorum artık, boşansam kim bakacak bana? Bana kalırsa ben huzur evine yerleşirim. Huzur evi kötü bir yer değil ki; ne güzel yemeğim hazır olur, doktorlar olur, orada arkadaşlar olur, rahat olur yani temizlik derdi olmaz. Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

Yemek tuzlu olur dövüşür, yağlı olur dövüşür. Bir rahmetli kaynanam vardı, her gün kocama dövdürürdü beni. Gençliğinde işe falan giderdi. Şimdi evde ya daha çok kavga ederiz. Ama herif olmasa da hiç vakit geçmez. Nejla, 71, YK, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Evliliklerine problemsiz başlamalarına rağmen yaşlandıkça sorunlarının arttığından, eski sorumlulukların ağır geldiğinden ve eşinden beklediği anlayışı göremediğinden şikâyet eden bireyler de vardır:

Anlaşmazlıklar artıyor tabii, eşin de yaşılanıyor çünkü. Onun da kendine göre sorunları, sıkıntıları oluyor, kendi derdine düşüyor. Yaştan kaynaklanan, hayata bakış açısından kaynaklanan birçok yeni sorunla da karşılaşılıyor. Bunu zorlamanın da bir gereği yok, anlamıyoruz n'apalım deyip kesip atıyoruz. Kahraman, 61, YK, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Orta-üst

Benim adam benim hayatımı zorlaştırıyor. Aşırı titiz, namazdan gelince yemek hemen hazır olacak, illa onun dediği olacak, herkes her şeyi ona soracak, dediği dedik bir adam. Hep hizmet bekler de ben de yaşlandım artık. Yemek kalkar çay bekler, bir işin ucundan da kendi tutmaz. Daha alıngan oldum ben de herif de. Her şeyi daha çok inceler olduk. Hamide, 68, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Eşleriyle anlaşamama konusunda en içten itiraf ve değerlendirmeler gençliklerinde geçim derdine düşüp kendilerini işe verdikleri için eşlerini ihmal ettiklerini, çocukların tüm sorumluluklarını eşlerine yüklediklerini bu yüzden de birlikte vakit geçirme alışkanlığı kazanamadıklarını ifade eden erkeklerden gelmiştir. Bu bireyler böyle bir alışkanlıkları olmadığı için şimdi de eşleriyle birlikte zaman geçiremediklerini, bir meşguliyetleri olmadığı için evde eşleriyle birlikte kalmak zorunda olduklarında da sürekli kavga ettiklerini söylemişlerdir:

Oğlan büyüyünce otorite biraz ona biraz hanıma geçti, ben daha çok geçim ehli oldum. Allah razı olsun, her halime sabretti, çok ayrı kalmadık, onları hiç yalnız bırakmadım ama çocuklar hep onun üstündeydi. Acısı şimdi çıkıyor. Bir erkeğin oğlu 20 yaşını geçince erkeğin evde pek bir hükmü kalmıyor. Ne işi olsa oğluyla halleder, beni pek kâle almazlar. Çok sabretti bana, baktı ki ben onu hep isteklerinden geri koyuyorum, derdim sıkıntım da bitmiyor. Bir de ben işlerime onu hiç karıştırmadım, kendimi hiç eleştirtmedim. Şimdi de fırsatını bulunca kaçırmıyor, eleştiriyor, lafını esirgemiyor. Fikrini hiç sormadım, şimdi bakıyorum büyük bir eksikliğimmiş bu benim. Gene de severiz birbirimizi. Benle survivor'a bile gelir teyzen. Oğluyla takılıyorlar şimdi de o biliyor sonunda kimden fayda geleceğini. Musa, 61, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, Evli, Üst

Musa'ya göre daha erkek egemen bir dil kullanan, çalışma hayatının sağladığı avantajla kendisini geliştirebildiğini iddia eden Davut ilişkilerindeki başarısızlıktan dolayı eşini suçlarken bir yandan da eşini ihmal ettiğini itiraf etmektedir:

Burada dükkânda yalnız yaşamak biraz benim tercihim. Bayramda elimi bile öpmez. Bayramda karı kocanın elini öper, bunda o yok. Öpmezse öpmesin. Ben gene de ilişkimi kesmem. Eve giderim arada. Tüm sorun onda, bak onu önceden eğitmek lazımdı. Ben polis olduğum için halkla, bioenerji uzmanı olduğum için de hastalarla çok iç içe oldum. Duruşlarından, konuşmalarından hallerini anlamayı öğrendim. Empati yeteneğim çok gelişti. Amma hanımın başına sardık 10 çocuğu, hep ihmal ettim. Kadın, çocuk bakmaktan dışarı bile çıkamazdı. Onda hiç gelişmedi bu empati yeteneği. Kültür düzeyi de stabilize yol gibi kaldı. Bende kafa nerde onda canım, onun algılama

yeteneği yok. Ben alttan alsam da anlaşıyoruz artık. Çoluk çocuk derken, düşünemedik onu. Toplumsal yaşam eğitimi, adab-ı muaşeret, görgü, her şeyi vermek lazım. Zaten eğitimsiz başlamış hayata, ilkokuldan terk, dayımın kızı ama cahildi işte, öyle de kaldı. 19 senedir burada dükkânda yaşıyorum, o zamandan beri aynı, mesafeliyiz hep. O zamanlar bir de müşteriler çok gelir giderdi, hastaları tedavi ettikçe mutlu oluyordum, aklıma çocuklar pek gelmezdi. Davut, 74, YK, Lise, Polis-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst

Bu itiraflar yanında ekonomik gücünü dilediği gibi kullanan, evliliği kocanın dilediği gibi davranabileceği hükümrancılık alanı olarak gören eşler de vardır. Bu kişilerin sorunu kendilerinde görmemeleri aile ilişkilerinde yaşadıkları sorunların eğitimle çözülemeyeceğini düşündürmüştü; eğitimlerin yalnızca eşleri tarafından mağdur edilen kadınların haklarını öğrenmelerine, özgür ve bağımsız yaşayabilmelerine katkı sağlayabileceği çıkarımı yapılmıştır. Sorumsuz bir koca olduğu anlaşılan ve aile birliğini temelden sarsacak alışkanlıkları olduğunu söyleyen İrfan eşini suçlayıcı ifadeler kullanmış ve ihanet ettiği, eve hapsedtiği eşini ihmal ettiğini hiç kabullenmemiştir:

Eşim hiç kafama göre biri değil. Sorunumuz yok da bana göre biri de değil. Düşünüyorum gençliğimden beri aynı, ben mert konuşmayı severim, bilsem baştan böyle biriyle evlenmezdim. Sigara içerdim, alkol alırdım, saz, gazino her şey vardı bende, evlendikten sonra bile genelevlere giderdim. İyisiyle kötüsüyle dolu dolu yaşadım ben. Kendimi iyi yetiştirdim ben. Benim hayatım konuşmakla geçti, benimle sohbet etmek için koşar gelirdi insanlar, bilhassa bayanlar. Güldüreyim onları diye pasta börek alır gelirlerdi. Ama hanımla birlikte vakit geçiremiyoruz, evdeyiz işte. İrfan, 63, YK, Ortaokul, Etnaf-emekli, Evli, Üst

Eşle anlaşamama sorunu yaşayan bireylerin hemen her eğitim ve ekonomi grubundan olması evlilik ve aile ilişkilerinde çok küçük yaşlardan itibaren olumlu ve bilinçli bir anlayış geliştirilmesi gerektiğine bir işarettir. Bireylerin kendileriyle ve eşleriyle barışık, karşılıklı sevgiye dayalı yuvalar kurarak sorunlarını çok daha kolay aşabilecekleri Aynur'un ifadelerinden anlaşılmaktadır:

Sayar severiz birbirimizi, 45 yıllık evliyiz, ha bazen problemimiz de olur, bağırırız birbirimize ama sevgimiz ön plana çıkar hemen hallederiz sorunumuzu. Yine sevmeye devam ederiz birbirimizi. Çocuklarıma da öğütlerim hep, o sizin babanız kesinlikle saygıda kusur etmeyin, derim. Biz tartışabiliriz, sesimizi yükseltebiliriz ama siz asla babanıza da bana da saygısızlık yapmayın, derim. Eşim biraz mesleğinden dolayı, polis memuruydu, sinirlidir, hâlâ da öyledir. Bağırır, çağırır sonra özür diler, iyilikle konuşuruz, şöyle olmasaydı böyle yapmasaydın der barışırız. Uzatmayız... Valla bu konuda bir eğitim alsaydık sorunlarımızı illa daha rahat aşardık diyemeyeceğim çünkü eğitilmiş insanları da görüyoruz. Gördüm, çevremde var. Bu eğitimle olmaz, insanın yapısından kaynaklanan bir şey diye düşünüyorum. İlla da etkisi olur eğitimin ama bir noktaya kadar. Biz de çok tartıştık eşimle ama asla bir vurma, dayak olmadı ama eğitilmiş insanlar dövüyor eşlerini. O zaman eğitimin ne anlamı var? Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Aynur gibi eşiyle sevgiye dayalı bir ilişki kurabilmiş, sağlıklı bir iletişim geliştirebilmiş, aile olmanın değerini anlamış başka bireyler de vardır. Onların ifadeleri de şöyledir:

Eşimle hiçbir sorun yaşamadan birlikte olabilmek çok önemli benim için. Hiçbir zaman karşılayamayacağım bir talepte bulunmadı, sağolsun. Süleyman, 61, MA, Ortaokul, İnşaat ustası-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Kişisel bakımında bile eşimden yardım alıyorum. O iyi olursa ben de iyiyim. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

48 senedir evliyim aynı kadınla, alıştık artık birbirimizin huyuna suyuna. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Tabii eşimle yaşlanmak isterim, gençken iyi de yaşlanınca mı kötü? Hatta eş, hayat arkadaşı yaşlanınca daha büyük ihtiyaç. Ben bir şeye karışmam, maaşı bile alıp eline veririm, niye anlaşılamayalım? Harçlığımı o verir bana. Çalışırken de öyleydi, tüm harcamaları eşim yapardı. Çocukların alışverişini falan yapardı. Benden çekinirler de istediklerini alamazlar diye ben karışmazdım onlara. Oturur konuşuruz, balkonda otururuz. Evin reisi o olduğu için, alınacakları falan sorarım, gider alır gelirim. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

4.4.2.2. Çocuklarla İlgili Sorunlar

Katılımcıların çocuklarıyla ilişkili olarak dile getirdiği sorunlar iki başlık altında kategorilendirilmiştir. Bu kategorilerden ilki çocuklarla anlaşamama diğeri ise çocukların bireysel sorumluluklarına ilişkin kaygı duymadır. Bireysel sorumluluklarına ilişkin kaygı duyma başlığı daha yoğun olarak dile getirilen bir başlık olmasına rağmen öncelikle bir önceki başlıkla yakından ilişkili olan anlaşamama başlığı ele alınacaktır.

4.4.2.2.1. Çocuklarla anlaşamama.

Çoğunlukla eşleriyle olumlu ilişkiler geliştiremeyen erkeklerin aile birlikteliğini ideal biçimde kuramadıkları için çocuklarıyla da ciddi sorunlar yaşadıkları görülmüştür (f:9). Eşlerini geçim derdi, yoğun çalışma gibi mazeretlerle ihmal ettiklerini söyleyen bireyler aynı gerekçelerle çocuklarıyla da nitelikli zaman geçiremediklerini, sağlıklı iletişim kuramadıklarını, bunun ağır faturasını da şimdi çocuklarıyla ve hatta torunlarıyla aralarında mesafe olmasıyla ödediklerini söylemişlerdir:

Çocuklarla ilişkiler idare eder. 10 çocuk var, 4 tanesi Ankara'da. Binde bir bi' çay içmeye giderim buradakilere. Saygıda kusur etmezler ama uzun uzun da konuşup

danışmazlar. Normal geliş gidişler. Çok isterdim, bana sorsunlar, beni dinlesinler. Burada ben eksikliği çok hissediyorum. Keşke bu iletişimi nasıl sağlayacağımı bilseydim ama onlar da benimle nasıl konuşacaklarını bilseler keşke. Yaşlıyım ben, onlar gibi düşünemem. Çağ değişti, ben onları anlamıyorum, onlar beni. Bana sorarsan benim düşüncelerim onlardan çok ilerde. Ben onların yaşını cahil geçtim, bilinçli geçmedim. Çok sorumluluk aldığım söylenemez, o iş annelerindeydi. Aklım başıma sonradan geldi de iş işten geçti. Evlendiler, iş buldular, gittiler. Herkes kendi hayatını kurmuş yaşıyor. Çocukların benden beklediği cevapları hissedebilirsem tam istedikleri cevapları vermeye çalışıyorum. Onların genç olduklarının benden farklı istekleri olduğunun farkındayım. 17 tane de torunum var. En küçüğü 3 en büyüğü 21 yaşında. 4'ü Ankara'da. Hepsinin havası, dünyası başka. Tavşan yavrusu gibi hareketliler. Buraya geldiler mi hiç karıştırmadık yer bırakmıyorlar. Her tarafa el atıyorlar. Benim yaşıma geldin mi sen hiç, benim düşüncemi biliyor musun, niye karıştırıyorsun, kırıyorsun? Onlarla böyle bir anlaşmazlığımız var. Belki büyüklerle anlaşırız da onların da çizdiği bir yolu, farklı ufku, düşüncesi var. Davut, 74, YK, Lise, Polis-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst

Büyük oğlum benle çok konuşmaz, bir şey yapacağı zaman bana sormaz, arada arar halimi sorar. Ortanca oğlum da öyle. Küçük oğlan da okula gider okuldan gelir o kadar. Görmem bile. Ne yaptığını bile bilmem. Benim ilk çocuğumla aramda 20 yaş var, üçüncüyle aramda 40 yaş var. İster istemez çatışıyoruz. İşte bir şey istiyor mesela ben gereksiz görüyorum ya da annesi ile anlaşamıyor ben de kızınca karşı karşıya geliyoruz. Evi görsen küçük oğlanla sürekli kavga, bir keresinde yumruk yumruğa girecektik neredeyse... O doğduğuna ben 40'lı yaşlardaydım hiç ilgilenmedim, ağabeyleri büyüttü. Ben onu kendimden tiksindirdim galiba, beni baba olarak görmüyor, diğerleri de görmüyor, dedim ya konuşmayız pek. Seçimde mesela benim çok karşı çıktığım bir partiye oy vereceğini söyledi, tabii kavga çıktı, yine basmıştır oyunu istediğine, sonra bir daha bizle gitmedi oy kullanmaya. Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

Çocukluklarında yoğun çalıştığım için yeteri kadar bir bağ kuramadık sanırım, bir türlü o mesafeyi aşamadık. Sevgi var ama samimiyet yok. Ankara'dalar, sık sık görüşemiyoruz, kızım yoğun çalıştığı için çocuklarıyla da pek iç içe değiliz. Oğlandan da 1 torun var ama o daha 4 aylık. Onunla daha samimi olmayı ümit ediyorum. Kızdan 2 torunum var, onlarla resmi bir ilişkimiz var. Gerekli saygı ve sevgiyi gösteririz birbirimize. Derin diyalogumuz olmaz. Mustafa, 74, Ç, İlkokul, Kaportacı-emekli, Evli, Orta-alt

Gençlerin isteklerini aşırı bulma, heveslerini, alışkanlıklarını, yaşantılarını ailesine yakıştıramama, giyim kuşamlarını abartılı bulma gibi kuşak çatışmasından kaynaklı sorunlar da dile getirilmiş ancak bunlar kriz boyutunda değerlendirilmemiştir:

Mesela git bak odasına tüm duvarlar resim kaplı, işte sevdiği yazarların falan resimleri var "oğlum ne gerek var bunlara, duvar mis gibi tertemiz dursun" diyorum. Yok, illa yapıştırarak, ben de duvarları silmek istiyorum onun yüzünden silemiyorum. Gidiyor bir cekete 300 lira veriyor, tamam kendi çalışıyor, kazanıyor ama ne gerek var, yazık parasına. Geçen küpe takmış, mahalleden biri geldi "Atiye abla, Mert'in küpesini araştırdım çok şükür günah değilmiş" dedi, ben de şaşırdım, ben karışmam da babasının hoşuna hiç gitmiyor. Sigara içiyor, boşuna parasını heba ediyor. Kız arkadaşı var, alıp eve geliyor. Evleneceğiz zaten diyor, evlenince gelsin o zaman evimize. Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

Biz Kafkas kökenli Çerkez'iz. Çerkezlerde öyle aile içi saygısızlık olmaz. Bizde yok ama gençlerin özentileri çok, moda diye bir şey var, yırtık pantolonu giyip dışarı çıkıyorlar. Biz utanırdık yırtık pantolonla çıkmaya. Giyim tarzları çok değişik. Bizdeki - Çerkezlerdeki- saygı anlayışı biraz farklıdır, her konu öyle anne babayla konuşulmaz, aile meseleleri aile içinde kalır. Orhan, 62, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Zaman değişiyor bir kere, dünya görüşleri değişiyor. Gençlerin yaptıkları, konuştukları bize mantıksız geliyor. Bizim hayat sakin olmalı, gençler hareketi seviyor. Kızların giyim kuşamı konusunda çok tartıştığımız oldu. Köylüyüz biz, daha kapalı giyinmeyi severiz de bizim kızlara uymuyor bu. Evdeki kız mesela "sen karışma" deyip çıkıyor. Süleyman, 61, MA, Ortaokul, İnşaat ustası-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Oğlumla anlaşmazlıklarımız oluyor, olmuyor değil ama karşılıklı olarak anlaşıyoruz. Yani bunlar hiçbir zaman ciddi bir soruna dönüşmüyor. Sigara içmeye başladığında karşı çıktım, oturduk konuştuk. "Ben kendime zarar verecek bir şey yapmıyorum, bazı şeylere çok üzüliyorum, dayanamıyorum. Bunun beni rahatlatığına inanıyorum, belki rahatlatmıyor ama en azından böyle hissetmek istiyorum ama söz bırakacağım, bunu sürekli içmeyeceğim" dedi. Ya da kız arkadaşı ile ilişkilerinde hoşuma gitmeyen durumları da rahatlıkla söylerim, o da güzel güzel anlatır. Ya da tam tersi bir durumda ben de aynı şekilde, kızım da aynı şekilde oturur konuşuruz. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

Bireylerin çocuklarıyla ilgili sorunları dile getirirken en sık kullandıkları kodlar 'çocuklara yapamadığını torunlara yapma'ya ilişkindir. Her eğitim ve ekonomi grubundan katılımcılar genellikle 'çocuk yetiştirme döneminde cahil, bilinçsiz veya yoğun olduğu için farkına varamadığı sorumlulukları' torunlarıyla ilgilenerek telafi etmeye çalıştıklarını söyleseler de bu ilginin maddi destekle sınırlı 'istediklerini alma' veya küçük torunları 'parka götürme' gibi basit eylemler olduğu ortaya çıkmıştır:

Eskiden hep çalışıyordum, dedim ya çocuklarla haftasonu ancak doğru düzgün bir araya gelirdik, onda da hangi birine koşacağımı şaşıırıyordum. Zaten biri küçüktü, birine hamileydim, işten atıldım, sonra işe geri döndüm falan onların çocukluklarının keyfini çıkartamadım. Şimdi torunlar geldikçe çocuklarda yapamadıklarımı onlarda yapıyorum. Geldiklerinde parka götürüyorum, aslında aynı şehirde yaşamak isterdim ama yine anneleri baksın ben alayım gezdireyim, onlara kıyafetler oyuncaklar alayım. Ama şimdi anneleri onların ne yiyeceğine, kaç kalori olduğuna işte besin değerlerine, izleyeceği çizgi filmlere falan hep kendisi karar veriyor, belki ben bu sınırların dışına istemeden çıkarsam onların düzenini bozabilirim yani. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

Oğlum vefat etti, yeni evlenmişti daha, çocuğu falan olmamıştı. Kızım doktor, ben malı mülkü ne yapacağım bundan sonra? Kızım var (torunundan bahsediyor) onu mutlu etmek için elimden ne geliyorsa onu yapıyorum, ne istiyor duymam yeterli, hemen gidip alıp gelirim. Kalan kime kalacak zaten, ona kalacak, hiç olmazsa benim sağlığımda iyi olsun. O üzülsün ben yıpranır daha üzülsün. Benim tek mutluluğum torunum, dünya bir tarafa o bir tarafa. Çocuklarda yaşayamadığım sevgiyi onda yaşıyorum, çocukların zamanında gençtim, kafa dağınıktı, onlara ayıracak vaktim yoktu yani idrak edemiyordum. Şimdi duruldum, olgunlaştım, evladın, torunun kıymetini biliyorum. İrfan, 63, YK, Ortaokul, Esnaf-emekli, Evli, Üst

Torunlarımla gayet iyi anlaşırız, büyüdüler artık bakıma muhtaç değiller; ama eğitim konusunda yönlendirmelerim oluyor, mesela dersane paralarını ben ödedim. Gönüllerini hoş tutmaya çalışıyorum, onlardan da saygı bekliyorum. Mesut, 74, Ç, Üniversite, Gazeteci-emekli, Evli, Orta-alt

Çocuklar büyüdü de torunlar bazen annelerinden gizli yapmak istediklerini bana yaptırıyorlar. Mesela oyuncak istiyorlar veya para. Annelerinden gizli çikolata yemek isterler, izin veririm. Yanıma geldiklerinde beni çok yaşlı buluyorlar, küçük olan çok yardımsever, elimden tutuyor yürürken bazen tuvaletin kapısında bekliyor beni, düşmeyim diye. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Bana kalırsa iyi bir dedeyim. Harçlıklarını eksik etmem. Çok güzel anlaşırız. Anlaşamazsak hemen gider bir şeyler alırım, gönülleri olur. Türker, 61, Ç, Lise, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Çocuklarıyla nitelikli bir ilişki geliştiren anne ve babalar yaşlılıklarında da bu ilişkinin meyvelerinden gayet olumlu ifadelerle bahsetmektedirler. Çocuklarıyla ilişkileri hakkında en özgüvenli cevapları veren katılımcıların üst ekonomi grubundan olması dikkat çekicidir. Bu durum daha düşük ekonomi guruplarından geçim sıkıntısı nedeniyle yoğun çalıştıkları için çocuklarını ihmal ettiklerini iddia eden bireyleri destekler niteliktedir. Çocuklarıyla nitelikli bir ilişki geliştirdikleri anlaşılan bu kişiler aynı zamanda bütün samimiyetlerine rağmen çocuklarıyla aralarına bir mesafe koymuş; birbirlerinin hayatına müdahale etmeyen, kendi tabirleriyle “tatlı misafir” olabilen kişilerdir. Çocukları yardıma ihtiyaç duyduklarında elbette yardımlarına koştuklarını; ancak hem kendilerinin hem de çocuklarının önemli kararlarını bağımsız olarak verebildiklerini ifade etmişlerdir:

Oğlumla ve gelinimle birlikte kalıyorum... Arkadaş gibiyiz biz. Gelinle de bir ayrı gayrımız yok. Otururuz, dedikodu yaparız, gülüyoruz. Beraber gidebileceğimiz yerlere gideriz, yoksa onlar ayrı ben ayrı gezerim. Diğer çocuklarımla da iyi anlaşırız, çok memnunum o konuda. Bana çok düşkünler. İstedğin yere git, istediğin gibi eğlen, derler. 10 tane kendi torunum, 8 tane de onların çocukları var. Erken yaşta evlenirsen öyle olur. Allah herkese gösterson. Çocuklarım, torunlarım hep okudu, yüksek tahsil yaptı. Torunların sevgisi bambaşka, yaşlı olmasan torun olur mu? Kızımın kızlarını, 2 tane, ben büyüttüm, kimselere verdim. Hemşire gelinim var, 3 çocuğuna ben baktım. Evinde kaldığım oğlumun 1 kızını ben büyüttüm. Kreşe gidene kadar ben baktım. Bir eksiklik de hissetmedim, zaten en iyi bildiğim şey, çocuk bakmak. Düşünlerinde altınlarını da takarım. Daha ne yapayım. Nuran, 61, Ç, Okuyabilir, Sigortadan emekli, Dul, Üst

3 tane çocuk büyüttüm, biri üniversite okudu, ikisi liseden terk. Mutlu yuvaları var. Çocuklarla anlaşamadığımız hiçbir durum yok; haftada, 10 günde bir gelirler. Hal hatır sorarlar, ben de onları ararım, canım istediğinde de gider oturur gelirim. Ama kalmam. En güzeli kendi evim, herkes yerinde sağolsun. Tatlı misafir olmak gerek. Hamiyet, 61, Ç, İlkokul, Memur-Emekli, Dul, Üst

Çocuklarım, 5-6 sene önce ayrıldılar evden (eşi düzeltiyor, o da şaşıyor “Oldu mu yaa o kadar?” diye) İlki 15, ikincisi 10 yıl önce, evlenince ayrıldılar. Tabii ayrılmaya üzülüyorsun ama iyi evlilik yaptıklarından seviniyorsun, iyi yerlere gittiler. Biz hiç karışmadık; kendileri buldular, arkadaş oldular, sevdiler, evlendiler, biz de mutlu olduk. Tahsilli insanlar. Çok iyi, çok sık görüşürüz. Birbirimize her konuda hep destek oluruz. Aile benim için çok önemli. Sorumluluklarından biraz kurtulmuştuk; ama şimdi de torunlar var o yüzden kurtulmuş sayılmayız. Torunlar evlerine gittiğimizde kapı açılınca birimizi görmeseler ağlarlar hemen, dünya bizim oluyor. Anne baba olarak sorumluluk hiç bitmez. Haydar, 75, Ç, Yüksek lisans, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Oğlandan kurtulamadık daha, o da evlensin diye bekliyoruz. 5 çocuk vardı, biri böbrek yetmezliğinden öldü 11 yaşındayken, 3 kız 1 oğlan kaldı. Kızlar evli, ev hanımı, en büyük 38 yaşında. En küçük, oğlum, 29 yaşında, sosyoloji mezunu, çalışıyor, nişanlandı. En büyük mutluluğum 4 tane çocuk yetiştirdik, Allah herkese böyle çocuklar versin. Hepsini namazında niyazında, oğlan KATÜ’de jeoloji mühendisliğini kazanmıştı; 2. senesinde bize haber vermeden bırakmış, açıköğretimden sosyolojiye devam etmiş. Hayal kırıklığına uğrattı bizi. Bir sıkıntısı olmadı, kendi çalışıp kendi okudu ama işte biz mühendis olmasını bekliyorduk. Musa, 61, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, Evli, Üst

4.4.2.2.2. Çocukların bireysel sorumluluklarına ilişkin kaygı duyma.

Görüşmelerde elde edilen veriler değerlendirildiğinde çocuklarla ilgili en göze çarpan durum (f:15) ailelerin çocuklarını hayatlarının merkezine koymalarıdır. Anne babalar yaşları kaç olursa olsun çocuklarının iş bulmaları, evlenmeleri, boşanmaları, varsa çocuklarını yetiştirmeleri konularında kaygı duymakta ve durumları ne kadar iyi olursa olsun kendilerine yönelik bir plan yapmaktansa çocuklarına ve torunlarına maddi yardım yapmayı öncelemektedirler. Bu durum katılımcı ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

Tek maaşsız, ikide bir doktora, hastaneye, kontrole gitmek yoruyor bizi. Zor geçiniyoruz. Bize ancak yetiyor. Ama büyük kızıma bir ev almak isterdim çünkü onun evi yok. Diğerlerine de yardım ederdik belki ama öncelik büyük kızın. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

17 yıldır emekliyim. Erken olduk biz ya, 43 yaş çok erken ama kâğıt üzerinde emeklilik benimkisi, hâlâ çalışıyorum. 35 yaşında evimi barkımı, arabamı almıştım ama çalışma gücüm ve isteğim hâlâ var, boş dursam ne yapacağım? Emekli maaşım hep bana kalıyor, buradan kazandıklarımı da çocuklara gönderiyorum. Çocuklar için, torunlar için kullanıyorum, onların sorunu bitmez ki, araba istiyorlar, eşya istiyorlar. Her şeylerini yaptım ama hâlâ sorumluluk hissederim, 60 yaşında da olsalar, 70 yaşında da olsalar benim çocuklarım. Bana hep küçük görünürler. Ayakları üstünde dursunlar derim ama geriden de takip ederim, gereken bir şey olursa yaparım. Şu yaşında çalışıyorum daha inşaatlarda, çocuklara bir şeyler daha kalsın diye. Türker, 61, Ç, Lise, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Kızlarımdan biri boşandı, çalışıyordu ama boşanınca çocuklara bakmak için işinden de ayrıldı. Onların geçimi de benim üstüme. Bir kızım da evlenmedi daha, ona da düğün, çeyiz ihtiyacı olacak. E zaten daha elden ayaktan da düşmedim, çalışsam ne

yapacağım? Süleyman, 61, MA, Ortaokul, İnşaat ustası-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Bireylerde geleneksel toplum yapısıyla yakından ilişkili biçimde çocukların her yaşta çocuk olduğu ve anne babaların çocukların sorumluluklarından kurtulmasının pek de mümkün olmadığı görüşü hâkimdir. Ramazan'ın ifadeleri insanların çocuklarının sorumluluklarından ne zaman kurtulabileceklerini düşündükleri hakkında ipuçları sunmaktadır:

İki çocuğum var, biri kız biri oğlan, ikisi de emekli, ikisi de evli, ikisinin de torunları var. Büyüttüm, memur ettim, evleri var, arabaları var daha ne yapayım? Ha torunlar çok kıymetli şimdi, hele biri var, 7 yaşında zorla sevdirebilir kendini, torunumun oğlu. Nedendir bilmem torun evlattan kıymetli geliyor. Torunun çocuğu daha bir başka. Ara ara bize bırakırlar, parka gezdirmeye getiririm; diğer torunlar büyüdü, kendilerini kurtardılar; onlara zamanında elimizden geldiğince, düğünlerinde falan yardımcı olduk, maddi anlamda. Bizden bir parça onlar. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

Bu ifadeler çocuklarının maddi olarak bir ihtiyaçları kalmadığını düşündükleri zaman sorumluluklarından da kurtulduklarını düşündüklerini; ancak bu sefer de yine kendilerinden çok torunlarını, torunlarının çocuklarını düşünmeye, onlara maddi yardımda bulunmaya devam ettiklerini ortaya koymaktadır. Çocuklarının ve hatta torunlarının geçim ve gelirlerini kaygı etme durumu zaman zaman tanımlamaları zorlayacak seviyelere ulaşmıştır:

Bir ev alma planım vardı, vazgeçtim. Aslında vazgeçmedim de mecbur kaldım. Bağlum tarafından ev alacaktım, yeni yapılan yerlerden, banka yaşımdan dolayı kredi vermedi. Maaştan her ay 1000 lira ödeyecektim. Benim evim var da büyük torunun üstüne alacaktım. Onu zaten ben okutuyorum, çevreden plastik atıkları topluyorum, satıyorum, hem çevre temiz oluyor hem ben toruna harçlık kazanıyorum. Elime güzel para geçiyorken bir de evini alayım istedim. Ayşe, 72, YK, Okumazyazmaz, İşçi-emekli, Dul, Orta-alt

Evde rahatsız bir kızım var, 41 yaşında bizimle kalıyor, psikolojik sorunlu, kafamı en çok meşgul eden şey de ona bir ev alabilmek. 5 çocuğum var, köyden biraz tarla sattık, biraz da üstüne koyduk, 4'üne ev aldım, kiraya verdim, ben ölünce onlara kalacak ama evdeki engelli kızıma henüz evini alamadım, kiralardan, işportadan, çiçekçilikten kazandığım para parasını biriktirdim çok az bir eksikim kaldı, ölmeden onu da alsam gözüm arkada kalmayacak.. Ölmeden bir de yazlık alma isteğim var, tüm bebeler bir tatile gitse orada çok dua ederler. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

Bireylerin çocuklarının geçimlerinden kendilerini üst düzeyde sorumlu görmelerine rağmen çocuklarının kendilerine yaptıkları maddi yardımı kabullenmekte zorlandıkları görülmüştür. Bu durum çocuklarının sorumluluklarını üstlenmenin, her zaman onların yanında olmanın sıkı ve karşılıklı aile ilişkilerinden

kaynaklanmadığını ancak anne babalığın zihinlerde tek taraflı destek sunan bir konuma yerleştirildiğini düşündürmüştür:

Oğlanı everdik beş kuruş faydamız olmadı, kendi borcumuz yüzünden hiç yardımcı olamadık. Kendi düğününü kendi yaptı, hatta bizim evin eşyaları eskimişti, onları da oğlan yeniledi. Biz ona destek olacak yerde o bize destek oluyor. Gülseren, 61, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Kızım çok yoğun çalışıyor, çocukları büyüyor, işi bir taraftan evi bir taraftan derken Ankara'da olmasına rağmen senede 3-4 kez yüzyüze görüşürüz, genelde telefonla görüşürüz. Darda kaldık mı da gelirler tabii, benim olmadı ama annesinin birkaç kez hastanelik durumu oldu, uçup geldiler. Sağolsun kızımın evinde oturuyorum, onlar da evlerinde oturmamızı yüzümüze falan vurmazlar. Oğlum daha sık gelir, daha 2 yıl oldu evleneli, gelinimle birlikte her hafta gelip ziyaret ederler. Yakında olmaları çok iyi... Kendim için bir isteğim yok da bir evim olsun isterim, öldükten sonra çocuklarıma miras bırakacağım bir ev olsun isterim, bir borcum da yok, malım da yok, şimdi ölsem miras bırakacak bir şey de yok. Mustafa, 74, Ç, İlkokul, Kaportacı-emekli, Evli, Orta-alt

Görüşmeler boyunca sadece bir katılımcı artık yorulduğu için çocuklarına ilişkin yeni sorumluluklar üstlenmek istemediğini belirtmiş ve bu sebeple kızının çocuklarına baktırma isteğini reddettiğini ve kızıyla bu isteksizliğini açıkça paylaştığını ifade etmiştir:

Kızımın ikizi var doktor olanın, Ankara'ya tayin istemeyi düşündüler, çocuklara ben bakayım diye, ben istemedim, torunlarımla vakit geçirmek isterdim ama yoruldum artık bakamam dedim. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

4.4.3. Ekonomik Sorunlar

Emeklilikle birlikte düşen maddi gelir, çocuklarının maddi sorumluluklarını sürdürme veya üstlenme, artan sağlık harcamaları katılımcıların sıklıkla dile getirdiği ekonomik sorunlardır (f:23). Bu durumlar katılımcı ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

Eskiden çalışıp daha çok kazanıyordum, şimdi bir emekli maaşıyla geçinemiyorum, zorlaştı yani hayat. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Kullanılacak bir gelirim yok ki değerlendireyim. Hepsi 1300 lira. Benim sigortaya ödediğim paranın karşılığı değil. Kızıma ev almak isterdim de şimdi elektriğe gaza ancak yetiyor. Sabri, 73, Ç, Okuyabiliyor, Esnaf-emekli, Dul, Orta-üst

Tek maaşız, ikide bir doktora, hastaneye, kontrole gitmek yoruyor bizi. Zor geçiniyoruz. Bize ancak yetiyor. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

Maddiyat zorluyor beni. Kaç yaşına geldim daha çoluk çocuğun işiyle uğraşıyorum. Elde avuçta yok ki iş kursan oturtsan başına. Oğlan da kız da üniversiteden mezun oldular atanamadılar. Atansalar da eversem çok iyi olacak. Osman, 66, YK, Ortaokul, İşçi-emekli, Evli, Orta-üst

Her şeyin başında ekonomik durum geliyor. Ekonomisi iyi olan yaşlılar daha iyi durumdadır, sağlıklarını teminat altına almışlardır. İlaç, doktor, kontrol sorunları olmaz. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Şu yaşına gelmişim hâlâ çalışıyorum, çalıştığım yerde parayı az veriyorlar asgari ücretten az... e ortanca oğlumun düğün masraflarına gidiyor emekli maaşı, geriye kalanla ev geçindiriyorum, diğeri okuyor, hâlâ bitiremedi okulu, iki üniversiteyi aynı anda okuyor. Evli oğlum çalışmıyor, işsiz, mecbur çalışmak zorundayım ama bir yandan da yorulduğum nereye kadar diyorum. Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

Ekonomik sorunlar bireylerin aile içi anlaşmazlıklarını arttırması veya sosyal hayata aktif olarak katılımlarını da engellemesi bakımından diğer temalarla da yakın ilişkisi olan bir başlıktır.

Şükürler olsun, geçiniyoruz. Beyinsiz, saf kocam bir imza attı, kefil oldu birine, yıllardır onun borcunu ödüyor. Maaştan 1000 lira kesilir o borca. Gene de şükür, evimiz, arabamız her şeyimiz olurdu da işte bunun yüzünden olmadı. Amcaoğlu diye güvendik, sahtekâr çıktı. Babana bile güvenmeyeceksin de benim adam saf işte. Hem de iki kere imza atmış, akıllı adamın yapacağı iş değil. Neyse muhannete muhtaç değiliz şükür, bulup buluşturur bize yetirir gene de işte haybeye kira ödüyoruz... Daha çocuklar evlenmedi; bir oğlum, bir kızım daha var, bekâr, onları evlendireceğiz; ev alırsak, torunlar büyür, para çok olsa ne olacak, harcayacak yer de çok var. Gülseren, 61, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Ailemin maddi yükünü çok çektim. Onları birikime dönüştürebilseydim şimdi çok daha rahat bir hayatım olurdu. İstekler bitmiyor tabii ama mali imkanların elverdiği şeyleri yapabiliyorsun... Tabii ki isterim ama nasıl olacak, hangi derneğe nasıl gideceksin? Taksiyle git gel hepsi masraf. Bir yerlere katılabilmek de imkân. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Gülseren'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere ekonomik sorunlar bireyin aile içindeki konumunun sarsılmasına ve ilişkilerin bozulmasına da yol açabilmektedir. Düşen gelir ve artan harcamalar bireylerin kaygılarını arttırmakta, yaşlılık yıllarının dinlenme ve hoşça vakit geçirme gibi olumlu yönlerine görmelerini engellemekte, Mahmut örneğinde olduğu gibi düşük ücretli işlerde ve kötü koşullarda çalışmaya itmektedir. Bu durumlar bireylerin yaşam kalitelerini oldukça düşürebilecek ve yaşlılık yıllarının krize dönmesine neden olabilecek durumlardır.

4.4.4. Sosyal İlişkilere İlişkin Sorunlar

Aktivite kuramı yukarıda yaşlılıkla ilişkilendirilen sorunlar başlığında ele alınan sağlık sorunları, gerileme ve yavaşlamalar veya emeklilik gibi nedenlerle bireylerin hayatında zorunlu geri çekilmeler ve kaybedilen roller olabileceğini; ancak azalmakta olan etkinliklerin yerine yenileri geliştirilerek yaşama uyum ve doyum

sağlanabileceğini savunur. Çünkü bütün bu zorunlu geri çekilmeler ve kaybedilen rollere rağmen yaşlılık dönemindeki bireylerin psikolojik ve sosyal ihtiyaçları orta yaş dönemlerindeki ihtiyaçlarla aynıdır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010). Bireyler eski alışkanlıklarını, yoğun tempolarını terk edip toplumdan uzaklaşarak bu ihtiyaçlarını karşılamaktan vazgeçmek yerine mümkün olduğunca yaşlarına uygun, kendilerini yormayacak, sağlıklarını tehlikeye atmayacak etkinlikler yoluyla sosyal etkileşimlerini sürdürmelidirler. Robert Peck de yaşlılık dönemindeki bireyler için tanımladığı üç ana gelişim görevini başaranların yeni uğraşlar edinen ve sosyal etkileşimi sürdürenler olduğunu öne sürmüştür (Akçay, 2013). Bu nedenlerle sosyal ilişki ve etkinliklere ilişkin yaşantı, sorun ve beklentilerin çalışmanın genel amaçlarıyla da yakından ilişkili bulgular sunacağı düşünülmüştür. Zaten katılımcılar da bu durumun farkında olduklarını ispat edercesine sosyal ilişkiler ve etkinliklere ilişkin sorunlardan yoğun bir biçimde (f:21) bahsetmişlerdir. Bireyler etraflarındaki insanlarla birlikte yaşıyor olduklarından karşılaştıkları sorunlardan yaşlanmayı sorumlu tutmamaktadırlar. Verilen cevaplar analiz edildiğinde temayı oluşturan kategorilerin ‘serbest zaman değerlendirme alışkanlığı olmama’, ‘sosyal çevreden kopma’, ‘sivil toplum örgütleri ve dernek faaliyetlerine mesafeli durma’ ve ‘geri çekilme’ olduğu ortaya çıkmıştır.

4.4.4.1. Serbest zaman değerlendirme alışkanlığı olmama.

60 yaş üstü katılımcılar genellikle ekonomik sıkıntıları nedeniyle sürekli çalışmak zorunda olduklarından veya sosyal imkânlarının kısıtlı olmasından dolayı geçmişte serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları edinemediklerini ileri sürmüşlerdir (f:16). Kendi imkânlarıyla çocuklarının imkânlarını kıyaslayan Mahmut bu konuda çocukları adına önemli dersler çıkarmış görünmektedir:

Benim pek bir alışkanlığım yok. Zaten köyde büyüdüm sonra öğretmen oldum, hep köylerde çalıştım, hep geçim derdi vardı, hep para sıkıntısı vardı, para olsa köyde nerede etkinlik yapacağım ki? Ankara'ya gelince çocukları gönderdik ama; kimi boksa gitti kimi İngilizce kursuna gitti, bağlama çaldılar, tiyatro oynadılar, onlar bizden farklı büyüdü tabii. Ama benim yoktur. Biz geçim derdi çektik hep. Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

Katılımcılar serbest zaman değerlendirme alışkanlığı bakımından ele alındığında cinsiyetler arası anlamlı farklılıklar vardır. Yoğun çalışma hayatı nedeniyle herhangi bir hobi alışkanlığı kazanamadığını iddia eden erkeklerin şimdi

günlerinin evde, televizyon başında geçmesinden ve yalnızlıktan şikâyet ettikleri, kadınların ise genellikle evde vakit geçirmekten şikâyetçi olmadıkları ve basit düzeyde de olsa kendilerini oyalayacak faaliyetler buldukları anlaşılmıştır. Kadınların bu durumu “Sağlıklı yaşlılar uygun aktivite olanakları olmadığından basit uğraşlarla zaman geçirmektedirler” (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010:146) eleştirisi ile birlikte değerlendirilmelidir.

Çalışıyordum, evlilik, çoluk çocuk, torunla geçti yıllar, boş vakit alışkanlığım falan olmadı. Şimdi evde oturuyorum. Artık daha yalnızım ama, bundan da şikâyetçiyim. Sıkılırsam yürüyüş yapıyorum. Hiçbir alışkanlığım yok, kafama nasıl eserse. Televizyon seyrediyorum, biraz çıkıp geziyorum. Yemek yiyorum, evdeki işleri yapmak zaten günümü dolduruyor. Mutlu olamasam da vaktimi dolduruyorum işte. Sabri, 73, Ç, Okuyabiliyor, Esnaf-emekli, Dul, Orta-üst

Herhangi bir uğraşım, hobim eskiden de yoktu da zamanı doldururdum bir şekilde. Şimdi boş zamanlar hep evde geçiyor, televizyon seyrediyoruz, başka bir şey yok. Televizyona çok bakarım, gazete de çok okurdum da şimdi gözüm pekiyi değil başım ağrıyor. Eskiden gezerdik, çalışırdık, yedek işler yapardık, şimdi onların hiçbiri kalmadı. Alışverişi, çoğunlukla evde oturmakla, televizyon izlemekle geçiyor. Canım isterse dışarı çıkarım, alışverişi de yaparım, benim uğraşım bunlar. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Sabah 9 civarında uyanırım, markete gider bir şeyler alırım, onları hazırlarım kendime, o sırada haberleri izlerim. Sonra gazetelere bakarım, biraz kitap okurum, şimdi Çehov'un 'Vişne Bahçesi'ni okuyorum mesela. Bir, iki saat sonra sıkılırım, aşağıya bakkala inerim, orada otururum ya da işlerimi halletmeye giderim. O gün iyiysen Kızılay'a giderim, orada kafeler var, otururum çay içerim. Gelince biraz dinlenir meyve falan yerim, akşam haberlerini izlerim, belki kitap okurum, belki film izlerim. Bazen bir yemek tarifi denerim evde. Kendimi oyalayacak bir şeyler bulurum. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Hiçbir şey yapamasam el işi, kasnak işi yaparım; çok severim, dantel yaparım, güzel de yaparım. Zamanın nasıl geçtiğini de anlamıyorum zaten, su gibi akıp geçiyor. Hamiyet, 61, Ç, İlkokul, Memur-Emekli, Dul, Üst

Evin ekmeğini kendim yaparım, yemek yapmayı, temizlik yapmayı, misafir ağırlamayı çok severim. Namaz kılarım, örgü örерim, çok güzel patik örерim; bir daha karşılaştık da sana da bir tane örsem (kahkahalar) yemeğimi yaparım, temizlik yaparım, benim adamla uğraşırım. Kırıkkale'de de evimiz var oraya gideriz arada bir, hiç sıkılmaz canım. Hamide, 68, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Erkeklerin olmasa da kadınların serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları edindikleri, bunun da olumlu benlik algıları geliştirerek yaşam doyumlarını artırdığı gözlenmiştir. Serbest zamanı değerlendirme alışkanlığı kazanan kadınların bir dönem yetişkin eğitimi etkinliklerine katılmış kadınlar olması bu araştırmanın önemini ortaya çıkarmaktadır. Çalışma kapsamında bir dönem enstrüman çalmak için veya dil öğrenmek için yetişkin eğitimi etkinliğine katıldığını ifade eden erkekler de olmuştur ancak katıldığı kurstan edindikleriyle serbest zamanını değerlendirdiğini ifade eden

katılımcıların neredeyse hepsi kadınlardır. Tufan (2003:52) bu durumu “bu tür etkinliklerin içeriklerinin genellikle kadınların ilgisini çekecek şekilde hazırlanmasına” bağlamaktadır. Katılımcı ifadeleri de çalışmadığı veya emekli olduğu için evde sıkılan kadınların dikiş, nakış, boyama, dokuma gibi kurslara giderek hem sosyalleştiklerini hem de el becerilerini geliştirerek serbest zamanlarını değerlendirdiklerini ve ev işlerinde kendilerini geliştirdiklerini göstermektedir:

Ben terziyim ama sonradan olma terziyim, bak onu unuttum söylemeyi (kahkahalar). Emekli olunca yeni bir şehre yerleşmiştik, kimseyi tanı mıyordum, evde sıkılıyordum. Bir çevre edinmek istedim, dikiş nakışa ilgim de vardı. 4-5 yıl gittim, boyama, süsleme de öğrendim. O yaşlarda daha becerikliydim. Aslında o zaman başka bir ümidim daha vardı; o dönemlerde birkaç sertifika alanın kendi kursunu açabilme imkânı oluyordu. Belki onu da ümit ederek katılmışım ama bir kurs falan açmadık da çok faydası oldu. Hem çocukların yatak örtülerini, nevresimlerini, çeyizlerini hazırladım daha az masrafla; hem aile bütçesine bir katkı oldu, hem kendim tatmin oldum, evde yalnız başıma sıkılıp kalmadım; boyarken, süslerken, arkadaşlarıma hediye ederken çok zevk alıyordum. Hem para harcamıyordum hem el emeği göz nurunu hediye edince daha bir kıymetli oluyor. Çok güzel arkadaşlıklar da kurdum. Çocukların giyeceklerini dikerdim, evin dikişlerini, perdeleri, tülleri, komşuların dikiş, nakış işlerini hep ben yapardım. Şimdi de hâlâ örgü öreri m, bak örgü beni çok dinlendirir, evimi süslemeyi severim ben, küçük fiyonklar yaparım şuraya buraya. El becerim de güzeldir. Diyelim ki evimi dizayn ediyorum, hiç zorlanmam, gayet uyumlu yaparım, yakıştırırım, renk uyumunu, göz uyumunu şahane yaparım. Bir şeyler üretmeyi seviyorum ben. Eskimiş şeyleri bozup yeniden yapmayı severim bu da tabii aile bütçesine katkı, eminim. Çünkü tek maaşlıyız, iyi geçindik ama gene de katkıda bulunmak gerekiyordu. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Sabah erken kalkmıyorum, bir iş yükümlülüğüm yok ama yalnız olduğum için evimde her iş bana bakıyor. Yemeğinden çamaşırına hatta boya badanasına kadar. Yapabildiklerimi yapıyorum, bunun yanında el becerilerim de var, yalnız hissetmiyorum. Hoşlandığım şeyleri yapıyorum. Eskiye göre belki daha uzun uzun yürüyemiyorum ama günlük yürüyüşümü yapıyorum, bir sorunum yok. El becerilerim çok, dikiş dikerim, manto, pardösü, şapka gibi. Giysilerimin hepsini kendim dikerim. Kazak, ceket, örgü ne varsa hepsini severek yaparım. Bunun yanı sıra çeşitli kurslara gittim çeşitli beceriler edindim. Halı dokumaktan, çiçek yapımından, boncuk yapımından bir dolu becerim oluştu. Zaman zaman onları değerlendiririm. Canım hangisini isterse onu yapıyorum. Parmaklarım kırıldığı için örgü artık beni zorluyor ama boş veriyorum, başka şeylere yöneliyorum. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Özellikle erkek katılımcılar gençlik yıllarından beri yapmaya devam ettikleri alışkanlıklar sorulduğunda doğrudan sigara, içki gibi alışkanlıklarından bahsetmeye başladığından soru birçok kez “serbest zamanı değerlendirme alışkanlığı” ifadesi eklenerek tekrar sorulmuştur:

Benim hiç kötü alışkanlığım olmadı. İçkim yok, gençken yerine göre içtiğim olmuştur; düğünlerde, kokteyllerde ama alışkanlık olmadı hiç. Üniversitedeyken günde 3 paket sigara içerdim, 80’de bıraktım. Çocuklar küçüktü, televizyonda bir reklam vardı “Sigara öldürür” diye, çocuklarım gelip elime sarılıyorlardı “İçme ölürsün” diye, ben

de “Sizin gözyaşlarınızdan daha önemli değil ya” deyip bıraktım. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Sigaram yok, içkim yok, kumar merakım yok... (Soru tekrarlanıyor) Sadece av merakım var, doğaya düşkünüm. Boş kaldım mı alır tüfeği dağlara çıkarım. Ava çıktığım an 15 yaşıma dönüyorum yorulmak hiç aklıma gelmiyor. Müteahhitliğe devam ediyorum zaten, boş kaldığım zamanlarda kahveye gider eşe dosta takılırım, sohbet ederim kendi emsallerimle. Uzun süreli bir boşluksa bu hemen ava giderim. Acayip stres attırır. Doğayla baş başa kalmaya bayılırım. Orhan, 62, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Hiç içki kullanmadım. Nefret ettiğim bir alışkanlığım vardı, sigaraydı. 17 ay önce bıraktım onu da, başladığım günden bıraktığım güne kadar hiç isteyerek içmemiştim zaten... (Soru tekrarlanıyor) Kitap okurum ben. Roman okurum, sosyal içerikli kitaplar okurum. Başka da yaptığım bir şey yok, inşaat ustasıyım, tüm vaktimi alıyor zaten. Süleyman, 61, MA, Ortaokul, İnşaat ustası-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Alışkanlıkları bıraktık, sigara falan içiyordum, bıraktım onları, içim almıyor, içemiyorum... (Soru tekrarlanıyor) Bir etkinliğim falan yoktu yaa. Çalıştığım zaman boş zamanım zaten yoktu da şimdi akraba, eş, dost ziyaretlerine gidiyoruz. Evliya, türbe, yatır ziyaretlerini severim. Arada bir de termale giderim, sıcak iyi geliyor. Boş durmayız biz, değerlendiririz, çocuklara falan gideriz, İzmir’e falan. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

Beş vakit namazımı kılarım, alışveriş yaparım evin ihtiyaçları için. Genelde yoğun çalıştığım için bir faaliyet alışkanlığım olmadı. Akrabalara gider geliriz. Haydar, 75, Ç, Yüksek lisans, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Erkek katılımcıların verdikleri cevaplardan serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları olmadığı gibi herhangi bir spor alışkanlıkları da olmadığı, günlük işlerini takip ederken yaptıkları yürüyüşleri spor olarak kabul etme eğiliminde oldukları anlaşılmıştır:

Eskiden spor yapardım, o da şöyle lokanta için hale mal almam gerektiğinde buradan, Bahçelievler’den, Ulus’a yürüyerek gider gelirdim ama şimdi gidemem. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

O gün ayaklarım nereye isterse oraya giderim. Ama genelde de Keçiören’den alır Etlik’e getirirler. Neredeyse her gün yürüyerek gelirim buraya, arabam var ama binmem, vakit böyle daha iyi geçiyor hem de kilom fazla, spor oluyor. Musa, 61, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, Evli, Üst

4.4.4.2. Geri çekilme.

Bazı katılımcılar (f:12) geri çekilme kuramının öne sürdüğü şekilde kendilerine zor gelmeye başlayan etkinlikleri bırakma eğiliminde olduklarını, yaşlandıkça daha sessiz, sakin ve sade bir hayat istediklerini ifade etmişlerdir. Bırakma eğilimi bazen kişisel tercih iken bazen de şartların zorlaması ile mecburiyet

nedeniyle ortaya çıkmıştır. Araştırmacının notlarına göre karakter olarak daha içe dönük kişilik özellikleri ve hayat tarzları olan katılımcılar bu yeni duruma rahatlıkla uyum sağlamalarına rağmen dışa dönük karakterli ve aktif bir yaşam tarzı olan katılımcılar endişelidirler. Daha çok yaşlılıkla ilişkilendirilen değişimlerin sosyalleşme durumlarını da yakından etkilediği görülmüştür:

Düzenli olarak yürürdüm, yıllarca devam ettim ama artık yürüyüş yapamıyorum. Yüzmeye giderdim her hafta, şimdi ancak Antalya'ya yazlığa gittikçe denize girerim. Akşam gezmeleri, faaliyetlerimiz tamamen bitti artık, zaten gündüz yoruluyoruz. Haftasonları çıkarız bazen. Artık böyle biteviye yaşayıp ömrümüzü tamamlayacağız ama sağlıklı olmak önemli, yatalak hasta olmaktan çok korkuyorum. İnşallah öyle bir şey olmaz... Kaliteli zamandan kasıt sinema, tiyatroya onları yapmıyoruz artık, vakit bulursak yatıp uyuyoruz, televizyon seyrediyoruz, dinleniyoruz. 10 yıl içinde gezdik iyice. Yurtdışı seyahatlere de gittik 3-4 kez. Nilgün, 72, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Üst

Sağlık sorunları, yani yaşlılık yüzünden eskisi gibi olamıyorsun işte. Ben çok güzel yaşadım; esnaftım, para sıkıntısı çekmedim, istediğim yere gittim, her şeyi gördüm, görmediğim bir şey kalmadı, canımın istediğini dolu dolu yaptım. Pavyona da gittim, bara da gittim, içki de içtim, daha yakın zamanlara kadar. Çoğu arkadaşım bana imrenirdi. En üst tabakadan da en alt tabakadan da insanlarla arkadaşım. Şimdi hareketlilik bitti. Şimdi yapamıyor olmak zoruma gidiyor. En başta hanım var, gitme bir yere diyince gidemiyorsun, toruna bakıyoruz beraber, o da yaşlı, bırakıp nereye gideceksin. Kendimi prangalı hissediyorum. E bir de eskisi kadar rahat harcamıyoruz, kazanç azalınca mecbur azalttık harcamaları. Şimdi sakın bir hayatım var, çoğunlukla evdeyim. İrfan, 63, YK, Ortaokul, Esnaf-emekli, Evli, Üst

Eskiden daha çok gezerdim, şimdi azaldı. Şehir dışına hiç gitmiyorum şimdi. Artık sessizlik, sakinlik, rahat bir hayat istiyorum. Sabahları erken kalkar parkta yürüyüş yaparım. Orman çiftliğinde çalıştığım için arazi boştu, genişti, oradan alışkanlık bu gezmeler. Tek başıma çıkıp gezmeyi seviyorum, yıllardır böyle. Eşimle balkonda otururuz. Sakin bir hayatımız var. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

Artık gezmekte zorlanıyorum, buranın belediyesi farklı partiden, galiba o yüzden çok hizmet yok, evim sessiz, sakın, güzel bir yerde ama otobüs falan az. Kızılay'a gideyim, biraz gezeyim desem zor oluyor yani, evde televizyonla geçiyor vaktim. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

4.4.4.3. Sosyal çevreden kopma.

Sosyal çevreden kopma sorunu (f:9) iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi emekli olarak çalışma hayatındayken oluşan sosyal çevreden kopma ikincisi taşınarak eski komşu ve arkadaşlarından uzaklaşma. Her iki durumda da eski dostluklar sürdürülmeye çalışılsa da uzaklık, hastalıklar ve hayat telaşı nedeniyle buluşmaların oldukça azaldığı bunun da sosyal ilişkileri olumsuz yönde etkilediği görülmüştür:

Sosyal çevremde değişiklik oldu tabii, olmaz olur mu? Emekli olunca arkadaşlarımla daha az görüşür olduk; ancak toplanacağız bir yerde de öyle. Herkes dağıldı, herkes ayrı yere gitti kimi Muğla'ya gitti kimi İstanbul'a ama aynı şehirde ya da yakın yerlerde olursak haber verimiz, muhakkak görüşürüz. İlla görüşmek gerekmez. Gönül bağı olur zaten. Bazen hep birlikte toplanırız ama herkes orada olmayabilir. Herkes işinde gücünde. Hasta olan oluyor, çocuklarına giden oluyor. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Arkadaşlarım da emekli oldular zaten, düzenli bir işe falan gidip gelmeyince bağı kopuyor herkesle; onlar da emekli, köyüne, kendi memleketine taşınanlar, ölenler oldu, hasta olanlar var, herkes kendi dünyasında, iletişim azaldı. Mustafa, 74, Ç, İlkokul, Kaportacı-emekli, Evli, Orta-alt

Arkadaşlarla eskisine göre daha az görüşüyoruz, ya ben hasta oluyorum ya onlar. Uzakta olanlara zaten gidip gelemiyoruz. Gidemediklerimi ararım. Hayat şartlarımızı konuşuruz, haberleri tartışırız, sohbet ederiz. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Arkadaşlar var ama şimdi konuşmuyoruz hiç biriyle, bizim muhitten ayrıldılar, uzaklara taşındılar, birçoğu hastalanmış duydum, iş arkadaşlarıyla da kalmadı bir bağımız. Nadiren karşılaşsaksak konuşuruz. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

Çevrem çoktu benim, severlerdi müdürlerimiz bizi; komşulardan, akrabalarından çok tanıdığımı Atatürk Orman Çiftliği'ne işe aldırıldım ben. Çiftliğe gelen gidenlerle de aramız iyiydi, işe yakın diye Bahçelievler'de oturduk yıllarca, emekli olup da Keçiören'e taşınınca hem iş çevresi hem komşularla bağlar koptu. Burada yeni komşularımız oldu da o kadar değil. Eski dostlar uzakta kaldılar, emekli olup da taşındıktan sonra sık görüşemedik. Bizim adam ille de bahçe içinde müstakil evde oturacağım diye tutturunca buraya geldik, o zamanlar buralarda apartman falan yoktu. Bahçelievler, Fevzi Çakmak civarında o kadar çok tanıdığımız var ki. Kaynımın torunları, dayımın çocukları falan. Arada bir gider geliriz, onlar bize gelir, bayramda seyranda. Ayşe, 72, YK, Okumazyazmaz, İşçi-emekli, Dul, Orta-alt

Herkes kendi zorlukları ya da keyifleriyle ilgilenmeye başlıyor, aynı kurumda olduğumuz arkadaşlarla bile artık ortak bir meselemiz olmayınca konuşacak şeyler bulmakta zorlanıyorum. Kimin gelini onu yapıyor kimin kızı bunu yapıyor hep dert dinlemek de istemiyor insan valla ne yalan söyleyeyim. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

Bireyler çalışma hayatından uzaklaştıkları zaman yalnızca sosyal çevrelerinin değil sosyal statülerinin de azaldığını ifade etmişlerdir. Fahri, emeklilikle birlikte hem sosyal çevresini hem de statüsünü kaybettiğini şu sitemkâr sözlerle dile getirmiştir:

Eskiden çevrem çok iyiydi. Hastanede çalıştığım için hastası olan hemen beni arardı, emekli olunca arayan soran kalmadı. Kurtuldum onlardan diyorum, demek ki herkes

çıkart peşindeymiş. İşiniz görüldü, bir bayram da arasanız ne olur? Çıksanız gelseniz, yılan kavurup koyacak değilim önünüze. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

Çalışma hayatını devam ettiren katılımcılar ise önceki sosyal çevreleri değişse bile sosyal ilişkileri devam ettiği için bunu bir sorun olarak görmemektedirler:

İşim olduğu günler hemen işe gelirim. Arkadaşlara uğrarım; çay, kahve, sohbet, muhabbet derken akşam olur zaten. Arkadaşsız yapamam ben, arkadaşın olmadığı yerde hayat olmaz. Herkesle ilişkilerimiz iyi bizim. 5-6 kişi toplaşıp pikniğe gideriz. Gezilere gideriz beraber, bir ay önce mesela Çanakkale'ye gittik 10 arkadaş, şehitliği gezmeye. Süleyman, 61, MA, Ortaokul, İnşaat ustası-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

İşe giderim, gitmediğim zamanlar evde geçer, geç kalkar dinlenirim, balkondan komşularla konuşuruz. Senelik bir iznim var o da geçer gider öyle böyle. Yurttaki çocukları görünce gençleşiyorum ben. Buradayken canım sıkılır, her yerim ağrır. Oraya gittim mi hiç sıkılmam, hiçbir yerim ağrımaz. Gelir sarılır öperler, dünya benim olur. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

Haftada bir dini sohbe giderim bizim buradan esnaf arkadaşlarla, çok iyi oluyor, kafam dağılıyor, arkadaşları görüyorum. Gitmesem bir şey olmaz da gidince mutlu oluyorum. Haftasonu pikniğe gideriz arada. Geçen yaz da bindik arabalara Antalya'ya tatile gittik, 4 arkadaş. Lara plajını gezdik, deniz havası aldık geldik. Haftada bir iki görüşüyoruz ama bir sıkıntım olsa hemen gelirler. Bir telefonuma bakar. Davut, 74, YK, Lise, Polis-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst

Özellikle kadınlar komşularıyla yakın bir ilişki kurabilmişlerse veya akrabalarıyla ilişkilerini sürdürüyorlarsa sosyal etkinlik ihtiyaçlarını onlarla gidermektedirler. Sosyal olarak aktif olmanın, aranmanın, herhangi bir şekilde kendilerine ihtiyaç duyulduğunu hissetmenin ve toplumsal ilişkilerini sürdürmenin ne kadar mutluluk verdiği Hamiyet ve Nuran'ın sözlerine yansımıştır:

Karşı dairemde kankam var (kahkahalar), sık sık görüşürüz. Birbirimize enerji verimiz. Ablamla bile onunla olduğumuz gibi değiliz. Ablamla mesafeliyiz, çok soğuk bir insan, arada bir arar konuşuruz. 48 yıllık evli ama eşiyle ayrı evde oturuyorlar. Diğer komşularla yıllardır aynı apartmandayız, 3 numarada bir komşum var, az önce aradı, "neredesin, sensiz yemek yiyemedik hadi çabuk gel" diyor. Çok bağlıyız birbirimize. Saygıları bambaşka. Benden de insanlık görmeseler, saygı göstermezler. 23 daire var, hepsi de "Hamiyet abla" diye deli olurlar. Ben de onları çok severim. Gelenim gidenim çok olur, kızlarım gelir, gelinim gelir, telefonum hiç susmaz, hem evden ararlar hem cepten. Hamiyet, 61, Ç, İlkokul, Memur-Emekli, Dul, Üst

Gezmeyi severim, her gün çıkarım, bir yerlere gidip otururum. Arkadaşlarımla buluşurum. Ben unumu elemişim, eleğimi takmışım, artık kendim için yaşıyorum. Altın günü yaparız daha çok akrabalarla kopmamak için, akraba günü yani. Kendi yaşma göre insanlarla oturunca yaşlılığı konuşuyoruz, geçmişi anlatıyoruz, hastalıkları; çocuklarla, oğlanla, gelinle, damatla sorunları konuşuyoruz. Komşularla belediyenin hanımlar lokaline giderim. İyi oluyor, arkadaşlarla halk müziği, sanat müziği dinliyoruz, söylüyoruz, koroya katılıyorum. Geziler düzenlerler, hiç kaçırmam. Spor salonuna giderim, canım isterse yaşma uygun hareketler yaparım orada. Eğlenceler var, pikniklere giderim. Nuran, 61, Ç, Okuyabilir, Sigortadan emekli, Dul, Üst

Apartmandaki komşular benim arkadaşlarım, aşağı yukarı hep benimle aynı yaşta. Yıllardır da aynı çevrede beraberiz. 4'üyle çok iyiyiz, girer çıkarız birbirimize, öbürleri yeni taşındılar ya da çalışıyorlar çok görüşmüyoruz. Gençler bizimle yapamaz, biz de onlarla yapamayız. Ne o benim halimden anlar ne ben onun halinden anlarım. Gene konuşur otururuz beraber de çok değil. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Katılımcıların sosyal çevreden kopmaya ilişkin ifadelerinden ulaşılabilecek önemli sonuçlardan biri de orta yaş dönemlerinden itibaren çalışma hayatı dışında sosyal çevreler edinmenin ve sosyal izolasyonu engelleyecek aktivitelere katılmanın yaşam doyumunu arttıracaktır. Bireyler emeklilik veya taşınma yoluyla sosyal çevreleri değişince yaşlanmanın da etkisiyle yeni sosyal ortamlara girmenin, yeni çevre edinmenin zorluklarına şu ifadelerle değinmişlerdir:

Çalıştığım zamanki sosyal hayatımdan koptum, yeni ortamlar kurmak da pek kolay olmuyor, gitgide yalnızlığa itildiğimin farkındayım. Kahraman, 61, YK, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Orta-üst

Çevre çekiliyor en başta, apayrı bir çevreye giriyorsun. Ben hep esnaflarla birlikteydim, o çevre bitti, bir de emekli oldum işi bıraktım, toruna bakmak için Bursa'dan Ankara'ya taşındık, komşu, eş dost da bitti. Bu yaşta sonra yeni insanlarla tanışmak, yeni çevre edinmek çok zor. Benim gibi girişken biri için bile zor. Kahve hayatım bile bitti; Bursa'dayken zevk alırdım kahveye gitmekten, burada tanıdık olmayınca o bile keyif vermiyor. İrfan, 63, YK, Ortaokul, Esnaf-emekli, Evli, Üst

Kadınlar yeni bir sosyal çevre kuramadıklarında evlerine çekilirken erkekler ise daha çok kahvehane, park, cami gibi sosyal ortamlarda tanıştıkları akranlarıyla sohbet, muhabbetten öteye geçmeyen ilişkiler kurmaktadır:

Yok yok kimse yok, bacılarım var işte, uzak otururlar bize, arada bir gelirler, biz gideriz. Apartmanda komşuluk falan da yok. Bir mide kanaması geçirdim, 3 kişi geldi geçmiş olsun. Girenden çıkandan haberimiz yok, çeşit çeşit adamlar yaşıyor apartmanda. Ev sahibi olan komşulardan bazılarının adını bilirim sadece. Birbirimize girip çıkmaya da korkuyoruz, kimin ne olduğu belli olmuyor. Kendi halimize kızım la yürüyüş yaparız işte. Gülseren, 61, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Komşuluk çok yok buralarda, tanırız birbirimizi ama girip çıkmayız. Evde gazete falan okurum veya televizyon izlerim. Televizyon izlemeyi çok severim, tartışma programlarını falan çok izlerim. Allah var kitap okumayı pek sevmem ama gece yayınlanan tarih içerikli programları, haber kanallarını falan izlerim. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

Arkadaşlarla bağlar koptu, eskisi gibi değil, gezerken karşılaştıklarımız olursa oturur yemek yeriz ama öyle sık sık buluşmalarımız olmaz, ben çiçek işine çıktıkça etraftaki esnafla, müşterilerle vakit geçiririm daha çok. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

Kahvaltayı yaparız, canım isterse bir kahveye uğrarım, kağıt oynarım, tavla oynarım, Pazar varsa ya da alışveriş yapılacaksa hanımla bir çıkarız, dolaşır geliriz. Evde

televizyon falan izlerim. Yaş 60'ı geçince öyle pek uğraş falan aramıyorsun. Sakin olacak hayatın. Sinemaya, tiyatroya gittiğimiz olur, çocuklar işte bizim için bilet falan ayırtırlarsa. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

Camiden, esnaftan tanıdıklarım var. Hemen her gün görüşürüz ama öyle dert dinleyecek, sıkıntı çekecek dost kalmadı, günlük muhabbetler bizimkisi. Ama ihtiyacını hissediyorum, en önemli ihtiyaç. Bir gerçek dostum var, o da benim gibi batık bir adam, Ankara'da ama 2-3 ayda ancak buluşur konuşuruz. Musa, 61, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, Evli, Üst

Araştırmacının gözlem notlarına göre yalnızlıktan şikâyet eden katılımcıların yalnızlıkları zaman zaman hüzne dönüşmektedir. Bunda geçmişinde gerçek dostlukları ve fedakârlıkları görmüş bu insanlar için bugünün bireysel yaşamına alışamamalarının ve çocukluklarında, gençliklerinde deneyimledikleri zorluklar karşısında ayakta kalmalarını borçlu oldukları köy, mahalle, hemşeri, akraba dayanışmasına özlem duymalarının etkisi vardır. Bu durum katılımcı ifadelerine de yansımıştır:

Toplasan en fazla 10 kişi var her düzeyde konuştuğum. Dost diyemem de bunlar arkadaş. Dost mu kaldı? Dostlar memleketteydi, Ankara'da, gurbette, büyükşehirde dost olmaz. Davut, 74, YK, Lise, Polis-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst

Kendi akrabalarım da koptuk. 5 kardeşiz 1'i kız. Annemin babamın mezar masraflarına bile ortak olmadılar. Köye gitsem hemen dönerim, kalmam yanlarında. Konuşuruz, küs değiliz ama samimiyet yok. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

Biz büyük bir aileyiz, 5 erkek, 2 kız kardeş. 5 erkek birlikte çok büyük paralar kazandık, teker teker ayrıldık sonra, ayrılan hep küçüldü. Kurumsallaşamadık, içimizden bir lider çıkmadı, hep ilkokul mezunuyuz en fazla okuyanımız ortaokul imam hatip 2'den terk, ben hep emek tarafındaydım. Bir de arkadan gelen nesil var, yeğenler var. En büyük abimin çocuğu doğduğunda ben 10 yaşındaydım, onun çocuğu, benim çocuğum, geçim derdi, rekabet derken çocuk sevgisi kardeş sevgisinin önüne geçti. Zaten annen öldü mü ailenin dağıldığı gündür, kardeşlerimle eski muhabbetimiz kalmadı annem öldükten sonra. Musa, 61, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, Evli, Üst

4.4.4.4. Sivil Toplum Örgütleri ve Dernek Faaliyetlerine Mesafeli Durma

Bireylerin sosyal ilişkilerinden bahsederken verdikleri cevaplardan sivil toplum örgütleri ve dernek faaliyetlerine karşı olumsuz bir tutumları olduğu anlaşılmıştır (f:7). Bu tutumun temelinde derneklerde üyelere sürekli para isteneceği, değersiz işlerle vaktin boşa geçeceği, yasa dışı faaliyetler yapılacağı kuşkuvarının yattığı ifadeler de yansımıştır. Sivil toplum örgütü veya dernek faaliyetlerine güvensizlik o kadar yaygın bir korku haline gelmiştir ki dernek faaliyetlerine gençlik yıllarından itibaren devam ettiğini söyleyen Ümit bugüne kadar hiçbir derneğe resmi üye olmadığını belirtme gereği duymuştur:

Gençliğimden beri derneklerde çeşitli faaliyetlerde bulundum fakat kayıt olmadım, hiçbirinde adım geçmez. Bu ülkede neyin altından ne çıkacağı pek belli olmuyor. Ümit, 72, Ç, Üniversite, Doktor-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst Belediye'nin hanımlar lokaline giderim... Başka bir derneğe falan da gidip dökülüp saçılacağıma, torunlara falan altın takıyorum o da bir nevi yardımlaşma. Gerek duymuyorum öyle şeylere. Uğraşamam kimseyle. Nuran, 61, Ç, Okuyabilir, Sigortadan emekli, Dul, Üst

Hiçbir derneğe üye değilim. O kadar çok dernek var ki. Hangi birine, neden gideyim? Arkadaşlarım var, birbirimizle hallediyoruz zaten kültürel ihtiyaçlarımızı. Benim çevrem geniş, daireden dostlarım var, ararız, haftada bir iki gün buluşuruz, konuşuruz. Yardıma ihtiyaçları olursa yardım ederiz. Haydar, 75, Ç, Yüksek lisans, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Ben arkadaşlarımla kitapevlerinde, kütüphanelerde buluşurum. Dernek, vakıf işlerine karışmam. Vakit kaybı onlar. Mesut, 74, Ç, Üniversite, Gazeteci-emekli, Evli, Orta-alt

Katılımcıların sivil toplum örgütleri ve dernek faaliyetlerine mesafeli durmasının bir diğer nedeni de önceden istek ve ihtiyaçlarına uygun herhangi bir sosyal bağ geliştirememiş olmaları veya ulaşım, maddiyat gibi nedenlerdir:

Vaktimin bir kısmını, kafama uygun şekilde cemiyet hayrına çalışan bir derneğe hasretmek isterdim. Ayrıca, devlet ve belediyeler, bilhassa emeklilerin belki ücretsiz veya cüzî bir ücret karşılığı gidip sohbet edebilecekleri, kitap okuyacakları, spor yapabilecekleri, dostlarıyla yemek yiyebilecekleri lokaller, müesseseler açsalar ne kadar iyi olur! Şu günkü vaziyette, insan arkadaşlarıyla fazla bir mâlî külfete girmeden buluşup sohbet edebileceği sâkin, huzurlu bir mekân bulamıyor... Arif, 68, Ç, Doktora, Akademisyen-emekli, Evli, Orta-üst

Ailemin maddi yükünü çok çektim. Onları birikime dönüştürebilseydim şimdi çok daha rahat bir hayatım olurdu. İstekler bitmiyor tabii ama mali imkanların elverdiği şeyleri yapılabiliyorsun... Tabii ki isterim ama nasıl olacak, hangi derneğe nasıl gideceksin, taksiyle git gel hepsi masraf. Bir yerlere katılabilmek de imkân. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Bir dernek falan olsun isterdim, iyi olurdu ama güvenilir bir yer bulmak lazım. Kafanın uyduğu kişiler olması lazım. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

Bunun yanında sivil toplum örgütleri ve dernek faaliyetlerine aktif olarak katıldıklarını ifade eden ve bu faaliyetlerden memnuniyetle bahseden katılımcılar da vardır. Bu katılımcılar için dernek faaliyetleri önemli bir sosyalleşme aracıdır:

Dernek değil de ... partisinden dostlarımızla haftanın belli günlerinde para toplayıp yemek dağıtıyoruz. Yemekleri derneğin mutfağında kocaman kazanlarla pişiriyoruz. İnsanlara yardım ediyoruz bu çok güzel bir şey, bizi çok mutlu eden bir şey. Bana doğrudan bir faydası yok ama başkaları mutlu olunca biz de oluyoruz. Celal, 68, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst, BV

Benim biraz dernekçilik yönüm var. Köyümüzün yardımlaşma derneği, onun yönetiminde bulundum. Bir de bizim Çerkez arkadaşlarla takıldığımız Beşevler'deki büyük Çerkez Derneği'nin faaliyetleri var. Orada kısa zamanlı seminerlere katıldım.

Çerkezce kursuna da gittim. Çocuklar da eşim de takip ederler dernek faaliyetlerini. Sosyalleşiyorsun, güzel ortam oluyor. Süleyman, 61, MA, Ortaokul, İnşaat ustası-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Camimizin derneği var. Caminin eksikğine gediğine bakarız, cemaatten sıkıntısı olanlarla elimizden geldiğince ilgileniriz. Orada faaliyetler olursa, Arapça kursu oluyor, daha çok Kuran'ı anlamak üzere dini dersler şeklinde, katılıyorum, evde oturup hanımla kavga etmekten iyidir. Musa, 61, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, Evli, Üst

Üye olarak kaydım yok ama arada sırada uğradığım dernekler var. Müzikle ilgilenen insanlar, sosyalleşiyoruz. Gitar ve saz çalarım. Konserlere giderim. Kahraman, 61, YK, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Orta-üst

Daha çok orta alt ekonomi grubundan bireyler hemşeri derneklerine, aktif çalışanlar veya emekli olsalar da meslekleriyle ve eski mesai arkadaşlarıyla bağlarını koparmak istemeyenler meslek örgütlerine üye olduklarını söylemişlerdir. Katılımcılar bu örgütler üzerinden sosyal çevrelerini devam ettirme ve aidiyet hislerini tatmin etme amacındadırlar. Bireylerin bir sosyal gruba ait olma, merak edilme, ilgilenilme, zor zamanlarında destek görme ihtiyacını en güzel şekilde dile getiren Ayşe'nin ifadeleri oldukça dikkat çekicidir:

Derneğe üyeliğim vardı, memleketimizin derneği, yıllardır aidatlarını öderdim, memleketime vefa olsun diye. Ama hastalandım, günlerce hastanede yattım, platinler takıldı, torun askere gitti, ya bir günden bir güne bir kere bile dernek başkanı eve gelmek, ziyaret etmek şöyle dursun arayıp da sormadı bizi, "Sen bizim üyemizsin, geçmiş olsun" demedi. Bir senedir aidatlarını falan yatırtırmam oğluma. Parayı yatırmayınca hemen aradılar, "Cezalı duruma düşersiniz" diye, tövbe yarabbi. Silin beni üyelikten dedim. Şimdi de bak beni arayan soran, öldüm mü kaldım mı merak eden bir dernek olursa gene üye olurum Ayşe, 72, YK, Okumazyazmaz, İşçi-emekli, Dul, Orta-alt

Köy derneğimiz var. Her sene 120 lira aidatı var, cenaze olursa 2000 lira yardım ederler ki cenazeni rahat kaldı. Köylülerimizle ilgili bir durum olursa mesajla bilgilendirirler. İyi bir hizmet. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

Günlük gazeteler geliyor eve, bu bir hastalıktır. Saat 14:00'e kadar onları okumakla meşgulüm. Ondan sonra kalkıyorum Ankara Gazeteciler Cemiyeti'ne gidiyorum. Orada bizim çok emeklerimiz var. Bütün Avrupa'yı dolaştım böyle bir cemiyet yok. Beni zinde tutuyor, sosyal hayatım devam ediyor. İki gözüm onlar sayesinde onlarca göz oluyor. Belli bir yaştan sonra yeni ortamlar, yeni insanlar zor oluyor. Kitaplarım, gazeteler, mecmualar benim nitelikli uğraşlarım. Ben müstear isimle bazı televizyon ve gazetelere yazılarımı gönderiyorum. Yayınlandıkça çok mutlu oluyorum. Şu anda yapmak isteyip de yapamadığım hiçbir şey yok çok şükür. Bu biraz da tek düze hayatı kanıksamaktan ileri geliyor. Yıllardır hep yaptığım şeyler bunlar zaten. Recai, 75, YK, Lise, Gazeteci-emekli, Evli, Orta-üst

Bizim emekli derneğimiz var, çok iyi oluyor, eve tıklıp kalmıyorum. Benimle aynı yaşta, aşağı yukarı aynı geçmişe sahip insanlarla sohbet etmek rahatlatıyor beni. Yakın arkadaşlarım, daireden mesai arkadaşlarım var. Emekli olunca memleketine gidenler oldu, hastalananlar var. İşte derneğe gelenlerle falan devam ediyor arkadaşlığımız.

Eşim de çok sosyal biri; dernek üyelikleri var, mahallede, sokakta, eşte dostta bir sorun olursa hemen giderilmesi için gerekli yerlere başvurur, sorunu çözmeye çalışır, ben de ona yardımcı olurum. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Nizamettin ve Ramazan'ın aşağıdaki ifadeleri alanyazındaki yaşlıların kendisine ihtiyaç duyulduğunu hissettiğinde, tecrübelerine başvurulduğunda ve sosyal ilişkilerde aktif rol aldığına yaşam doyumlarının artacağı (Danış, 2009; Hablemitoğlu ve Özmete, 2010; Menec, 2003) tespitini doğrular niteliktedir:

Aslına bakarsanız yaşlıların atıl kalmaması lazım. Bizim tecrübelerimiz altın değerindedir, bilgi sürekli yenileniyor, ilerliyor, ulaşmak mümkün internet sayesinde ama tecrübe öyle kolay ulaşılabilecek bir şey değil. Mesleki, hayati, siyasi olaylarda biz çok şey gördük geçirdik; ama gençler bunları görmedikleri için bizden farklı düşünüyorlar. Bize karşı çıkabilirler, haklılar; ama bizim gibi yaşlıları iyi dinlemeliler, biz çok sıkıntılar gördük. Ülkenin şartları da kötüydü, araba yoktu, saatlerce yürüyerek giderdik okula. Dershane falan yoktu. Erzurum tıpi, Diyarbakır tıpi kazandım, parasızlıktan okuyamadım. Çalışa çalışa bir yerlere geldik işte. Çalışan insan, işini iyi yapan insan mahrum da olmaz, mahcup da olmaz, her zaman muvaffak olur. Bu tecrübeler de önemlidir. Aslında bizim böyle derneklerde falan toplantılar yapıp gençlere tecrübelerimizi anlatmamız çok faydalı olur. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Tabii bana bir şey soran olursa cevap vermeye hazırım. Evet, cahilim, üniversite mezunu değilim ama tecrübem de çok. Mühendisi, mimarı kitapta okumuştur ama biz sahayı biliyoruz. Yılların tecrübesi var. Gençler için yapabileceğim, elimden gelecek ne varsa hepsini yaparım yardımcı olmak için. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst

4.4.5. Yalnızlık

Erkek katılımcılar iş bulma ve okuma gibi nedenlerle gençlik yıllarını çoğunlukla gurbette geçirdiklerinden yalnız kaldıklarında yeme, içme, temizlik gibi ihtiyaçlarını gidermede tecrübeli olduklarını ifade etmişlerdir. Kadınlar da zaten yemek hazırlama, temizlik yapma gibi ev işlerini sürekli olarak yaptıkları için problem olarak görmemektedirler. Ancak, her iki cinsiyetten katılımcılar da Yahya Kemal Beyatlı'nın

*Yaştan yana değil korkum,
Dosttan yana...
Başımı koyacak bir diz,
Yaslanacak omuz yoksa...
Ne diye ulaşayım 90'a...?*

dizelerini haklı çıkaracak biçimde, temel ihtiyaçlar ve özbakım konusunda olmasa da duygusal olarak yalnız kalmaya tahammül edemeyeceklerini sözlerine eklemişlerdir

(f:18). Yalnızlık temasını dile getiren katılımcı ifadeleri iki kategoride sınıflandırılmıştır. İlk grup evli ve hatta çocuklarıyla birlikte yaşamalarına rağmen önümüzdeki yıllarda çocuklarının evlenecek olması, eşlerinin kendilerinden önce ölme ihtimali nedeniyle kaygılı olan ve özellikle bakıma muhtaç olma durumunda ne yapacağını bilemediğinden endişeli olanlardır (f:12). İkinci grup ise hiç evlenmedikleri veya eşleri vefat ettiği için yalnızlıktan şikâyet edip yeniden evlenmek isteyenlerdir (f:6).

4.4.5.1. Yalnız Kalma ve Bakıma Muhtaç Olma Endişesi

Yalnızlığı bir sorun olarak dile getiren bu grup evli olmalarına ve hatta çocuklarıyla birlikte yaşamalarına rağmen önümüzdeki yıllarda çocuklarının evlenecek olması, eşlerinin kendilerinden önce ölme ihtimali nedeniyle kaygılı olan veya eşleri vefat etmiş, yalnızlığa alışmış olsalar bile ileri yaşlılık yıllarında özellikle bakıma muhtaç olma durumunda ne yapacağını bilemediğinden endişeli olanlardır. Bu durumda akla huzurevleri gelse de bireyler bu fikre genellikle karşıdırlar:

Yaşlandıkça insan birbirine daha fazla bağlıyor, ben de öyleyim. Bu yaştan sonra eşsiz olmak intihar etmek gibi bir şey. O olmadan bir şeyin tadı yok. Onsuz tatile bile gitsem, ya da bir şekilde biraz ayrı kalsak hemen gözüm arar onu. İnsan yaşlandıkça daha bir asabilesiyor, daha sinirli oluyor. Ya da ben öyle düşünüyorum. Birden öfkelenmeler, yanlış anlamalar artıyor, hoşgörü azalıyor ama işte sürekli evde olduğumuzdan mıdır nedir, çabuk sinirleniyoruz. Gene de çok severim eşimi. Yalnızlık çok zor. Belki bir 10-15 gün kendimi idare ederim ama fazlasını yapmam da yapmak istemem de. Allah başımdan eksik etmesin eşimi, rezil kepaze olurum herhalde tek başıma. Acıkınca doyurabilirim karnımı da Allah bilir ne yerim? Hak vaki olunca elbette başa gelen çekilir ama zor çok zor. Mustafa, 74, Ç, İlkokul, Kaportacı-emekli, Evli, Orta-alt

Oğlumla ve gelinimle birlikte kalıyorum. Diyorum ki onlara, “Biraz daha yaşlanınca götürün huzurevine koyun, size yük olmayım, gelinler söylenmesin” diyorum. “Anne olur mu öyle şey, seni bırakır mıyız?” diyorlar. Ne gereği var, o kadar büyümüşüm ben onları, durumları da iyi. Allah kimseyi huzurevine koymasın. Köşe başlarında yapayalnız bırakmasın. Ben kalabalık aileye alışkın olduğum için yalnızlığa dayanamam. Biz çocukları ne hallerde yetiştirdik, onlar da bizim kıymetimizi bilsin. Nuran, 61, Ç, Okuyabilir, Sigortadan emekli, Dul, Üst

Kimle yaşayabilirsin ki, evlenen karısını, kocasını alan çekip gidiyor, kimin yanına sığabilirsin? Ana baba kalıyor köşede, unutulup, bir Ayvaz bir Köroğlu. Allah bizi birbirimizden ayırmasın, ayrılık olacak muhakkak da evladın da olsa muhannetin eline düşürmesin. Her biri bir yere gitti. Özlüyorum. İstanbul'daki kız senede iki ay yanımızda kalır, hizmetimizi görür, yazları. Hasretliğimiz gider. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

Eşime bir şey olmasın, hep onunla yaşayabileyim ama ona bir şey olursa da yalnız yaşamayı hiç istemem... Çocukların yanı da nasıl olur bilemiyorum, Allah huzurevi göstermesin. Huzurevine gideceğime kendi evimde kalırım, yalnız yaşayan o kadar çok yaşlı var ki. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

İşte bak mesela çocukların hepsi gitti, evdeki de gitse... gitsin de istiyorum aslında rahat rahat işimi gücümü tutayım; ama ev de boş kalacak iyice. Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

TÜİK (2017) verileri de yaşlıların huzur evi fikrine çok sıcak bakmadıklarını göstermektedir. Buna göre kendilerine bakamayacak kadar yaşlandıklarında huzurevine gitmek isteyenlerin oranı sadece %7.7 iken çocuklarının yanında yaşamak isteyen yaşlıların oranı %40.2'dir. Huzurevinde kalmak isteyenlerin ise %48.9'u "çocuklarına yük olmamak" %11.2'si "çocukları kendileriyle birlikte yaşamayı istemedikleri" için bu seçeneği düşündükleri belirlenmiştir. Bu sonuçlarla kıyaslandığında bakıma muhtaç olma durumunda nasıl başa çıkılacağına bilinmemesinin ve istenmeyen sonuçlarla karşılaşma endişesinin yalnız kalma endişesinin ana nedeni olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 30 yılı aşkın bir süredir yalnız yaşayan Sabri yıllardır temel ihtiyaçları için başının çaresine bakmaya alıştığını, duygusal olarak da kızına yakın oturup çocuklarıyla ilgilenerek yalnızlığını giderdiğini ifade etmiştir. Ancak, o da bu birikimine rağmen bakıma muhtaç olma ihtimalinin endişesini yaşamaktadır:

Ben zaten yalnız yaşıyorum. 1981'de eşim öldü, kızım 7-8 yaşındaydı. 1987'de yatılı okula gitti, o zamandan beri yalnızım. Kızıma da kendim baktım. Biraz yaşlandığımda da o beni yanına alırsa alır. Almazsa da böyle devam. Evine çağırdı tabii ama ben gitmek istemedim. Kendi hayatları var, zaten yakın oturuyoruz, çocuklarını parka götürürüm. Anneleri tek başına idare edemiyor, parka getiririz beraber... Huzurevi falan istemem kesinlikle. Allah kimsenin başına vermesin. Huzurevi çile, zor. Ne kadar rahat olsan da bakım olsa da insanın kendi evine benzemez. Ben kendi evimde rahat ettiğim gibi hiçbir yerde rahat edemiyorum. Sabri, 73, Ç, Okuyabiliyor, Esnaf-emekli, Dul, Orta-üst

Bu ifadelerden farklı olarak kocasının yıllardır ekonomik olarak kendisini kısıtlamasından oldukça rahatsız olan Hamide ise eşinin ölümü sonrası yaşayacağı hayatın planlarını yapmaya başlamış ve yalnızlığı maddi özgürlük elde edeceği avantajlı bir durum olarak görmektedir:

Benim adam benden yaşlı, vefat ederse kendi kendime kalırım diye bir cesaretim var. Yaparım herhalde. Maaş da var adamdan. Çocuklar nasıl, nereye harcayacağıma karışmaya kalkarlarsa karıştırmam, "Babanıza gelince sesiniz çıkmıyordu, bana niye hesap soruyorsunuz, bana da karışmayın, susun" derim. Kendi başıma yer içerim, hayır hasenat yaparım. Düşkünlere de yardım edeceğim, düşmüş çocuklarıma da yardım edeceğim. Maddi durumu iyi olmayanların çocuklarını okuturum, harçlıklarını veririm,

askere gidene para veririm. Ama kimseye hesap vermem. Kimseye hesap vermek zorunda değilim. Hamide, 68, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

4.4.5.2. Evlenme İsteği

Bu kategoride hemen her eğitim ve ekonomi grubundan kadın ve erkekler vardır. Bireylerin yaşlılıklarında bakıma muhtaç olma durumu söz konusu olmasa bile yalnız kalmak istemedikleri ve özellikle bir hayat arkadaşı, dert ortağı beklentisinde oldukları anlaşılmıştır. Özellikle, görüşmeyi Kuğulu Park'ta yapmak için randevu veren ve konuşma sonunda kanser hastalığından kurtulabilirse bir an evvel evleneceğini ve bu parkı çok sevdiğini; çünkü parka kendisi gibi gezmeye gelen hanımlardan biriyle tanışıp arkadaşlığını ilerlettiğini söyleyen Hamdi'nin sözleri yaşlılık yılları beklentilerinin orta yaş dönemi beklentilerinden farklı olacağını düşündürmüştür:

En çok eşimin yokluğunu hissediyorum. Kendi kahvaltımı kendim hazırlıyorum, tek başına insanın yiyesi gelmiyor. İnsan ses arıyor, bir başkasının sesini. Daha önceden demek ki bunu istemiyordum ki boşanmışız. Ama yaşlanınca özler oldum, bir eşim olsun, yarenlik etsin isterdim. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Daha önce hiç evlenmemiş ama şimdi evlilik planları yapan Celal'in de Hamdi'nin ifadelerine benzer, yıllar içinde beklentilerin değiştiğini gösteren ifadeleri vardır:

Önceden evliliği farklı yorumluyordum, ihtiyaç da hissetmiyordum. Ama şimdi bir hayat arkadaşına ihtiyaç duyuyorum, bir izdivaçta bulunacağım, umuyorum ki olur, hayat arkadaşımın olmasını çok isterim, görüştüğüm bir kadın var ve onunla hayatlarımızı birleştirmek istiyoruz. Celal, 68, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst, BV

Eşini 6 ay önce kaybeden ancak kendisini çabuk toparladığı anlaşılan Hamiyet, benlik algısı en olumlu, yaşama sevinci en yüksek, sosyal hayata katılımı en yoğun katılımcılardan biriydi. Yeniden evlenme isteğini de bu kişilik özellikleriyle aynı doğrultuda dile getirirken bir yandan “henüz çok erken, biraz daha zamana ihtiyacım var” endişesi yaşamakta bir yandan da beğenilmiş, ilgi duyulmuş, takip ediliyor olmanın hazzını kendisine talip olan kişiyle ilişkilerini uzun uzun anlatarak yaşamaktaydı:

Eşim öldü, arkadaşlarım soruyor, yalnız mı yaşayacaksın diye. Karşıma biri çıkarsa evlenirim. Hayatımın geri kalanı nasıl daha mutlu olacaksa öyle yaşamalıyım diye

düşünüyorum. Hayatı dolu dolu yaşamayı istiyorum. Üzgün ve yaşlı olmamalıyım. Kendimi henüz bırakmadım. Bir ara kendimi boşlukta hissettim, “Hamiyet aklını başına al” dedim. “Ölenle ölmüyor, hayat devam ediyor” dedim. Gülmeyi çok seven birisiyim, aynı neşemle hayatımı devam ettirmeliyim. Kahkahalar atarak yaşarım. Geçen düğüne gittik nasıl oynadım, şakır şakır oynarım... Kafama uygun birini bulursam, yoksa olmaz, mümkün değil. Gerçi daha çok çok erken, 6 ay oldu eşim öleli ama bir talibim de var. Ben onu istemiyorum ama o bana sakız gibi yapıştı. Telefon etti, konuştuk, “Bir de akşam geleyim de uzunca bir sohbet edelim” dedi. Daha huyunu suyunu bilmiyorum, evime gelecekmış. 3 aydır tanıyorum ama evime hiç almadım. Telefonda diyor ki evine kabul eder misin? Ben de düşünmem lazım dedim. Boyu hemen hemen 1.70, etine dolgun. “Sana hayatı bambaşka yaşatırım, ikinci baharımız olur” diyor bana. Onun eşi de vefat etmiş, 6 sene oluyormuş. “Ben seni 4 aydır takip ediyorum” dedi. “Konuşman, giyimin, oturuşun, kalkışın, çok hoşuma gidiyor” diyor. Belki de beni her yerde takip ediyor. Antalya’da yazlığı var. Dikmen’de evi var. Ama ben ev, mal aşığı değilim. Ben insan aşığıyım. Benim zaten maddi durumum iyi. Olursa, bir yüzük takarız bir de nikâh yaparız. “Dilediğin yere götürürüm seni” diyor, “Ankara’da istemiyorsan başka taraflara gideriz” diyor. Dedim ki “şansa bak şansa”. Biraz bana benziyor gibi, neşeli, kahkahalı, uyumlu. Efendi, gerçekten çok çok beyefendi birisi. Isınmasaydım zaten konuşmazdım. Bana diyor ki “seni gördüğüm an bana elektriklenme geldi”. Ki saklamam ben de onu görünce elektriklendim (dakikalarca kahkahalar). Şimdi bu akşam gelirse, onunla ben düzgünce konuşacağım. Eğer ciddiye, beni mutlu edecekse, “eğer böyle olmadı, git” demeyecekse, çünkü ben asla boşanmayı falan düşünmem. Öbür eşimle evliliğim 40 yıl sürdü, mutluydum. İyiydin, 3 tane çocuk verdim ona ben. Hamiyet, 61, Ç, İlkokul, Memur-Emekli, Dul, Üst

Hamiyet’in aksine kocasını çok erken yaşta kaybetmiş ve uzun yıllar boyunca kardeşi ve onun ailesiyle yaşamak zorunda kalmış Fadime ise daha önce gelen evlilik tekliflerini kabul etmemiş olmanın pişmanlığını yaşamaktadır:

Ben daha 30 yaşındayken kocam öldü, o zaman işte kardeşimle yaşamaya başladım, evlenmedim, ahh evlensem olmaz mıydı? Bak o büyük pişmanlık, isteyenim de vardı, gençtim de, şimdiki aklım olsa hemen evlenirdim, içimde kaldı. Bir hayat arkadaşı şart. En azından doktora giderken yanında olacak biri. Bu saatten sonra beni kim ne yapsın, ben eşi ne yapayım? Şimdi hürmet görmeyi bekliyor insan. Çalışmazsam olmaz, kardeşim bakar belki de karısı surat eder, huzur bozulur, niye gidiyorum ben her sabah böyle tin tin tin. Ayrı bir evde oturmayı isterdim ama işte orada da yalnız kalmak zor. Evlenmediğim için çok pişmanım, hiç değilse bir çocuğum olsaydı. Hayatımı ona adardım. Dizlerim için ameliyat olmam gerekiyormuş, son haddine kadar bekleyeceğim, ameliyat olursam kim bakar bana, kimim kimsem yok. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

4.4.6. Teknoloji Kullanamama

Teknoloji kullanamama da yaşlı bireylerin şikâyet ettikleri sorunlardan biridir (f:15). Görüşmelerde elde edilen verilere göre orta yaşlarından itibaren özellikle mesleki gereklilikleri nedeniyle bilişim teknolojileri kullanan bireyler yaşlılıklarında da gelişen teknolojiye daha kolay uyum sağlayabilmekte, teknolojinin hayatlarını kolaylaştırıcı etkisinden keyifle söz etmektedirler. Bu bireyler son yıllarda

hayatımıza giren akıllı teknoloji uygulamalarının sunduğu kolaylıkların da farkındadırlar:

Bizim ilkokul zamanımızda Fransızca eğitimi vardı, İngilizce eğitim almadık ama daireye gelen her şeyde, bilgisayarlar da falan hep İngilizce gerekiyor, İngilizce bilen arkadaşlar bize hava atıyor, gittim müdüre “Bize ayrımcılık yapılıyor” dedim. “Seni kursa göndersek gider misin?” dedi, “6 ay sonra bu işyerinde Türkçe konuşmayacağım” diyerek kursa başladım, çok yoğundu, geldiğimde gördük ki ben o hava atanları fersah fersah geçmişim. Bilgisayarın yeni yeni geldiği yıllar, çok işime yaradı bu İngilizce. Computer diyorduk daha o zamanlar, ben bakanlıklara bile gidiyordum bazı programlarda yardımcı olmaya, çalışmalar yapmaya. Paket program falan nerde buluyorsun o zaman, kendimiz yazıyorduk programı, devamlı kendimizi yetiştirmek, yenilemek gerekiyordu. Fransızcam vardı, İngilizcem de oldu, yeni bir program çıksa hemen öğrenmeye çalışırdım. Şimdi onların faydasını çok görüyorum. Akıllı telefon da kullanıyorum, bilgisayarda da işlerimi yapıyorum, teknolojiden uzak değilim. İnternette sıkıntı çekmem. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Ben iyi bir ev erkeğiyimdir, ev işlerini yaparım. Yıllarca yalnız, tek başıma yaşayabilirim. Kimseye de ihtiyaç duyacağımı sanmıyorum. Her şeyimi yaparım, buna teknoloji de olumlu yönde katkı sağlıyor, her şeye ulaşabilmek mümkün. Bilmem gerekenler için interneti kullanırım, sürekli araştırırım. Kahraman, 61, YK, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Orta-üst

Ancak, bireylerin bir kısmı basit fonksiyonlu da olsa cep telefonlarını, hatta çamaşır, bulaşık makinesini bile kullanamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum okuma yazması olmamadan kaynaklandığı gibi daha önce nasıl kullanılacağını gösteren, ilgilenen birileri olmadığı için hiç teknoloji kullanımı imkânı bulamama, öğrenemeyeceğini düşünme, alışkanlıklarını değiştirmek istememe ve deneyip de öğrenemeden de kaynaklanabilmektedir. Bu bireyler teknolojiyi sevmediğini iddia etme, yararlılıklarını görmezden gelme veya kötüleme eğilimindedirler:

Teknolojik bir şey kullanamam, telefonda mesaj atmaya bile bilmiyorum. Elektronik eşyaları falan kullanamam. Bilsek iyi de kafamıza yer etmiyor artık. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Teknolojinin dili falan zor geliyor bana. Geçenlerde bir ekmek yapma makinesi aldık. Ya ununu fazla koydum, ya kabartma tozunu, yapamadım. Üzerindeki yazılar Türkçe değildi öyle olunca çocuklara soruyordum sürekli ama olmuyor, alışamıyorsun, malzemeler boşa gidiyor, sonra geri iade ettik, başka bir şey aldık. Çok yapamıyorum onlarla. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

İnternet, bilgisayar konusunda çok beceriksizim. İsterdim kullanabilmeyi ama ihtiyaç veya bağımlılık hissetmiyorum, ne işime yarar internet benim? Faturam cebimde olmalı, elimle ödemeliyim, internetten ödersem gözüm görmediği için içim rahat etmez, Musa, 61, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, Evli, Üst

İnterneti, bilgisayarı katiyen sevmiyorum zaten. Kullanmadığım için de hayatımı zorlaştırmıyorlar. Ben okuma hastası bir insanım. Boş vaktimin hemen hemen %80'i

okumakla geçer, ne işim olur teknolojiyle? Mesut, 74, Ç, Üniversite, Gazeteci-emekli, Evli, Orta-alt

Telefonum var da kendi numaramı bile bilmem. Arayan olursa açar konuşurum. Mesajmış, internetmiş onları bilmem. İşim de olmaz. Ev aletlerini, makineleri, fırını hep bilirim, bilgisayarla internetle alakam olmaz. Bu aletler çıkınca insanlar da değişti. Ortalık bozuldu. Her pislik var şimdi, saf temiz kalpli insanlar gitti, şeytan kalpliler türedi. Ortalık kötü. Tavuk ölüsü gibi adam ölüyor, biz terör ne bilmezdik, alıştık şimdi, eskiden 1 şehide nasıl üzülmüydük, şimdi günlük olay oldu. İşte 15 Temmuz'u gördük, eskiden olur muydu böyle şeyler? Gülseren, 61, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

İnternet, bilgisayar, akıllı telefonla bir işim yok benim, sıkılıyorum onlardan. Dışarı çıkıp dolaşıyorum ben, tiyatroya, sinemaya gidiyorum. Nuran, 61, Ç, Okuyabilir, Sigortadan emekli, Dul, Üst

Benim internetle, bilgisayarla ne işim olacak? Zaten çocukların bile ne işi olur anlamıyorum, oturup ders çalışmıyorlar da hep telefonla internetle uğraşıyorlar. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

İnternetimiz yok bizim, zaten bilmiyorum kullanmayı da, bir ihtiyaç da hissetmiyoruz. Benim hayatımı kolaylaştıracağını da zannetmiyorum. Yapmak istediklerimi yapıyorum, ne katacak ki bana? Kitap okumayı seviyorum mesela, kitap okurum. Boş zamanlarımı onunla değerlendiririm. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Genellikle eğitim seviyesi yüksek bireylerin teknolojiye ilgi duymalarına rağmen sağlık sorunları veya önceden kullanım alışkanlığı kazanmamış olmaları nedeniyle sınırlı bir kullanımları olduğu görülmüştür:

Bilgisayar aldım ama kullanamıyorum, gözüm de az görüyor zaten. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

İnterneti biliyorum, oğlum öğretti, facebook'u biliyorum, giriyorum. Köyün sayfasında akrabalarımınla konuşuyorum, oğlum fotoğrafımı yüklüyor ama başka karışık şeyleri bilmiyorum. Onun dışında da zaten evde gördüğün gibi teknolojik alet yok, televizyon izliyorum onu da hep izliyordum. Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

İnternet kullanmıyorum, az biraz İngilizcem var, okuma yazmam var aslında kullanırım istesem ama gerek olmuyor, haberleri zaten gazeteler yazıyor, televizyonda izliyorum. Geçen kızım akıllı telefon almış ama mesela whatsapp diye bir şey varmış, kızım kullan diyip duruyor, whatsapp nasılsın demek değil mi İngilizce'de, anlatıyor baba mesaj yazmak için diye, harflere dokunurken yandaki harfe de dokunuyorum beceremiyorum. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Aşağıda 4.4.9. Okumazyazmazlık başlığında ele alınacağı üzere ülkemizde giderek azalsa da özellikle yaşlı nüfus içinde okumazyazmazlık sorunu devam etmektedir. Okumazyazmazlık sorunu giderek azalmasına rağmen yaşanmakta olan bireyleri bekleyen benzer bir sorun vardır. TÜİK (2017) verileri 65 üstü bireylerin internet kullanım oranlarında artış olduğunu gösterse de 2012 yılında %3.6 olan internet kullanım oranı 2016 yılında ancak %8.8'e yükselebilmiştir. İşlevsel

okuryazarlık bugünün yaşlılarının sorunu olduğu ve onları başkalarına bağımlı yaptığı gibi günümüz orta yaşlıları da teknolojik gelişmelerin baş döndürücü bir hızla arttığı çağımızda teknoloji okuryazarlığı ve kullanımı konusunda yetersiz kalmaları durumunda yaşlılıklarında ciddi sorunlar yaşayarak başkalarına bağımlı kalabilirler. Bugünün yaşlısının çok da büyük bir ihtiyaç olarak görmediği veya görmezden geldiği teknoloji kullanımı orta yaş dönemi bireylerin teknoloji kullanım alışkanlıkları değerlendirilirken tekrar ele alınacaktır.

4.4.7. Yaşlı Yakınına Bakım Verme

İnsan ömrünün giderek artması sonucu yaşlılık dönemindeki bireylerin ileri yaşlılık dönemindeki ana babaları da hayatta olabilmektedir. Geleneksel toplum yapısında bakıma muhtaç ana babaya bakmak çok yaygın bir durumdur. Huzurevleri ve bakımevlerinin henüz toplumca kabul görmüş kurumlar olmaması (Alataş, 2012; İçli, 2010; TÜİK 2017) da bu geleneksel yapıdan kaynaklanmaktadır. Çalışma kapsamında görüşülen yaşlıların 12'si yaşlı ana baba veya başka bir yakınına doğrudan bakım vermiş veya hâlâ veren kişilerdir. Diğer katılımcılardan da komşuları, kardeşleri veya başka yakınlarının yaşlılarına bakım sürecini yakından gözlemleme şansı olanlar vardır. Bu katılımcıların aktardıklarına göre yaşlı yakınına bakmak kendileri de yaşlılık dönemini yaşamakta olan bireyler için oldukça zorlu; önceden hazırlanılması, profesyonel ve manevi destek alınması gereken bir süreçtir (f:13). Katılımcı ifadelerinde geçen kodlar sınıflandırıldığında yaşlı yakınına bakım veren yaşlıların bakım konusunda kendilerini yetersiz hissettikleri (f:8), kardeşleriyle sorun yaşadıkları (f:5) ve kendi hayatlarından ödün vermek zorunda kaldıkları (f:5) ortaya çıkmıştır. Üç başlık altındaki sorunları da tecrübe etmiş Aynur'un ifadeleri yaşanan zorlukları özetler niteliktedir:

Annemin bakımını üstlenmiş olmak çok zor. Birkaç yıldır da Alzheimer hastası. Seve seve bakmaya çalışıyorum ama onun o hali, bazı şeyleri düşünememesi, algılayamaması, elimden bir şey gelmemesi beni çok üzüyor. Ona bakıyorum, ben de mi böyle olacağım diye düşünüyorum. İnşallah olmam, çünkü o çok mağdur. Allah kimseyi o durumlara koymasın. Ayrıca beni eve bağlıyor ister istemez, bırakamıyorum onu. Çok zor gerçekten. Fiziki olarak kaldır oturt, altını bağla, temizle. Banyosunu yaptır, sürekli "elini yıka" diyorsun, etrafı batırıyor. Stresi de çok fazla, hele de Alzheimersa seni hiç dinlemiyor, sen ne söylersen söyle kafasına göre gidiyor. Hiçbir şey umurunda değil. O insanı çok zorluyor. Bir de kardeşlerimin hepsi bakmakta gönüllü olmuyor, kardeşlerim olsa eşleri olmuyor, bizim birbirimizle aramız bozuluyor, birbirimizden en çok destek göreceğimiz zamanda kavga edip bozuşuyoruz. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Yaşlı yakınına bakım sorunu ile ilgili ifadelerden ulaşılabilecek bir başka bulgu ise bakım işinin genellikle kadınlar tarafından üstlenilmesidir. Kadınlar kendi ana babalarına da eşlerinin ana babalarına da bakmaktadırlar:

Annem bizde kaldı yıllarca, benim bir şikâyetim yok. Sağolsun eşim kendi annesi gibi sahip çıktı. Aladdin, 65, MA, Lise, Esnaf-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

Yıllarca köyde hanım, babama baktı. Diğer kardeşlerim bakmadı, hanım baktı sadece. Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

Kaynanama da kayınbabama da baktım, bel fıtığı oldum, kaldırıp indirmekten. Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

Kayınvalidem bakıma muhtaç. Kayınbiraderle nöbetleşe bakarız. Diğerleri ilgilenmezler. Doğruyu söylemek gerekirse ben de yardımcı olmuyorum. Eşim bakıyor annesine. Huzurevleri şart, sayıları artmalı. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

4.4.7.1. Bakım Verme Konusunda Yetersiz Hissetme

Yaşlı yakınına bakan bireylerin bakım konusunda bir eğitimi olmaması, genellikle ilk kez karşılaştıkları bir durum karşısında deneme yanılma yoluyla deneyim kazanmalarına ve profesyonellikten uzak, duygusal bir sorumluluk altına girmelerine neden olmaktadır. Ayrıca, bakım konusunda yardım alınan bakıcılarla yaşanan sorunlar ve kamu imkânlarının yeterli olmaması veya sağlanan imkânlardan haberdar olmama da bireyleri çaresiz bırakan durumlardır. Ancak, Cafer'in ifadeleri yaşlı yakınına bakım verme ve sağlanan imkânlardan haberdar olmamanın neden olduğu sıkıntıları bizzat tecrübe edenlerin bile haklarını veya sunulan imkânları araştırma konusunda ne kadar pasif davrandıklarını gözler önüne sermektedir. Kendisi de yaşlılık döneminde olan ve hastalıklarından şikâyet eden birisi olmasına rağmen bakıma muhtaçlık durumunda başvurması gereken kurumu, sağlanan imkânları bile öğrenmeye gerek duymamıştır:

Kayınvalideme baktık senelerce. Hepimizin başına gelebilecek bir durum olduğu için saygıyı eksik etmedik. Valla insana bakmak çok zor. Yakının olursa bakarsın ancak, başkasına bakılamaz bence. Parayla falan yapılacak iş değil, kendi özünden olursa mecbursun, bakacaksın ama. Devletin imkan vermesi lazım hatta bakması lazım. Biz ancak kendi gücümüzle bakabiliyoruz o da yeterli gelmiyor. Şimdi bazı düzenlemeler yapılmış diyorlar ama emin değilim, onlar da ne kadar gerçek. Bir akrabamız hasta karısına bakıyordu, onun da işi yoktu, aylık veriyordu devlet, onları duydum da devlet mi veriyordu aylığı, belediye mi bilmiyorum ama. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Annem rahatsızdı bakacak kimse yoktu, benim yanımda kaldı kardeşimin kızlarıyla falan hep birlikte baktık. Ama yaşlı bakımı hastanelerde, doktorlar, hemşireler gözetiminde, daha steril ortamlarda yapılırsa daha sağlıklı olabilir. Tuvaletini altına yapıyordu baya zordu ama hallediyorduk. İnsan keşke onu daha fazla mis kokulu çarşafalarda yatırabilseydim, keşke ona daha güzel meyveler yedirebilseydim, daha güzel bakabilseydim diyor, keşke yanımızda olsa, köşesinde yatsa, konuşmasa ama yine de yanımızda olsa diyor... ama ne yaparsın ölen geri gelmiyor. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

Anneme baktıkça yaşlanınca ben de hasta, bakıma muhtaç olacağımı düşünürdüm. Bu da panik atağımı tetiklerdi sürekli. Hiç yüksünmedim bakarken ama elimden daha iyisi gelmediğinde, krizi geldiğinde ne yapacağımı bilemediğimde üzülüyordum. Mücella, 72, YK, Lise, 10 yıl çalışıp bırakmış, Evli, Üst, BV

Kaynanama baktım yıllarca. İdrarını kaçırırdı. O haliyle gelir yanımıza otururdu. Bez sardırılmazdı. Çocuklara televizyon seyrettirmezdi. Çabuk sinirlenir, bağırıp çağırırdı. Bastonla vururdu hepimize. Bakana zor ama bakılana da çok zor. Ağlardı, sızlardı. Evini ocağını bırakıp gelmiş. Oğlunun evi de olsa kendi evi gibi olmaz. Köyünü, komşularını sayıklar dururdu. Kocasını ölmüş, çocukları ölmüş zaten onların acısını atamamış. Gece kalkar bas bas bağırırdı. Ziyaretine geldiler sanardı (zannederdi), göremeyince daha çok bağırırdı. Gençliğinden beri nöbetleri olurmuş, abisi bıçaklayınca korkudan aklını yitirmiş, bir nöbeti geldi mi 3-4 ay yatarmış, öyle öyle bir ömür çekmiş kadın, sonra da Alzheimer oldu işte. Çileliymiş hayatı çok. Kocasını ölüncede iyice kötü oldu. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

4.4.7.2. Kardeşlerle Sorun

Yaşlı ana babaya bakım verme konusunda dile getirilen bir başka sorun bütün kardeşlerin bakım konusunda gönüllü olmaması ve bakım işinin bir veya iki kardeş üzerine kalmasıdır. 2011 yapımı yerli sinema Çınar Ağacı'nda da ele alındığı gibi genç yetişkinlik çağlarında olan çocuklar mesleklerinde başarı, evliliklerinde de ilişkilerini geliştirme peşinde koşarken 'yaşlı ve muhtaç' birinin sorumluluğunu üstlenmek istememektedir. Orta yaş dönemindeki çocuklar da kendi sorumluluk ve sorunlarıyla uğraşırken ana babalarından yalnızca yardım bekleme tavrı içindedirler. Dolayısıyla bakım işi kardeşler arasında ya sırayla yapılmakta ya da anne babayla daha iyi ilişkiler kurmuş, diğerlerine göre daha gönüllü, değilse bile daha merhametli olan kardeşe kalmaktadır. Bu durum da kardeşler arasını açmakta ve derin küslüklere neden olabilmektedir:

Yıllarca köyde hanım, babama baktı. Diğer kardeşlerim bakmadı, hanım baktı sadece. Babam bir köşede yatardı, hani köy yerinde zor tabi tuvalete falan gitmesi. Tuvaletten başka bir zorluğu yoktu ama sadece benim babammış gibi tek ben baktım, gelirlerdi "bir şey var mı" diye sorarlardı, giderlerdi. Ağabeyim mesela, babamın son günleri, hani iyice elden ayaktan düşmüştü, ben isteyken bir gün babamı sırtına almış gitmiş

notere, tüm malı mülkü üzerine yapmış. Sen düşün gerisini artık. Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

Annem bizde kaldı yıllarca, benim bir şikâyetim yok. Sağolsun eşim kendi annesi gibi sahip çıktı. Ama kardeşlerimden bir destek görmedik. Hepimizin annesi ama sadece benim annemmiş gibi davrandılar. “Annem seni çok sever, senden ayrılmak istemez ağabey” derlerdi, “Sordunuz mu hiç? Belki sizi de seviyordur, sevmiyorsa da sevdiren” diyemiyorsun. Gerçi alıp gitmek isteseler de ben izin vermezdim ama insan bir destek bekliyor, maddi değil ama gel bir gönlümü al, moral ver... eşlerini bahane ettiler, çocuklarını bahane ettiler. Bizim sıkıntımız yok muydu, vardı ama çok şükür annemizi ele güne muhtaç etmedik. Küs değilim ama kırgınım. Aladdin, 65, MA, Lise, Esnaf-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

4.4.7.3. Kendi Hayatından Ödün Verme

Yaşlı yakınına bakım veren bireylerin dile getirdikleri sorun başlıklarından bir diğeri de bakım sürecinde kendi aile, sosyal ve ekonomik hayatlarından ödünler vermek zorunda kalmalarıdır. Ayrıca bireylerin üstlendikleri ağır sorumluluk yaşama sevinçlerini azaltırken yakınlarının zor durumlarını görmek kendi gelecekleri hakkında da olumsuz düşünceler geliştirmelerine ve psikolojik olarak bir çöküntü yaşamalarına neden olmaktadır:

Bizim bir komşumuz vardı ona baktık. Şişman bir kadındı, bacağı kırık, platin de tutmadı, kimi kimsesi yoktu, emekliydi, yürüyemez, dışarı çıkamazdı. Neredeyse 10 yıl baktık biz ona, kapı bir komşumuzdu, çayını, suyunu dahi biz verirdik, bir gece yataktan düşüp öbür bacağı da kırış, hastaneye götürdük sonra huzurevine yatırmak zorunda kaldık. Ziyaretine giderdik sık sık, sizin melemen çok özliyorum derdi, evden melemen götürürdük... Tabii çok zor oluyordu. Fiziksel olarak zaten zor, indir bindir, eşim yardımcı oluyordu mesela, bel ağrısı çok çekerdi. Bir de sorumluluğun var, hem kendini hem onu düşüneceksin, kafana göre bir yere gidemezsin, onu götüremezsin. Çok zor bir iş. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

Kaynanama da kayınbabama da baktım, bel fıtığı oldum, kaldırıp indirmekten. Eve misafir alamıyorduk, kimseleri çağırıyamıyorduk, bir yere gidemiyorduk, sürekli evde sürekli evde. Bir de bana çok çektiriydiler yani. Ona rağmen kimse bakmadı, ben baktım yine. Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

Solmaz'ın 20 yıl boyunca felçli kalmış annesinin hikâyesi bireyin bakıma muhtaç bile olsa hayata bağlı kalabilmesinin hem kendini hem çevresini ne kadar rahatlatığının hüznünlü ama güzel bir örneğidir:

Biz 3 erkek, 1 kız, dört kardeşiz. Ben bekâr olduğum için anneme bakması gereken kişi oldum. Annem yüksek tansiyona bağlı olarak felç geçirmişti. Çokbilmiş bir doktor ısrarla ameliyat etmek istedi. Özel bir hastanede çok yüklü bir ücretle ameliyat ettikten sonra tedavisinin mümkün olmadığını söylediler. 6 ay yaraları iyileşmedi ve göğsünden aşağısı da tutmamaya başladı. Babam asker olduğu için GATA'ya yatırdık, tedavisi tamamlanınca 6 ay da Bursa Askeri Hastanesinde tekerlekli sandalyeye binip inmeyi, idrarını kontrol edebilmeyi öğrettiler. Hayatı hep tekerlekli sandalye ile ve bakıma

muhtaç geçti. Geceli gündüzlü bakımını yapan bir bakıcı tutmuştuk. İzmir’de deniz manzaralı evimizde kalmayı çok istiyordu ama ben burada çalıştığım için mecburen benim yanımda kalıyordu, apartmanda beni diri diri mezara koyuyorsunuz diye derlenirdi. Çok zor bir yaşamdı, kendi başına tekerlekli sandalyesine geçip evde dolaşabiliyordu ama çişini yaptığıнын farkına varamıyordu. Dürbünü vardı, İzmir’e gittikçe İzmir körfezini gözetlerdi. Hangi vapur vaktinde geldi, hangisi kaç dakika geç kaldı hepsini bilecek kadar ilgilenirdi. Hayata bağlılığını hiç yitirmedi. Cuma günleri apartmandaki komşuları toplar Cuma duası ederlerdi. Benim gibi çok örgü örerd. Bayramlarda çocuk esirgeme kurumundaki çocukların sayısına, cinsiyetlerine, yaşlarına, boylarına göre rengârenk hırka yelek örerd. Onlar da evimize gelir elini öper, bayramlaşırlardı. Tekerlekli sandalye hayattan bağıni koparamamıştı. Balkonda, terasta çiçekleri vardı... Takma dişleri vardı ama bozulduğunda dişçiyi eve getirip ölçülerini aldirmek zorunda kalıyordum. Belinden altı sürekli açık kalmak zorunda olduğu için giysilerini benim dikmem gerekiyordu. Önü uzun, arkası kısa giysiler tasarlayıp dikiyordum. Annem bakımevine gitmeli diye hiç düşünmedim çünkü annem zaten kendini bakıcısı yardımıyla çok güzel idare ediyordu. Ağabeyim, yengem, yeğenlerim de çok destek oluyorlar yalnız bırakmıyorlardı. Kardeşim sporcu olduğu için anneme sürekli spor yaptırdı, kol kaslarının sürekli güçlü kalmasını sağladı böylece kolları yardımıyla birçok işini kendi yapabiliyordu. Kendisiyle, çevresiyle, komşularıyla barışık bir insandı. Öyle bir insanı bakımevine götürüp üzmenin alemin de yoktu. Hastalığın ilk ve son zamanlarında eve doktorlar hemşireler geldi tabii ama onun dışında biz birbirimize yetiyorduk. 74 yaşında hastanede bir hafta içinde vefat etti. Babam öldükten 10 sene sonra. Yani toplam 20 yıl felçli kaldı ama evimizde, kendi yuvamızda, komşularıyla, kendi becerileriyle yapabildiği kadar yaşayabilmesi ona mutluluk veriyordu. Bakımevlerini tabii ki hor görmüyorum ama evinde düzenini yürütmesi, bakıcıya yemek yaparken eşlik etmesi, soğanın yerini göstermesi, yağın miktarını söylemesi ona bir evine hakimiyet duygusu veriyordu. O çok zor hayatının mutlu anlarını böyle kovalıyordu. Toplumdan hiç soyutlamadı kendini. Bakana da zor yatana da zor sözünü bizzat yaşadım. Bakıcıyla da türlü sorunlar yaşadık. (Ağlamaya başladı ve detay vermek istemedi)... Annem sağlıklı olsa, hayatım normal akışında gidebilseydi elbette 75 m² bir evde oturmazdım. Ekonomik zorluğu neyse ama anneni tekerlekli sandalyede görmek çok daha zor, acı çekerken bir şey yapamamak. Kaldırılmak istediğinde gücümün yetmediği zamanlar. Felçli organlar bir de daha ağır oluyor. Annemin bakılıyor olduğu için de ayrıca bir üzüntüsü, bizi sıkıntıya soktuğu hissi vardı. Annem sayesinde biz sağlık konusunda çok bilinçlendik, damarını tutarak tansiyonunun yükselip yükselmediğini bildirdim. Masajlarını, hareketlerini öğrendik. Çocukları ziyaretini veya aramalarını aksatırsa üzüldü. Ben de onlara arattırdım, mutlu olurdu. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Solmaz’ın bu anlatısından çıkarılabilecek oldukça önemli sonuçlar vardır. Öncelikle annesinin güçlü bir kadın olması, yardımcısına eşlik ederek işe yararlılık ve evine hakimiyet duygusunu sürdürmesi ve tüm zorluklarına rağmen olabildiğince bağımsız yaşama azmi Solmaz için de güzel bir örnek olmuş ve onun da oldukça olumlu bir benlik algısı geliştirmesine sebep olmuştur. Annesi gibi aktif bir yaşamı benimseyen Solmaz tüm görüşme boyunca olumlu cevaplar vermiş, araştırmanın raporlaştırılma sürecinde de anlatılarından en çok örnekler sunulan katılımcılardan biri olmuştur. Kardeşleriyle geliştirdiği güzel ilişki örneği dayanışmanın önemine;

kardeşinin, felçli olmasına rağmen annesine fiziksel etkinlikler yaptırması sporun her yaşta yararlılığına; annesinin, evinde kendince oluşturduğu düzen ise şartlar ne olursa olsun moralin yüksek tutulması gerektiğine ilişkin önemli örnekler sunmaktadır. Tüm bu süreçte Solmaz'ın da sosyal hayatından kopmaması kendisinin de sağlıklı bir psikolojiyle yaşlanmasına katkı sağlamış görünmektedir.

4.4.8. Yakınların Ölümü

Esasında yaşlılıkla ilişkilendirilen sorunlar ve yalnızlık başlıklarıyla da ilişkilendirilebilecek bu tema ayrı bir başlık olarak değerlendirilmiştir. Çünkü yaşlılıkla ilişkilendirilen sorunlar katılımcıların bireysel sorunları ile ilgiliyken bu başlık doğrudan bireysel bir sorun olarak değerlendirilmemiştir. Aynı şekilde yalnızlık teması da bireylerin eşlerinin ölmesi veya çocuklarının evlenmesinden kaynaklı ve bireyin yaşantısını doğrudan etkileyebilecek durumların neden olduğu sorunları içermektedir. Bu başlık altında ifade edilen ölümler ise katılımcıların kardeşleri, akrabaları veya arkadaşlarının vefat etmelerini yaşam konforunu azaltan psikolojik bir sorun olarak gördüklerini ortaya koymaktadır (f:9). Büyük küçük herkes için travmatik etkileri olan yakınların kaybı, yaşlılık dönemlerindeki bireyler için ölüme yaklaştıklarını hissettirdiğinden olacak daha trajik bir hal alabilmektedir. Bazı bireyler uzun süre önce vefat etmiş anne babalarını bile son zamanlarda sık sık hatırlamaya başladıklarını ve geçmiş yaşantılarını sorguladıklarını ifade etmişlerdir:

Yaşlandığında ailendeki, çevrendeki küçüklerin evlenip evini ayırdığını, büyüklerin de teker teker ölüp gittiğini ve bu dünyada daha da yalnız kaldığını görüyorsun, üzülyyorsun. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Babam annemi dövüp evi terk etmişti, hiç affedemedim onu, ikisi de öldüler yıllar önce ama yaşım ilerledikçe aklımdan çıkmaz oldular. Özliyorum sanırım. Ümit, 72, Ç, Üniversite, Doktor-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst

İki gözümde de katarakt vardı, ameliyat oldum. Kardeşlerim ölünce ağlaya ağlaya yordum gözleri. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Acılar, sevdiklerinin öldüklerini görmek çok zor. Rüyalarına girer, gözünün önünden hiç gitmezler. Annem taa 1986'da öldü hâlâ unutamadım ama son yıllarda daha sık aklıma gelir oldu. Kardeşimin ve annemin ölümü çok üzüyor beni. Çünkü annemi çok üzdüm ben sağ iken. Şimdiki aklım olsa üzmezdim (ağlıyor). Melek gibi annem vardı benim. Şimdi ise sevdiklerimden birkaç kişi kaldı. Aklıma düştüklerinde hemen ararım, bir sıkıntıları var mı sorarım. Mücella, 72, YK, Lise, 10 yıl çalışıp bırakmış, Evli, Üst, BV

4.4.9. Okumazyazmazlık

Bireylerin ifadelerinden okuma yazma bilmemenin yaşlıların başkalarına bağımlılığını en fazla artıran sorun olduğu anlaşılmıştır. Ancak, tahmin edileceği üzere okuma yazma bilmeme sadece okumazyazmaz bireylerin dile getirdiği bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Bu sorunu sadece okuma yazma bilmeyen beş kadın katılımcının dile getirmesi onların bu sorunu çok derin bir şekilde hissetmeleri ve okuma yazma bilenlerin bu sorunun önemini farkında olmamaları ile açıklanabilir. Okumazyazmazlığın bireylerin birçok yönden sınırlı bir hayat sürdürmelerine neden olan boyutu katılımcıların ifadelerine şöyle yansımıştır:

Merdaneli çamaşır makinesine alışkınım ben, onu iyi bilirdim, şimdi çamaşır, bulaşık makinesi kullanamıyorum. Onları okuyazarlar kullanabiliyor, ben bilemiyorum. Gelin, torun yapıyor o işleri ben yapamıyorum. Okuma yazmayı öğrenseydim çok iyi olurdu. Telefonu falan hiç anlamıyorum. Yemeğimi yaparım, yatağımı yaparım, düzgün giyinirim, ufak tefek temizlik yaparım, evi süpürürüm ama çamaşır, bulaşık makinesini kullanamam. Nereye gideceğimi anlatan olursa fatura falan da yatırırım ama anlatmaları lazım. Bir okuyazara sorup danışıp yaparım. Okuma yazma şart. Ayşe, 72, YK, Okumazyazmaz, İşçi-emekli, Dul, Orta-alt

Hiçbir elektronik eşya kullanamam. İki televizyonumuz var, birini açmayı öğrenirsem öbürünü unutuyorum, onu öğrenirsem öbürünü unutturum. Bi' belleyemedin diye söylenip dururlar. Çok gösterdiler de aklımda tutamadım hiç. Telefon, bilgisayar falan hiç bilmem. Okuyabilmeyi çok isterdim. Hep birileri götürür getirir beni. Okuma yazma olmayınca bir yere çıkılmıyor. Kırık dökük okusam, dolmuşu okuyabilsem, bir akrabamı arayabilsem ne iyi olurdu. Kimseyi arayamam şimdi. 6'ya kadar kaydettiler çocukların numaraları, onlara basar ararım. Benim akranlarım hiç gitmedik okula, köyde bizden sonrakileri gönderdiler. Şeker hastasıyım iğne vuruluyorum, ölçümlerde şekerin kaç çıktığını bile bilemiyorum. İlla adamı bekleyeceğim ya da torunlar gelecek de onlara soracağım. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Evdeki işlerimi yaparım kendim, yemek, temizlik gibi; ama dışarıdaki işleri yapamam. Bir dolmuşa binemem sormadan, tek başıma. Durdurup sorarım, bazı şoförler bağırır, çağırır, durdurdum diye. "Gözün kör mü baksana" diyorlar, gözüm görüyor da okuyamıyorum işte. Bazen şöyle işten çıkınca yoruluyorum, bugün dolmuşla gideyim diyorum, durağa gelince vazgeçiyorum, amaan boşver gene bir şey derler, bağırırlar diyorum, yürüyerek geliyorum. Durakta biri olursa ondan yardım alırım yoksa yapacak bir şey yok. Maaşı çekerken de gide gele beni tanıyan bir görevli oğlan var o hemen yardım eder. Şimdiye kadar hiç fatura falan yatırmadım, zora kalırsam sora sora yatırırım. Ha bir de belediye yaşlıları yazın tatile götürüyormuş, bazen de Konya, Çanakkale gibi yerlere geziler oluyormuş, hiç haberim olmadı, nerden bileyim, gidemedim hiç. Yazmışlar sağa sola asmışlar da okuyamayınca... Okumamışlık gerçekten zor. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

Çarşıya gidemiyorum, alışveriş yapamıyorum, gözüm kalıyor her şeyde. İlkokula gittim ben aslında, okuma yazmayı, toplamayı çıkarmayı öğrendim, salak gibi bıraktım, unuttum gitti. Fatura falan yatıramam, bankada bir iş yapamam. Nejla, 71, YK, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Görüldüğü üzere temel okuma yazma becerileri olmayan bireylerin ev aletlerini kullanamamadan sosyal hayata katılamamaya kadar birçok kısıtlılığı vardır. Bu da onların sürekli olarak aile bireyleri veya başka yakınlarına bağımlı bir hayat yaşamalarına ve sık sık da küçük görülmelerine, hakarete uğramalarına neden olmaktadır. Yaşlılığa hazırlık eğitimleri kapsamında okumazyazmaz bireylerin en temel olarak alması gereken eğitim okuryazarlık eğitimi olmalıdır.

Sonuç olarak yaşlılık dönemindeki katılımcıların yaşlılık algılarının olumsuz olmasının yaşlılık döneminde karşılaştıkları sorunlardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bireylerin yaşlandıkça artmakta olan sorunlara karşı bilinçli bir hazırlıkları olmadığı ve farkındalık düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu durum yaşlılığa hazırlık kapsamında bireylerin farkındalıklarını artırmanın öncelikli hedef olarak belirlenmesi gerektiğini göstermektedir. Karşılaşılabilecek sorunlara ilişkin farkındalığın oluşması sonrası bilinç ve beceri geliştirici eğitimlere geçilebilir.

Katılımcıların yukarıda ifade ettikleri sorunlardan başka açıkça dile getirilmeyen; ancak katılımcı anlatılarından bir sorun olarak yaşandığı anlaşılan yaşlı ayrımcılığı bir sonraki bölümün konusudur.

4.4.10. Yaş ve Yaşlı Ayrımcılığı

Yaş ve yaşlı ayrımcılığı oldukça yaygın olmasına rağmen saptanmasının zor olması (Akdemir, Çınar ve Görgülü 2007) nedeniyle genelde farkına varılmayan bir sorundur. Alanyazındaki bu bilgiye paralel olarak; çalışma kapsamında görüşülen bireyler de ayrımcılığı karşılaştıkları bir sorun olarak dile getirmediklerinden günlük hayatlarında yaşlarından dolayı bir ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları sorulmuştur. Verilen ilk tepkiler genel olarak günlük hayatta ve toplumsal hizmetlerde ayrımcılık yaşanmadığı; ayrımcılık olan durumlarda da otobüste yer verilme, saygı duyulma, sırada öne geçirilme şeklinde pozitif ayrımcılık yapıldığı şeklindedir. Katılımcılar zaman zaman karşılaştıkları olumsuz tavır ve tutumları da ayrımcılık olarak değerlendirmemiş; zamanın değişmesi, kalabalık şehirlerde kimsenin kimseyi tanımaması, gençlerin kendi gençliklerine göre oldukça farklı bir yaşantısı olmasına bağlamışlardır. Ancak, aile içi ilişkiler ile dar çevrelerindeki sosyal ilişkilerinden bahsederken kullandıkları ifadelerden yaş ayrımcılığına maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bu durumda yaşlılara geniş çevrede ve toplum önünde

saygılı, dar çevrede ve yakın ilişkilerde ayrımcı bir tutumdan bahsetmek mümkündür.

Herhangi bir olumsuz ayrımcılıktan şikâyet etmeyen ve yaşlarına bağlı değişimlerin toplum içinde de kendilerine olumlu yansıdığını söyleyen katılımcıların ifadelerinden bazıları şöyledir:

Sadece bi' otobüste yer veriyorlar onu da pek istemiyorum ama ısrar edince oturuyorum. O zaman anlıyorum yaşlı olduğumu. Otobüste yer veriyorlar, sürekli "buyur amca buyur amca" diyorlar, "Ben yaşlı mıyım?" diyorum, gülüyorlar, oturuyorum ama insan yaşlandığını hissediyor o zaman da. Genelde saygılı insanlar. Öyle pek saygısızını görmedim. Davut, 74, YK, Lise, Polis-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst

İnsanlar saçlar beyazlayınca hürmet gösteriyor gibi, yolda çocuklar çarpınca falan özür diliyor ya da yardım etmek istiyorlar, öyle zamanlarda biraz duygulanıyorum. Çocuklarım daha çok ilgilenir oldu gibi sanki ya da ben ilgilerini sonradan fark ettim. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Gençler beni görünce hemen "amca gel otur" diyorlar yer veriyorlar, saçlar pamuk gibi olmuş, ordan kazanıyorum ben (kahkahalar) kötü bir şey görmedim, saygısızlığa, kötü söze rastlamadım hiç. Benim kimseye zararım yok, kimsenin de bana yok. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

Olumlu ayrımcılık var, yer veriliyor. Bana daha saygılı davranılıyor. Gittiğin yerlerde itibarın oluyor. Genel olarak saygı gördüğümü düşünüyorum. Haydar, 75, Ç, Yüksek lisans, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Ben yaşlandıkça olgunlaştığımı hissediyorum, çevreden de bu yönde tepkiler alıyorum, artık daha sözü dinlenir oldum sanki. Daha çok sevildiğimi, saygı duyulduğumu hissediyorum. Ailenin işlerinden çektim kendimi biraz, çocuklara karışmıyorum eskisi kadar ama onlar bana danışırlar sık sık. Türker, 61, Ç, Lise, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Günlük hayatlarında ve kişisel ilişkilerinde karşılaştıkları olumsuz tavır ve tutumları ayrımcılık olarak değerlendirmeyen ancak kendi gençlikleriyle kıyasladıklarında toplumda olumsuz değişimlerin olduğundan, zamanın değişmesinden, kalabalık şehirlerde kimsenin kimseyi tanımamasından ve gençlerin oldukça farklı bir yaşantısı olmasından şikâyetçi katılımcıların ifadeleri ise şöyledir:

Ayrımcılık hissetmiyorum. Ama gençler değişti artık, ben babamın yanında kafamı kaldıramazdım, şimdi gençler babalarıyla karşılıklı sigara içiyorlar, devir değişti. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

Bir ayrımcılık yok ama artık yaşlıya hürmet edeni görünce hayret ediyorum, azaldı onların sayısı. Saygısız olan çok eskiye nazaran. E tabii eskiden herkes birbirini tanırdı, çevreler küçüktü herkes birbirinin eksigine koşardı, şimdi kalabalık, kimsin nesin belli değil. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Haliyle saygıları artıyor, bana bir getirisi yok tabii, kendi halinde bir insan olduğum için. Yer verilir, öne geçirilir, saygı gösterilir. Eskiye nazaran toplumun saygısı azaldı tabii. Mesut, 74, Ç, Üniversite, Gazeteci-emekli, Evli, Orta-alt

Yok, ben doğrudan bir ayırım görmedim, otobüste falan yardımcı olurlar da, bizim günümüzde insanlık vardı, saygı sevgi vardı, şimdi yok öyle. Allah'ın selamını bile esirgiyor insanlar şimdi birbirinden. Bizim günlerimiz çok güzel günlerdi. Komşuluk da kalmadı. İyilerin de kökü kesilmedi daha tabii, iyiler de var. Gülseren, 61, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Katılımcılar ayrımcılık sorusuna verdikleri cevaplarda genel olarak bir ayrımcılıktan şikâyet etmeseler de görüşmeler sırasında verdikleri cevaplar aile içi ilişkiler ile sosyal ilişkilerde yaş ayrımcılığının sıklıkla yaşandığını ortaya koymuştur. Gençlik yıllarından beri kardeşi ve ailesiyle birlikte yaşayan Fadime çalıştığı yurttan ve günlük hayatta çok problem yaşamadığını ancak yaşı ilerledikçe evde eski ağırlığının kalmadığını ve giderek dışlandığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Ayrımcılık yapılmıyor. Hiç karşılaşmadım, okumam olmadığından dolmuşçulardan çok çekiyorum da o da yaşımdan değil. Allah var, gençler hemen yer verirler, hastanede zaten yaşlılar ilkin muayene ediliyor. Doktorlar "Teyze neyin var?" diye yumuşak yumuşak sorarlar. Yurtta da kızlarım "teyze teyze" diye peşimde koşarlar, daha ne olsun? Genel olarak bakarsan da toplumda iyi, saygılı davranan da var, kaba saba davranan da var. Ama komşulardan duyuyorum, gelinler kaynanasına hiç saygı göstermiyor. Bizim evin içinde de çok değişiklik oldu. Gençken fikrimi sorarlardı, bir şey yapacakları, alacakları, satacakları zaman mutlaka haberim olurdu. Şimdi hiiiç, herkes kendi halinde. O işler geçti artık. Bir yere gidileceği zaman beraber giderdik, şimdi çağırırsalar da ben gitmem bunlarla. Benimle bağırarak konuşurlar, hiç sabretmezler. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

Yine Fadime ve Emine'nin yaşlılığı tanımlarken kullandıkları ifadelerde aile içinde genellikle psikolojik boyutta ve sosyal izolasyon şeklinde görülen ayrımcılık örneklerine rastlamak mümkündür:

Gençlik daha iyi, gençlik gibi var mı yavrum! Gençken herkes yüzüne gülüyor, yaşlanınca kimse yüzüne bakmıyor. Bir şey istesen "Yaşlısın ne yapacaksın?" diyorlar. Bir yere götürmezler, "Sen yaşlısın yürüyemezsin" derler. Yaşlılık hiç iyi bir şey değil. Hâlbuki herkes yaşlanacak, niye böyle davranıyorlar? Yaşlılığın olumlu yanı olur mu be! Kime sorarsan sor. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

Zorluklar, kimsenin seni adam yerine koymaması geliyor aklıma. Çocuk da büyük de akli bir şeye ermez olarak görüyor. Tamam, aklımızın ermediği şeyler de var da bildiğimiz de çok şey var. Olanı biteni anlatmazlar. Biz de öyle yapardık kaynanaya, her şeye ağlamasın feryat etmesin diye. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Aile içinde çok otoriter ve saygın bir yeri olduğunu ifade eden Nuran ise komşularının yaşından dolayı giyim kuşamına müdahale ettiklerinden şikâyet

ederken sokak mitinglerine birlikte katıldıkları arkadaşının gülüp oynamasını ayrımcı bir dille eleştirmiştir:

Oturuyorsun başköşeye, saygın oluyorsun, seviliyorsun yaşlısın diye. Çocuklarım çok düşün bana. Hiç incitmek istemezler. Ben reyime hür bir insanım, kimse beni engelleyemez. İstedğin yere git, istediğin gibi eğlen derler. Otoriterim de ben, ağırlığımı koyarım. Onlar da beni dinlerler... Yaş geçti, istediğim gibi giyinemiyorum. Arada bir komşular karışır giydiklerime, dar tayt giyerim ben, çok severim, yakıştırmazlar bana kocaman kadın diye. “Size ne?” der geçerim, kısa kol da giyerim. Çekemeyenler var tabii. Onlara ne? Kışkırtıyorlar, kendileri yapamıyor ya... 14 gün şu Hamiyetle fetö mitinglerine geldik Kızılay’a, her gün akşam. O kalktı oynadı, güldü. Ben yapmadım. Benim çoluk çocuğun arkadaşları hep buralarda oturuyorlar, görseler ne derler? Ben ağırlığımı koymalıyım. Kendimi dağıtmam. Nuran, 61, Ç, Okuyabilir, Sigortadan emekli, Dul, Üst

Emekli olduktan sonra bir türkü barda müzisyenlik yapmaya başlayan Ümit başta giyim kuşam olmak üzere sosyal ilişkilerinde örtük bir ayrımcılık hissettiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

İnsanlar beni görünce şaşıyorlar, “bu deri ceketli, küpeli, saçları uzun moruk ne yapıyor burada” diye. Sanki bir şarkı söylediğimde eşlik etmezlerse şarkıyı beğenmediklerini düşünürüm de üzülürüm diye alkışladıklarını hiss ediyorum. “Bu adam bu yaşında çıkmış, bari alkışı çok görmeyelim” diyorlardır sanırım. Çünkü bence toplumun belli kalıpları var, insanlar sadece kendi başlarına gelecek olan şeylerden emin olduklarında saygı gösteriyor, mesela yaşlanacaklarını bildikleri için yaşlılara saygı gösteriyor. Samimi bir saygı değil tabii. Ümit, 72, Ç, Üniversite, Doktor-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst

İş hayatında da ev hayatında da eski günlerini aradığını ifade edenlerden biri de Orhan’dır. Onun sorunu yaşlandığı için kendisine eskisi kadar iş verilmemesi ve evdeki otoritesinin sarsılmış olmasıdır:

Bazı değişiklikler oluyor tabii, eskisi gibi iş vermiyorlar, yapabilir mi yapamaz mı, tamamlayabilir mi şüphesi oluyor herhalde. Yaşlandıkça farklı davrananlar da var. Kendi çocuklarımla bile eski saygısı yok, evdeki otorite bile onlara geçti. Gerçi ben onlara minnet etmem, hâlâ ayakta duracak haldeyim de. Orhan, 62, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Son olarak yaşlı annesine uzun süredir bakan Aynur, tecrübelerine dayanarak şimdi yaşaması da ilerde yaşından dolayı sosyal etkinliklere davet edilmeyip önce ayrımcılığa sonra da sosyal izolasyon ve yalnızlığa maruz kalacağı endişesini şu sözlerle paylaşmıştır:

Yaşlılara ayrımcılık yapıldığını düşünüyorum. Başta çevreniz eskisi kadar sizinle ilgilenmiyor. Ben faal bir insan olduğum için kendi gayretimle kopmuyorum sosyal hayattan, beni aramalarını, çağırma larını beklemeden ararım, giderim. Tabii bu şimdilik böyle. “Biraz daha yaşlanınca kapım çalınmaz mı, benimle konuşmak istemezler mi acaba” korkum var. Komşularım çok iyi, her zaman iletişim içindeyiz, birbirimizi yoklarız, hal hatır sorarız. Ama çok üzülerek söylüyorum yakın hısımlar arasında bir yakınlık kalmıyor, unutulma oluyor, gençlikteki samimiyet bitiyor.

Şimdilik daha yalnızlığa itilmedim ama zamanla olur gibime geliyor, çünkü bunu annemde görüyorum. Annem de çok faal biriydi ama üzümlere söylemeliyim ki bazen ağabeylerim bile, kendi çocukları bile aramıyor. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Katılımcı ifadelerine göre herhangi bir değişkene bağlı olmaksızın bütün eğitim ve ekonomi grubundan kadın ve erkeklerin yaş ve yaşlı ayrımcılığına maruz kalabildikleri anlaşılmıştır. Bu ayrımcılık genelde sosyal ilişkilerden dışlanma ve sosyal izolasyon şeklinde görülse de iş hayatında, giyim kuşam konusunda ve otorite sarsılması şeklinde de karşımıza çıkabilmektedir. Farklı ayrımcılık örnekleri, fiziksel, cinsel ve ekonomik istismar ve yaşlı ihmali gibi durumların dile getirilmemiş olması bu tür sorunların yaşanmamasından değil; sağlık durumu ve ileri derece yaşlılık nedeniyle bakıma muhtaç; geriatri, evde bakım gibi alanların çalışma konusu olan yaşlılardan bu çalışma kapsamında görüş alınmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim Nejla'nın aşağıdaki ifadeleri bakıma muhtaç durumdaki yaşlıların istismara ve ihmale ne kadar açık olduğunu bir göstergesidir:

Dolmuş çarptı, bacağım kırıldı, 6 hafta sırtüstü yattım hiç kalkmadan, altımdan aldılar, şimdi ağrıları geçmiyor. Şu bodrum katta oturan bir kadın var o baktı bana, çarpan adam söz verdi 1500 lira vereceğim diye bakma parası, kandırdı gitti, vermedi. Elim ayağım tutsa yapabilir miydi böyle?.. Bizim bir şey bildiğimiz yok yavrum, dolmuşçu ne masraflarını ödedi ne yüzüme baktı, kandırdı bizi gitti. Kızıma dedik hakkımızı arayalım diye "işim var" dedi, ilgilenmedi, bizim adam da yaşlı, ikimiz ne yapabiliriz? Cebimizden ödedik her şeyi, çektiğimiz de cabası, öbür dünyada alırız biz de hakkımızı. Nejla, 71, YK, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Bu ifadelere göre bireyler ayrımcılık, ihmal ve istismar kelimeleriyle ifade etmeseler de ayrımcı tepkilere maruz kalmaktadırlar. Üstelik bu ayrımcı tepkilerin gözlerden uzak, dar çevrede ve aile içinde daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Her yaştaki bireyin özgürlüğünü tehdit eden ayrımcılıkla mücadele için bireylerin özellikle sosyal dışlanmayla mücadele edebilecek bir bilince sahip olmaları ve başkalarına bağımlılıklarını en aza indirecek, yaşlarına uygun toplumsal etkinliklere katılım alışkanlığı kazanmalarının hayati öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

4.5. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşlılıklarında

Karşılaşacaklarını Düşündükleri İhtiyaç ve Sorunlara İlişkin Bulgular

Yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşlılık yıllarında karşılaştıkları sorunlar incelendiğinde üç önemli konuda orta yaşlardan itibaren tedbirler alınmasının önemi ortaya çıkmıştır. Buna göre orta yaş dönemlerinde karşılaşılan sorunlar çözüme

kavuşturulmadığında yaşlılık dönemlerine de taşınmakta ve bireylerin yaşama sevincini azaltmaktadır. Ayrıca, geleneksel toplum yapısının hâkim olduğu ülkemizde bireylerin özellikle yetişkin çocuklarının sorumluluklarını üstlenmeye devam etmeleri maddi manevi yüklerini ve kaygı düzeylerini artırarak yaşam kalitelerini düşürmektedir. Son olarak, orta yaşlardan itibaren yaşlılığa yönelik serbest zaman değerlendirme alışkanlığı ve sosyal çevre edinemeyen bireyler durağan, sınırlı ve içekapanık bir yaşam sürmektedirler. Orta yaş dönemindeki bireylerin bu üç konuya ilişkin durumlarının tespit edilmesinin yaşlanmaya hazırlık konusunda da belirleyici olacağı düşünüldüğünden katılımcılara yaşlılıklarında karşılaşacakları sorunlardan önce şu sıralar hayatlarını zorlaştıran şeylerin neler olduğu, çocuklarının sorumluluklarından ne zaman kurtulacakları ve günlerini nasıl geçirdikleri sorulmuştur. Ayrıca, benlik algıları ve yaşam memnuniyetleri hakkında ipucu vereceği ve diğer cevapları yorumlamada yararlı olacağı düşünüldüğünden hayatları boyunca öngördükleri amaçlara ulaşip ulaşamadıkları da sorulmuştur.

4.5.1. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşantılarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde, orta yaşlı katılımcıların yaşantıları ve kişilikleri hakkında fikir verebilecek ifadelerden olabildiğince fazla örnekler sunularak çalışmanın ilerleyen bölümlerindeki bulguların daha net değerlendirilmesi için orta yaşlı katılımcılarla yaşlı katılımcıların benzer ve farklı yönlerinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Orta yaşlı katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar analiz edildiğinde geleneksel değerlerin yaşlı gruptaki kadar olmasa da orta yaşlı katılımcılar arasında da hâkim olduğu, özellikle çocuk merkezli yaşam tarzının kolay kolay değişmeyeceği gözlemlenmiştir. Ancak, yaşlı gruptaki bireyler ile orta yaşlı bireyler arasında alışkanlıklar, yaşam tarzı, sorun algısı ve çözüm arayışı arasında önemli farklar olduğu görülmüştür. Dikkat çeken en önemli nokta orta yaş dönemindeki bireylerin geleneksel değerler ile çağcıl değerler arasında kalmış olmalarıdır. Özellikle anne babanın bakımını üstlenme konusunda yaşlılara yakın tutumları olsa da kendi bakımları konusunda çocuklarından beklentilerinin oldukça düşük olduğu ve profesyonel çözümler aradıkları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların da bu değişimlerin farkında olduklarını ve kimi zaman eski yaşantıların kimi zaman da

günümüz yaşantısının daha avantajlı olduğunu düşündüklerini gösteren ifadeleri şu şekildedir:

Anneme tamamen vefat edene kadar baktım. Babama da. Annem son zamanlarda son iki yıl tam anlamıyla bağımlıydı. Tabi bizim dönemimizin yaşlıları çocuklarını “elden ayaktan düşersem bir şekilde bana bakabilir” diye görerek büyütüyorlar. Ben anneme babama yardım edebildim ama mesela benim yeğenlerimin annelerine babalarına yardım edebilecekleri konusunda soru işaretlerim var. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Annemi babamı huzurevine asla göndermem. Benim yanımda varken neden huzurevine gitsinler? Orada benim kadar iyi bakamazlar. Şu anki nesle, mesela benim çocuklarıma sorsanız: “Anneni huzur evine gönderelim mi ya da babamı huzur evine gönderelim mi?” deseniz “gönderin” derler. “Orada daha iyi bakılır belki” derler. “Biz hayatımızı onlara göre ayarlamadık” diye düşünebilirler. Şimdiki gençlik böyle. “Anne babaya bakmayım ben. Başkaları baksın parayı vereyim ben” derdindeler. Ama biz eski zamandan eski topraktan geldiğimiz için öyle diyemeyiz. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Babam için huzurevi düşünmem; çünkü kendime yakıştıramam. Ama ben kendim bakıma muhtaç olursam kalmayı düşünürüm. Çocuklarım görevde olurlar, çalışıyor olurlar, benim için de daha iyi olur, en azından arkadaş çevresi olur. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Annemi huzurevine gönderemem çünkü onların algıları huzurevinin kötü bir yer olduğu şeklinde. Kendim de bakıma muhtaç olana kadar böyle bir şey yapmam ama kesinlikle gerekli kurumlar olduğunu düşünüyorum. Benim korkum hastalık veya başka bir engel nedeniyle bakıma muhtaç olmak. Ben anneme bakarım çünkü öyle yetiştim, boynumun borcu. Ama ben de hastayım, meme kanseriyim, yarın bir gün anneme bakamayabilirim, yetemeyebilirim. Ayrıca tek bir evladım var, kendi yaşlılığında ve hastalığında ona yük olmak da istemem. İlerde böyle bir durumda, kendi kendime yetemediğimde huzurevi düşünüyorum. Toplumun bu konudaki algısının da değiştiğini düşünüyorum. Annem mesela bu konunun ima edilmesinden bile çok rahatsız olur ama beni en ufak rahatsız etmez. Mümkün olduğunca evde kalmak önemli, ama kendine yetemediğin zaman da gidip kalmalısın. Çünkü ben oğlumu bana baksın diye doğurmadım. Doğmakla zaten beni yeterince mutlu etti, hayırsızlık yapmış olmaz, bence çağımızın gereği. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Gözlemlediğim kadarıyla anneannemin dönemiyle annemin dönemi çok çok farklıydı. Anneannem daha gençken bile evde otoriteydi, gelini evdeydi, ona ve torunlarına emirler verirdi. Etrafındaki insanları çalıştırdı ama iş olarak pasifti, 60 yaşında iyice çökmüştü. Ama annem 80 yaşındayken bile ayakta idi, yemek yapar, bulaşık yıkar, misafir ağırlardı, yaşlı gibi değildi. Ne zaman hastalandı, düştü, bacağı kırıldı o zaman bağımlı kaldı. Şimdiki yaşlıların yaşam biçimleri de değişti, daha aktif ve sağlıklı kalıyorlar, daha uzun yıllar ayakta kalıyorlar. Anneannem benim yaşındayken bir kenara çekilmiş hiçbir iş yapmadan oturuyordu. Sadece büyüklük yapıyordu, kız istemeye, gelin görmeye gidiyordu. Otorite gerektiren işlerdi onlar. Ben kendimi hiç onun gibi görmüyorum. Annem de 60 yaşındayken anneannem gibi değildi. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Şimdi günümüzde “yaşım ilerlese de ben ayakta kalırım, çivi gibi olurum” demek gibi bir ihtimal çok zayıf. Düşüyorsunuz ister istemez. “90 yaşına geldim ama ben kalkıp çalışacağım bahçede”, çok zor. Bugünkü şartlarda zor. Belki temiz havası olan, 40 sene

evvelki Sarıkamış'ta olsaydı çivi gibiydi insanlar. Ben “kanser oldu, öldü” falan bilmiyorum, hiç hatırlamıyorum. İhtiyarlar da gezerdi. “Ölmüş. Aaa neden? Akşam yattı, sabah öldü” derlerdi. Ama şimdi hastalıklar çoğaldı. Yediğimiz de içtiğimiz de havamız da suyumuz da değişti. Çok daha zorlaştı her şey. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Gecekondu hayatıyla apartman hayatı gerçekten çok değişik. Oradaki ilişkiler çok değişti. Birine mesela bir kömür gelirdi, herkes toplanır o kömür taşınırdı. Ha o zamanlarda da bir balkonlu evimiz olsun da çıkıp oturalım derdik. 20 yıldır balkonlu evde oturuyorum. Bir gün de çıkmış, balkonda oturmuş değilim. O kadar da hevesim vardı. Ben eskiyi daha çok arıyorum. İnsanlar daha iç içe daha samimiydi. O zaman da herkesin ekonomik sıkıntısı vardı. Şimdi insanları yalnızlaştı, tepkisizleştirdi; ‘kimse hiçbir şey yapmasın, herkes kendi başının çaresine baksın’ a geldi iş. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Katılımcılar “şu sıralar hayatlarını zorlaştıran şeylerin neler olduğu” sorulduğunda orta yaş döneminin gelişim görevleriyle (Akçay, 2013; Onur, 2000) oldukça uyumlu cevaplar vermişlerdir. En çok dile getirilen sorunlar ‘yaşla birlikte hızla ortaya çıkmaya başlayan rahatsızlıklar’, ‘ailevi sorunlar’, ‘çocukların eğitim, iş ve evliliklerine ilişkin kaygılar’, ‘geçim derdi’, ‘yaşlı ana babayla ilgilenme’, araştırmanın yapıldığı dönemde ülkede artan terör olayları nedeniyle ‘ülke ve millet adına kaygı duyma’, ‘şehir ve çalışma hayatının zorlukları’ olmuştur. Katılımcıların orta yaş dönemine uygun biçimde yaşamlarını sorguladıkları, çocuklarının hayatlarını güvence altına alma yanında anne babalarına da destek olmaya çalıştıkları ifadelerine yansımıştır:

Eskisi gibi değilim. Yaş 47. Merdiven çıkıyoruz yoruluyorum. Bir eşya, poşet taşısam yoruluyorum. Mesela şimdi çabuk üşüyorum. Ben hatırlıyorum üniversite yıllarında şapkam bile yoktu. Ankara’da okudum ben. O ayazda içime içlik bile giymiyordum, yani ihtiyaç hissetmiyordum. Geçen gün deri mont ve kazak varken üşüdüm yani marttaki soğukta. Sonra fiziki aktivitemizi kısıtlayan bir sıkıntımız yok da bazı yaşlılara bakıyorum, adamlar maşallah diz çöküp oturuyorlar, namaz kıyıyorlar. Ben namaz bitince bağdaşa geçiyorum, dizlerim ağrıyor daha şimdiden. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Biraz artık yaştan mıdır nedir gürültü beni rahatsız ediyor. Okul hayatındaki gürültülere de artık eskisi gibi tahammül edemiyorum, gücümü biraz zorluyor yani. Ufak tefek ağrılarımız sızılarımız oluyor, dizimizde, başımızda, gözümüzde özellikle dişlerde sorunlar çıkıyor. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Gözümden geçirdiğim rahatsızlıktan dolayı fazla dışarı çıkamamak, oturup kalkamamak... Malum bu kullandığımız kortizon hareketleri kısıtlıyor bir miktar. O da inşallah geçiyor yavaş yavaş. Vücuttan atmak zaman alıyor. Sağlık durumu dışında başka bir şey yok zorlaştıran. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Yürüyemiyorum. Kalçalarım problemli, ameliyat olmam gerekiyor, en büyük sorunum bu. Tüm faaliyetlerimi zorlaştırıyor bu da. Oğlum da üniversite sınavına hazırlanıyor, stresi fazla. Babasızlık da zor gerçekten. Hasta bir anne olarak yetemiyorum da ona. “Yorgunsun anne gelme, yorgunsun çıkmayalım, ben yapayım, ben getireyim” diyor sağolsun. Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

Şu anda üniversite sınavına hazırlanan bir oğlum var. Tabi ki onunla ilgili kaygılar var. Diğeri Amerika’da mimarlık okuyor. Yani şimdi çocuklarım tam bir hayatına karar verme, hayatı için bir şeyler yapma, okul kazanma, okulu bitirme aşamasında. Şu anda benim hayatımdaki en büyük meşgalem o diyebilirim. Çünkü en kritik zamanları. Çok gençler ve hayatlarıyla ilgili önemli kararlar verme yaşındalar. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Üç kızım da üniversitede okuyor. Onların yanımda olmaması zorlaştırıyor. Ailem yanımda değil, tek başıma bir hayat yaşıyorum. Etrafımdaki insanlar etrafımdan çekildikçe daha çok zorlaşacağını düşünüyorum hayatımın. Yalnız kaldığımda yani... Eşimle erken tanıştım, erken evliliğe karar verdim. Kaçarak evlendik biz. Sonra ailelerimizle barıştık. Bu şekilde bayağı bir hayat tecrübesi edindim. Keşke yapmasaydım dediğim çok şey oldu. Boşandım, resmen ikinci düğünüm diyebilirim ayrılma günümüze. Herkes tepki gösterdi bana, kızlarım, annemgil ama hiç kimseyi dinlemedim ben. Çünkü ben dayak yiyordum eşimden, beni çok yıpratmıştı. Yani şu anda kendimi 30-35 yaşında hissediyorum, 15 yaş genç hissedebiliyorum kendimi. Eğer ki evli olsaydım 65 yaşında hissedecektim. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Ya büyük oğlum doktora yapıyor dil tarihinde Orta Çağ Bölümü’nde. Onun çalışmaları sürüyor. Küçük oğlum tıp fakültesinde okuyor. Ankara Üniversitesi’nde. Onların eğitim hayatının bir an önce bitmesini istiyorum. Onlar zorlaştırıyor yani benim hayatımda başka bir şey yok. İşte baba, erkek çocuk ilişkilerinde sıkıntılı zamanlar var ama bugünkü geldiği noktada fena değil. Beraber kalıyoruz zaten. Muthuyken bir sıkıntı yok yaşamlarına devam ederler ama sıkıntılarını çözme işi bizdedir... Ben hiç sigara içmedim ama iki oğlum da sigara içiyor, hiç hoşuma gitmiyor, yani nefret ederim. Biz daha muhafazakâr ve tutucu ortamda yetiştiğimiz için bizim aile bağlarımız daha sıkıydı, işte belli bir zamanda eve giderdik falan bunlar öyle değil. Tabi büyüğe artık hiç karışamıyoruz meslek sahibi. Mutlak onaylıyor muyum davranışlarını tabi ki onaylamıyorum. Ama yapacağım da bir şey yok, kabul etmek zorundayım yani onlar da böyle. İyi bir evlilik yapmalarını istiyorum ki ileriki yaşlarda bana sıkıntı olmasınlar. Diyorum ki oğlum kaynananızla, hanımınızın ailesiyle iyi geçinin, hatta onlara yakın yer tutun, gidin onlarla birlikte düşüp kalkın ne kadar orda huzurlu olurlarsa ben o kadar rahat ederim... Evlenmek için geç bile kaldılar. Büyük 28 yaşında. Ben 22 yaşında evlendim. Her gün diyorum oğlum ne zaman evleneceksin? Çünkü ben onun evini de aldım, evi de hazır. İşte akşam gelse sabah nikâhını yapıp göndersem hemen gönderirim yani. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Hayat inişli çıkışlı, engelli kızımın çok yoğun biçimde ilgileniyorum, oğlum ergenlik çağına, 9. sınıfa başladı, onun da takip edilmesi gerekiyor, devlet üniversitelerinde istediği bölümü okuyamazsa özel bir üniversitede okutabiliriz diye tedbir alıyoruz, birikim anlamında. Kızım engelli olduğu için eşim de ben de onun koşturması peşindeyiz, o tabii sosyal hayatı da gidip gelebileceğimiz yerleri de etkiliyor. Babam da rahatsız şu sıralar, son 1 yıldır, hastaneye getir götür işleri, abim de var ama ben üniversite mezunu olduğumdan mıdır nedir, kendisi de lise mezunu, polis olmasına rağmen benim takip etmemi, doktorlarla benim görüşmemi istiyorlar. Bir yandan okulda derslere girmem lazım, başka memurluğa benzemiyor öğretmenlik. Yan masadaki memura bırakıp gidebilirsiniz işinizi normal memurlukta ama öğretmenlik

öyle değil. Sınıfı bırakıp gidemezsin. Bu koşuşturmalar ister istemez sorun olabiliyor. Ben her zaman izin alıp yanlarında olamıyorum, bundan yüksünmüyorum ama işim gereği çok zorlanıyorum. Aklım sınıfta kalıyor. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Hayatımı şu sırada en çok ekonomik kriz zorlaştırıyor. Valla maaşı hep kredi amaçlı kullanıyoruz, hep borç ödüyoruz. İş yerinde huzur olursa günüm güzel geçiyor ama kavga olursa hiç güzel geçmiyor. Kavga olmasa bile ufak tefek tartışmalar oluyor. Bir de ben sıkıldım Ankara'dan, ben Ankara'yı sevmedim. Yani ben Ankara'ya geldiğim zaman dedim ki emekli olduğumda kesinlikle memleketime döneceğim dedim, 27 senedir aynı fikirdeyim. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Valla ekonomik şartlar zorlaştırıyor. Çalışanların cebinden paraların alındığını, enflasyon rakamlarının gerçekçi olmadığını, hayatın çok pahalı olduğunu, maaş artışlarının çok az olduğunu düşünüyorum. Ayrıca Etimesgut'a işe giderken yol zorluyor, uzak evime, otobüs şoförleri kural tanımıyor, işe giderken üç kez kaza geçirdim otobüsün içinde. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Bu sıralarda özellikle ülkemizin içinde bulunduğu durum. Mesleki olarak da askerlikten emekli bir şahsım. Bu durumlar beni son derece üzüyor. Fırsatım olduğu sürece, haberim olduğu sürece şehit törenlerine katılmaya gayret ediyorum. O insanların acılarını paylaşmaya çalışıyorum... Bir kızım çalışıyor birisi hâlâ işsiz çeşitli sebeplerden dolayı giremedi işe. Bu sene inşallah girer diye düşünüyorum. Oğlum üniversiteyi bitirecek, onunla ilgili geleceğine katkıda bulunmak istiyorum. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Tabi ki ekonomik zorluklar var onlar zorlaştırıyor. Onun dışında tabi ki ülkenin durumu etkiliyor her an bombalar şunlar bunlar psikolojik olarak. O anlamda keşke hiç olay olmasa, kimse ölme, mesela ölümler, gencecik insanlar, şehitler, bunlar tabi ki etkiliyor insanı. Herkesi olduğu gibi beni de çok etkiliyor. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

İşin doğrusu ben siyasi açıdan epey bir zorluk çekiyorum. Yüzeysel konuşacak olursam benim onaylamadığım bir iktidar var şu anda. O zihnimi epey bir meşgul ediyor. Onun dışında geçim sıkıntısı. Günü kurtarma çabaları. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Piyasanın hali, televizyonu her açtığımda bir ölü görmek zorlaştırıyor. Ülkemin Irak'a, Suriye'ye dönmesi zorlaştırıyor. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

İyi bir ülkede, acıların, üzüntülerin yaşanmadığı bir ülkede rahatça yaşamak istiyorum. Ülkemizin başındaki terör olayları çok üzüyor beni. Geleceğimizin aydınlık olmasını, çocuklarımızın mutlu olmasını önemsiyorum. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Benimki belki sıra dışı bir şey. Zamansızlık. Elimdeki yapmaya çalıştığım işlerin zamanının bana yetmemesi. Onun dışındaki her şey hayatın genel akışı. Boş vaktim olsa aileme daha çok zaman ayırıyorum. Çocuklarıma daha çok zaman ayırıyorum. Ben yaklaşık 10 sene önce eğitimle ilgili girdiğim bir ticari faaliyetten dolayı ciddi bir zarara uğradım. Hâlâ o zararın kişisel ve resmi yükümlülüklerini kapatmakla meşgulüm. Çok çalışmayla ilgili bir bedensel yorgunluk hali var. Bu belki bende diğerlerinden ayrı bir

durumdur. Çünkü klasik 8-5'in dışında ayrıca 10 saatlik bir çalışmam söz konusu. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

İnsanların kararsızlığı beni çok yoruyor. Çünkü bir konuda görüşüyorsun. Program hazırlıyorsun. Ertesi gün o planı uygulamaya kalktığınızda insanların bir anda ya işi çıkıyor ya sorunları oluyor ya da çekimser kalmak isteyip bunu dolaylı olarak size yansıtıyor. Bu bazen hayatımda o kadar olumsuzluklara neden oluyor ki ben onun için insanlarla dikkatli ilişki kuruyorum. Bir kere denerim eğer o kişi çok dikkatli, sadık değil, en azından saatine veya plana sadık değilse ben bir daha onunla görüşmemeyi tercih ediyorum veya görüşürken onu göze alıyorum ve rahatsızlığımı da belirtiyorum karşıdaki kişiye. Ben uyandığımda günümün ne olduğunu bilmeliyim. Ben bugün şunları yapacağım diye listem vardır. Oğluma sorarım senin ertesi günü ne programın var diye, ona göre düzen hazırlar öyle yatarız. Gecedен öyledir. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Hayatımın zorluğu Ankara'da yaşamak. Ankara'da yaşamak gibi rezil bir iş yok. Şimdi ben Karadeniz çocuğuyum, bizde deniz olacak, bağ bahçe olacak, ırmak olacak, köy olacak yayla olacak. Doğanın bu nimetlerinden Ankara'da hiç yok. Gidip alayım desen, Ankara dışına çıkarsan en az 1 saat gideceksin, 1 saat geri geleceksin, zaten o istediğin ortamda yeterli zamanı gene bulamayacaksın. Trafik, şu bu derken bunu ayda 1 kere dahi yapma şansın olmuyor. Ama Karadeniz'de yaşadığın her an onu yapıyorsun, şimdi Ankara'nın en büyük zorluğu bu. Ben hâlâ Ankara'dan gitmek istiyorum, bir an önce gitmek istiyorum. Beş yıldan beri buradayım, beş yıldan beri kendimi açık cezaevinde yaşamış gibi hissediyorum. Bir de benim burada 2 biraderim var, 5 tane amcaoğlum var ama burada değil de bayramda memlekette görüşüyoruz. Büyükşehirde öyle bir meşgulüz ki had safhada. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Hayatımı şu sıralarda en çok park yeri zorlaştırıyor. Çok alakasız olacak ama çok yoğun bir yerde yaşıyorum ve çok ayakaltı. Park yerinden acayip zorluk çekiyorum ve günde iki üç sefer bununla ilgili problem yaşıyorum. Çok alakasız oldu ama öyle yani. Çok fazla stres kaynağı. Hatta birkaç gündür evde, işte sürekli bu konudan konuştuğumuzu söyleyebilirim yani. İş yerimde de otopark sıkıntısı var ama evimin etrafını görseniz ağlarsınız yani çok kötü. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Alacağımız kararlar zorlaştırıyor. Ankara'yı pek sevmiyorum. Nereye gidebiliriz, yerleşebiliriz sorusu, Ankara'da mı kalmalıyız bilemiyorum. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Bu günlük telaşlar ve gelişim görevlerine uyumlu sorunlar dışında orta yaş krizine dönüşebilecek sorunlar yaşayan bireyler de vardır. Bu sorunları dile getiren katılımcıların genellikle alt eğitim ve ekonomi grubundan olmaları dikkat çekicidir:

Şu sıralar işsizim, iş arıyorum, çok kötü geçiyor bu süreç. Bir kriz var ülkede, fetöden dolayı. Ciddi para çıkışı oldu ülkeden. İşten çıkarmalar çok oldu. İş gücü çok ama ücretler düşük. 6 ayda battım, bunalıma girdim, 3'de yatıp 3.30'da kalkıp sokağa atıyordum kendimi. Eşimden, kızlarımdan çok tepki gördüm, yanımda olmadılar, annemden başka destek veren olmadı. Uyku yok, yemek yok. Düşenin dostu olmadığını görünce daha çok yıkılıyorsun. İntihar bile düşündüm. Aç kalmak değildi de korkum, ailemin desteğini görememiş olmak çok sarstı. Cemaatten, tarikattan sohbetlere gide gide, Yasin-i şerif okuya okuya rahatladım, süreci atlattım. Kızlarıma kızmıyorum ama

üzülüyorum. Kızım, annem ve babam aynı anda hastalanınca ben onları burada yalnız bırakmamak için işin başına gitmedim. 80 işçinin olduğu iş yerini boş bırakınca olan oldu. Ama ben bunları ailem için yapmıştım. Evim vardı, 300000 liralık evi 210000'e zararına sattım. Kamyon alıp işe koyuldum, borcum kalmadı ama eşimle sorunlar devam ediyor. O patron eşi olmaya alışmıştı, hazmedemiyor sıfırı tüketmiş olmayı. İş kurmak, kendi işimi yapmak, esnaflığa devam etmek istiyorum. 5 yıl içinde kaybettiğim seviyeye ulaşmak istiyorum... Sağlık durumum iyi desem yalan olur, doktora da bir hastalık çıkacak korkusuyla gitmiyorum. Ailede çok hasta var, bir de benim hastalığım çıkarsa o zaman benimle ilgilenecekler, onu istemem. Küçük kızımın beyincik sarkması var, ilaç tedavisi yok, ameliyatına zaman var daha hastalık da Allah'tan ama üzülüyorum işte. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

En çok geçim zorluğu zorlaştıran. İşte ailevi sıkıntılar oluyor onlar zorlaştırıyor çünkü kendinle ilgili problemleri çözmek kolay oluyor ama kardeşin bile olsa başka insanlarla ilgili sorunları çözmek zor oluyor. İki bekâr arkadaşla kalıyoruz.. Üniversite okurken birini sevmiştim, trafik kazasında vefat etti, ben bunalıma girdim, okulu bıraktım. O günden sonra da kimseye ısınmadım. Yaşım geçti, orada burada bekâr evlerinde kalıyorum. Bıktım da artık, bir yuva kurmak istiyorum ama yaş geçince de takıntılı oluyorsun, bunca yıl bekledim, tam anlaşıcağım seveceğim biri olsun istiyorum. Yalnız yaşlanmak istemiyorum. Adnan, 46, MA, Üniversite-terk, İşçi-aktif çalışan, Bekâr, Orta-alt, BV

Bundan 25 yıl önce yapmadıklarım için şimdi keşke diyorum. Keşke sigortam yapıyor mu sorsaydım, o zaman hasta değilsin, aramıyorsun ama şimdi bu saatten sonra aklın başına geliyor. Kimse olmayınca çevrende, anne baba, akraba olmayınca evlenmeye bile mesela korkuyorum. Yine iş dönüp dolaşıp maddiyata gelecek. Kıt kanaat geçiniyorum, evlensem geçinemem. Ben tek başımayım şimdi, gidiyorum eve bir simit de yesem döner de yesem karnımı doyuruyorum ama o karşıdaki insan öyle olmuyor. İlla ki giderlerini gözetmen lazım. Yani evlenmek için evlenmek olmaması lazım. Çünkü o insanın da hakkı var, alıp da aç susuz oturtmanın bir anlamı yok. Zamanında evlilik yapmış olsaydım birazcık daha derli toplu olabilirdim. Tek başıma yaşadığım için çoğu şeyi es geçtim yani. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Ülkenin durumu. Kafama çok takıyorum. Çocukların zamanına kadar nasıl olacak ülkenin hali diye düşünüyorum... Eşim çok asabi, geçimsiz bir insan, daha sabah konuştuk. Birbirimizi daha fazla kırmaktansa Rabbim yaşlılığımızı birbirimize göstermesin diye dua ediyorum. Çocukların tüm yükü bende, eşim destek olmaz. Çocukların bütün yüklerini sırtıma aldım, ne olursa olsun olumsuzluklarını babalarına duyurmuyorum. Duysa çok kızar, ne olursa olsun, olumsuzluklarını duyurmam. Her anne de böyle yapmaz. Duyarsa da sakinleştirmeye çalışırım, çocukları da babalarına karşı sakin olmaları, sabretmeleri, idare etmeleri konusunda uyarırım. Daha kötü durumda olanlardan örnekler veririm. Ortayı bulmaya çalışırım. 4 tane çocuğum var, hiçbirini kalkıp suyunu bile almaz, ayaklarına kadar ben götürürüm. Kimi okula kimi işe kimi kursa gidiyor. Sofrada tuz olmasa bağırmaya başlarlar. Söyleyerek, anlatarak çözülecek bir şey değil. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Yaşlı katılımcıların çocuk ve torun merkezli hayat tarzlarının orta yaşlı grupta değişime uğrayıp uğramadığını belirleyebilmek için katılımcılara “çocuklarının sorumluluklarından ne zaman kurtulacakları” sorulmuştur. Değişken farkı olmaksızın iki kişi dışında bütün anne babalar yaşlı gruptaki bireylere benzer biçimde çocukların

sorumluluklarının hiçbir zaman bitmeyeceğini, çocukların sorumlulukları azalsa da torunların sorumluluğu başlayacağını ifade etmişlerdir. Bunu bir yük ve sorun olarak görmediklerini, anne baba olmanın bir gereği olduğunu, sevgiden kaynaklandığını, eski zamanla kıyaslandığında çocukların şimdi sayıca az olmasının kıymetlerini arttırdığını belirtmişlerdir. Yetişkin çocukların sorumluluğunu sürdürmeyi toplum yapısına bağlayan, Avrupa'da Türkiye'dekinden farklı sorumluluk anlayışları olduğunu söyleyen katılımcılar yanında aile bağlarının güçlü olduğu durumlarda Avrupa'da da benzer bir anlayış olduğunu iddia eden katılımcılar da olmuştur. Almanya'da doğmuş, büyümüş, Türk baba ve Alman annenin kızı olan Işıl'ay bile her ne kadar Avrupa kültürünü benimsediğini ve çocuğunu da öyle yetiştirmiş olduğunu iddia etse de ifadelerinden annelik söz konusu olduğunda geleneksel Türk kültürüne göre hareket edeceği anlaşılmaktadır:

Yani sorumluluk demeyelim, şu anda ben onun sorumluluğunu hissetmiyorum. Çünkü o kadar kendi sorumluluğunu aldı ve özümsemi ki bana pek sorumluluk bırakmadı. Şunu yap dediğim gün olmadı. Denis konusunda çok şanslı bir kadıyım. Hem anne olarak hem birey olarak Denis önce benim hayat arkadaşım, evladım değil. Onun için bir sorumluluk ya da yük hissetmiyorum hatta maddi manevi her türlü ortağız. Onun için de sorumluluğunu ne zaman bırakırım bilmiyorum. Bana ihtiyacı olduğu an, aradığı an yanında olmaya çalışacağım. Işıl'ay, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Aşağıda ifadeleri alıntılanan Selim ve Kemal dışındaki katılımcıların cevapları değerlendirildiğinde özellikle çocuk merkezli yaşam tarzının kolay kolay değişmeyeceği gözlemlenmiştir:

Çocuklar okudular, mesleklerini buldular, yuvalarını kurup bizden ayrıldılar. Herkes işinde, gücünde. Ayda bir ziyaretlerine gider torunları sever gelirim. Şu anda maddi olarak onların bir yardımına ihtiyaç duymuyorum. Manevi olarak da hal hatır sormalarından mutluluk duyuyorum. Benim de yardım etmem gerekmiyor. Gerek olursa onlar bana sorar, ben onlara sorarım. Evlenip yurt yuvalarını kurduklarından itibaren benim sorumluluğum bitti. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

Ya Allah'tan gelinler kaynanayı pek sevmiyor kendi annelerini daha çok seviyorlar. Çocuklarımı gelinler alıp kendi taraflarına götürecekleri için evlendikleri zaman inşallah kurtuluruz diyorum. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Hiçbir zaman. Benim ailem de benden kurtulamadı zaten. Yarın işe girer, geçinebilir mi geçinemez mi, çocukları olur, inşallah olur da ben de görürüm, onlar hep sorumluluk. Okulu bittikten sonra yüküm bayağı bir azaldı ama. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Herhalde evlenince, yok yok ölünce. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Sorumluluk değil de annelik bağı hep devam eder. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Onların sorumluluğundan kurtulma şansımız var mı? Evlendir, okut, büyü, bu sefer de torunlara bak, nasıl olacak o iş? Ondan kurtuluş yok. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Sorumluluk değil aslında. Benim vicdanım, merhametim el vermiyor torunuma başkasının bakmasına, güvensizlik yüzünden. Yoksa bulabiliriz istediğimiz bakıcıyı. Hatta kızım üzüliyor da ben yoruluyorum diye. Ben bıraksam hemen biter bu sorumluluk. Zorunlu değilim ama sevgiden, sorumluluktan değil. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

(Gülüyor) Senin annen baban kurtuldu mu? Çocuğun sorumluluğundan kurtulma diye bir şey yok ki. Ölene kadar. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Şimdi buna kurtulmak olarak bakmadım. Çocuğun sorumluluğu nedir? Eğitim aldırırsın, hayata hazırlarsın, bir iş sahibi olur vesaire ama çocuğun veya dostlarının veya ailenin sorumluluğundan ölene kadar kurtulamazsın. Sen kendi sınırlarını çizersin. Ben çocuğumun çocuğu olduğunda aman da oturayım ona bakayım demem. Yapılmasına da karşıyım. Keyifli bir büyükanne olurum herhalde bilmiyorum ya da huysuz. Hayat tecrübelerimi aktarabilmeyi isterim. Hayatın neler getireceğini bilmiyoruz. Eğitimleri ile eğer benden fikir alınırsa ilgilenirim. Alınmazsa yapacak bir şey yok. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Kurtulunmaz. Çocuk biter torun başlar, o büyür öbürü doğar. Kızım 32 yaşında hâlâ kurtulamadım sorumluluğundan (kahkahalar). Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı-çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

Hiçbir zaman (kahkahalar) bir anne olarak çocuğunuzu önce karnınızda, sonra kucağınızda sonra da kalbinizde taşırsınız. Öyle bir dünya yok. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Biz yabancılar gibi 18 yaşından sonra hayatın geri kalanı senin ben hiçbir şeyine karışmam diyen bir toplum değiliz, biz 50-60 yaşında ama ailesinin hâlâ küçük çocuğu olarak görülürüz. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Hiçbir zaman (kahkahalar). Öldüğüm zaman veya da artık bir şey yapamayacak hale geldiğim zaman. Elin ayağın tutmadığı, aklın ermediği zaman... Kendine zaman ayırmak diye bir şey yok. Yanımda kalacak kişiye bağlı. Torunsa ona. Çocuksa yine ona. Kendinle ilgili şeyler bitiyor bir süre sonra. Genç yaşlarda, yeni evlendiğimde tatile gideyim arkadaşlarla kaçamak yapayım falan diyordum da bir süre sonra o gitti sonra kendini bir kenara bırakıyorsun. Kendimle ilgili bir şey yok hep biz, onlar var. Belki bize mahsus bir şey. Yoksa bütün anne babalara mı mahsus bilmiyorum. Çocuk okudu bitti, bana ne, öyle bir şey yok. Evlendiriyorsun bu sefer toruna mı bir şey yapsam diyorsun. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Esasında bu anlayış meselesi. Eskiler, çocukları 15-16 yaşına gelince sokağa atıyor git hayatını kazan diyorlardı. Çocuk bir meslek sahibi oluyordu. Tabi baba ne hissediyor onu bilmiyoruz tabi de. Çocukları gurbete gönderirlerdi. Ya ben çocuğumu bırak gurbete şu anda bile aklım gidiyor çocuğun başına ne gelir diye ama eskiler hiç öyle düşünmüyordu. Belki eskiden evlat çoktu. Her evde en az 8-10 evlat vardı. Şimdi bir iki tane olunca kıymetli oluyor tabi ki. Sıkıntı şimdi esasında. Biz herhalde ölene kadar kurtulamayız. Evlat çok olunca o kadar düşünmezsin belki ama evlat az olduğu zaman daha kıymetli oluyor bu işler. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Kurtulmazsınız. Çünkü bizim toplum yapımız böyle dayatmıştır. Toplum yapımızdan mı bilmiyorum. Avrupa’da da çünkü o şekilde davranan birçok insan var. Ben 46 yaşımdayım, annem 65 yaşında, bana bir şey olsa koşar. Mesela ben onlardan ekonomik olarak destek alma durumunda değilim ama hâlâ her seferinde şunu söyler “paran yoksa gönderelim, yok işte sıkışacaksan ben vereyim” falan sürekli böyle şeyler. Tabi o sorumluluğu taşıyor hâlâ. Ya da işte “sana ne gönderelim, buradan ne istersin, şunu götür, bunu götür”. Yani o sorumluluk evladınız olduğu için bitmez. Sadece Türk toplumu böyle değil yurt dışında da çok var çünkü siz severek o sorumluluğu üstleniyorsunuz zaten. Dolayısıyla anne baba ölene kadar o sorumluluk bitmiyor. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Bir baba ve annenin, evlatlarının sorumluluğundan kurtulmak kelimesi ile azat edilmesini doğru bir soru olarak bulmam. Manevi bir bağla kardeşlik, anne babalık, eş olma hali dünyadaki en kuvvetli manevi bağdır. Kurtulmak ifadesi ile bağdaştırmam. Ben ölünceye kadar ve öldükten sonra da onların babasıyım, onlar da benim evlatlarım. Onların bütün sorumluluklarının çözümü benim bir numaralı varlık gerekçem. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Valla hiç biteceğini zannetmiyorum. Günümüzde görüyorum. Çocuğu okutuyorsun biter diyorsun, evlendiriyorsun, torun oluyor, devam edip gidiyor. Maddi sorumluluktan belki kurtulursun da manevi sorumluluktan kurtulamazsın. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Down sendromlulardan da evlenenler varmış ama evlense bile sürekli yakınında bulunmamız gerekecek, Kurtulamayız. Özellikle kızım engelli olduğu için birlikte yaşlanacağız. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Sorumluluk değil de benim onlara yardım etmem gerekiyor, atanın görevi ölene kadar çocuklarına destek çıkmaktır. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Hiçbir zaman. Ben 90 yaşında olsam çocuklarım 60 yaşında olsa herhalde gözlerim onların üstünde olur yine. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Yani annemin hep söylediği şey “ben sizin sorumluluklarınızdan hâlâ kurtulamadım”. Neredeyse çocuklarının hepsi 50 yaş üstü. Annelik işte ömür boyu sürecek. Sorumluluklar olacak ama bunlar azalacak tabi. Mesela çocuğunuzla ilgili sorumluluklar azalacak ama onların çocukları olacak bu sefer onların çocuklarıyla ilgili yeni sorumluluklar hayatınıza girecek. Herhalde çok da keyifli bir şey olur. Öyle yani zaman zaman azalacak zaman zaman çoğalacak ama her zaman olacak o sorumluluklar. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Serbest zaman etkinlikleri ve sosyal faaliyetlerin bireylerin özellikle yaşlılık yıllarındaki yaşam doyumunu arttırdığı bulgusu üzerine orta yaşlı katılımcılara “günlerini nasıl geçirdikleri” sorulmuştur. Verilen cevaplardan orta yaşlı katılımcıların büyük çoğunluğunun hem daha sağlıklı olmaları, hem çalışma ve aile hayatı içindeki sorumlulukları ve geniş çevreleri hem de sahip oldukları maddi ve sosyal imkânlar bakımından yaşlı gruba göre daha aktif bir yaşam tarzları olduğu

anlaşılmıştır. Çalışma hayatına devam eden bireylerin zamanlarının büyük kısmı mesailerinde geçerken haftasonu ve tatillerini verimli değerlendirmeye çalıştıkları görülmüştür. Bazı ifadeler planlı yaşandığı takdirde “sosyal etkinliğe zaman bulamama” bahanesinin ortadan kalkacağını açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

Bir iş gününden bahsediyorsanız sabah erken kalkıp hazırlanıp işe gelme. İşte mesai süresince işimi yapma. Sonra eve gidiyorum. Sınava hazırlanan oğlumla birlikte oluyorum. Boş zamana iş dışındaki zamanlar diyelim. Çünkü onları boş zaman diye düşünmüyorum. O da bana ait bir zaman, 24 saatin her anı benim için, bana ait. İş hayatım dışında evde yemek yaparım, kitap okurum, çok iyi film izlerim. Dışarıda bir vakıfta aktif olarak çalışıyorum. Ülke sorunlarına duyarlı bir hayat yaşamak için siyasete dair doğru bulduğum şeyler yapıyorum ama dediğim gibi bunlar boş zaman etkinlikleri değil benim zaman yarattığım etkinlikler. Spor yapmam asla (kahkahalar), hafta sonları da hani kendime ait bir sosyal çevrem var. Ailem önemli benim için, onları ihmal etmeden mutlaka dışarıda da bir hayatım var. Onlarla zaman zaman keyif için zaman zaman bir şeyler yapmak için bir araya gelirim. Arkadaşlarımla en seyrek haftada bir görüşürüm. Hafta içi de mutlaka görüştüğüm arkadaşlarım var. Farklı çevrelerden. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Sabah kalkıp çay ve sigara içerim, evden çıkarım. Ya buraya (şirket binası) gelirim ya Ostim'e giderim. Ostim'de makine imalatı yapıyoruz, orada işim varsa onu hallederim. Buraya gelince görüşmeler varsa onları yaparım. Buraya geçerken yolumun üstünde restoranlarımız var, biri açık biri açılmak üzere, son hazırlıkları yapıyor, onlara uğrarım. Akşama kadar gelen giden olur. Cuma günü yurt dışına çıkarım, Salı veya Çarşamba günü dönmüş olurum. Kendime kalan zamanım pek yok. Ama oğlumla vakit geçiririm. Kitap okurum. Bu aralar İngilizce öğrenmeye çalışıyorum. Bir kaç arkadaşım var, iş vesilesiyle kurulan dostluklar var, onları görmeye çalışırım. Birinci prensibim çok çalışmak. İkincisi ne olursa olsun oğluma ve dostlarıma ve aileden bana yakın olanlara yakın kalmak. Elimden geldiğince sosyal kulüplerde oluyorum. Spor falan hiç yapmadım, düzenli bir spor alışkanlığım hiç olmadı. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Ben biraz erken kalkarım. Mutlaka yürürüm. Bu yürüyüş tempolu değil de alışveriş merkezlerini dolaşma şeklinde. Bir, bir buçuk saat içinde tekrar eve dönerim. Kahvaltı yaptıktan sonra evde dinlenirim. Dışarı hayatım pek olmaz. Hayatımı genelde çocuğumun içerisinde geçiririm. Kahve hayatım olmadı. Gezmeyi severim, kitap okurum. Spor da yaparım. Futbol, voleybol oynardım gençliğimde. Öğrencilerimle de beden eğitimi derslerinde devam ediyorum. Onların oyunlarına katılırım yani bu yaş grubunda olmama rağmen. Kendi torunlarımla da oynarım. Arkadaşlarla buluşuruz bazen onlarla biraz vakit geçiririz. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Valla şu anda ekstra bir durum yaşıyorum. Dolayısıyla sıradan bir günüm çok tempolu geçiyor ama aynı soruyu bir buçuk ay sonra sorarsanız değişik bir cevap verebilirim. Şu anda sıradan bir günüm şöyle geçiyor; her sabah 6 buçuk gibi kalkıyorum 12'ye ya da 1'e kadar okulda dersim var. Toplantı olduğu gün 2'ye kadar kalabiliyorum. Sonra eve gidiyorum yemek yoksa yemek yapıyorum. Akşam dershaneye gidiyorum, dershaneden geliyorum, kitap üzerinde çalışıyorum. 2, 3 gibi yatıyorum. Arada yeğenimin doğum günü vardı, ona özel bir doğum günü hediyesi hazırladım, el işi. Onu sıkıştırdım araya. Son iki aydır sıradan bir günüm bu tempoda geçiyor. Ama bir buçuk, iki ay sonra aynı şeyi konuşursak mayısta derslerim bitiyor, dershaneden tekrar ders almayacağım. Kitabın revizyonunu bitirip teslim etmiş olacağım. Sıradan bir günüm

şöyle bir şey olacak; dersten çıkacağım, arkadaşlarla çıkacaksak çıkacağım. Çıkmayacaksa evime gidip yayılacağım. Sporuma gideceğim. Gününü güzelleştirmek için insanın şöyle bir durup kendisine zaman ayırması gerektiğini düşünüyorum her zaman. Mesela sabah içtiğim kahve kısmen günümü güzelleştiriyor. O olmasa biraz daha zor olur. Öğleden sonra kendime mutlaka küçücük bir zaman ayırıyorum. Birazcık kafamı boşaltacak şeyler yaparım. İşte ne bileyim oyun oynarım bilgisayarda falan. Onlar da hoşuma gider. Arada bir kaçamak yaparım arkadaşlarla biraz otururum. O da hoşuma gider. İnternette çok zaman geçiririm bu yaklaşık son 10 senelik bir alışkanlığım. Fırsat buldukça fiziksel bir şeyler yapmaya çalışırım. Spora giderim, yürüyüşe çıkarım. Bu da alışkanlık olarak düzenli yaptığım bir şey. Haftalık, aylık etkinliklerim... düzenli olarak yapıyorum dediğim öyle bir etkinliğim yok. Benim annem 65 yaşında. Hâlâ düzenli spora gider mesela yani onun gibi yapabilmeyi isterim. Fırsat buldukça ben de çok fazla geziye gidiyorum o da mesela bu yaşta benden 20 yaş büyük hâlâ gezebildiği kadar gezer. İnşallah onun yaşında onun enerjisinde, gücünde olurum, hâlâ devam ediyor olurum. Yani fiziksel gücüm müsaade ettiği sürece bunları yapmaya devam ederim. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Sabah duruşmam yoksa 9-9.30 gibi kalkıyorum. Pek fazla duruşmam yok zaten. Ama olursa iş durumuna göre erken kalktığım da oluyor. Kahvaltı evde sakın sakın. 11-12'ye kadar evdeyim. Ondan sonra büroya geliyorum. Burada da işte iş miş varsa ya da eş dost gelirse muhabbet, namaz, cami. Öğlen, ikindi, akşam buradaki camideyim. Namazları camide kılmaya çalışıyorum. Haftanın 2-3 günü dini sohbetler oluyor. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Müşterilerimle genelde sohbet, muhabbet ederiz, onlara satış yaparım, bazen komşularım gelir, çayımı içerler. Butiğimde bazı kıyafetlerin üzerine boncuk işleme yapıyorum mesela. Onları süslüyorum, değişik kıyafetler üretiyorum. Sadeyken daha şıkır şıkır yapıyorum. O şekilde yani devamlı bütün zamanım butikte geçiyor. Sabah açıyorum, akşam kapatıyorum. Bazen bir gün kendime izin veriyorum. Bir anda aklıma esiyor "gitmeyim, boş ver bugün de açmayım" diyorum. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Uzun süredir raporluyum, işe gidemiyorum. Sabah kalkınca annemin açken içmesi gereken ilaçları veriyorum, kahvaltıyı hazırlıyorum, tok içmesi gereken ilaçları veriyorum. Öğle yemeğine kadar, o televizyonla vakit geçirir, uyur, benim kendime ayırdığım zaman dilimidir. Varsa dışarıdaki işlerimi, alışverişleri yaparım. Öğle yemeğinden akşama kadar ilaç almasına gerek yok. Yiyebileceği şeyleri hazırlar dışarı çıkarım, arkadaşlarımla buluşurum. Toplantı gibi randevularımı öğleden sonraya ayarlamaya çalışıyorum. Resim yapıyorum, takı tasarımları yapıyorum. Doğa yürüyüşleri ve yüzmeye devam ediyorum. Niteliksiz bir zamanım yok yani. Sadece biraz daha planlı olmam gerekiyor. Ağır bir hastalık geçiriyorum, iyileşmeler var ama canlı bomba gibiyim. Zihin gücümü kullanarak meditasyon yapıyorum her gün 20 dakika. Kendime pozitif telkinler vermenin önemini kavradım. 4 organıma ulaşan metastazı yendim böylece. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Uyanır uyanmaz kahve vakti. Kedilerim var 7 tane. 1 köpeğim var, onlarla güne güzel başlarım, herkes gelir kendini sevdirebilir, 1 saatimiz geçer. Sonra, gecedan yaptığım planlara başlarım. Telefon konuşmalarım varsa yaparım. Çok Türk kahvaltı alışkanlığım yok, kahveden sonra bir müddet ara veririm acıkmak için. Öğleni bulur. Temizlik, düzen konusuna vakit ayırıyorum. Genelde gecedan her şeyimi hazırladığım için sabah kalktığımda günün getirdiği akışa, yaptığım plana göre başlarım. Dışarı çıkmam gerekiyorsa çıkarım. Yoksa evin içinde çok güzel vakit geçiririm, hiç sorun olmaz. Arkadaşlarımla evimde değil de telefonda görüşüyorum. Evim özel, herkesin de öyle

olduğunu düşünüyorum. Kitap okumayı, araştırmayı çok seviyorum. Bir de stresle başa çıkabilmek için çok güzel el işi yapıyorum. En sıkıldığımda, en üzüldüğümde oturup bir kazak örmek... Kendime yapamazsam da başkasına yapıp hediye ederim veya LÖSEV'in kermeslerine veriyorum. O beni mutlu ediyor. Çok boş vaktim olmuyor. Anne olarak rolüm var, ev kadını rolüm var. 24 saat pek yetmiyor. Sinema, tiyatro, sergi gibi etkinlikleri severim, gençlik yıllarımdan beri. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Valla bir günüm öyle dolu dolu geçiyor ki hiç boş vaktim kalmıyor. Ne sofram boş kalıyor, ne evim boş kalıyor Allah'a çok şükür. Örgü örüyorum, dikiş dikiyorum, çocuk bakıyorum. Bir günün içinde bunların üçü de var. Elim ayağım tuttukça böyle devam ederim sanki. Yapmak isteyip de yapamadığım bir şey yok. Param pulum var, yiyeceğim içeceğim tamam, çocuklarım yanımda, hiçbir ihtiyacım yok, çevremden memnunum, Allah'a bin şükür. Komşularım var, vakit buldukça görüşürüz. Çocuk bakımı çok vaktimi aldığından başka şeye pek vakit kalmıyor. Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı-çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

Hiç çalışmamış veya emekli olmuş kadın katılımcılar da kendilerini oyalayacak etkinlikleri olduğunu ifade etmişlerdir. Yaşlı grupta olduğu gibi orta yaşlılarda da kadınlar ev ve el işleri, komşuluk ilişkileri, dini sohbetler ve ibadetler yoluyla vakitlerini değerlendirdiklerini söylemişlerdir. Torunlarının bakımlarını üstlenenler vakitlerinin çoğunluğunu torunlarına ayırmaktadırlar. Orta yaş gruptaki kadınların hareketlilikleri daha fazla olduğu için dışarı etkinliklerine katılımlarının da yüksek olduğu ve bunun da yaşamlarına olumlu katkılar sağladığı görülmüştür:

Çok erken kalkarım, kesinlikle yatakta oyalanmam. Evlendiğimden beri hiçbir zaman eşimi, ailemi kahvaltısız bırakmadım, o bizim aile kuralımız. Evin işini yaparım, haberleri seyredirim. Mutlaka telefonlar gelir o arada ya da ben ararım, bir organizasyon vardır dışarı giderim. 4 yıl İngilizce kursuna gitmişim, kayınvalidemin bakımı sırasında kafam dağılsın diye. Çok da iyi oldu, şimdiki arkadaşlarımın çoğu o kurstan kaldı. Çevremde mutlaka birileri olmalıdır. Komşularım olmalıdır. Sevdiğim insanların yanımda olmasını sağlarım, ararım, toplarım onları. 3 aydır eşimin yokluğuna alışmaya çalışıyorum. Birçok insanın, hatta dün televizyonda izledim, böyle durumlarda sorunlarla baş edemediği için antidepresan ilaçları kullandığını öğrendim. Birçok insan, arkadaşlarım, bana da tavsiye ediyor. Hiçbir yan etkisi yok, rahatlırsın, rahat uyursun, biraz relax olursun diye düşünüyorlar. Fakat ben bunu reddediyorum. İlaç istemiyorum. Dostların bana vereceği dozlar daha önemli. Onlarla bir kahve içmek çok iyi geliyor. Onlar benim ses tonumdan, attığım bir mesajdan beni anlayıp bir şeyler yaparlar, çıkar gelirler, beni çağırırlar. Onlar için zaman ayarlamaya, mekân ayarlamaya çalışırım. Gelemeyecekler varsa toplar yanlarına giderim. Boş zaman için konuşacak olursak valla zaman bana yetmiyor. Hep arkadaşlarımla buluşuruz. Geçenlerde yeni bebeği olacak biri için toplanıp sabun yaptık. El becerilerini seviyorum boş zamanlarda. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

20 yaşından beri dini sohbetlere gider, bazı gruplarda hocalık yaparım. İnsanlara faydalı olmaya çalışırım. Evde boş oturmayı sevmem. Günüm erkenden sabah namazıyla başlıyor. Çocukların kahvaltısı, okula gönderme. Öğlene kadar eşim evde. Ev işlerini yaparım. Sohbetlere çağırırlar giderim. Akşam yine yemek telaşı. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Sabah kalkıyorum. Kahvaltı hazırlayıp evi topluyorum, toruna gidiyorum, orada kahvaltıydı, yemekti, altını değiştirmekti derken vakit geçiriyor. Akşama kadar günlük ne işse işte bulaşık yıkıyorum, ev süpürüyorum, yemek yapıyorum, çocuğu derken akşam oluyor. Haftasonları yine aynı. Değişmiyor. Akrabaya gidiyoruz. Kaynanam var ona gidiyoruz. Zaten her günüm normal bir gün. Geçen oğlumla bir gezmeye gittim, o iyiydi bak... Uğraş olarak televizyonda haberlere çok bakarım. Mutluyum böyle, çok şükür. Daha ne yapabilirim ki.. Ben zaten çocukken de iş yapmaya hevesliydim. El işi. Hâlâ öyle gidiyor. Hobi olarak el işi yaparım ben. Sigara, alkol falan yok. Daha vakit bulursam gezerim. Boş vakitte ne yapacaksın bir şeyle meşgul olmak istiyorsun. Zaten boş durmayı da pek sevmem. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Yürüyüş yaparım, kitap okurum. Sinemaya, tiyatroya pek eskisi gibi gidemiyorum, akşamları yalnız çıkamadığım için. Ama gündüz her türlü sosyal etkinliğimi kendi başıma yapabilirim. Sık sık yurtdışına, şehir dışına gezilere gidiyorum. Haftanın 2-3 gününü dışarıda arkadaşlarımla geçirmeye çalışıyorum. Haftada iki gün oyun grubum var, onlarla görüşüyorum. Ev dışına olabildiğince çıkmaya çalışıyorum. Evde de, ev işleriyle, dikiş, kitap, bilgisayar gibi hobilerimle, televizyonla, internetle geçiyor. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Kalkıyorum, sohbet dinliyorum haber dinliyorum. Dışarıda bir dini toplantı olursa giderim. Alışkanlıklarım var. Namaz kılarım, evimin işini görürüm. Sigara gibi kötü alışkanlıklarım yok. Gençlikten beri dantel, piko, çeyiz yaptık, yakınlarımla çeyizlerini dizdim. Şimdiki gençlerin hiç ilgisi yok böyle şeylere. En son ahşap boyamalar yaptım. Hiç boş durmam. Çalışırım elimden geldiğince. Şimdi de yapsam yaparım da bacağımdan rahatsız olduğum için makinede çalışmıyorum. Ama yine önemli bir şey olursa bir iki tıkrıdarım. Bunlardan artan zamanım anca dışarıdaki işlere, evin işlerine ve ibadete yetiyor. Biraz da öbür dünyaya hazırlanırım. Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

Kahvaltı, ondan sonra ev işleri. Ondan sonra arkadaşlarımla telefonlaşarak o gün yaptığımız bir program varsa o. Bu arada haftanın 4 günü kursa gidiyorum, kültürel anlamda kendimi geliştirmek üzere tiyatro, dans kursları. Opera ve baleye giderim, dolayısıyla çok vaktim de kalmıyor fazla bir şey için, yazın da tatillerle geçirmeye çalışıyorum. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Sabah kahvaltıdan sonra yemeğimi yaparım akşam için. Torunumu bırakırlar, onunla faaliyet yapıyoruz, kitap okuyoruz, boyama yapıyoruz, arabalarıyla oynuyoruz. İkinci vakti abisi de okuldan gelir, ona yemeğini yediririm, anneleri gelir, onlarla da akşam yemeğini yeriz birlikte, çaylarını içer giderler evlerine. Torunumla ilgilendiğim için kendime vakit ayıramıyorum, ancak 8'den sonraki 1-2 saatte gazete okurum, Kur'an okurum, tespih çeker, canım isterse televizyon seyredirim. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Emekli veya işsiz erkek katılımcılar da yaşlı gruba göre daha aktif bir yaşam tarzına sahiptir; ancak sosyal etkinliklere katılım veya serbest zaman değerlendirme alışkanlığı kazanamamış, sosyal çevresi kısıtlı erkeklerin yaşamlarını evde televizyon veya internetle, kitap veya gazete okumakla, çocukları veya torunlarıyla ilgilenmekle, parklarda gezintiyle sınırlandırdıkları ortaya çıkmıştır:

Sıradan bir günüm işte sabah kalkıyoruz. Çocuklarla ilgili bir şey varsa onu hallediyorum. Küçüğü bazen okula götürüyorum. Sonra arkadaşlarla buluşuyoruz.

Haftada 2-3 gün briç oynuyorum akşam 4'ten sonra. Ameliyat olduğum için aktif sporu bırakmak zorunda kaldım. İyi koşardım. İyi futbol oynardım. Çim saha, halı saha. İyi bir spor izleyicisiyimdir. Yani o televizyonda yayınlanan tüm spor dallarını jimnastikten atletizme, hentboldan futbol, basketbola ne varsa hepsini seyrederim yani o gençlik değil çocukluğumdan bu yana en büyük tutkumdur. İyi bir Fenerbahçe taraftarıyım. İstanbul'a maçlara giderim Saraçoğlu'nda. Üniversite arkadaşlarımla günlerimiz var ayda bir kere görüşüyoruz. Emekli subaylarla sık bir görüşme trafiğimiz var. Hobi olarak da şu anda çini yapıyorum aktif olarak, ebru yaptım, üç senedir yapmıyorum ortam olmadığı için. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Bir senedir boşluktayım. Yine de akraba ve diğer arkadaş çevrem çok geniş olması sebebiyle gider gelirim, herkesin işlerine koşturaya çalışırım, yardımseverimdir. Ölüm, taziyeye, düğüne giderim. Evde oturmayı sevmiyorum, apartman dairesinde sıkılıyorum, patlıyorum. O yüzden kendimi Sincan'daki tavuk çiftliğimize atarım. Orada benim büyük bir bahçem var, meyve ağaçlarım, çam ağaçlarım var. Onlarla ilgilenirim. Eşim oradaki bazı mahrumiyetlerden dolayı çiftliği pek sevmeyişi için daha doğrusu az sevdiği için onunla çok da beraber değiliz, yani günü birlik vakit geçirmelerimiz az. Ama uzun süreli vakit geçirmelerimiz oluyor. Yazlığa veya gezilere gidiyoruz birlikte. Kitap okurum. Dostlarımı sık sık ararım. Aranmayı da severim. Gezi grubumuz var. Günlük veya bir hafta, on günlük gezilere gideriz. Bunun içinde yurtdışı da vardır... Yeni bitirdiğim Portekizce kursum var. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Sabahleyin 10'dan önce kalkmam. Kedim var bir tane. Annemin ölümünden sonra aldım. Eskiden annemden ötürü eve kedi sokmuyordum. Şimdi bana yoldaş oluyor. Ona annelik babalık yapıyorum. Benden önce o kahvaltısını yapar. İlk iş o. Kahvaltı yaparım. Günlük gazetemi alır okurum. Sosyal medya epey vaktimi alıyor. Abartılı bir şekilde alıyor hem de. Bazen günde 3-4 saat takılabiliyorum. Bilgi paylaşımı, haberleri okuma, bir iki kanal var güvendiğim. Güne dinç başlamak için iyi bir yol değil ama bu. Çünkü Türkiye'nin hali iyi değil. Sürekli kötü haberler. Ama umutluyum düzelecek her şey. Bunlarla başlarım güne. Kitap bol okurum ama okumayı gece geç yaparım iki buçuk-üç saat. Yalnız takılmak daha çok hoşuma gidiyor. Belli günlerde belli arkadaşlarla görüşüyorum. Çalıştığım yıllardaki arkadaşlarım da var. Resim, kara kalem yaparım daha çok. Yağlı boya da. Sanatın bütün dallarını seviyorum esasında. Saz da çalarım ben ayrıca arkadaşlar çok severler. Ara sıra şiir falan ufak tefek karalamalar var. Ama profesyonel değil. Para kazanmadım bunlardan, kafa rahatlatma etkinliği. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Normal insanlar gibi kahvaltı, yürüyüş, televizyonla. Vakit olursa gazete okumakla. Sıkılırsam çıkar gezerim. Bulmaca çözmeyi çok severim, beni çok dinlendirir. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

Bir sene evveli var bir de şimdi. Bir sene evvel kalkar işime gider eve gelirdim. Hep böyle sürer giderdi. Dışarı hayatı yoktur, bir yere gideyim oturayım demem. Hafta sonları torun olduktan sonra parka gitmeye başladım. İnsan dede nine olduktan sonra anlıyor bunu, çocuklarına yapmadığı, yapamadığı veya ihmal ettiği şeyleri toruna yapıyor. Hem kendini tatmin ediyorsun, hem onu mutlu ediyorsun. Sağlıklı olduğum, çalışabildiğim dönem öyleydi. İşten geldiğimde bakardım yolumu gözlüyor hemen alıp çıkardım parka. Şimdi ise çoğunlukla evdeyim. Hava güneşli olduğu zaman parka götürürüm. Hafta sonları alışveriş merkezinde onun oynayabileceği ne varsa oraya gideriz. Şimdi kış geldi günümüz oturmakla geçiyor. Çalışmayı bırakana kadar arkadaşlar da vardı. İşe gittiğimde hep beraberdik. Şimdi ancak Ankara'daki akrabalarla cenaze, düğün nedeniyle görüşürüz. Balık tutmayı seviyordum. Ama burası özellikle sahil falan olmadığı için arkadaşlar dağılınca tek başına, al oltanı git tut

şeklinde yapılabilecek bir şey değil, grup halinde yapılacak iş. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Bunlar dışında erkek katılımcılardan yoğun çalışma hayatını bahane ederek sosyal hayatları olmadığını, etkinlik yapmaya vakit bulamadıklarını iddia edenler olmuştur. Ancak, ifadelerinden sorunlarının vakit bulamama değil alışkanlık edinememe olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu gruptaki bireylerin çoğunlukla alt eğitim grubundan olmaları dikkat çekicidir:

Boş zamanlarımda sıkılıyorum, evde devamlı televizyon izliyorum. İnip aşağıya geziyorum. Kahve alışkanlığım falan yok. Yürüyüş yapıyorum, spor yapıyorum. Alışveriş merkezlerine gidiyorum, fiyatlara falan bakıyorum, hesaplı gelen olursa alıyorum. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Sabah evden çık işe, işten eve git. Hafta sonu öğleye kadar yatarsın, öğlen kahveye git. Kahveden arkadaşlarla eski alışkanlığımız olduğu için genelde orada geçiriyorum zamanımı. Dediğim gibi tiyatroyla sinemayla ilgilenmiyorum ya. Valla biz artık bir yaştan sonra namaza niyaza başlayacağız herhalde. Camiden çıkmayız herhalde. Yapacak bir şey yok... Evdekilerle de birlikte hiçbir şey yapmıyoruz. Akşam ben gidiyorum herkes kendi odasında. Ben salonda televizyon seyrediyorum onlar bilgisayar başında. Sabah herkes işe dağılıyor. Hafta sonu zaten görüşmüyoruz. Yani ortak yaptığımız bir şey yok. Arada sırada bir ortak yemek yaparsak... Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Hafta içi sabah 8'de evden çıkıyorum, akşam 7'ye kadar işteyim. Haftada bir gün pazar günleri tatilimiz var. O gün de işte köye falan gitmediyse kahveye gidiyorum. Köyümüz buraya yakın olduğu için yazları her haftasonu gideriz. Hafta içi de çalıştığım için çok öyle sosyal aktiviteye zaman ayıramıyorum. En fazla arkadaşlarla haftasonu köye gidelim bir hindi yiyip gelelim diyoruz. Çocukların da okulu, dershanesi birbirine uymuyor zaten aileyi parçalayıp da pikniğe falan da gidemiyoruz, biri gelse diğeri olmuyor çünkü. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Sabah erken kalkarım, dükkânı açarım. Haftada bir kez arkadaşlar gelirse dükkânı oğluma bırakır kahveye geçerim. Geç saate kadar oturur eve gelirim. Pek bir uğraşım yok, sağolsun arkadaşlar dükkânda pek yalnız bırakmıyorlar, laflıyoruz. Bu dakikadan sonra zaten uğraşı ne yapacağım? Memlekete gittiğim zamanlar dağ, bayır, ağaçlık gezerim, şehirden uzaklaşıp doğayla baş başa kalmak iyi geliyor. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Yoğun bir iş temposu var. Şimdi sabahları erken kalkıp akşama kadar yoğun çalışıyorum. Akşamları eve geldiğimde bir iki saat dinleniyorum, şehir dışından arkadaşlarım Ankara'ya gelirlerse telefon açıyorlar yanlarına gidiyorum. Eğer gelmezlerse evde oturuyorum. Evde internette sosyal medyayı takip ediyorum. Onun haricinde belgesele bakarım. Bana bilgi getirecek şeyler neyse onunla ilgilenirim boş şeylerle ilgilenmem genelde. Zaten dinlenirken evde olmayı seviyorum. Pek dışarlarda olmayı sevmem. Onun haricinde sinemaya falan pek vakit bulamıyorum gitmeye. Arkadaşlarla falan gidersek bir yerde oturup işte öyle vakit geçiriyoruz. Adnan, 46, MA, Üniversite-terk, İşçi-aktif çalışan, Bekâr, Orta-alt, BV

Dernek ve sivil toplum örgütlerine karşı yaşlı gruptakine benzer mesafeli yaklaşım içinde olan katılımcılar olsa da orta yaş dönemindeki bireylerden sendika,

mesleki, dini, hobi amaçlı dernek ve sivil toplum örgütü faaliyetlerine aktif olarak katıldıklarını, hatta birden fazla üyeliği bulunduğunu ifade edenler çoğunluktadır. Yüksek eğitim ve ekonomi grubundan bireyler özellikle mesleki dernekler üzerinden sosyalleşme ve aidiyet hislerini tatmin edip güçlendirme, zor durumda olanlara yardım etme ve kendini gerçekleştirme amaçlarını ön plana çıkarırken alt eğitim ve ekonomi grubundan katılımcılar hemşeri dernekleri üzerinden bu amaçları gerçekleştirmeyi hedeflemektedirler:

Bir takım yerlere üyeyim onların toplantıları olur onlara giderim. İki tanesinde ben ölene kadar üyeliğim sürece. Sosyal çevren genişliyor. Bir yerde bir şey olduğunda “Aa orda bir tanıdık vardı” deyip arıyorsun. Birbirimize iş anlamında “Sen benden bu bardağı alırsan dernek üyesi olduğun için yüzde 10 iskontolu olur” gibi avantajlar oluyor. Bu derneklerde zaman ayırabildiğim sürece devam etmeyi düşünüyorum. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Sendika var. Toplu hareket etme, toplu hak arama anlamında faydalı. Sendikalı olmak çalışma hayatında önemli bir hak. Dernek olarak da 2-3 yıl önce kendi kurduğumuz, mesleki gelişim amaçlı, konferans ve seminerler organize ettiğimiz bir derneğimiz var. Bir de muhtaç öğrencilere ve fakir fukaraya yardım amaçlı bir dernek var. Sorumlu olduğum öğrenciler var, onlarla bir etkinlik yapmak güzel oluyor. Onların da hoşuna gidiyor, saygı duyuyorlar, güzel bir bağ oluşuyor aramızda. Yıllar geçse de arar sorarlar. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Dernek demeyim de federasyon. Hayvanlarla ilgili. Hayvan haklarıyla ilgili çalışmalarım var. Hayvanlara gidip onlara yardım ettiğim gün dünyanın en mutlu insanıyım. Ayrıca LÖSEV üyesiyim. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Türkiye Bilişim Derneği, mesleki bir kuruluş, sivil toplum kuruluşu. Kadın çalışma grubunda faalim. Kadınların bilişimi içinde ve hayatında nasıl etkili kullanabileceğine yönelik eğitimler veriyoruz. Güzel dostluklarımız var orada. Çalışırken yoğunluktan o kadar vakit ayıramıyordum, emekli olunca daha aktif olmayı düşünüyorum. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

En kötü alışkanlığım sivil toplum kuruluşlarıyla çok ilgileniyorum. Haftada 5 gün derneğin faaliyetleri var. Cumartesi günlerim de özellikle boş geçmiyor. Her cumartesi olmasa bile ayda 4 cumartesinin üçünde mutlaka bir toplantıya iştirak ediyorum. Hafta içi gelenimiz gidenimiz çok, çünkü yaklaşık 15 bin üyemiz var. Bunlardan her gün 3 kişi telefon etse burada 5 kişiyiz ama 4, 5’inin mutlaka benimle görüşmesi gereken bir şey oluyor. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Asteubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Günümün bir, iki saati mutlaka vakıf çalışmalarım ile ilgili bir şeyler yapmakla geçiyor. Evde ya da dışarıda. Bir kere tabi ki kuruluş amacına uygun olarak özellikle öğrencilerle ilgili daha doğrusu genel anlamda ihtiyacı olan insanların ihtiyaçlarının karşılanması için aracılık yapıyoruz diyeyim. Öğrencisinden yaşlısına kadar. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Öğretmenler sendikası var onların birine üyeyim. Genelde sendikal faaliyetlere zamanım olursa katılmaya çalışıyorum. Kendi haklarımızı orada dile getiriyoruz. Onun

da işte daha yüksek mercilerde dile getirilmesi sağlanıyor. Sorunlarımız, haklarımızı konuşuyoruz. Üyelik emekli olduktan sonra kendiliğinden düşecek. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Yardım kuruluşları var, okul aile birliği var. Eşimin liseden arkadaşı dünya turu ile ilgili kitap yazmıştı. Onun tanıtım konferansı vardı. Geliri muhtaç çocuklara burs olarak gidecekti. Birkaç kitap aldım. Geçenlerde LÖSEV'in bir etkinliği vardı gittim. Down sendromlu çocuklarla ilgili programlar olacak onlara da katılacağım. Küçük oyuncaklar, hediyeler hazırlayıp kermeslerine katılacağız. Yardım etmek hoşuma gidiyor. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Okulumuzun mezunlar derneği var. Sadece arkadaşlarımla iletişim açısından faydası var. Gerçi Türk halk müziği kursu da başlattık yarın ona gideceğim. Yeni bir çalışma, benim için yeni bir faaliyet olacak. Dernek çalışmaları bana ters düşmediği sürece devam etmek isterim. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Ankara Kültür ve Eğitim Vakfı'nın üyesiyim. Oranın bize faydası sonuçta bir sosyal çevre artı orada dini sohbetler yapılıyor. İmani mevzular okunduğu için sizin hayata bakış açınızı değiştiriyor. Yani sırf dünyayı dünya olarak değil de bir geçiş olarak görüyorsunuz. Dünyayı bir imtihan olarak görüyorsunuz. Asıl gideceğimiz yerin ahiret olduğunu ve ahirete göre bu dünyamızı düzenlememiz gerektiğini öğretiyor bize. Elden ayaktan düşmedikçe üyeliğimi devam ettirmek istiyorum. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Eğitim sektörü ile ilgili, öğretmenlikle ilgili derneklerin pek çoğuna üyeyim. Birkaç sivil toplum örgütüne üyeyim. İçinde bulunduğum dernekler benimle aynı hedeflere yürüdükleri müddetçe, ben orada işlevsel olmaya devam ettiğim sürece üyeliğim devam edecektir. Derneklerin kendi çaplarında seminerler, konferanslar, olaylar karşısında ortak bir tavırları, düzenli olarak çıkan dergiler gibi çalışmaları var, bunlara katılıyorum. Zaman bulursam istekleri doğrultusunda sürekli yayınlarında yazılar yazıyorum. Bu hedefler ortak olduğu müddetçe devam edeceğim. Mesleki olarak bir gelişim sağlıyor, beni gündeme dair, topluma dair konularda dinç tutuyor. Aynı görüşte olduğum insanlarla olmak güç veriyor. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Müzik çalışmalarım var. Korolarla, kendi kurduğumuz bir dernek eşliğinde. Derneğin yönetimindeydim. Sonra ayrıldım ama tekrar başlamayı düşünüyorum müzik çalışmalarına kilo verip fit oldukça. Çünkü kiloluyken nefes almakta güçlük çekiliyor, müzik yapmak diyafram nefesi ister. Güzel bir ortamdı, sosyal bir faaliyet, kafa dağıtma imkânı oluyordu. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Tabi, 2 meslek derneğine üyeliğim var. Bir spor kulübüne üyeyim. Mesleki olanlar mesleğime aidiyet duygusu sağlıyor, mesleğimle ilgili yayınları takip ediyorum, yazılar yazıyorum. Futbolu çok sevdiğim için de Ankara'daki bir kulübe üye oldum. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Köyümüzün derneği var. Yönetim kurulundayım. Derneğin genel amacı köyümüzü kalkındırma ve güzelleştirme. Köyün işleyişinden hariç cenazelerde görev üstlenip cenaze sahibini yormadan cenaze işlerini yapmak, mezarının kazılması, aşçı, bulaşıkçı gibi hizmetlerin organizasyonunu yaparız. Ferfene dediğimiz etkinlik veya yayla etkinliği düzenleriz. Yoksa ticari bir faaliyetimiz yok. Üyelerin verdiği aidatla yaşayan bir dernek. Bana faydası sosyallik. Fayda değil aslında o mantıkla düşünürsen angarya

bir iş, sen hizmet veriyorsun sürekli. Yönetimde 9 tane arkadaş var, bunlardan müsait olanın o gün cenazede bulunması gerekiyor. Senin işin gücün var diye onu erteleyemiyorsun. Yoksa bir fayda sağlamıyor bize. Üyelik bizim askerden geldikten sonra başlıyor ölünceye kadar devam ediyor. Yönetim olarak görevim 5-6 senedir var. Belki 1-2 sene daha öyle devam ederiz. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Bizim derneklere üye olmamız kamuda yasak. Sadece kendi köyümüzün yardımlaşma derneğine üyeyim. Şu an yaptığımız bir şey yok. Sadece dernek başkanı paraları topluyor. Şunu yaptım, bunu yaptım diyor, biz sadece para veriyoruz öyle. İleriye yönelik yatırım olacak. Köyümüzün ihtiyaçlarını karşılamak, fakire fukaraya yardım amaçlı bir şeyler olur diye düşünüyoruz. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Yaşlı gruptaki katılımcıların ifadelerine benzer ifadelerle derneklere yasadışı faaliyetler yapılabileceği, yolsuzluklar olabileceği endişesi, zaman bulamama veya istediği halde bir bağ kuramamış olma gibi dernek veya sivil toplum örgütlerine mesafeli tutumları olan katılımcılar da vardır:

Dernek vakıf hiçbir şeye katılmadım hayatım boyunca. Ne ticari ne de sosyal. Çünkü bizim zamanımız siyasi olayların olduğu dönemlerdi. Bunların hiçbirine katılmadım. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Dernek falan yok. İhtiyaç duymadım hiç. Pek sevmem ben öyle üyelik müyelik. Ne bileyim böyle çevremde, televizyonda görüyorum üye olanların başına neler geldiğini. O yüzden uzak dururum. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Ben birebir yardımlaşmayı daha çok seviyorum. Yani yanlış anlaşılmasın, eleştiri anlamında değil ama vakıflarla, derneklerle ilgili belki son derece negatif etkilendiğim için, işte yolsuzlukları falan duyduğumuz için vakıf yerine bire bir ilişkiler tercih ediyorum. Zaten zamanım dolu dolu geçtiği için şu an bir vakıf için çalışacak pek vaktim de yok. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Herhangi bir yere üyeliğim yok. İstemem de. Pek itimadım yok benim derneklere, vakıflara. Yani amaçlarından çok emin olamıyorsun. Adnan, 46, MA, Üniversite-terk, İşçi-aktif çalışan, Bekâr, Orta-alt, BV

Aklımdan geçmedi. İstemem de, koşturamam onun peşinden. Ona zamanım yok. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

Şu an için yok. İsterim tabii, sosyalleşmek için. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Hiç bilemedik ki. Şimdi istiyorum bir derneğe katılıp da sosyalleşmek yani gücüm yettiğince. Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

Orta yaşlı katılımcıların günlük hayat akışı ve sosyal ilişkilerden farklı olarak özellikle ailecek yaptıkları sosyal, fiziksel, bilişsel etkinlikleri ele alındığında ise bireyselleşmenin ve ilişkileri aile bireyleri ile sınırlandırma eğiliminin giderek arttığı

açıkça görülmektedir. Ulaşım ve zaman bakımından imkânı olanlar için piknik oldukça sevilen bir etkinlik iken ailecek ev gezmelerine gitme alışkanlığının neredeyse kaybolduğu ve sadece akraba ziyaretleriyle sınırlı olduğu anlaşılmıştır:

Pikniği çok istiyorum, eskiden haftada bir giderdik şimdi yalnız olduğum için gidemiyorum, arabam da yok. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Pikniğe çok gitmeyiz çünkü çiftlikte kendi piknik yerimiz var, oraya gideriz. Ev gezmelerine sadece akraba çevresinde. Ama onu da daralttık. Yaşlandıkça azaldı yani. Eskiden aktif çalışırken daha çok ev gezmesi şeklinde gidilirdi. Şimdi onlar nadir oldu. Şimdi artık akraba veya çok yakın çevre arasında gidip geliyoruz veya onlar bize gelip gidiyor. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadami-emekli, Evli, Üst

Pikniğe, yemeğe gideriz, ama yoğunluktan dolayı yılda en fazla 10-15 kere. Ev gezmelerine çok nadir ama akrabalara gideriz. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Yazın 10-15 piknik yaparız. Mesire yerlerine yakınız. Komşu gezmesi sevmem. Sosyal, kültürel belki ekonomik nedenlerle aynı apartmanda oturmak zorunda kaldığım insanların kafa yapılarını da tam bilmiyorsam evlerine misafirlğe gidemem. Ama sevgi-saygı çerçevesinde kalarak iyi ve kötü günlerinde yanlarında olmaya dikkat ederim, onlar da bunu karşılıksız bırakmazlar. İnsanın kendi ailesinden birine gitmesi sosyal ve kültürel faaliyetin dışında bir şey, onu da yapmaya çalışıyorum. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Pikniğe giderim, çok severim, boşluk bulduğum zaman hiç affetmem, muhakkak giderim, doğa olduğu için. Ev gezmelerinde şöyle bir durum var; ailenle beraber bir başkasının evine misafir olmak kolay değil. Yaşam biçimlerimiz benzemeyen ailelerle, komşularla ailecek görüşmeyi uygun bulmuyorum. O anlamda biraz daha kabuğumuza çekiliyoruz. Ama benim tek gittiğim, eşimin tek gittiği sohbet, muhabbet ettiğimiz yerler var. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Pikniğe gidiyoruz tabi yılda en az 10 kere. Bu sene Elmadag'a gittim mesela, 1 metre karda mangal yaktık. Ev gezmelerine de gideriz, komşularla aramız iyi, bazen haftada 2-3 kere. Onlar çay yaptığı zaman bizi çağırıyor, biz yaptığımız zaman onları çağırıyoruz. Gırgır şamata geçiyor. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Piknik çok sevmem, arkadaşlarla hiç gitmem de bazen aile içinde akrabalara eşlik etmek zorunda kalıyorum. Ev gezmelerine çok sık gitmem, sadece kadınlarla bir arada olmak, gün yapmak bana göre değil. Dışarıda buluşuruz ama arkadaşlarla. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Ev gezmelerine çok sık gideriz. Genelde hep bana gelirler. Eşim varken daha çoktu tabii. Bir de kızım evlenmeden arkadaşları çok gelirdi. Emelburger derler bana, hamburgerlerim çok meşhurdur, ekmeğine kadar kendim yaparım. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Sıklıkla çıkamıyoruz dışarıya, ekonomik şeyler var. Daha çok çocuklara ayırıyoruz imkanlarımızı ama fırsat buldukça işte çocuklarımıza gidip geliyoruz. Onlar bize gidip geliyorlar, birlikte piknikler, dışarıya gitmeler falan daha çok hoşumuza gidiyor doğayla baş başa olmak. Şehrin gürültüsünden uzak olmak rahatlatıyor. Genelde

arkadaşlarla eve gidip gelme çok nadir. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Ailecek pikniğe gideriz yılda 2-3 defa. Ev gezmelerine eşimle gidemeyiz, ben eşimin ikinci eşiyim, onun büyük oğluyla benim kardeşim evlendi, onlara çok sık gideriz. Başkasına gitmeyi sevmez, eve geç gelir zaten, ben çok gezerim. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Arkadaşlarla buluşma hemen hemen sıfır, çok çok nadir, anca çay içmeye. Ailece pikniğe ayda 1 belki çünkü aileyi bir araya getirmek mümkün değil, çalışanlar, dinlenenler oluyor, kalanları alıp gidersek arada o kadar. Ev gezmelerini hiç sevmem. Gittiğiniz yerdeki insanla oturup muhabbet etmek lazım. O kadar az ki kafanın uyduğu insan. Televizyona bakıp durarak, ne zaman kalkacağını hesaplayarak oturmak çok kötü. Yok diyebiliriz. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Ev gezmeleri azaldı, kadınların yüzünden azaldı (gülüyor). Çünkü bayanlar gittiğinde o da sana gelecek, bir sürü iş, kimse iş istemiyor. İşi bir çaya indirgeseler kolay olacak. Gezmeleri geç iftarlar bile bitti artık. İftara bile kimse kimseyi çağırıyor. Akrabalar bile çağırıyor artık. Bırak eşi dostu, akraba akrabayı çağırıyor. Bizde öyle oldu yani. Belki herkes böyledir. Bizim canı sağolsun bir baldız var. “Ne gelirim ne gelin” dedi işi bitirdi. Ondan sonra bitti yani. Çok azaldı ya. Dini cemaatler de olmasa iftara çağıran yok. Öyle sofralar kurup maddi ve iş güç külfetine girmek istemiyor kimse. Ev sohbetleri de bitti. Bizde dizi mizi merakı yok. Bazısı da dizi yüzünden gidemiyor. Dizisi var adamın ne zaman nasıl gelecek? Bugün diyor şu var, yarın Muhteşem Yüzyıl var, o gün Diriliş var, şu gün şu var, bu var diyor hep. Bencilleşiyor insanlar. Çevre gitgide daralıyor. Öyle bir daralıyor ki sadece kendisi, eşi, çocuğu bu kadara indi. Ana baba da bitti. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Ama insanlar şimdi bir araya gelmeyi istemiyorlar. Bilmiyorum sebebini. Mesela sadece bir bayramda birleşiliyor. Gençler de çalışıyor şimdi. İşten geliyor yorgun oluyorlar. Çoluğuyla çocuğuyla vakit geçirmek istiyor. Onun için başkasına vakit kalmıyor olabilir. Kendi ailemde de böyle. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Tiyatro, sinema, sergi gibi etkinlikler bakımından ele alındığında ise bu etkinlikler “eskiden daha sık gidilen” etkinlikler olarak anılsa da genellikle eğitim çağında çocukları olan katılımcıların çocuklarıyla birlikte vakit geçirmek amacıyla sinemaya gittikleri, arkadaş çevresi ilgili ve aktif olanların tiyatroları takip ettikleri ortaya çıkmıştır. Bazı katılımcılar ise internet üzerinden istediklerini seyredebildikleri için sinemaya gitmeyi bir etkinlik olarak görmemektedirler:

Sinemaya yılda 2-3 kez gideriz, o da oğlumla, ailecek gidilecek filmler yok maalesef. Tiyatroya en son iki sene önce gitmişim. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Sinemayı çok severim, bana kalsa her hafta ama tabii seçerek giderim ama son yıllarda yılda en fazla yılda 3-4 kez gidebiliyorum, ekonomik sıkıntılardan dolayı. Eskiden Resim Heykel Müzesi’ndeki konserlere de giderdim her hafta mutlaka, oradan arkadaşlarla da Devlet Tiyatroları’na giderdik. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Sinemaya eskiden daha çok giderdik şimdi işte evde Digitürk var, film kanalı var, 3 ay sonra vizyondaki film televizyona düşüyor ama severim yani seyrederim film. Tiyatroya belli olmuyor mesela bir arkadaş grubu oluyor grupta bir tane cengâver çıkıyor. O sezon bütün oyunlara bilet alıyor hepsine gidiyoruz. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Sinemaya çok sıklıkla gitmiyorum, yılda en fazla 5-6 kez. Son üç yıldır tiyatroya gitmedim ama ondan önce çocukların da etkisiyle çok sık giderdik. Bir de çalışırken gruplarımız oluyordu. Organizatör ruhlu arkadaşlarımızla birlikte gidip geliyorduk. Bir ara Ankara'da oynanan bütün oyunlara giderdim yani tiyatroyu seviyorum. Şimdi ilgimi çekiyor fakat bu bir ekip işi. Bireysel olarak gitmeyi ben sevmiyorum. Sinemada oluyor da. 2 kişi olsan gidersin sinemaya ama tiyatrodaki biraz daha herhalde arkadaşlarla grup olmak gerekiyor. Öyle olmadığı için de gidemiyoruz. Biraz da zaman tabi ki sadece benim değil eşim de çalıştığı için akşam 7'de iş bitiyor, o saatte gideceksin o park yeri sorunları falan beni yıpratıyor. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Sinema, tiyatro alışkanlıklarımı maalesef kaybettim. Annemin rahatsızlığı, sonra kendi rahatsızlığım derken 5-6 sene evde kapandık, o alışkanlıkları kaybettim. Sinemaya tiyatroya gidemiyorum ama bunun yaşlılıkla bir ilgisi olduğunu düşünmüyorum, rahatsızlığım ile ilgili. Gündüz gidebilirim ama galiba alışkanlığımı yitirmişim. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Üniversitede çok giderdim, çalışma hayatıyla birlikte düştü, şimdi de çocuklarla çok nadir. 3-5 yılda bir belki. Tiyatroya daha az hatta son 10 yıldır hiç gitmiyorum. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Sinema, tiyatroya düşkünüm, opera ve sergileri de severim, gençlik yıllarımdan beri var. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Sinemaya gitmiyorum, sinemaya gitmek o kadar da hoşuma gitmez. Tiyatroya da hayatımda 2-3 kez gittim. Şu an yok. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Sinemaya çok sık. Haftada bir diyelim. Tiyatroya çok iyi oyunlar gelince hiç kaçırmam. Çok seçiciyim. Ayda bir gidiyorum diyemem. Senede 3'tür. Ama çok iyi olanlar. Ortalama tiyatroyu izleyemem. Çünkü ortalama tiyatro şu an maalesef en yaygın olan. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Tiyatroya yılda en az 8-10 kez giderim, arkadaşlar veya çocuklar ayarlarlar iyi oyunlardan biletleri, sinemaya gitmem. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Normal zamanlarda birkaç haftada bir oyuna gittiğim falan olur; oğlum da benim çünkü tiyatro okuyor, tiyatroya bir düşkünlüğümüz vardır. Sinemaya da çok giderim ama son zamanlarda hiç vaktim olmadı. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Sinemaya eşimle gitmeyi çok severdim. Tiyatroyu çok severim yılda 2-3 kere, müzikle uğraşan arkadaşlarımdan konserlerine de sık sık giderim. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Tiyatroya 25-30 sene önce giderdim. Ama torunu yılda birkaç kere en az götürürüm. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Tiyatroya, sinemaya oğlan küçükken giderdik. Şimdi kendi gidiyor arkadaşlarıyla. Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

Yok, ne sinema ne tiyatro. Beğendiğim film olursa da internetten seyrediyorum. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Sinemaya önceden giderdim ama şimdi hiç gitmiyorum. İstediyimi zaten youtube'dan seyredebiliyorum. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Sinemaya uzun zamandır gitmiyorum, evde internet var. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Bilişsel etkinlikler ele alındığında ise kitap okumanın yüksek eğitimlilerin sürekli gündeminde olduğu ancak bazısında günlük düzeyde devamlı bir alışkanlık haline gelmediği anlaşılmıştır. Gazete ve dergi takip etme konusu da kitap okuma alışkanlığına benzer durumdadır. Günlük takip edenler, internetten haber takip edenler veya fırsat buldukça okuduğunu iddia edenler vardır. Alt eğitim grubunda olanların bazıları kaçamak cevaplarla bazıları da doğrudan okuma alışkanlıkları olmadığını ifade etmişlerdir:

Çok okurum, evdeki her oturma yerimde farklı bir kitap vardır. Yatağın başında vardır. Oturma odasında vardır. Mutfakta vardır. Onsuz olmaz. Çocukluktan da gelen bir alışkanlık, biz sizin gibi değiliz, elektriğin, televizyonun olmadığı zamanlardan geldiğimiz için bizim için en önemli şey okumaydı, yani bizim jenerasyonun yani hem 68 kuşağının hem de bizim 80 kuşağının bence en önemli özelliği oydu, iyi okudular iyi yetiştiler. Yani mesela sizin jenerasyonun okuma konusunda çok zayıf olduğunu biliyorum. Öğrencilerimden biliyorum. Çevremden biliyorum. Okuma alışkanlığı çok zayıf. Ama bizim jenerasyon öyle değildi. Biz mecburduk okumaya. Çünkü o dönemin fikri tartışmaları için okumazsan olmazdı. Yani bizim jenerasyon Marx'ı da okumuştur. Kavgam'ı da okumuştur. Geç bu taraftan Necip Fazıl'ı da okumuştur. Mehmet Sepetçioğlu'nu da okumuştur yani iyi bir okuyucuydu o jenerasyon, onun için de iyi yetişmişti, bence tabi dünya için bir şey söylemek zor ama Türkiye için son okuyarak yetişen nesil bizdik, yani bizim kuşaktı. Gazete de mutlaka okuyorum ama bilgisayardan. Sabahtan açarım en önemli alışkanlığım, oradan takip ederim günlük olayları. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Elimde kitap hep var. Kimisi 3 günde bitiyor kimisi 1 haftada kimisi 2 ayda. Kitabın konusuna, anlatımına, kalınlığına göre bitirdiğim süre değişiyor. Her gün aldığım gazetem de var. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Yani duruma göre değişiyor açıkçası, çok sık bu ara okuyamıyorum. Ders kitaplarını falan saymazsanız çok sık okuyamıyorum ama yeri geliyor mesela bir günün iki günün içerisinde bir romanı bitirdiğim oluyor. Yılda 6'yı geçiyor diyebilirim. Düzenli olarak gazete okurum, sabah bir fasıl vakit bulursam dersten önce bir göz atarım, sabah okuyamamışsam bile akşam mutlaka okurum. Okuyabilirsem günde 2 defa okumaya çalışıyorum. Malum çok hareketli zamanlardan geçiyoruz neler değişiyor onları görmek

için. Ama düzenli olarak günde birden fazla internet gazetesi okuduğumu söyleyebilirim. Dergi yok. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Eşimin rahatsızlığından önce yılda beşin üstünde kitap okurdum, bu alışkanlığım var ama hastalık döneminde gece gündüz birbirine karıştığı için kafamı verip okuyamadım. Gazeteyi de e- gazete olarak ama pazar günleri normal alırım; dokunmayı, sesini severim. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Beş yıl öncesine kadar düzenli olarak gazete okurdum. Ama şimdi internetten okuyorum. Kitap çok okurum, her gün mutlaka. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Gazeteyi internetten okurum, dergi olarak da 15-20 yıldır abone olduğum bir dergim var. 2 de yakın zamanlarda abone olduğum dergi var. Bu kadar çok konuşan adamın çok okuduğu zannedilir ama çok değil maalesef yılda ancak 6-7'dir. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Gazeteyi internetten okuyorum ama muhakkak sabah tararım. Kitaplığım çok büyük, çok da okurum. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Düzenli olarak gazete okuyorum, hemen hemen her gün. Aylık dergilerim de var. Kitap okuma konusunda da çok istememe rağmen başlıyorum ama bitiremiyorum, öyle bir rahatsızlığım var. Önsözlerini okumak veya özetlerini okumak beni daha çok cezbediyor. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Kitap bulursam okurum, seversem 1 günde bitiririm. Uyumadan önce okurum. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Kitap okumayı gece geç yaparım, iki buçuk-üç saat. Günlük gazetemi de alır okurum. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Okuma alışkanlığım yok, gazete okumam, kitap da toplamda bir elin parmaklarını geçmez. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Gazeteden maçları takip ediyorum. Güzel maç takip ederim. Kitap okumuyorum. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Gazete, dergi, kitap hiç okumuyorum. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Orta yaş dönemi katılımcıların televizyon izleme ve bilgisayar, akıllı telefon ve internet kullanım alışkanlıkları da ele alınmıştır. Bireyler genel olarak televizyon izlemeyi vakit kaybı olarak gördüklerini ifade etseler de hemen her eğitim ve gelir grubundan kadın ve erkekler için televizyonun hâlâ çok önemli bir eğlence alışkanlığı ve haber alma kanalı olduğu ifadelerine yansımıştır. Ayrıca, birkaç kişi dışında hemen her katılımcının bilgisayardan olmasa da akıllı telefon üzerinden internet kullanımının oldukça yaygın olduğu; iş amaçlı kullanım yanında eğlenme,

öğrenme, haberleşme için de etkin biçimde kullanıldığı görülmüştür. Hemen her internet kullanıcısının aktif olarak kullandığı sosyal medya hesapları vardır. İnterneti kitap yazmaktan araştırma yapmaya, yemek tariflerinden örgü modelleri bulmaya birçok amaçla kullandıklarını ifade eden katılımcıların en büyük şikâyeti internette çok vakit harcamalarıdır. Yaşlı gruptan farklı olarak internet kullanım alışkanlığı olmayanların da olumsuz tutumları bulunmamakta, teknoloji kullanımını çağın kaçınılmaz bir gereği olarak görmektedirler. Bu anlamda yaşlı grupta görülen teknoloji kullanımı problemlerinin büyük oranda aşıldığı görülmektedir:

Televizyon günde 5-6 saat diyebiliriz. Çünkü maçları seyrediyorum. Bazen bir kaç maç. İngiltere ligini seyrediyorum, cumartesi pazar belki 7-8 saati buluyor. Akıllı telefon veya internet için bir süre vermek zor; çünkü her zaman elimizde, telefonu unuttuğumuz zaman yoldan dönüp alıyoruz; yani bu acayip bir alışkanlık oldu, bunsuz çıkmıyoruz. Evin anahtarı gibi bir şey bu, dolayısıyla her gün her dakika elimizde. Gazeteleri okuyorum. Maillerime, banka hesaplarıma bakıyorum. Twitter'ı, facebook'u sevmiyorum, hiç de kullanmadım. Ha ben kullanmadım diye karşı mıyım, bence sizin jenerasyonun onu mutlaka kullanması lazım; yani bunu söylerken ben kullanmadığım için tui kaka anlamında söylemiyorum yanlış anlamayın. Onsuz olamazsınız. Çünkü çağın gereğine sırtınızı dönerseniz yok olursunuz. "Medeniyet öyle bir nurdur ki ona bigâne kalanları yok eder, yakar" demiş Atatürk. Bunu her çağda geçecek bir şekilde söylemiş büyük insan. Bu bir medeniyet gereğidir, bunu mutlaka yapmanız gerekir sizin. Ama ben sevmedim, yani hiç ne facebook'a girdim ne twitter'a girdim, sadece whatsapp'ı kişisel iletişimde kullanıyorum. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Televizyon bizde genelde kapalıdır, gereksiz, gözleri yoran, bozan, zaman alan bir alet. Gözlerim hâlâ görebiliyorken kitap okumayı, ellerim tutuyorken bir şeyler üretmeyi tercih ediyorum. İnternette günlük 1-2 saatim geçer, öncelikle iş amaçlı kullanırım, sosyal medya hesaplarım da var. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Televizyonu neredeyse açmam. Bazı dizi ve haber programları, Fox'tan, CNN'den o da sadece. Bazı kanallara siyasi olarak tepkiliyim. Akıllı telefon veya internette çok vaktim geçer; çünkü işim çok sıkıcı, bulduğum aralarda hemen girer bakarım, bir şeyler okurum, dini konular ağırlıklı araştırma yaparım, yabancı yazarların çevirilerini okurum. Saçma sapan, aptalca şeylerle uğraşmam. Sosyal medya hesaplarım da var. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Her gün televizyon izlemem. Elimde yetiştirmem gereken bir iş varsa haftalarca da izlemem. Yoğun değilsem kaçırmak istemediğim diziler var onları izliyorum. Sosyal medya hesaplarımı boşluklarda takip ediyorum. Yorgun zamanlarımda dinlenmek için internetten hoşuma giden şeyler izliyorum. Onun dışında kendi fikriyatımı paydaşlarımla veya tam tersi olanlarla tartışmak için kullanıyorum. Çalışmalarım için araştırma yapmak için. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Televizyonu akşam eve gelince 3-4 saat izlerim. Akıllı telefonda iş haricinde çok vakit geçirmem. Facebook, twitter, whatsapp'ım var ama ben yaptığımız iş gereği sahibinden.com gibi letgo gibi, ikinci el eşya alım satımı sitelerini kullanırım. Yani

diğerleri gibi internete girip vakit öldürmek için çok kullanmıyorum. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Televizyonda haber programları izlerim sadece. Günde 1-2 saat diyelim. Her gün değil de sabahları 9-11 arası akşam 21-24 arası, 5-6 saati buluyor aslında. İnterneti telefon üzerinden kullanmıyorum daha çok bilgisayar üzerinden, işte proje takipleri, dernekle ilgili işler için. Facebook ve mail adresim var. Twitter'i, whatsapp'ı kullanmıyorum. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Geceleri dışarı çıkamadığım için televizyonla, internetle geçiyor vaktim. Televizyon 5-6 saat, elimde bir işim, bulmacam da olur, bilgisayarda da oyun oynarım aynı anda. Karşısına geçip takılıp kalmam. Ses olsun diye açık kalır. Akıllı telefonda 3-4 saatim geçer, interneti çok fazla kullanmıyorum daha çok sosyal medya ama bankacılıkta, merak ettiklerimi araştırmak amacıyla, İngilizce kelimeler için, oyun oynamak için de kullanırım. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Bir mevzu, bir konu çıkınca karşımıza haliyle internetten araştırıyoruz. Yani yeni kanunların takibini falan oradan yapıyoruz. Kütüphaneye falan gitmiyoruz sonuçta. Kitaplara değil internete müracaat ediyoruz daha hızlı olduğu için. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Televizyonda haber, açık oturum, dini sohbet izlerim, birkaç saat. İş yaparken. Hiç film, dizi izlemedim ben. Akıllı telefonum yok. Bir ara internet kursuna da gitmişim ama hiç istemedi içim, kullanmadım hiç. Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

Televizyonumuz yok, hiç almadık. Şimdi internet olunca artık telefondan haberlere bakıyoruz. Günde bir saat internet kullanırım, haberler ve yemek tariflerine bakarım. Whatsapp'ım var. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Televizyon 2 saat falan (güliyor). Diziler olursa artıyor tabii. İnterneti de bir saat kullanırım, whatsapp var, facebook var. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

İş yerinden gittiğim zaman bir saat izlerim sonra uykuya dalarım. Ondan sonra benim dizim var bir iki tane. Onları başa kadar izlerim. Ondan sonra haberleri izlerim. Günlük aşağı yukarı 3 saat falan işten sonra. Sabahları olmaz da. Ama cumartesi-pazar çok olur. İnternette telefonumu yıpratmak istemiyorum. İşyerinden kullanıyorum genelde akşama kadar (kahkahalar). Facebook, twitter, whatsapp hepsi var ama ben genelde facebook kullanırım. Arkadaşların paylaştıklarını beğeniyorum, ben bir şey paylaşıyorum, onlar beni beğeniyor. İşte tarımla ilgili bir şey bulursam araştırıyorum yani. Mesela nerede çapa makinesi var, nerede bilmem ne var araştırıyorum yani. Almak için, tavsiye etmek için. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

İnternette biraz fazla zaman geçiyor. Çalışma amaçlı kullanmışım oradan alışkanlık ama şimdi de 1 saatten aşağı değildir. Sadece facebook ve whatsapp'ı haberleşme için kullanıyorum. Onun dışında haber okuma, başka bir şey yok. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadami-emekli, Evli, Üst

Televizyonda birkaç saat haber izlerim. Sosyal medya epey vaktimi alıyor ama. Abartılı bir şekilde alıyor hem de. Bazen günde 3-4 saat takılabiliyorum. Bilgi paylaşımı, haberleri okuma için. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Televizyon günde bir saat. Telefonun akıllı kısmı çok meşgul ettiği için sık kullanmamaya çalışıyorum ama internet kurumda veya evde bilgisayardan her zaman elimin altında. Sosyal medya hesaplarımı öğrencilerimle, meslektaşlarımla iletişim için, interneti araştırma yapmak, yazılarımı yazmak, yayınlamak, türkü dinlemek için kullanırım. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Akıllı telefonum henüz yok. Sosyal medya hesabım da yok. Manisa'dayken vardı internetimiz, kullanırdım, severdim, burada bağlatmadık maalesef, bağlatınca gazete okumayı, sevdiğim yazarları okumayı, merak ettiğim şeylere bakmayı isterim.. Teknolojinin bir tarafından tutmam, hayatıma sokmam gerektiğini düşünüyorum. İnterneti daha iyi kullanmam gerekiyor, çok önemli. Çocuklarımızı, torunlarımızı daha iyi anlamak için bir şekilde interneti daha aktif takip etmek gerekiyor. Benim kuşağım birebir, yüz yüze sohbeti seviyoruz, internet de olsa telefon da olsa tam bir sıcaklık, samimiyet sağladığı kanaatinde değilim. İnterneti kullanmak çok güzel, çok faydalı ama insanı yalnızlaştırıyor. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Televizyon çok izlerim. Ben bir belgesel ve haber hastasıyım. 6-7 saat. İnternette merak ettiğim konuları çok araştırırım. Çeşitli alet edevat. Facebook, instagram, whatsapp var. Teknolojiyi yakından takip etmeye çalışıyorum. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

İnternet kullanım işi biraz yaş. Telefon değil ama internette çok rahat 10 saatin geçtiği oluyordur. Çünkü kitap çalışmalarımı internet kullanarak yapıyorum. İşim için de zevkim için de kullanıyorum yani. Facebook'umu tamamen kapattım. Instagram'ım, twitter'ım açık ama aylardır hiç girmedim kullanmıyorum. Whatsapp kullanırım mecburen iş için de sosyal iletişim için de kullanırım. Onun haricinde sosyal medyaya takılmamaya çalışıyorum. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Toplasan ancak 2 veya 3 saat izlerim televizyonu. İnternet vaktimi alıyor biraz, butüğimin sayfası var, facebook sayfam var, yaptığım ürünleri yayınlıyorum, yaptığım el işleri, boncuk işleri. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Televizyon fazla izlemem de hadi akşam eve gidince 1 saat diyeyim. Ama şu internet bela. En kötü 1 saat. Valla bir telefonum var ama akıllı mı akılsız mı bilmiyorum, bilgisayardan kullanıyorum, telefonla uğraşmak istemiyorum. Facebook'tan başka hesap da kullanmak istemiyorum zaten facebook yetiyor, en kötü bir yarım saatimi alır. Çünkü bir sürü arkadaş olduğu için çok yazışmalar olur, şöyle bir tarıyorum millet ne yapıyor diye, beğenirsek beğendik diyoruz. Ya da buradan haberleşiyoruz. Okulun işleriyle ilgili, müsabakalar, yazışmalar falan için. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Televizyon toplamda 2 saat. Genelde haberlere bakarım, biraz da belgesel ondan sonra böyle açık oturumlar. Ondan sonra geçmişimizi anlatan doğruluğuna inandığım diziler falan olursa onlara da bakıyorum. Akıllı telefonum yok şu ana kadar, eski bir telefonum var ona devam ediyorum ama internetten biraz haberleri, günlük güncel şeyleri takip ederim. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Evde internetim var da akıllı telefonum yok. Tabletım var. Sosyal medya hesabım da yok, interneti sadece bilgi almada kullanıyorum yani bir şeyi merak ettiğimde. Onun dışında pek internetle ilgili olduğumu söyleyemem veya mesela bir yere geziye gideceğiz, işte seyahat şirketleri araştırmada falan kullanırım. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Televizyon bazen hiç, bazen bir iki saat. Sosyal medya hesabı kullanamıyorum, bir kere facebook denedim, baktım çok vakit alacak bir şey bıraktım. Whatsapp sadece iş amaçlı, twit atacağım şeyi de gidip söylerim. O saçma sapan şeylere bakmakla vakit geçirmem, mail, mesaj gelirse bakarım. İnternette işime yarayan bir şey varsa. Anlamıyorum saçma sapan ellerine yapışıp kalıyor. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Son olarak, katılımcılara hayatları boyunca öngördükleri amaçlara ulaşip ulaşamadıkları sorulmuştur. Özellikle alt eğitim ve ekonomi grubundan bireyler başta olmak üzere katılımcılar bu soruyu genellikle maddi boyutuyla ele almışlar, ulaştıklarını söyleyenler ev ve arabalarının olmasını; ulaşamadıklarını söyleyenler hâlâ kira ödedikleri için bir ev alma amaçlarına ulaşamadıklarını söylemişlerdir. Bunun dışında, eğitim ve gelir düzeyi arttıkça orta yaş dönemi gelişim özelliklerine uygun biçimde çocuklarını iyi yetiştirme; işyerinde, apartmanında, çevresinde sevilen, saygı duyulan biri olma, ihtiyaç sahiplerine yardımcı olma gibi kodlarla amaçlara ulaşıldığı ifadelerine rastlanmıştır. Özellikle evlenmemiş kadınların vurgusu ihtiyaç sahiplerine maddi yardım yapma, fakir öğrenci okutma üzerinedir:

Eskiden elimde olmayan şeylerin birçoğu var şu an. Evimiz var, arabamız var, işimiz var daha ne isteyelim? Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Valla şu anda en büyük ihtiyaç kiradan çok mağdur olduğum için ev. Çünkü ayın 15'inde maaş gelmiyor da 20'sinde kira hemen geliyor... Geliri artırmak için haftasonu da çalışayım diye düşündüm. Ama bir iki denedim, bu sefer işimi etkilemeye başladı daha çok yoruldum. Pazartesi kalkmam zorlaştı. Performans düştü. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Amaçlarıma ulaşamadım, hayır. Gerçekleştirme planlarım var ama zor tabi. Birincisi başımı sokacağım bir ev olsun isterim, çünkü yarın ne olacağı belli değil, kiraya gücüm yeter mi, çocuklar yanımda kalır mı belli değil. İkincisi imkânların el veriyorsa yakın çevrenden başlayıp uzak çevrene varıncaya kadar, ne kadar elini uzatabiliyorsan uzatmak. Yani benim param olsun gideyim yazlık alayım dünya turuna çıkayım böyle planlarım yok. Evim var mı yetiyor, ondan sonrası kime ne kadar yardım eli uzatabilirim onu düşünürüm. Planlarımda hep o var. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Büyük oranda ulaştığımı düşünüyorum. Mali açıdan daha iyi bir yere gelebilirdim. Ama ben memur orijinli bir insan olduğum için, ticarete çekirdekten başlamadığım için bu beni arzu ettiğim mali hedeflere ulaştırmadı ama yine de son derece memnunum. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Ulaşamadığım ufak tefek hedeflerim var. Onlara da deniyorum ulaşmayı, belki emekliliğe kadar ulaşmış olurum. Yoksa da denemeye devam. Günün tadını çıkarmaya çalışıyorum, bekleyim emekli olayım da ondan sonra demiyorum, elimden geldiğince istediklerimi yapmaya çalışıyorum... Daha çok gelirim olsa öncelikle kesinlikle hemen bir ev alırdım ki en azından kiradan kurtulayım diye. Şu an için mesela kira problem değil ama gelecek için olur yani. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Benim için şu anda en önemli şey çocuklarımın eğitimi. Eğitim hayatının sonuna kadar onlara en iyi olanakları sunmak bir, ikinci de hayata sıfırdan başlamalarını istemem. En azından onlar da hayata başlarken bir maddi rahatlıkla başlamış olsunlar isterim. Bunun dışında başka bir hayalim yok. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Çocuklarıma bir kere iyi bir eğitim vermeyi başardığımı zannediyorum, ikisi de tıp okuyor, Allah'a şükürler olsun. Bu ikisi hayatını kurtardı, bir şekilde hayatı idame ettirir bize muhtaç olmazlar. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Genel olarak amaçlarıma ulaştığımı düşünüyorum. Çünkü işte meslek hayatımda çok büyük bir sıkıntı yaşamadan onun gerektirdiği şeyleri yerine getirdim. Oldukça iyi bir konumda emekli oldum. İşte çocuklarımla ilgili de çevremdeki birçok insana göre çocuklarıma olan ilgimde ve onları getirdiğim yerde başarılı olduğumu düşünüyorum. Büyük oğlum üniversitede hoca, küçük oğlum tıp fakültesi öğrencisi. Bir baba için herhalde iyi bir sonuç olsa gerek. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Ben ulaştım sayılır hedefime. Yurt dışı görevi istiyordum, o da nasip oldu. 5 yıl Fransa'da öğretmenlik yaptım. 5 yıl sonra da buraya döndüm, işte Ankara merkeze. 99'da döndüm. O günden bugüne kadar da 3 tane okulda görev yaptım. Evimizi aldık, çocuklar okudu, elhamdülillah. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Evet güzel bir soru. Her şey planlandığı gibi olmuyor. Çok hayallerimiz vardı, belki de ben çok hayalperestim. O hayaller olmadı ama şu anda geldiğimiz noktaya bakınca bayağı bir yol aldığımızı görüyoruz. Yuvamız olmuş, çocuğumuz olmuş. İşimiz gücümüz olmuş. Maddi bir gücümüz olmuş. Evimiz, arabamız olmuş. Şirketimiz var. Çok şükür, elhamdülillah. İyiyiz yani. Ama tabi gönül belki de daha fazla şeyler ister. Olmuyor yani istediğiniz her şey... Valla biz artık planları başkalarından bekliyoruz (gülüyor). Gerçekleştireceğim yok da gerçekleştirecek olanlara yardımcı olmayı düşünüyorum. Çocuklara, eşimize, dostumuza, vakıflara, derneklere. Onlara yardımcı olma şeklinde. Şahsım olarak şöyle yapayım böyle yapayım gibi bir planım yok. Ama bir derneğin oluşumunda, sivil toplum kuruluşlarının oluşumunda maddi, manevi destek olmak isteriz. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Amaçlar hiç bitmez ki. Bir şeye ulaştığında zaten yeniden başka bir şey düşünmüyorsan o zaman işi bitirmişsindir yani öyle bir şey yok. Che Guavera'nın bir lafı var "Hiçbir şey hayatımda istediğim gibi olmadı; ama hiçbir şey de beni yolumdan alıkoymadı". Ben biraz kafaya koyduğumu yaptım hep. Sonuçlarına da kendim katlandım. Ama bu şu demek değil; her kafaya koyup yaptığım şeyin sonucu iyi olacak diye bir şey yok bu hayatta. Evleneceğim diye ölüyordum, evlendiğim adamla boşanacağım diye de öldüm (kahkahalar). Bazen her istediğin hayırlısı olmuyor. Hayat böyle bir şey. Evet, ben amaçlarıma ulaştım ama yeni amacım yok mu, var. Bir sürü planım var. Planlar bir yaşa kadar biraz daha maddi oluyor. Daha iyi yaşayayım, onu da alayım, bunu da alayım. Ondan sonra öyle ülkelere gidip öyle şeyler yaşıyorsun ki... çok fazla şeyin çok da manasının olmadığını düşünüyorsun. Sudan'a gittim. Dondurma yedik. Boş kabı attım. İki tane çocuk atladı, kabı yalıyor. Böyle bir ülkeden Ankara'ya gelince Beymen'e gidip bir tane daha bilmem ne çanta alamıyorsun. Biraz insani duyguları olan biri ki öyleyimdir, gidip onu alamıyorsun. Şu telefonun yenisi çıkmış, değiştireyim diyemiyorsun. Ben bununla ilgili bir şeyler yapmak isterim. Çok fazla açlık gördüm. Çok fazla sefalet gördüm. Çok fazla kan gördüm. Irak'ta Saddam öncesi ve sonrasını gördüm veya Sudan'da Amerikalılardan öncesini ve sonrasını gördüm. Şimdi Suriye

açılacak o ülkeye ilk girenlerden birisi olurum muhtemelen. Yaptığım iş gereği pazarlarım böyle ülkeler oldu. Bunlarla ilgili bir şeyler yapmaya çalışırım, bununla birlikte iş düzenimi korumaya çalışırım. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Amaçlarıma ulaşabildiğimi düşünmüyorum. Bir yerlere mal yığmak yerine ihtiyacı olana veririm durumum olsa. Kıytırık bir devlet memuru olduğum halde yardım yapmaya çalışıyorum. Ben bugünümünden mükellefim. Bugünümü doğru yaşarsam yarın da iyi olur. Evim de vardı. Arabam da. 2009 yılından itibaren bazı şeyler oldu, abim için lazım oldu, sattık, artık yok. Maaşımın dörtte birine haciz geldi. Ama hiç etkilemedi beni depresyon anlamında. Daha az paralarla da idare edilebildiğini gördüm. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

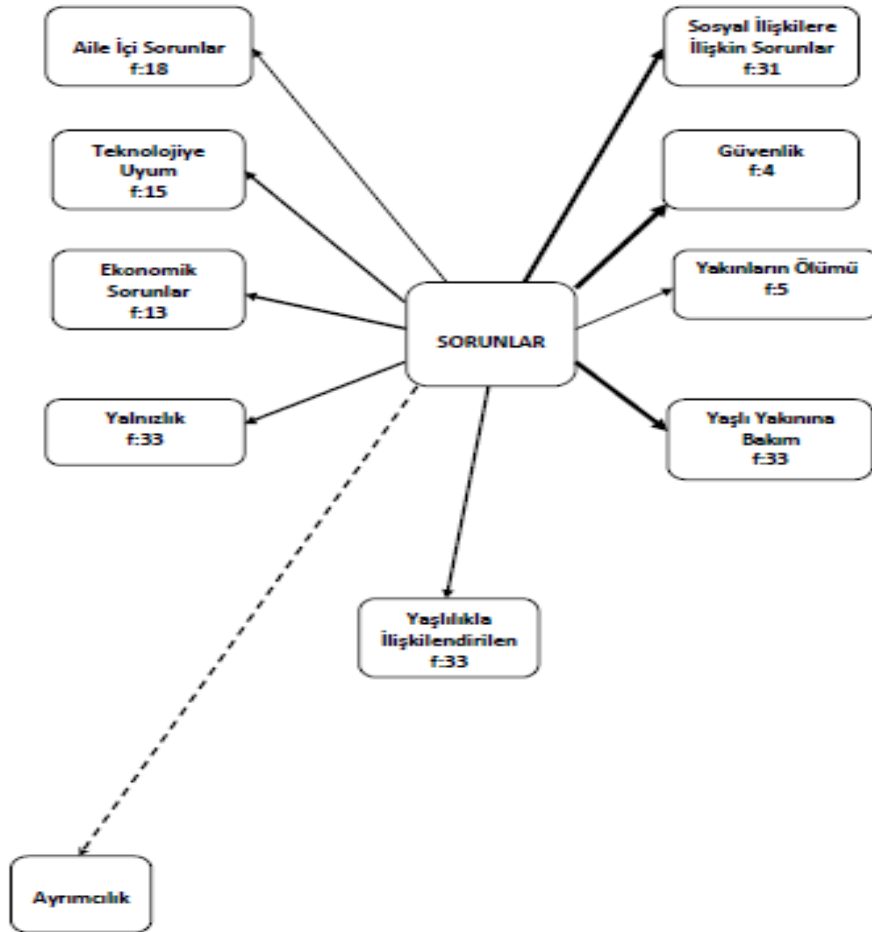
Hayatımın bir düzen içinde sürüyor olması önemli. Bunların yanı sıra bir de birilerine yardımcı olabilmek, gençleri okutmak, çocukları sevindirmek önemli. Biz ailemizden öyle gördük. Ben de ufak tefek yardımlar yaparım en yakınlarımdan başlayarak. Maddi manevi destek sağlamaya çalışırım. Babam hep şey derdi: “Gelirinizin 1/3’ü sizin, 1/3’ü geleceğinizin, 1/3’ü sizden yardım isteyenlerin”. Tabi bire bir bu şekilde yapamıyoruz ama biri benden bir şey istediğinde bu söz hep aklıma gelir, sanırım ben de yardım istemek zorunda kalırsam benim çevremdekiler de bu şekilde yardıma hazır bekliyor olacaklardır. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Arabam var, evim var, sahip olduğum en güzel şeyler bunlar, çünkü emekli maaşım aksi takdirde yetmeyebilirdi. Bunlar varsa daha fazlasını istemeyi gerekli bulmuyorum Türkiye koşullarında. Aç insanlar var, evi olmayan, sosyal anlamda çok zor durumda insanlar var. Bunlara göre çok iyi olduğum için daha fazlasını istemem. Ha daha fazla olsa paylaşmak isterdim her türlü. Tabi ki detaylar olabilir ama bu ülkede doğdum, okudum, onu otuz yıl çalışarak ödedim. Hiçbir şekilde devlete yanlış bir şey yapmadım, suç işlemedim. Bir vatandaş olarak devlete görevimi yaptım, halen de yapmaya çalışıyorum. Amacım zaten iyi bir insan olmaktı, iyi bir insan olmaya çalışıyorum. Oldum demiyorum yani ukalalığa gerek yok; ama olmaya çalışıyorum. Örneğin; ben yöneticiyim apartmanda. Daha önce apartmanımız çok bakımsızdı. Daha bakımlı olması için sürekli çalışıyorum. Şimdi herkes çok memnun. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Orta yaş dönemindeki bireylerin yaşantılarına ilişkin analizler sonucunda özellikle aile bireyleri ve akrabalık ilişkileri bakımından geleneksel kültürü devam ettirme noktasında yaşlı katılımcılara benzer tutumları olduğu görülmüştür. Ancak, yaşam tarzları, beklentileri ve anlayışları yaşlılarla ayrılmaktadır. Bunda aktif çalışma hayatlarının devam etmesi yanında eğitim ve refah seviyesinin yüksek olması, kent kültürüne uyum sağlamış olmaları, dünyadaki ve ülkedeki gelişmelerin katkısı olduğu açıktır. Bu durumun etkilerinin çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği; sorunları algılama, sorunlarla başa çıkma ve geleceği planlama konusunda da önemli farkların ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

4.5.2. Yaşlılıkta Karşılaşılabilecekleri Düşünülen Sorunlara İlişkin Bulgular

Bir önceki bölümde orta yaş dönemindeki bireylerin yaşlılık dönemindeki bireylerle kıyaslandığında çok daha aktif ve refah düzeyi yüksek bir yaşam biçimleri olduğu ortaya çıkmıştı. Ancak, yaşlılık döneminin önceki yaşam dönemlerinden farklı olan doğası gereği bireylerin karşılaşılabilecekleri sorunların farkında olmaları, bu sorunların ortaya çıkmasının engellenmesi veya çözülmesi için gerekli tedbirleri almaları yaşlılık dönemlerini mümkün olduğunca rahat yaşamaları için önem arz etmektedir. Bu nedenle katılımcılara “yaşlılık yıllarında karşılaşılabilecekleri sorunların neler olduğu” sorulmuştur. Bireyler soruları genellikle yakın çevrelerinde gözlemledikleri anne, baba, büyükanne, büyükbaba, akraba ve komşularının hayatlarından da örnekler vererek cevaplamışlardır. Cevaplar analiz edildiğinde sekizi yaşlılık dönemindeki bireylerin dile getirdiği başlıklarla aynı ancak sıralamaları farklı olan dokuz başlık ortaya çıkmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Orta Yaşlı Bireylerin Yaşlılıkta Karşılaşılabileceklerini Düşündükleri Sorunlar

Bu başlıklardan ‘yaşlılıkla ilişkilendirilen sorunlar’, ‘yalnızlık’ ve ‘yaşlı yakınına bakmaya ilişkin sorunlar’ başlıkları katılımcıların tamamının dile getirdiği sorunlardır. Diğer başlıklar ise ‘sosyal ilişkilere ilişkin sorunlar’, ‘aile içi sorunlar’, ‘teknolojiye uyum’, ‘ekonomik sorunlar’, ‘yakınların ölümü’ ve ‘güvenlik’tir. Ayrımcılık, yaşlı grupta olduğu gibi doğrudan dile getirilmeyen bir sorundur. Verilerin açık kodlaması sonucunda ortaya çıkan temalar ve alt temalar ile eksen kodlama sonucunda ortaya çıkan temalar arası ilişki şeması Şekil 6’da sunulmuştur.

4.5.2.1. Yaşlılıkla İlişkilendirilen Sorunlar

Orta yaşlı katılımcıların da yaşlı katılımcılar gibi en çok dile getirdikleri sorun yaşlılıkla ilişkilendirdikleri sorunlar (f:33) olmuştur. Bütün katılımcılar yaşlılığın sorunlarla birlikte geldiğini, yaş almanın özellikle sağlık sorunlarını arttırdığını, bunun da zincirleme olarak diğer sorunları tetiklediğini ifade etmişlerdir. Yaşlılıkla ilişkilendirilen sorunlar teması üç alt temadan oluşmaktadır. Dile getirilen sorunlar yaşlıların dile getirdiği sorunlarla benzer olsa da kullanılan ifadeler farklı olduğu için alt tema adlandırmaları yaşlı gruptakinden farklıdır. Temayı oluşturan alt temalar sağlık sorunları (f:31), başkasına bağımlı olma (f:18), endişe ve evhamların artması (f:17) temalarıdır.

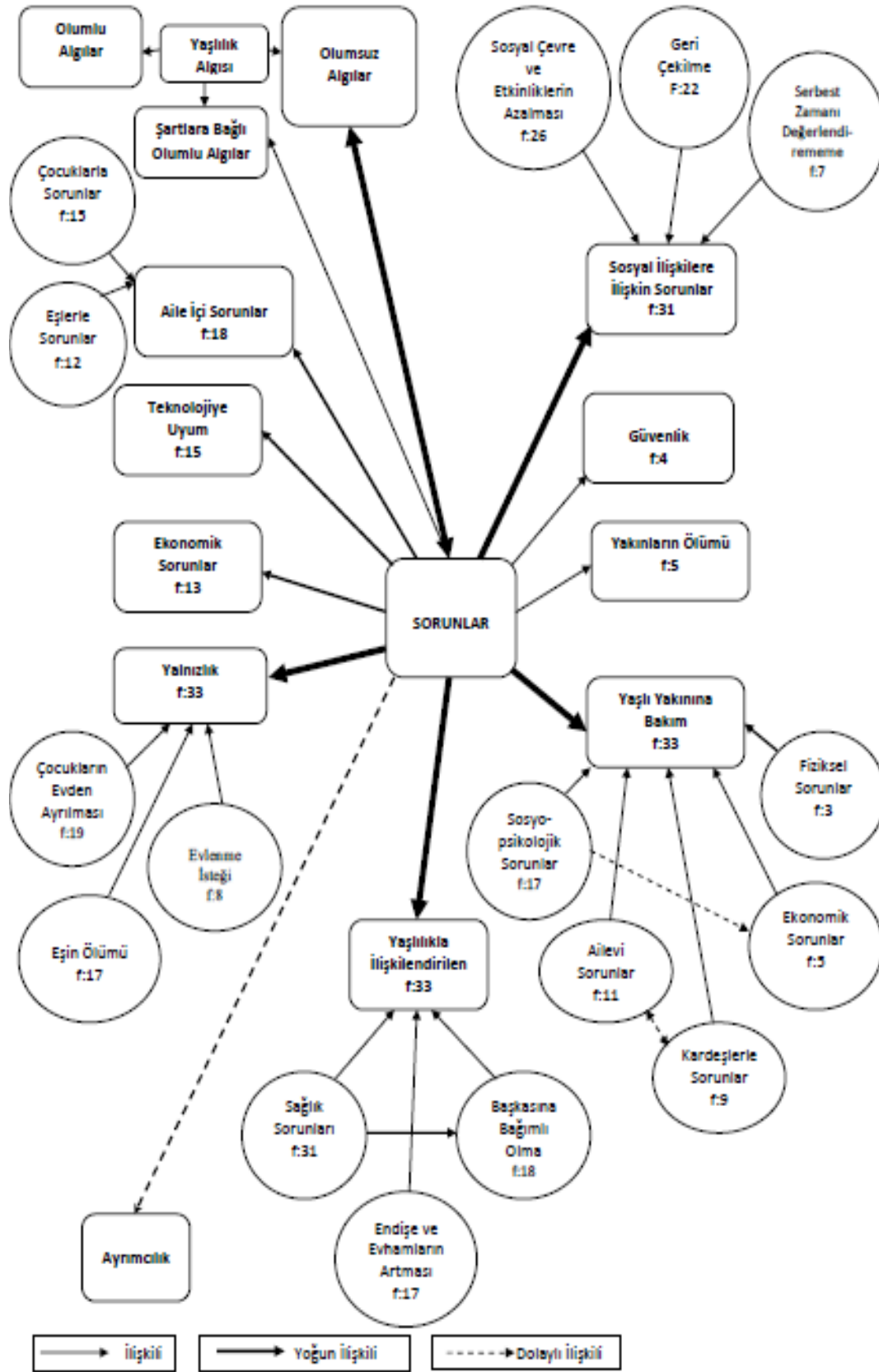
4.5.2.1.1. Sağlık sorunları.

Yaşlılıkla ilişkilendirilen sorunlar başlığı altında en çok dile getirilen sorunlar sağlık sorunlarıdır (f:31). Bireyler daha şimdiden bazı rahatsızlıkların başladığını; bu rahatsızlıkların yaşlandıkça daha da artmasından ve sağlık bozulduktan sonra hemen her konuda sorunların üst üste gelmesinden endişe duyduklarını ifade etmişlerdir. Yaşlılık, en sık yürüyememe sorunuyla özdeşleşmiş, yaşlılıkta yürüyebilme neredeyse olağanüstü bir durummuş gibi dile getirilmiştir:

Hareketler değişir, yavaşlarsın. Gitmek istediğin yere gidemezsin, yorulursun, içinden gelmez, inip binemez, yürüyemezsin. Bir parkta 2-3 tur atamayabilirsin. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

Beden yorulur ve fiziksel olarak kısıtlamalar artar. Problemler zincirleme çıkar ve insan hayattan soğur, yaşam kalitesi iyice düşer. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

En başta sağlık kalitesinin azalması. Gençlik ve orta yaş yıllarındaki gücünün, direncinin daha azalması, belinin bükülmesi. Bunun akabinde ufacık şeyin örneğin bir

Şekil 6. Karşılaşılabilecek Düşünülen Sorunlar Arası İlişki Örüntüsü

nezleden bile zincirleme olarak birçok hastalığın tetiklenmesi... Daha ilerde de büyük ihtimalle mikrobik hastalıklar, organların yetersizliği ortaya çıkar. Ben mesela bir senedir yakın gözlüğü kullanıyorum. İşte o aşama kendini gösteriyor, sen istediğin kadar kendini kandır yaşlanmadım diye, gözler sana söylüyor. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Yaşlılık eski model bir araba gibidir bana göre. Eski model arabaya bindiğin zaman sanayiden çıkamazsın. İnsanın yaşlısı da hastaneden çıkamıyor. Şunu yeme, bunu yapma gibi şeyler yani. Bedensel, zihinsel birbiri ile orantılı etkilenir diye düşünüyorum. Nasıl bu kaniya vardın dersin çevremizdeki yaşlıları görerek. Mesela benim annem var, 78 yaşında. Dizlerindeki kireçlenmeden dolayı beli ile dizlerinden ameliyat oldu. Şimdi hiç yürüyemez halde. Yürüyemediği için beden işlevini görmüyor, şeker hastalığı da çıktı. Ardından unutkanlık, hatırlamama. İkisi birbirini tetikleyerek devam ediyor. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Muhtemelen yaşa bağlı rahatsızlıklar ortaya çıkar. Ben her yaşın kendine has güzellikleri olduğuna inanıyorum ama sizin dışınızda gerçekleşen olaylar ve rahatsızlıklar da haliyle hareket kabiliyetlerinizi kısıtlıyor. İsteddiğiniz yerlere gidip gelmeler azalıyor. Hastalığınız olursa siz eşinize dostunuza gidemeyeceksiniz, onlar da sizinle irtibatını koparacak, haliyle ister istemez bir yalnızlık olacak. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Bence yaşla ilgili en önemli şey hayatımızdaki her şeyin hızının düşmesi. Düşünme hızın, reaksiyon hızın düşüyor. Merdiveni yavaş inip çıkıyorsun. Sokakta yürürken yavaş yürüyorsun. Kendini yaşına uyduruyorsun. Nedir yani yakın gözlüğüne geçiyorsun. Eskiden yüzde yüz yirmi beş görürdüm ben. Bırak tablodaki en alttaki yazıyı, onun altındaki yazıyı okurdum oturduğum yerden, şimdi saatimdeki takvimi göremiyorum. Okuma hızım düşüyor, mesela ben resim şeklinde okurdum. Sayfayı sol başından bakar sağ alt köşeye doğru okurdum ve çok nadir tekrar okurdum, aa burda ne diyor dediğim yoktu. Şimdi bazen öyle oluyor ki paragrafı okurken aklım başka bir yere gitmiş. Tekrar dönüp okuyorum yani. Demek ki zihinsel de etkileniyorum. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Vücudun direnci kırıldığı zaman yahut da zihin birçok şeyleri unutmaya başladığı zaman insan yaşlanıyor demektir. Tabi ben bunları söylerken kendimden söylemiyorum annemin babamın durumuna bakıyorum da ona göre söylüyorum. Şimdi babam 89 yaşında onun halini görüyorum. Annemde de görüyordum aynı şeyi. Anneme ben diyordum ki "Anne ya sen eskiden böyle sinirli değildin, asabi değildin" yani bakıyordum çocuklara, torunlara karşı eskisi gibi bir ilgisi yok. Hatta onlardan rahatsız oluyor, belki sesten rahatsız oluyor. Yaşlılığın etkisi var. Eskiler derler ya koca karılara şeytan daha fazla musallat olur derler ya belki o söz ondan dolayı çıkmıştır. Yani annemin o sertliğini gördüm, hâlbuki annemin gençliği hiç öyle değildi. Ama yaşlandıkça herhalde ses duymak istemiyor; yaşlandıkça çocukların koşturması, bağırması, çağırması, sesleri onları rahatsız ediyor. Hatta annemin yeri gelince kızdığını da gördüm, yavaş yavaş halüsinasyonlar da görmeye başlamıştı artık. Yani demek ki beyin normal çalışmıyor. Bunu tabi eskiler de vay kocakarılarına şeytan daha fazla musallat olur diye yormuş olabilirler. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Dikkat çekici bir diğer nokta da katılımcıların son yıllarda ülkemizde de hızla artan Alzheimer hastalığının (TÜİK, 2017) farkında olmalarıdır. Yakınlarında bu hastalığı gözlemleyenler yanında yaş ve zihinsel faaliyetlerin yavaşlamasıyla

bunamaya bağılı olarak herkeste ortaya çıkabileceğini ifade eden katılımcılar da vardır:

Biraz daha sonrası için sağlık yönünden korkuyorum, özellikle kanserden. Ameliyat olmam gerekebilir, kilo aldığım için dizlerimden rahatsızım. Yürüme konusunda çok korkuyorum. Ama yaşlanınca daha çok zihinsel yeteneklerin etkilendiğini düşünüyorum. Yani çevremdeki örnekler hep öyle. Arkadaşlarımın anneleri var, akrabalar var, çocukları çalıştığı için bakımevinde kalıyorlar, genelde Alzheimer hastaları, hiçbir şey bilmiyor, hatırlamıyorlar. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Babam son bir yılında Alzheimer hastasıydı. Onun durumunu düşünüyorum. Çok zor bir şey. Çağımızın getirdiği hastalıklar bunlar ama ondan çok endişe ediyorum. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astersubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Fiziksel olarak değişiklikler olur bu nedenle sosyal yaşam sıkıntıya girebilir, hayatı idame ettirme noktasında sıkıntı yaşayabiliriz. Görünürde fiziksel olarak çok daha etkileniriz, kalksanız oturamazsınız, otursanız kalkamazsınız ama zihinsel olarak da Alzheimer riski var, algılar zayıflar, daha hassas hale geliriz, gençken alınmadığımız şeylerden alınmaya başlarız. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Katılımcılardan daha çok fiziksel rahatsızlıkların ortaya çıkacağını ve zihnin sürekli sağlıklı kalacağını iddia edenler yanında sosyal hayattan geri kalmanın zihinsel fonksiyonları da geriletebileceğini söyleyen ve sosyal olarak etkin bir yaşam sürdürebilmenin sağlayacağı yararları dikkat çekenler de olmuştur:

İnsan yaşlanınca zihinsel pek etkilenmiyor. Ben şimdi yaşlandıkça fark ediyorum ki heves var güç yok. Bazı yaşlılarda da takip ediyorum. Gençlikte neyse o devam ediyor. Değişenler vardır belki ama benim gözlemlediğim o. Tembelse tembel. 7'inde neyse 70'inde de o. Ben mesela hep çalışmayı severdim, meraklıydım, şimdi de gücüm yapma diyor ben çabalıyorum. Otur diyor, ben ayaktayım. Beni en çok bedensel güçsüzlüğüm engelliyor. Beyin gücümüz iyi ama beden sağlığı müsait olmayınca... Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

Bedensel daha çok etkileniriz. Gücün yetmez. Kafan çalışır, gözünde fer olabilir ama dizinde derman olmaz. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Dilerim hiç birini yaşamayız ama birincisi bedensel herhalde. Yürüyemezsiniz. Gezememek, dolaşamamak, faaliyet yapamamak. İkincisi Alzheimer falan. Nadir insanda olur. Herkes de olmuyor. Ama birincisi sanki kanun gibi herkes de oluyor; yani "Ben 80 yaşındayım, bütün aktivitelerimi yaparım" diyemezsiniz, yapamıyorsunuz efendim. Ama beyin sağlam kalabiliyor. Okuyup yazabiliyorsunuz, konuşabiliyorsunuz, her şey kalıyor hafızada ama beden çöküyor öncelikle. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Yaşlılıkta önce bir kere bedende başlayan değişimler, vücudun hormonal ve metabolik yapısının değişmesi, ona paralel olarak da enerjinin azalması, çalışma hayatından ve işte üretimden birazcık olsun geride kalınması geliyor... Hani çok kondurmasam bile üstüme mesela 50 yaşından sonra bile 50 yaşından önceki gibi olamadığımı fark ediyorum. En azından menopoza gibi bir şey hayatıma girdi ve bu benim hayatımı çok etkiledi. Demek ki yaşam ilerledikçe buna benzer, benim elimde olmayan, yaşlanan bir

vücudun getirdiği engeller olabilir diye düşünüyorum. Bir de zihinsel yetenekler etkilendiği zaman beden daha hızlı çöküyor diye düşünüyorum. O, o süreci hızlandıran bir şey. Zihni sağlam ve dinamik tutuyorsanız beden de ona uyum sağlıyor diye düşünüyorum. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Mesela yürüyemezsem veya herhangi bir organ eksikliğim olursa bir takım şeyleri yapamayacağımı düşünüyorum. Onun dışında beyinsel olarak unutma artar, bunlar annemin de yaşadığı şeyler. Çünkü bedensel sorunlar zihni de etkiler. İsteddiğiniz bir şeyi yapamamak, gitmek istediğiniz yere gidememek negatif etkiler beyninizi. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Zihinsel gerileme çok olmuyor bence, yürüyememe gibi sağlık engelleri dışında, bedensel olarak da eskiye göre çok iyi durumda yaşlılar, çok daha aktifler. Artık engelliler bile hayatın içindeler, yaşlıların kısıtları da onları eskisi kadar etkilemiyor. Zaten birçok yaşlı da artık daha iyi yaşamak amacıyla ya da hayat standartlarını korumak adına ikinci bir gelir imkânı için çalıştıklarından sürekli dışarıdalar. Çok yaşlıları bilemiyorum ama 60'lı 70'li yaşlarında olanlar hâlâ çalışıyorlar. Çarşıdan, pazardan, sosyal hayattan uzaklaşmıyorlar, biz yaşlandık, unumuzu eledik eleğimizi astık diyip köşelerine çekilmiyorlar. Beni hayatın içinde olamamak korkutur. Hastalıklardan dolayı eve kapanırsam, yürüyemezsem, kendimi dışarı atıp istediğim etkinliklere katılamazsam kendimi yaşlı hissederim. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Orta yaşlı bireyler, yaşlı bireyler gibi geriatrik sendromları doğrudan dile getirmeseler de yaşlılık yıllarında hastalıkların artabileceğinin, bazı kayıpların, gerileme ve yavaşlamaların olabileceğinin, ortopedik ve romatizmal hastalıklar başta olmak üzere organ yetmezliği, kalp ve damar hastalıkları gibi sağlık sorunlarının ortaya çıkabileceğinin farkındadırlar. Bireylerin sağlık sorunlarının ortaya çıkacak olmasından endişelenmelerinin en önemli nedenlerinden biri ele avuca düşerek başkalarına bağımlı kalmaktır.

4.5.2.1.2. Başkasına bağımlı olma.

Katılımcılar, sağlık sorunlarından sonra yaşlılık yıllarında artan hastalıklarla birlikte özbakımlarını yapamayacak kadar düşkün olma ihtimalini de yaşlılıkta karşılaşacakları önemli bir sorun olarak dile getirmişlerdir (f:18). Hayatı boyunca yalnız yaşamış katılımcılar ile yaşlılığı olumlu tanımlayarak tecrübe edilmesi gereken bir yaşam dönemi olarak gören katılımcılar da dâhil birçok katılımcı hem yeme, içme ve özellikle tuvalet ihtiyacını kendi başına gideremeyecek kadar bakıma muhtaç olma ihtimalinden hem de bakımlarını yapacak kişilerin gösterebilecekleri olumsuz tepkilerden endişe duymaktadırlar:

Kendi öz bakımımı yapamamaktan inanılmaz çok korkuyorum. Yaşlılıktan korkmuyorum çünkü kaçınamayacağımı, nasıl olsa geleceğini biliyorum. Kabullenmiş durumdayım

ama başka birine muhtaç olmaktan inanılmaz çok korkuyorum. Mesela anneannem ölmeden önce üç yıl bakıma muhtaç olmuştu. Bizim evimizde yaşamıyordu ama aynı apartmanda yaşıyorduk. Benim zaten yaşlanmaktan korkmamdaki en büyük sebep anneannemin durumudur. O da çok becerikli bir kadındı. Gerçekten öyleydi ama hayatının 3 yılında elini ayağını kullanamadı. Öyle bir rahatsızlık yaşadı. Başka birinin bakımına muhtaç yaşadı. Hiçbir şey yapamadık. Yapabilir miydik onu da bilmiyorum. Fiziksel bir engel geldiğinde bağımlı oluyorsunuz bunda yapacak bir şey yok. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Beni ürküten ya da korkutan yaşlanmak değil de başkasına bağımlı olarak yaşamak. Yoksa yaşlanmaktan korkmuyorum. Sanırım insanlar da başkasına bağımlı olmaya başlayınca yaşlanırlar. İnsan kendi işini kendisi yapabiliyorsa, ihtiyaçlarını karşılayabiliyorsa yaşlı sayılmaz. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

İnsan bir tuvalet ihtiyacında bile zorlanıyorsa yaşlılıkta en büyük zorluk bence budur. Başkasının yardımına ihtiyacın varsa, düş almak için, ne bileyim ibadet yapmak için, abdest almak için bile başkasının yardımına ihtiyaç duyduğun zaman zor gelir. Babam mesela 89 yaşında, tuvalete gitmekte zorlanıyor, bakıcıları da var, insan işte o duruma düşmekten çok korkuyor, babamın sekiz evladı var, bakmakta zorlanıyoruz, bizim iki evlat var, şu anda ikisi de doktor olacak, sonra bize kim bakacak nerede kalacağız diye düşünüyorum. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Hadi telefon edersin yemeğin gelir, karın nasıl olsa bir şekilde doyurulur ama tuvalet ihtiyacını giderememek en büyük korkum. İnşallah ömrümün sonuna kadar tuvalet ihtiyacını kendim görebilirim. Annemin de duasıydı “Allah’ım bana öyle bir ömür ver ki kimseden bir bardak su istemek zorunda kalmayayım”. Kimseye muhtaç olmamak isterim, çocuklarıma bile. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Bireysel, asli ihtiyaçlarını giderememe, tuvalet ihtiyacını zor giderme, yemek yemekte hatta nefes almakta bile zorlanma ihtimalleri korkutuyor beni. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Zaten bana bakabilecek kimsem yok ve onu da asla istemem. Kimsenin vaktini almak istemem. En yakınlarım dahi olsa, yeğenim de olsa çünkü gerçekten çok zor bir durum. Ama devlet ve özel sektör bu tarz yerleri çoğaltırsa öyle iyi bir bakımevine gitmek istiyorum. Yani bakılabileceğim, güvенеbileceğim bir yer bulabilirsem, zaten bir müddet sonra, 65’ten sonra araştırmaya başlayacağım bu tür şeyleri daha araştırmıyorum. Hastaya bebek gibi bakmak zorundasınız ama oralarda insanların ne hale geldiğini görüyorsunuz. Hele ki yakını yoksa, kimsesi yoksa başlarına her türlü iş gelebileceğini düşünüyorum. Bunları devletin önlemesi lazım. Ya da sosyal anlamda uygun hale getirmesi lazım. Bu insanlar da bu ülkeye hizmet ettiler. Evlatlar yetiştirdiler. Benim ailem için söyleyim mesela üçümüz de okuduk, bu ülke için bütün görevlerimizi yaptık diye düşünüyorum. Yapmaya da halen devam ediyoruz, hiçbir suçumuz olmadı, kimseye karşı gelmedik ama yaşlandığımız zaman ben bakalım yeterli bir bakımevi bulabilecek miyim? Diyelim ki bulabildim, çok büyük paralar istendiğini duyuyoruz, ne bileyim benim maaşım falan yetmez o tarz bir bakımevine. Onun daha herkesin ulaşabileceği hale getirilmesi lazım. Nasıl kimsesiz çocuklara sahip çıkmaya çalışıyorsa devlet yaşlılar için de aynı şey. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Yaşlanınca gelinin eline düşüyorsun bir, kızının ya da damadının eline düşebilirsin iki. Bakarlar mı bakmazlar mı diye düşünür durursun. Ha kimseye muhtaç olmadan yaşayabilenler de var ama benim çevremde genelde hayattan elini eteğini çeken yaşlılar

çok fazla. Ben yaşlıyım, kaldıramam, yemek yapamam, kendim gidemem diyen çok var. Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı-çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

Yaşlanmaktan korkmuyorum ama herkes gibi bakıma muhtaç olmaktan korkuyorum. Acaba ileride bakıma muhtaç olduğumda çocuklarım nasıl tepki verirler diye endişem var. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Orta yaşlı katılımcıların doğrudan bir yaşlılık sorunu olarak gördükleri başkasına bağımlı olma ihtimali yaşlı grupta kaygılar teması altında ele alınmıştı. Orta yaşlı gruptaki katılımcılar, başkasına bağımlı olma ihtimalinden başka, yaşlıların kaygı duydukları diğer konulara benzer konularda da kaygılı olduklarını ifade etmişlerdir, bu kaygılar ayrı bir başlıkta ele alınmıştır.

4.5.2.1.3. Endişe ve evhamların artması.

Bireyler yaşlandıkça ölüm korkusunun artması, buruşuklukların artmasıyla çirkinleşme, otorite ve statü kaybı, sözünün dinlenmemesi, anlaşılama, rutinlerinin bozulması, birlikte yaşadıkları insanlara uyum sağlayamama gibi nedenlerle kaygı bozuklukları yaşayacaklarını, evhamlarının artacağını ifade etmişlerdir (f:17).

Çirkinleşmekten korkuyorum. Buruşmaktan korkuyorum. Torunlar, sokaktaki çocuklar beni çirkin bulacaklar gibi geliyor. Evhamlarım da çok olur sanki, hiçbir işe yaramayacağım diye düşünmekten. Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı-çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

Yaşlı insanları anlamayanlara da rastlıyoruz. Kendi ailemden de biliyorum, anlamayanlar var. Yaşlının konumuna da bağlı olarak gittikçe agresifleşen bir yaşlı belki gençler tarafından anlaşılamayabilir. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Beden dursa dahi beyin çalışırsa korkularla yaşamaya başlarsın. Oturduğun yerden memleket için endişe edersin, akrabaların için endişe edersin, sevdiklerin için endişe edersin. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

İlk etapta ölüm korkusu başlar tabi ki. Bir de yaş ilerlediğinde takıntılı olmaya başlıyorsun. Mesela görmezden geldiğin şeyler bu sefer daha zor gelmeye başlıyor. Yaşın ilerlediği için etrafındakilerin yaşı da ilerlediği için beklentilerin artıyor, olgunlaşmalarını bekliyorsun. Adnan, 46, MA, Üniversite-terk, İşçi-aktif çalışan, Bekâr, Orta-alt, BV

Valla işte yaşlılara baktığınızda biraz daha huysuz, inatçı olmaya başladıklarını görebiliyorsunuz. Belki şeyden kaynaklanıyordur, daha fazla bildiklerini, tecrübeli olduklarını düşünüyor olabilirler. Ondan kaynaklanan bir ısrarcılık, inatçılık olabiliyor. Yaşlandıkça öyle olur muyum bilemiyorum. Olursam biraz daha problem olabilir. Etrafımdakiler, çocuklarım, gelinlerim nasıl tepki verirler, alttan alırlar mı bilemiyorum. Hele bir de ekonomik özgürlüğüm yoksa ya da başka birileriyle beraber

yaşıyorsam mesela çocuklarla beraber, bazı kararlar çocuklara bağlı olur. Ya da işte eşiniz varsa bazı kararlarınız ortak alınması gereken kararlar olur. Birebir kafanızdaki şeyi yapamıyor olabilirsiniz. Sosyal hayat özgürlüklerinizi kısmen kısıtlayan bir şeydir zaten. Onun için kimse özgürdür diyemeyiz, o anlamda büyük bir problem olmayabilir ama ola da bilir bilemiyorum. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Keşkeleri olur insanların, yaşlandıkça bu keşkeler artar, o da manevi açıdan yorar insanları. Bu biraz da bakış açınıza bağlı, çıkardığınız derslere bağlı. Yaptığınız iyiliklerin, harcadığınız emeklerin karşılıksız çıkması, başlattığınız dostlukların yarım kalması, insanlardan beklentilerinizin karşılanmaması, hayatınızdaki önemli kayıplar sıkıntı yapar, manevi yorgunluğa sebep olur. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Aile içindeki konum değişir tabi. Onlara katılamazsın. Belki bir müzik dinlemeleri, televizyon seyretmeleri seni rahatsız edecek. Onlardan bir kaçış olacak, odaya çekileceksin, yalnız yaşamaya alışacaksın, anılarla vakit geçireceksin. Akıl sağlığın el verirse, söyleneni anlayabiliyorsan bir meşguliyet bulursun, kitap gibi televizyon gibi. Ayak uyduramıyorsan, ister istemez onlardan birazcık soyutlanırsın, ortamdan uzaklaşırsın, onları rahatsız ederim diye korkarsın. Ama kalben değil tabi, fiziken... Yaşlılığa hazırlık için bir şeyler yapmamanın nedeni de yaşlanmaktan korku ve yüzleşmek istememek sanırım. Çünkü kimse acizliği kabul etmek istemez. Her insan yardım isteyemez. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Yaş ilerledikçe insanın ikinci çocukluk evresine gireceğini gözlemlerime dayanarak söylüyorum. Biraz daha geçimsiz oluruz herhalde. Geçimsizlikten kastım da şu. Birçok şeyi bilerek 70, 80 yaşına kadar yaşamış insanlar olarak yaşam tecrübeleriniz artar. Gençler bu tecrübelerle hürmet göstermedikçe, bu tecrübelerden yararlanmak istemedikçe biraz daha herhalde iletişim sıkıntısı çekebiliriz. Ama sessiz kalırsanız, mümkün olduğunca müdahil olmazsanız ki olmamalı ona da inanıyorum sevimli ton ton dede, nine olarak hayatınızı sürdürürsünüz. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Ben temizliğe çok düşkünüm. Onda zorlanacağım gibi geliyor hani her gün yapma noktasında. Onun da herhalde üstesinden gelirim. Bazen savsaklarım herhalde. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Yaşlı grupta yaşlarına uygun gelişim görevlerini yerine getiremedikleri için kaygı düzeyi oldukça yüksek katılımcılar da benzer sorunları dile getirmişlerdi. Orta yaşlı bireylerin de kaygı duydukları bu problemleri aşmaları için bozulan fiziksel durumlarını ve ölümün kaçınılmazlığını kabullenerek sosyal ilişkilerine ve yaşamlarının olumlu yönlerine ve güzel hatıralarına odaklanmaları için psikolojik bir hazırlığa ihtiyaçları olduğu açıktır. Hayatlarını ne kadar sorunsuz, sağlıklı ve aktif olarak yaşarlarsa yaşasınlar insanların yaşlılık yıllarına ilişkin ciddi kaygıları olduğu ve bilinçli hazırlanılmazsa aktif bir hayattan durağan ve edilgen bir hayata geçişin yaşam doyumunu oldukça olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

4.5.2.2. Yalnızlık

Yalnızlık da bütün orta yaşlı katılımcıların yaşlılıkta karşılaştıklarını düşündükleri sorunlardan biridir (f:33). Hatta bazı katılımcılar için yaşlılığın tanımı yalnızlıktır. Orta yaşlı katılımcıların yaşlılarla kıyaslandığında yalnızlığı en önemli sorunlardan biri olarak görmelerinin toplumun hızla bireyselleştiğini gözlemlmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Temayı oluşturan alt temalar ele alınmadan önce yalnızlıkla ilgili genel değerlendirmeler yapılmasında fayda vardır. Öncelikle bu başlık altında ifade edilen yalnız kalma kaygısının bakıma muhtaç olduğunda bunu kimin üstleneceğinden veya elden ayaktan düşüldüğünde yeme, içme, temizlik gibi ihtiyaçların nasıl karşılanacağından kaynaklanmadığı görülmüştür. Çünkü yaşlı grupta da olduğu gibi kadınların ev işlerini problem olarak görmedikleri, birçok erkeğin de yalnız yaşama deneyimi olduğu için ev işlerini yapma konusunda endişeli olmadıkları ifadelerine yansımıştır:

Bizim yaşlılara bakarak hem baba tarafı hem dayı (kayınbabası) tarafına bakarak biraz kendimizi yetiştirdiğimizi düşünüyorum. Mesela ben aç kalmam, yemek yaparım. Bizim büyüklerimizin hiç birinin yemek yapabileceğini zannetmiyorum. Çay bile demlemezlerdi kendilerine, çamaşır yıkamazlardı. Ben kalkar evimi temizlerim, ütümü de yaparım. Severim ütü yapmayı. Bizim yaşlılar “bana çay getir”, “yemek yap” derdi, ben demem, şimdi bile demem, biraz kendini yetiştirmekle alakalı. Hiç olmazsa kendi kendine yetebilmedir bu. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Şimdi tek başına kalmakla ilgili bir sıkıntım yok. Mesleğimizden de gelen bir alışkanlık var. İki, üç yıl eşimden uzak, bekâr kaldığım zamanlar oldu. Kendimi idare edecek kadar yemeği veya diğer ev işlerini yapabilirim. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

İstanbul’da çalışırken hep tek başıma kaldım. Güzel yemek yaparım. Temizliği güzel yaparım. Çamaşırdan çok iddialıyım. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

Çok yeterliyim. Çünkü yıllarca bekâr kaldım. Evliyken bile bekâr hayatım oldu. Yalnız kaldığımda iş gücü anlamında kendi kendime çok yeterliyimdir, kimseye ihtiyacım olmaz. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

O yönden hiç sıkıntım yok. Her türlü ihtiyacımı kendim karşılarım. Çamaşırı da yemeği de hallederim, sıkıntı yok yani elimden gelen şeyler. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Katılımcıların yalnızlık konusunda ihtiyaçlarının görülmesinden ziyade yaşlılıklarında manevi destek görme, kullandıklarını hissetme, aranıp sorulma, bir kenara atılmama beklentileri olduğu anlaşılmıştır:

Gençler yaşlıları pek sevmiyor. Kendi kızım mesela. Yalnız kalıyor genelde yaşlılar. Ama yaşlılar da en başta yardımdan çok ilgilenmeni bekliyorlar. Uğramana seviniyorlar. Gücü yetmeyen bir işini yapmanı bekliyorlar. Biz de öyle oluruz. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Zaman zaman yalnız kalıyorum evde, çocukları dedelerinin yanına gönderdiğimde, iyi kötü yemek işini hallederim ama bulaşık, çamaşır sıkıntı olur biraz. Uzun sürerse yalnızlığın üstesinden gelmek zor, sıkıcı oluyor. Üçüncü gün evdeki curcunayı özliyorum. Yaşlanınca da bundan farklı olmaz. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Annemin mesela bana maddi anlamda ihtiyacı yok. Manevi olarak ihtiyaç duyuyor. Hani benimle konuş, sohbet et. Benim yanımda olduğunu bildir bana, o bana yeter diyor annem. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Yani yemek, çamaşır yıkamak, hepsini yaparım. Onda hiçbir sıkıntı olmaz. Yemeğin de kralını yaparım yeri gelince. Kendi elbisemi ütülerim. Onların hepsini beceririm ondan bir sıkıntım olmaz. Ama biraz rahata alıştık, hanım yapıp önümüze getirdiği zaman daha kıymetli oluyor. Belki hanım gittiği zaman 2-3 gün zevkli oluyor ama ondan sonra sıkılıyorsun. Kendimde çok denedim onu. Hanıma diyorum git annenın yanına, gez, toz. Ondan sonra bakıyorum 2-3 gün sonra bulaşığı yıkamak dahi zor geliyor, bir ses istiyorsun yanında, özliyorsun da, o derdim, baş etme noktasına gelince baş ederiz ama hoşumuza gitmez bu durum. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Yalnızlık temasını oluşturan alt temalar çocukların evden ayrılması (f:19), eşin ölümü (f:17), evlenme isteği (f:8) temalarıdır.

4.5.2.2.1. Çocukların evden ayrılması.

Çocukların evlenerek evden ayrılacak olmaları veya başka şehirlere yerleşecek olmaları nedeniyle evlerinin boşalacağı anlamına gelen boş yuva sendromu özellikle kadınlar için ciddi bir sorun olarak görülmektedir (f:19). Özellikle kız babası olan erkekler de çocukların evden ayrılacak olmasını oldukça duygusal ifadelerle dile getirirken birçok erkek, çocukların evden ayrılışını hayatın doğal akışı içinde, gayet olağan karşılayacaklarını fakat bu durumun eşleri için sorun olabileceğini ifade etmişlerdir. Ancak, çok az sayıda katılımcı dışında, çocuklarının evden ayrılmalarını sorunsuz atlatacaklarını ifade eden katılımcılar da dâhil, birçok katılımcı, çocuklarının kendilerine yakın mesafelerde oturmalarını, birbirlerinin özel hayatlarına müdahil olmadan, ihtiyaç halinde, karşılıklı yardımlaşmayı istemektedirler:

Büyük oğlumun evden gitmesi benim için katlanılmaz bir şeydi ama hayatında doğru bir adım atmışsa o yüzden ayrılmışsa o zaman işte bağrınıza taş basarak katlanıyorsunuz. Yoksa ben hep şey derim hayatlarının sonuna kadar benim dibimde olsalar ben bir anne

olarak çok mutlu olurum. Bu annelik içgüdüğü, ömür boyu çocuğunuza bakmak istiyorsunuz. Evde küçük oğlum vardı mesela o, annelik duygumu yaşamamı sağlıyordu. Tedavi gibi bir şey oluyordu. Birini özliyorsunuz ama aynı zamanda evde yine annelik duygusunu tattığınız birisi var. Ama o da geçen sene üniversiteyi kazandı, İstanbul'a gitti, tümüyle yalnız kaldık. Bir boşluk oldu, canım hiç yemek yapmak istemedi. Ev anlamsızlaştı yani ikisi gidince. Oğlum bölümünü sevmeyi geri döndü 3 ay sonra, ben çok mutlu oldum. Ama şunu da gördüm ki gidecekler. Şimdi olmasa bile 4 sene sonra gidecek ama o süreci yaşamış oldum. İkisinin yokluğunda evin ne kadar anlamsızlaştığını, pişirdiğim yemeğin ne kadar gereksiz, anlamsız olduğunu... Zor olacak belli ki. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Yani şu anda benim yaşlılığım ile ilgili gözümde çizdiğim resim şu. İki tane çocuğum var, Ankara'da başka hiç kimsem yok. Onlar da artık belli bir yaşta. İşte evlenip gidecekler ya da iş dolayısıyla... Bir nedenle gidecekler. Yalnız kalmaktan korkuyorum yaşlanınca ki muhtemelen olacak şey bu. Fazla görüşemeyeceğiz bence çocuklarımla, çocuklarım kötü olduğu için, şöyle olduğu için böyle olduğu için değil hayat öyle gerektirdiği için. Çünkü ben de anneleri senede bir, iki defa görebiliyorum başka bir şehirde yaşıyor onlar. Bunun bir zorluk olacağını düşünüyorum. Evden er ya da geç ayrılacaklarının bilincindeyim. Hani yarın bile olabilir onu da zaten kabullenmiş durumdaydım ama durumun bilincinde olmak sizi ne kadar hazırlar onu başımıza gelince göreceğiz. Tabi ki hakları, benim için problem olabilir, yalnız kalmaktan çok hoşlanmayabilirim ama buna engel olma çabasına giremem. Belki çok rahat edeceğim... Aynı şehirde oturmak tabi ki güzel olur. Başka bir şehirde olmaktan çok daha güzel olur ama mesela aynı apartmanda olmak ben istemem açıkçası. Çünkü onlar beni rahatsız etmesin, ben de onları rahatsız etmeyim. Tabi ki evladın, her zaman başının üstünde, bir ihtiyacı olursa falan ama çok yakın oturmanın iyi bir fikir olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Çok vicık vicık olayın içinde olmamak, her şeyi dengelemek lazım. Çok özel hayatlarına müdahale etmemek lazım. Dolayısıyla çok yakın oturmanın gereği yok. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Valla bu hayatın, doğanın yapısında var. Tatlı bir hüznün oluşuyor insanda. Eski haline dönüyor gibi geliyor insan, ilk evlilik yıllarına. Sanki bir anda olup bitmiş gibi oluyor hayat. Çok çabucak geçmiş gibi hissediyorsunuz, bir boşluğa düşmüş gibi hissediyorsunuz. Ama onların da mutlu olduğunu görünce yani iki arada bir derede derler ya o şekilde tatlı bir hüznün oluşuyor insanda. Çok uzak olmalarını istemiyorum da çok da yakın olmasınlar. İşte komşu gibi arada gidip gelmeler çok iyi olur. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Çocuklar evlenir giderler. Engelli kızım evlenir mi bilemem ama evlenmezse bizimle birlikte yaşlanacak (gözler doluyor, ses kısılıyor) belki o zaman bize mutluluk kaynağı olacak. Tabii ki gelinliğiyle evden çıkıp gittiğini görmek isterim ama muhtemelen biz bu sahneyi yaşayamayacağız. Oğlumuz da bizden aldıklarını hayatına uygularsa bize düşkün olur. Ziyaret eder diye düşünüyorum. Bir gün gideceğini biliyorum, ben nasıl evlenip ayrıldıysam ve o zaman annem evden gelin çıkmış gibi üzülüyse biz de aynı şekilde üzüleceğiz. Biz de kabulleneceğiz ama eşim biraz daha ağır atlatabilir. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Bir ses, bir görüntü çok önemli. Bugün belki kıymetini pek bilmiyor çocuklar. Biz de belki bilmiyorduk işte yaşlanınca anlaşıyor. Ben ayrılayım uçayım gideyim, hür kalayım. Hiç iyi bir şey değil. Herkes bir gün yaşlanacak. Herkesin desteğe ihtiyacı var. Hem senin desteğe ihtiyacın var hem onların. Senin ihtiyacın var manevi, onların hem maddi hem manevi. Şimdi çekirdek aile yaygın ama yapabilenler ayrılmamalı. Hele ben hiç yalnız kalmayayım. Düşünmek dahi istemiyorum. Şu an evde 6 kişiyiz üç, dört olabilir ama bir iki hiç düşünmüyorum. Sadece hanımla kalacağımı ya da yalnız

kalacağımı hiç düşünmüyorum. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Yalnız kalma ihtimalinden çok korkuyorum. İnsan zaten çocuklarından ayrı kalınca yaşlanır. Önümüzdeki 8-10 sene içinde büyük kızım evlenir giderse onu her akşam evde görememek beni çok üzer. Mutlu olduğunu bilmek mutlu eder ama evde olmaması üzer. Küçük kızım şimdi yanımda birkaç sene sonra Ankara dışında bir üniversite kazanıp da ablası gibi bizi yalnız bırakırsa bu beni çok üzer. Benim seçme şansım olsa kızlarımı her gün görebileceğim bir hayatım olsun isterim. Evlensinler, aileleri, çocukları olsun ama ben her gün bir göreyim isterim. İnşallah güzel evlilikler yaparlar, o zaman onların kısmen önceliği ben olmayacağım ki bu şimdiden bile çok ağır geliyor bana. Bunu hazmetmem gerektiğini söylüyorum kendime sürekli. Dünyanın gerçeğidir, Allah'ın takdiridir, ben de gittim birinin kızını aldım diyorum. Ben eşimi ailesiyle olabildiğince çok görüştürüyorum. Sık sık ziyaretlerine gönderiyorum. Allah'tan da diliyorum ki ben bunların annelerine güzel davranıyorum, eşimin anne babasını üzmemeye çalıştım ben de üzülmeiyim diyorum. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Valla ben hazırım da hanım hazır değil. O daha zannediyor ki çocukları yanında kalacak. Çocuk tabi gidecek bunda bir sıkıntı yok. Tabi her birey ister ki çocuklar fazla uzağa gitmesin. Bizim çocuk İtalya'ya gideceğim, Amerika'ya gideceğim diyor. Ne bileyim bir şeyler bir şeyler diyor. Ama tabi okulu bitirince ne seviyede kalır bilemiyorum. Bizim hanım hazır değil ama. Ona kalsa apartmanda evin altına oturtmak istiyor. Ben de yakın olsunlar isterim. Aynı apartmanda olmasa bile 300-500 metre içinde olsunlar. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Bir aile için en önemli şey evlattır. Şimdi benim oğlum Erzurum'da 6 yıldan beri tıp okuyor. 6 yıldan beri ben oğlumu yani belki yılda bir 15 gün ya görüyorum ya göremiyorum. Çocukluklarında biz de gençtik onlar büyürken fazla ilgilenemedik. Şimdi vay tam aklım başıma geliyor, biraz daha ilgilenmek, iç içe olmak istiyorum, evlat uzakta. Bir de memuriyet hayatında uzakta kalacak, nolacak o nasıl evlat olacak öyle? Belki gençken o kadar hissetmiyoruz ama bu yaşlarda çok acayip hissediyoruz. Çocuklarım evden ayrıldığı an memlekete dönme hazırlığım var. Yani memlekete dönersem çocuklar evden ayrıldığı zaman eş dost çevremden dolayı bu sıkıntıyı hissetmem. Ama burada kalırsam, hanımla baş başa kalırsak benden ziyade ona koyar. Benim sosyal hayatım dışarıda daha fazla. Memlekete dönmediğim zaman beni bile rahatsız eder ama eşimi daha fazla rahatsız eder. Anneler daha fazla etkilenir. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Çocuklarımı yakında istemiyorum ama uzak da olmasınlar. Her an ulaşılabilir olsunlar tabii. Şimdi damat aynı binadan ev alalım diyor, ben istemem diyorum, kocam da istemiyor. Ne gerek var ki. İlerde bir şey olur, ben sorumluluğunu kabul etmem kimsenin. Çocuklar bana geliyor şimdi. Ben kıyamıyorum onlara, ağlayınca her istediklerini yapıyorum. Babası, annesi kızıyor. Haklılar. Onlar da benden imdat istiyor. Ben hiç kimsenin evine karışmak istemiyorum, kendi çocuklarıyla araları açılmasın. Ola ki evlilik hali, tartışma da olabilir, birisi bir şey der, bir şey olur, herkes kendi evinde yaşasın isterim. Onlar da rahatsız hissedebilir. Kendim de rahatsız hissederim. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Özellikle yüksek eğitilmiş ve aktif bir yaşam tarzı olan kadınlarda çocuklarıyla mekânsal yakınlıktan çok iletişimsel yakınlığın ön planda olduğu, çocuklarının iş ve

evlilik hayatlarında mutlu olabilecekleri tercihleri destekledikleri ve kişisel beklentilerini çok daha azalttıkları gözlemlenmiştir:

Boş yuva sendromum olmaz benim. Ama başkalarının olabilir. Çünkü çalışıyordu, emekli oldu, evde. Çocuklar evlendi, gitti. İşleri de düşmezse; yani toruna baktırma durumu ya da maddi ihtiyaç yoksa ziyaret sayıları da azalır. Yani hayatını eğer yalnızca çocuklarına, kocana yalnızca birilerine yönlendirdiysen kapılırsın buna. Hasta bile öyledir. Hastaya bakıyordun, öldü. Al sana boş yuva sendromu. Ha ben kendi adıma sevdiğim insanlara yakın olmayı severim. Çocuğum da tabii ki onlardan biridir. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Önemli olan oğlumun mutlu olması. Ben güçlü bir insanım, hastalığımı da atatabileceğimi düşünüyorum. Oğlum da bu gücümü biliyor. Hayatını kesinlikle bana göre ayarlamaması gerektiğini konuştuk. Ben mümkün olduğunca senin yanında olmaya çalışacağım ama sen yaşam planlarını kendine göre yap diye telkinlerde bulundum. Havacılık bölümünden mezun. Havaalanlarında çalışması gerekiyor. Ankara'da 1 tane, başka yerlere başvurmuyordu şimdi artık beni dinledi başvurmaya başladı. Ben onu gelecekte tek başına olacağı şekilde hazırlamaya çalışıyorum. Yüksek lisans yapmasını, yurtdışına gidip mesleğinde daha iyi bir pozisyona ulaşmasını istiyorum. O nerede isterse orada oturabilir. Dip dibe, aynı evde, apartmanda oturmak istemem. Hele evlendikten sonra önceliği ailesi olmalı Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV.

Oğlum eğitim için istediği yere gidebilir, istediği yerde benden ayrı oturabilir, mutluluğu neredeyse orada olmasını isterim. Bunların hepsini düşünüyorum. Ama tabii ki iki çocuğumun da yanımda olmasını isterim. Kızım şu an yakın oturuyor ama çok sık gitmem. Rahatsız etmem. Hatta zaman zaman damadım sorar neden gelmiyorsun diye, yeni evliler, rahat olsunlar istiyorum. Beni sevmelerinden öte saygı duymalarını isterim. Küçük sürprizler yapmayı severim, eve çağırır burada hediyeler veririm. Uzak veya yakın olmaları hiç önemli değil. Onların mutluluğu önemli benim için. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Şu anda yaşlılar çok yalnızlar. Bunun hem sosyal hem ekonomik sebepleri olduğunu düşünüyorum. Yalnızlığa itilmiş durumdalar her konuda. Benim de Denis ile yıllardır iki kişilik bir yaşantım var. O'nun benden ayrılmasından sonra yalnız kalmanın verdiği birtakım sorunlar yaşayabilirim. Ama şimdiden kendimi alıştırıp üstesinden gelmeye çalışıyorum. Bu korkum var ama korkarak yaklaşmıyorum buna. Mesela yalnız yemek yememe gibi bir alışkanlığım var işte onları yenmem gerekiyor. O'nun okuduğu yer, yaşadığı memleket uzak olacak. Ben onun kendi hayatını kurup iki ayağının üzerinde rahatça duracağına inandığım için yalnız kalmayı istiyorum. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Orta yaşlarından itibaren çocuklarının eğitim ve evlilik nedeniyle evden ayrılmalarına ve eşleriyle yaşamaya alışmış katılımcılar ile çocukların sorumluluklarından olabildiğince kurtulma isteğinde olan katılımcılar çocukların evden ayrılma problemlerini problem olarak görmemektedirler. Özellikle erkekler bu evden ayrılıkları hayatın doğal akışı olarak değerlendirmektedirler:

Çocuklarınız büyür. Kendi hayatlarını kurarlar, evden uzaklaşırlar. Bu tabii ki zor ama biz gurbette yaşayan çekirdek bir aileydik o yüzden bu tür ayrılıklara alışkınım. Kızım 18 yaşında üniversite için çıktı evden, sonra da oğlum gitti okumaya. Eşimle baş başa

kaldık zaten erken yaşlardan itibaren. Yakında oturma konusunu bilemiyorum. Çocuğuna göre değişir. Bazısı uzakta daha özgür, ayakları üzerinde durmayı seçiyor, uzakta daha mutlu oluyor, bazısı da yakında olmayı seçiyor. Karaktere bağlı. Büyüklele yaşamayı sevenler yakında olmalı. İstemiyorsa yakında olmamalı, kendini zorlamamalı. Benim bir beklentim yok, zaman ne gösterirse. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Ayrıldılar gittiler ama olacak tabii, biz de evden ayrıldık. Biraz burkulma oluyor ama zamanla alışıyor insan. Çocuklarım benden uzak otursunlar ki kendi ayakları üzerinde durmayı öğrensınler. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Çocukların okulları bittikten sonra evlenip bir şekilde gideceklerini zaten biliyorum. “Çocukların yanından ayrılmasına alıştırtıyor musun kendini?” diye sorarsan, hazırlanmazsan gittiği gün hayal kırıklığına uğrarsın. Bu doğanın kanunu, buna yapacak bir şey yok. Çocuğu okuttun, yerine yerleştirdin, ee daha? Diyelim ki Merve Bingöl’de, Hilal Edirne’de, Buse de Alanya’da. Benim belki zaten o yaştan sonra yanlarına gidip gelmeye gücüm de yetmeyecek. Seyahat engelim çıkacak. Araç kullanamayacağım. İstesem de gidemeyeceğim belki. Ben annelerine de diyorum zaten 3 tane kızın var hangisinin yakınında oturmak, torun bakmak istiyorsan git bak, ben köye gideceğim. Hakikaten şehir hayatı sıkı yaa. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Hazırdık zaten, hayatın normal akışı bunlar. Çocuklardan uzak oturmak gerektiğini düşünüyorum. Ayda, yılda bir gelsinler ki misafir gibi tadımız kaçmasın. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

Büyük kızım Eskişehir’de okudu, İstanbul’da yaşıyor. Diğeri burada okudu ama evlenince ayrıldı evden, şimdi Antalya’da. Oğlum da zaten Samsun’da okuyor. Çocuk zaten üniversiteye gittikten sonra ev hayatı bitmiş oluyor. Nasıl biz zamanında evimizden ayrılmışız başka bir ev kurmuşsak bunlar da yaşamın getirdiği düzende evden ayrılacaklar. Her anne baba gibi gittikleri yerde mutlu olsunlar istiyoruz. Şimdi herkes normalde yakın oturmak istiyor ama yakın da otursanız çok fazla bir şey değişmiyor. Yani neticede herkesin evi ayrı. Öyle olması gerekiyor şu andaki şartlarda. Aynı evde oturma gibi bir durum bitti artık, öyle bir şey imkânsız. İşte anne baba, ebeveyn, torunlar bir oturmak güzel bir duygu ama günümüz şartlarında bunu artık ben çok mümkün görmüyorum bunu da kabullenmek lazım. Ayrı yerlerde olduklarında belki rahatsızlandığımız zaman ihtiyaç duyabiliriz ama onun dışında ayrı illerde olmaları bana mutluluk veriyor. Biri Akdeniz’de biri Karadeniz’de olur, siz de oraları gezersiniz rahat rahat. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

4.5.2.2.2. Eşin ölümü.

Katılımcılar eşleriyle birlikte yaşamak ve yaşlanmak istediklerini, eşlerinin ölümünün kendilerinin felaketleri olacağını ifade etmişlerdir (f:17). Eşini 10 yıl önce kaybetmiş Sevim ile eşini üç ay önce kaybeden Emel’in seslerine ve cümlelerine yansıyan hüznüleri aradan geçen zamanın çok da önemli olmadığını gözler önüne sermektedir. Sevim eşinin kaybıyla üzüntüsünü içine atarak, kader inancına ve manevi duygulara sarılarak; Emel ise daha çok sosyalleşerek, arkadaşlarının

desteğiyle ve katıldığı projelerde yaptığı yardımların sonucunda kazandığı ‘iyi bir iş yapmanın vermiş olduğu huzur’la baş etmeye çalışmaktadır:

Önceden eşim vardı, kötü hastalıktan (kanser) vefat etti. Fazla yatmadı, bir sene içinde rahmetli oldu. Yirmi gün yattı yatakta. Gerisini ayakta geçirdi (gözleri dolu, üzerinde konuşmak istemiyor, benim karşımda ağlamak istemiyor, acısını içinde yaşamak istiyor, bir de inancı gereği kendini tutamaz, üzülür de ağlarsa ‘isyan etmiş olurum’ diye korktuğunu düşünüyorum. O’nu üzme istemediğimi, bırakabileceğimizi söyledim, kaydı durdurttu, gözleri daha da dolu, cevapları kesik kesikti. Ağlamaya direndiği için birkaç cümlede birkaç defa daha kaydı durdurttu). Allah’ın emri işte böyle diye inanarak, Allah’a güvenerek hayatımızı geçiriyoruz. Elimizden gelen başka bir şey yok, ölüme çare yok. Çok sevgi eksikliği hissettim. Mutluluk çok uzaklarda kaldı (uzun bir sessizlik). Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

Beni hayatta en mutlu edecek olan eşimin yaşamasıydı. Ben çok büyük bir aşk evliliği yaptım. 14 Şubat’ta evlendik hatta. Bir daha dünyaya gelsem yine onunla evlenirdim. Günümüzdeki eşlerin birbirine davranışlarını görüp üzülüyorum. Hayat müşterek olmalı, her şeyi; sevinci de sorumluluğu da paylaşmak gerek. Biz her şeyi beraber göğüsledik. Beraber olunca her şeyin üstesinden geliniyor aslında. Ama onun çok acı çektiğini gördüm, ölümü istediğini duydum. Ben de artık acıları dindi, canı yanmıyor diye düşünüyorum, kendimi teselli ediyorum. Çünkü o acı çekerken elimden bir şey gelmemesi hayattaki en zor şeydi. Çok büyük bir çaresizlik yaşadım. Mücadeleyi ikimiz de kaybettik. Şu anda hiçbir şeyi onun yerine koyamadığım için mutsuzum. Ama mutlu olmak için de çok sebep var, sağlıklıyım şükürler olsun, evlatlarım var, sağlıklı ve mutlular, ekonomik olarak zor bir yaşantım yok, kimseye muhtaç olmadığım için mutluyum. Dostlarım, sevdiklerim, sevenlerim, arayanlarım var. Benim için öldü kelimesi, rahmetli kelimesi yok. Şükrediyorum, teşekkür ediyorum Allah’a, yapayalnız da kalabilirdim, ondan iki tane çocuğum var, baktıkça onu hatırlatıyorlar bana. İşin aslı yaşlanmayı, çok çok yaşamayı istemiyorum. Hâlâ aşığım ona. Ama bir şeyleri yerine koyamıyorsunuz. Her şeyi koyabiliyorsunuz, açlığı doyurabiliyorsunuz, susuzluğu geçirebiliyorsunuz da sevgi çok farklı bir şey. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Eşlerin ölümünün erkekler için çok daha zor olduğunu kendine has üslubuyla anlatan Kemal son yıllarda hızla artan evlilik programlarına dikkat çekmiştir:

Ben mutlaka eşimle olmak isterim. Bir de bu belki sana garip gelecek ama bence erkeklerin kadınlardan önce ölmesi hayırlı; yani kadın kendini idare ediyor ama erkek zor eder. Zaten şu evlendirme programlarına bak, genel olarak oradan sosyolojik olarak çıkarılacak çok önemli sonuçlar var, bazıları tabi magazin ama mesela en önemli sonucu oraya gelen erkekler kendine bakıcı, kadınlar sponsor arıyor. Başka hiçbir açıklaması yok. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Bir eşle hem de uzun yılların paylaşıldığı bir eşle birlikte olmanın yaşlılıkta daha anlamlı ve gerekli olduğu düşüncesi ve eşi kaybetme endişesi katılımcı ifadelerine oldukça net bir biçimde yansımıştır:

Yaşlandığınızda ancak bir hayat arkadaşınız varsa birbirinize destek olabilirsiniz. Benim için de her şeyden önce eşim, hayat arkadaşım gelir. İnsan bir yaştan sonra eşine daha çok yaklaşıyor. Mesela babam çok sert bir adamdı, çocukluğumda anneme de çok sert davranır, sindirirdi onu. Ama ne zaman biz evlendik, kendi emekli oldu, evde

baş başa kaldılar o zaman ikinci balaylarını yaşamaya başladılar. Annem belki 55 yaşına kadar görmediği sevgi ve rahata kavuştu. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Eşime bir şey olursa Allah yardımcım olsun. İşte Allah canımı alsın diye dua edeceğim nokta o nokta işte. Yemek yaparım, çoğu şeyi yaparım ama yalnız kaldığımda yardıma ihtiyacım olduğunu bile bile çocuklarım yanıma gelmiyorsa artık kimseden yardım almaya gerek yok, ölümü beklerim. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Mutlaka eşimle yaşlanmak isterim. Evlat da eş de yaşlılıkta lazım. Mesela ben hastalandıysam hanım veya hanım hastalandıysa ben, dayanışma için. Öncelik eş yani. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Gücüm yettiğince eşimden başka kimse ile olmak istemem. Kendi kendimize, tek başımıza yaşamayı isterim. Ancak eşimle iyi anlarız birbirimizi. Ondan sonrasında da çocuklar vicdana gelip alırlarsa yanlarında kalmak isterim. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Allah ömür verdiği sürece eşimle birlikte yaşamak isterim. Beni en çok anlayan o olabilir. Kızıma gitsem damadın yanında rahat edemem. Oğluma gitsem gelinden çekinirim. Bu yalan bir şey değil, annem de bize geldiği zaman eşimden çekiniyor. Tuvalette bile girmek istemez bize geldiğinde. Damat, gelin farklı geliyor. Allah kimsenin başından eşini eksik etmesin. Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı-çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

Eşimle birlikte yaşlanmaktan korkmam da onunla birlikte yaşlanamamaktan korkarım. Hep yaşlan yaşlan da nereye kadar yaşlanacaksınız? Bir şekilde birisi düşecek yani o yaprak kopacak. Koptuğu zamanki yalnızlık kolay değil. Benim babam gayet dinçti, annem öldükten sonra iki senede çöktü. Eşini kaybetmenin ne olduğunu ben babamda gördüm yani. Öyle bir çöktü ki adam. Yani babamdaki o boşluğu kimse dolduramaz. Evlat da dolduramaz. Kimse dolduramaz. Eş adama yaşlılıkta lazım. Gençken neyse de yaşlılıkta eş demek arkadaş demek. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

4.5.2.2.3. Evlenme isteği.

Yaşlı grupta olduğu gibi orta yaşlılarda da hiç evlenmediği, eşi öldüğü veya boşandığı için evlenmek isteyen ve yaşlılığını bekâr olarak yaşamak istemeyen hemen her ekonomi ve eğitim grubundan kadın ve erkek katılımcılar vardır (f:8):

Bu çok fazla özele girdi ama hadi bu kadar soruyu cevapladım onu da cevaplayım. Böyle şeyler kısmet ama uzun vadede çok yalnız kalmayı düşünmüyorum; yani kısmet olursa ben de bir evlilik daha yapmayı düşünüyorum ve yaşlılığında yanımda bir hayat arkadaşım olsun istiyorum açıkçası. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Yalnız yaşamak tabi ki benim tercihim ama biraz düşündükçe... ben bir iki kere evlenme teşebbüsünde bulundum. Direktten döndü olmadı. Her şeyin hayırlısı dedik. Demek ki mizacım değilmiş ikinci bir insanla hayat sürdürmek. Ama bu kesin kararım değil. Bundan sonra olmayacak, evlenmeyeceğim anlamına gelmiyor. Ama eğer bu yaştan sonra evlilik düşünürsem bu korktuğum anlamına gelebilir mi diye de düşünüyorum.

Sanki zor günlerimde yanımda birisi olsun diye... Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Şimdi oğlumla yaşıyorum ama ileride olursa bir hayat arkadaşımın olmasını isterim. Yalnız yaşamak, yaşlanmak hoş değil. Onun zor durumunda ben elinden tutayım. Benim de elimden tutan biri olsun, kendi yaşıtım. Ha olmadıysa koruyucu aile olarak birini almak istiyorum. Kız ya da erkek okutup, yanımda olsun son günüme kadar. Hayvanlarla ilgilendiğim gibi bir çocukla da ilgilenmek istiyorum koruyucu aile olarak. İşilay, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Valla şu halime göre kötü bir yaşlılık bekliyor beni; çünkü yalnız bir insanım eşim olursa eşimle yaşlanmak isterim ama kismettir tabi ki yarın karşıma ne çıkacak bilinmez. Büyük bir ailen olur, torun torban olur, bilmem neyin olur, çocuğun çocuğun olur; yani onların bayramda ziyaretine gelmesi insanlara neşe verir. Öyle bir şey olmadığı için de mesela ben çocuk sevgisi bilmiyorum. Yarın torun sevgisi bilmeyeceğim. Ha olmayacak da diyemem ileride belli olmaz ama dediğim gibi mutluluk yaşlılıkta gözlemlediğim kadarıyla evlatlarla torunla oluyor. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Annemin yanında ben vardım, iki kardeşim daha vardı. Yarın benim yanımda kimse olmayacak, benim gibi yalnız yaşlılar için hayatın çok zor olacağını düşünüyorum. Evlilik düşündüm, düşünmez miyim... her insan mutlaka aile olmak ister ama uygun bir eş bulamadım, yanlış bir evlilik yaparak çocukları mutsuz etmek yerine hiç olmamasını tercih etmiş oldum; yani zorunlu bir tercih. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Daha evlenebileceğim yaşlarımda “Acaba çocuğum olsa nasıl olur?” diye düşündüğüm oldu ama yaşadığımız ortam bir çocuk büyütme için hiç uygun değil diyerek vazgeçtim, taa o zamanlar, 90’lı yıllardaki düşüncemdir bu, hâlâ da değişmedi. Bir evlatlık edinebilirim diye de düşündüm ama sonradan da o sorumluluğu tek başına almak bana biraz ağır geldi. Şimdi de bu yaşımdan sonra birisini yanıma alıp da ileride bana bakar diye düşünmek istemiyorum, insan bu zamanda evladına bile güvenemiyor. Benim kendimden olmayan birinden bana bakmasını isteyemem. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

4.5.2.3. Yaşlı Yakınına Bakım Verme

Yaşlı ana babaya veya eşe bakım veriyor olmak veya ileride bakımlarını üstlenecek olma ihtimali de orta yaşlı katılımcıların tamamının dile getirdiği yaşlılık sorunlarından (f:33). Temayı oluşturan alt başlıklara geçmeden önce katılımcıların anne babalarıyla ilişkileri ve bakım konusundaki görüşleri etraflıca ele alınacaktır.

Katılımcıların 21’inin bir yaşlıya bakım verme tecrübesi vardır. Diğer katılımcılar da aktif olarak bakım sağlamamış olsalar da büyükanne, büyükbabalarının, komşularının veya diğer yakınlarının bakım sürecine şahitlik etmişlerdir. Bu nedenle bütün katılımcılar yaşlı bakımının zorlukları hakkında bilgi sahibidirler ve anne, baba, kaynana, kayınbabaları ölmüş dahi olsa yaşlılık yıllarında bakım vermeye ilişkin endişelerine değinmişlerdir. Ana babaları Ankara’da ikamet

etmeyen katılımcılar zaman zaman onları evlerinde misafir etseler de anne babaları büyükşehir hayatına alışmadıkları için uzun süre beraber kalamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu kişilerin anne babalarıyla kardeşleri ilgilenmektedir; ancak, iyice bakıma muhtaç olduklarında kendileri de mutlaka sorumluluk alacaklarını söylemişlerdir. Yaşlı yakınlarla sağlanan bakımın genellikle geleneklere bağlı katlanma şeklinde veya ücret beklentili olduğu, gönüllü bakımın giderek azaldığı anlaşılmıştır. Babasının bakımını üstlenmekte zorlanacağını düşündüğü için bakımevine yatırmak zorunda kaldığını söyleyen bir kişi dışında anne babasına bakamayacağını söyleyen katılımcıya rastlanmazken kaynanasına bakamayacağını söyleyen kadın katılımcılar ve eşlerinin, annelerine bakamayacağını söyleyen erkek katılımcılar vardır. Bakım tecrübesi olan katılımcı ifadelerinden örnekler şöyledir:

32 yıldır kaynanamla beraberiz, her işimiz beraber. Yer içeriz, sohbet ederiz, Kur'an okuruz... Bağımlılığı azaltılamaz, o yaşlı olduğu için. Felçli, yürüyemiyor, altı bağlanıyor, ekmeği, aşı önüne geliyor, mecbur bağımlı olacak. Aramız çok iyi, hiç karşı karşıya gelmeyiz; karşı gelene, sesini yükseltene de kızarım. Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı-çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

Önceden anneme bakıyordum, yardımcımız da vardı. 80 yaşındaydı yaşlı gibi değildi ama bacağı kırılınca bize bağımlı kaldı. Ben annemden ayrı yaşıyordum ama yakındım, her işini ben yapardım. Her gün olmasa da iki güne bir giderdim. Ablam da rahatsızlanınca çok üzüldü, aynı evde yaşıyorlardı, birbirine baka baka, birbirlerine üzüle üzüle otururlardı. İkisi de birbirinin hastalığından hastalanıyorlardı. Ablam bana diyordu al annemi götür diye, ablamın yanında kalmasın diye birlikte kalırdık. O dönemden beri, 7-8 sene hep birlikte yaşadık. İletişimimiz çok iyiydi. Diğer çocuklarıyla benim kadar yakın değildi, benimle daha rahat konuşurdu, isteklerini daha rahat isterdi benden. Hastalandığında ameliyattan sonra abimler geldi. Ne yapabiliriz, nasıl bakabiliriz diye hep beraber konuşurken abim "Bir kadın tutalım" dedi, ben de "Ne münasebet, ben bakarım anneme, niye kadın tutalım, zaten biz varız nasıl olsa aynı evin içindeyiz" dedim. Abim "Ben annemden uzaktayım, onun için bir şeyler yapmak istiyorum, bakıcıyı ben tutayım, size yardımcı olur, eliniz ayağınız olur, siz başında durursunuz ben de rahatlarım. Başka türlü bir şey yapamıyorum, bari bunu yapayım" dedi. Böyle karar verildi. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Babam mesela üç yıl yatakta yattı, Alzheimer hastasıydı. Annem baktı. Ağzına kadar yemeklerini ilettili. Biz zaman zaman gittik ama görev icabı yanında sürekli kalamıyorduk. Annem gerçekten çok çok çok büyük fedakârlıklar yaptı. Yemeğini falan da yiyemiyordu son bir yılda. Hep annem ilgilendi, hatta tuvalet ihtiyacını da karşılayamıyordu son yılında. Anneme tabi çok büyük yük oluyordu tek başına. Zaman zaman Kayseri'de abamlara gidiyordu, biz ancak tatillerde bazen izin alabilirsek öyle gidip geliyorduk. Geçici olarak bulunuyorduk; yani sürekli yanında değildik. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Ben kayınvalideme baktım; yatalaktı, hafızası da gitmişti son zamanlar, bizi hiç tanıyamıyordu ama biz onu tanıyorduk. Eşimi çok sevdiğim için, eşimin annesi olduğu için baktık, eşim mutluydu, ben de mutluydum. Hayatın bir de öbür tarafı, aynanın bir de öbür yüzü olduğunu görüyorsunuz. Eşim doktor olduğu için bilinçliydi, süreci birebir

biliyordu, hijyen konusunda çok dikkatliydi, tuvaletini, yürüyüşünü her şeyini biz yaptırıyorduk. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Katılımcıların bazılarının anne babaları vefat etmişken bazılarının ki hayattadır, yaşları genellikle 80 üzerinde olan anne babalarla irtibat uzaktan, telefonla da olsa devam etmektedir. Kardeşlerden biri veya birkaçı bakım veya diğer ihtiyaçları için yardımcı olmaktadır. Bireyler gerek kendi anne babaları gerekse eşlerinin anne babaları için genellikle olumlu ifadeler kullanmışlar, şikâyet anlamına gelebilecek ifadelerden kaçınmışlardır. Hatta boşandıkları eşlerinin anne babalarından da saygıyla bahsetmişler ve irtibatlarını az da olsa devam ettirdiklerini söylemişlerdir. Bu durumun katılımcıların da artık yaşlanıyor olmasıyla birlikte tecrübenin önemini kavramalarından ve empati yapabilmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Annem hayatta. Babam değil. Kaynanam, kayınbabam da hayattalar. İlişkilerimizi iyi tutmaya çalışıyoruz. Zaman zaman dalgalanmalar oluyor (gülüyor). Annem Antakya'da. Telefonla ya da yanına gidersek görüşüyoruz. 83 yaşında. Orada abim var. O ilgileniyor annemle. Zaten eli ayağı tutuyor. Kendi ihtiyacını görüyor evin içinde. Alışverişi yapılırsa kendi yemeğini yapıyor. Bir sağlık problemi yok, iyi çok şükür. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Annemi sık sık telefonla arıyorum, şubat tatilinde falan ziyarete gidiyorum. Kardeşimle kalıyor Kayseri'de. Bazen de kendisi gelip bizde kalıyor ama burayı hapisane gibi görüyor. Kendi doğup büyüdüğü yer olmayınca, çevresi de olmayınca. Oradayken ara ara köye gelip gidiyorlar, o onun için bir değişiklik oluyor. Bir de Kayseri'de bizim köylüler, kendi akrabalarımız var. Onlar gidip geliyorlar, onların içinde daha mutlu oluyor. Burada da kaldılar zaman zaman, rahmetli babam hayattayken de geldiler kaldılar. Örneğin bir Ramazanı birlikte geçirdik onu hiç unutamıyorum. Bir daha da nasip olmadı yani. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Annem, 80 yaşında, kendi kendini idare eder, Antalya'da, çok çok verici bir insandır. Sık gidemiyorum ama her gün ararım. Babamı 14 yıl önce kaybettik, yalnız kalıyor. Orada abim var çok yakınında değil ama araba var her hafta yanına gider. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Annem babam rahatsızlar ama bakıma muhtaç değiller. Birbirlerine yetiyorlar. 46 yaşındayım hâlâ evime bardak alacak olsam anneme babama sorarım, çocuklar eleştirirler, evimiz ayrı barkımız ayrı ne gerek var diye ama onların daha ölmedikleri, görüşlerinin değerli olduğu hissini vermem lazım. Babam 85 yaşında. Ankara'nın meşhur bahçıvanlarından. Hep bürokrasiden insanlara hizmet vermiştir. Tecrübesi fazladır, oturur sohbet ederiz. Abim uzakta, bacılarım da evli, ben sık ziyaret ederim. İş için sürekli şehir dışındayım, evde olduğum zamanlar annemin evine gider bir süpürürüm, temizlik yaparım, eşim de yapar ama benden de bekliyorlar biliyorum. Ablalarım da yapar. Abim Sincan'da uzakta oturmasına rağmen gelir arada o da yapar. Bizdeki aile kültürü o. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

Babama araba çarptı, öldü. Annem de ameliyata girdi, çıktıktan iki gün sonra öldü. Kayınpederim de vefat etti. Kayınvalidem Alzheimer ama kaynım bakıyor, daha çok

yalnız kalıyor. Bize gelsin, ben bakayım, hayır olsun, sevap olsun istiyorum, o sadece otursun bana dua etsin istiyorum ama gelmez. Köyünü daha çok seviyor, evinden ayrılmak istemiyor. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Annem, babam, kayınpeder vefat etti. Kaynanam var. Baldızımın yanında duruyor. İlişkilerim iyi. O beni sever ben onu severim. Bakım dönemi olmadı. Ben küçüktüm annem babam öldüğünde ama annemin babamın özlemini kaynanamdan gideriyorum. O da dayımın hanımı olduğu için. Yoksa belki başkası olsa o kadar ilgilenemeyiz. Şaka da yaparım bazen ona. Yardıma çok fazla ihtiyacı yok ama bazen getiriyorum yanımda kalabiliyor. Ama çok kalmıyor en fazla 1 ay kalıyor. Çünkü hepimiz işe gittiğimiz için evde sıkılıyor yalnız. Yanında kimse olmayınca, bir de 86 yaşında. Eski insanlarla ilişki gerçekten güzel oluyor. Çünkü yaşlı ya eskiden gördükleri o terbiye onlarda hâlâ var. Mesela; kaynanam ayağını uzattıysa ben odaya girince toplar. Ben onun yanında yan üstü yatarım ama o benim yanımda yatmaz. Mesela; tanımadığı aileden atıyorum benim damadım geldiği zaman beraber oturup sofrada yemek yemez. Sıkılır. Hele onlar yesin ondan sonra biz yiyelim der. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Eşimin anne babası hayatta. Zaman zaman onlar ararlar, biz ararız. Onlar buraya, bize gelirler, rahatsız olur giderler. Biz gideriz 3 gün kalırız fazla yok. 3 günden fazla kalmamışızdır bugüne kadar. Çok uzakta oturuyoruz onlar, Edirne’de, biz buradayız. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Annem, babam vefat etti. Ben eşimi, ailesiyle olabildiğine çok görüştüyorum. Sık sık ziyaretlerine gidiyoruz, beraber gidemeyeceksek eşimi yalnız gönderiyorum. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Kayınvalidemle görüşüyorum da kayınbabamla görüşmüyorum pek. Kayınvalidemle telefonda hal hatır sorarız birbirimize. Hani o da benim annem gibidir. Eşimle ayrıldıysam bile onlarla ayrılmadım hiçbir şekilde. Anne babamla da gelir gideriz. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Annem 50 yaşındaydı vefat ettiğinde. Tam ilişkilerimizin daha güzel olacağı dönem öldü. Ben boşandım ama benim kayınvalidemle boşanmış olmama rağmen o an evli olan diğer iki gelini çekiştirecek kadar iyi bir muhabbetimiz vardı, ben oğluyla anlaşımadım, aileyle çok iyi anlaştım. Kayınpederim erken vefat etti, kayınvalidem vefat edeli iki yıl oldu ama o tarihe kadar iletişimim hâlâ iyiydi. Babam ile gayet iyiyiz, 83 yaşında. Şu an dizinden ameliyat olduğu için bakıma muhtaç, 95’ten beri bir tane ablamız var bize yardım eden. O şekilde devam ediyoruz. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Yani şimdi çok açık söyleyim ben boşanalı çok uzun zaman oldu ama ben evliyken de eşimin ailesiyle herhangi bir sorunum yoktu. Onların da bakıma ihtiyacı olsaydı yine yapardım. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Katılımcıların hayatta olan yaşlı yakınlarının bakıma muhtaç olmaları durumunda tutumlarının nasıl olacağı ele alındığında iki farklı tutum ortaya çıkmıştır. Bu tutumlardan daha yaygın olanı “eden bulur”, ‘ben onlara bakmazsam bana da çocuklarım bakmaz’, ‘Allah rızası’, ‘vazifemiz’, ‘kapıya atacak halimiz yok’

kodlarıyla ifade edilen, dini ve geleneksel reflekslerle katlanma anlamına gelebilecek zorunluluk; diğeri sevgi, vefa ve merhamet temelli gönüllülük tutumudur:

İnsan önce kendisinin de yaşlanacağını düşünmeli. İkincisi Allah'ın bir emri aslında. Namaz kılmak gibi, İslam'ın 5 şartı gibi. Vazifeliyiz yani. Yapmak zorundasın. Gerek İslam'a göre gerek örf, adetlere göre bakmak zorunlu. Bunun lamı cimi yok. Kurtarır tarafı yok. Yaşlıya bakmak da yaşlanmak da güzel. İnsan istemiyor tabi ama ona da sabretsen onun da ayrı mükâfatı var. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Bakacağız elbette. Yaşarsak biz de nelerle karşılaşacağımızı bilmiyoruz. Hayatta her şeye hazırlıklı olmak lazım diye düşünüyorum. Yaşlıya bakmak zor, idare etmek, ikna etmek zor ama o sizin anneniz babanız. Allah rızası düşüncesi olursa insanda o rahatlatır, bir dayanak noktası olur. Sonra diyelim ki geliniyse, çocuğuysa bu benim görevim demesi lazım. Benim bakmadığıma kim bakacak diye empati kurması lazım. Hem onlara sahip çıkıldığı zaman, onların da ihtiyaçları giderildiği zaman onlar da önemsendiklerini hissettikleri zaman kendilerinde bir yaşama sevinci oluşur, hayata daha iyi tutunurlar. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Bizdeki bakımın gelenek usulü katlanma olduğunu düşünüyorum. Yaşlıya göre de değişir ama, zengin bir yaşlıysa herkes sahip çıkıyor. Çünkü kendilerine yük olmayacağını düşünüyorlar. Eğer bakım veren gençse, kendi hayatından vazgeçmek istemiyor, mecburiyet ve vicdan meselesi olarak görüyor. Orta yaş üstü biriyse geleceği gördüğü için daha toleranslı olabiliyor, aldırmayabiliyor, hı hı diyip geçebiliyor. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Her evlat annesine babasına bakmalı. Sen de yaşlandığında senin evladın da sana bakacak çünkü. Utanmasalar verecekler huzurevine. Ama ben buna çok karşıyım. Elimden gelse yolda gördüğüm yaşlıları bile alır gelir evde bakarım. Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı-çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

Senin annen, baban dünyaya getirmiş. Yedirmiş, içirmiş, okutmuş, evlendirmiş. Şimdi yaşlanınca diyorsun ki “ben sana bakamam”. Arpa ekip de buğday biçen gördün mü? Sen onlara nasıl davrandıysan çocuklarından aynı şeyi görürsün. Bizim kültürümüzde anadan babadan ne gördüysen... Biz ebemle dedemle yaşadık, benim ismim dedemden geliyor. Yüz küsur yaşında öldü. Annemin kayınpederi, kayınvalidesiydiler. Babamın, annemin onlara nasıl davrandığını görerek şimdi biz de öyle davranıyoruz. Bu bir gelenek, görenek halini alıyor. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Ben gönüllü ilgileniyorum, ilahiyat okuduğum için dinin ayet ve hadislerle anne, babaya verdiği önemi iyi biliyorum, dini bir sorumluluk bilincim var. Bir de empati yapıyorum, “Ben de yaşlanacağım, benim evladım da belki beni örnek alacak” diyorum. Örf ve adet gereği bakanlar da var, bir de paranın yüzü sıcak olduğu için para almak amacıyla bakanlar var. En çirkini de bu. Evde bakım için devlet ücret ödediği için o ücreti alabilmek için bakanlar da var. Ama bu, yaşlı için bir avantaj, ortada kalmıyor bu sayede. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Kişiden kişiye değişir katlanma olup olmadığı. Ben anneme katlanmak için bakmadım mesela. Evim ayrıydı, istesem gelip kendi evimde kalırdım. Gönüllü olarak evimi terk ettim, anneme baktım, karşılığında da maddi olarak bir beklentim olmadı. Zaten benim maddi imkânlarım yerindeydi. Hatta bakıcının ücreti gibi konularda katkım oldu. Ailemiz dışındaki örneklere baktığımızda işte “maaşı var, bakalım” “hasta bakım

yardımı var, kaçırmayalım” mantığıyla bakılıyor. Bu aslında durumu daha zorlaştırıyor. Sadece parasını almak için bakıyorlar ama yeterince ilgilenildiğini düşünmüyorum. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Bakım sürecinde insanların nasıl yıprandığını gördüm. Ve fakat bu gibi zorlukların yaşanması anneni, atanı, senden büyükleri huzurevine yerleştirmekte haklı çıkarmayacaktır. Zorunluluk diye bakıyorlarsa bakmasınlar zaten. Açık konuşursak öldükten sonra kendi ağızlarından severek bakmadıklarını görüyorsunuz. Aslında şov yapıyorlar çevrelerine. İşin doğrusu bu. Çevremde çok gördüm. Bir yakınımız vardı, yatalaktı. Çocukları her gün temizliyor falan, bakıyorsun ne güzel aile diyorsun. Öldükten 3 gün sonra “ohh be...” diye o kadar sevindiler ki, resmen şov yapıyorlarmış. Bizde böyle bir şey olmadı. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Yaşlılık zor bir şey. Hem de çok zor. Ben kıyamadım kaynanama, “Gel bizim evde dur” dedim. “Sabah pişiriyorum, evde hazırlar birlikte yeriz” dedim. “Ben çocuklarıma kıyamam” dedi. Çocuklar dediği de biri 40 yaşında biri 45 yaşında, evlenmediler. Daha o çocuk düşünüyor. Kimse onu düşünmüyor. İnsan üzülüyor yani. Kendi başına 7 tane çocuk büyütmiş kadın ama bakınca haline üzülüyorsun. Hani merhamet falan? Bir kere hastalandılar da tüm çocuklarına kızdım, niye ilgilenmiyorsunuz diye. Kıyamam öyle. Herkes için aynı şeyi söyleyemem. Gençler mesela gönüllü bakmazlar, çalışanlar var, vakti olmayanlar var, bir de onlar civil civıllar, vakitlerini güzel geçirmek isterler, yaşlıyla uğraşmak istemezler. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Bakıma muhtaçlıkları yok çok şükür ama biz yine de elimizden geleni yapıyoruz. Muhtaç olsalar bakarım, ne demek, onlar baş tacımız. Eşim ve çocuklarım da ben ne düşünüyorsam öyle hareket ederler. İlla ki zorluklar olur ama bu bizim boynumuzun borcudur. Onları huzurevine gönderirsem benim çocuklarım da beni huzurevine götürür. Seni bu yaşına kadar yetiştirmiş birilerini, yani kendi anne babanı sen kalkıp başından atıyorsan yazıklar olsun. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Annemi şu an buraya getiremiyoruz, Antalya’da. Bakıma muhtaç olsa diğer kardeşlerime bile bırakmadan ben bakarım. Çocuklar anne babaya aslında yakın oturmalı ama annem hatıralarını bırakmak istemiyor. Çok ısrar ettik ama gelmedi, “Ben bu evde ölmek istiyorum” dedi, biz de saygı duyduk. Kendini idare edebildiği müddetçe kalacak ama ileride bakıma muhtaç olursa kendi kendine kalamayacak duruma gelirse elbet yanımızda olacak. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Bakıma muhtaç olurlarsa ne yaparım diye sık sık düşünüyorum, ayrı yerlerde yaşadığımız için, ben oraya gidemeyeceğim için alıp buraya getireceğim mecbur. Onlar benim annem, babam; onların hiçbir şekilde ortada kalmasına, rezil olmasına müsaade edemem. Elimden ne geliyorsa yaparım. Fiziksel olarak bakıma muhtaç durumda olurlarsa ben kendim de çalışan bir insanım ama eve getirip bakıcı tutabilirim. Hiç olmazsa gözümün önünde olurlar. Çünkü bizdeki aile kültürü de odur. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Katılımcılardan yaşlı yakınına bakmanın büyükşehirlerde sorun olduğunu, Anadolu’nun birçok yerinde geleneksel toplum yapısının sürdürülerek yaşlılara daha

olumlu bir tutumla yaklaşıldığını iddia edenler de olmuştur. Bu kişilerin iddiaları şu şekildedir:

Oransal olarak bir şey söyleyemem ama gördüğüm büyük fotoğraf bana çok da gönüllü olunmadığını ancak bölgesel farklılıklara göre de bunun değişebileceğini düşündürüyor. Kırıkkale’de, Çorum’da, Erzurum’da, Diyarbakır’da, Bilecik’te çok daha gönüllü iken kozmopolit büyük kentlerde sanki biraz daha “el ne der?” kaygısıyla, vicdani ve ilahi sorumluluğun gerisinde bakıldığını düşünüyorum. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Benim sadece annem sağ. Kardeşlerim sağolsunlar çok güzel bakıyorlar. Torunlar, çocuklar hepsi bir arada. Hiç öyle mecburen değil bakmaları. Bizde öyle de işte buralar farklı. Her ailenin görgüsü, yetiştirme tarzı farklı... Çocuklar aslında yakında oturmalı, ilgilenmeli ama artık devir değişti deyip sorumluluktan kaçıyorlar. Uzak kalalım, mutlu olalım, diyorlar. Eskiden öyle değildi. Herkes iç içe. Şimdi bizim memlekette, üç kardeşim annemle aynı apartmanda, birinin işi olursa biri ilgilenir, öyle herkes birbirini tamamlıyor. Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

Ben küçük yerlerde, 20 sene kadar Tokat ve Zile’de yaşadım. Örf ve anane olarak bakıldığını, sanki kuralmış gibi mecburmuş gibi olduğunu gördüm. Evde veya yakında erkek çocuğu varsa mutlaka o bakmak zorunda gibi. Bu da sanki örf gibi belirlenmiş. Oğlu yoksa ne yapacak? Kimin vicdanına kalırsa artık. Büyükşehirde ise biraz anane biraz da kendi rahatlığın arasında kalıyorsun. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Katılımcılar yaşlılara bakım sağlarken karşılaşılabilecek ekonomik, fiziksel, sosyal, ailevi sorunlara değinmişlerdir. Faruk’un, bazı katılımcıların da zaman zaman dile getirdiği geniş aileden çekirdek aileye geçişle birlikte toplumsal algı ve anlayışlarda meydana gelen değişimlere eleştirel bakışı bu sorunların nedenine dair ipuçları vermektedir:

Türkiye’nin yapısı hızla değişiyor. Bundan 30-40 sene önce bir evde yaşlının olmasından daha doğal bir şey yoktu. Son 30 yıllık nesil evde bir yaşlıyı yük olarak algılamaya başladı. İnsanlar hayatın çok kısa olduğunu, çok kısa süre sonra aynı durumun kendi başlarına da geleceğini unutup kendi rahatlarına bakmaya başladı. O gözle bakınca ailede bir yaşlının varlığı bir yüküdür. Neden, istediğin gibi dışarı çıkamazsın, gezemezsin, evde beraberken kıyafetin, eşinin kıyafeti rahat kıyafetler olmayabilir. Birtakım davetlere gidemezsin, eve sık misafir alamazsın. O gözle baktığın zaman evde sürekli ayağına pranga vuran bir baş belası vardır. Eskiden tomış dede, pamuk nine evin ayrılmaz bir parçasıydı. Evin direği ve bereketiydiler. Çocuklarının da bir fedakârlık, insanüstü iyi niyet gösterme gibi bir psikolojiye girmeden doğal bir vazife olarak onlarla birlikte yaşamaları söz konusuydu. Bu hızda değişen bir ortamda ilerisini öngörmek mümkün değil. Çünkü şu anki durum, genetiği bozulmuş gıdalar gibi genetiği bozulmuş insanların ürettiği bir şey oldu. Ben de şimdi ileriye düşünemiyorum. 30 yıl öncesine kadar binlerce yıldır süreç şuydu; insanlar doğar, büyür, yaşlanır ve ölür. Bu süreç nereye gider, insanlar ettiklerini mi biçerler yoksa bu gidişattan hızla bir ders alma söz konusu olur mu, insanlar akıllarını başına alıp anne babalarına bakarlar mı bilemeyiz. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Diğer katılımcıların Faruk'un tespitlerini doğrulayan ifadeleri vardır. Yaşlıların sorunları, beklentileri bilinse de modern çağın değiştirdiği yaşam biçiminin dışına çıkmak oldukça zor görünmektedir:

Bu iş şimdi gerçekten zor, yaşayan bilir. Konuşuyoruz mesela adam diyor ki "Ya anam, babam bakmayacak mıyım?" bakacaksın. "Aynı durum bana gelmeyecek mi?" gelecek. Ama yıllardır ayrı yaşıyorsunuz. 20 sene 30 sene ayrı yaşamışsınız. Sizin belli bir yaşantınız var. Bir defa maddi gelir için çalışmanız gerekiyor. Bu konuda sıkıntı varsa işiniz daha zor. Ha o hastalıkların tedavileri, bakım masrafları hepsi maddi olarak karşılanırsa bile yeterli mi? Değil. Yani ben gideyim, anama bir kaşık çorba içireyim o ondan mutludur. Elin kızı, bakıcısı gelmiş, sen bakıcı tutmuşsun, o da her gün gelip gidiyor ama o ondan o kadar mutlu olmaz. Bir de bu bakım işi başlı başına bir meslek diye düşünüyorum. Benim annemin akıl sağlığında bir sıkıntı yoktu, beden sağlığı problemliydi. Babamda akıl sağlığında sıkıntı yaşadık. Yani ikisi çok farklı. Birisi bir şey bilmiyor, çocuklaşıyor diğeri her şeyi anlıyor ama bedeni yok. Biz 6 kardeşiz, ikisinin durumları uygun değildi, dördümüz birer hafta, onar gün yanlarında durmaya çalıştık ama hiçbir tecrübemiz yoktu. Tek çocuk olsam, iki kardeş olsak o zaman nasıl olacaktı? Gültekin, 55, YK, Yükseköğretim, Asteş-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Çekirdek aile düşüncesi bence yanlış. Bu empoze edildi ülkemize, büyük aile sistemi daha iyiydi. Büyük aile sisteminde yaşlılar küçüklere bakarak orta yaş kesimini çalışma hayatında daha rahat ettiriyordu, bu iyi bir döngüydü. Ama biz ne yaptık, koptuk. Çekirdek aile diye. Çekirdek aile olunca bütün gayretiniz çocuklara yöneliyor. Çocuklarla ilgili bir hayat geliştirdiğiniz için de dış çevre uzaklaşıyor. Bir de ekonomik kaygılar işin içine girince herkes kendi derdine düşüyor. 30 sene öncesinin akrabalık ilişkilerini bugün bulamazsınız. Bu yalnızca benim için değil tüm çevre için geçerli. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Çok sabır isteyen bir iş. Yaşlılar iyice çocuklaşıyor, aynı şeyi 20 kez soruyor. Çağımızın getirdiği sorunlar insanları sabırsız, tahammülsüz yaptı. Gelinini, damadını hatta kendi çocuğunu tanıyamıyorsun. Sadece gençler değil yaşlılar da çok tahammülsüz, müsamahakâr değiller. Eninde sonunda sorunlar çıkıyor. Kızlarımız çalışıyor, bakmak istemiyorlar. En güzeli yaşlıyla beraber oturup bakmak ama hurgür olacaksın, anlaşılmıyacaksın da yapacak bir şey yok. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Bakan için de bakılan için de eziyet. Her türlü zor. Kişiye kendi hayatı zaten zor, bir de başkasının ekstra sorumluluklarını almak kolay değil. Özellikle Alzheimer gibi akıl hastalıkları olanlar aile için de sıkıntı. Aile doğru bakamıyor zaten o yaşlıya. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Herkesin bir hayatı, bir tutunma telaşı, bir hayat hengâmesi var, ikinci bir hayatın zorluğunu yüklemeye gerek yok omuzlarına. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Anne babalar huzurevi adı verilen huzursuzluk evlerinde, o vahşi yerlerde kalmamalı. Kuşkusuz zorunluluktan doğan kurumlardır. Tırnak içinde söyleyeyim müşterisi olmasa gider başka sektörlerle uğraşırlar. Biz insanlığın temel değerlerinden uzaklaştığımız için, batıyı kendimize rol model alıp onlardaki yaşam tarzını kendimize örnek aldığımız için bize hiç yakışmayacak, kültürel değerlerimize aykırı tarzda yaşamaya başladığımız için bunlar kendilerine yer bulmuştur. Yoksa asla ve asla ataerkil olan bu toplum huzurevlerini içinde barındırmazdı. Benim çocukluğumda ve gençliğimde anne babalar

torunlarını koklaya koklaya ölürlerdi. Bu değiştiği için o kurumlar devreye girdi. Kimsesizler yurdu başkadır. Zaten kimsesi yoktur, çoluğu çocuğu yoktur, yakın çevresinde var olanlar da vefat etmiştir. Bakacak kimsesi kalmamıştır. O zaman devlet sosyal devlet olma gereği onları alır, toprağa verene kadar bakar. Ama çocuk, torun, kardeş varken aileyi çekirdek hale getirip anne babayı bir yerlere göndermeye itirazım var. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Gönül ister ki eskilerinki gibi geniş aile olsun. Çocuklarla, torunlarla beraber olalım. Ama tabi bu devirde pek olmuyor. Çocukların evlilik durumları nasıl olacak, eğer evinde huzursuzluk çıkmayacaksa çocuğuyla yaşamak ister insan. Ama bütün analar babalar öyle değil mi? Aman çocuğum sen huzurunu bozma, diyor adam. Kızıysa damatta sorun var oğluyysa gelinde sorun var. Diyor ki ben kendi işimi kendim hallederim. Gönül tabi beraber olmak istiyor ama huzur kaçmasın diye yapabildiği kadar kendi evinde kalıyor, bizim model o. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Bu genel değerlendirmelerden sonra yaşlı yakınına bakım sorunu temasını oluşturan temalara bakılacak olursa beş alt temanın ortaya çıktığı görülecektir (Şekil 5). Bu başlıklar sosyo-psikolojik sorunlar (f:17), ailevi sorunlar (f:11), kardeşlerle sorunlar (f:9), ekonomik sorunlar (f:5), fiziksel sorunlardır (f:3). İleri derecede kalp yetmezliği olan, kısmi felç geçirmiş, Alzheimerlı annesiyle birlikte yaşayan ve kendisi de kanser olan Nursen'in ifadeleri yaşlı bakımına ilişkin yaşanabilecek bütün sorunları özetler niteliktedir:

Bizler sandviç kuşağıyız, bunu bir seminerde duymuştum. Bu ne demek? Geleneklerimizle yapmak istediklerimiz arasında sıkışıp kalmış bir kuşaktır. Bir yanımız özgür olmak istiyor, yapmak istediklerimiz var, bir yanımız da diyor ki benim ailem, benim yaşlım huzurevinde kalmamalı, çünkü orada atılmış, itilmiş hissederler. Bu kuşak bunun her ikisine de yetismeye çalışıyor. Hem ben hem annem hasta, onun bakımı da bende, sürekli ilgilenmem lazım. Dinlenmeye ihtiyacım oluyor ama çoğu zaman buna fırsat bile olmuyor. Yemek yapmam, alışveriş yapmam, ev işlerini yapmam, raporlu olmadığım zamanlarda işe gitmem gerekiyor... Ülkemizde yaşlı bakım hizmetleri oldukça zayıf. Yabancı bakıcılardan geçilmiyor şimdi; ama ne kadar yeterliler belli değil; biz beş tane değiştirdik, babam da kanser, annemle babam beraberdi, şimdi ona kardeşim bakıyor, anneme ben. Ayırmak zorunda kaldık çünkü bakıcı tutmaktan bıktık, paramızla rezil olduk. Türk bakıcılar da genelde temizlik işlerini yapıyorlar ve günlük temizlik ücreti karşılığında bakmayı kabul ediyorlar. O da neredeyse bir servet eder, çok yüksek geliriniz olmalı. Benim de param olsa ben de annemi kendi evinde bakıcılara baktırırdım. Şimdi mecburum. O zaman hiç olmazsa bana yük olduğunu düşünmezdi. En büyük zorluk bu zaten yük olduğu gerçeği ve yük olduğunu hissetmesi, çok ağır... Ben de hastayım ve gerektiği gibi yardımcı olamıyorum. Ciddi bir bakım problemimiz var. Çünkü gelir durumumuz belli ve bakım hizmeti için ayıracak bütçemiz yok. Gitmem gereken yerler olursa ya yalnız bırakıyorum ya da konu komşudan, akrabalarından biraz yanında kalmalarını rica ediyorum. Keşke böyle zor zamanlarımda annemi güvenle emanet edebileceğim birileri olsa. Bireysel hayat tarzı apartmanlarda da bireysel bıraktı bizi. Herkesin kendine göre bir hayatı var, büyükşehir hayatı zaten stresli. Yardım edip destekleyecek kimse olmuyor. Benim bir erkek kardeşim var, avukat, çalışıyor. Bana fazla faydası olmuyor. Ben bu kadar yükün altından yalnız kalkabilmem için dingin olmam lazım. Bunun da yolu çalışmaktan, üretmekten, kendine zaman ayırmaktan geçiyor. Günümü zaman dilimlerine böldüm. Daha düzenli

yaşamaya başladım. Gücüm düşmesin diye beslenmeme, spora dikkat ediyorum. Ama yine de zor çünkü annemin ne zaman bana ihtiyacı olacağı belli olmuyor. Beni eve bağlayan bakım yükümün hafiflemesine, birkaç saatliğine de olsa bir desteğimin olmasına çok ihtiyacım var... Evimizin çok hijyenik olması gerek, bu da hem bedenem hem maddi olarak zor ve masraflı. Allah'tan evde bir sorun olmadı, hatta iyi bile oldu, hayatın yaşlılık evresini de yakından görmüş olduk. Oğlum da çok olgun karşılıyor, çok destek veriyor bana. Annem daha meraklı, daha alıngan oldu, sürekli kendisi hakkında konuştuğumuzu zannediyor. Benim kendime ait bir hayatım olduğunu ona zaman zaman hatırlatmam gerekiyor, bunu unutabiliyor ve tamamen kendisiyle kalmamı bekleyebiliyor. Beni sosyal hayatımdan koparırsa, engellerse ben mutsuz olacağım ve onun da mutsuz bir bakıcısı olacak. Çünkü ben onun hem evladı hem bakıcısıyım artık. Kendisi engellendikçe, istediklerini yapamadıkça bencilleşiyor ve yaptıklarını bırak ve benim işlerimi gör, benim için yaşa diyebiliyor. Ama benim de bir evladım var, benim de bir yaşamım var. Herkes kendi payına düşeni yaşıyor... Sağlık bakanlığının şimdi bir uygulaması var bizi çok zorluyor, ilaç bile yazdırmak için hastayı hastaneye götürmek gerekiyor. Benim arabam yok, olsa bile arabaya kadar taşımam çok zor, 16 kez kemoterapi aldım zaten araba kullanmam da sakıncalı. Çağırdığınız zaman doktor geliyor diyorlar, doğru ama bu konuda o kadar çok talep var ki mevcut personelin yetişmesi imkânsız. Ben halk sağlığı kurumunda çalıştım, oradan biliyorum. Aile hekimliği var ama yaşlıların kullandığı ilaçları aile hekimleri de yazamıyor. Ben hastanede çalışan biri olmama rağmen annemin ilaçlarını yazdıramadım, çok riskli hasta olduğu için buraya getirmen gerekli dediler. 7-8 ilaç kullanıyor, biri bitiyor, diğeri başlıyor. Bakım da maddiyat da ulaşım da sıkıntı. Zaten yaşlıları normal aktif hayattan ayıran da bu sorunlar. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

4.5.2.3.1. Sosyo-psikolojik sorunlar.

Hem bakım verenin hem bakılanın yaşayacağı sosyal ve psikolojik sorunlar en çok dile getirilen sorunlardır. Bu sorunlar, Bilgili'nin (2000) Yaşlı Bireye Bakım Veren Ailelerin Yaşadıkları Sorunların Belirlenmesi başlıklı çalışmasında ele alınan sorunlara benzerdir. Kullanılan kodlar ele alındığında bakım verenin devam eden çalışma hayatının aksamaması, sosyal hayattan kopması ve kendi hayatından ödünler vermesi, bakım sorumluluğunu istemeyerek üstlenmesi, bakım konusunda yetersiz, çaresiz hissetmesi; bakılanın yaşayacağı muhtaçlık ve çaresizlik hissi bakım sürecinde karşılaşılan sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır:

Yorgunluk, sinir. İster istemez geriliyorsun, çıkıp gezmek istiyorsun olmuyor. Bakıcı tutsan elinin ucuyla iş yapar, kaliteli iş yapacağını düşünmüyorum. Altını değiştirirken tiksinecek. Onu gören yaşlı zaten üzülüyor, iyice yerin dibine girecek. Hele bir de yabancı birinin senin altını açması korkunç bir şey. Allah kimseyi ele avuca koymasın. Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı-çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

Benim de zaten bir süre annemin sağlığı nedeniyle bir süre kimseyle görüşemediğim, dışarı çıkamadığım bir dönemim oldu... Ben kendim de rahatsızlandığımda "İyi ki bakıcımız var" dedim. Bir seneye yakın benim hastalığım sürdü, az bir zaman değil. Psikolojik olarak da onun durumuna üzülmekten başka bir şey gelmiyordu elimden. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Avrupa da herkes yalnız bildiğim kadarıyla ama bizde yalnız kalmak diye bir şey yok. Çocuğun varsa çocuğun üstüne büyük görevler düşüyor. Ben çocukların sırtlarına ailelerin tüm yükümlülüklerinin yüklenmesinden rahatsız olduğumu söyleyebilirim. Çünkü mesela hayatımın beş yılı benim bu şekilde geçti bağımlı bir ebeveynle. E beş yıl önemli bir süre. Ben şikâyet anlamında söylemiyorum. Ben öyle yetiştim bunu karşılayabildim ama hayatınızdan beş yılı feda etmiş oluyorsunuz. Anne baba için tabi ki helal olsun ama o beş yılı kimse bana veremeyecek. Psikolojik anlamda çok zor günler geçirdiğimi söyleyebilirim. Çünkü babam Alzheimer oldu, annem de babamı kaybedince panik atak oldu. 6 ay içinde bensiz hiçbir şey yapamaz hale geldi. O tabi psikolojimi olumsuz etkiledi. Fiziksel anlamda da çok yorulduğumu hissediyordum. Mesela sabahlara kadar uyumuyorlardı. Gündüz bakıcımız vardı ama gece epey problem oluyordu. Vefatından iki ay önce sık sık "Allah'ım ben bu işin altından kalkamayacağım" dediğim anlar oldu. Çünkü tuvalet ihtiyaçlarını dahi yalnız gideremedikleri için çok çok zor günler geçirdim. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Ben babamın halini görüyorum, kızlarından fırça yiyor, bu çok rahatsız eder insanı. Biz erkekler olarak hürmette kusur etmeyiz ama bacılarımızın babamızı bir dövmedikleri kaldı... Mesela bacım bakıyor babama, bacımızın yanında 24 saat bakıcı olmasına rağmen bunaldığını hissettiğimiz zamanlar çok oldu, çünkü öyle bir ortamda insan sürekli yaşamak istemez. Sen yaşamak istesen dahi evladın istemez. Bacımın bir çocuğu var, kocası öldü, kalabalık olsalar daha büyük sıkıntı olur. Biz onlara maddi destek veriyoruz, kendi emekli maaşı var yani kocasından kalan bir emekli maaşı, babamın maaşı da onda, bakıcıyı da biz karşılıyoruz böylece ekonomik sıkıntı çekmiyorlar. Bir de bakıcı zaten ona çok iş bırakmıyor. Ama yine de zorlanıyor, 8-10 sene oldu çünkü artık kaldıramıyor. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Annemden biliyorum babaanneme bakarken bir anda çökmüştü. Daha öncesinde iki teyzeme, iki dedeme de bakmıştı, tecrübeliydi ama babaannemde bir anda bütün hayatı değişti. Hiçbir şekilde sosyal hayat kalmadı. Evden dışarı çıkamadı. Bakkala dahi gidemezdi. Babamla bile sohbet, muhabbet hiçbir şey kalmamıştı aralarında. Birisi misafirliğe geldiğinde bile konuşacak bir şey bulamıyordu artık, ciddi bir çöküntü olmuştu annemde. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Yatalak olduğunuzu düşünsenize. Empati kurun. Bir çukura giriyorsun. Senle birlikte 4-5 kişiyi de birlikte götürüyorsun. Bir halının üstünde olduğunu düşün yanındaki herkesi o çukura çekiyorsun iğrenç bir şey. Örneğin; ben böyle bir durumda olsam kimseye bağlı kalmak istemez, ötenaziyi düşünürdüm. Bizim yaptıklarımız kesinlikle annem bizi peşinden sürükledi diye bir şey değil ama o süreçte de insanların nasıl yıprandığını gördüm. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Çok zor oluyor, beden de psikolojik olarak da. Çevreden bize çok söylediler, götürün bakımevine yatırın diye. Eşim huzurevi istemedi çünkü ona orada güzel bakılamayacağını, bizim gibi sevmeyeceklerini düşündü. Kendi gibi tatlı dille sevmeyeceklerini düşündü. Çünkü sürekli "anneciğim, anneciğim" diye yemek yedirir, yürüttürdü. Çocuğu gibi davranırdı. Eşim annesini huzurevine yatırmayı kabul etmedi ama ben ederdim. Canından bezdiğin anlar oluyor. Ben çok kötüydüm bir aralar.. eve gelince her yer batmış, eşim yorgun. Annesini öyle görmek eşimi çok üzdü. Biz bu dönemi beş yıl önce geçirdik ve eşimin kanserinin başlangıç süresinin de beş yıl önce olabileceği ile ilgili tahmin yürüttüler doktor arkadaşları. Eşim aileye, büyüğe çok değer veren bir insandı. Canı gibi sevdiği annesini öyle görmek çok sarstı onu, dayanamadı, içine attı. Depresyon, üzüntü hepsi bir arada olunca kansere neden oldu herhalde. Bende de panik atak oldu. Sürekli temizlik. Yaşlımız gündüz uyuyor, gece hiç uyumuyor. Haftalarca eşimle nöbetleşe 3-4 saat uyuyarak geçirdik günlerimizi. Çok zor

günler yaşadık. Çok zordu çünkü. Diğer kardeşlerle dönüşümlü bakıyorduk. Onlar da çok yıprandılar. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Ben annemden, babamdan biliyorum. Burada yemeği önüne gelmesine rağmen, sıcak banyosu varken, her türlü imkânı varken yine burayı istemiyor çünkü mantiken düşün insan evinde olsa yorulunca bir uzanır ama burada belirli bir ölçüde oturmak zorundasın. Yaşlıların konumu da öyle kendi mesela bulaşığı hemen yıkamaz, pişirdiği kapta yer, ev üç günde bir süpürülür. O ona alışkın ama burada tedirgin oturmayı istemiyor. Canı isteyince yatmayı istiyor. Köyde her ne kadar da ev hijyenik olmazsa olmasın, yedikleri o kadar sağlıklı olmasın kendi evleri olduğu için onlar orada rahat. Onun için onlara hak veriyorum ama imkânların, sağlık ölçülerinin el verdiği kadar onu yapsınlar. Son üç seneye kadar ben mesela kışın da gidelim demiyordum çünkü birbirlerine yetiyorlardı. Şimdi yetmiyor. Mecburen geleceksin, buraya ayak uyduracaksın. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Çalışırken çok zor, illa bir yardım almak gerekiyor. Çok uyumadan sabahladığım oldu ama haline üzülmekten başka şikâyetim olmadı. Ama biz kısa baktık. Belki uzun bakılınca farklıdır, o yüzden ahkâm kesemem. Yıllarca bakmak zorunda kalan arkadaşlarım var, babası Alzheimer olan, elini kolunu bağlamak zorunda kalıyorlar çünkü balkondan atladi bir keresinde. Acı şeyler ama mecbur kalıyorsun. Çok da güzel bakıyorlar, kendi kızları bile değil, gelini bakıyor. Mecburum yapmak zorundayım diye düşünülünce insan yükü ağır derler bir müddet sonra fiziksel ve kalben yorar insanı, haliyle yıpratır. Gönüllü yapanlar da vardır ama genel anlamda “ne yapacaksın bakacaksın, mecbursun çünkü annen baban” zihniyeti var. Bu zorlukların aşılmasının tek bir yolu var bana göre; severek yapmak. Bunu görev olarak düşünürseniz baş edemeyebilirsiniz. Öte yandan insanın yakını olmayan kan bağı olmayan birine de severek, gönüllü bakım yapması da, işi bu olsa bile çok zor. Bunun için yürekte sevgi, vicdan ve merhamet olması gerekiyor. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Annemi sonradan huzurevine götürmediğime pişman oldum. Çünkü bir dönem sonra bakamaz hale geliyor insan. Ha hiçbir zaman ben evlat olarak altını temizlemekten yılmadım ama onun gözlerinde bana karşı mahcup olduğunu, üzüldüğünü anlıyordum. Kendisinin o halde olduğuna üzüliyordu. Benden, anne olarak oğlundan yardım aldığından, altını değiştirdiğimden dolayı da üzüliyordu. Hele bir de biz erkekler hem çalışıp hem eve gelip o kadına bakmak bayağı zor oldu. Çünkü akşama kadar da kafamız evde. İki kere elimi hızara kaptırıyordum, ikisinde de sağolsun ustam son anda çekti. Çünkü evde naptı, ne yedi, ne içti, onu düşünüyorsun. 24 saat oturan, yatan bir insan affedersiniz altına pisliyor kadın, bir şey yapamıyor. Hayatım hep ona bağlıydı, işe de gitsem aklım ondaydı. Bedensel olarak da zorlanıyordum, çok ağırdı. Evden hastaneye götürmek bin dert. Maddiyattan ziyade stresi çok fazla. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

4.5.2.3.2. Ailevi sorunlar.

Orta yaş katılımcılar için önemli görülen sorunlardan biri de yaşlı yakınına bakım sırasında çekirdek ailelerinde karşılaşılabilecek sorunlardır (f:11). Özellikle sınav ve gelişim dönemlerinde çocukları olan ailelerde çocukların bakım sürecinden olumsuz etkilenebileceği düşüncesi, eşlerin her ikisinin de çalıştığı ailelerde bakım

sorumluluğunun üstlenilmek istenmemesi, ev düzeninin değişecek olması, misafirlğe gitme, misafir kabul etme gibi sosyal ilişkilerin aksama ihtimali dile getirilen sorunlardır. Ancak, erkek katılımcılar en önemli sorun olarak eşlerinin kendi anne babalarına bakmak istemeyeceklerini görmekte-dirler. Kadın katılımcıların da bu durumu doğrulayan ifadeleri vardır. Bu durum ayrıca erkeklerin özellikle annelerinin bakımını üstlenmelerinde zorluklara neden olmaktadır. Kadın katılımcıların ise erkeklerin tüm bakım sorumluluğunu kadınlara yüklediklerine ve kendilerinin çok sorumluluk üstlenmediklerine ilişkin yorumları vardır. Yaşlı yakınına bakımın aile içinde sorunlara neden olacağını dile getirenlerin neredeyse tamamının yüksek eğitim ve gelir grubundan olması dikkat çekicidir. Bu kişilerin yüksek ücretli bakımevi veya yaşlıların evlerinde bakıcı sağlayabilecekleri gibi alternatif imkânları göz önünde bulundurarak aile içinde bakımın sorunlu olacağını ifade ettikleri düşünülmektedir:

Evin düzeninin değişmesi istenmiyor. Eşler çalışıyorlar, gelen misafirleri oluyor, annesinin, babasının o şekilde onlarla karşılaşmasını istemiyorlar. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Mesela yaşlılar yemek yerken daha farklı yemeye başlıyorlar, kontrolsüz bir şekilde ağzını şapırdatıyor, dişlerinden dolayı ses çıkarıyorlar. Tuvalette özbakımlarını olması gerektiği gibi yapmıyorlar. Abdest alırken sağa sola çok fazla su sıçratıyorlar. Gece çok fazla uyanıp kalkıyorlar, geziyorlar, yatakta çok fazla dönüp duruyorlar. Bunlar önceliği farklı olan, işe, mesaiye, okula gidecek olduğu için uyuması gereken bireyleri rahatsız ediyor... Annem 1,5 yıl önce vefat etti. Vefatından önceki 7-8 yıl Alzheimer hastasıydı. Ama benim evimde hiç kalmadı. Hep ablalarımın, kız kardeşimin evindeydi ama annemin bakımını biz yapsaydık üzülererek söylüyorum ki sorun olurdu. Çok ayrıntıya gerek yok herhalde. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Yeni nesiller yaşlıların hal ve hareketlerine katlanamıyorlar, kültür çatışması çıkıyor. Yetişme kültürleri nesiller arasında çok farklı. İki nesil bir araya gelince anlamıyorlar. İster istemez çatışma çıkıyor. Evde ailenin bakması denildiği zaman çok sıkıntı çıkıyor, karı koca işe gidiyor, yaşlı evde yalnız bırakılıyor, bakımları da yapılmıyor. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

Elbette ki ailemizin yaşantısında çok büyük değişiklikler olurdu. Yaşlının bakımı, onun ayrı ilgilenilme isteği, çocukların istekleri yoğun bir hayat gerektirirdi. Bakanlar tabi çok yıpranıyorlar. Diğer hasta yakınları onlara destek olarak yardımcı olabilirler. Dinlenebilmesi, rahatlaması için bir süreliğine bakım üstlenilebilir. Sürekli bir kişi değil de belli sürelerde birileri bakımı üstlenebilir, bakım paylaşılabılır. Bakım verenin takdir edilerek psikolojik desteklenmesi de çok önemli. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Bakıma muhtaç olursa kendi annem için konuşacağım ben birlikte yaşarım ama mutlaka bir yardımcımız olur. Annemin ayrı evde yaşamasına kendi evi bile olsa asla izin vermem ama bizde de bir yardımcı olur. Ben bütün hayatımı bütün günümü sadece

onunla geçirmek istemem çünkü o zaman sevgin öfkeye dönüşüyor. 24 saat bakarsan hiç kimse severek bakamıyor onu gözlemliyorum. Çünkü bağımlı oluyorsun, yapmak istediklerini yapamıyorsun, eziyete dönüşüyor. Hani anneme çok severek bakmak isterim. O yüzden mutlaka benim yükümü hafifleten o öfkeye izin vermeyecek bir yardımcı olması gerekir. Ama şunu açıkça ifade edeyim eşim annesini getirse kabul etmem. Çünkü eşimle annem böyle bir durumda hiçbir sorun yaşamaz çünkü aralarında güzel bir sevgi ilişkisi var. Bana da arada tampon olarak çok önemli görev düşer, her ikisini de idare ederim. Ama eşimin annesiyle ilgili konularda sorumluluklarımı maddi olarak yerine getiririm, yardımcı olurum, ama direk benim severek bakacağım, emek vereceğim, hayatımda bir takım konularda fedakârlık yapıp onunla zaman geçireceğim ilişki yok maalesef. Bu tamamen aramızdaki ilişki ile ilgili yoksa benim evim üç katlı, bol odalı bir ev. Ben küçükçük bir eve annemi sığdırırım ama koca bir eve hani bakmak istemediğim bir insanı sığdırmam açıkçası (kahkahalar). Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Anne babamın ihtiyacı olsa ben bakardım. Mutlak surette bakardım. Ama eşimin bakacağını zannetmiyorum. Araları pek iyi değildi. Ondan da beklemezdim. Kendi şartlarımla bakardım ama kendim de erkek olarak ne yapardım bilemiyorum. Bir kadın bakıcı tutar başlarında dururdum herhalde. Ki yaptım da, babam için ihtiyaç olmadı ama annem için kısa bir ara oldu. Eşimin bakımı kabul etmesi gerekiyordu ama genelde eşler kabul etmiyor maalesef. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadami-emekli, Evli, Üst

Hanımlar özellikle kendi anne babalarına bakmak istiyor, eşinin anne babasına bakmak istemiyor. Erkekler de kendi anne babalarına eşlerinin bakmasını istiyor, hanımının anne babasına bakılmasını istemiyor. Onlara da oğulları baksın diyorlar. Tamamen vicdana kalmış bir şey... Benim kayınvalideme kaynım bakıyor. Bize gelse sorun olur çünkü daha önce geldi, benim evden çıkmamı, sohbetlere gitmemi hiç istemez. Evi her gün süpürmemi, sürekli ev işleri yapmamı istiyor. Çok müdahale ediyor. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Valla benlik bir sıkıntı yok. Çağırayım da hanıma sor sen istersen (gülüyor). Benlik bir sorun yok ama o benim anneme falan bakmaz. Şu an için annemin bir muhtaçlığı yok. Öyle bir şey olsa sıkıntı olur yani. Benim annem için olur, kendi annesi için pek olmaz sanırım. Normal olur kendi annesine karşı. İşte gelinler kaynanayı sevmiyor özellikle. Erkekler ne hikmetse kayınvalideyi seviyor ama gelinler kaynanayı hiç istemiyor. İlginç bir şey yani. Mesela; geçen ben kayınpederimi aradım hadi gelin pikniğe gidelim, diye. Hanım bana kızdı; niye arıyorsun, ne gerek var, bilmem ne, diye. Kızdı yani. Kadın milletini valla anlayamıyorum ben. Komşunun biri duysa herhalde şey sanar, “erkek kendi annesini bir yere götürmek istiyor, kadın da bunu istemiyor” diye anlar. İlginç yani. Yaşlı insanlar gelsinler gitsinler ne olacak. Bir de çok sevabı var bunun, yaşlılar severler çünkü o işi. Bir kötülüklerini görmedik, gezsınler ne olacak? İki tabak bulaşık fazla çıkar sadece. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

4.5.2.3.3. Kardeşlerle sorunlar.

Bakım konusunun bir külfet olarak görülmesi, bu külfetin kardeşlerle paylaşılması isteğini de beraber getirmektedir. Ancak, tüm kardeşlerin bakım konusunda aynı ölçüde gönüllü olmaması, anne babaların bütün kardeşlere aynı mesafede olmaması, kardeşler arası iletişimsizlik sorunu, yaşam şartlarının aynı olmaması gibi nedenlerle bakım sorumluluğunun paylaşılamaması kardeşler arasında

sorunlar çıkacağını düşündürmektedir (f:9). İfadelerden kız çocukların daha merhametli bir tutum içinde olduğu; evleri müsaitse, eşleri ve çocuklarıyla ilişkileri güçlüyse anne babalarının bakımını üstlendikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar sıklıkla bakım sorumluluğunun bütün kardeşlerce, sıralı ve eşit sürelerle paylaşılması isteğini dile getirmişlerdir. Ancak, yaşlı annesine yıllardır kardeşinin baktığını; çünkü annesinin köylüleriyle, akrabalarıyla yakın olmayı sevdiğini söyleyen Akif'in ifadeleri ile kendisi de babasına bakmayıp bakımevine yatırmış olan Kemal'in kendisini "ailenin, elini taşın altına koyan kişisi" olarak tanımlayarak kardeşlerini suçlayıcı ifadeler kullanması bazı katılımcıların eşitlik isteğinde samimi olmadıklarını, olayları kendi pencerelerinden değerlendirdiklerini ve mümkün olduğunca sorumluluktan uzak kalma niyetinde olduklarını düşündürmüştür:

Annemi sık sık telefonla arıyorum, şubat tatilinde falan ziyarete gidiyorum. Kardeşimle kalıyor Kayseri'de. Bazen de kendisi gelip bizde kalıyor ama burayı hapisane gibi görüyor. Kendi doğup büyüdüğü yer olmayınca, çevresi de olmayınca. Oradayken ara ara köye gelip gidiyorlar, o onun için bir değişiklik oluyor. Bir de Kayseri'de bizim köylüler, kendi akrabalarımız var. Onlar gidip geliyorlar, onların içinde daha mutlu oluyor... Biz bakacak olsak valla eşim sıkıntı olur biraz. Çünkü biz 3 kardeşiz, eşim sırayla bakılmasından yana yani hepimiz sırayla bakalım, bir kişinin üzerine kalmasın diye düşünüyor. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Kardeşlerim uzaktalar, çok da ilgilenmiyorlar, onlar için kendi aileleri daha önemli. Bir şey diyemiyorsun. Her ailede birileri vardır elini taşın altına koyan bu da bize kısmet oldu, yapacak bir şey yok... Şimdi özellikle din motifli söylemlerle değerlendirecek olursak "ne mutlu bana" ama işte ne derece teselli edici bilemiyorum. Acaba bu yükü bir başkası üstlenseydi, o "ne mutlu" iltifatının ona geçmesini ister miydim, e isterdim tabi. Bunlar o kadar kolay değil, insanların ikiyüzlü ve yalancı olması kötü ve maalesef toplumda bu yozlaşma çok arttı. Benim dışımda herkes doğru olsun ama ben her istediğimi yapayım mantığı gelişti bizim ülkemizde. Ben kırmızı ışıktan geçeyim ama birisi geçtiği zaman küfrün bini bir para. Ama ben geçtiğim zaman bir şey olmaz. İşte bana torpil yapılsın ama bana yapılsın başkasına yapılsın. Ben her türlü yanlışlığı yapayım ama benim dışındaki tüm insanlar dürüst olsun. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Aslında bizim geleneksel aile yapımızda yaşlılara bakma var, eskiden yaşlılara erkek evlat dolayısıyla da gelin bakardı. Ama şimdilerde erkek evlatlar bakmıyor dolayısıyla bu işi zorunlu olarak kız evlatlar üstleniyor. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Kardeşlerim işlerine gelirse çok yakınlar, gelmezse hiç değiller. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Bazen kardeşler arasında ihtilaflar oluyor, annem taraf tutuyor diyor, işte babam arsayı müteahhide verdi, kardeşime kattan daire verdi, bana kottan daire verdi falan. Büyüklerin de hatası oluyor ayrımcılık yapıyorlar, onun neticesinde ihtilaflar giriyor ailelere. Yaşlandığında bunun da bedeli oluyor. Çocuk da diyor ki ben de ona bakmıyorum. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Biz Türkiye'nin değişik yerlerine dağılmış bir aileyiz. Hepimiz birbirimize tam destek vermedik. Belli insanların üstünden, yakında olan kardeşlerin üstünden gitti bu bakım işi. Annemin fiziksel bakımı ile ablam daha çok ilgilendi, ben ilgilenmedim, babamla da burada kaldığı süre zarfında ben ilgilendim. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Benim bir arkadaşım var, annesi yatalak. Kız kardeşleri var bakmıyor mesela. Çalıştığı halde erkek çocuğu annesine bakıyor. Yaklaşık 7-8 aydır bu durum böyle. O da kız kardeşlerine sitem ediyor. E şimdi kardeşlerinin yapmış olduğu şey tamamıyla dayatma. İşe bir gün geliyor bir gün gelmiyor. Bana sorarsanız o kadının kızlarının yanında olması gerekir. Bir erkek çocuğu annesine bakamaz. Adnan, 46, MA, Üniversite-terk, İşçi-aktif çalışan, Bekar, Orta-alt, BV

4.5.2.3.4. Ekonomik sorunlar.

Yaşlı yakınına bakım vermenin getireceği maddi külfet de orta yaşlı katılımcıların dikkat çektiği sorunlardan biridir (f:5). Tedaviler için gerekli muayene ücreti, ilaç masrafları, gerekli durumlarda bakıcı tutulması gibi ihtiyaçların ekonomik sorunlara yol açabileceği dile getirilmiştir:

Maddi olanakları olmayan insanlar için çok güç bakım. Çünkü doktor gerektiği zaman annemi doktora götüremiyorduk, eve geliyordu. Eve gelmesi 2 kat fiyattı. Bazen mecburen ambulansla hastaneye götürüyorduk. Ayrıca devletin bir programı vardı burada eleştirebilirim. Yerinde bakım, gelip kan alıyorlar, usulen bir bakıyorlar falan ama psikolojik yardım yok. Mesela ben psikiyatrist getirdim. Annemin bayağı bir ihtiyacı vardı, panik atak olduğu için, bunların hepsi maddi olarak kişisel harcamalarımızdan. Yani 2009'da vefat ettiler, bugün için bir şey diyemeyeceğim ama devletten yardım gördüğümü söyleyemem. Bir tek devletten yardım denmez de sağlık hizmetleri anlamında bir katkı, işte emekli sandığına bağlı olduğumuz için fenalaştığında 112'yi aradık, hemen geldiler, hastaneye kaldırdık. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Bakım işi gerçekten masraflı bir iş, yani fiziksel olarak bakıma muhtaç oldukları için tek başınıza bunu yapamayabilirsiniz. Fiziksel gücünüz yetmeyebilir. Çalışıyor olduğunuz için yanlarında başka birinin bulunması gerekebilir veya profesyonel destek almanız gereken durumlar olabilir. E bunlar hep ekonomik güç isteyen şeyler. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Mutlak surette çok para gerekir. Çünkü paranın getirdiği kolaylıklar çok. Onun dışında yaşlının ihtiyaçları, istekleri, masrafları bakanların yaşantısını, ekonomisini etkilerse çok sıkıntıya yol açacağını düşünüyorum. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Abim bir buçuk milyara bakım oldu. İmkânı olmayan biri için nerde! Burada da komşular var, bakımları çok pahalı. Yatılı bakıcı geliyor. Parası yoksa ancak kendi bakmaya çalışır iyi kötü artık. Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

4.5.2.3.5. Fiziksel sorunlar.

Bakım verenlerin bakım sürecinde yaşayabilecekleri hastayı kaldıramama, güç yetirememe, bel ağrıları gibi fiziksel sorunlar da dile getirilmiştir (f:3).

İnsana bakmak çok zor. Kaldırmaya gücün yetmez. Şimdilik çok ağırlık olmamaya çalışıyor, kendi işini kendi yapmaya gayret ediyor ama kendi işlerini yapamayacak kadar olursa o zaman zor olur. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Fiziki sorunlar oluyordu tabi çünkü ben de rahatsızdım, kaldırmakta, birtakım işlerini yapmakta bakıcımız yardımcı olduğu halde çok zorlanıyordum. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

4.5.2.4. Sosyal İlişkilere İlişkin Sorunlar

Sosyal ilişkilerde yaşanabilecek sorunlar da neredeyse bütün katılımcıların (f:31) yaşlılıkta karşılaşacaklarını düşündükleri sorunlar arasındadır. Temayı oluşturan kategoriler ise sosyal çevrenin ve etkinliklerin azalması (f:26), geri çekilme (f:22) ve serbest zamanını değerlendirememe (f:7) başlıklarıdır.

4.5.2.4.1. Sosyal çevrenin ve etkinliklerin azalması.

Katılımcılar yaşlandıklarında sağlık sorunları, emekli olma, başka şehre taşınma; çocukların evlenmeleri, torunlara veya yaşlı ana babaya bakım gibi ailevi sorumlulukların artması gibi nedenlerle şimdiki sosyal çevrelerinin ve etkinliklerinin azalacağını düşünmektedirler (f:26). Arkadaşlarla azalacağı düşünülen ilişkilerin aile içerisinde artacağına, ihmal edilen akrabalık ilişkilerinin gelişeceğine dair bir inanç da vardır:

Yaşlandıkça şehirden artık göçülür farklı yerlere, diğer arkadaşlar da buranın yerlisi olmadığı için biraz az görüşme olacak gibi geliyor. Herkesin planı, programı var. Mesela memleketlerine gitme düşünceleri var, şu an gördüğüm kadarıyla hepimizde o var. Bu biraz daha bizlerin sıklıkla bir araya gelmemizi engelleyecek diye düşünüyorum. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Çalışma hayatından çıkıp atıl olan insanlar muhtemelen büyük şehirlerde evlerine kapanırlar, çevrelerini kaybederler. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Yaşlandıkça mesafeler artıyor. Kalkıp oturamazsan, gelip gidemezsen komşular da gelip gitmeyi kesiyor. Ben elim ayağım tuttuğu sürece çevremi bırakmam. Hastalanırsam da artık yapacak bir şey yok. Onlar beni bırakmasınlar. Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı-çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

En korktuğum şey yaşlanınca sosyal hayattan kopacak olmak, hareketim kısıtlanıp da çıkıp gidemeyecek olmak. O zaman psikolojik anlamda nasıl olurum hayal bile etmek istemiyorum. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Kendi arkadaşlarım da benimle aynı yaşta oldukları için benzer bir süreci yaşayıp yaşıyorlar. İster istemez herkes evine kapanmaya başladı. Onların evine kapanmış olması benim de onlardan ve onlarla olan sosyal çevremden kopmama neden oldu. Yaşlandıkça bu kopmalar daha da artacaktır, evlerimize daha bağımlı olacağız gibime geliyor. Eskisi kadar çok arkadaşım da kalmadı, herkesin kendi ailevi sorunları, çocukları, torunları arttıkça aile içi meşgaleleri çoğaldığı için iletişimimiz kopmuş oldu. Benim de zaten bir süre annemin sağlığı nedeniyle bir süre kimseyle görüşemediğim, dışarı çıkamadığım bir dönemim oldu. Şimdi işte yavaş yavaş o eski arkadaş grubunu toplamaya çalışıyoruz. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Ailede işte dediğim gibi çocuklar evlilik ve iş nedeniyle uzaklaşacaklar doğal olarak. Çalışmıyor olursanız hani iş arkadaşlarınızla sürekli görüşmüyor olursanız ilişkiler nispeten azalabilir. Bir de hani yaş büyüdükçe yaşam telaşı da bir şekilde artıyor. Benim samimi arkadaşlarımla aramda 10 yaş civarında bir fark var o her zaman öyle olmuştur yani. Muhtemelen benim elimi eteğimi çektiğim bir yaşta, benim koşturmalarımın bittiği bir yaşta onlar koşturmanın çok yoğun göbeğinde olacaklar. Mesela neyi kastediyorum; benim oğlum 25 yaşında bir iki sene içinde evlenecek. İşte çocuk evlendirme, bilmem ne faslını ben geçmiş olacağım ama arkadaşlarım daha yeni çocuk sahibi oluyorlar. Onlar tam o fasılların içinde olacaklar. Yani yaş anlamında 10 yaş var ama kaydedilen mesafe anlamında 20 yaş var arada. Tam benim işte böyle bir dinlenme dönemine geçtiğim zaman da onlar hâlâ o günlük koşturmaların içinde olacaklar. Dolayısıyla ilişkiler uzaklaşabilir nispeten. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Daha fazla yaşlandıkça terk edecek herkes birbirini. Torun torbaya karışacaklar. Onlarla ilgilenirken birbirimize zaman ayıramayacağız. En fazla yani beraber bir parkta otururuz arkadaşlarımla. Bir kafeye gidemeyiz mesela daha fazla yaşlandığımızda. Çünkü gençler bize hep garip garip bakarlar. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Çalışma hayatım süresince hiçbir akrabamla doğru düzgün temas kuramadım. Çünkü yatılı okudum. Arkasından farklı şehirler. Gençlik yıllarımda mesela hatırlıyorum İstanbul'da çalışırken yüzbaşı, binbaşı rütbesinde olduğum sürece hiçbir temasım yoktu. Çünkü o kadar yoğunum ki iki de küçük çocuk vardı yani kendime vakit ayıramıyordum ki onlara vakit ayırayım. Emekli olduktan sonra biraz daha yakınlaştık işte, yaşlanmayla sanki biraz daha akrabalara, köye, köke biraz daha yakınlaşma var gibi. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Yaşlanınca ilk önce çevre daraldı. Eskiden aktif bir yaşam vardı, örneğin bir sene öncesine kadar aktif çalışma hayatımda sosyalleşme olaylarım vardı. O çevre daraldı. Hiçbir zaman genişlemedi. Ancak aileye veya akrabalara veya çevre arkadaş gruplarına biraz daha fazla hatta daha fazla zaman hem ayırdık hem de mecburen ayırmak zorunda kaldık. Kendimize de tabi daha çok vakit kaldı. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Daha da ileri yaşlarda aile bireyleriyle sınırlanıyor ilişkileriniz, onlar nasıl bir ortam oluşturlarsa ona göre davranıyorsunuz. Şu anda arkadaşlarımla daha sık görüşebiliyoruz, bana en çok onlar destek oluyorlar, kıymetlerini daha çok anlıyorum. Ne zaman aklıma olumsuz bir şey gelse moralimi düzeltecek sohbetler yapıyoruz. Sosyal

medya üzerinden güzel paylaşımlar yapıyorlar. Yarın bir gün benim de gelirim, torunlarım olacak, aile büyüyecek, onlarla güzel vakit geçirmeye çalışırım. Torunlarıma verebileceğim şeylerim vardır mutlaka. Oturduğum yerden de sevdiğim insanlara ulaşabilmek isterim. Evime daha çok insan davet ederim. İkramları azaltıp birlikte daha fazla zaman geçirebilmeye çalışırım. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Ya tabi ki eğer iş çevresinden uzaklaşıyorsanız bir kere arkadaşlarınızın birçoğunu kaybediyorsunuz. Sosyal ilişkiler tabi ki emekli olduktan sonra, yaşlandıktan sonra aynı devam etmiyor. Aile ile birlikte geçirilen zaman artıyor ama. Bu ailenin avantajına olan bir şey. Hem büyüklerle hem küçüklerle daha çok zaman geçirilir. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Sosyal çevresinden kopma konusunda, emekli olup yeni işlerde çalışmaya başlayarak çalışma hayatına devam edenlerle iş yaşamı dışında sosyal ilişkiler kurabilmiş olanların daha özgüvenli oldukları ve sosyal çevreden kopmayı büyük bir problem olarak görmedikleri gözlemlenmiştir:

Benim tek sıkıntım çalışma arkadaşlarımı özliyorum. Sosyal hayat bakımından çok iyi bir şey değil be yaşlılık. Şimdi esnaf olduğum için herkes tanıyor beni. Benim de etraftan tanıştığım yeni arkadaşlar var. Sağolsunlar hepsi sevdiğim insanlar, onlar da benim gibi çalışıyorlar, haftada 1-2 kez buluşabilirsek görüşürüz. Onlar da benim gibi benimle aynı anda yaşlandığı için çok bir şey değişmez, yaşlanınca da beraber oluruz diye düşünüyorum. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Dedim ya 4 yıl İngilizce kursuna gitmiştim, belediyenin hanımlar için sağladığı. Orada bir kaynaştık hatta biz dostuz ekibi kurduk. 20 kişiye yakınız. Hemen hemen haftada bir birinin doğum günü oluyor, hediye falan amaçlı değil ama bir araya geliyoruz, çok şanslıyım, çok iyi dostlar, tam da iyi günde kötü günde denilen cinsten... onlar benim eşimin tedavisi boyunca bir sene belki 10 belki 15 kilometrelik yoldan gelip kahvaltı hazırladılar. Onlarla çok şey geçirdim. Dostlar sizin üzüntünüzü yarıya indiriyor. Sevinci de paylaşıyor katlanarak artıyor. Dostsuz olmaz. Allah benden esirgemesin. İlerde onlar da yaşlanacağı için etkilenir, birbirimize tabii ki gelip gitmemiz zor olur ama dediğim gibi maddi açıdan sıkıntı çekmezsem taksi ile giderim. Mutlaka görürüm onları. Görüntülü konuşurum. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Ben sivil toplum örgütleriyle bağımı koparmamaya çalışacağım. Öğretmenlerle kurduğumuz bazı dernekler var, sendika var, şu anda yaptığımız gönüllü faaliyetleri devam ettirmeyi düşünüyorum. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Benim naçizane tavsiyem herkes kendisine bir sosyal çevre edinsin. Zaten dindar bir kişiye bir cemaate gitsin bir tarikata gitsin. Ben bunlara gitmem diyorsa bir gezi kulübü, bir sosyal faaliyet derneğine falan gitsin, üye olsunlar. Yoksa gidecekleri yer kahvehane. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Dışadönük karakterli insanların çevreleri değişse bile yaşı ve yeni durumlarını problem etmeden yeni çevreler kurma konusunda daha girişken oldukları görülmüştür:

Yani şöyle bizim sosyal iletişim konusunda bir sıkıntımız olmadığı için canımız istediği zaman yeni gruplar bulabileceğimizi düşünüyorum, yani çok problem değil. Yani şöyle söyleyim yarınla ilgili çok büyük endişelerle yaşamıyorum. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Belki sosyal hayatın, günlük hayatın birazcık daha dışına itilenebilir ama hani ben kapanayım sadece birkaç arkadaşım olsun onlarla sadece sosyal hayat yürüteyim diye bir şey söz konusu değil. O zaman da başka bir hayatın içinde olacaksınız. İlla çok yakın arkadaşınız olması gerekmiyor. Ama bir şeyler paylaştığınız görüştüğünüz bir sürü insan hayatınıza girecek tanışacaksınız yani. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Arkadaşlarım Manisa'da kaldı, oradayken çok sık görüşürdük, meşhurduk (kahkahalar). Taşınınca azaldı tabii görüşmeler. Burada henüz komşularla falan kaynaşamadık daha ama yavaş yavaş alışmaya çalışıyoruz birbirimize. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

4.5.2.4.2. Geri çekilme.

Orta yaşlı katılımcılar da yaşlı katılımcılara oldukça benzer bir biçimde yaşlandıkça daha sakin ve sade bir hayat isteyebilecekleri için veya şartlar öyle gerektireceği için birçok sosyal ortam ve etkinlikten geri çekileceklerini, bu geri çekilmelerin şimdiden başladığını ifade etmişlerdir (f:22).

Yaşlandıkça insanlar yalnızlaşırlar, kullanılmayan, işlevi olmayan bir araç gibi olurlar. Kendini toplumdan çeker, etkinliklere katılsa bile bir keyif almaz. Bu duruma uyum sağlamak için kimsenin etlisine sütlüsüne karışmamaya karar verirsin. Benim çok arkadaşım vardı, işi batırınca çok azaldı, ben azalttım, her gün görüştüklerimle ayda, yılda bire indi. Çünkü anladım ki paran varsa dostun var. Yaşlanınca babam gibi olurum herhalde. Sağlığında sık gelen arkadaşları gelmiyor, cami cemaati ve ailesi arkadaşları oldu. Ben de aile içinde kalırım gibi. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

Eskisi gibi girip çıkamaz insan. Ya kendini kapatır, sosyal hayattan çıkar, elini ayağını dünyadan çeker, ibadete yönelir, ya da iyice hayatla iç içe olmaya çalışır, kendini genç göstermeye çalışır. Sağlık sorunu olmazsa normal yaşantı da devam edebilir. Ben ev işlerini azalttım, şimdiki kadar gezmelerim olmaz. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Herhalde sık görüşmeye, misafir ağırlamaya, gezmeye gücü yetmeyebilir. Bu da etrafındaki insanları azaltır, çevresi boşalır. Sosyalleşme zorlaşır yaşlanınca, evin içinde ne yapabilirsen, televizyon mu olur, kitap, gazete mi olur, bir şeylerle gününü doldurursun. Elin çalışıyorsa bir şeyler üretebilirsin. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Muhtemelen çalışmada bir yavaşlama olur, içekapanıklık artar, uzun süredir yaptığı faaliyetlerden geri adım atabilir. Giyim kuşam, yeme içme eskisi kadar önemli değildir. Manevi faaliyetlere ilgi artar, çünkü ölüm yaklaşmıştır, ibadetler artar. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü gibi bu tür geri çekilmeleri hüzünlü bir şekilde dile getiren katılımcılar yanında içe dönük karakter özellikleri ve sınırlı çevresi olan katılımcıların daha olumlu bir dil kullandıkları görülmüştür:

Zaten kısıtlı arkadaş çevrem var onlardan da kopmayız. Şuradaki köpeğe tekme atan adamla ben nasıl oturabilirim? Uzak durmakta fayda görüyorum. Öbür türlü bana iki yüzlülük gibi geliyor. Yalnızlığı seven bir ruh yapısına sahip olduğum için yaşlılıkta da zorlanacağımı düşünüyorum. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Aynı yaşta olan; bedensel yaşları aynı ama belki psikolojik yaşları aynı olmayan insanlar aynı dönemi aynı geçirmiyorlar, kimileri daha pasif oluyor kimileri daha üretken. Kendi çapımda fikir işiyle, basın yayın işiyle uğraştığım için yaşımla ilerlediğinde masa başında bunları yapabileceğimi düşünüyorum. Benim için yaşlılık bir kâbus gibi gözükmüyor. Aksine evlatlarımla okuması gibi maddi ve manevi sorumluluklardan kurtulduğum için kendi ertelediğim, yarım kalmış plan projelerimi bitirmeyi umuyorum. Yarım kalmış bir romanım var mesela üstünde çok çalıştığım. Binlerce sayfa okuduğum. Ama yarım kaldı. İlerde inşallah bitirebilirim. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Vallahi yaşlanınca sosyalleşecek bir zamanım olmayacak ki. Gidip bağ bahçede çalışacağım. Ben tamamen doğayla bütünleşmek istiyorum böyle kuş seslerinde falan. Köyüme güzel ev yaptım. Cevizlik yaptım, onlarla uğraşacağım. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Benim bir Bekir abim var onun tabiri ile söyleyeyim. Şimdi bir kesim arkadaşlar var, ilaç gibi lazım olduğunda gördüğümüz arkadaşlar. Bir kesim var hava gibi. Havasız yaşayamadığımız gibi her gün gördüğümüz arkadaşlar. Bir de hastalık, mikrop gibi binde bir gördüğümüz arkadaşlar. Benim kendi çevremdeki arkadaşlarla ilişkilerde çok bir değişiklik yok yani yıllardır sıklıkla görüştüğüm bir arkadaş grubum var, devam ediyor, eder de. Yaşlandığımızda da değişmez diye düşünüyorum. Ha şimdi bu haftasonu köye gidelim bir hindi yiyip gelelim diyoruz da o zaman belki sağlık el vermez onu diyemeyeceğiz. O zaman belki whatsapp grubu ve facebook kalır da öbür taraftan vakit öldüreceksem tiyatroydu, geçmiş filmlerdi, onlara vakit kalmaz veya kafamız almaz. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Özellikle yüksek eğitimli ve üst ekonomik gruptan katılımcılar yaşlandıkça arkadaşlık ilişkilerinde seçici olacaklarını ve kendilerine sorun çıkaracak, ortak paylaşım içinde olamayacakları kişileri hayatlarından çıkararak dar çevrede kaliteli dostluklar peşinde olacaklarını, bunun da bir sorun değil avantaj olacağını ifade etmişlerdir:

Kendi adıma konuşuyorum zamanın kıymetleniyor. Herkesin saçmalıklarıyla uğraşacak gücün kalmıyor. Senin için önemli olanlar, hani vardır ya bir laf “alo dediğinde, sana ihtiyacım var dediğinde, niye diye sormayacak insanlar”, beni olduğum gibi kabul eden, olduğu gibi kabul ettiğim insanlar. Bu demek değildir oo her tarafı artı. Artıları ve eksileri olabilir. Benim çok yakın arkadaşım bir tanedir. Her şeyimi bilir. Arkadaşlık ilişkileri de böyle oluyor. Kendi çocukların, ailen oluyor. Zaman ayıracağın insanlar en kıymetliler olarak geriye kalıyor. O daraltacağım çevremdeki insanlarla vakit geçireceğim. Evinde oturan bir ev hanımı veya ev erkeği de olsan, bir iş kadını, erkeği de olsan zamana göre yapacak bir şeyler hep oluyor. Bu hızlı tempo yorduğunda biraz

daha geriye çekilip akıl vererek devam edebilirim, biraz daha danışılacak, fikir alınacak pozisyona çekerim kendimi. Biraz daha çok seyahat edebilirim. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Yaşlandıkça arkadaşlıklar daha steril olur. Bazılarını hayatınızdan çıkarırsınız. Şimdi edebiyatla daha yakından ilgilenmeye başlayınca takip ettiğim, uzaktan eserleriyle tanıdığım yazar ve edebiyatçılarla tanışmaya başladım. Onlar hayatıma girmeye başladılar. Bir de 20-25 yıldır tanıdığım ve ahretliğim olarak tanımlayabildiğim arkadaşlarım var. Yaşlandıkça fiziksel olarak bir sorunum olmazsa onlarla daha sık vakit geçirebileceğimizi, eş dost gezmelerinin artacağını düşünüyorum. Şimdi ihmal ettiğim arkadaşlarımla daha sık buluşup bu zamanları telafi etmeyi umuyorum. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Yani bu tabi her toplumda farklı yaşanan bir şeydir ama maalesef bizim toplumumuzda birazcık daha her şeyden elini ayağını çeken daha edilgen bir yapıya dönüşen bir yaşlılık yaşıyor. Bir kere gençkenki kadar arkadaşınızın olmayacağı kesin. Gençliğinizden kalan çok az arkadaşınız yaşlılıkta da sizin yanınızda olacak. Bu yaşta bile dikkat ediyorum giderek azalıyor. Çünkü daha seçici oluyorsunuz. O seçicilik daha net olmaktan, daha ne istediğini bilmekten geliyor. Herhalde az arkadaş ama çok yoğun paylaşımlar olur. Çünkü çocuklarınız sizle tatile gitmek istemiyor belli bir yaştan sonra. O zaman arkadaşlarla daha çok zaman geçiriyorsunuz. Şimdi de ben baktığım zaman benim çocuklarım kendi arkadaş grubuyla olmak istiyor. Ben kendi arkadaş grubumla olmak istiyorum. Annem de kendi yaşındaki insanlarla birlikte olmak istiyor. Demek ki o zaman ben de öyle olacağım. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Eskiye oranla fazla çevren olmuyor. Ayıklıyorsun, kaliteli arkadaşların kalıyor, senin için ömürlük gidecek arkadaşlar. Günlük veya iş değil de ömrün sonuna kadar merhaba diyebileceğin grup oluşturuyorsun, belli yaştan sonra o kalıyor bize. Bu çevre senin gibi hep hayatını bir noktada geçmişte bırakıp yeni bir hayat kurmaya çalışan bir kesim oluyor. Nasıl diyeyim yaşlı kesim oluyor. Onların tecrübelerini oturup konuşuyorsun. Birbirlerine hikâye anlatma olayları çok oluyor. Tecrübe aktarma olayı çok oluyor, öyle bir çevre ediniyorsun. Başa çıkamadığın şeyleri onlarla konuşmaya başlıyorsun ama bunu gençlikte yapmıyorsun gençlikte sorma olayın yok ama şimdi onlara biraz daha önem vermeye başlıyorsun. Kendini görüyorsun onlarda. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Hem iş çevresinden hem dışarıdan arkadaşlarım var. Şimdi de ben izin verdiğim ölçüde görüşürüz. Belirli bir yaşa geldikçe sizi huzursuz eden insanları hayatınızdan çıkarabiliyorsunuz, gençken çok akıl edemiyoruz bunu. Benim çok geniş bir çevrem vardı; şair, sanatçı, akademisyen, iş adamı, çok güzel ortamlarda bulundum ama eledim bir dönem sonra, hayatı sorguladığımız değer yargılarımıza baktığımız zaman onlarla geçen zamanın boşa geçtiğini düşündüm. Onlara ayırdığım zamanın kendime kalması gerektiğini düşündüm. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

4.5.2.4.3. Serbest zamanını değerlendiremememe.

Serbest zamanını değerlendiremememe sorunu (f:7), hemen her eğitim ve gelir grubundan özellikle kadın katılımcılarca daha çok çevrelerindeki yaşlılarda gözlemledikleri bir sorun olarak belirtilmiştir. Katılımcılar bu konuda çeşitli

stratejiler geliştirdiklerini, kendilerini oyalayacak bir şeyler bulabileceklerini, kendilerinin böyle bir sorunla karşılaşmayacaklarına inandıklarını söylemişlerdir. Ancak, bazı ifadeler bu konuda yeterli ve bilinçli hazırlık olmadığını; konuşma anında akla gelen faaliyetlerin sıralandığını ortaya çıkarmıştır:

Çalışırken bir yandan da Etimesgut belediye konservatuarında okudum. Tekrar müziğe dönmek istiyorum. Resim de yaparım ben, çok severim. Sağlığım el verdikçe bunları sürdürmeyi düşünüyorum. Nineler gibi bir köşeye çekilip örgü örmeyi yakıştıramıyorum kendime. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Dışarı çıkamıyorsam, sağlığım bir tek evde kalmama imkân veriyorsa bile her zaman aktif bir şeyler yapacağım. Hani o yaşın getirdiğı olumsuz dezavantajlara rağmen her zaman yapabileceğim bir şeyler olduğuna inanacağım. Hiçbir zaman benim yaşım geldi, bitti, enerjim de yok deyip bitirmeyeceğim. Mutlaka daha çok okurum. Sosyal medyayı da herhalde daha çok kullanırım. Sinemaya daha sık giderim. Çünkü zamanım çoğalacak dolayısıyla ben de onlara daha çok zaman ayıracağım. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Eve kapanıp kalmam. Torunum kreşeye başlayınca kendime kalan zamanı değerlendiririm. O dönemin güzel geçeceğini düşünüyorum. Sosyalleşmeyi, kurslara gitmeyi çok seviyorum, gücüm yettiğince, elim ayağım tuttuğı sürece giderim. Boş durmamak için elimden geleni yaparım, evde ya da dışarıda. Ev hanımı olduğum için kesin planlarım beklentilerim yok, emekli olayım, çalışayım gibi bir düşüncem de yok, günümü daha hayırlı, bereketli, daha sosyal geçirmek için, insanlara katkı sunabileceğim yardım dernekleri falan bulabilirsem katılmak istiyorum faaliyetlerine. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

İlerde de kedi beslerim. şu anda da besliyorum, devam ederim. şeyi çok fazla sevmem çiçek ekme gibi. Ama hayvan beslerim, ağzı olmayan o yaratıklara yoldaş olurum. Aç kalmalarını, sevgi ihtiyaçlarını giderebilirim. İhtiyarların katıldığı etkinlikler var. Gidip köpek falan besliyorlar. Yani pozitif şeyler. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Kendime uğraş olacak bir şeyler bulurum. Hobilerle uğraşırım, Ahşap boyama olabilir, örgü olabilir. Oymacılığı mesela çok merak ediyorum. O olabilir. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Valla evde durmamayı düşünüyorum. Gezmeyi, bir şeylerle vakit geçirmeyi istiyorum. Kursmuş, gezmekmiş, vakit geçirilecek yerlere giderim. Ziyaretlere giderim. Dikiş nakış da olur, yemek programları da olur, süs eşyaları yapma da olur. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

4.5.2.5. Aile İçi Sorunlar

Orta yaşlı katılımcıların ailevi sorunları yaşlı katılımcılar kadar problem olarak görmedikleri ortaya çıkmıştır (f:18). Bunda orta yaş döneminin gelişim görevi olarak kendilerini eşleriyle ilişkilendirme ve daha sağlam bir ilişki kurma çabasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Temayı oluşturan alt temalar çocuklarla yaşanabilecek sorunlar (f:15) ve eşle yaşanabilecek sorunlardır (f:12). Alt temalara

geçmeden önce orta yaşlı katılımcıların aile içi ilişkilerinin yaşlı katılımcılardan ayrılan yönlerine bakmakta fayda vardır. Orta yaşlı gruptaki katılımcıların çocukları genellikle eğitim çağlarında, henüz evlenmemiş çocuklardır. Problem olarak dile getirilen sorunlar sıklıkla kuşak çatışması kaynaklı, çözümü kolay sorunlardır. Diğer yandan bu gruptaki katılımcıların çocuklarını yetiştirme tarzları yaşlı gruptaki katılımcılara göre daha bilinçli ve pedagojik görünmektedir. Bu durumun katılımcıların daha eğitilmiş ve refah düzeylerinin de daha yüksek olmasından kaynaklandığı açıktır:

Tabi bir de eski insan tipiyle şu anki insan tipi arasında baya bir fark var. Mesela benim babam çok harika bir insandır ama benim bir kere saçımı okşamamıştır. Ama ben evlatlarımla öyle değilim. Evlatlarımla çok laubaliyimdir. Hanım yer yer kızar çok laubalisin diye. Eskiden babamız eve gelmesin isterdik, babam eve geldi mi bir otorite vardı. Otoriteden rahatsız olurduk. Eve baba ne kadar az gelirse o kadar iyiydi. Ama benim evlatlarımla hiçbir zaman öyle düşündüğünü zannetmiyorum. Çünkü oldukça samimi bir ilişkimiz var. Ben hep çocukları anlamaya çalıştım. Önümdeki jenerasyonu iyi tahlil etmeye çalıştım. Telefonu kapatırken muhakkak seni seviyorum oğlum derim, sevgini karşılık bellideceksin, sünnettir de. Çocuğun evladın senle konuşmaktan zevk alacak, sıkıldığı zaman bunaldığı zaman arayacak mesela. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Çocuklarıma olan ilgimde ve onları getirdiğim yerde başarılı olduğumu düşünüyorum. Büyük oğlum üniversitede hoca, küçük oğlum tıp fakültesi öğrencisi. Diyalogumuz iyi. Bir baba için iyi bir sonuç olsa gerek herhalde. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Ben, Hz. Ali'nin "Çocuklarınızı kendi dönemlerine göre yetiştirin" sözüne uygun hareket etmeye çalışıyorum. Deneyimlerimi aktarırken de buna dikkat etmeye çalışıyorum. Babaları olduğumu, bu nedenle de kafasına vurarak değil de paylaşarak bir şeyler anlatmam gerektiğini düşünüyorum. Onları anladığımı hissettiriyorum. Dinliyorum, iletişim kuruyorum. Zaten kuşak çatışmasının arkasında da iletişim çatışması var, kuşaklar birbirini anlayıp dinlemeden, birbirleriyle ilgili önyargılar geliştiriyorlar, kendi merkezlerinden baktıkları için de bir araya gelemiyorlar. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Öğütler de veriyoruz, yol da gösteriyoruz. Hatta evi dağıtıyor küçük torun, 2 yaşında, "Siz uslu mu büyüdünüz?" diyorum, "dökecekler, toplayacaksın tekrar tekrar tekrar" diyorum. Çünkü kızdıkça çocuk korkmaya başlıyor. Korktukça sağlık problemi ortaya çıkıyor. Şimdi niye herkes hasta, psikologa gidiyorlar? Her şeyden korkuyorlar, küçükken korkutuyorlar da ondan. Çocuklar da evin içinde. Eskiden gecekondularda dışarıda oynuyorlardı. Televizyona baka baka televizyonda gözünü bozuyor. Evi dağıtıyor diye kızıyorlar, işte her şey sorun çocuklara. Anneye babaya da zor gerçi. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Çocuklarla beraber ilginç bir zaman geçiriyoruz. Kaliteli olup olmadığı kişiye göre değişir. Akşam herkesin kucağından bir bilgisayar olur. Ama kimse gidip ayrı bir odada oturmaz. Mesela ben annelere gittiğim zaman şunu görüyorum; erkek kardeşim onlarla yaşıyor, o içerde ayrı bir odada oturuyor. Çok daha kopuk iletişim. Ama biz oğlanlarla öyle değiliz. Aynı odada otururuz. Herkes başka bir şey yapıyor bile olsa aynı odada otururuz. Hepimizin kucağında birer bilgisayar bile olsa iletişim devam

eder. İşte ilginç bir şey gördüğümüzde birbirimize söyleriz. Bir karikatür veya komik bir şey gördüğümüzde gösteririz. Sohbet ederiz. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Güven duygusu ile büyüttük çocukları. İkisinin de yüzlerine baktığınız zaman sevgi ile büyüdüklerini görebilirsiniz. Kararlarımızı, gideceğimiz tatil yerine kadar, hep birlikte alırdık. Eşimin en güzel özelliklerinden biriydi, bunlar çocuk daha, anlamazlar demezdi, 3 yaşından itibaren görüşlerini sorardı. Hayatta en güzel şey emek vererek büyüttüğün çocukların. Tüm çocukları sevebilirsiniz ama kendi çocuğunuz için uğraşıp didindiğiniz, uykusuz kaldığınız için onun sevgisi başkadır. Ben kişisel olarak yeniliğe açık bir insanım. Bir karar alacağım zaman hep onlara sorarım. Onları hep anladım. Kuşak çatışmam olmadı. Onlar gibi düşünmeyi öğrendim. Yeri geldi onlardan daha uçuk kaçık oldum. Amerika'ya gittim kızım 1 yıl orada okudu, onun yanına. 45 gün kızımın arkadaşlarıyla kaldığı evde kaldım. Onların uykusu geliyordu ben hâlâ ayaktaydım, jet lag felan da olmadım, çaylarını, yemeklerini, pasta, böreklerini yaptım hep. Çekilip bir kenarda oturmam... Kız çocukta anneye babaya karşı sorumluluk daha fazla. Erkeklerde kabul etmeseler de bu düşük. Kızım doğduğundan beri her şeyi düzenliydi, beni ve babasını hiç üzmedi, iyi bir eş seçti. 6 aydır evli. Oğlum tabii beni eleştirmeyi çok seviyor, sevdiğindendir inşallah (kahkahalar). Oğlum geç olgunlaştı. Ergenliği çok zor atlattık. Çalışmayı sevmeyen bir çocuktu. Hâlâ öyle, Bilkent'in hazırlığını geçebilir mi diye düşünüp duruyoruz. Ama sevgi dolu olması, dürüst olması mutlu ediyor beni. Babası öldükten sonra öyle bir olgunlaştı ki ben bile inanmıyorum. Bir düzenimiz vardır aile içinde. Sohbet ederiz. Geç kalacağı zaman haber verir. Birbirimizin nerde olduğunu biliriz. Herkes ayrı bir birey değildir. Hiç yalan söylemezler. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Bir kere çok bizim kendi ebeveynlerimizle olduğu gibi bir uçurum yok aramızda, biz daha yakınız bizden sonraki jenerasyona. Bizim ailede, daha doğrusu benim çocuklarla olan ilişkimde çok sorun olmadı hiçbir zaman. Evet, kuşak farkı var. Onun getirdiği çatışma da var ama bunlar hep çözülecek şeyler. Açıkçası ben onları hep birey olarak gördüm. Onların kendine ait bir hayatı olduğunu ve kendi kararlarını kendileri verebileceğini, bizim sadece destek olma anlamında onların hayatında olduğumuzu düşündüm. Ama dönüp baktığımda onun şu yaptığını ben yapmazdım diyorum ama çok müdahale etmiyorum, kendi hatalarını kendilerinin görmesine, bir takım şeyleri kontrollü yaşamalarına izin veriyorum. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Elbette çocuk yetiştirme ve eşleriyle iletişim konusunda yaşlı gruptaki katılımcılara benzer, ciddi sorunlar yaşayan katılımcılar da vardır:

Eşim çok asabi, geçimsiz bir insan, daha sabah konuştuk. Birbirimizi daha fazla kırmaktansa Rabbim yaşlılığımızı birbirimize göstermesin diye dua ediyorum. Çocukların tüm yükü bende, eşim destek olmaz. Çocukların bütün yüklerini sırtıma aldım, ne olursa olsun olumsuzluklarını babalarına duyurmuyorum. Duyarsa çok kızar, ne olursa olsun, olumsuzluklarını duyurmam. Her anne de böyle yapmaz. Duyarsa da sakinleştirmeye çalışırım, çocukları da babalarına karşı sakin olmaları, sabretmeleri, idare etmeleri konusunda uyarırım. Daha kötü durumda olanlardan örnekler veririm. Ortayı bulmaya çalışırım. 4 tane çocuğum var, hiçbiri kalkıp suyunu bile almaz, ayaklarına kadar ben götürürüm. Kimi okula kimi işe kimi kursa gidiyor. Sofrada tuz olmasa bağırmağa başlarlar. Söyleyerek, anlatarak çözülecek bir şey değil. Kızlarla daha iyiyiz. Hepsine de yardımcı olmaya çalışırım. Büyük oğlum asabidir, sabırsızdır. İnternette öğrenip uyguladığı şeyler yüzünden büyük oğlumla çok çatışıyoruz. Biz daha çok dini eğitim ağırlıklı büyüdük. Onlar bizim kadar değil. Dini düşünceleri bile beni

hayrete düşürüyor. İmam hatip mezunu olmasına rağmen bizim yaptıklarımızın çoğunu yanlış buluyor. İçim acıyor ama elimden bir şey gelmiyor, dua ediyorum. Onların biraz daha olgunlaşmalarını bekleyeceğim. Küçük oğlum ve büyük kızım daha sakin, kendi başlarının çaresine bakabilen çocuklar. Küçük kızım da ergenlik döneminin asabiyeti var. Şu anda hepsi öğrenci. Herkes bildiğini okuyor, kimse kimseyi dinlemiyor. Her istediklerini yerine getirmeye çalışıyoruz ama zaman kötü, çevrenin olumsuz etkileri çok fazla. Telefon, internet çikalı birlikte zaman diye bir şey yok. Biz dokuz kardeşтик, bir odanın içinde büyüdük, salonda. Şimdi 360 m² evimiz var, altı odamız var, herkesin odasının kapısı kapalı. Herkes internette. Biz yıllarca televizyon bile almadık eve ama derslerimiz var diye bahane edip internet aldırıldılar, birbirimizi görmüyoruz. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Çocuğumla bir arkadaş gibi olamıyorum ben. Muhakkak arada bir mesafe oluyor. Ne bileyim böyle alışmamışım. Değişeceğimizi de sanmıyorum. Nasıl 32 senedir böyle devam ediyorsa ondan sonra da aynı devam eder. Oğlum dinlemedi beni mesela, çekip gitti, Çorum'a taşındı. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Orta yaşlı katılımcıların yaşlı gruba göre eşlerine ve ailelerine daha düşkün, aile birlikteliğine daha önem veren bireyler oldukları; yaşlı gruptaki katılımcıların kullandığı erkek egemen ifadelerle benzer ifadeler kullanılmaya devam edilse de bunların oldukça azaldığı, paylaşımcı ifadelerin hâkim olduğu gözlenmiştir. Aile sorunları bakımından orta yaşlı grubun, yaşlı gruptan farklı olması Sancar'ın şu tespitleriyle de açıklanabilir:

En az iki kuşaktır kentli kültüre yakın, orta sınıf aile ortamlarında yaşayan, okuyarak meslek sahibi olmuş erkekler, kendi denkleri kadınlarla daha eşitlikçi olmaya çalışan ilişkiler kurarak, daha eşitlikçi modern orta sınıf aileler inşa etmeye çalışıyorlar. Bu ailelerdeki babalık tarzı kesin bir cinsiyet asimetrisini öngörmüyor ve hatta buna karşı çıkmaya da çalışıyor (Sancar, 2009:142).

Hem Sancar'ın tespitleriyle birebir örtüşen paylaşımcı ailelere hem de erkek egemenliğinin devam ettiği ailelere örnek olabilecek ifadeler şu şekildedir:

Kimse kendi başına bir karar veremez. Eşi var, çocukları var. Çevresi var. Özellikle aile. Yani sen kafaya bir iş taktın, bunu eşine sormadan yaparsan evde kıyamet kopar, çok önemli bir konuyla. Çocukların dahi buna engel olur. Yani "ben ne takarım çocukları falan" diyemezsin. Yani tam özgürüm ben ne dersem o olur diye bir şey yok sosyal hayatta. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Bazı kararlarımı çok özgür verebilirim. İşte mesela bir hafta tatile gideceğim evi bırakıp. Bu kararı verebilirim ama bazı kararlar çocukları da ilgilendirdiği için tek başıma veremiyorum. Mesela apartmandan çok rahatsızım, arabayı park edemediğim için ama taşınamıyorum. Çünkü oğlanların okuluna orası uygun. Bu kararı ben bağımsız olarak veremiyorum. Ben finanse ettiğim halde, kirasını ben ödediğim halde, oradan taşınma kararını veremiyorum tek başıma. Orada özgürlüğüm sınırlanıyor. Bu da olması gereken bir şey zaten. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Evliliği şöyle anlarım ben; evlilik iki tane 'ben'in 'biz' olmasıdır. Biz olduktan sonra, çocuklar devreye girer, aile olunca da özgür hissedemezsiniz. Bunu olumsuz değerlendirmemek gerekir ama. Bir vücudun organları gibi düşünürsek aile fertlerini verilecek kararlarda bireysel karar verilemez. Bana 6 yıl önce akademisyen olma teklifi geldiğinde kızım üniversiteye hazırlanıyordu, çok istememe rağmen kızımın okulu nedeniyle şehir değişikliği söz konusu olamayacağı için kabul edemedim. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Ben karar verdim bir hafta eve gelmeyeceğim yok bu bir özgürlük de değil. İnsanın rolleri var. Bir ailenin parçası olan insan o aileyi ilgilendirecek bir kararı kendi başına alamaz, alırsa bunun adı özgürlük olmaz. Asilik olur. Ben 20 yıldır özel sektörde çalışıyorum. Hoşnut olmadığım zamanlar, sabrımın, tahammülümün abartmaksızın son kertesini kullanıncaya kadar sabrederim ki benim sorunum yüzünden ailemden kimse mağduriyet yaşamasin, yani ben özgürüm deyip işi bıraksam, işsiz kalacağım dönem tüm ailemi etkileyeceği için özgürce davranmam. Ama mesela mobingin dayanılmaz olduğu ortamlarda işten ayrılmışım. Onun dışında ben karar verdim akşam yemeğe gelmeyeceğim demem, diyemem, bunu da özgürlük olarak algılamam çünkü aynı şekilde eşim de ben bugün karar verdim yemek yapmayacağım dese hoşuma gitmez. Akşam eve gelmemi bekleyen insanlara karşı sorumluluklarım var. Benmerkezcilikten hoşlanmam. Biz kavramı bana daha çok uyar. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Ben kendi doğru bildiğim konuda başkasına bir şey sormaya gerek duymam. Bana göre doğru olanlara "yok böyle değil" dediği zaman benim kabullenme şeyim yok. Ben eleştirilmeyi sevmiyorum. Kafama yatana yaparım biraz. Başka babalar da böyledir herhalde. İşte çocukların farklı düşüncesiyle benim 47 yaşındaki düşüncem, geçmişten getirdiğim düşünceler uyuşmuyor. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Ben çok özgür hissetmiyorum açıkçası. Alınmış kararlara uyuyorum daha çok. Tek başıma karar alma durumu yok. İmkân da sınırlı, ev bile alsak ya da bir eşya alınacak olsa benim istediğim gibi olmaz, eşimin kararı geçerli olur. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Ben mesela hiç özgür değilim. Her şeyimde eşime, çocuklarıma bağıyım. Eşim sinirli bir insan, inatçı, çok izin vermez. Çocukların tüm yükü bende, destek olmaz. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

4.5.2.5.1. Çocuklarla sorunlar.

Orta yaş dönemindeki bireylerin çocuklarıyla ilgili sorunları dile getirirken kullandıkları kodlar kuşak çatışması, gençlerin internet bağımlılığı, tecrübelerin dinlenmemesi, birbirlerine yeterince vakit ayıramama gibi kodlardır (f:15). Genellikle eğitim çağında olan çocuklarıyla aralarında ciddi sorunlar görünmemektedir. Bununla beraber yaşlandıkça karşılaşılabilecek sorunların çocuklarıyla aralarındaki mesafeleri açabileceğinin farkında olan katılımcılar da vardır; ancak yaşlı gruptakinden farklı olarak daha bireysel düşünebilen orta yaşlılar

çocuklarını birer sevinç kaynağı görmelerine rağmen herhangi bir sorunla başa çıkma konusunda çocuklarından beklentilerini düşük tutmaktadırlar:

Her şeyi konuşmak da bazen yanınızdakileri sıkabiliyor. Kuşaklar arası çatışma diyorlar ya. Sana doğru gelen onlara bazen ters gelebiliyor. Orda sıkıntılar olabiliyor. Senin doğrularını kabul etmiyorlar veya siz onların söylediklerini hayatın gerçekleriyle tam bağdaştıramıyorsunuz. Evdeki oğlumla biraz sıkıntılarımız oluyor. İnternetin başında biraz fazla kalıyor. O bitiyor bilgisayar başına geçiyor. Bu beni rahatsız ediyor, süre koyuyorum süreyi aşıyor, tartışma çıkıyor ondan sonra. Bildiğiniz doğruları söylüyorsunuz fakat hiç beklemediğiniz yanlış tepkiler veya cevaplar gelebiliyor. Yaşlandıkça bizim de hatalar çoğalır belki hoşgörü ile karşılanmazsa ondan endişe ediyorum yani. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

İki oğlum var, biri 17 yaşında, seneye üniversite sınavına girecek. Biri Bilkent'te Mimarlık okuyor. Şu anda öyle ciddi bir sorunumuz yok. Çocuklar bizim sözümüzü dinlerler. Kötü bir ahlakları yok inşallah öyle de devam ederler. Ama tabi bu hiç sorun çıkmıyor manasında değil. Bilkent'te okuyan bazen bizi beğenmiyor. Şu anda bir sorunumuz yok ama zaman ne getirir; eş seçiminde, iş seçiminde n'olur bilemeyiz. Gençler büyüdükçe biz zorlanıyoruz. Eskiden daha kolaydı. Benim şahsen bir iş yoğunluğum yok, ben onlara zaman ayırabilirim ama onların dünyasına girmek zor, dersleri çok. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Televizyon ve telefon olmasaydı her şey daha güzel olurdu. Onlar olmadığı zaman bir aradaydınız, oturup konuşuyordunuz, paylaşıyordunuz, konuşmak zorundaydınız, zamanın geçmesi için. Bizim çocukluğumuzda ısıtılmalı radyomuz vardı.. Haftanın belli günlerinde radyo piyesi olurdu, ailece oturup onu dinlerdik. Şimdi telefon var elimde senle konuşurken bile elimde, kimden mesaj geldi acaba falan... Kuşak çatışması ister istemez oluyor. Siz ne verirsiniz verin. Çevre dediğiniz faktör sizden sonraki en büyük silah. Onlar da her seferinde ayağı taşa değişiyor işte "ah böyle demişti babam, keşke dinleseydim"... Yazık ki dünyanın kuralı bu. Herkes mutlaka kendi yaşayacak. Psikolojik midir yoksa yaradılışında mı var insanın bilmiyorum. Büyüğünün aktardığını alıyor da ama bir de yaşayacak. Sorunlar büyük sorunlar değil büyük çatışmalara götürecek, kırılmalar yaşatacak kadar. Ama hiç olmaması gereken sorunlar. Bazen kendi kendine kapanıyor, bazen külleniyor, bazen küllenmiyor. İdare edip gidiyorsunuz, çözeniz iyi olur ama çözülüyor bazen. Yaşlandıkça babalarının tecrübelerine değer verirlerse yaşadık, yok "eskidendi onlar, şimdi öyle değil mevzu" devam ederse yandık. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Ben çok gelenekçiyim. Çocuklar bunu kabul etmiyor, ilerde büyük sorun yaşayacağız gibi geliyor. Şimdi maddi olarak bana muhtaçlar ben de bunu zırh olarak kullanıyorum şimdilik. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

Genellikle para istiyorlar eşek sıpaları. Beni pek anlamazlar, ben biraz içime kapanığımdır. Biraz kuşak çatışması var ama onları anlamaya çalışıyorum. Sık sık görüşürüz, aramazlarsa darılırım ama ben ararım, sonuçta evlat. Allah ellerine düşürmeden canımı alsın. Aramızda bir sorun olduğundan değil de evlat da olsa kimseye minnet etmemek lazım. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Yaş ilerledikçe insanın ikinci çocukluk evresine gireceğini gözlemlerime dayanarak söylüyorum. Biraz daha geçimsiz oluruz herhalde. Geçimsizlikten kastım da şu. Birçok şeyi bilerek 70, 80 yaşına kadar yaşamış insanlar olarak yaşam tecrübeleriniz artar. Gençler bu tecrübelerle hürmet göstermedikçe, bu tecrübelerden yararlanmak

istemedikçe biraz daha herhalde iletişim sıkıntısı çekebiliriz. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Çocuklarımla ilişkilerim çok mükemmel diyip kendimi kandırmayacağım ama genellikle iyi gidiyor. Kızımın çocuklarına bakıyorum. O da maddi destek veriyor bize. Oğlum da harçlığını veriyor. Anlaşmazlıklarımız elbette var, olmaması imkânsız ama çok uçlarda değil, orta yolu buluyoruz. Yaşlandıkça daha iyi olur sanırım, çatışmalar azalır, beklentiler düşeceği için. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

82 yaşındaki annesi ve 23 yaşındaki oğlu ile yaşayan Nursen ile 83 yaşındaki babası ve 26 yaşındaki oğluyla yaşayan Aslıhan'ın kuşak çatışmasına ilişkin yorumları bu konuda güzel örnekler içermektedir:

Annem çok yaşlı, oğlum da genç olduğu için didişmek yerine onları net anlamaya çalışırım. İkisi arasında sorun çıkmıyor zaten. Oğlum dışarı çıkınca annem 10 dakikada bir nerede olduğunu soruyor. Bu beni çok bunalıyor o yüzden eline not yazıyorum, sormayı bırakıyor, oradan okuyor. Demansı var, hızla Alzheimer'a gidiyor. Tepkilerini hoş görüyorum, kızsı bile 10 dakika sonra unutuyor zaten. İyiye çocuklaştığı için aynı çocuklarda olduğu gibi, dikkatini başka şeylere çekerek ilgileniyorum. Oğlum benim en iyi arkadaşım. Arkadaşlarıyla da iyi anlaşıyoruz. Hayatımdaki bütün olayları önce onla paylaşırım, her konuda fikrini alırım. Annem konusunda da en büyük destekçim... Çatışmalar oluyor ama aslında kuşak çatışması değil, anne çocuk çatışması. Ben onun annesiyim, yaşımdan itibaren tecrübelerim var, öngörülerim var ama o genç, o anda onu göremediği için müdahalelerimi gereksiz görüyor. Benim abarttığım noktalar da oluyor. Oğlum ergen veya agresif bir çocuk olsa annemle de sorunlar yaşarlardı ama onu çok idare ediyor, sevildiğini biliyor, şaka yollu atlatıyor anneannesini. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Bir kuşağa ait olursan çatışma olur. Ama benim gibi her kuşağa ait olursan çatışma olmaz, ben insanları dinleyip anlamaya çalışıyorum. Babam 83 yaşında, bir şey söylediğinde o 10 yaşındayken onun yaşadığı ortamı hayal bile edemem. Adamın evinde elektrik yokken şimdi cebindeki cep telefonunda her türlü alet var, hem Almanya'daki arkadaşıyla konuşabiliyor hem fener olarak kullanabiliyor hem de günlük e-mailine bakıp gazete okuyor. Ben de babamı bunların içinde tutmaya çalışıyorum, eve normal kağıt gazete gelsin ama sende şu elindeki ipadden şöyle takip et son dakika haberlerini diye. Yaşlandıkça insanlar biraz daha sabırlı olmak gerekiyor. Çünkü biraz daha yavaş öğrenebiliyorlar. Babam ipadi ilk eline aldığı zaman günlük 20 soru soruyordu şimdi 1 tane sormuyor. Yani bazen yaşlılara biraz daha sabırlı davranmak gerekiyor onlar zaten çözüyor. Eğer kafası çalışan biriysen gençlerle de her zaman oturup konuşacak, alacak, verecek bir şeyler bulabiliyorsun zaten. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

4.5.2.5.2. Eşle sorunlar.

Bu bölümün girişinde de ifade edildiği gibi orta yaşlı katılımcıların eşlerine ve ailelerine daha düşkün, aile birlikteliğine daha önem veren ve daha paylaşımcı bireyler oldukları görülmüştür. Ancak, yine de eşleriyle birbirlerine vakit ayıramama ve geleceğe ilişkin kararlar almada zaman zaman anlaşmazlıklar yaşamaktadırlar. Bu

anlaşmazlıkların genellikle şimdilik aile birlikteliğini tehdit eden anlaşmazlıklar olmadığı; ancak önlem alınmazsa yaşlılıkla birlikte ciddileşebileceği anlaşılmaktadır:

Memleketteki evimiz hafiften yamaçta. Şimdi rahat inip çıkıyoruz, arabamız var ama yaşlılıkta bu problem olacak. Evde asansör yok. 3. kattayız. Manzarası gayet güzel, deniz manzarası ama o bile problem olacak. Şu anda fark etmiyor inip çıkarken. Hanıma diyorum ki camiye yakın bir yerden ev alalım. Şimdi fırsat varken hesabımızı yapalım, ooo kızdı bana mesela. Ama niye, o ileriye düşünmediğinden, ben biliyorum. Üzmek de istemiyorum, o zaman ne yapacaksın? Zamanla, o günlere geldikçe belli çözümler arayacağız. Bugünden bir şey demek yalan. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Eşimle iyiyiz ama o çok yoğun çalışıyor. Dolayısıyla onunla yoğun bir mesaimiz yok. Arada film izleyebilirsek o. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Yıllardır birlikteyiz, kötüye götürmenin bir manası yok ama hanımlar her işe genelde bir müdahale ediyorlar, arada sırada ufak tefek tartışmalar çıkıyor. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

İlla ki sorunlar oluyor. Yaşım 47, 19 yıldır evliyim, bazı şeyleri yaşayarak öğrendim. Evliliğimin ilk yıllarında sorunların çözümünde acemice davranışlarım, agresif tavırlarım oldu. Zaman içerisinde birbirimizi daha iyi tanıdık. Eşimle annem arasında sorun çıkarsa da anneme çok müdahale etmemesi gerektiğini, onun zamanının değiştiğini, eşimin çalışan bir kadın olduğunu, kendi zamanındaki gelinliği ondan beklememesi gerektiğini; eşime de anne babamın bize Allah'ın birer emaneti olduğunu, yaşlı olduklarını, güleryüzden başka beklentileri olmadığını hatırlatıyorum. Yanlış bulduğumu doğrudan söylerim, taraf tutmamaya çalışırım. Yaş ilerledikçe problemleri ele alış daha objektif, olumlu, pozitif ve yapıcı oluyor. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

4.5.2.6. Teknolojiye Uyum

Bölüm 4.5.1.'de orta yaşlı katılımcıların yaşlılarla kıyaslandığında iş, eğlence, öğrenme, haberleşme ve sosyal medya paylaşımları için akıllı telefon ve internet kullanımının oldukça yaygın olduğu detaylıca ele alınmıştı. İnternet kullanım alışkanlığı olmayanların ve internette çok vakit harcamaktan şikâyetçi olanların bile teknoloji kullanımına karşı olumlu tutumları olduğu ve çağın kaçınılmaz bir gereği olarak gördükleri ifade edilmişti. Ancak, yine de yaşlılıkla ortaya çıkacak bilişsel gerilemelerin teknolojideki hızlı ve sürekli gelişmeleri takip etmeyi ve bugünden daha farklı olacağı kesin olan teknolojik hayata uyum sağlamayı engelleyeceğini düşünen katılımcılar olmuştur (f:15). Eğitim seviyesi yüksek ve aktif teknoloji kullanım alışkanlığı olan katılımcılar da eğitim seviyesi düşük, teknoloji kullanımına mesafeli katılımcılar gibi bu endişeyi dile getirmişlerdir.

Teknolojik gelişmeleri takip etmek zor yaa. Yaş geçince yeni bir şey öğrenmek zaten zor. Yaşı 70 olanlar için bu biraz daha zor diye düşünüyorum. Biz de bizim çağın

yeniliklerini öğrenemeyiz herhalde. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Teknoloji çok hızlı geliştiği için şu anda ben işte e-okul işleri gibi kendi işlerimi yapacak kadar kullanıyorum ama çok ahım şahım kullanamam. Adapte olmakta da zorlanıyorum. Biraz daha yaşlanınca yeni gelişmelere ayak uydurabileceğimizi düşünmüyorum. Çok hızlı geliyor teknoloji. Bu biraz da sık kullanmaya, aşına olmaya bağlı bir şey. Ben fazla kullanmadığım için teknolojiyi o şekilde hızlı takip edeceğimi zannetmiyorum. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Teknolojiyi zaten oldukça geriden takip ediyoruz, o bambaşka bir olay, yetişemiyoruz ona. Şimdilik geriden de olsa idare ediyoruz ama gelecekte sorun olabilir, aklımın yetmeyeceği gelişmeler, yenilikler olabilir. Geçmişten beri hep bilgisayar ve araba kullanamayacağımı söylerdim ama artık bilgisayarı alt düzeyden de olsa hallediyorum. Arabayı ehliyetim olmasına rağmen kullanamadım. Diğer hiçbir şey gözümü korkutmadı, bu beni aşar, ben bunu yapamam diye yaklaşmadım. Teknolojiyi ucundan da olsa yakalamak zorundayız. En azından televizyonu internete bağlayabilmeli, geniş ekrandan gazete okuyabilmeliyiz. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Teknolojiyi yakından takip etmeye çalışıyorum ama o kadar süratli geliyor ki anlamam mümkün değil. Aslında bana sorarsan lüzumsuz da işte mecburen kullanıyoruz. Alo demek yeterliydi ama şimdi alo diyorsunuz da peşinden bir şey çıkıyor. Sana bir resim gönderdik diyorlar “Ya onu mektupla gönder gelsin” diyemiyorsun. Ben yetişemiyorum çoğu zaman çocuklara soruyorum. Memnun muyum? Hayır. Keşke olmasaydı bunlar. O zaman daha iyiydi. Hem zamanımızı alıyor hem lüzumsuz bilgi. Alo diyip işimize bakmalıydık. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Teknoloji hayatımıza daha sık girecek gibi maalesef, maalesef dememin sebebi, teknolojinin iki ucunun keskin bıçak olmasından, ister istemez hayatımıza girdi, nasıl faydalanacağımızın yoluna bakmak zorundayız. Ama günümüzde biz teknolojiye değil teknoloji bize hükmediyor, aile ortamında aynı odada bile herkesin elinde akıllı telefonlar, birkaç saat boyunca onla meşgul. Sürekli bir gelişme olacak ama ben daha çok olumsuz yansımaları olacağını düşünüyorum. Şu anda takip edebiliyoruz ama yaşlanınca şimdiki enerjim ve merakım devam ederse takip edebilirim ancak. Bunda nasıl değişimler olacağı da belirleyici olur, son on yılda çok hızlı değişimler oldu, babam mesela cep telefonu kullanabiliyor ama akıllı telefona uyum sağlayamadı, devlette çalışmış, memur emeklisi olmasına rağmen. Bizim avantajımız gençlik yıllarımızdan itibaren bu teknolojiyle tanışmış olmak. Mesleki olarak da teknoloji kullanmak zorundayız; okulda dizüstü bilgisayarlar, projeksiyonlar, e-okul, eba sistemleri, akıllı tahtalar bizi sürekli diri tutuyor, mecburen öğreniyoruz. Benzer gelişmeleri takip edebiliriz bu sayede. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Özellikle 55 yaş üstünde olan bireylerin özel ilgileri veya işleri dolayısıyla kullanma ihtiyaçları yoksa teknolojiye mesafeli oldukları, mazeret olarak da gençliklerinden itibaren kullanmadıkları için alışamadıklarını öne sürdükleri görülmüştür. Bu kişilerin hayatlarının büyük kısmının akıllı teknolojilerden uzak geçmesi ve internetsiz de yaşamanın mümkün olduğunu tecrübe etmiş olmaları teknolojiyi ciddi bir ihtiyaç olarak görmemelerine neden olmaktadır. Daha genç

yaştaki bireylerden de bilişsel ve kişisel olarak öğrenmeye meraklı olmayanların teknolojinin önemini kabul etmekle beraber yaşlı gruba benzer biçimde teknolojiyi görmezden gelme tavrı içinde oldukları anlaşılmıştır:

Teknoloji ile irtibat zor bizim için. Çünkü benim 30'lu yaşlarımda teknoloji Türkiye'ye çok hızla girdi. Ben kendi adıma söylüyorum o yaşta intibak kolay olmadı. Basit bir şey ama telefonu bile öğrenene kadar neler çektik. Hep sizin gibi gençlere sorduk, ettik. Ama şimdikiiler öyle değil. Çocuklar bile biliyor. Onlar daha önceden uyum sağladıkları için yürütüyorlar. İleride pek bir sorun olarak görmüyorum. Çünkü daha fazla teknoloji ile pek ilişkim olmayacağını düşünüyorum. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Benim yaşımdakilerden kullananlar var ama ben açıp bakmıyorum, kullanmıyorum. Herhalde yaşlanınca da kullanmayarak baş ederim yine. Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

Herhalde baş edemeyeceğiz. Biz televizyonu bile lisede gördük, çok kolay olmuyor çocukluktan, gençlikten alışkın olmayan insanlar için teknolojiye alışmak. Çünkü çok yoğun bilgi aktarımı var. Genç olmak gerek. O yaşı herhalde biraz geçtik. Çok kullanamayacağım gibi. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Yok ya teknolojiye yetişmek mümkün mü? Öğrenemem ben. Yani sanmıyorum. Şimdi bile cep telefonu alıyorsun. Kendi kendine program atıyor. Onu iki saat arıyorsun, resimleri nereye koydu bilmem ne nerede diye, öyle sıkıntı. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Ne kadar ilerlerse ilerlesin, ben şu an bilgisayarı aç desen açamam. A'nın yerini bulamam. Zor yani, ilgim yok. Evde bilgisayar var, laptop da var, açan olursa haftasonları maçlara, iddiaya falan bakıyorum. Kapandığı zaman evde hiç kimse olmasın açma ihtimalim yok. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Bu kişiler yanında teknolojinin mantığının erken yaşlarda kavranmasının ileride de uyum sağlamayı kolaylaştıracağını düşünen ve yaşlı yakınlarının teknolojik gelişmelere nasıl uyum sağladığından örnekler veren katılımcılar da vardır:

Hafıza problemim, unutma, görme problemim olmazsa teknolojiyi hep kullanmak isterim. Yeni gelişmelerle sorarak baş ederim. Öğrenmeyi çok severim, çok soru sorarım. Şimdi oğluma sorduğumda "kariştir, bul" diyor. Kendim buluyorum hoşuma gidiyor. Hazır balıktansa balık tutmayı öğrenmek gerek, teknolojik aletlerin ortak mantalitesi olduğu için bir kere kavrarsam zorlanmam. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Gelişmelerle baş ederim. Şu ankiler de önceden yoktu. Şimdi nasıl alıştıysak ilerde de alışırız. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Annem hiç okumamış. Baksan cahil kadın. Ama sorup soruşturur öğrenir, kendini çekmez. Ben de öğrenirim, sorarım. Yaptığım işlerde de hep araştırarak en iyi teknolojileri kullandım, yatkınlığım var. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

Teknolojiden geri kalmamak lazım, babam 65 yaşındaydı autocad öğrendiğinde. İşine yarayacak şeyleri bilmek gerekiyor. Yaşlılığında uzaktaki birine fotoğraf yollamayı bilmek gerekiyor. Hayatımız uzun zamandır böyle, bunların gerisinde kalmamak gerekiyor. Gençlerden falan kurs, ders alıp öğrenmek gerek. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

4.5.2.7. Ekonomik Sorunlar

Ekonomik sorunlar özellikle emekli olunca maaşların düşmesine bağlanmıştır (f:13). Katılımcılar gelişmiş ülkelerdeki emekli ve yaşlıların yaşantılarından örnekler de vererek ülkemizdeki yaşlıların ekonomik sorunlar çektikleri için emekli olduktan sonra da çalışmaya devam etmek zorunda kalabildiklerini, yaşam kalitesinin gelire bağlı olarak düştüğünü söylemişlerdir:

Ekonomik sorunlar çıkma ihtimali var. Bu soru şöyle güzel denk geldi. Dün biz sınıfta bununla ilgili bir şey işledik. Ömür gittikçe uzuyor başlıklı. Bizim kitaplarımız yurt dışında hazırlanıyor, daha çok yabancı kültürlerden örnekler veriyor. İnsanlar emekli olduktan sonra daha uzun bir süre yaşayacaklar, e tabi hobileri değişecek, seyahatlere gidecekler, daha fazla turlara katılacaklar falan.. Tabi bizim ülkemiz koşullarında düşünürsek hiç de öyle görmüyorum açıkçası. Çünkü onların yaşam garantisi var, onları bir şekilde devlet finanse ediyor. Şimdi emekli maaşına bakıyorum. Çok cüzi bir zam geliyor, yani işte 20 lira, yüzde 3. Alım gücü hızla azalıyor ama emekli maaşı aynı hızla artmıyor. Dolayısıyla emeklilerin eline bu koşullarda geçinecek bir para geçmiyor. Hani gücü yeten bir takım emeklilerin ek işler yaptığını görüyoruz. Ama çoğu bunu da yapamıyor. Yaşam kalitesi bire bir evinize giren parayla alakalıdır. Dolayısıyla gittikçe yaşam kalitesi düşecek yaşlı insanların diye düşünüyorum. Daha fazla ekonomik sorun yaşayacaklar. Bundan da her şey etkilenecek. Yani sağlık da, yaptıkları bütün aktiviteler de, aldıkları gıda maddelerine kadar her şey bundan etkilenecek diye düşünüyorum. Çok olumlu değilim bu konuda açıkçası. Çok kötü bir resim çizdim içinizi kararttım ama öyle görünüyor. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Bize gelen yaşlı turistler ülkelerindeki emekli insanlar. Burada emekli parasından artırdığı ile 3 ay, 5 ay kalabiliyor. Bizim emekli maaşımızla hangi ülkeye gidip kalabilirsin? Uçak parasına yetmez. Sonuçta gelen insanları da gördüğümüz zaman mesela yaşını soruyorsun, bakıyorsun 75-80 yaşında bizim 65 yaşımızdakinden daha genç. Ezilme yok. Onlarda sosyal devlet kavramı biraz daha farklı olduğu için, yarınının ne olacağını düşünmediği için bugün kazandığını bugün yiyor. Yok çocuğuma ev alayım, araba alayım öyle bir kaygı da yok. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

İnsanlar yaşlandıkça cimrileşir diyorlar; evet, çünkü yaşlandıkça paranın ne kadar önemli bir yaşamsal araç olduğunu anlıyorlar. Ben de parayı önemsiyorum. Kendimi mutlu edebileceğim şeylerde parayı çok problem etmeden borçlanarak da olsa alıyorum. Çünkü mutluluğumu önemsiyorum. Yaşlılık için planlarım da var. Gelirimi artıracak bir şeyler yapmalıyım diye düşünüyorum. Emekli olur olmaz, edindiğim tecrübeleri kullanarak gelirimi artıracak işlere gireceğim. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Yaşlıları görüyorum, mendil satıyor, su satıyor ya da kapıcılık yapıyor. Adam 25-30 yıl çalışmış emek vermiş; bu saatten sonra da dinlenmek hakkım diye düşünüyor ama

maalesef dinlenemiyor çünkü geçinmiyor, ekonomik rahatlıkları olmadığı için dışarıda bir şeyin mücadelesini vermek zorundalar. İyi kötü şu anda elimiz ayağımız tutuyor, birazcık mücadele verebiliyoruz. Yarın ister istemez belki bedenimiz bizi çekmeyecek, kolumuzu kaldıramayacağız, belki çalışma fırsatlarını bulamayacağız. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Şahsıma ait bir birikimim yok, zaten eşimin eline bakıyorum. Maaş çok önemli bir ihtiyaç. Az da olsa. Adamın eline bakmak ağır geliyor, gönlü isterse veriyor. Yaşlılıkta daha da bir zor olur gibi. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Tabi meslek hayatının bitmesiyle birlikte aslında ekonomik bir olumsuzluk karşısına çıkıyor çünkü artık eskisi gibi geliri olmaz. Herkesin asıl kaygısı gelirin çok azalması. O çok önemli bir kaygı. Çok azalıyor çünkü bizde. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

4.5.2.8. Yakınların Ölümü

Aynen yaşlı grupta olduğu gibi akraba, arkadaş veya komşu gibi yakınların ölüm haberlerini eskiye nazaran daha sık duymak bu gruptaki bireylere de ölümü hatırlatmakta; yaşam konforunu azaltan ve yaşlandıkça daha da artacak bir sorun olarak görülmektedir (f:5):

Büyüklerinizi kaybediyorsunuz. Allah sıralı ölüm versin. Önce kendi ailenizden sonra çevrenizden tanıdıklarınızı kaybediyorsunuz. Bunlar da olağan şeyler ama insanı etkileyen, üzen olaylar, bunlar bekliyor bizi. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Kendi arkadaşlarımızdan da artık yaprak dökümü başladı. Her sene bir, iki arkadaşımız maalesef çeşitli nedenlerle rahmetli oluyor. Bu da sarsıyor tabii bizi. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Ben ailede 2 tane ölüm gördüm. Ölüm insanı düşündürüyor. Bu zamana kadar doğumlar çoktu da ölüm yoktu, birdenbire iki ölüm görünce afalladım. Çok düşündürüyor beni ölüm. Çünkü bilinmedik bir süreç başlıyor, ölen için tabi. Geri kalanlar için düşünce süreci başlıyor. En büyük zorluk ölüm için o insanı sonsuza kadar göremeyeceksin. Ölen siz de olsanız kimseyi göremeyeceksiniz. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

4.5.2.9. Güvenlik

Güvenlik konusu hem çalışmanın yapıldığı zaman diliminde ülkede artmış olan terör olaylarının, insanların, özellikle yaşlıların sokağa çıkmasını, sosyal ortamlara girmesini engelleme ihtimali üzerinden hem de son yıllarda oldukça artmış olan telefon, internet, kapıdan satış gibi yollarla özellikle yaşlıların kandırılarak veya korkutularak dolandırılmaları üzerinden dile getirilmiş bir sorundur (f:4). Sorunu dile getirenlerin hepsi de kadındır:

Geçmişte geçirdiğim rahatsızlığım nedeniyle geceleri yalnız dışarı çıkamıyorum. Güvenlik problemleri şimdilik beni o kadar etkilemiyor ama ilerde etkiler diye endişeleniyorum. Kapkaççısı var, dolandırıcısı var, terör olayları çok arttı onlar var. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Aslında yaşlılar değil hepimiz tehdit altındayız. İnternette alışveriş yaparken, bankamatikten para çekerken, müşteri hizmetleri numarası diye aradıklarında hep dolandırılma tehdidi var. Sürekli uyanık olmak gerekiyor. Tabii yaşlılar için daha büyük tehlike, algılar zayıflamışsa, tuzağın farkına varamazsa doğrudan hedef oluyorlar. Sokağa çıkıyorsa ki çıkıyor, 65 yaş üstü bir birey sokağa gayet rahat çıkabilir. Belki bundan 20 sene önce konuşuyor olsaydık 65 yaş çok gibi gelirdi ama şu an annem 65 yaşında babam 69 yaşında, onlara baktığım zaman çok büyük bir yaş olmadığını görebiliyorum ama artık dışarı da gerçekten tehlikeli bir yer, her şeyin farkında olmaları gerekiyor. Başlarına bir iş geldiğinde kime, nereye başvuracaklarını bilmeleri gerekiyor. Yani bir sürü şeyi biliyor olmaları gerekir. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

İnsana güven lazım, bazen ne yapacağımı şaşırtıyorum. Mesela sen oğlumun arkadaşı olmasan ben sana cevap vermezdim, çünkü güvenemem. Geçen gün biri gelmişti, kapıyı hemen kapattım konuşmamak için. Adamın ne yapacağını bilemiyorsun. Her yönden pusuya düşebiliyorsun, en zengin en akıllı adamları bile hatta profesörleri bile, seyretmişindir televizyonda, kandırıyorlar, bizi hepten kandırırlar. Ortalığın hastalığı bu şimdi, o televizyonda gördüklerimizden korkuyoruz işte. Hiç kimseye güvenmiyorum. Eskiden herkesin konuştuğunu doğru sanıyordum. Şimdi hep acaba doğru mu söylüyor yalan mı söylüyor diye düşünüyorum... Türkiye’de öyle bir hayat var ki o yüzden hiçbir şeye garantimiz yok. Allah korusun adamlar bugün sabah sağlamdı bomba patladı öldüler. Bakalım biz yaşlanacak mıyız, yaşayacak mıyız? Her şeyden korkar olduk. Kızılay’a gitmeyi benim kız çok severdi, hiç gelmezdi, şimdi hiç gitmiyor. Kocasını geçen illa gidelim demiş, gitmemiş. Gidemiyorlar korkudan. Yaşlanmanın bile garantisi yok. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Şimdi malum terör olayları nedeniyle kalabalık yerlerde bulunmanın güçlüğüne yaşıyoruz. Mesela epeydir sinemaya gitmek istiyorum, en son geçen yıl nisan, mayıs aylarında gitmiştik ama bu sene herkes korktuğu için ben de gidemiyorum. Bir de hep haberlerde duyuyoruz özellikle yalnız yaşayan yaşlı kadınların soyulduğunu, öldürüldüğünü. Profesörleri bile telefonda kandırıp evlerini sattırdıklarını.. Şimdilik neyse de korkuyorum ilerisi için. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

4.5.2.10. Yaş ve Yaşlı Ayrımcılığı

Yaşlı gruptaki katılımcıların ifadelerinden örtülü biçimde yaş ve yaşlı ayrımcılığı yapıldığı sonucu çıkması sonucunda orta yaşlı katılımcılara da yaşlıların ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları sorulmuştur. Bu konuda katılımcıların karmaşık duygular içinde oldukları; bir yandan yaşlılara sunulan hastanede öncelikli muayene, şehir içi ücretsiz ulaşım gibi hakları olumlu buldukları bir yandan da bu pozitif ayrımcılığın gençleri mağdur ettiğini düşündükleri görülmüştür. Katılımcı ifadelerinden yaşlıların gençlere sorun çıkarmadıkları sürece veya menfaatler

çakışmadıkça yani uzaktan sevildiği; ancak bir fedakârlık yapmak gerektiğinde buna katlanılmadığı anlaşılmaktadır:

İki değişik gruptan bahsedebilirim. Birinci grup üniversite öğrencileri. Sürekli onlarla beraber olduğum için çok hoşlanmadıklarını gözlemleyebiliyorum. Çünkü derste mesela ömür uzuyor insanlar daha uzun yaşayacak diyince “Otobüste oturacak hiç yer bulamayacağız demek ki” dediler. Otobüs yaşlılara ücretsiz olduğu için sık sık “Ekmek almaya bile otobüsle gidiyorlar” diye şikâyet ediyorlar. Birazcık zorlarına gidiyor yaşlıların ortalıkta olması. Ama onun haricinde genelde Türk toplumuna bakarsak yaşlılara bir saygı vardır. İnsanlar yardım etmeye çalışır. İşte poşetini taşırlar. Koluna girer karşıdan karşıya geçirirler. Yaşlı olduğu için nispeten saygı duyar ve idare eder, yardımcı olurlar. Ama şimdiki üniversite öğrencilerimizdeki tavır biraz değişik. Ben otobüste yer vermemek için pencereden dışarı bakanlar da görüyorum. Görmezden geliyorlar. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Şimdiki gençliğe baktığımızda çok farklı. Saygı, sevgi kalmamış mesela şimdiki gençlikte. Otobüste, dolmuşta yer verelim, ayakta durmasınlar diyelim yok. Ailede de yalnız kalıyor yaşlılar. Bir kenara atılıyorlar... Bazı konularda pozitif ayrımcılık var tabii. Otobüsler mesela bedava. Ama ben ona karşıyım bak. Yaşlılarımız sabah iş saatinde, mesela biz işe giderken otobüs bedava diyip Aydınlikevler’den Kızılay’a veya Mamak’tan Ulus’a ekmek almaya gidiyorlar. Bunlar biraz daha düzene sokulsaydı daha iyi olurdu. Sabah çünkü dolmuşa, otobüse binebilmek için biz eziyet çekiyoruz işe giderken. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Bu ifadelere paralel olarak aynen yaşlı grupta tespit edildiği gibi geniş sosyal çevrede saygı gösterilen yaşlıların aile ortamlarında ve dar çevrelerinde baskılara maruz kaldıkları anlaşılmaktadır:

Devlet daha bir sahip çıkıyor, öncelikli muayene ediliyorlar. Henüz o hasletlerimizi kaybetmedik, seviyoruz yaşlıları, insanlar toplu taşımada olsun hastanede olsun yardım ediyorlar, sıra veriyorlar ama ev içinde farklı tabii. Gezmek istiyorsa “Aa ne işi var, o zaten yaşlı, gitmese de olur” diyorlar. Kalabalık misafir gelecek olsa, “Sen yaşlısın kafan kaldırmaz, odanda otur” diyorlar... Belki bakıyorlar, huzurevine göndermiyorlar ama nasıl bakıldığını da bilmiyoruz, ablam mesela felç geçirmişti, gelininin bir dövmediği kalmıştı. Belki de dövüyordu bilmiyorum. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Bu da çok geniş bir konu. Yapmak istediğiniz şeyler illa ki bir başkasının onayından geçmek zorundadır. Ya da “ne gerek var?” gibi tepkiler artar... Yaşlılara olumsuz davranılıyor. Mesela ben de hastayım annem de hasta ama çevrem bana hep kendimi düşünmem gerektiğini, önce benim önemli olduğumu söylüyor. Yaşayan herkes, her şey önemlidir hâlbuki... İleri yaşlarda insanlarda bencillik veya benmerkezcilik de arttığı için agresif hareketler de oluşuyor, veya istediğiniz şeyleri yapamamanın verdiği bir gerginlik oluyor, bu da yalnız kalmayı tetikliyor. Giderek bireyselci bir toplum oluyoruz. Kimsenin kimseye ayıracak vakti de yok. O yüzden yaşlılarla geçirilen kaliteli zamanda da bir azalma var. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Şimdi istediğim gibi kalkıp dışarıya gidebiliyorum ama biliyorum ki yaşlandıkça evdekiler “Nereye gidiyorsun bu saatte?”, “Senin ne işin var dışarıda?”, “Yağmur yağdı”, “Kar yağdı, fırtına var” diyerek kısıtlayacaklar beni. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Bu konuda çok kafa yormadım ama bence aile içinde daha çok sorun vardır. İnsan, ona bir yük getirmediği, zorluk teşkil etmediği için dışarıdaki insanlara hoşgörülü davranabilir. Otobüste yer vermek, dışarıda iyi davranmak, kuyruklarda öncelik tanımak, poşetini taşımak gibi küçük yardımlar bence estetik, tribünlere oynanan, vicdan rahatlatan şeyler. Aslolan bir ailede yaşlanan insanın doğal bir süreç içinde pozisyonunun herhangi bir değişime uğrayıp uğramadığıdır. Başkalarının yaşlısı çok da ağır gelmez. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Yaşar ve Şeyma tam da Faruk'un dediği gibi soru ilk sorulduğunda “tribünlere oynamışlar” ancak Yaşar, eşi ile annesi arasındaki sorunların çözümüne ilişkin verdiği bir örnekte kendisi de eleştirdiği kimseler gibi ayrımcı ifadeler kullanmış, Şeyma da yaşlılara yapılan olumlu ayrımcılığa ilişkin yaptığı yorumla bilinçaltını ortaya çıkarmıştır:

Pozitif anlamda var, en azından otobüslerde yer verilmesi, bunun uyarı levhalarıyla sürekli hatırlatılması. Hastanelerde belli yaşın üstündekilere muayene önceliğinin verilmesi gibi. Ama negatif anlamda da var “Bu yaşta senin dışarıda ne işin var, git evinde otur” gibi tepkiler, yaşlıyı evde oturması gereken kişilermiş gibi görme, senin devrin geçti, senin bu işlere aklın ermez gibi yaklaşımlar da var... Eşimle annem arasında bir sorun çıkarsa anneme çok müdahale etmemesi gerektiğini, onun zamanının değiştiğini, eşimin çalışan bir kadın olduğunu kendi zamanındaki gelinliği ondan beklememesi gerektiğini söylüyorum. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Kesinlikle ayrımcılık var. Yaşlıların işe yaramadığı, iş yapamayan kişiler olduğu düşünülüyor... Evet, olumlu ayrımcılık da var, hastanelerde özellikle, bu beni kızdırıyor, onlar çocuğunu çocuğunu evden göndermişler, hiçbir işleri kalmamış, gezmeye gider gibi hastaneye gelmişler. Benim 4 tane çocuğum var, yemek hazırlayacağım, çok çok ileri derece de yaşlı veya hasta değillerse onların beklemesi daha uygun diye düşünüyorum. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Diğer katılımcılardan da bu düşüncelere benzer, doğrudan yaşlıları hedef alan, hatta yaşlıların da ayrımcılık ve istismarı hak edecek tavırları olduğunu söyleyenler olmuştur:

Yaşlılara bunak diyenler var (gülüyor). Yaşlılar da gerçekten yaşlılığın verdiği şeylerden midir nedir garip davranıyorlar. Mesela bizim bir ticaretimiz oldu. Adam 70 yaşında. Kaç yıldır kat karşılığı satmak için beklettiği arsayı satmaktan vazgeçti, anlaşımtık, sebepsiz bir şekilde bozdu işi. Yani hayret. 3 oğlu da bir şey diyemedi. Bize sürekli baskı yapıyordu, 5 yıldır bekliyordu. “Benim arsayı ne zaman yapacaksınız, benim arsayı ne zaman yapacaksınız”, “Ben ne zaman kaloriferli, asansörlü dairede oturacağım?” gibi serzenişlerde bulunan vatandaş işi sebepsiz yere bozdu. Yaşlıları anlamak zor biraz. Yaşlılara bir şey anlatamıyorsunuz. Sabit düşünceli oluyorlar. Nuh diyorlar peygamber demiyorlar. Çok ilginçler yaşlılar. Yaşlandıkça gelişen olumsuz özellikler bunlar herhalde. Bir de şu mu oluyor acaba; “Ya kardeşim bizim tecrübemiz var. Ben 70 yaşına geldim. Gençler bilmez benim kadar” diye düşünüyorlar herhalde. Çünkü hayat tecrübesi ya bu. Benim 47 sene tecrübem var onun 70 sene tecrübesi var. Öyle düşünüyorlar galiba bilmiyorum. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Bazı yaşlılar her şeyi gençlerden bekliyorlar. Şimdi en sık yaşanan olaylardan bir tanesi özellikle büyükşehirlerde, otobüslerde, gençlerin büyük bir sorunu, şimdi siz belli bir yaşa gelmişsiniz, emeklisiniz, 65-70 yaşında. Sizin eğer serbest saatiniz var da sıkışık saatte otobüse binip de bu insanları rahatsız ediyorsanız ben öyle yaşlılara kızarım. Onları kabullenmiyorum. Ama normal zamanda binmişsinizdir o zaman zaten ben gençlerin çoğunun yer verdiğini görüyorum. Çocuk yorulmuş bizim de çocuklarımız var. Sirtında bir sürü yükü var. Sen bu çocuk illa bana yer versin diye homurdanırsan hoş olmaz. Bazıları bunlara tatsızlık yapıyorlar. Ha bunun yanında oturmuş oraya kulaklığını takıyor, kapatıyor gözünü bir de işin o tarafı var. Her insan aynı şekilde düşünecek diye bir şey yok, gençtir belki onun ne rahatsızlığı var biz bilemeyiz, onun için anlayışlı olurlarsa daha iyi olur diye değerlendiriyorum. Tabi sadece otobüste yer alma değil belli bir yaştan sonra yaşlılar daha fazla hastaneye giderler. Yaşlılar daha çok hastaneye gider ama gençler de hasta olduğu için hastaneye giderler. Yaşlı, yaşlı olduğu için hastaneye gider, acaba ben de bir şey var mı, diye evhamlanırlar falan veya birisi, oğlu, kızı, arkadaşı der “Bende şu çıktı, sende de var mı?” falan. Ama gençlerimiz kesinlikle ve kesinlikle hastadır onun için hastaneye gitmiştir. Onun için orada da gençlere biraz daha saygı gösterirlerse daha iyi olur diye düşünüyorum. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Yoo, hayır hayır. Öyle bir ayrımcılık olmuyor. Hatta daha avantajlı bile oluyorlar. Bizim toplum geleneksel yapısı olan ve yaşlılara değer veren bir toplum. Olması gereken pozitif bir ayrımcılık var tabi. Ama bizim toplum da giderek dejenere hale geliyor. Mesela bundan 30 sene önceki saygıdan bugün söz etmek mümkün değil... Yaşlılar da çok farklı davranıyorlar. Ben buraya gelen yaşlı hastalarda öyle gözlemliyorum. Varlıklarını daha çok özellikle kendi çocuklarına karşı bir yük haline getiriyorlar. Bir kere üretim hayatından hemen çekiliyorlar, çoğunluk kendi hayatına sahip çıkmaktan vazgeçiyor. Mesela; ben yaşlandım artık yemek yapmayacağım, ben yaşlandım artık şunu yapmam, ben artık yaşıyım ve benim çocuklarımın görevi de beni hastaneye taşımaları veya benim kaprislerimi çekmeleri gibi ben Türkiye'deki yaşlılığı doğru bulmuyorum. Özellikle gelen hastalardan özel ilgiyle izlediğim bir şey bu ve beni çok rahatsız ediyor. Yani hayata bağlı olmuyorlar. Hayattan vaz geçiyorlar. Aslında belki ölmek istemiyorlar ama hayattan vazgeçmiş, üretimden çekilmiş hallerini yakınlarına eziyet haline getiriyorlar. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Toplum bence saygı duymuyor, hiç kimsenin birbirine saygısı yok. Otobüse binin, gidin mesela bir yere. Gerçi burada yaşlılarda da hata var da. Akşama kadar çalışıyorsun, geliyor o gezmeye giden adam diyor ki “Ya kalksa da birisi yer verse” ama öbür insan senden daha yorgun. O yorgun olan insanların yer verenleri de oluyor, gençlerden hiç çalışmayıp ihtiyarlara yer vermeyenler de oluyor. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Hayatı boyunca hep yaşlılarla yaşadığını ifade eden Ayla yaşlılardaki tavır değişikliklerini yaşlıların penceresinden değerlendirmiş, gençlerin üzerlerine düşen sorumlulukları ihmal ettiğine değinmiştir:

Evet, insanlar farklı davranıyor, evlerine almak istemiyorlar, ayak bağı olacağını düşünüyorlar. Hizmet etmek zorlarına gidiyor. Yaşlıların saygıya, sevgiye, ilgiye, konuşmaya, konuşulmaya çok ihtiyacı oluyor. Ben 11 yaşımdan beri yaşlılarla iç içeyim, dedelerim, ninelerim, anneler, kaynanam, kayınbabam. Bir de bunlar hasta veya ağır yatalak yaşlılardı. Çocuk gibidirler, ilgilenmediğin zaman hemen küserler. İçe kapanırlar, kendi dünyalarına dalarlar, konuşmazlar. Sonra da insanlar çok suratsız

olduklarını düşünüyor, hâlbuki onları biz ilgisiz bırakarak suratsız ettik. Ay gerçekten bak ben de şimdi düşünmeye başladım ben hep iyi olurum, akıl hocası olurum diyorum ama kızım, gelinim benimle ilgilenir mi, konuşur mu ki acaba? Ama ne ekersen onu biçersin. Ben yaşlılarla iyi geçindim hep. Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı-çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

Toplumsal değişimlerin, yoğun ve stresli yaşam biçimlerinin insanların tahammüllerini azalttığını, özelde yaşlılara değil kimsenin kimseye çok da saygılı davranmadığını ve bu durumun da özellikle büyükşehirlerde daha görünür olduğunu ifade eden katılımcılar da vardır. Onlar yaşlıların maruz kaldıkları saygısızlıkları veya yeterli saygı görmemelerini ayrımcılığa değil zamanın değişmesine bağlamışlardır. Bu konuda değerlendirme yapanların hepsinin yüksek eğitilmiş olmaları dikkat çekicidir:

Tabi farklı davranılıyor canım, olmaz olur mu, belediye 65 yaşın üzerini ücretsiz taşıyor. O saygı toplumun doğasında var ama bizim çocukluğumuzda daha çoktu. Biz büyüklerimizin yanında çok daha saygılıydık. Şimdiki öyle değil ama... Bir kuşak çatışması her devirde var. Mesela Aristo 2000-2500 sene önce bu gençlikten hiçbir şey olmaz demiş. İşte onlar bize diyordu. Biz bizden sonrakilere diyoruz. Böyle bir kısır döngü devam ediyor yani. Hiç kimse kendinden sonraki jenerasyonu beğenmiyor. Yapacak bir şey yok. Bu da hayatın bir gerçeği demek ki. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Evet, maalesef. İnsanlar artık işten dolayı çok yorgunlar. Ekonomidir, alım-satımdır, yol, trafik, her şey insanları yoruyor. Başka insanlara tahammülleri kalmıyor. Yani yaşlı insana değil sadece, insanın insana tahammülü yok. Metroya bindiğimde falan yaşlı insan gördüğümde gençlere fırsat vermeden ben hemen kalkıyorum. Çünkü öyle gördük, öyle terbiye aldık. Sonra diyorum gençler de yorgun. Sabahın köründe kalkıp okula gidiyorlar, gece yarısına kadar kursları var. İlla yaşlılar diye çok farklı davranmak gerekmiyor ama yapılmalı tabi. İnsanlar yorgun olmasa yaşlılara yardım etmek ister ama insani duygularımızın da azaldığını düşünüyorum. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Büyük fotoğrafta saygı var, toplum deyince ülkemizi anlıyorsak Ardahan da, Yozgat da, Tekirdağ da, Ankara da bu toplumun içinde. Bu toplumun çeşitli kesimlerinde hâlâ 30 yıl öncesini yaşıyoruz, örneğin birkaç gün önce Bilecik'teydim, orada hâlâ çok daha saygılı olunduğunu gördüm, gözlemledim. Ama örneğin Ankara'ya dönüyorum gençlerin pek de saygılı olmadıklarını görüyorum. Büyükşehirlerdeki günümüz toplumunun yaşlıya daha az hürmetinin olduğu bir dönemdeyiz diye düşünüyorum. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Eskiye göre gençler biraz daha duyarsız yaşlılara karşı. Biz gençlik zamanımızda yaşlılara karşı çok daha fazla ilgili ve alakalıydık. Onlar konuşurken biz konuşamazdık. Kesinlikle sigara içme şansımız yoktu. Herhangi bir yere bir ihtiyar geldiği zaman hepimiz ayağa kalkardık. Otobüste olsun. Komşulukta olsun. Ama şimdiki gençlik daha rahat davranıyor. Adnan, 46, MA, Üniversite-terk, İşçi-aktif çalışan, Bekar, Orta-alt, BV

Sosyal devlet açısından değerlendirsem eskiden yaşlıların evde bakımı, evlerinin temizlenmesi gibi olaylar yoktu. Şimdi belediyelerin bu anlamda katkıları var. Her türlü

yardımı yapıyorlar. Sınırlı da olsa, az da olsa eve gelip sağlık, temizlik ihtiyaçlarıyla ilgilenabiliyorlar, bunlar güzel gelişmeler. Fakat gençlerin yaşlılara bakışının saygısızca olduğunu düşünüyorum. Eskiden küçükleri sevmek, büyükleri saymak öğretisi önemliydi, şimdi o değerlerin kaybolduğunu düşünüyorum. Sadece bu değil birçok değerimiz de kayboldu zaten. Belki bir özentî gençliği var, geleneksel değerlerimiz dejenere oluyor. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Gençler dede diye hitap ediyorlar, dede nasılsın diyen olursa hoşuma gidiyor, iyiyim dedesinin tosbağası diyorum ben de. Saygılı olan da var, olmayan da var, herkes aynı kefeye konmaz. Orta yaşlılar biraz daha hürmetkâr, daha gençler biraz daha saygısızlar. Kullandığım hizmetlerde bir ayrımcılıkla karşılaşmadım. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

Bazı katılımcılar ise toplumsal değişimlerin geldiği noktayı çok daha olumsuz ifadelerle dile getirmişlerdir. Bu katılımcılardan toplum ne kadar saygı gösterirse göstereceği huzurevlerinin ve huzurevlerinde kalanların sayısının artmasının bile toplum nazarında yaşlının yerinin, yaşadıkları ayrımcılık ve izolasyonun göstergesi olduğunu ifade edenler vardır:

İnsanlar yaşlılara sağır, kör, aptal gibi davranıyorlar. Yaşlılar hak ettiği saygıyı görmüyor, çok yakın çevremden bahsetmiyorum, genel olarak toplumda. İş bitmiş muamelesi görüyorlar. Bizim toplumumuzda maalesef son dönemlerde gözlemlediğim şey paran varsa insansın. Yoksa değilsin. Yaşlısı veya genci aynı. Paran varsa sen adamsın yaşlıda da gençte de görüş aynı. Yani eskiden bir odaya girdiğinde yaşlı, ben aslen Abaza'yım, Çerkez'im, bütün oda bir ayaklanırdı. O yüzden yaşlılar da az girip çıkmaya çalışırlardı. Gençleri rahatsız etmeyim falan diye. Şimdi bu değişti. Yaşlı başa bela gibi gözüküyor. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Hangi birini sayayım. Şu an gidin bir yaşlılar yurduna orada bir sürü insan var. Gözlerim doluyor benim. Nasıl yani insanın vicdanı nasıl kabul ediyor böyle bir şeyi? Nasıl bırakıp gidiyorlar oralara, yaşlı olsun, çocuklaşmış olsun? Ki annemin bir senesi çocuk gibi geçti ama ne olacak ki yani o senin atan. Zorluklardan dolayı pat diye vazgeçmek veya yük oluyor diye vazgeçmek, yaşlılar yurduna bırakmak bana çok uzak bir düşünce. Bu tür şeylerin artması yaşlılara bakış açısını gösteriyor zaten. İsteddiği kadar üniversite mezunu olsun. Bu adam annesini veya atasını belki kaba bir örnek olacak ama sanki hayvan barınağına bırakıyormuş gibi bırakıp işine gücüne devam etmesi her şeyi özetliyor. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Önceden bu kadar değildi. Otobüste, yaşlı gördüğü zaman yer verme konusunda, sıra beklerken sırasını verme konusunda titiz davranıyorlar. Mesela yaşlı birisi taşıyamayacağı bir şey taşıırken görürse gidip ona yardım ediyor. Bunu gözlemliyorum yeni nesilde bu var ya da benim çevremde gördüklerim böyle. Ama bir de, biz Ankara, Çamlıdereyiz, bizde yakın zamana kadar huzurevinde kalan kimse yoktu. Son 4-5 senedir bizim çevre köylerden de huzurevinde kalan yaşlılarımız olmaya başladı; yani demek ki dünyadaki kültür, bizim kültürümüze, Ankaralı kültürümüze de yerleşmeye başlamış. Bunlar ister istemez düşündürüyor. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Yaşlılara karşı tavrın bu kadar da olumsuz olmadığını savunan, toplumun yaşlılar konusunda hâlâ hassas davrandığını düşünen, ücretsiz şehir içi ulaşım

hakkını önemli ve güzel bir gelişme olarak değerlendiren, yaşlıların sosyal ortamlara daha çok dâhil olmaları için önerilerde bulunan katılımcılar da vardır. Ancak bu katılımcılar yaşlıların dar çevrede ve ailedeki konumuna değinmemişlerdir:

Bizim toplumumuzda yaşlılara sahip çıkılıyor, saygı duyuluyor. Onlara daha çok yardım eli uzatılıyor. Biz elimizden geldiğince öyle yapıyoruz, herhalde bize de öyle yapılır diye düşünüyorum. Bizim kültürümüzün vazgeçilmez unsurlarından biri de bu yani. Bizim yakın çevremizde, akraba çevremizde, köyde yaşlıların dışlanması çok zor. Belki çok nadir örnekler çıkabilir ama genelde sahiplenilir yaşlılar. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Yaşlı insanları anlamayanlara rastlıyorum. Kendi ailemden de biliyorum anlamayanlar var. Yaşlının konumuna da bağlı bence, belki agresif bir yaşlı gençler tarafından anlaşılamayabilir tabi ki ama çok çok büyük olumsuzluklar gördüğümü söylersem yanlış olur. Kesinlikle bazı konularda hâlâ duyarlılar. Bana yer veriyorlar gençler hâlâ. Çok büyük olumsuzluklar yaşamadım. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Yaşlılara daha ilgi gösteriliyor. Onlara yardımcı olmaya çalışıyorlar. Kendi çevremde en azından böyle. Hele bu çevre daha merhametli. Saygı gösteriyorlar, yapamadığında yardımcı oluyorlar. Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

65 çok da ileri bir yaş değil, normal bir yaş hem de. Ulaşımında çok avantajları var, bedava olduğu için otobüse binip dolaşp bir hava alıp geliyor. Bu güzel bir şey. Bu haklar organizasyonlar şeklinde artırılabilir, herhangi bir kurumdan yardım istemekten utanan, çekinen yaşlılar var, muhtarlarla, aile hekimleriyle iletişim halinde festivaller düzenlenmeli, kendi gibi insanlarla buluşturup moral bulmaları sağlanabilir. Üniversite öğrencileri de bu organizasyonlarda yer alıp toplumsal sorumluluk alabilirler. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Son olarak yaşlılara pozitif bir ayrımcılık yapılmasının gerekli olmadığını, böyle yapıldığında yaşlı oldukları hissettirileceğinden olumsuz algılanabileceğini düşünen, yaşlıların da diğer bireylerle eşit koşullarda hizmet almalarının daha uygun olduğunu savunan iki katılımcı olmuştur. Bunlardan ilki Avrupa ile Türkiye'yi kıyaslayan Işıl, diğeri Muzaffer'dir:

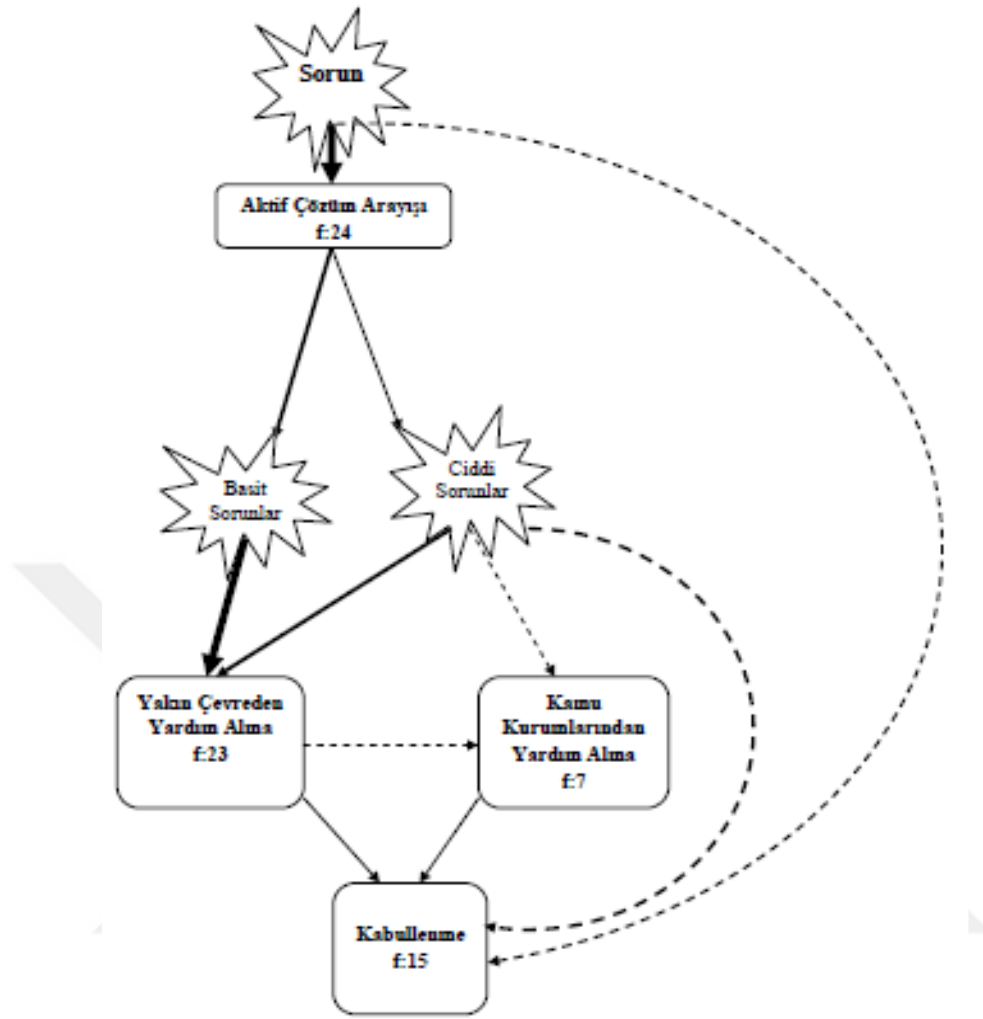
Yaşlılar çokbilmişlik yapıyor, gençler de bize de bilme, öğrenme fırsatı verin diye yaşlılara değişik davranıyor... Türkiye'nin kültüründen gelen bir anlayış var, Avrupa'da biz yaşlı olmuşuz, olmamışız önemli görülmez. Avrupa'da ben mesela bir yaşlıya yer vermek zorunda değilim. Yaşlı normal bir genç gibi hayatını sürdürebilir. Sosyal faaliyetlerini yapabilir. Hiçbir zaman yaşlı gözüyle bakmayız. 80 yaşındaki bir bayan bisikletine biner, eşarbını bağlar saçları bozulmasın diye. Bisikletiyle her yere gidip gelebilir. Türkiye'de kültürel bir gelenek olduğu için arabada yer verme, toplumsal şeylerde daha öncelik tanıma, yani yaşlı olduğunu hafifçe belirten şeyler var. Bu pozitif değil. Ben istemem mesela bir gencin bana yer vermesini veya bir sırada bana öncelik vermesinler. Eğer çok zor durumdaysam, o sıraya girip bekleyemiyorsam öyle versinler. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV
Toplu taşıma araçlarında yer veriyorlar. Fatura kuryuğunda öne alıyorlar. O kadar. Yapılması için de bir sebep yok bence. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Bütün bu ifadeler değerlendirildiğinde yaşlılara açıktan olmasa da dolaylı yollarla ayrımcılık yapıldığı, özellikle aile içinde psikolojik veya fiziksel istismarlara maruz kalabildikleri sonucu çıkmaktadır. Yaşlanma sürecinde yaşlıların haklarını bilmeleri, gençlerin de yaşlılık hakkında bilgilendirilmeleri ayrımcılığa karşı bir tedbir olabilir. Aksi takdirde yaşlıların aktif yaşamaları ve sosyal hayattaki görünürlüklerini arttırma amacıyla yapılan bütün çalışmalar boşa gidecek; ihmal, istismar ve ayrımcılığa maruz kalan yaşlıların evlerine hapsolmalarına neden olacaktır.

4.6. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Sorunlarla Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Bulgular

Yaşlılık dönemindeki bireylerin karşılaştıkları sorunları nasıl çözdükleri araştırıldığında iki tutum ortaya çıkmıştır. Bu tutumlardan ilki aktif çözüm arayışı (f:24) diğeri ise kabullenmedir (f:15). Şekil 7’de Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Sorunlarla Başa Çıkma Stratejilerine ilişkin şema yer almaktadır.

Bireylerin sorun çözmeye yönelik cevapları değerlendirildiğinde dar çevrelerinde, çabuk sürede çözülebilecek sorunlarını genellikle eşleri, çocukları veya arkadaşlarıyla paylaştıkları; sorunların çözümünde çoğunlukla onlardan, nadiren de kamu kurumlarından yardım aldıkları anlaşılmaktadır. Bazı katılımcılar sorunlarının üstüne gitmek yerine doğrudan kabullenip görmezden gelme, içine atma davranışı sergilerken bazıları da kendilerini aştığını veya sahip oldukları imkânlarla, yakın eş dost yardımıyla çözemeyeceklerini düşündükleri ciddi problemlerini çözmeye uğraşmadıklarını ve kabullendiklerini söylemişlerdir. Bu anlamda bireylerin sorun çözme konusunda süreklilik kuramının öne sürdüğü şekilde davrandıkları söylenebilir. Orta yaş dönemlerinde açık ve net biçimde sorunlarla yüzleşen bireylerin yaşlılıklarında da sorunlarıyla yüzleştikleri; orta yaş dönemlerinde içe kapanık ve iletişime kapalı bir tarzda susarak, evi terk ederek ya da sorunların üstünü kapatarak sorunlarını görmezden gelenlerin bu özelliklerini yaşlılıklarında da sürdürdükleri anlaşılmaktadır.

Şekil 7. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Sorunlarla Başa Çıkma Stratejileri

4.6.2. Aktif Çözüm Arayışı

Çok ciddi sorunlarla genelde karşılaşmadıklarını, karşılaştıkları sorunları da aktif bir rol alarak çözüme kavuşturmak istediklerini söyleyen katılımcıların (f:24) ifadeleri kategorilendirildiğinde iki başlık ortaya çıkmıştır. Bu başlıklar ‘yakın çevreden yardım alma’ ve ‘kamu kurumlarından yardım alma’dır.

4.6.2.1. Yakın Çevreden Yardım Alma

Sorunlarını aktif olarak çözmeye çalıştığını söyleyen katılımcıların neredeyse tamamı (23) sorunlarını öncelikle eşleri, çocukları ve arkadaşlarıyla paylaştıklarını ve çözüm için onlardan destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgu alanyazında

yakın çevreden alınan yardımın ve hissedilen desteğin yaşlılar için mutluluk kaynağı olduğunu tespit eden çalışmaların sonuçlarıyla da örtüşmektedir (İçli, 2010; Özmete, 2008).

Konuşarak hallederiz sorunlarımızı. Sorun üzerinde bir dostumla ya da aile üyeleriyle konuşmaya çalışırım. Hanım konuşmaz pek. O konuşmayınca da ben küserim. Bazen de konuştuğça olaylar büyür. Aladdin, 65, MA, Lise, Esnaf-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt, BV

Sorunlarımı konuşarak halletmeye çalışırım, içime atıp da büyütmem. Ben dünyayı da bilsem bir bilene danışmadan bir iş yapmam, yapmaya karar verince de yaparım... Oğlan anlatır ne zaman kaç ilaç içeceğimi, okuma yazma olmayınca kendim bilemem; gelinime, oğluma ya da bir başkasına bağımlıyım mecbur. Ayşe, 72, YK, Okumazyazmaz, İşçi-emekli, Dul, Orta-alt

Sorunlarımızı konuşarak hallediyoruz. 48 senedir evliyim aynı kadınla, alıştık artık birbirimizin huyuna suyuna. Görmüş geçirmiş insanlarız, çocuklardan da yardım alırız. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Okumuşluğum yok ama kafam çalışır, komşuya sorarım, çocukları ararım. Beceremediğim işlerde yardım ararım. Gelinlerin yanına gidip onların emrine gireceğime yalnız yaşamak isterim. Yüzlerini asarlar dayanamam... Apartmanda bir Elif Hanım var. Çok iyi bir insan, bir iş yapacak olsam hemen gelir yardım eder. Hamide, 68, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Artık daha olgun olduk, samimi, paylaşımcı, hoşgörülü olduk. Eskisi kadar çabuk kızmıyorum her şeye. Bir sorunum olduğunda kızlarımdan, akrabalarından, yeğenlerden falan yardım alabilirim herhalde, olmadı ücret karşılığı. Çevremiz geniş, doktor tanıdıklar çok var. Mutlaka konuşur danışırım ben her konuyu. Haydar, 75, Ç, Yüksek lisans, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Kızım çok yoğun çalışıyor, çocukları yetişti, işi bir taraftan evi bir taraftan derken Ankara'da olmasına rağmen senede 3-4 kez yüz yüze görüşürüz, genelde telefonla görüşürüz. Darda kaldık mı da gelirler tabii, benim olmadı ama annesinin birkaç kez hastanelik durumu oldu, uçup geldiler... Oğlum daha sık gelir, daha 2 yıl oldu evleneli, gelinimle birlikte her hafta gelip ziyaret ederler. Yakında olmaları çok iyi... Eşimin ameliyatları oldu, gittik hallettik, refakatçi de kaldım. Diğer sorunlar için de çocuklarla, eşimle konuşup çözüm bulmaya çalışırız. Mustafa, 74, Ç, İlkokul, Kaportacı-emekli, Evli, Orta-alt

Evvela nedenini bulmaya çalışırım. Benden kaynaklanan bir sorunsu telafi etmeye çalışırım. Karşı taraftan kaynaklanıyorsa aydınlatmaya çalışırım. Uzun süre çözilemiyorsa ilişkiyi kesmek daha mantıklı gelir, bana yük olmasına müsaade etmem. Yetişemediğim yerde yakınlarım yardımcı olurlar. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Konuşarak hallederiz sorunlarımızı, eğitilmiş, anlayışlı insanlarız hallolmayacak ne olabilir? Kızlarım, komşularım, arkadaşlarımdan yardım alırım. Mantık çerçevesinde halletmeye çalışırım. Düşünür, taşınır, danışırım. Kendi kararlarımı kendim alırım, eşimle konuşur tartışırız ama sonuçta benim dediğim olur (kahkahalar) Nilgün, 72, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Üst

Sayar severiz birbirimizi, 45 yıllık evliyiz, ha bazen problemimiz de olur, bağırsız birbirimize ama sevgimiz ön plana çıkar hemen hallederiz sorunumuzu... Eşim biraz mesleğinden dolayı, polis memuruydu, sinirlidir, hâlâ da öyledir. O bağırsır, çağırır sonra özür diler, iyilikle konuşuruz, şöyle olmasaydı böyle yapmasaydın der barışırsız. Uzatmayız... Her türlü sorunumuzu kızlarımızla da paylaşırsız. Yaşımın ilerlemesi tabii ki bana bir olgunluk verdi. Gençliğimde her şeyi olumlu düşünemeyebiliyordum, şimdi tecrübelerime dayanarak daha olumlu düşünebiliyorum, telaş yapmıyorum, daha çok alttan alıyorum, çevreyi daha hoş görüyorum. Hoşgörülü olunca da sorunlar halloluyor kendiliğinden. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Bireylerin, sorunlarının çözümünde eşlerinden, çocuklarından ve diğer yakınlarından yardım almakla beraber geçmiş yaşantı deneyimlerinden ve yaşlarının getirdiği olgunluktan da yararlandıkları görülmektedir. Bu ifadeler gençlik yıllarında karşılaşılan sorunları çözme tecrübelerinin yaşlılık yıllarında karşılaşılan sorunların çözümünde yol gösterici olacağını öne süren Süreklilik Kuramını destekler niteliktedir.

4.6.2.2. Kamu Kurumlarından Yardım Alma

Çok az sayıda katılımcı (f:7) sorunlarının çözümü için kamu kurumlarından yardım aldığını veya alabileceğini ifade etmiştir. Bu bireyler için de öncelik, sorunların çözümünde aile bireyleri ve arkadaş çevresinden yardım almaktır. Ancak, yakın çevrelerindeki kişilerden bekledikleri desteği görememe ihtimali katılımcıları istemeye istemeye de olsa kamu kurumlarına başvurma seçeneğine yönlendirmiştir. Yaşlılara yönelik kamu hizmetlerinin geçmiş yıllara oranla giderek artmasına rağmen katılımcıların kamu kurumlarından yardım alma seçeneğini en son ve oldukça az oranda dile getirmelerinin önceki yıllarda günümüze göre daha yetersiz olan kamu hizmetleri nedeniyle sosyal devlet algısının zihinlerinde yeterince yer etmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Sorunların çözümünde kamu kurumlarından yardım alabileceğini söyleyen katılımcıların ifadeleri şöyledir:

Sorum olunca kimseyle konuşmam, ne konuşacağım, çözülürse çözülür. Kızımı çağırırım, o da gönlü olursa gelir. Gelmezse kalırım öyle, gönlünün olmasını beklerim... Belediyeden temizliğe gelirler, başvurduk, onlar olmasa kalırım ben. 2 ayda bir gelirler, eksikimize gediğimize bakarlar, erzak yardımı da verirler. Nejla, 71, YK, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Devlet, Allah razı olsun, düşkün durumda olanlara yardım ediyor, hemşire bile gönderiyor yatalak hastalara, yiyecekler falan dağıtılır. Bizden düşkün durumda olanları görüyoruz, yardım alıyorlar. Bizim de ihtiyacımız olursa, çoluğumuz çocuğumuz bakmazsa bize de bakılır herhalde. Gülseren, 61, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Sorunlarımı kendim hallediyorum uygun çözüm yöntemleriyle. Mesela büyük temizlik yaparken gündelikçi çağırıyorum. Ben yetemezsem, yani uygun bir çözüm bulamazsam konuyu çocuklara açıyorum yardım istiyorum. Çocuğu olmayanlar ne yapsın, arabası olmayanlar ne yapsın? İşte o zaman da hem belediyenin yani yetkililerin hem de insanların çabaları, gayretleri gerek. Ben de yalnız kalırsam kamu kuruluşlarından yardım isteyebilirim. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

4.6.3. Kabullenme

Katılımcıların karşılaştıkları sorunlara ilişkin dile getirdikleri diğer bir yöntem ise kabullenmedir (f:15). Bu yöntem genellikle eğitim ve gelir seviyesi düşük katılımcılarca, çözemeyeceklerini veya kendilerini çok aşacağını düşündükleri sorunlarla karşılaştıklarında tercih edilmekle beraber bazı katılımcılar da kişilik özellikleri, geçmiş yaşantıları ve benlik algılarının etkisiyle sorunlarını kabullenme eğilimindedirler. Erkek katılımcıların daha çok görmezden gelme ve sorundan uzaklaşma; kadınların içine atma, mucize bekleme eğilimi içinde oldukları görülmüştür. Özellikle kişilik özellikleri bakımından içine kapanık veya yakın çevresi ile mesafeli olanların basit sorunları çözmeye çalıştıkları; ancak ciddi sorunlarının üstüne gitmektense kabullenmeyi tercih ettikleri ortaya çıkmıştır.

Kafana takmayınca hayat çok kolay. Çok zorlandığım işlere kafayı takmıyorum, olursa olur olmazsa olmasın. Allah'a güveniyorum, yaşamaya devam ediyorum. Evde bir sorun çıkınca burada (dükkânda) oturarak hallediyorum, çözemiyoruz. Ben alıp başımı buraya (dükkâna) geliyorum. Onlar da evde kızla oturup duruyor. Davut, 74, YK, Lise, Polis-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst

Ağır bir durumsa görmezden gelmeyi tercih ederim, canımı sıkmamaya çalışırım. Allah'a havale ederim. Halledilebilecek bir şeyse çözmek için elimden geleni yaparım. Okumuşluğumuz var, tecrübelerimiz var, bildiğimizi uyguluyoruz. Herkes kızgınken birinin alttan alması gerekiyor. Yangına benzinle gitmemek gerek. Büyüklerin de affedici olması gerekiyor. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

"Sen şahane bir adamsın, yaşamana bak" diyorum kendime. Başka türlü hayat geçmez, kendinden kötü olanları da göreceksin. Gerektiğinde sakın kafayla bir oturur düşünürüm. Sonra konuşarak çözebileceğim bir şeyse konuşurum yoksa çeker giderim, uzaklaşıyorum ortamdan. Kırıp dökmem ben kimseyi, öfkemi kontrol ederim. İrfan, 63, YK, Ortaokul, Esnaf-emekli, Evli, Üst

Eskiden her sorunumu hemen paramla çözmeye çalışırdım, şimdi daha çok kaygı çekiyorum, sağa sola koştururken bir kapı açılıyor, Allah bir kapı açıyor be. Halloluyor işler. Ama daha çok içime atarım. Başkasının dertlerine ortak olurum da kendi derdime ortak etmem kimseyi. Musa, 61, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, Evli, Üst

Konuşarak çözmeye çalışıyoruz ama konuşarak çözemediğimiz sorunlar da oluyor. Bunu zorlamanın da bir gereği yok, "anlaşmıyoruz n'apalım" deyip kesip atıyoruz. Çocuklarına bu konuda güvenemezsin, onların da kendine göre hayatları var, yardımcı

olamayabilirler. Onlara yük olmaya gerek yok. Yalnız başına zaman geçirip sorunu unutmaya çalışırım, çözülürse kendiliğinden çözülür, çözülmezse napalım dünyanın sonu değil ya... Kimseden ya da bir kurumdan yardım almadım. Kahraman, 61, YK, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Orta-üst Eskiden

Sorunlarımızı konuşarak çözmeye çalışırız. Çözülmeyenlerin üstüne de çok gitmeyiz, kalır öyle. Türker, 61, Ç, Lise, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Bir başıma her işi halletmeye çalışıyorum, çözemeyiz, kavga ederiz. Sonra kavga ede ede ortak bir şey bulunur. Hani dedim ya oğlumun düğünü oldu diye, işte mesela onda hep ben eşten dosttan borç aldım. Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

Annemi hiç bilmem ben, ölmüş, teyzem büyüttü beni, rahmetli. 7 yaşındaydım, babam evlendi, analık eline kaldık. Oradan buraya, buradan oraya sürüklendim durdum senelerce. Ana görmedim, baba görmedim. Bu zamana kadar hep kendi ayağımın üstünde durdum. Evlere temizliğe gittim, Allah razı olsun sonra bu yurtta bir iş verdiler, yıllardır da oranın temizliğini yaparım. Sorunum acil değilse ertelerim. İçinden çıkacağım işleri kendim hallederim, yolu varsa onu bulmaya çalışırım... Yurttaki kızlara danışırım, onlar okuyor, biliyor, cahil değiller... Maaşı çekerken de gide gele beni tanıyan bir görevli oğlan var o hemen yardım eder. Okuma yazma bir de sağlık sorunları dışında kendime yeterim, yardım alarak bir yolunu bulurum herhalde. Yoksa bir mucize olsa diye beklerim. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

Çözemiyorum ki, nesini çözeyim? İçime atıyorum, gece uykularım kaçıyor. Bir de uyanırsam bir daha uyuyamam. Öyle bırakıyorum, kendiliğinden çözülürse çözülür, bir mucize falan olursa.. Mücella, 72, YK, Lise, 10 yıl çalışıp bırakmış, Evli, Üst, BV

Bir sıkıntım olursa benim adamla konuşurum, hallolursa olur olmazsa yapacak bir şey yok... Eşim, çocuklarım olmazsa bir de yeğenlerim var onlardan yardım isterim. Bunlar olmazsa oturup kalırım, kimseye de bir şey diyemem. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

4.7. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşlandıklarında Karşılaşılabilecekleri Sorunlarla Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Görüşleri

Orta yaşlı katılımcılara görüşmelerde dile getirdikleri sorunlardan örnekler verilerek yaşlılıklarında karşılaşılabilecekleri sorunlarla nasıl başa çıkmayı düşündükleri sorulmuştur. Orta yaşlı bireylerde yaşlılardan oldukça farklı olarak kamudan yardım alma bilincinin oluştuğu görülmektedir. Orta yaşlı katılımcılar sorunlardan bahsederken yaşlı katılımcılar gibi basit veya ciddi sorunlar şeklinde bir ayırım yapmamışlardır. Her ne kadar birçok katılımcı için öncelik bireysel çözümler bulma ve aile ve arkadaş çevresinden yardım alma olsa da doğrudan veya gerek görülen ilk anda kamusal hak ve imkânlardan yararlanma düşüncesinin geliştiği görülmektedir. Sadece 6 katılımcı durumlarını kabullenerek sorunlarını görmezden geleceklerini söylemiş; ancak onlar da zor durumda kalırlarsa, başka çareleri

kalmazsa kamusal imkânlardan yardım alacaklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun son yıllarda hayata geçirilen kamusal düzenlemelerle hak ve imkânların geçmişe göre daha yaygın, bol ve elverişli olmasından; yoğun, stresli ve bireyselleşen hayat tarzı nedeniyle insanların en yakınlarına bile yük olmak istememesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca, orta yaşlı katılımcıların yaşlı katılımcılara göre eğitim, gelir ve refah düzeylerinin daha yüksek olması, aktif olarak bireysel, ailevi ve mesleki sorunları çözebilen bir yaşta ve dönemde olmaları daha özgüvenli cevaplar vermelerini sağlamıştır. Bu noktada katılımcıların, genellikle anne babalarının sorunlarını takip etme, çözme ve bakımlarıyla ilgili gelenekçi bir tutumları olduğu; anne babaları kendilerinden habersiz olarak bir kamu kurumundan yardım almak isterlerse buna tepki gösterecekleri, ancak kendileri bir sorunla karşılaştıklarında “çocukları da dâhil kimseye yük olmak istemediklerinden” kamu imkânlarından yararlanma düşüncesinde oldukları belirlenmiştir. Orta yaşlıların sorunlarla başa çıkma stratejilerine ilişkin bulgulara geçmeden önce bu ikilemi gözler önüne seren ifadelerle değinilecektir. Doğrudan bir soru olmamasına rağmen görüşmeler sırasında, anne babaları kendilerinden habersiz bir kamu kurumundan yardım alırsa tepki göstereceğini belirten katılımcı ifadeleri (f:13) şu şekildedir:

Benden habersiz başkasından yardım alsalar çıldırırım herhalde. Kabul etmem. Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı-çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

Benden yardım istemeden başka birine muhtaç olmaları, onlardan yardım istemeleri hoşuma gitmez. Önce bana sorarlar yani sormaları gerekir. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Annem babam mesela yardım alsalar üzülürdüm, çok duygusalım o konularda. Evlatlar varken başka yerden yardım almalarını kaldıramazdım, çok üzülürdüm. İyi ki öyle yerler var, onlar da büyük gereklilik ama kimsesizler için. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Çok üzülürdüm. Hem ben varken gerçekten muhtaç durumda olan insanların hakkına girmek istemem, çünkü benim ekonomik durumum onlara da yetecek durumda gerçi olmasa da fark etmezdi. Nitekim böyle bir şey oldu. Babam vefat edince annem çocuklarından biriyle oturmak istemediği için aynı apartmanda bir daire kiraladık. Orada otururken komşular demişler ki “Eşin yok, devlet kömür veriyor, sen de al”. Bunu bana söylediğinde çok üzülürdüm, “2 oğlun 4 kızın varken böyle bir şey söz konusu olamaz, hem kul hakkına girer hem de ben bu utancı taşıyamam” dedim. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Ben dururken benden istemeyip de başkasından yardım isterlerse demek ki gerçekten kişiliksiz, karactersiz bir insanım diye düşünürüm. Bende bir sorun var diye düşünürüm. Ha şunu yaptılar, aksi ve inat oldukları için çantayı alıp tatile gider gibi hastaneye gittiler bizden habersiz, doktor aradı “Ameliyata girebilmeleri için imza atmanız gerek” diye. Bunu 3-4 sefer yaşadık. İnatçı, “Size minnetim yok” diyerek

kendini savunur. Ben de ondan bir şey istemem, çok borcum var, onda para olduğunu bildiğim halde istemiyorum. Ben de inatçıyım. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

Az sayıda da olsa (f:4) yardım konusunu temel, sosyal bir hak ve bireyin kendi başının çaresine bakabilmesinin bir göstergesi olarak gören; ancak yine de alınmak istenen yardım hakkında malumat sahibi olması gerektiğini düşünen katılımcılar da vardır. Bu katılımcıların hepsinin de yüksek eğitim grubundan olması kamusal hizmetlerin bir hak olarak görülmesinde eğitim seviyesinin önemini ortaya koymaktadır:

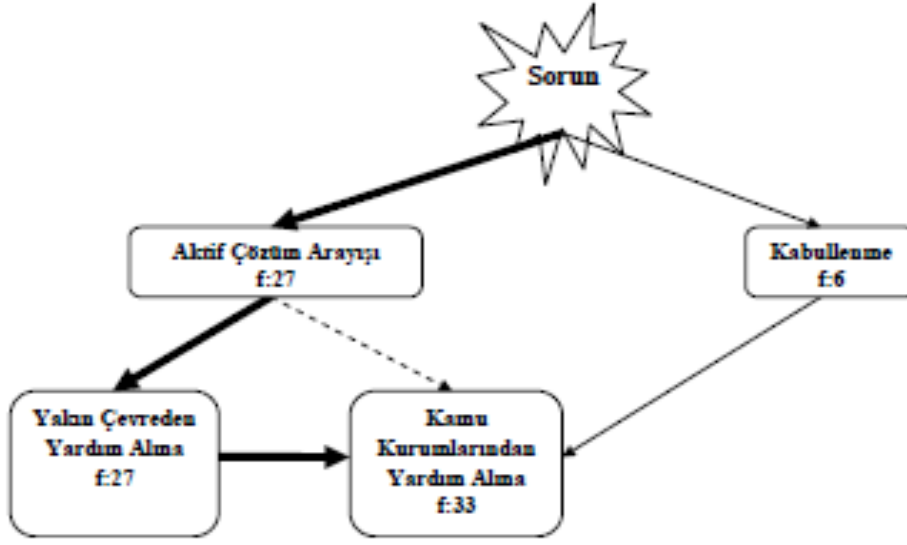
Belediyeden, kaymakamlıklardan destek alabilselerdi gayet olumlu karşılardım çünkü bu kendi kendilerine yetebildiklerini gösterir, sevinirdim, keşke yapsalardı. Sadece aldıkları desteğin ne olduğunu benimle paylaşmalarını isterdim ki bir müdahale ihtiyacı duyarlarsa ben de devreye girebileyim diye. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Çankaya Belediyesi'nin Ayrancı'da ikinci bahar evi var. Yaşlıların gidip zaman geçirdiği. Belki gidecek orada kendi yaşındaki insanlarla dertleşecek, konuşacak, bir şey paylaşacak. Mesela öyle bir şeyden faydalanmasını isterim. Ama orada şeyi düşünürüm, gerçekten ihtiyacı olan bir şeye mi talip yoksa bizim eksikliğini bıraktığımız bir şey mi var. Yani hani bizim bir eksikimiz, atladığımız bir şey mi var. Biz çok kardeşiz ve herkes bir şekilde annemin o konforunu sağlıyor. Acaba atladığımız bir şey mi var diye düşünürüm. Ama oradan özellikle bir şeyden faydalanmak istiyorsa faydalanabilir. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Benim annem hiçbir yere başvuramaz. Çünkü okuma yazması yok. Mümkün değil yani. Ama mümkün olsa bence alabilir, benim için bir sıkıntı yok. Olumlu karşılarım, olgunlukla karşılarım. Devlet niye yapmış bunları? İnsanlar faydalansın diye. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Devlet eğer bir hak tanıdıysa, yasalsa, olabilir, yoksa biz elimizden geleni yapabildiğimiz kadarıyla yapmaya çalışırız ama her zaman eliniz ermiyor, gözünüz görmüyor. Bir de şöyle bir sosyal güvence, bir yaşlı maaşı falan onların hoşuna gidiyor. Benim de bir gelirim var diye düşünüyorlar sanki. Öyle hoşlarına gidiyor. Ama insana da şey geliyor yani biz evlatlarıyız niye olsun diye de düşünüyorsun. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Orta yaşlı katılımcıların yaşlılıklarında karşılaşılabilecekleri sorunlarla nasıl başa çıkmayı düşündükleri sorulduğunda yaşlı gruptaki gibi iki tutum ortaya çıkmıştır. Ancak, bu temaları oluşturan kodlar yaşlıların kullandıkları kodlardan oldukça farklıdır ve çoğunlukla çözüm odaklıdır. Şekil 8'de Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Sorunlarla Başa Çıkma Stratejilerine ilişkin şema yer almaktadır.

Şekil 8. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Sorunlarla Başa Çıkma Stratejileri

Katılımcıların ifadelerine göre 27 katılımcının sorunlarını aktif çözüm arayışlarıyla çözmek istediği; 6 katılımcının da kabullenme eğiliminde olduğu ortaya çıkmıştır. Sorunlarını kabulleneceğini ifade eden katılımcıların da son çare olarak kamu imkânlarından yararlanacakları, bu bilince sahip oldukları anlaşılmıştır.

4.7.2. Aktif Çözüm Arayışı

Karşılaşacakları sorunları aktif bir rol alarak çözüme kavuşturmak istediklerini söyleyen katılımcıların ifadeleri kategorilendirildiğinde iki başlık ortaya çıkmıştır. Bu başlıklar ‘yakın çevreden yardım alma’ ve ‘kamu kurumlarından yardım alma’dır.

4.7.2.1. Yakın Çevreden Yardım Alma

Orta yaşlı katılımcıların sorunlarını çözme konusunda yaşlılara göre daha özgüvenli oldukları; bunun da eğitim, gelir ve refah düzeylerinin daha yüksek olmasından, aktif olarak bireysel, ailevi ve mesleki sorunları çözebilen bir yaşta ve dönemde olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca, boşanmış veya eşi ölmüş kadınların tek ebeveyn olarak çocuklarının sorumluluğunu da üstlenmiş olmaları sorunlarının üstüne daha kararlı gitmeye alışmalarını sağlamıştır. Bireyler bir sorunla karşılaştıklarında öncelikli olarak bireysel imkân ve tecrübelerini kullanacaklarını, çözüme ulaşamazlarsa çocukları, arkadaşları ve diğer yakınlarından

yardım alacaklarını ifade etmişlerdir (f:27). Bu kişilerden, kendileri yaşlı yakınlarına yardımcı oldukları için kendi çocuklarından da yardım göreceğine yani “ektiğini biçeceğine” inananlar çoğunluktadır:

Şimdi şöyle söyleyim mutlaka sorunlarla karşılaşacağız. Eğer eşimle ben, iki üniversite mezunu, büyükşehirlerde yaşamış, kent kültürünü bilmiş karı koca olarak bu sorunlarla baş edemezsek vay memleketin haline. Dolayısıyla o konuda kendimi şanslı hissediyorum; yani ne sorun çıkarsa çıksın halledebilecek gücü kendimde görüyorum. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Bizler sosyal insanlarız, gerekli yardımı alabileceğim, nazımın geçebileceği kişileri bulmaya, sorunu çözmeye çalışırım. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Ararım, sorarım, çözüm üretirim. Karşıdan beklemem, ilk adımı atarım. Habersiz kalamam. Sorunun kaynağını öğrenmeye çalışırım... Çocuklarımın da yardımcı olabileceğini düşünüyorum. Çünkü biz babaanneye bakarken onlara çok iyi örnek olduk, onlar da bana yardım eder diye düşünüyorum. İnşallah umut ediyorum... Eşimle oturup her şeyi konuşurduk, biriktirmezdik ve önümüzde dağlar oluşmazdı. Konuşmazsanız karşınızdakinin aklından bin bir türlü şeyler geçer. Ne oldu, niye böyle dedi, neden öyle davrandı diye kafasında kurar durur ama sığağı sığağına konuşarak bütün bunların önüne geçebilirsiniz. Herkesle de sorununuzu böyle çözebilirsiniz. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Evet, hayatımda çok olumsuzluklar oldu ama yine de mutluyum. Denis'i büyütürken Türkiye'de yabancı ve tek başına bir bayan olmanın çok zorluklarını yaşadım. Toplumdan bir ara kendimi soyutlamaya çalıştım. Ama toplumda yaşıyorsunuz ve soyutlanma imkânınız yok. Baş edebilmek için çok okumak zorunda kaldım. Sonra, babasız bir çocuk büyüttüğüm için ona hitap etmek, hayatına çeki düzen vermek için hem anne hem baba rolünü oynadım, tabi ki hayat bunları size hemen vermiyor. Okuyarak, kendinizi geliştirerek buluyorsunuz. Onun için çok okudum. Bir şeye karar verirken araştırma yapıyorum. Ani kararlar vermiyorum. Tecrübesi olan veya bakış açısı çok geniş olan bir arkadaşşıma soruyorum. İnsanın bağımlılığı sadece yaşlılıkta değil. Gençken de oluyor. Mesela eşinize bağılanıyorsunuz. Bir iş yaparken topu bazen ona atıyorsunuz. Benim o şansım olmadığı için, o rahatlığı yaşayamadığım için, hep kendim yapmaya alıştığım için yaşlılıkta da zorlanacağımı zannetmiyorum. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Evimin kendi işlerini; ufak tefek tamiri, boyası, badanası, musluk değişimi kendim yaparım... Biz elimizden geldiğince yaşlılara sahip çıkıyoruz, herhalde bize de öyle yapılır diye düşünüyorum. Bakıma ihtiyaç duyduğumda bunu eşimin yapmasını isterim. Benim ona, onun bana. Birinci etapta o. İkinci sırada kendi evlatlarımdan beklerim. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Acil bir şeyse pasif kalmam, harekete geçerim ama anında yapamayabiliyorum bazen. Yani bir alengirli bir durum varsa, karışık bir şey varsa, üzerine bir süre düşünüp hatta bir iki kişiye de danışıp öyle harekete geçebiliyorum. Ya da direk müdahale edilmesi gerekiyorsa karşımdaki kişiyle konuşarak çözüme yoluna da giderim ama öyle işte içime atayım, mucize bekleyeyim durumuna girmem. Soruna göre bir yardım alabileceksem yardım alırım. Mesela iki gündür yine park problemi yaşıyorum. Çevredeki insanlardan yardım aldım. Evin altındaki esnaftan, ondan bundan yardım aldım. Ama aldım. Daha zor durumlarda ailemden alabilirim, arkadaşlarımdan alabilirim. Ya da işte

gerekiyorsa bir uzmandan alabilirim. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Kesinlikle oturup beklemem, önce üstüne giderim. Kendi koşullarımda imkânlar varsa çözerim. Yok, kendim çözemeyeksem gerek bilgi eksikliğimden veya güç eksikliğimden kaynaklanan bir şeyse mutlaka yardım alır yine çözerim yani muktedirim.. Çıkacak sorunlardan en önemlisi sağlık olacaktır, işte zor olan o. Ufak tefek hastane, ameliyat gibi gidip gelebileceğimiz kısa dönemli sorun olduğu zaman çocuklarımdan yardım beklerim ama uzun dönemli sorunlarda düşünemiyorum onlardan bir şey bekleyeceğimi. O zaman kurumlardan bekleyeceğim. Kendi imkânlarımla yapabildiğim ölçüde yapacağım. Ondan sonra da kurumlardan bekleyeceğiz herhalde. Allah da düşürmesin. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Bilgi ile çözmeye çalışırım önce, kimseye muhtaç olmadan, araştırarak, kimler o konuyla ilgili neler yazmış, yapmış, uzmanlar ne yapmış, güvenilir internet sitelerinden, basılı kaynaklardan, bu sorunu deneyimlemiş kişilerden sorarım. Ciddi sorunlarda da devletten çok yakınlarımdan, çocuklarımdan, abimden, ablalarımın çocuklarından yardım almak isterim. Devletin bütün iyileştirmelere rağmen geçmişten beri süregelen sorunlar nedeniyle henüz sosyal devlet olma sürecini tamamlayamadığını düşündüğüm için. Şartlar çok ağır olur, belki çocuklarım yurtdışında yaşarlar, burada da bana bakacak kimse kalmaz o zaman devletin şefkatli kollarına gitmek isterim. Sokakta kalmaktan ya da öldükten 3 gün sonra bulunmaktan iyidir. Bunlar ekstrem şeyler ama normal şartlarda çocuklarımla, damatlarımla yanında yaşlanmak ve ölmek isterim. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Özellikle bakıma muhtaçlık durumunda huzurevi veya bakımevinde kalma fikrini içine sindiremeyip bir kamu kurumundan önce imkânı varsa bakıcı tutarak kendi evinde kalmaya devam etmek isteyen katılımcılar da vardır. Bu katılımcıların ‘hâlâ merhametli insanlar olduğu’, ‘insanlığın ölmediği’ gibi kodlar kullanmaları dikkat çekicidir:

Biz güzel bir aileyiz, yeğenlerim “Biz bakarız sana” diyorlar ama bunlar şu anki söylemler. Daha gerçekçi olarak baktığımız zaman ben yardım alırım. Yanıma bir yardımcı alırım, kimsesiz bir insan olmasını tercih ederim, onun da sığınacağı bir yer olur, dua edelim merhametli olsun. Bu olmaz, aile fertlerinden de bir yardım alamazsak gideceğimiz yerler huzurevleri. Benim gibi kimi kimsesi, eşi, çocuğu olmayan biri için en uygun yer huzurevi olur. Başka bir şey de düşünemiyorum, ne yapabilirim ki? Kimsesiz bir evlat edineceksiniz, onunla geçireceksiniz hayatınızı, ilerde de mal varlığınızı ona bırakacaksınız. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Çocuklar bakarlarsa bakarlar, bakmazlarsa da belediye bakar, elbet birisi bakar. Ya da bakıcı tutarım (gülüyor). İlla yalvarmam bana bakın diye. Bazen düşünürüm derim ki bir ihtiyaç sahibi olabilir. Onu evime alırım hem o yaşar hem ben yaşarım. Hem sen onlara destek olmuş olursun hem onlar sana destek olmuş olur diye düşünürüm. İnsanlık ölmez daha inşallah. Önce insanın çocuğu gelir. Daha sonra kardeşleri, akrabaları gelir. İmkânı olmazsa devlet gelir. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Şimdiye kadar nasıl başa çıktıysam... Bireysel yani. Sağlık için de mali gücüm olursa bir hemşire tutabilirim. Ya da fizyoterapist. Devlet kurumlarına güvenmiyorum işin doğrusu. Demin anlattığım kötü örnekler var ya işte kendi çocukları bakım işini şova

çeviriyor, zorla bakıyor, insan yakınına bile bunu yaparsa hiç tanımadığı insanlar her türlü şeyi yapar. Çok çok kötü durumda da birileri çaresine bakar herhalde, bir yere yataırlar. Biz Anadolu insanıyız. Sıcak insanlarız. Biz baktık birilerine, birileri de bize bakar diye düşünüyöruz. Belki de hayat öyle değil. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Kendi aklımın erdiği şeyde başkasına danışmaya gerek duymuyorum. Kendi kararımı kendim veriyorum. Ama öyle bir şey oluyor ki senin boyunu veya zekânı aşıyor. İster istemez danışıyorsun. Mutlaka bir insan dört dörtlük olamaz. Yaşlılıktaki sorunlar benim çözemeyeceğim bir şeyse çevremdeki gençlerden, yeğenlerimden veya çocuklarımdan yardım alırım diye düşünüyörum. Artık o zaman şartlar el vermeyeceğı için yaşlılıkta belki elimden gelmeyecek çözmek. Öyle şartlar oluyor ki yani annem için söylüyörum, doktora gidecek, tekerlekli sandalye ile götürüyörsün. Kimle çözeceksin bunu, torunla, çocukla, yeğenle çözersin. Valla en güzeli maddi durumu yerindeyse kendi evinde hasta bakıcı ile yaşamak. Bu da tabi maddiyatla alakalı. Maddiyat yoksa zaten neyle bulup baktıracak. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Aile içerisinde benim çözüm yolum; hanım ne derse her şeye “evet” diyeceksin ama kendi bildiğini yapacaksın (kahkahalar). Hanımlara yeter ki hayır deme. Ona “evet” de sen kendi bildiğini yap, o fazla sorun olmaz. Ama hayır dersen o zaman kıyamet kopar tamam mı? Bir kere erkek her zaman bir adım geriye atacak. İleriye adım atarsa attığını belli etmeyecek, anlatabildim mi? Yani başka çaresi yok bu işin. Ha ciddi konularda arkadaşlarından, sevdiklerinden, akrabandan, evlatlarından yardım beklersin yani yabancından yardım alacak halin yok. Esasında bu konuştuğumuz şeyler hep bizim ailede yaşanan şeyler olduğu için olayları biliyörum da çözüm yolu nedir onu bilmiyörum. Biz işte ancak bir Gürcü hizmetli tuttuk babama, 24 saat o var yanında, bacımla beraber bakıyörlar. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

4.7.2.2. Kamu Kurumlarından Yardım Alma

Katılımcılar karşılaşabilecekleri sorunları öncelikle yakın çevreleriyle çözmeye çalışacaklarını ama çözemedikleri sorunlar için kamu kurum ve kuruluşlarından yardım alacaklarını söylemişlerdir. Bu yardımın kapsamı çoğunlukla maddi yardım, sağlık, bakım ve temizlik hizmetleridir. Maddi durumu daha iyi olanların özel kurumlardan yardım alma alternatifleri de bu başlık altında değerlendirilmiştir. Katılımcılar devletin son yıllarda sosyal düzenlemelere önem verdiğini; ancak bunun yeterli olmadığını ifade ederek önümüzdeki yıllarda yapılabilecek düzenlemeler hakkında da önerilerde bulunmuşlardır. Sorunlarını kabulleneceğini ifade eden katılımcılar da çok çaresiz kaldıklarında kamu kurumlarından yardım alacaklarını belirttiklerinden bütün katılımcıların kamu kurumlarından yardım alma seçeneğini göz önünde bulundurdıkları belirlenmiştir (f:33). Yaşlı yakınına bakım vermiş olanlarla özellikle alt gelir grubundan katılımcıların belediyeler başta olmak üzere kamu kurumlarının sağladığı

yardımlardan ve kamusal düzenlemelerden haberdar oldukları; diğer katılımcıların ise içeriğini tam bilmemekle beraber medyadan takip ettikleri anlaşılmıştır:

Ya nasıl düşünüyorum biliyor musun? Son zamanlarda bu bakımevlerinin çok iyi yerler olduğunu düşünmeye başladım. Uygun bir zamanda da eşimle beraber Darüşşafaka'nın yerini ziyaret edeceğim, bakacağım. Sanki o dediğiniz yaşlılık sürecine yaklaştıkça oradan bir yer ayarlamak iyi olacak gibi. Darüşşafaka'yı bir belgeselde seyrettim, ortam çok hoşuma gitti. Gidip yakından bakacağım, hoşuma giderse orayla geleceğe ilişkin bir bağlantı kurmayı ciddi ciddi düşünüyorum. Yani kendimi ne çocuklarıma ne kimseye yük etmek istemiyorum. Bana da en mantıklı şu anda o geliyor. Gerekirse mülklerimden bir kısmını orayla irtibatlı hale getirerek, onlara hibe ederek orada kalabilmeyi düşünüyorum. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Başvurmam gereken kurumlara başvururum, sorar danışırım. Evde ailenin bakması denildiği zaman çok sıkıntı çıkıyor, karı koca işe gidiyor, yaşlı evde yalnız bırakılıyor, bakımları da yapılmıyor. Devlet yaşlı bakım merkezlerinin sayısını artırarak tüm hizmetleri sağlayabilir. Ben çocuklarımin yardımını, bakımını istemem. Çok zorda kalırsam bakımevi isterim. Herkes kendi geçimi derdinde bir de ben yük olmak istemem. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

Ben şahsım için şöyle söyleyim huzurevlerini falan ziyaret ediyorum, görüyorum, çocuklara vasiyetimi söylüyorum "Ben bakıma muhtaç hale düştüğüm zaman huzurevine gitmek isterim" diye. Ben çok fazla yaşlanmadan yani kendimi kötü hissetmeden adı huzurevi olabilir, başka bir şey olabilir, öyle bir yerde yaşamak isterim. Hatta ele avuca düşmeden önce gidip orada kendime bir ortam kurmalıyım. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Benim zaten başka birine muhtaç olma korkum çok yüksek olduğu için annemin söylediği gibi emekli maaşım olduğu sürece huzurevinde kalmak isterim. Kimsenin evinde kalmak istemem. Çünkü hani iki tane oğlum var, onların evinde kalmak demek aynı zamanda onların eşlerinin evinde kalmak demek olacak, aynı zamanda onlara yük olmak demek olacak birinin benim için of ettiğini duymak istemiyorum. Ayrıca, annem söyleyince korkunç geliyor bana ama en azından orada yaşıtın insanlar var, daha iyi olabilir sosyalleşmek falan açısından. Yalnız, evde tek başına, yaşıtın olmayan bir sürü insanın arasında olmaktansa yaşıtın olan insanların, senle aynı dertleri paylaşan insanların yanında olmak belki daha iyi olabilir. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Kamu kuruluşlarının, belediye, sosyal dernekler v.s. onların yapacakları işleri ülkemizin koşullarına uygun olarak yaptıklarını düşünüyorum. Şu anda yeterli değilse de ileride daha iyi olacağını düşünüyorum. Fakat devlete düşen ilk görev bu konuda çok çok hızlı ve çok çabuk sonuç getiren yatırımlara girmesi lazım. Yaşlıyı kendi başına kalmaktan kurtaracak yatırımların yapılması lazım, çok büyük olması lazım bu yatırımların. Bunu Avrupa'da gördüğümünden söylüyorum. Belli bir yaşantımız, ailemiz, çocuklarımız, geniş bir çevremiz olduğu halde bizler dahi düşünüyörüz bu kurumlarda kalmayı. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Biraz siyasi gibi algılanacak ama siyasi olarak cevap vermiyorum. Son zamanlara kadar bu konular çok zayıftı. Şimdi devlet hakikaten bu konuya güzel el attı. Görüyorum da; evde yatalak hastaya baktırayım, huzurevlerinin yükünü azaltayım, aile içerisindeki durumu da maddiyatla aşayım. Yani bakana da maaş bağlayayım, hiç olmazsa bakan insan da sıkıntı çekmesin öf demesin diye. O konuya eğildiği için şimdi biraz daha iyi diye düşünüyörüm. Yanlış hatırlamıyorsam yatana 750 TL, bakana da 750 TL artı

sigorta yapıldığını biliyorum. Böyle bir uygulama var. Belki bir kişi huzurevinde 5000 liraya mal oluyor ama kendi evinde 1500-1700 gibi baktırılabiliyor. Severek bakmıyorsa bile para için bakıyor. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Ben şahsım adıma hiç istemem, huzurevi demek dışlanmak demek. Yanımda hep biri olsa ben de onun yanında olsam. Çünkü biraz soğuk bana göre. Ama yemek yapamazsan, çay demleyemezsen, kimsen yoksa iyi bir imkân. Televizyonda seyrettim yakında, 85-90 yaşında, yalnız başına, arada bir çocukları, komşuları gelip yemek yapıyor, gelen olmazsa yemek de yok. Böyle rezil bir yaşantıdansa orada yediğin içtiğin belli. Belli aralarla banyo, tırnak bakımı falan yapılyordur. Bilmiyorum inşallah öyledir, o zaman evet kalınabilir. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Katılımcılardan gözlem yeteneği güçlü olanlar ve yaşlılarla birlikte vakit geçirenler devletin yaşlı ve yaşlanan nüfusa yönelik sunabileceği hizmetler ve geliştirebileceği politikalara ilişkin önerilerde de bulunmuşlardır. Bu öneriler yaşlıların köylerine dönüşünü özendirici politikalardan, halkın bilinçlendirilmesine, özel sektörün alternatif hizmetler için teşvik edilmesinden, yaşlılara hizmet verenlerin eğitilmesine kadar uzanmaktadır. Birbirini hiç tanımayan bu katılımcıların birbirlerini destekleyen önerilerde bulunmaları toplumdaki beklentileri gözler önüne sermektedir:

Yaşlanma devlet politikası haline gelmeli. Yaşlanmayı öğrenilebilir hale getirmek gerekir. Nasıl ki emekliliğe hazırlanmazsanız boşluğa düşersiniz, beslenme noktasında devlet nasıl ki şimdi obeziteyle, kanserle mücadele ediyor, belli programlar çerçevesinde insanları yaşlılığa da hazırlar. Hazırlarken de hem fiziksel hem ruhsal anlamda nasıl hazırlanması gerekiyorsa işte spor yapmak, kitap okumak, doğal beslenmek gibi pratiğe yönelik çalışmalar yapmalı. Şu anda devlet en ücra köylere bile spor imkânları götürüyor. Dolayısıyla insanlarda spor bilinci artmaya başlıyor. Çok yönlü, çarpan etkisi olan bir kazanım. Daha geç yaşlanıyorlar, sosyal etkinlik imkânı buluyorlar... Bakım verenlere, bugünlerde torununa bakan nineye bakım parası verme gibi bir düzenleme konuşuluyor, onun gibi, yaşlısına bakana da gelir düzeyine göre destekler verilebilir. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Ben biliyorum ki insanlar köyünde, kasabasında daha az hasta oluyor. Avrupa'nın bazı yerlerinde olduğu gibi çok katlı binalar yerine küçük kasabalarda, nüfusu az yerlerde yaşamayı teşvik ederek, bunu özendirici tedbirler alınırsa en azından yılın belli bir bölümünü orda geçirirler... Şimdi kaloriferli evde oturan insanı siz bir daha sobalı eve götüremezsiniz. Onun için en azından 6-7 ayını mevsimsel duruma göre, küçük, sakın, kendi yaşıtı insanlarla iletişim halinde geçirir. Çünkü şehirde sıkıntı var, mesela ben 24 daireli bir apartmanda oturuyorum ki bir yıl da yöneticilik yaptım, şu anda tanıdığım, benimle selamlaşan şahıs sayısı 7, çok kötü bir şey, yani hiç birbiriyle konuşmayan bir sürü insan var. Ama bu, kasabalarda böyle değil. Bir gün çıkmazsın dışarıya derler ki ya "Ahmet bey nerede?" veya "Ayşe ablaya n'olmuş?". Birisi gelir tıkladır. Bu da iletişimi kolaylaştırır ve sağlıklı yaşamaya katkısı olur diye düşünüyorum. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Devlet esasında üzerine düşen her şeyi yapıyor. Bak devlet eski devlet değil. Şu an tam bir sosyal devlet. Bir ambulans çağırdığın zaman yıldırım hızıyla ambulans geliyor, hastaneye götürüyor, bir de tekrar hastaneden evine seni getiriyor. Maddi anlamda cebinden hiçbir şey çıkmıyor. Hastanede günlerce yatsa adam, her şeyini devlet karşılıyor. Çok yalnız insanlar gördük biz, eşi ölmüş, çoluk çocuğu uzakta, yani devlet var da onlara sahip çıkıyor. Devlet olmasa kim sahip çıkacak? Sadece devlet değil tabi. Sivil toplum da bu iş için çok önemli. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Devlet sosyal devlet olmanın gereği işte bakıcı parası veriyor, 800-900 civarı, ama bu yeterli değil. Evlere öyle devletin dediği gibi hasta bakıcılar, hemşireler çağrılınca gelmiyor. Arkadaşımın böbrek hastası babasından biliyorum, onların sadece belli günleri varmış sanki hastalığın günü olur gibi. Devletin bu konuda çok eksik olduğunu ve hiçbir şey yapmadığını düşünüyorum. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Belediyeden temizlik için yardım aldığımız da oldu, herhangi bir konuda sağlanan imkânlardan yararlanıyorduk. Bakımevlerinin, yaşlı evlerinin, yatağa bağımlı olanların evde bakım hizmetlerinin artırılması önemli. Bir de yaşlıların kulüpleri, dernekleri olabilir. Bir araya gelip birlikte vakit geçirebilecekleri etkinlikler olabilir. Gerçi yaşlı bakımevlerinde böyle şeylerin olduğunu duymuştum, kendim gidip görmedim ama. Bunlar yaygınlaştırılabilir, seçenekler artırılabilir. Katılım kolaylaştırılabilir. Belediyeler sinema günü yapabilir, tiyatroya götürebilir, evlerden minibüslerle alınabilirler. Ben bile yalnız başıma çıkamıyorum, olsa neden gitmeyeyim. Tabii bu etkinlikler ayakta olan yaşlılar için, yatalakları, Alzheimer olanları dâhil edemeyiz. Ben zannetmiyorum 65-70 yaşında, çalışmayan, ev hanımı olan yaşlıların sinemaya, tiyatroya gidebileceğini. Ben kendim gidemiyorum ki. Ama böyle bir etkinlik olsa, muhtarlık duyursa, az bir ücretle toplasa götürse güzel olur. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Devlet ancak hastaneye gidecek ama yakınları olmayan veya müsait olmayan yaşlıları yönlendirip yardımcı olacak, gerekliyse evinden alıp hastaneye götürecek personeller istihdam edebilir bunun ücretini de hizmet almak isteyenlerden alabilir. Daha güvenli olur. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Devlet neler yapabilir, biraz üstünde kafa yorulması gereken bir konu. Yaşlıların özellikle sağlıkla ilgili konularda çok önemli ayrıcalıklara sahip olması gerektiğini düşünüyorum. Hastanelerde, resmi işlemlerde daha ayrı bir hukuka tabi tutulmaları gerektiğini... Onlarla muhatap olan insanların ayrı bir eğitime tabi tutulması gerektiğini düşünüyorum. Onların yaşlılıktan kaynaklanan bir gönüllü yaralılık psikolojisiyle yaşadıklarını, dolayısıyla bunu göz önüne alarak onların maaşlarını veren, emeklilik işlemlerini yapan, tıbbi aletlerini veya diğer ihtiyaçlarını satan veya devlet adına veren kurumlardaki insanların psikolojik açıdan daha donanımlı olmaları gerekir. Herhangi bir insanı oraya koymamaları gerekir. Onlara psikolojik destek verebilecek, onları anlayabilecek insanlarla muhatap olmalılar. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Ben teknolojiyi iyi takip ederim, sorarım, öğrenirim. Herkes de öğrenmeli çünkü yaşlanınca da yaşlanmadan da gerekli. Mesela hastadan çok hastaya, yaşlıya bakım yapan insan yoruluyor. Teknoloji yeteri kadar kullanılırsa bakım verenin de bakılanın da işleri kolaylaşır. Devlet bakım verene aylık 700-800 para ödeyeceğine yıllık toplam ücretle evinde akıllı teknoloji ile düzenlemeler yaparak daha güzel bir iş yapmış olur. Hastanın yatağı, tuvaleti, banyosu teknoloji desteğiyle kolay kullanılır şekilde düzenlenebilir. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

Bizden sonraki kuşakların daha çok eğitim almak, sürekli kendilerini geliştirmek zorunda kalacaklarını düşünürsek devletin onlara destek sağlaması, yaşlı bakımı için profesyoneller yetiştirmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Fizik tedavi, tıp, hemşirelik gibi sağlık bölümlerinde okuyan öğrenciler kamu kurumlarındansa stajyer bakıcılar olarak ailelere yardımcı olabilirler. Okullarda yaşlılıkla ilgili dersler verilebilir. Çünkü bu toplumsal bir durumdur ve gençlerin, çocukların yaşlılarla nasıl iletişim kuracaklarını, yaşlanınca nelerle karşılaşacaklarını bilmeleri gerekir. Teknoloji çağının çocukları ailelerinin geleceğine de hazırlıklı olmalı. Devlet ekstra masraflar yapmadan var olan imkânları kullanarak da bu bakım işini organize edebilir. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Huzurevlerinin sayısı artırılabilir. Huzurevi henüz Türkiye'nin çok anladığı bir kavram değil. Yavaş yavaş yerleşiyor gibi. Bizde sanki yaşlıyı sokağa atıyormuşsun gibi geliyor. Ama doğru bakım için oldukça gerekli yerler. Özellikle Alzheimer gibi akıl hastalıkları olanlar aile için de sıkıntı. Aile doğru bakamıyor zaten o yaşlıya. Birinci öncelik bence bu tip yerler. Çünkü sokağa atmış oluyorsun. Aksine iyi bir yerde iyi bakılmasını sağlamış oluyorsun. İkinci olarak evde bakımlar artırılabilir. Bir sürü lise mezunu işsiz genç var, onlar organize edilebilir. Ashında böyle bir şeyi düşündük. Bir projemiz de var. Mahallelerdeki yaşlılarla ilgilenmek, aile yükünü azaltmak adına. Devletin imkânları ile cüzi bedeller ödenerek olabilir. Ashıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Çevremden ve yaşadığım olaylardan gördüm ki yaşlıların en azından ev işlerinde ve bakımda desteğe ihtiyaçları var. Mesela Avrupa'da, Almanya'da devlet birini görevlendiriyor, bir saatinde gidip kitap okuyor yaşlıya, mesela tırnak bakımı, manikür, pedikür yapıyorsun, saçını kesiyorsun, evinde bir işe yardım ediyorsun. İnşallah Türkiye'de de böyle uygulamalar yapılır. Işılay, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Devletin sadece altyapıyı hazırlaması lazım, sivil toplum kuruluşlarının önünü açmalı. Vergi muafiyetleridir, teşviklerdir... Arazi tahsis etmeli. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Şu an ki huzurevlerinde çok ağır durumda olanlara bakıldığını düşünmüyorum. Rehabilitasyon merkezleri var belki ama biz babama ve anneme öyle bir yer bulamadık, hatta hastaneler bakmıyor bile artık, yani ölsün gözüyle bakıyorlar bir yaştan sonra. Böyle baktılar demiyorum ama böyle hissediyorsunuz. "Zaten 80'i geçmiş, yeterli" falan gibi laflar duyuyorsunuz. "85 yaşında, bundan sonra ne olacak?" falan filan. Yani bunu önlemek için devlete çok önemli görevler düşüyor. Tamam, nüfusumuz çok fazla ama herkesin sonuna kadar yaşamaya hakkı var. İlerde öyle huzurevleri yapabilmeli ki devlet veya özel sektörle birlikte evlatlara gerek kalmadan, bağımlı hale geldiğinde o merkezdeki görevliler o çocukların yapacağı her şeyi yapıp onları mutlu edebilmeli. Tabi ki çocuğu da gelmeli, başında olmalı ama birebir bakmakla hastane bakımı arasında çok büyük fark var. Şu an huzurevlerinin bunu gerçekleştirdiğini hiç düşünmüyorum, bizim gibi sağlıklı insanlar kalıyor ama orada hastalanıp ağırlaştığı zaman ne yapıyorlar onu bilmiyorum... Veya şöyle yaşta arkadaşlarınız olur, bir evde beraber yaşarsınız, birbirimize bakmak anlamında, öyle yalnız arkadaşlarım var benim gibi. Kafaca da anlaştığımız insanlarla ortak bir yaşamı paylaşmak da olabilir. Çok net düşünmüyoruz onu. Benim bir fonksiyonum eksik, atıyorum bacağım sakat o arkadaşımın değil, o bunu yapar ben de onu destekleyecek başka bir şey yaparım o şekilde. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

4.7.3. Kabullenme

Kişilik özellikleri bakımından içe kapanık, benlik algısı bakımından yetersizlik hisseden, geçmiş yaşantıları bakımından da öğrenilmiş çaresizlik yaşayan katılımcıların sorunlarını kabullenme, görmezden gelme, olurlarına bırakma gibi kodlar kullandıkları görülmüştür (f:6). Bu kişilerin ifadelerinden bazı örnekler şu şekildedir:

Dediğim gibi kendini açabilen bir insan değilim, zamana bırakınca başka şeyler de yaşıyor ve o canımı sıkan şeyin çok da ehemmiyetli olmadığını, olayın şokuyla büyük tepki verdiğimi anlıyorum. Kendimi öyle rahatlatıyorum. Bir de günlük yazma alışkanlığım var, onunla paylaşırım sıkıntımı. İçimi dökerim yani... Bir insana yardım edebilirim, ona dokunabilirsem, öksüz olur, yetim olur, hasta olur ona bir yardım dokunursa çok mutlu olurum. Bir selam vererek de olsa birinin gözlerinin içini güldürebilmek mutlu ediyor beni. Biriyle dertleşmek. Derdini paylaşmak... İnsanları dinlemeyi seviyorum ama kendimi çok açamıyorum. Birkaç defa çok darlandığımda telefona sarılıp kimi arayabilirim acaba, beni kim dinler dediğimde bunun pek de mümkün olmadığını gördüm, bu da beni çok üzdü. Atlattım ama. Zaman her şeyin ilacı diyorlar ya. Daha affedici oluyorum, görmüyorum birçok şeyi, sorunları büyütmeden atlatmaya çalışıyorum. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Valla bende sorun çözme yetisi fazla yok. Çünkü fazla konuşan biri değilim. Karşımdaki hatalı bile olsa hatasını söylemem, anlamasını beklerim. Ama bundan da çok büyük darbeler gördüm. Yani hatasını yüzüne söylemeyip de sonradan çok pişman olduğum olaylar oldu. Şundan eminim yaşlandıkça daha içine kapanık birisi olacağım. Belki sorunlarımı, isteklerimi kimseye, kardeşime bile söylemeyeceğim. Mesela ben evde bile şu anda kardeşimden bir bardak su istemem. Kalkar kendim alırım. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Her şeyin başı sabır ve hoşgörü, bunlar varsa her şeyin üstesinden gelinir. Her şeyi çözeceğim diye kendini parçalamaya gerek yok, biraz zamana bırakmak, biraz da dua etmek lazım. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Bu kişilerin çok zor durumda kaldıklarında kamu kurumlarından yardım alacaklarını ifade ederken kullandıkları kodlar da kişilik özelliklerini ve benlik algılarını ortaya koymaktadır:

Evet, anne babamı huzurevine göndermezdim ama bu soruyu tersten sor bana, "Sen gider misin?" diye, ben giderim (kahkahalar). Çünkü farklı bir nesil geliyor, açıkçası sığıntı gibi yaşamaktansa orada kimseyi sıkıntıya sokmadan, aynı yaşta, aynı koşullardaki insanlarla paylaşım içerisinde daha iyi yaşanabilir kanaatindeyim... Devlete çok güzel görevler düştü, devlet de görevini yaptı, ben ablamdan biliyorum yaşlı bakım ücreti veriyor devlet, ablamın gelini de aldı, onları çok rahatlatı. Ablamın emekli maaşı da vardı, sevmeden de olsa bu para sayesinde daha iyi şartlarda bakıldı. Bu hizmet çok büyük bir hizmet, kim düşündüyse kim hayata geçirdiyse çok hora geçti, ona hep dua ediyorum. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Valla kamu kuruluşlarından yardım mı alırsınız yani Kızılay'dan gidip yemek mi alırsınız artık bilmiyorum. Aşevleri vardı eskiden, şimdi onlar da kalktı herhalde. Bazı belediyeler yaşlılar için eve gelip temizliklerini yapıyorlar, bakımlarını yapıyorlar, bunlar güzel aslında. Çünkü insan elden ayaktan düştükten sonra çaresiz kalıyor. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Çok çok zor durumda kalırsam önce çocuklarımdan yardım talep ederim, onlara bir engel olacaksam ya da sorun yaşayacaksak veya devlet bana bir imkân sunarsa onlara eyvallahım olmaz. Allah'tan dileğim kimseye muhtaç olmadan yaşayıp ölmek isterim. 4 çocuğum var ama zaman değişti, hastaya bakacak sabırları olacağını sanmıyorum. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Kişilik özellikleri bakımından girişken, dışa dönük ve benlik algısı yüksek katılımcılardan Tuğba ise yaşlanmanın vereceği olgunlukla çözülemeyecek görülen sorunların kabullenileceğini, bunun olumlu bir gelişme olduğunu ifade etmekte ve değişen yaşam tarzları nedeniyle çocuklarından yardım bekleyemeyeceği için kamu kurumlarından yardım alacağını söylemektedir:

Çok çözüm odaklı biriyimdir, sorunu çetrefil hale getiren değil de daha çözmeye yönelik bir yapım var. Bir kere insanın birlikte yaşadığı insanlarla en çok sıkıntı yaşadığı dönemler sorumluluklarının çok fazla olduğu dönemler. Onlar azalıyor, yaş olarak daha da deneyimli oluyorsun. Bir de yoruluyorsun yani hep problem yaşamaktan. Olaylara daha sakin bakıyorsun. Yaşla birlikte çözemeyeceğin şeyleri kabul etme yeteneğin belki artar. O da bir avantajdır, çünkü sorunu çözmeye çalışmazsan yarı yarıya çözülmüş olur... Kendi anneme yapacağım şeyi çocuklarım bana yapmayacak ya da benim öyle bir talebim olmayacak. Biz kendi jenerasyonumuzdan olan arkadaşlarla konuşuyoruz, herkesin ortak fikri zaten bizim çocuklarımızın olduğu jenerasyon ebeveynlerle ilgili böyle bir sorumluluk üstlenen jenerasyon olmayacak. Ben kamu kurumu tercih ederim. Huzurevinden ziyade daha böyle alternatifler olacak diye düşünüyorum. Çünkü onu sağlayacak ekonomik gücüm olacak belli ki. Belki işte 3 kardeş aynı evde bir bakıcıyla yaşayacaksın gibi daha pratik şeyler, ihtiyacımıza göre kendimizin belirleyeceği.. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Sonuç olarak insanların kamusal hak ve imkânlardan yararlanma istekleri olduğu, kimi zaman bu haklardan haberdar olmama, kimi zaman da bu hakların istenen seviyede olmaması nedeniyle yararlanma konusunda isteksiz davranılabileceği, devletin sosyal hizmetlere daha önem vermesi, alternatif çözümler üretmesi veya üretilmesi için düzenleme yapılması gerektiği anlaşılmıştır. Katılımcılardan yaşlılık dönemi sorunlarını daha kolay atlatabilmek için özellikle etkili iletişim konusunda eğitim alınması gerektiğini ifade edenler de olmuştur. Ancak, bu konu yaşlılığa hazırlık eğitimi ihtiyaçları başlığı altında değerlendirileceği için burada değinilmemiştir.

4.8. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Emeklilik Hayatına

İlişkin Görüşleri

Uzayan ömürle birlikte 20. yüzyılda insanlığın gündemine gelen emeklilik, yasalarla belirlenmiş kurallara bağlı bir dönemdir ve bireyin ileri yaşı nedeniyle

çalışma hayatının sonlanması; aktif çalışma süresini doldurma, sosyal güvenlik kesintilerini eksiksiz ödeme gibi gerekli şartları yerine getirenlerin ölene kadar maaşa bağlanması olarak tanımlanabilir (Akkaya, 2000; Canatan, 2008). Emekliliğe istemli olarak ayrılmak veya emeklilik yıllarını planlayarak emekliliğe geçiş yapmak bu yeni yaşam dönemine uyumu kolaylaştırabilir ama Robert De Niro'nun başrolünde oynadığı 2015 yapımı Stajyer filminde çok güzel ifade edildiği gibi bu dönemin planlanmış olması kolay kolay alışılabilir bir dönem olmadığı gerçeğini de ortadan kaldırmaz. Filmde 70 yaşında olan Benjamin, yakın zamanda eşini kaybetmiş ve emekli olmuş bir memurdur. Emeklilik yılları için yıllardır biriktirdiği mil puanlarını kısa zamanda bitirecek kadar çok seyahat etmesine rağmen evine her dönüşünde hiçbir işe yaramadan yaşadığı hissinin neden olduğu boşluğu dolduramamaktadır. Çünkü hayatı boyunca düzenli olarak bir işe gitmiştir ve işyerinde yaşadığı aidiyet duygusunu çok önemsemektedir. Nihayet bir sosyal sorumluluk projesi kapsamında 65 yaş üstü kıdemli stajyerler arayan bir şirketin ilanına başvurur. Kendi memuriyet hayatıyla kıyaslandığında oldukça farklı bir işleyişi olan bu yeni iş yerinde en büyük avantajı her biri genç ve iyi birer teknoloji kullanıcısı olan çalışanlarda olmayan sakinliği ve sabrıdır. Zor da olsa yakınlık kurabildiği iş arkadaşlarının ve patronunun sorunlarını ele alış biçimi ve sunduğu çözüm önerileri ile saçlarının boş yere ağarmadığını ispat etmiştir. Filmden çıkarılabilecek iki önemli ders vardır. Birincisi insanların kaç yaşında olurlarsa olsunlar üretim faaliyetlerinden ve işe yararlılık hissinden kopmak istemedikleridir. İkincisi ise modern çağın gerektirdiği yetenekleri oldukça fazla olan genç çalışanların, kıdemli çalışanların tecrübe ve olgunluklarına ihtiyaç duyduklarıdır. Bu iki gerçeğin göz önünde bulundurularak çalışma hayatında yapılabilecek düzenlemeler hem çalışma isteği olduğu için iş hayatından kopmak istemeyen yaşlıların atıl kalma problemini hem de genç çalışanların sık sık başvurabilecekleri rehber ihtiyacını giderebilir.

Araştırma kapsamında Türkiye Emekliler Derneği Genel Başkanı Kazım Ergün ile yapılan mülakatta çalışma hayatı ve emekliliğin insan ve devlet açısından önemine değinen Başkan Ergün emeklilerin sorunlarından, derneğin faaliyetlerinden, emeklilik hayatını planlama ve üretim faaliyetlerinden geri durmamanın sağlayacağı katkılardan da bahsetmiştir:

Emeklilik kutsal bir haktır, inşallah gelecekte bizim çektiğimiz çileleri çekmeden emekli olursunuz. Bu kuruluş emeklinin bedava avukatı, bedava danışmanı, bedava hizmetkârı. Emeklinin hak ve hukukunu arayan bir kuruluş. Emekli yaşı yetmiş, işi bitmiş bir mezar taşı değildir, emekli bilge insandır. Hayatın süzgecinden geçmiştir. Saçı sakalı değirmende ağarmamıştır. Biz emekliyi “eli nasırlı, yüzü nurlu, platin saçlı hanımefendiler, beyefendiler” diye tanımlıyoruz. Ömrü boşa gitmemiştir. Ülkemizde bir dönem kadınlar 20. erkekler 25. yılını doldurarak emekli olabiliyorlardı, ülkemize zarar verdiğini düşündüğümüz için tasvip etmediğimiz bu uygulama insanları en verimli, en bilinçli çağları olan 40-60 yaş aralığında, emekliliğe sevk ediyordu. Erken yaşta emekli olup aktif hayattan pasif hayata geçenlerin birçoğu bunalıma giriyordu. Emeklilik sendromu diye bir şey var, Türkiye gündemine bunu bilimsel olarak koyan kuruluş biziz. Hiçbir hazırlık olmadan emekli olan çalışan, sudan çıkmış balığa dönüşüyor. Geçmişte belli kuruluşların özellikle sendikaların çalışma hayatı devam eden insanları geleceğe matuf psikolojik olarak hazırlamaları gerekirdi. Bu maalesef yapılmadı. Çok daha önceden çalışmalar yapıp emeklilerin aktif hayatta nasıl tutunacakları tespit edilmeliydi. Emekli devletin anasıdır, babasıdır çünkü okuduğunuz okulda, yürüdüğünüz yolda, yattığınız hastanede, kullandığınız elektrikte, suda ister işçi olarak ister memur olarak ister esnaf olsun alın teri olan insanlardır. Sadece geçimini sağlayan, çoluk çocuğunu geçindiren insanlar değil aynı zamanda ülkeye de hizmet sunan insanlardır. Dolayısıyla herkes kendi anne babasını sever gibi emeklileri de sevmek zorundadır. Sakıp Sabancı bir televizyon programında şöyle demişti: Ben dünya çapında zengin bir insanım ama bir gün servetimi ve sağlığımyı kaybedebilirim. Benim siyah cüzdanım var, siyah cüzdan emekli maaşının bağlandığı cüzdandı, herkesin bir sosyal güvencesi olmalı. Bu nedenle emeklilik kutsal bir haktır, sülaleniz ne kadar zengin olursa olsun bu hakkı size veremez. Yasal sürede kamuni vecibeleri yerine getirmeyen emekli olamaz. Size aileniz servet bırakabilir, para, evler, fabrikalar bırakabilir ama bir atasözümüzde de ifade edildiği gibi “Güvenme servetine bir kibrit çöpü yeter, güvenme güzelliğine bir sivilce yeter”. Bizim temennimiz insanların istikbale güvenle bakabilmeleri için bir sosyal güvencelerinin olması, aile ve çocuklarıyla bir şemsiye altında rahat edebilmeleri.

Dünyada ne görev yaparsanız yapın; ister bakan olun, ister paşa olun, ister profesör, ister işçi, ister esnaf, ne olursan ol çalışma hayatının sonunda herkesin beklediği kutsal hak emekliliktir. Dönüp dolaşıp herkes bu yuvaya gelecektir.

Üniversite hocalarımızla yaptığımız bilimsel araştırmada emeklilerin en büyük dertlerinin başında konut sorunu olduğu ortaya çıktı. Bir insanın evi yoksa yandı. Çünkü kira büyük bir gider olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye’de 11.660.000 emekli var. Neredeyse 4’te 1’inin evi yok, olanların da bazıları çok sağlıklı yerler değil. Şimdi TOKİ ile birlikte yürüttüğümüz projeler ile emeklilerimizi konut sahibi yapmaya çalışıyoruz. Sağlık merkezi ve spor alanlarını da içeren emekli kasabaları kurmak da isteklerimiz arasında.

Emeklilik hakkını elde etmiş insanlar bilsinler ki emeklilik hayatın sonu değildir, emekli olunca da yaşam bitmiyor hayat devam ediyor. İnsanı yaşatan umutlar ve hedeflerdir. Eğer bir insan umudunu ve hedefini kaybetmişse yaşamıyor demektir. Sakın ha sakın karamsarlığa kapılmasınlar. Meşgul olabilecekleri bir saha mutlaka vardır. Kendilerini hem aile ekonomisine hem ülke ekonomisine katkıda bulunacak bir şeyle meşgul etsinler. Köyü varsa köyüne gidip bir şey üretsın. Dalından bir meyveyi toplamak, sabah kalkıp domatesi bahçeden koparmak, sofranıza getirmek ayrı bir mutluluktur. Çalışmanın ve öğrenmenin yaşı ve sınırı yok, ben 72 yaşındayım, hala günde 15 saat çalışmayı göze almış bir insanım. Zamanı insafsızca kullanmamak lazım, kiraathanelerde, kahvehanelerde, lokallerde boşa ömür tüketiliyor. İnsanoğlu buralarda vakit harcamamalı. Teknoloji ilerledi ama biz teknolojiyi güzel

kullanamıyoruz. Bu aletlere bağımlı ve tutsak olmamaya özen göstermemiz gerekiyor. Gerektiği gibi kullanmak çok önemli. Mutlaka spor yapılmalı, vücut dinç kalmalı. Beden hangi spora yatkınsa. Sağlığı bozacak sigara, alkol gibi şeylerden uzak durulmalı, dikkatli beslenilmeli.

Araştırma kapsamında 60 yaş üstü katılımcıların emeklilik hayatına ilişkin görüşlerinden çıkarılabilecek en net sonuç da birçok katılımcının çalışma hayatından kopmak istememesidir. Kamu kurumlarında çalışanların yaş haddinden emekli edilene veya zorunlu bir durumla karşılaşana kadar çalıştıkları, kendi işlerini yapanların ise ciddi bir sorunla karşı karşıya kalana kadar çalışmaya devam ettikleri görülmüştür. Oldukça erken yaşlarda emeklilik hakkı kazanan 60 yaş üstü gruptaki bireyler emekli maaşlarının geçimlerine yetmemesi yanında, boş durmak istemedikleri için resmen emekli olsalar da çalışmaya devam ettiklerini söylemişlerdir. Maddi durumları iyi olan katılımcıların da çalışmaya devam etmek istemeleri, bireylerin çalışmayı kendilerini gerçekleştirme ve ifade etmenin tek yolu olarak gördükleri şeklinde yorumlanmıştır. Kamu kurumlarında çalışıp emekli olmuş bireylerin çalışma hayatından yaş haddinden dolayı zorunlu olarak emekli olana veya kendilerini zorlayan sebeplerle karşılaşana kadar devam ettiklerini gösteren katılımcı ifadeleri şöyledir:

Yaş haddinden geçen Nisan ayında emekli oldum. Bana bırakılsa, emekli olmazdım. Şahsen, zayıf ihtimâl de olsa, hocalığa tekrar dönüp hiç olmazsa 72 yaşına kadar ders vermeye devam etmeyi de aklımdan geçirmiyordum değilim. Emeklilik için hiçbir plan yapmadım. Zirâ bana göre insan ölünceye kadar çalışmalıdır. Yaşlanma, sadece çalışma temposunu yavaşlatabilir ve maddî imkânınız varsa, daha gönülünüze göre çalışabilirsiniz. Ama elden ayaktan düşmeden çalışmaktan vazgeçilemez. Kanaatimce, hayatın mânâsı sevmek ve çalışmaktır. Bunlar olmazsa, hayat yaşamaya değmez. Arif, 68, Ç, Doktora, Akademisyen-emekli, Evli, Orta-üst

6 yıldır emekliyim. Geç bile kaldım ama bana ihtiyaç vardı, karışık bir süreç, stresliydi ama gerekliydi. 70'e kadar da çalışabilirdim ama işte yaş haddi meselesi var. Uzanlar'ı (Uzan Holding) denetliyordum o zaman, teftişi bitirmeden bırakmak olmazdı. Yaş haddinden emekli olmasam daha çalıştırırlardı, yani ısrar ederlerdi kıramazdım, memleket meselesiydi. Zaten 1 yıl da bakanlıkta fahri danışman olarak çalıştım yani ücret almadan, gerçekten ihtiyaç olduğunu bildiğim için yüksünmedim böyle şeylerden. Bir de 8-10 sene boyunca devam ettirdiğim bir soruşturmayı yarım bırakmak istemedim. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

10 yıldır emekliyim. Yaş haddinden emekli olana kadar çalıştım, tam 45 yıl. Uzun yıllar çalıştığım iyi geldi emeklilik, yatıyorsun ne güzel, serbestsin. Allah herkese nasip etsin. Haydar, 75, Ç, Yüksek lisans, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

36 yıldır emekliyim. Çok erken oldum, 39 yaşında ama ihtilal olunca %25 fazla ikramiye vereceğiz, isteyenler emekli olsun dediler, ben de o hakkı kaçırmak istemedim. Hazırlığımız falan yoktu, zaten darbe olunca birdenbire her şey değişti, beklenmedik şekilde emekli oldum. Masa başı iş değildi benimki, orman çiftliğinde çalışıyordum.

Parkin içinde sürekli dışarıdaydım. Dolayısıyla zorlanmadım, yine her gün çıkıp dolaştığım için. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

Yılım dolmuştu da, yaşıma daha gençti, çalışma hakkım vardı, çalışacaktım da ama ihtilal oldu, 1980'de. Bizim genel müdürlüğe de bir paşa geldi müdürün yerine, işe gelirken başınızı açmanız gerekiyor dediler, zordu o adamlarla çalışmak, ben de dilekçemi verdim emekli oldum. Adam hastaydı, çocuklar okula gidiyordu iyi ki de oldum. Ayşe, 72, YK, Okumazyazmaz, İşçi-emekli, Dul, Orta-alt

27 yıl oldu emekli olalı. Aslında tam zamanıydı diye düşünmedim. Koşullar öyle gerektirdi. Kirada oturuyordum. Ev sahipleriyle sorunlar yaşayınca ev almaya karar verdim. Birikimim yetmeyince ikramiyemi almak için emekli oldum. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

25 yıl önce emekli oldum güya. Boş duramıyorum, alışmışım bir kere çalışmaya. Bir de çok para kazanmak istiyordum, kazandıkça da daha çok çalışıyordum. Enerjim çok, çok şükür. Dinlenmek hiç aklıma gelmedi, işleyen demir pas tutmaz diyorlar ya. Zorla emekli ettiler beni. Bioenerji ile insanları tedavi ediyordum. Yerel televizyon kanallarında da programlar yapıyordum. Hem memur olup hem de televizyona çıkamazsın dediler. İzin almanın bir yolunu bulamayınca emekli olmak zorunda kaldım. Çalışsam olurdu, ikisini birlikte götürüyordum. 2 yıl daha çalışsam üçüncü yıldızı alıp baş komiser olacaktım, beklemedim. Emekli olunca ikramiye ile çadır, sedye gibi gerekli teçhizatı alıp kaplıcaların bahçelerinde yer kiralayıp kalmaya başladım. Şifa için kaplıcalara gelenleri tedavi ediyordum. Çok para kazandım, reklamım çok oldu. Müşteriyi tutunca Ankara'ya çocukların yanına geldim. Hastalar buraya kadar geliyorlardı. Evin bir odasını muayenehane olarak kullanıyordum. Yasal izin vermedi sağlık bakanlığı, sağlıkçı diplomam olmadığı için ama müşterilerin ardı arkası kesilmiyordu. Hanım rahatsız oldu evde çalışmamdan, ben de biriktirdiğim parayla bu dükkânı alıp hem emlakçılık yaptım hem de muayeneye gelenlere burada baktım. O paralarla bir de ev alsaydım, düşünemedim işte. Davut, 74, YK, Lise, Polis-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst

Kamu kurumlarında çalışanlar dışında kendi işini yapan katılımcıların da zorlayıcı sebepler olmadan çalışma hayatından ayrılmak istemediklerini gösteren ifadeleri vardır:

Emeklilik için herhangi bir planım yok. Resmen 16 yıldır emekliyim ama mesleğimi seviyorum, gücüm de yerinde, geçim için para da lazım, işimi devam ettiriyorum. Rahat bir hayat yaşamak istiyorum. Çalışmayı bırakırsam, çocuklarla, torunlarla daha çok vakit geçirmek isterim. Aladdin, 65, MA, Lise, Esnaf-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt, BV

23 senedir emekliyim, 51 yaşında oldum. Prim süresi dolunca resmi olarak oldum da devam etti tabii çalışma. 4-5 sene daha çalıştım, daha gücüm vardı, boş durmamak için. Sonra devlet emekli olan çalışırsa maaşından kesinti olacak diye bir şey çıkardı, "lan" dedim "zaten benim kazandığım bana ancak yetiyor", yıllarca iş yerimde vergi verip adam çalıştırmışım, devlet böyle yapınca kızdım "ne sana ne bana" dedim, kapattım dükkânı. Ben zaten hak etmişim emekli olmuşum, sen benim maaşımdan niye kesiyorsun, ne hakkın var? %15 miydi neydi kesinti, kızdım kapattım. Cafer, 73, ç, ilkokul, aşçı-emekli, evli, orta-alt, BV

Müteahhitliğe devam ediyorum. 13 yıldır emekliyim ama yan gelirin olmazsa emekli maaşı zaten yetmez. Çalışmayı seviyorum, gücüm sağlığım yerinde niye boş durayım?

Boş durmayı sevmem ben, emekliliğe alışamam herhalde. Orhan, 62, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Resmi olarak 42 yaşında emekli oldum, çok erken, ülke kaldırmaz bu yaşta emekliliği, olur mu öyle yaa! O kadar zengin mi bizim ülkemiz? Ben devam ettim çalışmaya. Sonra işte oğlum ölünce ağır geldi, bırakmak zorunda kaldım. İrfan, 63, YK, Ortaokul, Esnaf-emekli, Evli, Üst

55 yaşında prim sürem dolunca emekli oldum ama hemen bırakmadım işi, dükkânı kapatıp bir kargo şirketinde çalışmaya başladım. Birdenbire gelir düşmedi böylece, gayet iyi oldu, hem emekli maaşı vardı hem çalışıyordum, on yıl daha çalışıp bıraktım. Tam zamanıydı. Masa başı işlerde çalışmadım, yorucu işlerdi hep, o yüzden tam zamanında yani yorulduğum anda bırakmış oldum... Şimdi halimden memnunum mecburen, memnun olmasan ne yapabilirsin ki? Çalıştığım zamanlar iflas ettiğim oldu, o zaman hiç gelirim de yoktu, beş parasız kalmıştım, şimdi az da olsa bir maaş var, o yokluğu görünce buna şükrediyor insan. Mustafa, 74, Ç, İlkokul, Kaportacı-emekli, Evli, Orta-üst

Bu kişiler dışında bir de emekli olsa da işini bırakamayan, para kazanamasa da fahri olarak devam eden ve kişisel mutluluğunu işiyle özdeşleştirmiş kişiler de vardır. Buna en güzel örnek Recai'nin ifadeleridir:

10 yıldır resmi emekliyim ama kendimce hâlâ gazeteciyim... E ben çok seviyorum işimi, illa para mı almak lazım çalışmak için? Ortaya bir şey çıkınca nasıl mutlu oluyorum. Bir yazım yayınlanınca çocuğum doğmuş gibi olur. Zorunlu mesai yok, her şey kafama göre... Ben müstear isimle bazı televizyon ve gazetelere yazılarımı gönderiyorum. Yayınlandıkça çok mutlu oluyorum. Şu anda yapmak isteyip de yapamadığım hiçbir şey yok çok şükür. Bu biraz da tek düze hayatı kanıksamaktan ileri geliyor. Yıllardır hep yaptığım şeyler bunlar zaten. Recai, 75, YK, Lise, Gazeteci-emekli, Evli, Orta-üst

Erkekler mesleklerinden yorulduklarında emekli olup daha sakin ve sevebilecekleri işlerde çalışmayı düşünebilirken kadınların ev ve aile sorumluluklarını dikkate alarak bir an evvel emekli olup çalışma hayatını sonlandırmaya meyilli oldukları görülmüştür:

10 seneyi geçti emekliyim. Yıllarca çok yorulmuştum, o bakımdan iyi oldu tabii. Bir antika dükkânı veya bir sahaf dükkânı açarım diye düşünüyordum. Bir öğretmen için en güzel işlerden biri sahaflık. Emekli olmadan planım vardı ama bir nevi esnaflık olduğu için cesaret edemedim. O ticari işleri bilmek gerekiyor. Ver kitabı al parayı olmuyor. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Emekliliğim galiba 15 seneyi geçti. İlk fırsatta emekli oldum, daha öncesinde fırsatım olsa daha erken olurdum. Emeklilikten sonra türkü bara başladım, hiç sıkılmıyorum çünkü yaptığım işten zevk alıyorum. Ümit, 72, Ç, Üniversite, Doktor-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst

Ben işe çok erken başladım çok da erken emekli oldum. Benim emekli olduğum yaşta (38) hâlâ iş arayanlar var şimdi. Emekliliğin tam zamanıydı. Eşimle, çocuklarımla ilgilenmem için çok güzel fırsat oldu. Hamiyet, 61, Ç, İlkokul, Memur-Emekli, Dul, Üst

27 yıl oldu, emekliliğe alışmam hiç zor olmadı, zaten aynı hayatı yaşıyordum. Yine yalnızdım. Ev sorumluluğu yine bendeydi. Tüm zamanım bana kaldı. Ev işlerini hafta sonu yaparken bütün hafta yapmaya başladım. Canım istemezse süpürmiyorum evi. Böyle biraz programsız oluyor. Çalışırken daha disiplinli daha muntazam oluyorsun. Zaman çok olunca aman yaparım deyip erteliyorsun. Müdür olarak emekli oldum ama sevmiyordum işimi. Daha insanı doyuran, ortaya bir şey çıkarabildiğin işlerle vakit geçirmek isterdim. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

25 yıldır emekliyim. 20 yıl çalışıp emekli oldum zaten, işim çok ağırdı, kurtuluş olarak gördüm emekliliği. Sonrasında çocuklarımla ilgilendim, eşim çalışmaya devam etti. Ev hanımlığı yaptım ben de. Çok seviyordum zaten yemek yapma gibi ev işlerini. Keşke çalışmaya devam etseydim dediğim hiç olmadı. Erkendi aslında. Tam rahat edeceğim konuma gelmiştim ama çocuklara bakıcı bulmak falan da çok zordu. Mecburen emekli oldum. Nilgün, 72, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Üst

Görüşmelerde katılımcıların emeklilik ve çalışma hayatına devam konusundaki tutumları irdelendikten sonra emeklilik hayatını nasıl planladıkları ve emeklilik dönemine ilişkin sorunları anlaşılmaya çalışılmıştır.

4.8.2. Emeklilik Hayatını Planlama

60 yaş üstü katılımcılara emeklilik planları sorulduğunda bir kafa karışıklığı içinde oldukları görülmüştür. 25 katılımcının verdiği cevaplar kategorilendirildiğinde dört tema ortaya çıkmıştır. Bunlar emeklilik dönemlerini planlamayanlar (f:12), emeklilik dönemini planlayanlar (f:5), hâlâ plan yapanlar (f:4), plan yapmış ama uygulayamamış olanlar (f:4) temalarıdır.

4.8.2.1. Emeklilik Dönemlerini Planlamayanlar

Bu temadaki katılımcılar ekonomik nedenlerle, gerek görmedikleri için veya gerçekleştiremeyeceklerini düşündükleri için herhangi bir plan yapmadığını ifade etmişlerdir:

Herhangi bir hazırlığım da yok, planım da yok. 35 yaşında ulaştım ben her şeye, eve barka, arabaya. Başka neyi planlayacağım ki? Türker, 61, Ç, Lise, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Herhangi bir hazırlığım yok. Emekliliğe ertelediğim bir şey de yok. Valla Türkiye şartlarında nasıl plan yapabilirsin ki? Emeklilikte geçinmek çok zor olur. Orhan, 62, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

İhtiyaç değil bence. Neye hazırlanacağım? Esnafım zaten, istediğim zaman dükkân açar çalışırım, toprakla uğraşmayı falan sevmem. Gençken yaşlanınca çalışmak zor gelirse kendimi rölantiye alırım derdim. Öyle de oldu. İrfan, 63, YK, Ortaokul, Esnaf-emekli, Evli, Üst

Benim sadece emekli olma isteğim var, ikramiyemi alınca da bir umreye gidebilirim başka isteğim yok. Olur mu olmaz mı bilemem, istemekle de iş bitmiyor. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

4.8.2.2. Emeklilik Dönemlerini Planlayanlar

Araştırmanın diğer bulgularıyla da uyumlu olarak üst eğitim ve ekonomi grubundan bireylerin profesyonel bir biçimde olmasa da emeklilik yıllarını gerçekçi bir biçimde planladıkları ve planlarını uygulamaya koyabildikleri için de yaşam memnuniyetlerinin yüksek olduğu görülmüştür:

Hayatımın bir döneminde çalışıp para kazanmam gerekiyordu, sonra da hayatımı yaşamam. Öyle yaptım ben de. Emekli olduğumdan beri yaşıyorum diyebilirim. Ümit, 72, Ç, Üniversite, Doktor-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst

Emekli oldum diye oturup ölümü beklemeyim diye düşündüm. Dedim ya kurslara katıldım el becerisi üzerine... Halı dokumaktan, çiçek yapımından, boncuk yapımından bir dolu becerim oluştu. Zaman zaman onları değerlendiririm. Canım hangisini isterse onu yapıyorum. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Ben kitaplarımı koyacak yer bulamadığım için böyle bir yer edinmeyi (sahaf dükkânından bahsediyor) planlamıştım. Emekli ikramiyesini alınca bu dükkânı ayarladım. Kitaplarımı buraya getirdim, sonra gençler ihtiyacı olanını aldı. Aslında ben bunu iş olarak görmüyorum yani tam olarak bilgi satılmaz ama tabi kira gibi giderler için satmak zorunda kalıyoruz. Celal, 68, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst, BV

Çalışma yıllarımda gerekli hazırlığı yaptığım için; evim var, yazlığım var, harcamalarımıza yetecek kadar paramız var şimdi rahatım. Onlar olmasa çok zorlanırdım. Gezmeyi severim, yurtdışına çıktık üç dört kez, yurtiçinde de gezeriz sık sık. Çalışırken çok gezemezdik. Antalya'da yazlığa giderim, sıkılana kadar gelmem... Benim gibi imkânı olmuyor çok kimsenin, benim kazancım iyiydi, evimi aldım, bazısı zaten zor geçiniyor, adam nasıl hazırlansın? Haydar, 75, Ç, Yüksek lisans, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

4.8.2.3. Emeklilik Dönemi için Hâlâ Plan Yapanlar

Katılımcıların bir kısmı ise hâlâ plan yapma aşamasındadırlar ancak bu planların uygulanması çoğunlukla ekonomik durumlarla alakalı olduğu veya çocuklarının eğitim ve evliliklerine bağlı olduğu için plan olmaktan ziyade bir istek gibi görünmektedir:

Köye ev yaptırma planımız var, bakalım Allah kısmet ederse. İşte oğlan okulu bitirsin başımızdan gitsin, ondan sonra bakacağız, başka ne isteyim ki? Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

Ankara'dan gitmeyi, aslında çalışırken de tayin isteyip gidebilirdim ama emekliliğe bıraktım. Çocuklar buradaydı, onların düzenleri vardı falan. Bir sahil şehrine

yerleşmek istiyorum, en azından yazın gidip kalacağım. Şimdi burası güzel bir semt, sessiz, nezih ama yine de şehrin kalabalığı, zorluğu var.. hazırlıklarım da tamam ama oğlumun okulunun bitmesini bekliyorum. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

Öyle büyük bir plan yoktu; yani emekli olunca ev alacaktım, zaten aldım, benim ortanca oğlanı da emekli olunca eveririz demiştik, öyle de oldu ama emekli olurken de emekli olduktan sonra çalışacağımı biliyordum. Şimdi de işte bu evi satacağım köye ev yaptıracağım. Borçlar bitene kadar çalışacağım. Küçük oğlanın okulu da biter, onun da kız arkadaşı var, onlar evlenir ama ben dedim “Senin masraflarını okul bitene kadar karşılarım sonrasına karışmam” dedim. Zaten gelin kız da düğün istemediğini söylemiş bizim hanıma. Ben kızla tanışmadım da bizim hanım öyle anlatıyor. İşte onların masrafları olursa olur olmazsa köye giderim, bahçemde meyvemi sebzemi yetiştiririm. Bayramda torunlar gelir, çocuklar gelir tatilde falan. Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

4.8.2.4. Emeklilik Dönemi için Plan Yapmış ama Uygulayamamış Olanlar

Bu tema altındaki katılımcılar ise çalışma hayatı yıllarında emeklilik yılları için planlar yaptıklarını ancak başta sağlık sorunları olmak üzere gerçekçi planlar yapmama, sürekli erteleme gibi nedenlerle planlarını uygulayamadıklarını ifade etmişlerdir:

Plan vardı ama yapmadık, hanım hastalandı, bir de planladığın gibi olmuyor, bi’ heves ediyorsun ama başını sonunu hesap edince düzeni bozmamak daha mantıklı geliyor. Mustafa, 74, Ç, İlkokul, Kaportacı-emekli, Evli, Orta-üst

Bol bol gezerim diye planlıyordum ama olmadı hastalık yüzünden. Kanser beni çok etkiledi. Onun dışında torunlarımla zaman geçirmek isterdim onu da elimizden geldiğince yapıyoruz. O zamanlar daha yoklardı ama elbet olacaktı. Ertelemediğim şeyler de aslında öyle çok bir şey değil. Kitap okumak mesela söyledim ya gençken pek okumazdım. ..bir sahaf dükkânı açarım diye düşünüyordum. Bir öğretmen için en güzel işlerden biri sahaflık. Emekli olmadan planım vardı ama bir nevi esnaflık olduğu için cesaret edemedim. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Çok yoğun çalıştım pişman değilim; ama işte bu deniz kenarına yerleşme işini daha ciddiye alıp planlayabilirdik belki. Tatillere falan gelip giderken bir alıcı gözle bakıp yer belirleyebilirdim ama hep hayal olarak kaldı. Şöyle deniz kenarına gidip kendime göre bir yer, bahçesi çiçek dolu bir evde eşimle beraber hayatımı doldurmayı planlıyordum. Sükûneti, doğayı, denizi, dağı doyasıya yaşamak istiyordum. Ama olmuyor işte Ankara’ya alıştık, bırakamıyoruz. Aklımız deniz kenarında gönlümüz burada yaşayıp gidiyoruz. Endişe de var tabii, bunca yıl burada kalıp alıştıktan sonra bir çırpıda bu yaştan sonra bilemediğin bir yere çekip gitmek kolay değil. Sık sık Antalya’ya gidip denize girmek güneşlenmek istiyorum. Başka da bir planım, isteğim yok. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Planını yapan, uygulamaya koyulan ancak hazırlıkları yetersiz kalan Musa’nın bu konudaki tecrübe ve tespitleri “bir köye yerleşip sakın bir yaşam

sürme” planları yapanlar için olduğu kadar yaşlılara yönelik politikalar üretenler için de önemli veriler sağlamaktadır:

Plan vardı aslında, gidelim memlekete, yapalım bir kulübe, oturalım sakın sakın diye, hatta aldım gittim hanımı ama yapamadık. Soba yakmak ağır geldi. Ekmek yapmayı bilmiyoruz, bağ bahçe işi de görmedik pek. Bilmeden, bunlara kendini hazırlamadan olmuyor. Geçen gün de muhabbetini yaptık, emekli arkadaşlarımla, devlet emeklilere köyüne dönerse besicilik, hayvancılık yaparsa diye bir imkân sunuyormuş. Herkesin ağzının suyu aktı, gidelim, dönelim diye. Ben de dedim ki “Hangi hanımlarla dönüyorsunuz köyünüze? Köye dönmeyi istemekle köye dönülmez. Köydeki kadınla evlenip şehre getirmişsin, köye göre çok rahat bir hayat yaşamış, deyim yerindeyse elini sıcak sudan soğuk suya vurmamış, şimdi nasıl götüreceksin tekrar köye? Köyler de eskisi gibi değil artık ama ahır kokmaya da razı olacaksın, süt çeşmeden akıyor ki. Televizyonda seyrettiğimiz gibi de değil, her şeyi pırıl pırıl köyü nerede bulacaksın?” Bizim köy deprem bölgesi olduğu için de iyi bir ev yapmanın maliyeti nereden baksan iki kat arttı. Harçlar yüksek; iyi, teşkilatlı bir ev yapıp yerleşsek belki olur da o kadar parayı köye dökmeyi de pek mantıklı görmüyorum artık, kendi köyüne gidip de kirada da oturamam, dokunur bana. Ama devlet ne yapıp edip emekliyi köyüne göndermeli. Hem sakın hayat, hem çocukluk hasreti, şehirlerde yalnız kalmaktansa ahir ömrünü mutlu geçirsin insanlar, üretime de katkıda bulunurlar. Musa, 61, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, Evli, Üst

Plan yapmayan veya yapıp uygulayamayan katılımcıların çokluğu ve emekliliklerini planladıkları şekilde yaşayanların ifadelerindeki özgüven ve memnuniyet emeklilik yıllarının bilinçli bir şekilde planlanmasının sunacağı katkıyı gözler önüne sermektedir.

4.8.3. Emeklilik Dönemi Sorunları

Katılımcılarla emeklilik üzerine yapılan sohbetlerde emeklilikle ilişkilendirdikleri sorunlar da ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar emekli maaşının yetersizliği, istemediği halde çalışma zorunda kalma, çalışma isteği olmasına rağmen çalışamama, statü kaybı, boşluğa düşüp ne yapacağını bilememe kodlarıyla ifade edilmiştir. Bu sorunlara ilişkin ifadeler şöyledir:

26 yıl oldu emekli olalı ama bu yaşında hâlâ çalışıyorum, maaş yetmiyor. Yaşlılıkta para daha çok lazım ama emeklilik maaşı geçinmeye yetmiyor. Nazif, 75, Ç, Üniversite, Tiyatrocu-emekli, çalışma devam, Boşanmış, Orta-üst

Hiç olmazsa 3500-4000 TL kadar bir maaşım olsaydı, fikrî çalışmalarına devâm edebilmek için bunu bir avantaj telâkkî ederdim ama şimdi tekrar çalışabilmenin yollarını aramak zorundayım. Arif, 68, Ç, Doktora, Akademisyen-emekli, Evli, Orta-üst

2000 yılında emekli oldum ama sonra 8 sene de gece bekçiliği yaptım. 5 çocuk vardı, okut, evlendir, kolay mı? Osman, 66, YK, Ortaokul, İşçi-emekli, Evli, Orta-üst

Oğlum, geçim derdi dedim ya, maaş yetmiyor. Şimdi çalıştığım yerde hem maaşı az veriyorlar hem çok çalıştırıyorlar. Patron benden küçük mesela, emir almak zor, hele

bu yaşıta, keşke devlette biraz daha kalsaymışım. Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

Kocamın emekliliği çoktan geldi de emekli olursa ikramiyeyi, kefil olduğu borcuna keserler diye korkudan çalışıyor, o borcu bir ödese hemen emekli olacak, o parayla da işte ev alabilirsek... Gülseren, 61, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Valla ben 60'tan sonra çöktüm (kahkahalar). Çünkü 60 yaşında emekli oldum. Verdikleri maaş bir şey değil ki, 1300 lira alıyorum, gezmeye tozmaya para kalır mı? Buradan memlekete gitmeye para bulamıyorum. Gücüm olsa gene çalışırım, şoförlük de yaparım, ambulans da sürerim, eskiden sürmüşlüğü var bir süre. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Eskiden çevrem çok iyiydi. Hastanede çalıştığım için hastası olan hemen beni arardı, emekli olunca arayan soran kalmadı. Kurtuldum onlardan diyorum, demek ki herkes çıkar peşindeymiş. İşiniz görüldü, bir bayram da arasanız ne olur? Çıksanız gelseniz, yılan kavurup koyacak değilim önünüze. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

53 yaşında bıraktım çalışmayı, aslında 65'e kadar çalışsam iyiydi, böyle eve tıklıp kalmazdım. Boş durmak, evde kalmak, sokakta, parkta gezinip durmak iyi değil. Elin ayağın tutarken, vücut dinçken, çalışılmalı. 48'de emeklilik hakkım vardı, ben 53'e kadar çalıştım. Ama keşke 65'e kadar devam etseymişim. Çalışırken daha diri oluyor insan, sağlık bozulmuyor hemen... Sonra şehir şehir dolaştık gelip buraya yerleştik, pek de uyum sağladık diyemem. Boşluğa düştüm. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

15 yıldır emekliyim. Maalesef çok erken emekli oldum. Boş vakitleri doldurmak çok sorun, evde vakit geçirmeye çalışmak çok zor. Eve tıklıp kaldım. Eşimin kendi çevresi var, günü var, komşulara gider, onlar gelir. Benim evde olmamdan bazen rahatsız da olur ama benim gidecek bir yerim yok. Bu konuda sık sık kavgalarımız olur. Emeklilik sonrası için bunu planlamak gerekiyormuş gerçekten. Kahraman, 61, YK, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Orta-üst

Musa'nın orta yaş krizine dönüşerek 60'lı yaşlarına kadar içinden çıkamadığı sorunlara yol açan hikâyesi çalışma hayatının birey yaşamında ifade ettiği anlamı, atıl kalmanın yaşattığı depresyonu, ülkemizde ve dünyada yaşanan hızlı gelişmeleri yakalayamamanın neden olduğu sorunları gözler önüne sermesi bakımından önemlidir:

15 yıldır çalışmıyorum ben. Hiç de zamanı değildi emekli olmanın, en güçlü en tecrübeli olduğum yıllardı. Türkiye çok hızlı bir değişim gösterdi, biz babam usulü iş yapmaya devam ederken, daha trene bile binmemişken, birden uluslararası ticaret başladı, uçakla seyahat, dövizle satış derken inşaat sektörü bizim anlayamayacağımız kadar değişti. Yeni sisteme entegre olamadık, az çalışıp çok kazananlar vardı, biz çok çalışıp çok kazanıyorduk ama bir yanlış yönelme yüzünden kendi kendimizi sistemin dışına attık. 80'lerin ortalarında Özalla birlikte beton makineleri gelince biz dalga geçtik "O hortumlar tikanır, beton harcı hortumdan geçmez" diye, devam ettik elle. İşin aslını bilmiyorduk ama çok emindik kendimizden. Her yerde kooperatifler başladı, ben 2 senede 10-15 daire bitirip satayım diye uğraşırken adamlar 300 dairelik sitelerle piyasayı altüst ettiler. Sonra faiz meselesi var, kredi almadan, vadeli satmadan

giremezdik büyük işlere, girmedik de. Başka arayışların peşine düştük bu yüzden. Hâlbuki yürüten bir işti bizimkisi, faize de bulaşmadan maddi olarak yeterdi bize ama doyumsuzluk ve hırsla çok kazanma peşine düştük. Beceriksiz de değildim ama bana akıl verecek biri lazımdı, ben onu bulamadım. Her şeyi kendim öğrendim, ne bir yardım ne bir yol gösteren. Akıl satın alacak yani bilgi satın alabilecek bir adamdım ama nereden alacağımı bilemedim. Sektör değiştirdim. Girdim petrol işine; E5'te açtık istasyonu, 20 senelik emekler sıfırlandı. Tekrar mesleğime dört elle sarılıyordum, bedenlen çalışmaya dönseydim daha iyi olacaktı, yeniden kazanırdım servetimi ama o moral bozukluğuyla emekli olup köşeme çekilmeye karar verdim mecburen. Arada ufak işler yaptım ama biz işe başladığımızda "sat yap" sistemi vardı, işler çığırından çıkıp "yap sat" sistemine dönünce para kazanamadık. 70'lerde ev yoktu, müşteriler kamyonun üzerindeki dozerleri takip ederdi, nereye temel atacaklarsa parasını vereyim de ev alayım diye. Müşteri hazır, sermayeye gerek yoktu. Kendimizi bir şey zannederdik o zamanlar. İyi başladık da sonunu getiremedik. 80'de Alanya'da 100 dairelik bir işe girdik, cahildik, bilgisizdik ama gözü karaydık. O projeyi götürüp Almanya'da gurbetçilere satacağız. Kamera, video çekim yok, var da bir çekim yarım daire parası. Çektirdik, aldım filmi gittim Almanya'ya, hepsini sattım, çok para kazandım. Tam el yordamıyla işi öğrendim derken inşaat işini bırakmak zorunda kaldım. Ama içimde kaldı benim, ulaşmak istediğim yere ulaşamadan elimi eteğimi her şeyden çekmenin şokunu atamadım. Bakkal dükkânı açtım bir ara, nefret ettim o işten. Anladım ki küçük işler kazanamaz, kazanamayan işler de benim işim değil. Verdiğin emeğin karşılığını alamazsın. Büyük işe de ben giremiyorum, kredisiz, faizsiz, kalakaldım işsiz bir şekilde. Çok zor oldu ama mecburdum, o bunalımda başka iş yapacak mecalim kalmadı, kendime güvenimi kaybettim. Şimdi sabah kalkıyorsun da gidecek bir işin olmuyor ya o işte çok zor, hâlâ alışamadım ona. Musa, 61, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, Evli, Üst

Katılımcıların dile getirdiği emeklilik sorunlarından özellikle boşluğa düşüp ne yapacağını bilememe bireylerin hayatlarında çok önemli bir yeri olan çalışma hayatından koptuktan sonra üretim faaliyetlerinden ayrı kalmanın yol açacağı üretkenliğe karşı durgunluk bunalımını da tetikleyebileceğinden erken yaşlardan itibaren tedbir alınması gereken ve araştırma kapsamında önemle üzerinde durulan bir konudur.

Türkiye Emekliler Derneği Hukuk Müşaviri Cafer Tufan Yazıcıoğlu da çalışmanın kapsam ve amaçlarıyla oldukça uyumlu değerlendirmeler de bulunmuş; emeklilik ve yaşlılık yılları için bireysel ve ulusal çapta alınabilecek tedbirlere şu sözlerle değinmiştir:

Yaşlılıkta en önemli şey toplumun içinde olma yoksa iyice içine dönüyorsun, hastalanıyorsun, ölümü bekliyorsun. Toplumsallaşmadan uzaklaşıyor insanlar. Gençliğinde uzaklaşıyor daha. Artık şu anlaşıldı ki bir hastanın maliyeti onu aktif tutabilmekten daha fazla, bunu anlayan devletler vatandaşlarının gençlikten itibaren aktif yaşlanmaya hazırlanmalarının yollarını arıyorlar. Dünyada şimdi ikinci yaş üniversiteleri kuruluyor, Türkiye'de bu nasıl olacak? Daha mevcut gencine eğitim veremeyen bir ülkenin yaşlısına nasıl vereceği tartışılır. Ama yaşlıyı evden çıkarıp gençlerle birlikte belli etkinlikler tertiplenebilir. Bizim üniversitelerde yaşlılar çağırılıp hatıraları anlattırılsa mesela; çok deneyimli, tecrübeli yaşlılarımız var. Siyasetten, bürokrasiden emekli insanlar öğrenciler için faydalı olurlar. Dünyada bu da tartışılıyor

mesela yaşlı hakları kapsamında, kendi bilgisini başkasına aktarabilme hakkı. Kime aktaracak? Gençlere aktaracak. Kendi uzmanlığı neyse onu anlatsın, kiminin uzmanlığı hukuktur kiminin tıptır kimi kasaptır kimi çiftçidir, gelsin onu anlatsın. Bizim emekli profilimiz için yaptığımız araştırmalarda ilginç sonuçlar çıktı. Sinemaya gitmiyorlar, tiyatro görmemiş hiç, % 80'i yanlış hatırlamıyorsa bulduğu şehirden dışarı çıkmamış, sadece % 7'si tatile gitmiş mesela gibi. Mahalli idarelere büyük görev düşüyor. Belediyeler yaşlıyı evinden çıkarıp etkinliklere dâhil etmeli. Ayrıca, Türkiye'nin kırsala dönmeyi de düşünmesi lazım. Çok şehirleştik, bu da insanları birbirinden ve topraktan uzaklaştırdı. Kırsala dönüş için kırsalın da yaşanabilir olması lazım; suyu, yolu yoksa o da kabul edilemez. Şehirde ne varsa orada da olacak. Yaşlı, bu dünyanın misafiri, sosyal devlet o yaşlının elinden tutmalı. OYAK gibi bir kurum kurulmalı, Türkiye Emeklilik Kurumu mesela, hem maddi birikim için hem emekliliğe hazırlık için hem de kendilerine sahip çıkacak bir kurum görürler arkalarında. Bireysel emeklilikle uğraşmaya gerek kalmaz. Bu kurum maddi boyutun yanında hazırlık eğitimi de verebilir. Sorunlar bütünlük içinde ele alınabilir.

4.9. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Emeklilik Hayatına İlişkin

Görüşleri

Orta yaşlı katılımcıların çalışma ve emeklilik hayatına ilişkin iki farklı tutumda oldukları belirlenmiştir. İşini seven, yüksek statülü veya rahat işlerde çalışan ve henüz yapabileceklerini tamamlamadığını düşünen katılımcılar emeklilik süreleri dolmuş olsa bile mümkün olduğunca çalışmayı düşünürken işini sevmeyen, zor işlerde çalışan, kendi işini kurmak isteyen veya artık yorulduğunu ve mesai takip etmenin zor geldiğini söyleyen katılımcılar bir an evvel emekli olmayı düşünmektedirler:

Ankara'da kalırsam 2 yıl, memlekete gidersem 10 yıl daha çalışırım ama şimdi emekli olmak istemem. Çünkü emeklilikte yapacağın işlerle devlet imkânlarıyla yapacağın işler arasında bayağı bir fark var. Devlet imkânlarıyla birçok şeye daha fazla katkı oluyor. O açıdan bakıyorum ben. Ben spor adamıyım; basketbol, voleybol, masa tenisi, okçuluğa kadar birçok branşta antrenörlük yapabilirim. Emeklilikte de birçok sportif faaliyetler yapabilirim ama çocukları bir yerden bir yere götüreyim desen masraf, bu masrafı devlet içerisinde biraz daha kolay halledebiliyorsun. Elin çok daha uzanabiliyor. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Şimdi zaten çalışmaya geç başladım. Dolayısıyla emekli olmak için daha 12 senem var. Çok uzun bir zamanım var. Şu anda çok uzun görünüyor, 58 yaşında olacağım ama anneme falan baktığımda 58 yaşındaki insanlar daha fingir fingir geziyormuş gibi geliyor... Şu an mümkün olsa emekli olur muydum? Birkaç sene daha olmazdım sanırım. Neden, çünkü şu anda emekli olsam maaşım 3'te 2'ye düşecek. Para kazanmam gerekecek. Yani yine burada çalışmadığım saatlerde gidip başka bir yerde çalışacağım. Yani bir şey değişmez. İşim kötü değil, avantajlı bir iş. O nedenle olmazdım. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Sürem doldu ama emekli olmayı düşünmedim, çalışabildiğim sürece emekli olmam ama üniversiteye geçebilecek bir imkânım olursa emekli olup çalışmaya devam ederim. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Ben zaten şu an yarı emekliyim. Zorunlu bir mesaim yok. Burada bir şirketimiz var. Şu anda erken gibi, 55 yaşından sonra falan tam emekli olurum galiba. Çünkü emekli olunca insanlar boşluğa düşüyor. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Emekliliğim geldi ama çalışabildiğim kadar çalışacağım. Canım ne zaman isterse diyebilirim. Yani çalışma hayatını sevdiğim için şu anda ona hazır değilim. Bazen acaba emekli olsam mı diye düşünüyorum ama şu anda aktif çalışabilecek durumdayım. Keyifle çalışıyorum. Belki yerine bir şeyler üretebileceğim bir şey koyarsam emekli olurum. Hani olayım da evde oturayım olmaz. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Çalışma aşkım körelmedi, mesleğimi seviyorum. 8-9 sene sonra emekli olabilirim ama ayaklar yürüdüğü sürece hayattan emekli olunmaz. Kızıma daha çok vakit ayırmak gerekirse isteyebilirim yoksa çalışmak isterim. Ama imkân olsa eşim, kızımız için bugün emekli olur. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Muhtemelen 10 sene sonra, 55-56 yaşında falan ama mümkün olsa hemen emekli olurum. Ben istediğim şekilde çalışmayı daha çok seviyorum. Sabahleyin kalkıp 7'de orada ol 5'de orada oldan ziyade kendim daha böyle istediğim saatlerde çalışmayı daha çok seviyorum. Adnan, 46, MA, Üniversite-terk, İşçi-aktif çalışan, Bekâr, Orta-alt, BV

Bir an evvel emekliliğim dolsun da emekli olayım diye düşünüyorum. Diyorum ki 52 yaşındayım bir 52 sene daha mı yaşayacağım? Yeter bu kadar çalıştığım. Biraz da gidip temiz havada kendi memleketimde kalayım istiyorum. (6 ay sonra mı emekli olacaktınız?) Uzatma o kadar, 4 ay (kahkahalar). Can atıyorum bir an evvel olmak için. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Sabahtan akşama kadar sevmediğin, sıkıcı işler yapmak yoruyor artık. Bir an evvel emekli olup istediğim hayatı yaşamaya başlamak istiyorum. Hafta içi erkenden kalkıp sabah koştur koştur işe gidiyorum. MESAİDE işlerimi yapıyorum. Dönüşte çok mutlu oluyorum, işyerinin kapısından çıktığım an mutluluğum başlıyor. Geline dinlenirim, yol uzak, otobüsle zor oluyor. Tatil günleri kafama göre çok güzel. Sabah çok erken kalkmam özellikle. İlk emekli olduğum gün 24 saat yataktan çıkmayacağım. Ama sonrasında vaktimi eve kapanarak, uyuyarak geçirmek istemiyorum. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Ben şu anda 38. yılı çalışıyorum. Bu öğrencileri yarım bırakmamayı düşünüyorum. Dörde kadar okuttuktan sonra gelecek yıl emekli olmayı düşünüyorum. En az 20-25 öğrenciniz oluyor. Tabi onların çok tatlı yönleri var. Özellikle 1. sınıfta okumaya başladıkları an en sevindirici yön. Ama 25 öğrenciniz varsa 25 değişik aile kültürüyle karşı karşıyasınız. Onları bir potada tutmak, yağurmak, şekil vermek, eşit davranmak çok zor. Çünkü hepsi aynı kültürle gelmiyorlar evden. 25 parçaya bölünüyorsunuz gibi bir şey oluyor. Öyle bir yük var üzerinizde. Bunu 38 yıldır yapıyoruz. Bir de bende çok fazla sorumluluk duygusu var o duygu beni biraz eziyor. Artık dinlenme ihtiyacı da hissediyorsunuz yani. O gürültüyü patırtıyı kaldıramıyorsunuz. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Emeklilik tanımı farklı olan, insanın emekli olamayacağını, sadece meşguliyetlerinin değişeceğini, çalışma hayatından kopunca basit, tatmin etmekten uzak etkinlikler yapmak zorunda kalınacağını düşünen katılımcılar da vardır:

Bir ara emekli olunca bir butik otel açayım sahilde, orayı çalıştırayım diye düşündüm ama onu düşündüğüm gün demek ki ben emekli olamayacağım dedim. Çünkü yapamayacağım bir işin hayalini kurmuştum. Ben emekli olmayı düşünmüyorum. Gider bir fabrika daha kurarım. Pek çok insan geleceği yalnızca kendi geleceği olarak düşünür. Öyle bir dünya yok, öyle bir şansımız da yok. Ben bir sürü insana maaş veriyorum. Gelecek, ben öldüm, dünya bitti diye bir şey değil ki. Sen ölürsün firmalar çalışır, her şey ayakta kalır. “Bir ev daha alırdım, biraz daha kira alırdım” diyorlar, ee yediğinden fazla yiyemezsin, gezdiğinden fazla gezemezsin, yani 5 tane evin olsa bunların geliriyle altıncıyı da alsan kime ne faydası var? Bana göre 1 kuruluşluk faydası yok. Kendi için yaşamış. Ben sistemler kurarım. Bir fabrika daha kurarım, birkaç kişi daha çalışır. Ayrıca, “Çalışayım da oğlumla kızım var, birer tane ev kalsın”, buna da karşıyım, ya sen çalışmışsın, kendi hayatını yaşa, yani evet çocuğuna bir garantinin olsun ama bunun için de kendini öldürme, emin ol insanlar ölmeden önce iki evim daha olacağına 2 ülke daha görseydim diyorlardır. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Emekli kelimesi iyi bir şey değil. Emekliliğe alışmak hiç iyi bir şey değil. Alışamıyorsun. Mecburiyetten oldum, hastalanınca. Torun gezdirme falan evdekilerin zamanı gitmesin diye yapılıyor, öylesine. Emekli oldum, bitti, diyorsan sen de bittin. Emekli oldum sadece cümlede kalmalı. Olduysan oldun hadi işine gücüne bak. Yan gelip yatarsan bittin. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

İstediğim zaman emekli olmadım. Hâlâ da emekli hissetmiyorum kendimi. Çocukların sorumluluğu çok olduğu için işimi bıraktım. Şu anda bile işim olsa her sabah gider çalışırım. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Emeklilikle ilgili anlayış iki türlü. Birincisi çalışma hayatını sonlandırıp istirahata çekilmek, ikincisi bağlı bulunduğun kurumla ilgili emekliliği sağlayıp başka işle devam etmek. Ben bu ikisinin de dışındayım. Dolayısıyla çocuklarımın okumayla ilgili ekonomik yükümlülüklerini yerine getirmem söz konusu olduğu sürece çalışma hayatından azad olmam mümkün değil. Yani maddi nedenlerle emekli olamam. Zaten benim gibi kaleme bulaşmış biri için kenara çekilip dinlenme diye bir şey mümkün değil. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Almanya'dan emekliyim ama burada aktif olarak çalışıyorum. Burada emekli olmak istemem. Ben çok hareketli biriyim mümkün değil. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Günümüz koşullarıyla kıyaslandığında yaşlı gruptakine benzer biçimde oldukça erken yaşlarda emekli olan katılımcılar da vardır. Bunlardan erkekler mesleklerini bıraktıktan sonra başka işlerde çalışmaya devam etmişler, kadınlar ise yaşlı anne babalarının bakımıyla ilgilenmişlerdir:

Ben askeri öğretemdim. Yani hem öğretemdim hem subaydım. 23 sene çalıştım; 21 yaşında göreve başladım, 44 yaşında emekli oldum. Devletin en yüksek kademesinden emekli oldum. 67 yaşını doldurup yaş haddinden emekli olan bir profesörle aşağı yukarı aynı göstergelere sahibim. Ağır bir meslekti ama böyle de bir avantajı var. Emekliliğe

çok tatlı bir geçiş yaptım; emekli oldum, hemen bir yayınevinde çalışmaya başladım, özel ders verdim. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Yaklaşık 10 yıl oldu. Benim normalde bu sene emekli olmam gerekiyordu, ha sürem geçmişti, 5 yıl da geç oldum ama istemeden oldum. Emekli olduğum yıl ben Tunceli’de görev yapıyordum. Bir kızım Ankara’da hukuk fakültesinde okuyordu, diğeri Eskişehir’de okuyordu, oğlum da burada lisede, Ankara’ya tayin istedim. Beni Adapazarı’na verdiler, orada en az 3 yıl çalışmam lazımdı. Ben orada, o orada, o orada, üç tane ev lazım, herhalde dedik devlet de bizden istifade etmek istemiyor, o duyguyla iki sayfalık dilekçe yazdım gerekçelerimi sunarak ama onlar hiç onlara bakmadılar. Sadece “emekli olmak istiyorum” cümlesini almışlar, gereğini yapmışlar. Onun akabinde burada iki yıl kitap yayın dağıtım şirketinde, iki yıl lastik firmasında satış temsilcisi olarak, iki yıl da güvenlik firmasında yönetici olarak çalıştım. Dört yıldır da aktif olarak dernekte çalışıyorum. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

20 yıldır emekliyim, bence tam zamanında oldum. O zamanın koşullarına göre ev sahibi olmam için emekli ikramiyesine ihtiyacım vardı. Nasıl olsa bu erken yaşta emekli oldum demedim, çalışıp ikinci bir gelir kapısı edindim. Evin kalan taksitlerini de o ikinci gelirle ödedim. Çalışmaya devam ettiğim için alışmak zorunda kalmadım, ablam rahatsızlanınca o işi de bırakıp ablamla, annemle ilgilenmeye başladığım için kendimi boşlukta hissetmedim. Şimdi bazen sıkıldığım oluyor ama çalışabileceğimi düşünmüyorum. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

2004’te emekli oldum. Ailevi nedenlerden. Anne ve babamın bana ihtiyacı olması nedeniyle. Yoksa düşünmeyebilirdim. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Katılımcıların emekli olduktan sonra çalışmaya ilişkin de üç farklı tutum içinde oldukları görülmüştür. Bu tutumlardan ilki “çalışacak olsam zaten emekli olmam” kodu kullanan, çalışmak istemeyenlerin tutumudur. İkinci tutum emekli olduktan sonra azalan geliri telafi etme, boş duramayacak olma, sosyal ortamdan kopmama gibi kodlarla başka bir işe devam etmek istediğini söyleyenlerin tutumudur. Bu kişiler esnaf, zanaatkâr veya mesleğine benzer iş imkânlarını emeklilik sonrasında da devam ettirebilecek memurlardan oluşmaktadır. Kadınların daha çok evden de yapılabilecek, çok zaman almayacak işleri tercih ettikleri görülmektedir. Üçüncü tutum ise özellikle eğitim ve refah düzeyi yüksek olanların oluşturduğu fahri işlerde çalışmaya devam etme tutumudur. Bu kişiler maddi amaçla olmasa da kişisel tatmin, kendini gerçekleştirme, insanlara faydalı olma gibi kodlarla ifade ettikleri amaçlar için gönüllü faaliyetlerde bulunmayı planlamaktadırlar. Emekli olduktan sonra çalışmayı düşünmeyenlerin ifadelerinden örnekler şu şekildedir:

Yaş geldiği zaman emekli olmalı insan, sonra da sosyal ilişkilerine devam etmeli. Bir yerden sonra da taze kana ihtiyaç var, gençlere yer açmak lazım. Yaşlı yaşı insanların

“emekli olup da n’apacağım?” diyerek emekliliği ertelemelerine, başka iş peşinde koşmalarına da kızıyorum. Emekli olmak sadece işine veda etmek, kendini bırakıp evde oturup televizyon izlemek değil. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Adam mesela emekli oluyor. Gidiyor bahçıvanlık yapıyor, bilmem ne yapıyor, temizlik şirketine giriyor. O zaman ben niye emekli olayım ki o işi yaptıktan sonra? Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

2023’ün ilk günü emekli olacağım, bana sorarsan devletten emekli olmak değil de fiili emekli olduktan sonra; yani çocukların bana bağımlılığı bittikten sonra, zerre çalışmayı düşünmüyorum. Zaten o zaman sağlığım iyice el vermez diye düşünüyorum. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Tekrar çalışacaksam neden emekli olayım ki? Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Hayır, çünkü çalışabilecek durumda olsam zaten emekli olmazdım. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Emekli olduktan sonra çalışmaya devam eden veya çalışacağını söyleyen katılımcı ifadelerinden örnekler ise şu şekildedir:

Tabi düşünürüm. Nasıl bir iş yaparım bilmiyorum ama düşünürüm. Mutlaka bir iş yaparım ama kendi yönetimimde olması gerekiyor. Başkasının işinde çalışmam. Adnan, 46, MA, Üniversite-terk, İşçi-aktif çalışan, Bekâr, Orta-alt, BV

Ben işi bıraktığım an beni herkes kapar. Aman gel şunu yapalım, bunu yapalım, diye. Biz emekli olduğumuzun bile farkında olmayız. Çünkü yani işi bilen insanlar olduğumuz için. Yani biz bu konuda bulunmaz Hint kumaşı pozisyonundayız, liyakatimizden dolayı. Yoksa işi bilmeyen adamı kimse bir yere çağırılmaz. Diğer mesleklerle nazaran avantajlıyız yani. Adam tapu kadastradan emekli olsa veya ziraat bankasından, düşün, ne yapacak? Birden bire küt diye boşluğa düşer. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Beni zorlamayacak, hafif bir şeyler, az zamanlı, keyif verecek, mesela hobilerime yönelik işler üzerinden para kazanmak isterim. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Üretkenliğim devam ederse yaşama bağlılığım da devam eder, hem de para yaşlılıkta çok gerekli. Kimseye muhtaç olmamak için çalışmak gerekir. Bilişimci olmanın avantajı zaten esnek çalışma koşulları. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Şimdilik öyle bir ihtiyacım yok ama iş konusu hiçbir zaman sorun değil. Yani istediğim zaman iş bulabilir ve çalışabilirim çünkü iyi bir öğretmenim. Bir sürü yayınım var, çeşitli sınavlara yönelik sorular yazdım, kitaplar çıkardım. İş bulma konusunda o backgroundumuz dolu; yani istediğim zaman iş bulurum. Benim çevrem genelde subay, arkadaşlarımdan zaten hepsi çok akıllıca adımlar attılar. Emekliliğinden şikâyet eden veya yanlış yapan çok nadirdir. Mesela; şu anda Ankara’daki özel okulların birçoğunun idari kadrosu, yöneticisi, müdürü benim arkadaşlarımdır. Bizim jenerasyon, ya bir devre küçüğüm ya bir devre büyüğüm. Bana da mesela o konularda birçok teklifler geldi ama ben istemedim. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Çalışmayı hiç düşünmüyordum, dükkânı falan ama kardeşim vefat etti, oğlunu yanıma aldım, hem ona hem bana bir meşgale gerekiyordu, bu bakkal denk geldi. İşi öğrensin, okulu bitsin, ona devredeceğim. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

İş kurma düşüncem yok ama üniversitede çalışmak isterim, olmazsa yazarak para kazanmayı isterim, oradan gelen parayı da öğrenci okutmak için kullanmak isterim. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Çalışırken hiçbir birikim yapmamış, tasarruf yapmamış, evi yok, şimdi ne yapacak bu insan? 60 yaşında bir insanın kendi şahsına ait evi yoksa işi çok zor. O tür insanlar da çalışmak zorunda bence. Benim evim var ama çalışıyorum çünkü boş duramam, dincim, illa bir şeylerle uğraşamam gerek. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Gönüllü faaliyetler yaparak hem sosyalleşme ihtiyacını gidermeyi hem de ihtiyaç sahiplerine yardım ederek kendilerini gerçekleştirmeyi düşünen katılımcılar ise bu düşüncelerini şu sözlerle dile getirmişlerdir:

Sivil toplumda çalışırım. İlla para için değil, mesela şu an hayvanlarla ilgili çok yoğun bir çalışmam var, kanun tasarısı ile ilgili. Sivil toplum kuruluşu temsilcisi olarak mecliste ben katılıyorum. Hayvanlarla ilgili en azından bir iyileştirme sağlanabilirse, bir şeyleri tamamen, mükemmel olarak değiştirme değil de ileriye dönük bir şey yapabilirsem çok mutlu olacağım. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Emekli olduktan sonra çalışacağımı sanmıyorum, vakıf dernek faaliyetlerinde gönüllü çalışmayı düşünüyorum. Para için çalışacak olsam zaten emekli olmam. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Yani yapabileceğim şey mesela sanatla çok alakalıyım, bir sanat galerisinin bir tarafından tutun derse biri tutarım; ama bunu hiç düşünmedim, şimdi siz söyleyince aklıma geldi. Mesleğimi şu anda sevdiğim koşullarda yapıyorum, yani emekli olup devam ettirmenin bir anlamı yok. Diş hekimliği zaten yaşla birlikte yorucu gelmeye başlıyor. Yoğun tempoda çalışamamaya başlıyorsunuz. Sonra, mesela çok pis ağızdan bıktım artık. Diş hekimliğini devam ettirmem, emekli olayım da başka bir yerde yapayım diye asla düşünmem ama çalışma hayatım olabilir dediğim gibi. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Emeklilik değil de yoğunluğumu yaşıma uygun hale getirip devam etmek istiyorum. Bizde yaşlı, emekli oluyor evde oturmaya başlıyor, zaman içinde köreliyor, erkekler kahveye gidiyor. Kadınlar lüzumsuz günler, akşama kadar yemeler... Ondan sonra gelsin kolesteroller. Mahallede o n'aptı, onun kızı, bunun oğlu falan, iş mi bu şimdi yani? İnsanın aman da ben yaşlanayım şundan bundan çekileyim diye düşünmesi iyi gelişmemiş bir beynin düşüncesi. İnsanın her yaşta yapacağı bir şey olur. Hiçbir sosyal faaliyetimden de çekilmeyi düşünmüyorum. Benim üyesi olduğum kulüplerin başında genellikle annemden büyük insanlar var ki annem yaşamıyor. Onların tecrübeleri olmadan da bir şey olmuyor. Ben buraya yeterince faydalı oldum, yeni birileri gelsin diye çekilirim ancak. Babam gibi kitap yazarım veya bir şeyin tercümesini yaparım, o öyle yapıyor. Yeterince birikimim olursa Afrika'da bir yerlere gidip orada faydalı olacak bir şeyler yapabilirim,. Çok sefalet var orada hâlâ dikkat çekmiyor. Çözüm istenen konularda faydalı olmaya çalışırım. Bir şekilde topluma faydalı olabilecek bir

şeyi katarım hayatıma. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Katılımcıların emeklilik ve çalışma hayatına devam konusundaki görüşlerine ilişkin bu değerlendirmelerden sonra emeklilik hayatını nasıl planladıkları ve emeklilik döneminde hangi sorunlarla karşılaşacaklarını düşündükleri ele alınacaktır.

4.9.2. Emeklilik Hayatını Planlama

Katılımcılara emeklilik dönemlerini planlayıp planlamadıkları sorulmuştur. İki başlıkta özetlenebilecek tutumlardan ilki emeklilik yıllarını planlayan, bununla ilgili girişimlerde bulunan katılımcıların tutumudur. Yaşlılarla kıyaslandığında orta yaşlı katılımcıların emeklilik yıllarını daha planlı bir biçimde bekledikleri anlaşılmaktadır. Diğer tutum ise hiçbir plan yapmayan, emeklilik yılları bile görüşme anında aklına gelen veya plan yapsa bile uygulayamayacağı için hayal olarak kalacağını düşünen katılımcıların tutumudur.

4.9.2.1. Emeklilik Hayatını Planlayanlar

Emeklilik yıllarını planlayan, planladığı gibi geçiren veya bir an önce harekete geçmek için emekli olmayı, çocuklarının okullarını bitirmesini, evlenmelerini bekleyen katılımcılar çoğunluktadır (f:21). Bu bireyler genellikle Ankara'dan ya memleketlerine ya da sakin bir yere taşınmayı düşünmektedirler. Ancak, bu taşınmanın mevsimsel olacağı ve ısınma, sağlık, çocuklarına yakın olma gibi nedenlerle kışları Ankara'da geçirmeyi planladıkları anlaşılmıştır:

Planlarım hazır, emeklilik sürem doldu ama maaşım kesilmesin, gelirim azalmasın diye olmuyorum. Sağlık raporumun süresi bitince emekli olmayı düşünüyorum. Öncelikle bir yurtdışı seyahati, oğlumla beraber. Sonrasında Ayvalık'ta bir yazlığım var, orada bir atölye açıp lavanta bahçemin ve atölyemin başına geçmeyi planlıyorum. Lavanta tarlası ve organik tarımla ilgili bir projemiz var, ekim, dikim ve yetiştirme kursuna gidip önümüzdeki yazı öyle değerlendirmek istiyorum. Bir de oyuncak bebek projem var, çocuklar doğayı unuttular, bağları kalmadı; meyveleri, bitkileri tanımıyorlar. Biz çocukluğumuzda kendi oyuncaklarımızı kendimiz yapıyorduk. Her şeyi hazır alan çocuklar sadece istiyor ve aldığıyla yetinmiyor, para harcamadan da mutlu olabileceklerini öğrenmeleri için kendilerine tamamen doğal malzemelerden oyuncak bebekler yaptırmayı planlıyoruz. Dünya halk dansları kostümleri giyecek bebekler. Belki okullarda, anaokullarında, rehabilitasyon merkezlerinde de çocuklarla bir araya gelip bebek yapma dersleri verebiliriz. Bir de yeni hayat adında bir eğitim portalımız var. Burada iş hayatından çocuk, eş, hastalık gibi herhangi bir nedenle kopmak zorunda kalmış ama yapacak iş arayan insanlara neleri başarabileceklerini göstermeye ve ilgi alanlarından partnerlerle buluşturmaya yönelik bir mentörlük eğitimi hedefliyoruz. Yaptıkları ürünleri de e-ticaret üzerinden pazarlamak istiyorum. Ben de

atölyemdeki tasarımları satacağım oradan. Bunlar hayal projeler değil. Altyapıları tamamlandı, emekli olunca hemen uygulamaya koyacağım. Benim yaşamak için gayeye ihtiyacım var. Özellikle hasta ve yaşlıların ciddi ve keyifli uğraşlar bulması şart. Bunun bilincindeyim. Gelire de daha çok ihtiyaç olacağı için bunları yapmam gerek diye düşünüyorum. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Aklımda bağ bahçe işleri var memleketimizde. Ufak tefek sebze yetiştirmek. Hatta arı almak, birkaç tane tavuk. Doğal ortama dönmeyi düşünüyorum yani. Yazın köy hayatı doğayla iç içe olma ama kışın da tekrar Ankara'ya dönme şeklinde. O da işte nimetler, imkânlarla ilgili, kışın Ankara'da yazın Sivas'ta. Orada 10 dönüm kadar yerimiz var. İçinde evimiz var, bağ bahçe işleri ile uğraşılabilir alan var yani. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Mesela benim çocukların okulunun bittiği dönemle emeklilik dönemim aynı döneme gelecek, kendime hedef olarak bir, bir buçuk aylık Karadeniz turu planlıyorum, çocuklarla, hanımla falan değil, tek başıma. Uyku tulumum var, çadırım var. Canım nerede istedi orada yatayım diye düşünüyorum. Sonra köyde bir bahçem var. Yaklaşık 7750 metrekare. Babamın yeri. Ceviz ağacı diktim 84 tane. Değişik meyve ağaçları diktim 225 tane. Büyük bir ihtimal onlarla vakit öldürürüm diye düşünüyorum. Çocukları evlendirdikten sonra yani ne yapacağım ki burada büyük şehirde. Bizim yazlıkçılar gibi işte yazları gider kışları geliriz. Bizim köy mesela kışın 8 hane yazın 30 haneye kadar çıkıyor. İşte o emekli dediğimiz yaşlanan kesim geldiği için. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Sahil taraflarında bir yer alıp orada denizi seyretmek isterim herhalde. Aklımızda yerler de var, araştırmalarımız Edremit Körfezi'nden Datça'ya kadar.. O sahil bandında bakıyorum. Ön araştırmasını yaptım ama tam oluşmadı aklımda. Çocuklarla olan bağımız kesildikçe kendimizi oraya yönelteceğiz yani. Bir de daha çok gezmek istiyorum. Benim yurt dışını gezeyim diye bir isteğim yok. Ülkemi daha çok gezmek istiyorum. Çünkü ülkemizin güzelliklerini daha tam olarak görmedim. Çünkü meslek buna el vermedi. Vaktim olsa param olmadı, param olsa zamanım olmadı. Çocuklar... şimdi geziyorum da yani belli bir plan dahilinde. İşte bu sene şuraya gideyim bu sene buraya gideyim şeklinde. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

İlk emekli olduğum gün 24 saat yataktan çıkmayacağım. Ama sonrasında vaktimi eve kapanarak, uyuyarak geçirmek istemiyorum. Emekliliğimin güzel geçeceğini düşünüyorum. Antalya'da büyüdüm, denize aşinalığım var, içine girip yüzmekten ziyade izlemeyi, onunla konuşmayı çok seviyorum. Akdeniz aşırı sıcak olduğu için istemiyorum, Ege yazları daha serin olduğu için bir sahil kasabasında elimde tuvalimle resim yapmayı, varsa korolara katılmayı, deniz kenarında yürümeyi istiyorum. Evimde kendi kendime oyalanmayı istiyorum. Ebru yapmak istiyorum. Benim böyle hayatla ilgili koca koca beklentilerim yok, işte evler alayım, arabalar alayım öyle beklentilerim yok. Belki şiirlerimi kitaplaştırım. O da bir beklenti değil. Bana göre Tanrı'nın istediği bu dünyadaki en önemli şey, iyi bir insan olmak ve geriye eser bırakmamız. Bu eser evlat olur, kitap olur, okul yaptırırsın, çeşme... Bir evin olmasa da kirasını verebildiğin müddetçe sorun yok. Başımı sokacağım bir dam, bir mutfak, oturup kitap okuyabileceğim, sigara içebileceğim, yazı yazabileceğim, resim yapabileceğim bir köşem olsun. Bunu hayata geçirebileceğimi düşünüyorum. Sadece işte Ege'de kışın soba yakmak zorunda kalırsam o sıkıntı, bilmiyorum o işleri. Elektrikli soba ile ısınabileceğim bir yer düşünüyorum. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

4.9.2.2. Emeklilik Hayatını Planlamayanlar

Alt eğitim veya gelir grubundan az sayıda katılımcı (f:7) ise emeklilik yılları için bir plan yapmadığını, plan yapsa bile maddi imkânların kısıtlılığı, çocukların beklentileri gibi nedenlerle planlarını uygulayamayacağını bildiğini söylemiştir. Bu kişilerin ifadelerinden bazı örnekler şu şekildedir:

Zamanında 18-20 yaşlarımda çalışmaya başladığımda sigorta başlasaydı belki şu anda emekliydim, şimdi emekli olabileceğimi düşünmüyorum, olsam da yine çalışmaya devam ederim zaten geçinebilmek için. Planım da yok, emekli olup da rahat eden görmediğim için. Benim çevremde “Emekli oldum, bütün işi bırakayım, sadece maaşı bekleyim” diyen insanlar yok, yine çalışıyorlar yani. En azından bir yerden paran gelecek ki.. Mesela param olursa biraz gezmeyi isterim. Çünkü İstanbul harici hiç başka bir yere gitmişliğim yok. Ama Türkiye’yi gezmeyi isterdim. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Plan çok da tabi hayale dayalı hepsi. Emekli insanın gerçek planı nedir? Memleket sıcak ve yakında bir yer olsaydı gidip köye yerleşmek isterdim. Hep öyle derler ya tavuk yetiştirmek isterdim. Arı kovanlarım olsun, bal alayım isterdim. Bunlar hep insana masalımsı geliyor ama belli bir yaşa geldikten sonra gerçekten yapmak istiyorsunuz belki çocukluğunuzu özlediğiniz için. Belki değil yani öyle. Çünkü bizim çocukluğumuzda her yer bizimdi. Dağ, tepe, orman bizimdi. Artı tavuklar bizimdi. Bal da bizimdi. Kazlar, ördekler de bizimdi. Tabi her şey sağlıklı idi. Onun için yaşlılıkta genellikle insanlar öyle düşünür. Gitsem küçük bir yere yerleşsem oraya ama sıcak olsa. Yediğim, içtiğim hormonsuz olsa, kendi tavuğumun yumurtasını alsam, kendi balımı yesem. Hâlâ böyle planlar yapıyorum ama imkânlar... Önce çocuklar, şunu da evlendirsem, şuna da şunu yapsam falan, elinde kalıyor planlar sonra. Uygulamaya geçemiyorsun. Planlar hep hayalde kalıyor. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Çok sevdiğim bir atasözü var ecnebilerin, insanlar aşağıda plan yaparken Tanrı yukarıdan onlara gülermiş. Ben istediğim kadar plan yapayım, bazı şeyler elimde değil. Planlar maliyete de bağlı. Şu an bendeki birikim en fazla bundan sonraki hayatımı belki başkasına muhtaç olmadan idare edecek kadar... İlla ki planlar oluyor, kimin aklında yoktur ki? Örneğin; yaşlandığında sakın bir kasabaya gideyim kim istemez ama bunlar tamamen mali şeyler. Avrupa’da falan görüyoruz. İnsanlar emekli olduktan sonra aldıkları paralar çok güzel. Dünyayı geziyor bu insanlar. Ya da dağcılık yapıyor. 60 yaşına gelmiş. Şimdi bunlar güzel şeyler ama bizim bunlarla kendimizi kıyaslama şansımız yok. Evde oturacaksın, çiçek, kedi, köpek beslersin ama tabi ki mali imkânın olduğu zaman çok daha farklı düşünceler olur. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Yaşlı gruptaki sonuçlara da benzer biçimde üst eğitim ve ekonomi grubundan bireylerin profesyonel bir biçimde olmasa da emeklilik yıllarını planladıkları, alt eğitim ve ekonomi grubundan bireylerin daha çok köylerine yerleşme ve bağ, bahçe işleriyle uğraşmayı planladıkları anlaşılmıştır. Gerçekçi planlar yapanların daha özgüvenli ve mutlu oldukları gözlemlenmiştir.

4.9.3. Emeklilik Dönemi Sorunları

Katılımcılara emeklilik yıllarında karşılaşılabilecek sorunların neler olabileceği de sorulmuştur. Bu sorunlar yaşlılık dönemindeki bireylerin dile getirdiği sorunlara benzer sorunlardır ve maaşın düşecek olması nedeniyle geçinememe, boş durmaktan sıkılma, sosyal çevreden kopma, evde eşiyle sorun yaşama kodlarıyla ifade edilmiştir. Ekonomik sorunlar bütün gelir gruplarından katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Hem erkekler hem de kadınlar erkeklerin emekli olduklarında evlerinde eşleriyle çok sorun yaşadıklarını örneklerle ifade etmişlerdir. Bu sorunlara ilişkin ifadeler şöyledir:

Mesela tanıdığım birçok insan çalışıyor şu anda, emekli olmasına rağmen. Yani belli bir müddet, bir iki sene kadar ara veriyorlar ama ondan sonra kendileri de rahatsız oluyorlar bu durumdan. Adnan, 46, MA, Üniversite-terk, İşçi-aktif çalışan, Bekar, Orta-alt, BV

Annemle babam emekli. Ama biz ailecek çok çalışan insanlarız. Babam mesela şimdi başka bir yerde çalışıyor. Genelde full-time çalışıyor. Kahveye giden bir tip değil. Evde otursa şimdiye kesin ölürdü. Annem de çalışıyor. Emekli öğretmen, o da part-time çalışıyor. Onlara bakınca şu an için çok korkunç gelmiyor. Sadece dediğim gibi ekonomik boyutu oluyor işin. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Maddi olarak hazırlıksız olanların dramatik öyküleri var. Travma yaşayanlar var. %40'a yakın bir gelir kaybı oluyor, çok sarsıcı. Zaman bakımından büyük bir boşluğa düşülüyor. Okuma, sanat ve spor gibi meşguliyetler de olmayınca sorun oluyor. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Mesela emekli oluyorsun doğru dürüst maaş vermiyorlar. 24 yıl çalışıyorsun, aldığın tazminat borçlarını kapatmıyor. Mesela emekli oldum, 100 bin lira para alsam borcumu kapatsam, oğlumu da evlendirsem daha mutlu olmaz mıyım? Ama şu an aldığım para borcumu kapatmıyor. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Tek sıkıntım çalışma arkadaşlarımı özliyorum. Bir de o zaman daha düzenli bir hayatım vardı. Şimdi kafama göre. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Emeklilik güzel şey de emeklilikte bir meşguliyet mutlaka olmalı. Gezerek tozarak vakit geçmiyor. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

Arkadaşlarımdan emekli olan çok. Hepsi benim yaşımda. Önce bayağı bir rahattılar sonra bu rahatlıktan, boşluktan sıkıldılar. Yeni hayat atölyesi fikri de öyle doğdu zaten. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Herkesin tek kaygısı ekonomik olarak gelirin çok azalması. O çok önemli bir kaygı. Çok azalıyor çünkü bizde. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Bence insanlarda emeklilik sendromu var. Bizim kayınpeder esnaftı, dükkânı kapattı. Adam iki sene eve giremedi. Eve geliyordu camın kenarına oturuyordu. Camı açıyordu.

Baba geç şuraya otur diyoruz, yok diyor, çok sıkılıyordu. O kışta soğukta geziyordu. Yani şok olmuştu. Çünkü o 9 yaşından beri çalışıyor, okumamış, sürekli ticaretin içinde. Dükkânı kapatınca sarsıldı adam. Bir de böyle gittiği sivil toplum kuruluşu yok. Bir vakıf yok, dernek yok. Biz öyle bir şey yaşamayız diye düşünüyorum. Yaşlılar gezmek istiyor. Sosyal faaliyetlerde bulunmak istiyorlar, canları sıkılıyor. Şimdi onların sosyal medya hesapları da yok. Fiziken gezemezsen sosyal medyaya girersin. Sıhhat olduğu sürece yaşlıların daha aktif olmak istediğini düşünüyorum. Bu nedenle mutlaka zamanlarını değerlendirecek bir şeyler bulmalılar, ellerinden geliyorsa hobi edinmeliler. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Emekliliğe alışmak kolay olmaz, yılların alışkanlığını bir anda değiştiriyorsunuz. Yaşam şartları, tatil, haftasonu algıları değişiyor. Öğrencilerin civıltısından sakın bir hayata geçiyorsunuz ama sakinlik her zaman iyi olmayabilir, herkes sakın hayat der ama bu sakinlik ters de tepebilir. Durgunluk, dinginlik her zaman iyi gelmeyebilir, insanı çökertebilir. Evde durulmuyor her zaman, dışarıya da gidemiyorsun istediğin gibi, bir sosyal etkinlik alışkanlığın, sivil toplum örgüt üyeliğin yoksa o yaştan sonra da gitmiyorsun. Kadınlar daha çok sosyal etkinlik yapıyorlar, özellikle Hamamönü'nde kahvaltılar, günübirlik geziler, turlar ya da ev gezmeleri; erkekler torunlara bakıyorlar, evlenme çağında çocukları varsa düğün hazırlıkları, bazıları da ekstra işler yapıyorlar. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Şimdi yaş ilerledikçe sıkıntı olmaya başlıyor. Çünkü tartışacak kimsen yoksa evde eşinle tartışıyorsun. Emeklilerin en büyük sorunlarından bir tanesi budur. O da şundan dolayı; erkekler ev düzenini çok bilmez. Şimdi burada dosyanın yerini birisi değiştirse ben rahatsız olurum. Evde de hep kadın alışmıştır, tabağı koyduğu yer bellidir. Yaptığı iş bellidir. Sen gidersen tabağı o tarafa koyarsın sıkıntı çıkar. Yani o ondan rahatsız olur, basit bir şeydir ama rahatsız olur. Yardım edeceğim dersin, evi süpüreceğim dersin ondan rahatsız olur. Süpürmezsin ondan rahatsız olur... Şimdi bile oluyor, diyorum ben bir dışarıya çıkayım, hava alayım. Bir yarım saat, bir saat dolaşıyorum veya o diyor ki ben televizyon seyredeceğim, herkes sakinleşiyor. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Herkesten de duyduğum, işin acı tarafı erkeğin emekli olması çok kötü bir şey. Kadın emekli olmayı çok istiyor ama erkeğinin emekli olmasını hiç istemiyor, garibim onlar da ölene kadar çalışacak değiller. Kadınlar bu konuda bencil davranıyorlar. Ama evde erkekle yaşamak da zor, Allah yokluğunu da göstermesin. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Benim arkadaşlarım pek çalışmaz da eşleri hep emekli oldu. Tabi bayağı bir bunalmış şekildeler, eşleri sürekli başlarında din din din.. (gülüyor). Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Diyelim ki çalışıyorsun. Az da olsa bir şeyler üretiyorsun. Bunları üretirken gelen insan sayısı fazla, çalışma hayatın bittiği zaman kim gelip seninle ne yapacak? Gelen giden azalmış olacak, 40 kişiye belki düşecek 4 kişiye. Onlar da akraban, eşin, dostun. Dışarıdaki insanların hepsi hayatından çıkmış olacak. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Emeklilik dönemi sorunları dışında katılımcılardan maddi sorumluluklar veya giderler azalacağı için maddi gelirin azalmasını problem olarak görmeyenler ve

mesai ve iş yoğunluğu olmayınca sosyal hayatın daha keyifli olacağını düşünenler de vardır:

Çocuklar işlerini bulup gittikleri zaman maddi sorumlulukları kalmayacak, hanımla bir ben kalacağım. Dolayısıyla 1500-1600 TL maaş bana yeter de artar. Birikim gerekmiyor bile. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Gelirimiz tabi emekli olduğumuz zaman düşecektir. Bugün ben 4500 TL'ye yakın maaş alıyorum, emekli olsam 2000 TL alacağım, yarıdan fazlası düşecek. Ama şimdi aldığım parayı fuzuli harcıyorum, geziyorum, tozuyorum, yaşlılıkta o gezmeden fazla zevk almayacağım, bu sefer paraya fazla ihtiyacım olmayacak. Çocukların da benden bir beklentisi olmayacak. Şimdi hesap ediyorum, eşim 2000 TL ben de 2000 TL alsam 4000 TL, benim evim de kira olmadığına göre fazla fazla yeter. Şu anda bizim bütün masraf çocuklara yoksa bizim yediğimiz öyle fazla bir şey yok, giyinme derdimiz de yok, ben takım elbise de giymiyorum, eşofmanla geziyorum ee bu para nereye gidecek? Para bankada biriksin diye de para kazanmak istemem. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Eskiden her görmek istediğimde gördüğüm sevgili arkadaşımı emekli olduğundan beri göremiyorum. Benden yoğun. Bildiği tüm kurslara gidiyor. Bir sürü dernekte oldukça faal. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

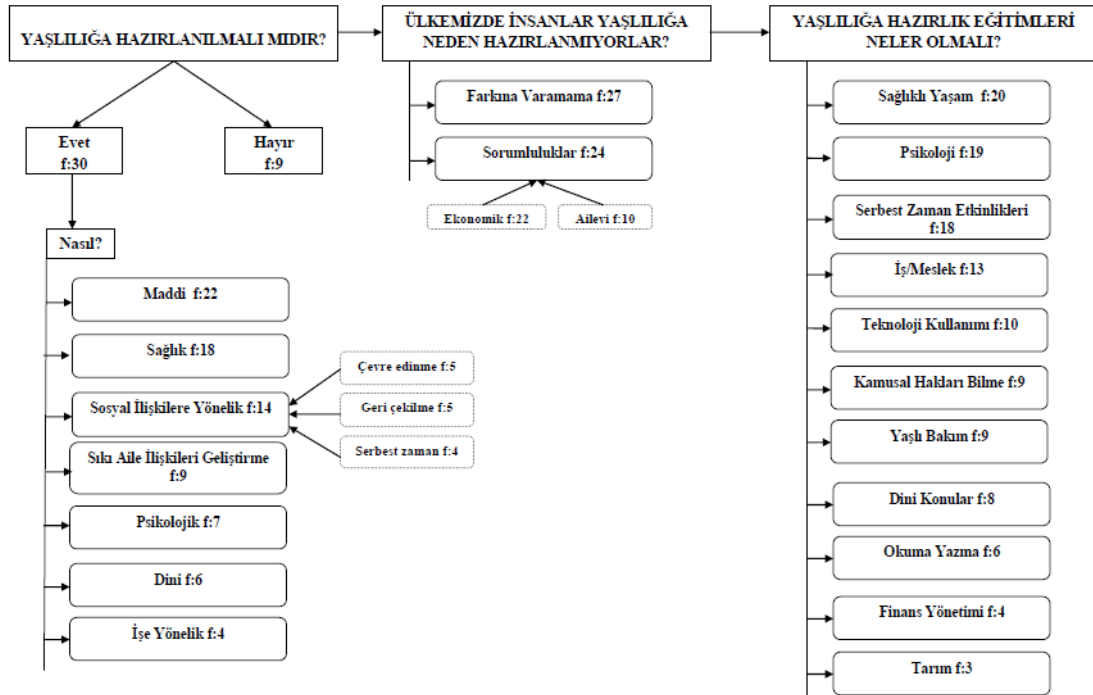
4.10. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığa Hazırlanmaya İlişkin Görüşleri

Araştırmanın temel amacıyla doğrudan ilişkili olan bu bölümde üç başlık altında yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşlılığa hazırlık eğitimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Başlıklardan ilki “yaşlılığa hazırlanılmalı mı” konusudur, diğeri “ülkemizdeki insanların yaşlılığa hazırlanıp hazırlanmadığı”, üçüncü konu ise “yaşlılığa hazırlık eğitiminin neleri içermesi gerektiği” konusudur. Şekil 9'da her üç başlık için de verilen cevapların analizi sonucu oluşan temalar görülebilmektedir.

Yaşlı yakınlarına uzun süre bakım verenler de dâhil birçok katılımcının yaşlılığa hazırlanma konusunu daha önce ele almadıkları, hele de bu konuda bir eğitim alınması gerektiğini hiç düşünmemiş oldukları gözlemlenmiştir. Bu konunun görüşmeler sırasında ancak gündemlerine girdiğini belirten katılımcı ifadeleri şöyledir:

Doğrusunu istersen hiç düşünmedim, aklıma bile gelmemiştii. Mesut, 74, Ç, Üniversite, Gazeteci-emekli, Evli, Orta-alt

Bilmiyorum ki (kahkahalar). Bu zor bir soru, hiç düşünmedim onu. Allah Allah hiçbir şey gelmiyor aklıma. (Uzunca bir süre düşündükten sonra) Benim sigortam falan yok, yaşlılıkta para özellikle lazım oluyormuş başa gelmeden bilinmiyor. Aslında güzel soruymuş bu. Hiç aklıma gelmedi ki bir gayret göstersek de bir sigorta falan yaptırarak

Şekil 9. Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığa Hazırlanmaya İlişkin Görüşleri

kadar işe girsek, para kazansak, hazırlığımız olsaydı. Düşünemiyorsun işte. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Görüşmelerde yaşlılığa hazırlanılması gerektiğini düşünmekle beraber bunun nasıl olacağını bilemeyen, şu anki halinden memnun olduğu için geçmişe dönebilse bile bir hazırlık yapmayacağını söyleyen; eğitim almanın, plan yapmanın, hazırlanmanın kendilerinden geçtiğini ifade eden katılımcılar da olmuştur:

İhtiyarlık çağı için hususi bir tasavvurum yok. İnsan her çağını elindeki imkânlar nisbetinde en iyi şekilde değerlendirmeli. Ama nasıl? Bu, herkesin kendinin bileceği bir husustur. Ben şahsen herhangi bir hususi hazırlık yapmadım. Arif, 68, Ç, Doktora, Akademisyen-emekli, Evli, Orta-üst

Bundan sonrası için ne plan düşüneceğim? Bugünümden geriye kalmazsam yeter bana. Göverip de göğ bostan mı olacağım sanki? Hamide, 68, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Kendi halimden memnunum, kendime daha ne yapacağım? Ayşe, 72, YK, Okumazyazmaz, İşçi-emekli, Dul, Orta-alt

Aslında ben bugünlerde mutluymuşum yani şu an bulunduğum durumdan, her şeyi vakti zamanında yapmışım, yaşlılığı tasarlamadım ama pişman değilim. Yani bir hazırlık yapmadım ama halimden memnunum yine yapmazdım galiba. Celal, 68, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst, BV

Bugünlerimden şikayetçi değilim o yüzden bir hazırlık da yapmazdım. Mesut, 74, Ç, Üniversite, Gazeteci-emekli, Evli, Orta-alt

Bizden geçti artık. Gençlikte, çocuklukta olur o işler. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Yaşlılığa hazırlık konusundaki bu isteksiz tutumlar yanında profesyonel bir biçimde olmasa da hazırlık yaptığını ifade eden katılımcılar da vardır (f:12). Bu kişiler ev alarak, sağlığına dikkat ederek (yemesine içmesine dikkat ederek, sigarayı bırakarak veya yürüyüş yaparak), ibadetlerine önem vermeye başlayarak, evlatlarını güzel yetiştirerek yaşlılıklarına hazırlandıklarını belirtmişlerdir:

İşte emekli ikramiyesi ile bir ev aldık, bir de oturduğumuz ev var, bir onu düşünebildik. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

Hiç hazırlık yapmadık da değil, güzel evimiz var, yazlığımız var. Nilgün, 72, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Üst

Emekli maaşı asgari ücretle aynı, ev kirası veren adam geçinemez, mutlaka ev alınmalı. Ben ikramiyemle aldım evi, rahatım, bizim zamanımızda ev alınabiliyordu ikramiye parası ile. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

Ha bak mesela eskiden her şeyi daha rahat ve daha çok yiyebiliyordum. Şimdi daha dikkatliyim, sağlık bozulmasın, kilo almayayım diye hamur işlerini azalttım, tatlıdan iyice uzaklaştım. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Yediğime içtiğime, temizliğe dikkat ederim. Abur cubur yemem, yoğurt, yeşillik yerim, süt içerim. Ekmeğimi kendim yaparım, beyaz ekmek yemem. Lokantadan hiç yemem, temiz olmaz içim almaz. Hamide, 68, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Hazırlık olarak kendime çok dikkat ediyorum. 60 yaşındayım ama hiç hastane yüzü görmedim. Türker, 61, Ç, Lise, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Sigara içerdim, alkol alırdım ama bıraktım artık. İrfan, 63, YK, Ortaokul, Esnaf-emekli, Evli, Üst

Bol bol Kur'anımızı okuyoruz. İbadetlere daha çok zaman ayırıyoruz. Artık öbür tarafa hazırlık aklımıza geldi, gençken aklına gelmiyor da artık ağırlık veriyorum o tarafa. Gülseren, 61, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

O zaman da güzel evlatlar yetiştirmişim şimdi de valla aynısını yaptım. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

Hiç çalışmamasına rağmen dışarıdan sigorta yatırarak emekli olan Nuran'ın ifadeleri yaşlılığa maddi hazırlığın bir başka boyutuna dikkat çekmektedir:

Ben 10 senedir emekliyim ama hiç çalışmadım, şirketimiz vardı, primlerimi onun üzerinden yatırdılar. Beyimin maaşını da alabiliyorum. Çok iyi oldu, oturduğun yerden para alıyorsun. Kartı itiyorsun parayı alıp çıkıyorsun. Tam zamanında emekli oldum. Tam para lazım olacak zaman. Nuran, 61, Ç, Okuyabilir, Sigortadan emekli, Dul, Üst

4.10.2. Yaşlılığa hazırlanılmalı mıdır?

Katılımcılara yaşlılığa hazırlık eğitimi üzerine konuşmadan önce “Yaşlılığa hazırlanılmalı mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. 30 katılımcı yaşlılığa hazırlanılması gerektiğini, 9 katılımcı hazırlanılmaması gerektiğini ifade etmişlerdir.

4.10.2.1. Yaşlılığa Hazırlanılmalıdır

Şekil 9’da da açıkça görüleceği üzere yaşlılığa hazırlanılması gerektiğini düşünen katılımcılar bu hazırlığın nasıl olması gerektiğini de açıklamışlardır. Maddi hazırlıklar (f:22) ile sağlık hazırlıkları (f:18) diğer hazırlıklardan daha fazla dile getirilmiştir. Arif, bu durumun nedenini şu sözlerle ifade etmiştir:

Yaşlılık çağında insan başlıca iki büyük sıkıntıyla karşı karşıya bulunuyor: Birincisi bitmediği gibi daha da çetin hâle gelen geçim derdi, ikincisi de artan sıhhi rahatsızlıklar... Arif, 68, Ç, Doktora, Akademisyen-emekli, Evli, Orta-üst

En çok dile getirilen üçüncü başlık sosyal ilişkilere yönelik hazırlıklar (f:14), dördüncü başlık ise sıkı aile ilişkileri geliştirme (f:9) temasıdır. Daha önce ele alındığı üzere bu dört temaya ilişkin sorunlar yaşlılık dönemindeki bireylerin karşılaştığı sorunlar arasında da ilk dördttedir. Bu durum bireylerin cevaplarının oldukça tutarlı olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan diğer temalar ise psikolojik (f:7), dini (f:6), işe yönelik (f:4) hazırlıklardır.

4.10.2.1.1. Maddi hazırlıklar.

Yaşlılığa maddi olarak hazırlanılması gerektiğini ifade eden katılımcılar emeklilikle birlikte azalan gelire ve artan masraflara karşı önlem alınması gerektiğine; sosyal güvenlik, emekli maaşı ve bakıma muhtaçlık durumunda maddi durumun önemine dikkat çekmişlerdir. Bu konuda katılımcıların cinsiyet, eğitim veya ekonomik durumları bakımından bir farklılık yoktur:

Atalar ne güzel söylemiş, su akarken testini doldur. Bu gelirler bir gün biter. Bu gençlik bir gün biter. İmkânların, sağlığın gideceğini bilerek çarçur etmeden yaşamalı, sonra yaşlanınca evde huzursuzluklar çıkar. Aladdin, 65, MA, Lise, Esnaf-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt, BV

Çok birikim yapmak lazım, kimseye muhtaç olmayacak şekilde çok çalışıp hazırlanmak lazım. Türker, 61, Ç, Lise, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Herhalde maddi birikim yapılmalı. Çünkü emekli olunca maaşlar düşüyor. Nilgün, 72, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Üst

Mutlaka maddi birikim olmalı, gerçi benim bireysel emekliliğim de var, emeklilik dışında özel sigorta tarafından yapılan. Faydasını da görüyorum ama biraz daha birikim olabilirdi, sanırım eline avucuna sahip çıkıp gelecek için kenarda bir şeyler olması gerekiyor, kimse kalmazsa etrafımızda en azından paramızla bazı hizmetleri alabiliriz diye. Çocuklarına bu konuda güvenemezsin onların da kendine göre hayatları var, yardımcı olamayabilirler. Onlara yük olmaya gerek yok, bu konuyu aşmamız gerektiğini düşünüyorum. Kahraman, 61, YK, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Orta-üst

Mutlaka bir emekli maaşı olmalı, kendilerini bir güvence altına almalılar. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

Tabi, kendi için kendine yatırım yapmalı. Emekliliğinde, ihtiyarlığında kimse sana bakmıyor elinde olmazsa. Elinde olursa bakmaya da gelirler. Paran var mı cümle alem kulun, paran yoksa tımarhane yolun. Garibin yüzü soğuk olur, zenginin arabası dağdan aşar, fakirin arabası düz yolda şaşar. Birikim şart, gençlik yıllarında. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

Birikim yaparak hazırlanılmalı. Biz onları yapamadık. O zamanlar, paramız varken, kahveye gider, sigara içer harcardık parayı. Aklımı kullanıp da düşünebilseydim şimdi kızımın evinde oturuyor olmazdım. Araba aldım sattım, gereksiz masraflar yaptım. İçki de içtim, ihtiyarlamayacakmış gibi bulduğumuzu yedik. Öyle uzun boylu paramız da olmadı ama biraz tutumlu olup şu ev işini halledebilirdik. Geleni yedik, gün bulduk gün yedik, tutumlu olmadık. Mustafa, 74, Ç, İlkokul, Kaportacı-emekli, Evli, Orta-alt

Bütün dava maddiyattır hayatta, parası olmayan adam çabuk sinirlenir. Çatacak yer arar, kavgaya bahane arar. Sonunu düşünerek en azından evini alan adam rahat eder. Sağa sola muhtaç olmadan, mağdur olmadan kendi gelirinle geçinebilmenin yolunu bulmak lazım. Emekli maaşı asgari ücretle aynı, ev kirası veren adam geçinemez, mutlaka ev alınmalı. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

Özellikle ev hanımları eşlerine bağımlı olmayacak kadar ekonomik bir gelire sahip olduklarında daha iyi bir yaşlılık geçireceklerine inanmaktadırlar:

İmkân olsa, çocuklar şimdiki gibi harçlık verse de Bağkurumu yatırıp emekli olsaydım çok isterdim. Hamide, 68, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

..bir de çalışıp sigortalı olsam iyi olurdu gibime geliyor. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Yani para biriktirmeli, ben gençliğime dönebilsem alır bir yere para koyardım, koyduğumu da kimseye söylemezdim. Biraz daha dişimi sıkar borç yapmazdım, boyun eğmek istemezdim kimseye. Sonra, Mahmut'un (kocas) beni ezmesine izin vermezdim, taa o zamanlardan ipleri ele alırdım, cahildim işte bilemedim Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

Maddiyat. Mühim olan o. Maddiyatın varsa, sigortan, gelirin varsa yaşlılık çok güzel bir şey. Mücella, 72, YK, Lise, 10 yıl çalışıp bırakmış, Evli, Üst, BV

Ben şimdi günlerden aldığım, topladığım paraları bankaya koyuyorum. Kocam karışmıyor o paraya. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

4.10.2.1.2. Sağlık hazırlıkları.

Maddi konulardan sonra en çok dile getirilen konu sağlıktır. Bu konuda katılımcılar daha çok yemeye, içmeye dikkat ederek, spor yaparak ve sigarayı bırakarak; fazla kilo, kalp ve damar hastalıkları ve kansere karşı tedbirler alınması, elden avuçtan düşmeyecek kadar sağlıklı olunması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Orta yaşlarından itibaren sağlıklarına dikkat ederek yaşlılığa hazırlandıklarını ifade eden katılımcılar yanında pişmanlık ifadeleri kullanan katılımcılar da vardır:

Her akşam bir kâse yoğurt yerim. 2 bardak süt içerim yatmadan, sabahları çay bardağıyla pekmez içerim kahvaltıdan önce. Yıllardır böyle. Eşim Haymanalıydı, pekmez gelir oradan. Dinç oluyor vücut. Kemik erimesine karşı da tedbirli olmak lazım. Hamiyet, 61, Ç, İlkokul, Memur-Emekli, Dul, Üst

Sigarayı bıraktım, spor, yürüyüş yapıyorum. İnternete, teknolojiye çok uzağım, sevmiyorum, kullanmıyorum, o nedenle de uzun yaşayacağıma inanıyorum. İnsanlar sağlığına özen göstermeli ki çöküp kalmasin, spor yapsın, dinç olsunlar. Haydar, 75, Ç, Yüksek lisans, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Beden sağlığımıza dikkat etmeliyiz. Vücut bir makinedir, bakarsan çalışır, bakmazsan kalır. Ama Allah korusun bir kaza bela gelirse başa ona yapacak bir şey yok. Ama tedbir elimizdedir onu bırakmamak gerek, mümkün olduğunca kimseye muhtaç olmamak için kendimize dikkat etmeliyiz. Akli başında hareket etmek gerek. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Sağlıklarına dikkat etmeli insanlar yani elden ayaktan düşmemeliler. Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

Dengeli yemeli, rahatına bakmalı, üzmemeli kendini. Televizyonda duydum hesap kitap işlerini kafadan yaparlarsa Alzheimer olunmuyormuş da bize bir şey diyen olmadı, geçti gitti. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Başta sağlık önemli, sigarayı erken bırakmalıydım ben. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

Ben şimdi kanserim. Tekrar geçmişe dönebilsem en çok sağlığıma dikkat ederdim en çok. Sigara içmezdim. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Yaşlı hissetmemeli insanlar ama işte sağlık problemleri hissettiriyor. Sağlığa dikkat etmek çok önemli, ne kadar sağlıklı kalabilirsek hem kendimize hem çevremize büyük iyilik etmiş oluruz. Rahata erilecek bir dönem olmalı bu yaşlar. Nilgün, 72, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Üst

Eskiden her şeyi daha rahat ve daha çok yiyebiliyordum. Şimdi daha dikkatliyim, sağlık bozulmasın, kilo almayayım diye hamur işlerini azalttım, tatlıdan iyice uzaklaştım. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

4.10.2.1.3. Sosyal ilişkilere yönelik hazırlıklar.

Sosyal ilişkilere yönelik hazırlıklar teması (f:14) üç alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar sosyal çevre edinme (f:5), geri çekilme (f:5) ve serbest zaman değerlendirme alışkanlığı kazanma (f:4) başlıklarıdır.

4.10.2.1.3.1. Sosyal çevre edinme.

Yaşlılık yıllarında sosyal yönden aktif olmanın önemini farkında olan bireyler sosyal çevrenin önemine değinmişlerdir:

Çevresi olacak, yalnız bir şeyin tadı yok. Yardıma ihtiyacın olunca kapısını çalacağın birileri olacak. Ayşe, 72, YK, Okumazyazmaz, İşçi-emekli, Dul, Orta-alt

Sosyal hayattan kopmasınlar, soyutlamasınlar kendilerini, çevre edinsinler, kaliteli insanlarla birlikte olsunlar. Haydar, 75, Ç, Yüksek lisans, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Sporunu, gezmesini, arkadaşlarıyla buluşmasını ihmal etmemeliler. Hatta daha çok gençlerle buluşmalılar, ne yapıp ettiklerini görmeliler, onlardan geri kalmamalılar. Ama çok sıkıntılı insanlardan uzak durmalılar. Onların sıkıntısı akseder, huzurun bozulur. Neşeli insanlarla görüşmeliler. Mücella, 72, YK, Lise, 10 yıl çalışıp bırakmış, Evli, Üst, BV

4.10.2.1.3.2. Geri çekilme.

Sorumluluklarından bunalan, rahat ve sakin bir hayat sürmek isteyen katılımcılar ise yaşlılığa hazırlanma sürecinde omuzlarındaki yüklerden kurtulmanın önemine dikkat çeken ifadeler kullanmışlardır:

Azıcık aşım, kaygısız başım. Çocuklar kendi ayakları üzerinde dursunlar, kimseye muhtaç olmayayım, sağlığım yerinde olsun, kafamı dinleyeyim, gürültü olmasın yeter o bana. Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

Gençken hedefler büyüktü. Çevreyi, dostları, işi büyütmek isterdim. Şimdi böyle bir isteğim yok, daha rahat daha sakin bir hayat istiyorum. Aladdin, 65, MA, Lise, Esnaf-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt, BV

4.10.2.1.3.3. Serbest zaman değerlendirme alışkanlığı kazanma.

Bireyler genellikle serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları olmadığı için bu eksikliği büyük bir pişmanlıkla dile getirmişler ve tekrar gençliklerine dönseler mutlaka bir serbest zaman alışkanlığı edineceklerini ifade etmişlerdir. Bu hazırlık temasına dikkat çeken katılımcıların hepsinin üst gelir grubundan bireyler olması

maddi sorunlarını aşmış bireylerin kültür, sanat ve hobi etkinliklerine yöneldiklerini göstermektedir:

Benim annem resim öğretmeni idi, babam Arif Nihat Asya'nın arkadaşıydı, güçlü bir sanat ve edebiyat çevremiz vardı, geçmişe dönme imkânım olsa herhalde bu imkânlardan yararlanmak isterdim yani kendimi bu yönde geliştirmek isterdim. Celal, 68, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst, BV

Ah keşke dönebilsem, dünyalar benim olur. Ne tangolar yaparım. Ne danslar yapardım. Ne gülücükler saçardım. Gitmediğim yerlere giderdim. Ne merak ediyorsam peşine düşerdim. İçimde bırakmazdım hiçbir şeyi. Hamiyet, 61, Ç, İlkokul, Memur-Emekli, Dul, Üst

4.10.2.1.4. Sıkı aile ilişkileri geliştirme.

Yaşlılık dönemindeki bireylerin karşılaştığı sorunlar başlığında da ele alındığı üzere yaşlı katılımcıların aile içi sorunları fazladır. Bu durumdan muzdarip katılımcılar yaşlılığa hazırlanırken aile ilişkilerinde daha özenli olunması gerektiği konusuna da değinmişlerdir (f:9):

Dedim ya eşimden boşanmak istemezdim, belki bir tane daha evladım olsun isterdim. Bu iyi bir hazırlık olurdu, çünkü en çok eşimin yokluğunu hissediyorum. Kendi kahvaltımı kendim hazırlıyorum, tek başına insanın yiyesi gelmiyor. İnsan ses arıyor, bir başkasının sesini. Daha önceden demek ki bunu istemiyordum ki boşanmışız. Ama yaşlanınca özler oldum, bir eşim olsun yarenlik etsin isterdim. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Herhalde çocuklarımın, hanımın kıymetini daha çok bilirdim. Dedim ya şimdi benimle neredeyse hiç konuşmuyorlar. Küçük oğlan doğduğuna ben 40'lı yaşlardaydım, hiç ilgilenmedim. Herhalde onunla ilgilenirdim, çok üzülüyorum bunun için. Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

4.10.2.1.5. Psikolojik hazırlıklar.

Yaşlılığı doğal bir süreç olarak görüp yol açacağı değişimleri kabullenerek psikolojik olarak hazırlanılması gerektiğini düşünen katılımcılar da olmuştur (f:7). Bu katılımcıların yaşlılık konusunda olumlu algıları olan, üst eğitim veya gelir grubundan bireyler olmaları dikkat çekicidir:

Tabii, hazırlanmak çok önemli. En önemlisi kafa olarak hazırlanmak, zamanın yaklaştığını, eskisi gibi olmadığını fark etmeli insan. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

İnsanlar en azından yaşlıların hayatlarını gözlemlemeli, kendilerini ona göre hazırlamalıdır. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

Ya aslında insan yalnız yaşamaya hazırlamalı kendini, dünyaya yalnız geldik yalnız gideceğiz sanırım bunun hazırlığı yapılmalı Kahraman, 61, YK, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Orta-üst

Biz ataerkil bir ailede hep birlikte yaşadık köyde. Her şeyin fakındaydık yani. İnsanın nasıl yaşlandığını biliyorduk. Dedemize, ebemize hep hizmet ederdik. Doğal ve zorlu bir süreç olduğunu görüyorduk. Gençlikte insan çalışırsa çalışmaktan, gezerse gezmekten zevk alıyor. Bunun kıymetini bilmeliler. Yaptıkları işlerde doğru adımlar atsinlar, ilerde pişman olacakları, eleştirildiklerinde üzülecekleri işleri yapmasınlar. Zaman akıp gidiyor, yaşlılığı, ölümü aklıda tutmak gerek. Mezarlıkları ziyaret etsinler, kendilerine çeki düzen verirler. Hoşgörülü olmak, insanları üzmemek, dolandırmamak, hak etmediğine el uzatmamak gerek. Süleyman, 61, MA, Ortaokul, İnşaat ustası-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

4.10.2.1.6. Dini hazırlıklar.

Katılımcılar önceden aksattıkları ibadetleri için pişmanlık ifadeleri kullanmışlar, şimdilerde arttırdıkları ibadetleri daha iyi yapabilmek ve ölüm için hazırlık yapmanın gereğine değinmişlerdir (f:6). Bu hazırlıklar ibadetlere erken yaşlarda başlama veya dini bilgisini artırma şeklindedir:

Gençliğin kıymetini bilmeli insan. Namaza erkenden başlamalı, biz geçte kaldık. Kur'an okumayı bile öğrenemedim ama öğrenmekten vazgeçmedim daha, onda azimliyim, öleceğim güne kadar da ümidimi kesmem ondan. 90 yaşında bir kadın hafız olmuş, 90 yaşından sonra oluyor da benden niye olmasın? Hamide, 68, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Mesela gençken "Aman boş ver, namaza sonra başlarım" diyorsun, her şeyi sonraya erteliyorsun. Yaptırıp saçı geziyorsun, sonra kapanırım diye, yanlışmış bunlar. Dinime daha çok düşsem daha iyi olurdu. Kur'an kursuna temizliğe de gittim de hiç aklıma gelmedi oradakilerden bir şeyler öğreneyim, Kur'an okuyabileyim diye düşünmedim. Kafam açık gezerdim, namaz falan aklıma gelmezdi. Başımda sahibim yoktu ki, anan olmayınca baban olmayınca kocan olmayınca kendin bir şey yapamıyorsun. Zaten evlatlık büyüdüm, aile ortamı görmedim hiç, ne bekliyorsun ki benden? Namazımı kılsaydım keşke. Ölüm korkusu sardı beni artık, ibadetle geçiriyorum günlerimi. Belki öğrenebilirsem Kur'an öğrenirim. Ama gençler Kur'an öğrensinler, namaz kılsınlar, dini sohbetlere katılsınlar. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

Ben devamlı beş vakit namazımı kılarım ama keşke daha çok okusaydım da dini bilgimi artırısaydım diyorum şimdi. Bu yaştan sonra öğrenemiyorsun kolay kolay, ezberleyemiyorsun. Haydar, 75, Ç, Yüksek lisans, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Bol bol Kur'anımızı okuyoruz. İbadetlere daha çok zaman ayırıyoruz. Artık öbür tarafa hazırlık aklımıza geldi, gençken aklına gelmiyor da artık ağırlık veriyorum o tarafa. Gülseren, 61, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

4.10.2.1.7. İşe yönelik hazırlıklar.

Emekli olduktan sonra çalışmaya devam eden katılımcılardan bazıları işlerini büyütme ve geliştirme yolunu tercih etmedikleri; çalışmayanlar ise yaşlılıklarında

yapabilecekleri işleri önceden belirleyip hazırlanmadıkları için pişmanlık ifadeleri kullanmışlardır (f:4). Bu durum yaşlılık yıllarında çalışmak isteyen bireylerin yapabilecekleri işleri belirleme, ilerletme, bu işlerin gerektirdiği bilgi ve beceriyi edinme, gerekli yasal işlemleri öğrenme gibi konularda hazırlanmaları gerektiği sonucuna ulaştırmıştır:

Biraz daha gençken tasarlayamadım işte, işi büyütebilirdim, benzer sektörlere de geçebilirdim ama bilemiyorsun işte. Nazif, 75, Ç, Üniversite, Tiyatrocu-emekli, çalışma devam, Boşanmış, Orta-üst

Bir öğretmen için en güzel işlerden biri sahaflık. Emekli olmadan planım vardı ama bir nevi esnaflık olduğu için cesaret edemedim. O ticari işleri bilmek gerekiyor. Ver kitabı al parayı olmuyor. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Bir çiçekçi açma hayalim vardı, içimde kaldı. Çoluk çocuk çok olunca olmadı; ha bugün ha yarın derken ucundan tutup da yapmadım. Nasıl açılır, nereye gidilir bilemedim. Bu saatten sonra da hiç olmaz. Nuran, 61, Ç, Okuyabilir, Sigortadan emekli, Dul, Üst

4.10.2.2. Yaşlılığa Hazırlanılmamalıdır

Yaşlılık dönemini bizzat deneyimleyerek çıkardıkları dersler üzerinden yaşlılığa hazırlanılması gerektiğini ve bu hazırlığın nasıl olabileceğine dair ipuçlarını dile getiren katılımcılar yanında yaşlılığın doğal bir yaşam süreci olduğunu ifade eden ve bir hazırlık gerektirmediğini savunan katılımcılar da vardır (f:9). Bu katılımcıların ifadeleri birbirine çok benzer olduğu için alt kategoriler oluşmamıştır:

Yaşlılığa hazırlanmak diye bir şey yok. Yaşlılık gelir. Yemeği hazırlayım da akşama hazır olsun gibi bir şey olamaz. Hayatı yaşıyorsunuz. Ama yaşadığınız sürece sağlığınıza çok dikkat etmeniz gerekiyor. Gençlikte her şeyi yapabildiğin güçlü, sağlıklı zamanlarında ağır işlere kalkışmamak, sporunu muntazam yapmak, yediğine dikkat etmekse kastınız bunlar zaten hayatın gerekleri, yaşlanmaya hazırlık değil. Yaşlılığa geçiş farklı bir olay değil ki, hayatın devamı. Yaşam gene aynı, kendine çizdiğin yolda gidiyorsun. Çalıştığım zamanlarda da aynı düzeni sürdürüyordum. Ev işi, el işi emekliyken de aynı. Hayatımı kısımlara ayıramam orta yaşta şöyleydi, yaşlılıkta böyleydi diyerek. Solmaz, 74, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Hayır, hazırlıklar, planlar bunlar insanı o an rahatlatır her plan yeniden bozulur, yeniden yapılır ve yenilenen bu planlar anı yaşayamamaya neden olacaktır. O halde çok da hazırlık gerektiren bir durum değil. Ben belki bir kanser hastası olarak hayata veda edeceğim veya bir trafik kazası, belki de kalp krizi geçireceğim ama bunlar için şimdiden önlem alıp nasıl öleceğimi tasarlayarak kendime en uygun ölümü seçmek için vakit kaybetmek istemiyorum. Anı yaşamak daha zevkli, planlar hiçbir zaman tutmaz; çünkü mükemmel planı hiç de mükemmel olmayan bu dünya koşulları içinde yaparız ve tutmaz. Ümit, 72, Ç, Üniversite, Doktor-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst

Asla! Hazırlanarak yaşlanılır mı yaa? Devamlı yaşlanmayı düşünmek iyi bir şey değil. Ne yaparsan yap şu dünya hep yalan. Dünya menfaatine dalmaya gerek yok. Diyelim ki yabancı dil öğrenseydim, hangi birini öğreneceğim? Birini öğrensene öbürü kalıyor...

İnsanlar hazırlanmasınlar daha iyi. Yani hepimizin bildiği bir son var. İnsan sonunu bilerek yaşamasın, daha iyi. Ne zaman öleceğini de bilmek istemezsin, onun gibi. Davut, 74, YK, Lise, Polis-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst

Hayır, her şeyin hazırlığı olmaz. Spontane yaşamak daha mutlu ediyor beni. Her şeye hazır olunmalı tabii, beklenmedik olaylar daha çok geliyor insanın başına yaşlılıkta. 40'lı yaşları 40'lı yaşlar gibi dolu dolu yaşamak lazım, yaşlanmaya hazırlanacağım diye o yılları da moral bozukluğuyla kaçırmamanın bir gereği yok. Bugünlerim için 40'lı yaşlarımı neden kaybedeyim. Recai, 75, YK, Lise, Gazeteci-emekli, Evli, Orta-üst

Yaşlılığı ayrı bir yaşam dönemi gibi görmeyen ve dolayısıyla hazırlanmaya karşı çıkan bu gruptaki katılımcıların diğerlerine göre daha aktif yaşam biçimleri olan, sosyal ilişkileri güçlü, benlik algıları olumlu bireyler olmaları anlamlıdır. Yaşlılığa hazırlanmayı bir gereksizlik olarak değil aktif, sağlıklı ve düzenli yaşamın bir yaşam biçimi olarak benimsendiği takdirde yaşlılığa hazırlanmak için ayrıca bir çabaya gerek olmayacağını öne çıkaran cevaplar gençlik yıllarından itibaren geliştirilen yaşam tarzının yaşlılık yıllarının da belirleyicisi olacağının göstergesidir.

4.10.3. Ülkemizde İnsanlar Yaşlılığa Neden Hazırlanmıyorlar?

Başlangıçta bu bölümün başlığının “Ülkemizde İnsanlar Yaşlılığa Hazırlanıyorlar mı?” olması planlanmıştır. Ancak, “Ülkemizde yaşlılığa hazırlanılıyor mu?” sorusuna cevap veren 35 katılımcı da hazırlanılmadığı şeklinde görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan “ev alma, zararlı alışkanlıkları bırakma, ibadetlerine önem vermeye başlama” gibi hayatın doğal akışı içindeki gelişmeler dışında yaşlılığa yönelik hazırlıklar yapılmadığı ortaya çıktığından bu bölümde yaşlılığa neden hazırlanılmadığının ele alınmasının daha doğru olduğu düşünülmüştür. Neden hazırlanılmadığına ilişkin verilen cevaplar iki tema altında toplanmıştır (Şekil 9). Bu temalardan ilki insanların yaşlandıklarının farkına varamaması (f:27) diğeri ise sorumluluklardır (f:24). Sorumluluk temasını oluşturan alt başlıklar ise ekonomik sorumluluklar (f:22) ve ailevi sorumluluklardır (f:10).

4.10.3.1. Farkına Varamama

Bu kategoriye oluşturan cevaplarda kullanılan kodlar ‘yaşlanacağın hiç aklına gelmiyor’, ‘zamanın nasıl geçtiğinin farkına varamıyorsun’, ‘plansızca yaşıyoruz, sonumuzu düşünmüyoruz’ şeklindedir (f:27):

Hiç yaşlanacağımı düşünmüyordum. 55'imden sonra aklıma düşmeye başladı. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Hiç aklıma gelmezdi. Elin ayağın tutuyor ya hep öyle olacağım sanıyorsun. Sonra sonra aklın başına geliyor, düşünmeye başlıyorsun. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

Yıllar su gibi akıp gidiyor, bilemiyorsun ki ne zaman yaşlandın. Gülseren, 61, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Devran öyle gidecek sanardım, aklıma gelmezdi yaşlanmak. Gözüm karaydı, yarını düşünmezdim. Musa, 61, YK, İlkokul, Müteahhit-emekli, Evli, Üst

Gününü yaşıyor insanlar, geleceği düşünerek, planlayarak yaşamıyoruz biz. Kahraman, 61, YK, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Orta-üst

Yaşlanacağımızı hiç aklımıza getirmezdik. Mustafa, 74, Ç, İlkokul, Kaportacı-emekli, Evli, Orta-alt

Yaşlılığın nasıl geldiğini anlamıyorsun da kabul etmek zorundasın. Biz de yaşlanacağız, elimiz ayağımız tutmayacak diyordum ama arada bir, yoksa şen şakrak oynar, güler yaşırdık. Nejla, 71, YK, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Paraları yoktur, zamanları yoktur, yaşlanacaklarını pek düşünmezler. Belki de hazırlık yapacak bir şeyler göremiyorlardır. Herkesin düşüncesi farklı. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Aşağıdaki ifadelerden, katılımcıların geçim derdi, yaşam telaşı gibi nedenlerle yaşlandıklarının farkına varamadıkları anlaşılmaktadır. Bu nedenle farkına varamama temasının sorumluluklar temasıyla oldukça yakın ilişkili olduğu düşünülmektedir. Maslow piramidine göre de öncelikli temel ve psikolojik ihtiyaçlar karşılanmadan kendini gerçekleştirilmeye yönelik ihtiyaçlar karşılanamamaktadır:

Valla gençliğinde pek bilemiyorsun, sonumuz nasıl olacak diye düşünemiyorsun. Lokantamız vardı, anca çalıştık. Geçim derdindeydik, işimizi yapıyorduk, birdenbire ihtiyarlık geldi çattı hiç haberim olmadı. Aklına gelse bir tedbir alırsın belki, birikim yaparsın. O biraz da tecrübeye bağlı yani, başına gelmeyen bilmiyor. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Çalışmaktan zaman mı bulabiliyorduk yavrum? Yalana kulak asma aklımıza da gelmezdi. Osman, 66, YK, Ortaokul, İşçi-emekli, Evli, Orta-üst

İnsanlar aslında her zaman gençtir herhalde, ancak ölmelerine yakın yaşlandım derler, tabi benim geçim derdim vardı hazırlık yapacağım bir şey yoktu hani fırsat olmadı anlatabiliyor muyum? Hâlâ da fırsat yok, şimdi bir şeyler yapayım desem yine yapamam. Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

Maddi durum olabilir, ekonomik sorun olabilir bir de işte benim gibi farkına varmadan plansızca yılların geçmesi olabilir. Çok yoğun çalıştım pişman değilim ama işte bu deniz kenarına yerleşme işini daha ciddiye alıp planlayabilirdik belki. Tatillere falan

gelip giderken bir alıcı gözle bakıp yer belirleyebilirdim ama hep hayal olarak kaldı. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Dedim ya hep mücadeleyle geçti hayatımız, hep çalışıp didinmek zorundaydık o yaşlarda. Çocukların okulları, kursları derken kendimize vakit kalmıyordu. Hep kendi sorunlarımızı kendimiz çözmek zorundaydık. Ne eşimin ne kendimin ailelerimizden bir destek görmedik; çünkü onların da durumları müsait değildi. Maddi zorluklar bir yandan. Bir de mesleğim ağır bir meslekti, banka müdürüydüm, stresli bir işti. Koşturup çalışman lazım, gençliğini de iyi yaşaman lazım, emeklilik aklına gelmez, gelse ne yapabilirsin? Nilgün, 72, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Üst

Maddi sorumluluklarını her şeyin önüne koyan ve önüne gelen her fırsatı kazanca çeviremediği için pişmanlık duyan Fahri'nin farkına varamama temasını ele alış biçimi diğer katılımcılardan farklıdır. Kendisi yıllarca hastanede ve mezarlıkta çalışmış olmasına rağmen ömrünün geçip gidiyor olduğunun farkına varamadığına değil; kârlı yatırımlar yapamadığına hayıflanmaktadır:

Herkes aslında her şeyin farkında da rahatlarını kaçırmak istemiyorlar. Vurdumduymazlık. Koysunlar kenara biraz para. Parasız olmaz. Benim de aklıma gelmezdi, her şey tozpembe görünürdü. İşte hastanede çalışırken anasını babasını hastanede bırakıp kaçanları görünce Allah kimsenin eline baktırmasın diye düşünürdüm... Gönül isterdi ki yatım olsun, katım olsun, yazlığım olsun, o zamandan bu günlerimi bilsem de kafayı kullansaydım bunların hepsi de olacaktı, asri mezarlıkta 5 yıl bekçilik yaptım, alsana oradan 10 mezar yeri, onu bile düşünemedim, çok geri kafalı yaşadım, aklıma kullanmadım. Ömrüm çalışmakla geçti. Sabah 7'den 3'e kadar hastanede, 3'den sonra da restoranlarda çalışırdım. O zamanlar arsa, araba, ev ucuzdu alınabilirdi, ama şimdi çuval dolusu parayla alamazsın. Çok iyi şeyler olabilirdi amma biz beceremedik. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

4.10.3.2. Sorumluluklar

Katılımcı ifadelerinden orta yaş dönemine özgü ekonomik ve ailevi sorumlulukların bireyleri yaşlanmakta olduklarının bile farkına vartırmayacak kadar meşgul ettiği anlaşılmaktadır (f:24). Bu tema, iki alt tema altında ele alınacaktır.

4.10.3.2.1. Ekonomik sorumluluklar.

Ekonomik sorun ve sorumluluklar, çalışma hayatındaki yoğunluk araştırma boyunca katılımcılardan en sık duyulan kodlardandır (f:22). Bireyler ekonomik sorumluluklarını yaşlanmaya hazırlanmalarına engel olan nedenlerden biri olarak da dile getirmişlerdir:

Adam bir öğün yemek yiyip diğer öğün yiyeceğini bulamıyorsa neye nasıl hazırlansın ki o adam? Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

Zaten koşturup duruyorsun aklına gelmiyor bir hazırlık yapmak. O zamanın da o zamana göre sıkıntıları oluyor, o zorlukları halletmeden durun ben yaşlılığa hazırlanacağım denmez. Çalışıyordum, cumartesi bile işe giderdik. Hiç aklıma bile gelmezdi yaşlılık. Ayşe, 72, YK, Okumazyazmaz, İşçi-emekli, Dul, Orta-alt

Bence o an emekliliği, yaşlılığı düşünmekten daha önemli şeylerle uğraştıkları için olabilir. Benim de zamanım yoktu, çocuklarla ilgilenmem gerekiyordu. Her işe ben koşardım, işte kartlar yatacak, faturalar, o olacak, bu olacak, e tabi para bende olunca her şey bana soruluyor falan.. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

Maddi durumun iyi olmazsa gene hazırlanamazsın. İstemekle olmuyor. Kursu git para ver, eve gel para yok, nasıl gideceksin? Hep çalışacağım, hep iş bulacağım diye diye yedik bitirdik ömrü. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

4.10.3.2.2. Ailevi sorumluluklar.

Çocukları, eşleri ve diğer yakınlarıyla ilgili sorumlulukları da bireylerin yaşlılıklarını düşünüp, hazırlık planı yapmalarını engelleyen bir neden olarak öne sürülmüştür (f:10):

6 çocuğum vardı, bir sürü iş güç. Yardım edecek de kimsem yoktu. Çocuklar büyüsün, evlensinler, iş kursunlar, yurtlarını yuvalarını kurayım, hacca gideyim geleyim derken yaşlılık pek aklımıza gelmedi. Hamide, 68, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Hazırlık olarak aslında devletin açtığı okuma yazma kurslarına gittim ama kızım yeni doğdu, 3-4 aylık kızı kime bırakacaksın? Komşuya bırakıyordum ama aklım burada kalıyordu. Kafa kalır mı, onu da öğrenemedim. Oradan gelince ağlayıp duruyordu, altını değiştir, sobayı yak, yemeği yap, 2 çocuğum daha vardı. Kaynanam da benim başımdaydı. Üstüne bir de her şeyimden kıymetli büyük ağabeyim öldü (ağlıyor). Beyim de çok isterdi okuyum diye, gittim okul sırasına oturdum ama olmadı işte. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Ben çalışıyordum zaten, eşim de rahatsızdı, o kadar hasta olmasına rağmen hayata döndürmek için çok uğraştım. Tek işim oydu benim. Hamiyet, 61, Ç, İlkokul, Memur-Emekli, Dul, Üst

Eşim kanserdi, dört de çocuk vardı. Evlendir, okut, hastaneye götür, hepsinin sorumluluğu benim üstüme idi. Nuran, 61, Ç, Okuyabilir, Sigortadan emekli, Dul, Üst

Katılımcıların yaşlılığa nasıl hazırlanılması gerektiğine ilişkin cevaplarının hiçbirisinde eğitim konusuna değinilmemiştir. Yaşlılığa hazırlık eğitimine ilişkin görüşler bir sonraki başlık altında başka sorular ile irdelenmiştir.

4.10.4. Yaşlılığa Hazırlık Eğitimine İlişkin Görüşler

Katılımcıların neredeyse tamamı yaşlılığa nasıl hazırlanılması gerektiğini ifade etmesine rağmen hiçbiri yaşlılığa hazırlık ile eğitimi ilişkilendirmemiştir.

Yaşlılığa hazırlık eğitimine ilişkin görüş ve tutumlar başka sorular ile araştırılmaya çalışılmış ancak yine ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar ile 60 yaş üstü bireylerin eğitim algısı, eğitim faaliyetlerine karşı tutumları ve iyi bir eğitim alamamalarının nedenlerini net olarak ortaya koyabilmek için bu bölümde katılımcı ifadelerine mümkün olduğunca fazla yer verilmiştir.

Bireylere ilk olarak “Yaşlanma sürecinde bir eğitim verilecek olsa bu eğitim nasıl bir eğitim olmalı?” sorusu yöneltilmiştir. Birçok katılımcı sorudaki eğitimi bir yetişkin eğitimi olarak değil örgün eğitim veya üniversite eğitimi olarak algılamış, çocukluklarında veya gençliklerinde istedikleri gibi eğitim alamamalarının nedenlerini ve istedikleri gibi okuyabilselerdi hangi mesleği severek yapabileceklerini anlatmaya koyulmuşlardır:

Babam kız kısmı okumaz diye okutmadı beni, evden kaçardım dedim, ağladım ama ikna edemedim, ilkokulu zor bitirdim. Hâlbuki imkânlarımız da iyiydi. Onu hiç affetmeyeceğim. Bu benim içimde bir ukdedir. Çok isterdim okuyayım, daha kültürlü olayım. Ben yine de kendimi yetiştirdiğimi zannediyorum ama. Çok televizyon izlerim, kitap okurum, dergi okurum, gazete okurum, genel kültürüm vardır ama yine de yeterli değil. Keşke üniversite okusaydım. Keşke ben de para kazansaydım. Çalışsaydım, aileme katkıda bulunsaydım. 3 tane çocuğumuzu daha iyi yerlerde okutabilseydik. Bundan dolayı içim yanıktır. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Her konuda eğitimim olsun isterdim, en çok da öğretmen olmak isterdim, geçti de gitti artık. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

Ah ilkokuldan sonra beni okutacaklardı ki... Çok zekiydim ben, köyde yoktu ortaokul, lise, istedim de kız çocuğu okur muymuş diye okutmadılar, eski kafa işte, kaldı içimde, öğretmen eve kadar geldi; babam kabul etmedi, köylüye ne diyeceğim ben, kızını okutuyor derlerse diye. Kötü mü olurdu okusam, ortaokul mezunu bile hemen bir iş bulurdu bizim zamanımızda, hemşire olsam, öğretmen olsam birilerine yardımcı olsaydım. Gülseren, 61, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Ben okusaydım, ekonomik özgürlüğüm olsaydı halim böyle olmazdı. Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

Okumak isterdim. Babam okutmadı. Anca işe girince memleketten buraya gelebildim. Vasat bir talebeydim ama zekiydim üniversite okuyabilirdim. Mücella, 72, YK, Lise, 10 yıl çalışıp bırakmış, Evli, Üst, BV

Benim akranlarım hiç gitmedik okula, köyde bizden sonrakileri gönderdiler. Emine, 65, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Akademisyen olmak içimde kaldı, eğitmen olmayı çok isterdim. Şimdi bile kazanabileceğime az inansam hukuk tahsili yapmak isterim. Sınavı kazanamam şimdi, gençler çok iyiler artık. İki, üç sene çalışmak lazım, ona da hanım kızar, yeter artık çalışma der. Haydar, 75, Ç, Yüksek lisans, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Aslında bu kadar bilgiyle ben mimar olabilsem çok iyi olur, hem okumak da içimde kaldı (kahkahalar). Öncelikle iyi bir eğitim almış olmayı isterdim. Çevreme de faydalı

olabilecek şeyler yapardım. Sağlam bir hayal kurup peşine düşüp gitmek isterdim. Süleyman, 61, MA, Ortaokul, İnşaat ustası-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Eğitim yoksunluğunun çilesini çok çektim. Bileğimin gücüyle kazandım, kalemle çok kaybettim. Baştan okumayınca her şeyin eksik kalıyor. Hayat tecrübemiz çok ama tahsil yok. Bunun eksikliğini hep yaşadım. Orhan, 62, YK, İlkokul, Mütahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Kasabada büyüdük, okuma imkanımız olmadı. Eğitim konularına uzak kaldık. Sabri, 73, Ç, Okuyabiliyor, Esnaf-emekli, Dul, Orta-üst

Bizim eğitim eksikliğimiz çok, zaman farklıydı o zaman, 5-6 kardeşlik, ilçede ancak geçinebiliyorduk, nasıl okuyacaksın? Üniversiteyi falan okusak iyi olurdu. Daha kültürlü bilgili olsak iyi idi. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

Benim ilkokulda arkadaşlarım vardı, toplanırdık bunlarla, ben onlara ders verirdim, onların hepsi öğretmen oldu. Ne iyi ettiler; ben, bizim imkânsızlığımız yüzünden okuyamadım. Ha sonraki yıllar sağlık üzerine eğitim almayı isterdim. Hasta bakıcıydım ben, çok hoşuma gidiyordu, hemşireleri, doktorları gördükçe. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

Katılımcıların soruyu yanlış algılamaları üzerine soru tekrar “45-50 yaşlarınızdan sonra bugünkü hayatınızı kolaylaştıracak herhangi bir eğitime faaliyetine katıldınız mı?” şeklinde sorulmuştur. Bu kez de bazı katılımcıların eğitimin yararlılığını kabullenmedikleri ve tecrübelerini ön plana çıkardıkları görülmüştür:

Ortaokuldan beri sürekli kitap okuduğum için, kursa gidip de ne yapacağım, kurs bana ne verebilir ki diye düşünüyorum. Kitap falan okumayanlar gitmeli kursa, belki bir şey öğrenebilirler. Ben bir eğitim eksikliği falan hissetmiyorum da iş hayatımızda çok darbeler yedik, dolandırıldık, para kaybettik, o dönemlerdeki yoksunluk çocukları da etkiledi. Maddi olarak daha iyi olabilirdi hayatları. Parasızlıktan kaynaklı bazı eğitim ihtiyaçlarını karşılayamadım. İçimde bir ukde kaldı. Süleyman, 61, MA, Ortaokul, İnşaat ustası-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Ben işçi olarak başladım, iş sahibi oldum. Bir eğitimle olmadı bunlar, göre göre, duya duya kendiliğimizden öğrendik. Televizyona çok bakarım, gazete de çok okurdum da şimdi gözüüm pek iyi değil başım ağrıyor, onlardan ne öğrenirsek... Bunlar hep yaşlılıktan, eğitim eksikliğinden değil de, kafamıza girmiyor artık. Mesela spor yapsak iyi de doktorun biri diyor ki “Yürü açılırsın” öbürü de diyor ki, ortopedici “Yürüme amca yıkılır kalırsın”. Doğrusunu, kendime uygun olanı öğrenseydim iyi idi de bizden geçti artık. Gençlikte, çocuklukta olur o işler. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Hiçbir eğitime katılmadım. Bugün olsa gene katılmam. Hiçbir pişmanlığım da yok. O kadar yoğun çalışıyordum ki. Kızımın bakımı da vardı. Nasıl gideceksin? Bizim zamanımızda var mıydı ki böyle şeyler ama gerçi olsa ne olacaktı sanki. Gene gençliğime dönsem gene çalışırım, başka ne yapacağım? Zamanında okumamışız ki, şimdi ne okuyacağız? Sabri, 73, Ç, Okuyabiliyor, Esnaf-emekli, Dul, Orta-üst

Hiçbir eğitim almadım. İş hayatında ne gördüysem, öğrendiysem o. Musa, 61, YK, İlkokul, Mütahhit-emekli, Evli, Üst

Tam emekli olacağım vakit okuma yazma kursu açıldı da ben gitmedim, emekli olacaktım, daha okumayı ne yapacağım dedim. Şimdi boşum ama bir duyduğumu bir dakika sonra unutuyorum ben. Nasıl öğreneceğim ki? Ayşe, 72, YK, Okumazyazmaz, İşçi-emekli, Dul, Orta-alt

Eğitime katılmadım. Bir merakım olmadı böyle şeylere. Okuyabildiğim sürece aklım başka bir şeye kaymadı benim. Ve neredeyse okuyamadığım kitap da yok. Alkol bağımlılığı gibi benimki. Gene gençliğime dönsem gene katılmam, kocaman adamlarız eğitimle mi çözeceğiz sorunlarımızı? Mesut, 74, Ç, Üniversite, Gazeteci-emekli, Evli, Orta-alt

Katılmadım. Ben zaten çırak, kalfa yetiştiriyordum o zamanlar. İş öğretiyorduk. Kendim bir kursa gitme ihtiyacı hissetmedim. Sanat öğretmek önemli bir şey. Mustafa, 74, Ç, İlkokul, Kaportacı-emekli, Evli, Orta-alt

Hiçbir nedeni yok, ben gazete aldığımda bile inceden inceye okuyamam, almaz kafam. Fazla sıkıntıya gelemem, yaradılışım öyle. Gidip de öyle kurs falan takip edeyim hiç bana göre değil. Dingin olacak benim hayatım. Görüyorum ben hayatı zaten, ne eğitim alacağım, kavga ederim ben öyle yerlerde. İrfan, 63, YK, Ortaokul, Esnaf-emekli, Evli, Üst

Mutluyum, sağlıklıyım, ne eğitimi isteyim? Hamiyet, 61, Ç, İlkokul, Memur-Emekli, Dul, Üst

Ben ne eğitim alacağım bundan sonra, zaten kafam almaz, ibadetimi yapar otururum yavrum. Gülseren, 61, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Şu yaştan sonra aldığım eğitim ne işime yarar ki, benim için eğitim 3-5 çiçek satıp eve 3-5 kuruş fazladan götürmek. Hem mesela benim sağlık bilgim iyi ama kızıma bir faydam olmuyor, her şey de eğitimle, bilmekle çözülmüyor ki yavrum. Fahri, 70, MA, İlkokul, Memur-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt

Eğitim alsam bundan farksız olmazdı çünkü biz psikolojimiz bozula bozula psikolojimizin bozulmamasını öğrendik çocuklarımla birlikte. Ayten, 64, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Dul, Üst, BV

Yok katılmadım. Seçimlerde sandık görevlisi olurdum bazen onun kursları olurdu. O yaştan sonra zanaat öğrenecek değildim ya. Ramazan, 74, Ç, İşçi-emekli, Ortaokul, Evli, Orta-üst, BV

Bu katılımcılar dışında özellikle maddi gelir artırma amacıyla çeşitli yetişkin eğitimi faaliyetlerine katıldığını ifade eden bireyler de vardır. Bu bireylerin aldıkları eğitimin doğrudan yaşlılık yıllarını kolaylaştırma amacı olmasa da şimdiki hayatlarına değer kattığı için eğitimlerden keyifle bahsetmektedirler:

Ha inşaatla ilgili bir sertifika aldım. 1 ay gittim kursa. Diplomamız olmuş oldu, yasa falan çıkarsa diye bir güvencemiz oldu. Bu zamanda belge konuşuyor artık. İşimi severek yapıyordum, daha profesyonel daha iyi yapmak istemişim, bilgim de arttı iyi oldu. Orhan, 62, YK, İlkokul, Mütahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Meslek üzerine katıldığım kurslar oldu, severek gittim. Kendime güvenim çok arttı bu kurslardan sonra. Türker, 61, Ç, Lise, Müteahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Bio enerji tedavilerini daha iyi yapmak için sağlıklı olmayanlara da verilen sağlık kurslarına katıldım, sağlık eğitim araştırma merkezinde masaj kursuna gittim, 3 sene. İnsan anatomisini öğrendim. Sertifikasını alayım da daha faydalı olayım diye düşündüm. Çok işime yaradı, doktorlarla tartışabilirim şimdi mesela. Tedavisi olmadığı söylenen hastalara ulaşır onları muayene ederim. Tedavi edip ayağa kaldırdığım çok oldu. Bir de bu dükkânı açınca emlakçılık kursuna gittim. Emlakçılığı el yordamıyla yapıyordum, “Yeni şeyler öğrenip kendimi geliştirebilir miyim acaba?” diye kursuna gittim ama teorik bilgileri verdiler sadece. Ama sertifikamı aldım, iş resmiyete bindi, sistemli oldu, iyi oldu. Radyo telsiz kursuna gittim modern çarşıda, elektronik merakımdan dolayı, birkaç gün gidince kursun müdürü Ahmet Bey “Yahu sen bizim hocalardan çok biliyorsun, sen modern bir hocasın, buraya neden geliyorsun?” dedi, bir daha gitmedim. Oraya gitmeden radyo tamir ederdim ben. Şimşek enerjisiyle akü şarj etmeyi çok denedim, çok akü patlattım. İlginç icraata yetmedi... Kurslara katılma amacım tedavilerde daha başarılı olmak için mesleki gelişim diyebiliriz. Doktorlarla birlikte olup statümü arttırma ve kendini kanıtlama, reklamımı yapma amaçlarım vardı. Emlakçılıkta da iyi para vardı, güzel kazandık. Sağlık bakanlığı muayenehane açmama izin verse oradan da çok kazançlar olurdu ya, doktor değilim diye vermediler işte. Davut, 74, YK, Lise, Polis-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst

Katıldım, bir sürü sertifikam var. Ben terziyim ama sonradan olma terziyim, bak onu unuttum söylemeyi (kahkahalar). Emekli olunca yeni bir şehre yerleşmiştik, kimseyi tanıımıyordum, evde sıkılıyordum. Bir çevre edinmek istedim, dikiş nakışa ilgim de vardı. 4-5 yıl gittim, boyama, süsleme de öğrendim. O yaşlarda daha becerikliydim. Aslında o zaman başka bir ümidim daha vardı, o dönemlerde birkaç sertifika alanın kendi kursunu açabilme imkanı oluyordu. Belki onu da ümit ederek katılmışım ama bir kurs falan açmadık da çok faydası oldu. Hem çocukların yatak örtülerini, nevresimlerini, çeyizlerini hazırladım daha az masrafla, hem aile bütçesine bir katkı oldu, hem kendim tatmin oldum, evde yalnız başıma sıkılıp kalmadım, boyarken, süslerken, arkadaşlarıma hediye ederken çok zevk alıyordum. Hem para harcamıyordum hem el emeği göz nurunu hediye edince daha bir kıymetli oluyor. Çok güzel arkadaşlıklar da kurdum. Çocukların giyeceklerini dikerdim, evin dikişlerini, perdeleri, tülleri, komşuların dikiş, nakış işlerini hep ben yapardım. Şimdi de hâlâ örgü örерim, bak örgü beni çok dinlendirir, evimi süslemeyi severim ben, küçük fiyonklar yaparım şuraya buraya. El becerim de güzeldir. Diyelim ki evimi dizayn ediyorum, hiç zorlanmam, gayet uyumlu yaparım, yakıştırırım, renk uyumunu, göz uyumunu şahane yaparım. Bir şeyler üretmeyi seviyorum ben. Eskimiş şeyleri bozup yeniden yapmayı severim bu da tabii aile bütçesine katkı, eminim. Çünkü tek maaşlıyız, iyi geçindik ama gene de katkıda bulunmak gerekiyordu. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Altı sene BELMEK kurslarına gittim. İki senesi dikiş kursu. Dikiş bildiğim halde gittim. Biraz rahatsızlanmışım. Ruhsal olarak iyi değildim, sinir krizlerine girip ağlıyordum. Kafamı dağıtmak için yazıldım kursa. Çok faydasını gördüm, ferahladım, arkadaşlar edindim. Hâlâ da görüşürüz onlarla. Mücella, 72, YK, Lise, 10 yıl çalışıp bırakmış, Evli, Üst, BV

Bu ifadelerden sonra üçüncü bir soru görüşmeler boyunca değinilen sorun ve ihtiyaçlardan da örnekler verilerek “mesela ... sorunundan bahsetmişsiniz ya, o

sorunu da göz önünde bulundurursak sizden genç insanlara, yaşlılıklarını kolaylaştıracak nasıl bir eğitim verilmelidir?” şeklinde sorulmuştur. Katılımcıların ihtiyaç hissetmedikleri konulara değinmemeleri için yönlendirme yapmaktan kaçınılmış ancak üzerinde çok düşünmedikleri bu konu hakkında konuşmaları için çaba gösterilmiştir. Bazı katılımcıların cevapları tek cümleyi, bazılarının tek kelimeyi geçmemiştir. Verilen cevaplar kategorilendirildiğinde ortaya çıkan 11 eğitim başlığı; sağlıklı yaşam (f:20), psikoloji (f:19), serbest zaman etkinlikleri (f:18), iş ve meslek eğitimi (f:13), teknoloji kullanımı (f:10), kamusal hakları bilme (f:9), yaşlı bakım (f:9), dini konular (f:8), okuma yazma (f:6), finans yönetimi (f:4) tarım (f:3) eğitimleri başlıklarıdır. Aynur’un ifadeleri bireylerin farkında olmasalar da eğitim ihtiyaçları olduğunu net bir biçimde ortaya koymuştur.

Yaşlanmakta olan hanımları, beyleri, insanlarımızı bilgilendiren, bilinçlendiren kurumlar olsa güzel olur. Ders gibi, kurs gibi. Evini ona göre düzenlersin, eve yaptırdığın lavaboyu dizlerini düşünerek daha alçaktan yaptırırsın. Klozet tuvalet mutlaka olur. Tuvaletten kalkmanı kolaylaştıracak bir tutacak yaptırırsın. Ben bir de anneme daha güzel bakabilmek, kendimi yormadan bakabilmek için yaşlı bakımı bilsem iyi olurdu. Bence şimdi de iyi bakıyorum da bunlar kendi çabalarımınla yaptığım şeyler, eğitim almış olsam işim kolaylaşırdı belki de. Annem için de daha farklı olurdu belki de. Aynur, 65, YK, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Ortaya çıkan eğitim başlıklarıyla ilgili kapsamlı değerlendirme orta yaş dönemi bireylerin eğitim ihtiyaçlarına yönelik sonuçlarla birlikte yapılacağından bu kısımda sadece yaşlı katılımcıların verdikleri cevaplardan örnekler sunulmuştur:

Sağlıkla ilgili olurdu herhalde, en azından kendi sağlığıma dikkat ederim. Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

Öğrenmenin yaşı yoktur, kısa kısa kurslar falan olsa belki biz de bir şeyler öğreniriz. Mesela spor eğitimi yaşıma uygun sporları öğrenmek isterdim. Türker, 61, Ç, Lise, Mütahhit-emekli, çalışma devam, Evli, Üst

Psikoloji eğitimi almayı çok isterdim. İnsanların sıkıntıları neden kaynaklanıyor, sorunları nasıl çözülebilir öğrenmek isterdim. Panik atağım var benim. En azından onunla baş edebilmeyi isterdim. Yaşlılarla ilgili daha çok şey bilmeyi isterdim. Nasıl bakılması gerektiğini... Mücella, 72, YK, Lise, 10 yıl çalışıp bırakmış, Evli, Üst, BV

Bir aile edinme planımız olduğu için bu yönde olurdu aile danışmanlığı, psikoloji ağırlıklı bir eğitim olurdu. Celal, 68, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst, BV

Netice olarak, insanlara emeklilik ve ihtiyârlık zamanlarında yapabilecekleri bir takım faydalı işlerin öğretilmesi iyi olur. Arif, 68, Ç, Doktora, Akademisyen-emekli, Evli, Orta-üst

Sanatsal faaliyetler konusunda eğitim almayı isterdim. Tiyatro ile uğraşabilmek isterdim. Recai, 75, YK, Lise, Gazeteci-emekli, Evli, Orta-üst

Ha şimdi için soruyorsun. Şimdi bir çalgı aleti çalsam onunla oyalansam güzel olurdu, zaman geçirirdim. Biraz saz çalmaya heves etmiştim zamanında zor geldi. Beceremedim. İş kurma konusunda bir eğitim almak isterdim. Bir dükkân açardım, kitap dükkânı falan. Hamdi, 63, Ç, Yüksekokul, Öğretmen-emekli, Boşanmış, Orta-üst

Sanatsal faaliyetler, bilhassa da resim kursu olsun isterdim, kafa dağıtmak için. Mesut, 74, Ç, Üniversite, Gazeteci-emekli, Evli, Orta-alt

Edebiyat ve resim hâlâ içimde, aklımda. Ruh tatmini olur, gündelik hayattan sıyrılırım biraz olsun. Nilgün, 72, Ç, Üniversite, Memur-emekli, Evli, Üst

Öğrenmeyi severim, İngilizceyi biraz daha ilerletsem olabilir de işte çok da önemli değil bu yaştan sonra. Nizamettin, 71, Ç, Üniversite, Bürokrat-emekli, Evli, Üst

Bilgi, beceri artırıcı yeni şeyler öğreneceğim kurslara gitmek isterdim. Arkadaş ortamı falan olurdu iyi olurdu. Metin, 70, YK, Ortaokul, Polis-emekli, Orta-alt, Evli, BV

Bir meslek becerim olsa işimi yapardım ekmeğimi taştan çıkartırdım. Atiye, 61, MA, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Alt, BV

Şimdi gerçi arada bir bilgisayara gitsem mi diye düşündüğüm oluyor; ama sonra diyorum ki ne kafamı yoracağım. Çocuklar bilgisayar oynarken, akıllı telefonla oynarken hevesleniyorum, öğrenebileceğimi bilsem gene giderim. Nuran, 61, Ç, Okuyabilir, Sigortadan emekli, Dul, Üst

Teknolojinin bir tarafından tutmam, hayatıma sokmam gerektiğini düşünüyorum. İnterneti daha iyi kullanmam gerekiyor, çok önemli. Çocuklarımızı, torunlarımızı daha iyi anlamak için bir şekilde interneti daha aktif takip etmek gerekiyor. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Hak konusu önemli, yaşlı haklarıyla ilgili bir eğitim alabilirdim. Ümit, 72, Ç, Üniversite, Doktor-emekli, çalışma devam, Hiç evlenmemiş, Üst

Yaşlılar için tanınan hakların da pek farkında değiliz doğrusu. Cafer, 73, Ç, İlkokul, Aşçı-emekli, Evli, Orta-alt, BV

Yaşlılık, kişisel bakım eğitimi isterdim. Nazif, 75, Ç, Üniversite, Tiyatrocu-emekli, çalışma devam, Boşanmış, Orta-üst

Okuma yazmayı hadi neyse de Kuran'ı öğrenirdim kesin. Şimdi de adam aksilik etmese, bir kursa ya da iyi bilen birinin evine bile gider öğrenirim de adam aksi. Ama Kur'an öğrenmekten vazgeçmedim daha, onda azimliyim, öleceğim güne kadar da ümidimi kesmem ondan. 90 yaşında bir kadın hafız olmuş, 90 yaşından sonra oluyor da bende niye olmasın? Hamide, 68, MA, Okumazyazmaz, Ev hanımı, Evli, Orta-alt

Kur'an. Öğrenebilir miyim bilmiyorum, denemek lazım, şimdi ne desem boş. Fadime, 68, YK, Okumazyazmaz, İşsiz, Dul, Alt

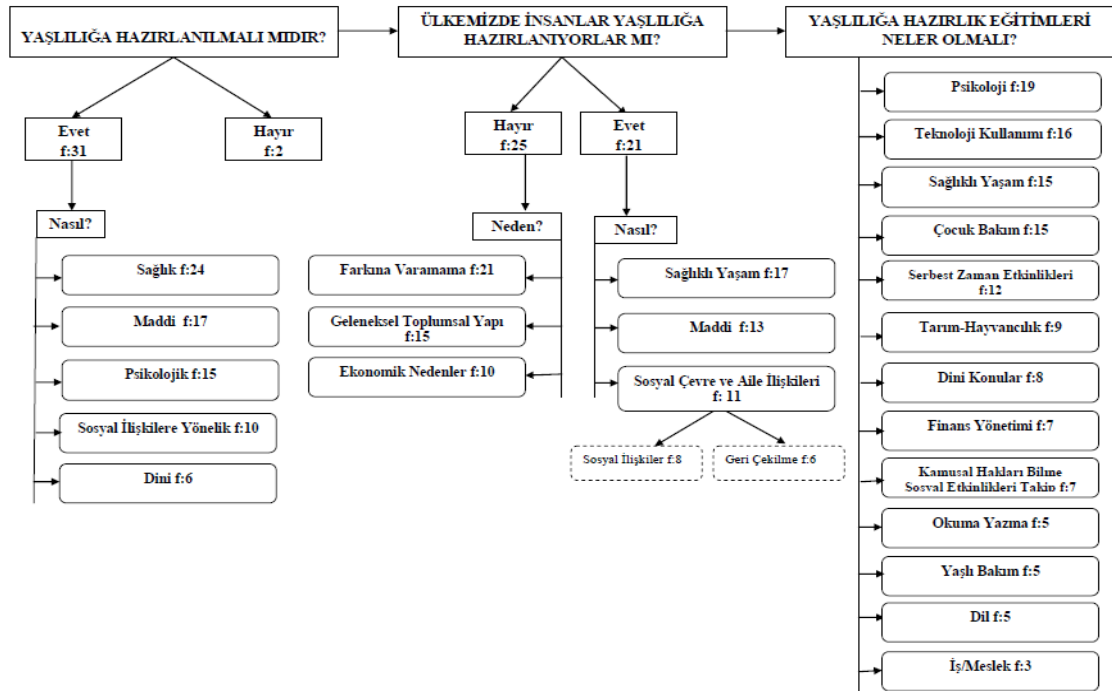
Okuma yazma öğrensem iyiydi, gittiğin geldiğin yeri bilmek önemli. Okuma yazma olmayınca da neyin eğitimini alabilirsin? Ayşe, 72, YK, Okumazyazmaz, İşçi-emekli, Dul, Orta-alt

Ekonomik hazırlık yapma konusunda bir eğitime gerek var. Kendi kendimize nasıl yetebileceğimiz konusunda bir şeyler öğrenmek isterim. Aladdin, 65, MA, Lise, Esnaf-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-alt, BV

Tarımsal alanda isterdim. (köye taşınmak istediği için) Mahmut, 65, MA, Üniversite, Öğretmen-emekli, çalışma devam, Evli, Orta-üst, BV

4.11. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığa Hazırlanmaya İlişkin Görüşleri

Yaşlılık dönemindeki bireylerde olduğu gibi orta yaş dönemindeki bireylerin de yaşlılığa hazırlık eğitime ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla üç konu irdelenmiştir. Konulardan ilki yaşlılığa hazırlanılmalı mı konusudur, diğeri ülkemizdeki insanların yaşlılığa hazırlanıp hazırlanmadığı, üçüncüsü ise yaşlılığa hazırlık eğitiminin neleri içermesi gerektiğidir. Şekil 10'da her üç başlık için de verilen cevapların analizi sonucu oluşan temalar görülebilmektedir.

Şekil 10. Orta Yaş Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığa Hazırlanmaya İlişkin Görüşleri

4.11.1. Yaşlılığa hazırlanılmalı mıdır?

Orta yaş dönemindeki bireylerle yaşlılığa hazırlık eğitimi üzerine konuşmadan önce “yaşlılığa hazırlanılmalı mıdır?” sorusu yöneltmiştir. 2 katılımcı dışında bütün katılımcılar yaşlılığa hazırlanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu sonuç 9 katılımcının yaşlılığa hazırlanılmamalıdır şeklinde görüş bildirdiği yaşlı gruptan farklıdır. Bu durum orta yaşlı katılımcıların yaşlılığa hazırlık konusunda daha bilinçli oldukları şeklinde yorumlanabileceği gibi yaşlılığı henüz bizzat deneyimlememiş olmanın verdiği endişe ile de açıklanabilir.

4.11.1.1. Yaşlılığa Hazırlanılması Gerektiğini Düşünenler

Yaşlılığa hazırlanılması gerektiğini düşünen katılımcılar bu hazırlığın nasıl olması gerektiğini de açıklamışlar, yaşlılıkta karşılaşılabilecek sorunlar başlığıyla tutarlı biçimde en çok sağlık konusuna vurgu yapmışlardır. Orta yaşlı katılımcılarla yaşlı katılımcıların görüşleri arasında çeşitli farklar vardır. Buna göre yaşlı katılımcılar yaşlılığa ilki maddi hazırlıklar olan 7 başlıkta hazırlanılması gerektiğini düşünürken orta yaşlılar ilki sağlık olan 5 alanda hazırlıktan bahsetmişlerdir. Şekil 10’da görüleceği üzere bu başlıklar sağlık (f:24), maddi (f:17), psikolojik (f:15), sosyal ilişkilere yönelik (f:10) ve dini hazırlıklar (f:6) başlıklarıdır. Yaşlı gruptan farklı olarak aile ilişkilerini geliştirmeye yönelik hazırlıklar ile bir meslek edinme veya yaşlılıkta yapılabilecek işlere yönelik hazırlıklar konularına değinilmemiştir. Bu durum orta yaşlı katılımcıların yaşlılıkta karşılaştıklarını düşündükleri sorunlar başlığında da ifade edildiği üzere ailevi sorunlarının henüz kriz çıkacak seviyede olmaması ile açıklanabilir, bu anlamda katılımcıların sorulara verdikleri cevapların tutarlı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, katılımcıların yeni bir meslek edinme veya iş geliştirme amacıyla hazırlık yapılması gerektiğine değinmemelerinin büyük çoğunluğunun hâlihazırda çalışıyor olmasından, ilk fırsatta emekli olmayı planlamalarından ve isterlerse kendi işlerinde çalışmaya devam etme imkânları olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bazı katılımcılar daha konuşmanın başında, çalışmanın kapsamından bahseder bahsetmez hazırlık konusuna değinmişlerdir:

Yaşlılığın beni de korkutan yanı zaten yaşlılığa hazırlanamamak. Gençlikte çalışacaksınız, yaşlanınca da kimseye muhtaç olmayacak şekilde yaşayacaksınız. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Şimdi bizde bu konuyla ilgili şöyle bir şey var. Mesela aile kültüründen gelen yaşlılığa hazırlık nasılsa bizdeki görünüm öyle. Bizden öncekilerin yaşlılara nasıl davrandığını görüyoruz, kendimize de nasıl davranılmasını istiyorsak öyle davranmaya çalışıyoruz. Az önce dedim ya hiç arpa ekip de buğday biçen gördün mü? Ne yaptıysan çocuklarından da aynısını görürsün mantığı ile o sözü söylüyoruz. Ha birikim yapmak mutlaka şart ama şu değil; diyelim ki 65 yaşına kadar, çevremde böyle tanıdığım insanlar var, yemiyor, içmiyor, artırıyor. Bir ev daha olsun. Kredi çekiyor, 75 yaşına gelmiş hâlâ toruna ev alayım diye uğraşıyor. Zaten bu saate kadar gelmişsin. 75 yaşından sonra kredi çekeceksin, ev alacaksın. Kusura bakma yani. Ben kendi çocuklarım için de diyorum. Bunlara ev bırakmaya gerek yok. Okutup topluma faydalı bir insan haline getirdiysem o evi kendi alsın, o onun kendi sorunu. Daha doğrusu balık yedirmeyi değil balık tutmayı öğreteceksin. Kendi balığını tutsun tutsun yesin. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Gerçekten insanlar başlarına gelmeden bunu bilemiyorlar. İnsanlar zeki varlıklar, yaşlanmadan önce isterlerse önceden hazırlanabilirler, çözüm geliştirebilirler. İyi bir birikim yapabilirler, sağlık ve beslenmelerine dikkat edebilirler. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Hep dediğim gibi manen ve madden evet hazırlanmalı. Bu emeklilik de değil. Gelecekte ne olacağını bilmiyoruz, birtakım garantilerimiz olmalı. İnsanlar hazırlanmıyor. Çünkü hiç kimse, ben dâhil, sen dâhil bir saat sonra ölebileceğimizi veya başımıza bir şey geleceğini düşünmüyoruz. Herkese olan bana olmaz diye düşünüyoruz. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

4.11.1.1.1. Sağlıkla ilgili hazırlıklar.

Maddi hazırlıkları ön plana çıkaran yaşlılık dönemindeki bireylerden farklı olarak orta yaşlı katılımcılar en fazla (f:24) sağlık konusunda hazırlık yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Özellikle yaşlılık döneminde ortaya çıkabilecek hastalıklara karşı vücudu korumak, yaşa uygun beslenme ve zihinsel-fiziksel etkinlikler ile vücudu dinç tutmak konularına dikkat çeken katılımcıların ifadelerinden bazıları şöyledir:

Fiziksel anlamda düzenli olarak vücudunuza iyi bakarsanız daha kolay bir yaşlılık geçirme ihtimaliniz yükselir. Vücuduna bakan biriyle bakmayan biri, sigara içenle içmeyen, sağlıklı beslenen ile beslenmeyenin yaşam kalitesi aynı olmayacaktır diye düşünüyorum. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Sağlığın hazırlığı mutlaka olmalı, bilinçli insanların cahil insanlara göre hastalığı bile daha kolay tolere edebileceklerini düşünüyorum. Ben mesela bulmaca falan çözerim ki beyin jimnastiği olsun, unutkanlıklarım artmasın. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Doğru beslenerek, yürüyerek, hareket ederek. Oturarak, hareketsiz kalarak hayatını devam ettirmemeli. Daha çok psikolojik olarak rahatlarlar. Zihinsel, bedensel olarak da rahatlarlar. O çöküntüye geç girerler düşünüyorum. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Zor bir soru çünkü Türkiye’de tıp sektöründeki insanların bile hazırlanabildiklerini düşünmüyorum. Çünkü öyle olsaydı bütün doktorlar, maddi durumu iyi olan insanlar 80 yaşın üstünde yaşarlardı. Allah insana ne kadar ömür biçmişse o kadar yaşayabiliyor. Ama yaşlılığa bırakmadan sigarayı bırakmak, spor yapmak, stresten uzak durmak gibi hazırlıkları yapmak lazım. Bu nedende 4 yıl önce sigarayı bıraktım. Stresi de fazla yaklaştırmamaya çalışıyorum hayatıma. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Ailesinde ırsi hastalıklar olan katılımcıların sağlık konusunda daha endişeli oldukları ve bilinçli hazırlıklar yapılması gerektiğine özellikle dikkat çektikleri görülmüştür:

Bizim ailede şeker ırsi. Yüksek tansiyon ırsi. İlerleyen zamanlarda bende de çıkacak. O yüzden şimdiden diyet yapmaya başladım. Diyetlerle şimdiden kontrol altına almaya çalışıyorum. O insülin haplarının hiçbirini kullanmak istemiyorum hiçbir şekilde. Elimden geldiğince takip ediyorum bilmem gerekenleri. Tedbirlerini o yüzden şimdiden almaya başladım. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Belli ırsi hastalıklar varsa bu illaki sizde çıkacak değil ama en azından onlarla nasıl mücadele edilebilir onları bilmesi gerekiyor. Kitap veya internet yoluyla olabilir. Veya doktor, dost, sohbet ortamı varsa onların teşvikiyle yönlendirmesiyle olabilir. Bunları bilmesi gerekiyor. Kalple, yüksek tansiyonla nasıl mücadele edilir, bunları bilip uygulaması gerekiyor. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

4.11.1.1.2. Maddi hazırlıklar.

Yaşlı grupta en çok dile getirilen maddi hazırlık konusu orta yaşlılarda sağlık hazırlıklarının ardına düşmüştür (f:17). Bu durum aktif çalışma çağındaki olan katılımcıların henüz gelirlerinin yerinde olmasıyla ve yaşlı gruba göre refah seviyelerinin daha yüksek olmasıyla açıklanabilir. Ancak, yine de hemen her eğitim ve ekonomik gruptan kadın ve erkekler, yaşlılığa maddi birikimler yaparak hazırlanılması gerektiğini ifade etmişlerdir. ‘Emekli maaşı, sağlık ve bakım harcamaları, sigorta, kalınacak yer’ kodları maddi hazırlık temasını oluşturan kodlardır. Katılımcı ifadelerinden bazıları şöyledir:

Bence en önemli hazırlık ekonomik hazırlık yani onun dışındakiler çok önemli değil. Yani ekonomik olarak o hazırlığı yapmışsan rahat edersin. Ben kendimi o konuda hazır hissediyorum. Maaşım var, evim var, karı koca emekliyiz, mülklerimiz de var dolayısıyla dediğim gibi bir sıkıntı hissetmiyorum. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

İnsanlar maddi olayı bir kere kafalarında bitirmeliler. Çünkü para olmadan çok zor. Eğer bir de sosyal güvencesi yoksa, emekli maaşı veya kira geliri yoksa geçinmek zor. Onun için ona bir hazırlık yapmalılar. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Tabii ki maddi hazırlık olmalı, insanlar yaşlandıkça cimrileşir diye düşünüyoruz ya bence cimrileşmekten değil paranın önemini anladıkları için, ilerde daha zor anlarımda

lazım olur diye düşündüklerinden harcamak istemiyorlar. Maddi tedbirleri erkenden almak gerek. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Ya şöyle hazırlanmalı; ekonomik özgürlüğün elinde olur yani kimseye muhtaç olmayacak bir şekilde maaşın da olursa yaşayabildiğin kadar yaşarsın yoksa kimin eline bakacaksın? Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Evet hazırlanmalıdır. Gençliğini eğlenerek geçiren ihtiyarlığını ağlayarak geçirir gibi bir anlayışım var. O yüzden gerçekten ileriye düşünen bir insansa bence yatırımını yapmalı. Çünkü ihtiyarladığında insanların paraya daha çok ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Maddiyat haricinde kendine bakması gerekir, sağlığına dikkat etmeli. Adnan, 46, MA, Üniversite-terk, İşçi-aktif çalışan, Bekâr, Orta-alt, BV

Zor bir soru. Herkesin öncelikle sağlık ve emeklilik güvencesi olmalı. Birçok insan hâlâ umursamıyor ama önemini ilerleyen yaşlarda daha çok hissediyorsun. En azından emeklilik maaşı çok önemli. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Kalacağı yer hakkında ve kimseye muhtaç olmadan yaşayabilecek şekilde maddi olarak hazırlanmalı. Evladına çıkarıp bu para benim yaşlılığım için diye verebilmeli. Her şey çocuklardan beklenmemeli. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Yaşlılık yıllarında geçim sıkıntısı yaşamamak için maddi hazırlıklar yapılması gerektiğini ifade eden bu katılımcılar yanında maddi birikimler yaparak hazırlanmayı, yaşlılıkta meydana gelebilecek bakıma muhtaçlık ihtimaline karşı bir önlem olarak dile getirenler de olmuştur. Bu önlemleri dile getiren bireyler ile ilgili dikkat çeken ayrıntılar vardır. Kendileri hiç evlenmedikleri dolayısıyla da eşleri ve çocukları olmadığı için bakıma muhtaç olurlarsa ihtiyaç duyacakları profesyonel bakım veya bakıcı masrafları konusunda endişeli olan bu bireyler yaşlı yakınlarının bakımlarını üstlenmiş, bakım sürecinin zorluğunu deneyimlemiş bireylerdir:

Birikim anlamında hazırlanmalı, bunu çok önemsiyorum ben. Çünkü yalnız yaşayamayacağın durumlarda, birinin yardımına ihtiyacın olan durumlarda çok para gerekir. Mutlaka bir birikimin olması gerekiyor. Bunun dışında kendime iyi bakayım diye düşünsen de hastalık gelip seni buluyor. Daha evlenebileceğim yaşlarımdayken acaba çocuğum olsa nasıl olur diye düşündüğüm oldu ama yaşadığımız ortam bir çocuk büyütme için hiç uygun değil diyerek vazgeçtim... Bir evlatlık edinebilirim diye de düşündüm ama sonradan da o sorumluluğu tek başına almak bana biraz ağır geldi. Şimdi de bu yaşımdan sonra birisini yanıma alıp da ileride bana bakar diye düşünmek istemiyorum... bakıma muhtaç hale gelirim mecburen de kendime baktırmak için çok para gerekecek. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Çünkü işin doğrusu paranız yoksa size kimse bakmaz diye düşünüyorum. O yüzden de birikim şart olabilir. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

4.11.1.1.3. Psikolojik hazırlıklar.

Yaşlanma sürecine psikolojik olarak hazırlanılması gerektiğini savunan bireyler kişinin kendisini yaşlanmanın doğal bir süreç olduğuna alıştırmaması, bu dönemde de yaşamın güzellikleri olduğunu kavraması gerektiğini ifade etmişlerdir (f:15). Bir anlamda yetişkin ve yaşlıların gelişimsel görevlerinden olan değişimlerin farkına varma ve uyum sağlama konusunda Nursen'in ifadeleri bilinçli yaşlanmayı da tanımlar niteliktedir:

Herkesin yaşlılıkla ilgili bilinç edinmesi, yaşlılığın hayatın sonu değil farklı bir aşamanın başlangıcı olduğunu, yaşam tarzının biraz farklılaştığını, ben yapamam edemem gibi olumsuz düşüncelerle kendini engellememeyi, herkesin kendince yapabileceği, uğraşabileceği bir şeylerin olduğunu öğrenmesi gerekli. Sağlıklı beslenme ve sporun hayatında neleri değiştirebileceği öğrenilmeli. Avrupa'da yaşlı çiftler birlikte yemeğe çıkıp barlarda dans ettikleri zaman yadırganmıyor ama bizde "Gidip de ne yapacak, hasta olur" gibi engellemelere maruz kalıyor. Ama bu durum da yavaş yavaş değişiyor. Ben şimdiden yaşlılığında yapabileceklerimle ilgili planlar yapıyorum, bunları gerçekleştirmek için çalışıyorum. Kendime güveniyorum. Öğrenmeye, becerilerimi geliştirmeye çalışıyorum. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Herkes Cicero'nun Yaşlılığa Övgü kitabını okumalı bence. Yaşlılığın kötü bir şey olmadığını, iyi şeyler de getirebileceğini görmeliler, insanımızın bu konuda bilinçlendirilmesi gerekli. Ben birçok yaşlı insanın dünyadan elini eteğini çekerek çevrelerine yük olduklarını görüyorum. Bizim annemiz öyle olmadığı için çok şanslıyız. Dolayısıyla böyle olan yaşlıları böyle olmamaları gerektiği konusunda eğitebiliriz. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Evet, psikolojik bir hazırlık olabilir. Daha olgun davranmalı, dede, amca hitaplarını kabullenmeli. Ben de yaşlanan bir insanım bunun farkındayım. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

Tabi. İnancıyla, imanıyla, bilgisiyle... Yoksa düşünmeden yaşlanırsan herhalde zor gelir insana. Bak günümüz nasıl geçiyor, saniyemiz nasıl geçiyor. Bunlar hep ömrümüzden gidiyor. Bunları düşünüp hazır olmamız lazım. Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

Elbette. Ama nasıl hazırlanılır onu bilmiyorum. Manevi olarak daha doğrusu psikolojik olarak yaşlanacağını kabul etmesi gerekiyor sanırım. Allah ömür verdiyse yaşlanacağımızı, onun da bir dönem olduğunu idrak etmek gerekir. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Ülkemizde birçok insanın Nursen'in veya en azından Leyla'nın ifade ettiği bilinç düzeyine ulaşması yakın gelecekte mümkün görülmemektedir. Ancak, toplumun bilinçlenmesi için önerilerde bulunan katılımcılar da olmuştur. Bireylerin yaşlılığa psikolojik olarak hazırlanmaları için kamu kurumlarına da görevler düştüğünü ifade eden Bilal ve Gültekin özellikle televizyon programları yoluyla

insanların yaşlılık konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Televizyonun hâlâ güçlü bir eğlenme ve haber alma kaynağı olduğu göz önünde bulundurulursa bu önerinin gerçekçi olduğu söylenebilir:

Televizyonlarda evlilik programları, kim kimi beğendi, elbisem nasıl oldu yerine keşke bu tür bilinçlendirici şeyler olsa. Herkesin yaşayacağı bir şey sonuçta % 100. Çünkü bilinçlenme yavaş yavaş beyne zerk edilir. Birdenbire olmaz, hadi yaşlandın, gel eğitim verelim denilerek değiştiremezsin insanı. Bir dönemler Dallas diye bir dizi vardı. Bu dizi Türkiye'ye geldiğinde alkol tüketimi artmıştı. Ahlaksızlık artmıştı. İnsanların beynine her gün bir şey işliyordu o dizi. Sen farkında bile olmadan beynine işliyor, normal hale getiriyor olumsuz şeyleri. Keşke bu tür şeyler doğru olan şeyler için de aynı sabırla yapılabilse, insani ihtiyaçlarımıza ağırlık verseler. Kim yapar bunu bilmiyorum ki, devlet mi yapar, hem toplumun geleceği açısından hem de hepimiz bir gün yaşlanacağız, hepimizin geleceği açısından. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Şimdi televizyonda 500 tane kanal var ülkede. Ama bayram reklamlarında, şeker reklamlarında olanları saymazsak yaşlılığa dikkat çeken hiçbir şey göremezsiniz televizyonlarda. Devletin yayınlattığı kamu spotları var mesela onlar vasıtasıyla bilinçlendirme programları yapılabilir. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

4.11.1.1.4. Sosyal ilişkilere yönelik hazırlıklar.

Orta yaşlı katılımcıların değindikleri bir diğer hazırlık ise sosyal ilişkilere yönelik hazırlıklardır (f:10). Ancak, katılımcılar bu başlık altında verdikleri cevaplarda yaşlı gruptaki bireyler gibi geri çekilme ve serbest zaman alışkanlığı gibi alt temalara değinmemiş sadece yaşlanmakta olan bireylerin sosyal çevrelerini olabildiğince geniş tutarak yaşlılık döneminde yalnız kalmamaya hazırlanmaları gerektiğine işaret etmişlerdir:

İnsanların sosyal çevresi yoksa yaşlılıkla beraber sıkıntı olabilir. Gençlik yıllarında sosyal faaliyetlerde bulunmamışsa, hep iş iş diye koşturmuşsa, işi bırakınca çok sarsılıyorlar. Boşluğa düşüyorlar. Bir dini grup olur, kahve grubu olur, gezi grubu olur, çevresi olması gerekiyor iyi ya da kötü. Yoksa sıkıntı kesinlikle olur. Maddi birikim olayını bitirse bile sosyal çevre gerekiyor insana. Çünkü genelde akrabalarla ters düşebiliyorsun yaşlandıkça, maldır mülktür küslükler olabiliyor. Eğer bir sosyal çevresi yoksa bir meşguliyeti yoksa bir sivil toplum kuruluşunda vazifesi yoksa kesinlikle bir hobisi olması gerekir ki boşluğa düşmesin. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

65 yaş günümüzde yaşlı sayılmaz bence, 80'e kadar sağlıklı oldukları sürece kendi ihtiyaçlarını karşılamalı, hayatlarını idame ettirmeliler, sosyal hayata dâhil olmalılar, komşularıyla, arkadaşlarıyla iletişim içinde olmalılar, evlerine çekilip kapanmamalılar. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Bir kere adamın sosyal yönü olması lazım. Bazıları vardır ki asosyal insanlardır. Sosyal hayata girmekte zorlanırlar. Belki meslek hayatı şu bu derken arkadaş çevresi ona yeterli gelmiştir. Dışarıyı fazla umursamamıştır. Ama emeklilikte o çevreden tamamen kopuyorsun. Yeni bir hayata başlıyorsun yeni bir topluma giriyorsun. Daha çalışma

yıllarından bunun hazırlığını yapmalısın, emekli olunca takılacağın insanlardan bir çevre edinmelisin ki rahat bir geçiş yapasın. Akrabalardan da kopmamak lazım. Memleketini terk edip gidersen, koparsan dönüp geldiğinde kimseyle arkadaşlık da edemezsin. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Babam son bir yılında Alzheimer hastasıydı. Onun durumunu düşünüyorum. Çok zor bir şey. Çağımızın getirdiği hastalıklar bunlar ama ondan çok endişe ediyorum. Belli bir yaştan sonra mümkün olduğu kadar toplumla iletişimde olduğunuz sürece bunun geciktirildiğine inanıyorum. Duyduğum bilgiler de bunu destekliyor. Yani eğer kendinizi toplumdan çekerseniz bu hastalıklar çok daha çabuk geliyor. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Yaşlılık doğal bir süreç. Benim gördüğüm yaşlılıkta sağlık ve maddi durum önemli. Maddi durumun iyi olmalı, bir garantin, gelirin olmalı ve sağlığını da iyi takip etmelisin, bu ikisi olursa çok sıkıntı olmuyor. Ve dostların olmalı ama benim rahmetli dedem 100 küsur yaşına kadar yaşadı, sohbet edecek kimsesi kalmadı (kahkahalar), Allah kimseyi bu duruma da düşürmesin. O da zor. Bu hayatta hep öyle zaten âşık oldum, ölüyorum, bitiyorum diye evleniyorlar. Hâlbuki evleneceğiniz zaman gençlere hep nasihatim; sohbet edip anlaşabilecek misin, bilmem kaç yaşına kadar hayatı paylaşabilecek misin, iyi düşünsünler. Evet, o kalp dinlemiyor akli ama bir saatten sonra gençlikteki öncelikler, aştı, seksti bunların hepsi ikinci plana düşüyor. Aman da bayıldım, evlendim değil. Ailesiyle de evleniyorsun. Mutlu olabilmen için gençlikte doğru kararlar vermek gerekiyor. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

4.11.1.1.5. Dini hazırlıklar.

Yaşlanmakta olan bireylerin yaşlılıklarına dini yönden hazırlanmaları gerektiğini söyleyen katılımcılar (f:6) daha çok ‘ibadetlere önem verme’, ‘manevi yönden kendine çeki düzen verme’ kodlarını kullanmışlardır:

Manevi yönden hazırlanılmalı yaşlılığa. Hadiste de var zaten şu beş şey gelmeden önce beş şeyin değerini bil diye. Orada da geçiyor ölüm gelmeden önce hayatın, ihtiyarlık gelmeden önce gençliğin kıymeti bilinmeli gibi.. Ölmeden önce, elden ayaktan düşmeden önce ibadetlere ağırlık verilmeli. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Koşturmacayla ihmal ettiğimiz ibadetler oluyor, namazlar, Kur'an-ı Kerim okuma gibi, onlara iyice bir vakit ayrılmalı, ruhumuzun inanma ihtiyacını gidermeliyiz, bence din yaşlılıkta moral kaynağıdır. Bilinç noktasında gerekli bilince sahibim. Ölümün varlığını kabul ettiğim için kendimi aşırı dinlemeden, abartmadan gerekli sağlık tedbirlerini almam gerektiğini biliyorum. İyi bir ölüm diliyorum. “Ele avuca düşmeden, kapıları gözlemeden üç gün yatak, dördüncü gün toprak” duasını ediyorum. Bu bilinç sağlam olunca mantıklı adımlar atıyorsunuz. Doğruları yapıp ölümü beklemek gerek yani. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Kişi önce kendini tanımalı, yaşlandığını, onu neyin beklediğini bilmeli. Ona hazırlık açısından da bol bol mezarlık ziyareti yapmalı, cenazelere katılmalı, yaşlıları ziyaret etmeli. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

4.11.1.2. Yaşlılığa Hazırlanılmasını Gereksiz Görenler

Yaşlılığa hazırlanılmasını kesin bir dille gereksiz gören katılımcıların her ikisi de yaşlılık dönemi için herhangi bir hazırlık gerekmediğini; yaşlıların hayatlarını devam ettirmeleri için gelirin yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Esasında bu katılımcıların görüşleri de yaşlılık için maddi hazırlıklar yapılması gerektiğini ifade eden katılımcılara benzerdir ancak bu iki katılımcı herhangi bir hazırlığı gereksiz görmektedirler. Bu katılımcılardan Ayla'nın cümleleri ve Muzaffer ile araştırmacı arasında geçen diyalog şu şekildedir:

Ben zaten hayat okulunu okumuş bir insanım, böyle birşeye ihtiyacım yok. Yıllardır kaynanama baktığım için yaşlılık, hastalık, bakım konularında gayet birikimli olduğumu düşünüyorum. Kendi çocuklarımı büyüttüm, şimdi de çocuk bakıyorum, o konuda da iyi olduğumu düşünüyorum. Geliri varsa normal yaşantısını yaşar, vaktini hoş geçirmeye bakar, geliri olmayan da oturur evinde ölümü bekler. Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı- çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

Araştırmacı: Sizce yaşlılığa hazırlanılmalı mıdır?

Muzaffer : Hazırlıktan kastınız nedir, gidip huzurevine üye olayım gibi bir şey mi?

Araştırmacı: Aklınıza gelecek her türlü hazırlık. Bireysel, sosyal veya ekonomik..

Muzaffer : Senin o söylediğin oğlum bizde kefen parası diye geçer, o da bir köşede zaten vardır, kimseye minnet etmemek için bu hazırlık zaten yapılır.

Araştırmacı: Peki bir eğitim ihtiyacınız olmaz mı?

Muzaffer : Böyle bir ihtiyacım yok. Gençler alsın o eğitimi.

Araştırmacı: Yaşlandıkça hastalıklarınız artabilir, hastalıklara karşı bilgi sahibi olmak istemez misiniz?

Muzaffer : Çok şükür şimdi turp gibiyim. Arada bir romatizmam olur. Başka da hastalık bilğim yok, bilmek de istemem, hastalık çıkınca bakarız çaresine. Niye şimdiden kafamı ağrıtayım? Diyet neymiş, egzersiz neymiş? Zaten kuş kadar yerim onu da mı yemeyim?

Araştırmacı: Peki teknolojik gelişmeler?

Muzaffer : İnternetle, akıllı telefonla hiiiç uğraşamam, onlara kafa yoramam. Yaşlıların bir şey öğrenmeleri gerekmez, onların hayattaki tek beklentisi ay sonunda alacakları paradır.

Görüleceği üzere yaşlanmaya hazırlanılmalı görüşünde olanlar da dâhil hiçbir katılımcı yaşlanmaya hazırlık konusunda eğitimin öneminden veya gerekliliğinden doğrudan bahsetmemiştir. Ancak, bireyler yaşlılığa hazırlığın nasıl olması gerektiği sorulduğunda “bilinçlenme, farkına varma, öğrenme, öğrenip uygulama” kodlarını kullanarak örtülü biçimde eğitimin gerekliliğine değinmişlerdir. Ayrıca; sorunlar, başa çıkma yolları ve emeklilik planlarına ilişkin sorularda da eğitim ihtiyaçlarına ilişkin kodlar kullanmışlardır. Burada dikkat çekilmesi gereken en önemli nokta orta

yaşlı katılımcıların hemen hepsinin yaşlılığa hazırlanılması gerektiğini söylemeleridir. Yaşlı grupta aktif yaşam biçimi, güçlü sosyal ilişkiler, olumlu benlik algısı bakımından orta yaşlılarla benzer özellikleri olan katılımcılar yaşlılığa hazırlanmayı gereksiz gördüklerini ifade etmişlerdi. Bu durumun yaşlı grupta bahsi geçen bireylerin mutlu, aktif, sağlıklı ve düzenli yaşlılığı başarabilmiş olmanın verdiği özgüvenle; orta yaşlı bireylerin de öngöremedikleri bir dönem için endişelenmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

4.11.2. Ülkemizde İnsanlar Yaşlılığa Hazırlanıyorlar mı?

Yaşlı gruptan farklı olarak orta yaşlı katılımcılardan yaşlılığa hazırlandıklarını ifade edenler olduğu için bu bölümün başlığı “Ülkemizde insanlar yaşlılığa hazırlanıyorlar mı?” olmuştur. Verilen cevaplar incelendiğinde iki tema ortaya çıkmıştır. Birinci tema daha genel durumu ifade eden “yaşlılığa hazırlanılmıyor” temasıdır (f:25). İkinci tema ise profesyonel biçimde olmasa da insanların kendilerince yaşlılığa hazırlandıklarını savunan “yaşlılığa hazırlanılıyor” temasıdır (f:21). Cevaplar analiz edilirken katılımcıların genelleme yapmadıkları, bireyleri bilinç durumları ve imkânlarına göre değerlendirdikleri ve “hazırlanan da var hazırlanmayan da” şeklinde başlayan cümleleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu durumda hazırlananların nasıl hazırlandıkları, hazırlanmayanların da neden hazırlanmadıkları irdelenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların birçoğu her iki durum için de örnekler vermiştir.

4.11.2.1. Yaşlılığa Hazırlanılmıyor

Yaşlılığa hazırlanılmadığını ifade eden katılımcıların öne sürdüğü gerekçelerle üç alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temaları oluşturan kodlar yaşlı gruptaki kodlara benzese de kullanım sıklıkları ve ifade tarzları nedeniyle isimlendirilmeleri farklılık göstermektedir. Bu alt temalar farkına varamama (f:21) , geleneksel toplumsal yapı (f:15) ve ekonomik nedenlerdir (f:10).

4.11.2.1.1. Farkına varamama.

Bu başlık altında en çok dile getirilen hususlar insanların ‘yaşlandıklarının farkında olmaması’, ‘yaşlılık sürecinin birden bire gelip çatması’, ‘zamanın nasıl geçtiğinin farkına varılmaması’ ve ‘başına gelmeyi öngörememe’dir. Yaşlı

katılımcıların ifadelerine benzeyen bu ifadeler orta yaş döneminden itibaren bireylerin bilinçlendirilmesinin ve önlerindeki hayatta karşılaşılabilecekleri değişim, ihtiyaç ve sorunların farkına varmalarının sağlanmasının önemine işaret etmektedir:

Farkında olmuyorlar ki insanlar, çoluk çocuğun okulu, evliliği derken yaşlanıp gidiyorsun, sonra da ya elinde olmuyor, ya da vücudu el vermiyor. Şeyma, 51, YK, Lise, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Hazırlanmama nedeni herhalde insanların yaşlanacaklarını düşünmemeleridir. Yaşlıları görseler bile akıllarına gelmiyor, hastalanacaklarını düşünmüyorlar, sağlık hep kendilerinde kalacak sanıyorlar. Ölüm de olduğu gibi yaşlılığı da görmezden geliyor insanlar. Maddiyat da iyiye akıllarına getirmiyorlar. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Çok hızlı o ana geliniyor herhalde o yüzden farkına varılamıyor. Türkiye’de kariyer yapabilmek için çok uğraşılıyor, bir bakıyor ki o kadar çabuk zaman geçmiş, yaşlanmış. Türk insanının böyle bir dezavantajı var. Biz Avrupa’da kazandığımız parayı yiyoruz çünkü yaşlılığımızı devlet düşünüyor. Ben hangi ülkede olursam olayım devlet beni buluyor, en azından maaşımı gönderiyor, sigortamı yatırıyor, onun için ben bunu düşünmüyorum. Burada ise bireyler düşünmek zorunda ama düşünmüyorlar da. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Çünkü başınıza gelmeden öngörüler pek bir işe yaramıyor. Biliyorsunuz ama hep erteliyorsunuz. Ya da gerçekten bilmiyorsunuz, farkında değilsiniz. Yaşlılıktan korkanlar da var ve korktukları için üstlerine kondurmayıp kaçıyorlar. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Galiba farkına varılmıyor, bir de öleceklerine inanmıyorlar. Umursamazlık var, ölümden korkmaktan kaynaklanıyor olabilir. Ölümü düşünmeyen ihtiyarlığı zaten düşünmez ki. Ben tiyatroyla uğraşırken seyircileri çok fazla seyrettim. İnsanlar oyun izler gibi izliyorlar dünyayı. Ben şanslı oldum biraz. Çünkü başımdan iki tane örnek geçti, deneyim kazandım. Örneğin; ablaımlar derler ki “Bir doktor kadar bilgimiz var”. Tabii ki abartılı bir cümle bu. Ama öyle çok hastaneye gidip o havayı teneffüs ettik ki. Annem ve abime refakatçi kaldığım sürede ben 15-16 tane insanın öldüğünü gördüm. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

O kadar yoğun bir günlük yaşam telaşı içindeler ki insanlar hani o kadar uzun zamanı düşünmeye fırsatları olmuyor. Belki biraz daha yaklaştıkça başlayacaklar. Farkında olmayabilirler. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

4.11.2.1.2. Geleneksel toplumsal yapı.

Katılımcılar ülkemizdeki geleneksel toplumsal yapının ve yaşam tarzının yaşlanmaya hazırlanmayı engellediğini ifade etmişlerdir. Çünkü insanlarımız orta yaşlarından itibaren çocukları ve hatta torunları için yaşamaya başlamakta; onların okul, iş bulma, evlilik gibi sorunlarıyla uğraşmaktan kendilerini düşünmeye vakit bulamamaktadırlar. Bu bakımdan bu başlık yaşlı gruptaki ailevi sorumluluklar alt başlığıyla paralellik göstermektedir. Yapılan değerlendirmelerden toplumsal yapıya ilişkin çıkan bir diğer sonuç da insanların planlı, programlı yaşamaktan uzak olduğu,

sorumluluklarını sürekli erteledikleri, kaderci, adamsendeci bir anlayışla yaşlanmanın farkında olsalar bile üzerlerine kondurmamalarıdır.

Şimdi siz sorunca fark ettim ki ben de bunları hiç düşünmüyormuşum, benim de yaşlılık planlarımın olmadığını gördüm, bu da bana iyi bir katkı oldu. Daha dikkatli, detaylı düşünmek gerekiyor bunları aslında. Toplum olarak planlı yaşamayı çok bilmiyoruz, adamsendecilik de var. Belki de tevekkül var, Allah ne derse o olur düşüncesi. İnancın getirdiği bir öğreti olabilir. Ama doğru bir yaşam biçimi olduğunu düşünmüyorum, bir takım planlamalar, hazırlıklar yapılmalı. Daha rahat, daha iyi yaşamak istiyorsan elinden geldiğince o planlamaları yapman gerekiyor. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Sorumluluklarınızı biraz ertelediyseniz, nasıl olsa yarın.. dediyseniz yandınız ki biz çok erteleriz toplum olarak, aklınızdan uçar gider, bir anda yaşlanırsınız haberiniz olmaz. Bilal, 58, MA, İlkokul, Kuyumcu-emekli, Evli, Orta-üst, BV

Yani bu bizim toplumun yapısıyla ilgili bir şey herhalde. Böyle aslında bilinçli adımlar atılmıyor, hayatın başından itibaren atılmıyor. Herkes maddi durumu düşünüyor, yani herkesin kaygısı o. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Şöyle de bir şey var hayatta zaten insanlar yaşlandıkça kendinden ziyade çoluğunu çocuğunu, torununu torbasını düşünmeye başlıyorlar. Artık bir zaman sonra onları düşünüyorlar kendilerinden ziyade. Çocukları için evini alalım barkını alalım, hayatlarını düzenlesinler. Herhalde insanlar yaşlandıkça çocuklarını düşünmeye daha çok yöneliyor. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Herkes hazırlanmak ister ama bir türlü olamıyor. Çünkü gelirin yeterli olmamasının yanında biraz da Türk milletinin dini inancından dolayı sanırım, kadercilik diyoruz. Çok fazla dikkat etmiyoruz. Planlı, programlı, düzenli, organizeli hayatı bizim ülkemiz insanları, özellikle de eski jenerasyonlar yapmıyor, şimdikiiler düşünebilirler yavaş yavaş. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Manevi olarak her şeyi, namazı, hacı emeklilik sonrasına erteleriz ya öyle bir hazırlık yapıyoruz (kahkahalar). Maddi olarak da alacakları emekli ikramiyesinin birçok ihtiyacı gidereceğini düşünüp yeterli görüyor olabilirler.. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

4.11.2.1.3. Ekonomik nedenler.

Ekonomik nedenler hemen her konuda olduğu gibi yaşlılığa hazırlanamama sebebi olarak da öne sürülen gerekçelerdendir. Ancak, ekonomik nedenlere diğer alt temalara göre daha az değinilmiştir, bunun nedeni bir sonraki yaşlılığa hazırlanılıyor teması altında sunulan “maddi birikim yaparak yaşlılığa hazırlanma” cevaplarında gizlidir.

Fırsatları olmuyordur. Yani ben kendim de mesela aynı durumdayım. Şu an için ekonomik olarak hiç hazırlanamıyorum. Çünkü ben uzun bir süredir tek ebeveyn olarak tek başıma çocuk yetiştiren, okutan bir anneyim ancak geçimimi karşılayabiliyorum. Az kazanmıyorum ama yani tek maaş olduğu için belli bir standartta yaşamsal ihtiyaçlarımı karşılayabiliyorum. Daha fazlasına vaktim, ekonomik olarak gücüm kalmıyor. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Birçok insanın zaten çalışmaktan vakti yok. Hem vakti yok hem imkânı yok. Bunlar maddi imkân ve vakit isteyen şeyler. Millet başını kaldıramıyor ki işten güçten. Bu tip şeyler daha çok maddiyat isteyen şeyler. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

İnsanlar ancak karınlarını doyuruyorlar, geleceği için nasıl plan yapabilirler, günlerini kurtarıyorlar. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Neden hazırlanmıyorlar çünkü Türkiye'nin yüzde 80'i günü yaşıyor ya da ayı yaşıyor yani ayı yetirmeye çalışıyor. 1300-1400 TL asgari ücretle çalışan insan nasıl hazırlanacak? Günü, ayı kurtarayım derken zaman öyle bir geçiyor ki ben şimdi bakıyorum ne zaman geldim 46 yaşına diyorum. İleriyi düşünecek vaktin olmuyor. Şimdi aylık geliri iyi olsa ikinci ayı düşünür insan, ikinci aydan sonra yılı düşünür sonra 5 sene sonrayı düşünür ama dediğim gibi günlük yaşadığımız için ayı zor çıkarıp 5 sene sonrasını aklına bile getiremiyorsun. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Para, para, para. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Bence ülkenin şartları ona imkân tanımıyor, 1400 TL asgari ücretle çalışan insan nasıl hazırlanacak? Bence Türkiye maalesef o ekonomik kalkınmayı, kent toplumuna dönüşme sürecinde doğru çizgiler üzerinde yapamadı. Batı tarım toplumundan kent toplumuna geçerken o aradaki süreçte sanayileşmeyi tamamladı. Tarım alanındaki istihdamı sanayi alanına yönlendirdi, yani traktör girdi, 30 tane çiftçi boşa çıktı ama 30 çiftçi traktörün imalatında çalıştı. Yan sanayisinde çalıştı. Dolayısıyla o geçişi başarıyla yaptılar. Biz kentleşme sürecine bana sorarsanız çok hızlı geçtik, tarım alanlarını boşalttık, kentleşme sürecinde gerekli sanayileşmeyi yapamadığımız için çok büyük bir iş gücü açığa çıktı. Şimdi bir kaos çıktı yani Türkiye o süreci Batı toplumlarının yaşadığı gibi yaşamadı. Hâlbuki ondan önce öyle değildi; 40 sene önce, 50 sene önce, işte köyde ev vardı. Aile bir arada yaşıyordu. Yaşlılar o zamanlar emeklilik olmamasına rağmen çocuklarıyla yaşıyordu, torunlara bakıyordu, evde yemek pişiyordu, hayvanlar vardı, tarla vardı. E şimdi toprağı ekmiyor, bahçesinde ineği yok, yazıda koyunu yok, kim kime bakacak, ne yiyecekler? Dolayısıyla kopma hızlı ve sıkıntılı bir süreç yaşanıyor bana göre. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

4.11.2.2. Yaşlılığa Hazırlanılıyor

Ülkemizde, bireylerin yaşlılığa hazırlandıklarını ifade eden katılımcıların cevapları analiz edildiğinde üç alt tema ortaya çıkmıştır. Bunlar; sağlıklı yaşam hazırlıkları (f:17), maddi hazırlıklar (f:13), sosyal çevre ve aileyle ilişkilere yönelik hazırlıklar (f:11) başlıklarıdır. Canan'ın ifadeleri bu üç başlığı da kapsamı bakımından dikkat çekicidir:

Kendimden örnek verecek olursam yaşlılık için şu anda ekonomik anlamdaki tek birikimim emekli maaşını hak etmek için çalışıyorum işte o olabilir. Diğer hazırlıklara gelince fiziksel anlamda fırsat buldukça elimden geleni yapmaya çalışıyorum, işte dikkatli besleniyorum. Fırsat buldukça fiziksel aktiviteyi ihmal etmemeye, sporumu yapmaya çalışıyorum. Vücuduma o anlamda bir yatırım yapıyorum. Ayrıca sosyal ilişkilerim iyidir. Ailemle de, çocuklarımla da, arkadaşlarımla da, herkesle aram iyidir.

İnşallah yaşlandığımda da yanımda olurlar, yalnız bırakmazlar. Hani bu anlamda hazırlık diyebilirsek bunlara hazırlanıyorum. Ekonomik olarak bir şey yapamadım henüz. Çocuklarımdan sıra gelir mi onu da bilmiyorum açıkçası. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

4.11.2.2.1. Sağlıklı yaşam hazırlıkları.

Sağlık konusu, nasıl hazırlanılmalı sorusuna verilen cevaplara paralel olarak en fazla değinilen başlık olmuştur (f:17). Katılımcılar hem sağlığa ilişkin hazırlıklar yapılması gerektiğini hem de toplumda bu yönde bir eğilim olduğunu düşünmektedirler. Orta yaş dönemi bireylerin sigarayı bırakarak, stresten uzak durmaya çalışarak, yaşına uygun spor yaparak, yediklerine dikkat ederek, bunama ve Alzheimer'a karşı zihinsel faaliyetlere yönelerek sağlıklarına giderek daha fazla önem verdikleri ortaya çıkmıştır. Bunda internetin ve televizyonlarda son zamanlarda artan sağlık programlarının etkisi olduğu açıktır:

Mesela bilmek istediğim şeyler için demin dedik ya teknoloji ilerlediği için sürekli internetten açıp bakıyorum neyin iyi neyin kötü geldiğine, ihtiyaç hissettiğinde açtığın zaman öğrenebiliyorsun, eskisi gibi hemen doktora gideyim değil yani. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Yaşlılığa bırakmadan sigarayı bırakmak, spor yapmak, stresten uzak durmak gibi hazırlıkları yapmak lazım. Bu nedende 4 yıl önce sigarayı bıraktım. Stresi de fazla yaklaştırmamaya çalışıyorum hayatıma. Bu yoğunluğumda spora vakit bulamıyorum ama sürekli aklımda ne zaman başlayabilirim onu bilmiyorum. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Zihnini açık tutmak için kitap, gazete okumalı, bulmaca çözmeli. Sebze, meyve ağırlıklı beslenip vücudunu dinç tutmalı, bol su ve süt içerek, yoğurt yiyerek, fabrikasyon yiyeceklerden uzak durmalı. Kırık çıkığa dikkat etmeli. Ben bunları elimden geldiğince yapmaya çalışıyorum. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Mesela ben bugüne kadar hiçbir sağlık yardım sandığına, kuruluşuna gitmedim biliyor musunuz? Hiçbir sağlık problemim olmadı bu güne kadar, ilaç masrafım yok, aspirin bile içmiyorum. Bu devlete bir yardım mesela. Çünkü kendime iyi bakıyorum, sağlıklı olmaya çalışıyorum, spor yapıyorum, dans kursuna gidiyorum. Çok iyi besleniyorum. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Bir de beslenme çok önemli bu işte. Bir kere yemek sağlık değil. Aksine yememek sağlık. Eşim son zamanlarda mesela hamur işini bıraktı acayip sağlıklı bir hale geldi, gram yağ kalmadı. Yemekten de hiç alıkoymadı kendini ama yemek kültürünü değiştirdi. Sebze ağırlıklı yiyor, tabi et yemeği de yiyor karbonhidratı azalttı. Hep denir ya üç beyazdan uzak duruyor. Bakıyorum en boy bir bazı kadınlarda, erkeklerde göbek şöyle sarkmış, o adam yatağa düştüğü zaman sağdan sola çevirmek dahi problem olur. Bir sedyeye koymak, kaldırmak dahi problem, ailesine de ayrı bir zulüm. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Ben özellikle unutkanlığa karşı kitap okumaya daha çok zaman ayırmayı, belki bulmaca çözmeyi düşünüyorum. Elimden geldiği kadar hareketli olmayı, daha doğal beslenmeyi, az yemeyi, olaylar karşısında biraz daha sakin olabilmeyi, daha pasif değil de daha sakin olabilmeyi düşünüyorum. İşte bu yaştan sonra insanda şeker olabiliyor. Biraz bende de var. 3-5 puan yüksek. Emekli olduğum zaman diyelim ki sabah 10-11 gibi kahvaltı yapsak bir de akşam geçe bırakmadan 5 gibi 5-6 gibi yesek vücut ve organizma için daha rahat olur diye düşünüyorum. Beslenme konusunda uzmanları dinlemek hoşuma gidiyor. Doğal ekmek yani kepeği ayrılmamış sade kepek ekmek değil de kepeği ile beraber unlu karışık ekmek türünü seçiyorum. Belediyenin köy türü ekmeği var genelde o evimize girer bizim. Tuzu azaltıyorum. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Bu ifadeler yanında, sağlık konusunda yeterli bilgiye sahip olduğu halde uygulama noktasında imkânsızlıktan veya alışkanlıklarını değiştirememeden kaynaklı başarısızlıktan şikâyetçi bireyler de vardır:

Sağlık konusunda hem kendi hastalık sürecim hem annemin hastalığı nedeniyle yeterli bilgiye sahibim ama uygulayabiliyor muyum? Hayır. Spor yapmam lazım, yakın çevremde spor yapabileceğim yer yok. Sadece belediyelerin yerleri var, ona da eylülde başvuracaksın, hazirana kadar. Eylül ayını kaçırdıysanız geçmiş olsun. Yeterli de değil. Özel spor salonları da ciddi bir maliyet. Evde kendi kendime yapıyorum. Bilişim uzmanıyım, internetten her şeye ulaşabilirim ama uygulama imkânım aynı ölçüde yok. Yürüyüşlerle ve evde yapabildiklerimle idare ediyorum. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Sağlık durumum iyi değil. Tansiyon var, şeker var, kolesterol var. Başka da bir şey yok daha ne olsun. Doktor spor yap diyor, şimdiden başladım ben de. Günlük bir buçuk saat yürüyüş yapıyorum. Yani sağlıklı yaşam için. Yememize içmemize dikkat edemiyoruz, mecbur yiyorsun ama yiyip de hantal hantal durmaktansa yiyip eritmek daha mantıklı. Sırf emekli olmak istememin sebebi de bu. Bir an evvel köyüme gideyim de orada bedenlen çalışayım istiyorum. Az yemem gerektiğini biliyorum ama yapamıyorum. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Yaşlı kayınvalidemle ve hasta eşimle yaşadığım için canlı örnekler vardı önümde. Her şeyi biliyorum. Duyguları, hareketleri biliyorum yani. Bu bilgilere sahibim ama uygulayamıyorum, beslenme konusunda sıkıntılarım var. Özellikle eşim öldükten sonra çok düzensiz beslendim, hareketsiz kaldım. Onun sıkıntısını yaşıyorum. Kolesterolüm yükselmiş. Diyet ve egzersiz önerdi doktor. Havalar düzelince yürüyüşlere başlamayı düşünüyorum. Kesmem gerekiyor belki ama pasta börek yapmayı, yemeyi çok seviyorum, engel olamıyorum. Yoksa ben de çıtır bir hanım olmak isterim. Çalışırken hep öyleydim. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Dengesiz besleniyorum, kahvaltı yapamıyorum, erken çıktığım için evden, önemini biliyorum ama vakit olmuyor. Akşam ekmek yememek lazım ama yiyorum. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Benim gibi yaşıyorsan zaten nasıl sağlıklı yaşlanacağını biliyorsun (kahkahalar). Yemem içmem gerekenleri biliyorum, yapıyor muyum? Hayır. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Sağlık bilgisine sahibiz, sürekli internetten, televizyondan bir şeyler öğreniyoruz. Herkes her şeyi biliyor ama uygulama yok.. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Sağlık bilgim biraz var ama uygularsam. O da senin elinde. Uygulamazsan daha da ilerliyor. Söylemek kolay yaşamak zor. Her gün her gün uygulamak zor. Mesela ben şu an yiyeceklerden az yemem lazım. Kilo aldıkça astımı da tetikliyor. Şeker de var. Her sene ilerliyor. Ama sabır lazım ona da. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

4.11.2.2.2. Maddi hazırlıklar.

Maddi hazırlıklar kapsamında bireyler ülkemizdeki insanların maddi birikimlere ve yatırıma önem verdiklerini, bireysel emeklilik hizmetlerinden yararlandıklarını ifade etmişlerdir (f:13). Katılımcılardan bazıları, insanların birikimlerini bugünlerini heba ederek yaptıklarını eleştirel bir dille dile getirmişlerdir:

Ben birçok insanın hazırlandığını düşünüyorum. Kendimin kesinlikle öyle bir hazırlığım yok ama etrafımdaki birçok insanın emekliliğe çok sıkı bir şekilde hazırlandığını görüyorum. Mesela yapılması gereken birçok şeyi yapmıyorlar. Yenmesi gereken birçok şeyi yemiyorlar. İlerde hani bir birikim yapalım bir evim olsun bilmem neyim olsun diye ama bence anı geçiriyorlar. Adnan, 46, MA, Üniversite-terk, İşçi-aktif çalışan, Bekâr, Orta-alt, BV

İnsanlar çalışırken ev, araba, yazlık alıyorlar, hayat boyunca çabalayıp bunları ödüyorlar, belki bu da bir hazırlıktır onlar için. Bu, bana çok anlamlı gelmiyor ama onlar için gayet doğru bir davranıştır belki. O zaman meta için, bina için, araç için çalışılıyor. Dünyadaki her şey dünyada kalacak. Belki yaşlılıkta araba falan daha elzemdir. Toplu taşıma zor gelir, fikrim değişir ama o zaman da gözüm görmez. İnsanlar hazırlanmayı ev, arabam olsun diye düşünüyorlar. Belki de dünyasal şeylerin sadece dünyada kalacağını farkında değiller. Ölümün çok yakınımızda olduğunu, bizimle gezdiğini biliyorum. Ama insanlar ölüme uzaklar. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Yaşlılığa hazırlanmıyorlar dersek bence yanlış olur. Bir şekilde herkes hazırlanıyor. Hazırlık yapması demek illa o işi çözüme kavuşturması demek değil. Birçok şeyler düşünür de düşündüğü şeyin yüzde biri bile olsa bir hazırlık. Yani ne bileyim ekonomik anlamda bir hazırlık yapmak ister. Daha rahat yaşlılığı geçireyim diye işte ev almak, araba almak, ne bileyim çoluk çocuğuna iyi bir eğitim vermeye çalışmak bunlar hep yaşlılığa hazırlıktır. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Eşim öldükten sonra bütün sorumluluklar benim üzerime kaldı. Henüz tam bir bütçe hazırlayamadım ama genç yaşlı fark etmiyor, sağlık için para gerekiyor diye düşünerek özel emeklilik-hayat sigortası yaptırmıştık, çocuklar ve kendim için, onu ödüyorum. İyi bir hazırlık oldu sanırım. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Birikimim, yatırımım var, o işi hallettik. Mecbur halledeceksin, şu an ölmek bile en az 15-20 bin liraya mal oluyor. Herkesin bir evi ve maaşı olmalı. Benim ev var, maaş da var, dükkândan gelen de bir gelir var. Muzaffer, 55, MA, Lise, Polis-emekli- bakkalı var, Evli, Orta-üst

Çok fazla değil ama birikimim var. Ev ve arabamı aldığım için birer yatırım olarak değerlendirebilir. Harcama kalemlerimi şimdiden azaltarak aslında emekliliğe bir

hazırlık yapmış oluyorum. Kıyafet harcamalarımı minimumda tutuyorum. Alkol, sigara ve gece hayatından uzak duruyorum. İkinci bir evde oturamayacağım için yeni bir ev telaşına düşmem. Aşırı tatil harcamalarımız yok. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Ben daha 81 yılında işe başladığım zaman sağolsunlar bizden büyüklerimiz dediler ki “Yardım sandıklarına gir, yavaş yavaş birikim yap”. Aileden de gelen telkinler vardı. Rahmetli babamızın da dedemizin de tavsiyeleri bunlardı. Kazancının hepsini harcama. Mutlaka bir bölümünü biriktir. Ben de çocuklarıma en fazla onu söylüyorum. Hani çok fazla tasarruf edeceğim diye kendini zarara sokma ama mutlaka alışkanlık olsun. 5 lira da olsa 10 lira da olsa koy. Mesela işin acilse taksiye bin git önemli değil ama zamanın var ise yakın mesafede dolmuşa binme. Ben 8 yıl Bahçelievler’de oturdum. Buradan (Maltepe’den) otobüse bindiğimin arabaya bindiğimin sayısı çok azdır. Bunlar bile bir tasarruftur. Ortanın üstü bir emekli maaşım var, yatırımlarım, bireysel emekli hesaplarım var. Gelirimi bireysel emeklilikte veyahut bildiğimiz yerlerden gayrimenkul olarak değerlendirmeye çalışıyorum. Şu anda benim 2 tane bireysel emeklilik hesabım var. Bakıma muhtaç olduğunuzda size destek gerekiyor. Kendiniz bunu karşılayamayacak durumdaysanız çocuklarınıza yük olmak sıkıntıya sokar. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

4.11.2.2.3. Sosyal çevre ve aile ilişkilerine yönelik hazırlıklar.

Bu başlık altında verilen cevaplar (f:13) analiz edildiğinde iki alt başlık ortaya çıkmıştır. Başlıklardan ilki bireylerin yaşlılıklarında hemen her konuda yardım alabileceklerini düşündükleri kişilerle veya sosyal etkinliklerle hayata tutunacakları bir çevrede sosyal ilişkiler kurma ve aktivitelere katılma (f:8) başlığıdır. Diğer alt başlık ise kişilerin kendilerini yoran etkinliklerden veya üzümlerine, stres yaşamalarına neden olabilecek kişilerden kendilerini çekmelerini ifade eden geri çekilme (f:6) başlığıdır.

4.11.2.2.3.1. Sosyal ilişkiler ve aktiviteler.

Bireylerin sosyal çevre ve aile ilişkilerine ilişkin hazırlıkları dernek, kulüp, dini cemaat faaliyetlerinde yer alma, aile ilişkilerine daha bir önem verme, çocuklarını kendilerine sahip çıkacak şekilde yetiştirme gibi kodlarla ifade edilmiştir:

Annemin bir lafı vardı bakin onu söyleyeyim “Cenazenizi kaldıracak insan lazım, kavga etmeyin yavrum” derdi. Yani yaşlılığa insan ilişkilerini güçlendirerek hazırlanmak gerek. Çünkü yardım gerekecek birbirimize bir şekilde. Ben sürekli devlet yaşlılara şunu bunu yapsın diyorum ama tabi ki komşuluk ilişkileri de çok önemli. Mesela ben annemle babama bakarken komşularımızın bana çok yardımı oldu... Ben yaşlılığa mümkün olduğunca pozitif insanlarla beraber olarak hazırlanıyorum. Sosyal ilişkilerimi geliştiriyorum. Çevrelerinde insan ilişkileri az, komşuluk ilişkileri zayıf olanlar da dernek, vakıf gibi kuruluşlarla çalışabilirler. Hem kendilerini geliştirirler hem insan ilişkileri gelişir. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Bu konuda en duygusal yorumlar annesinin cenazesine kendisinden önce komşularının ulaşmasını ve eşinin hastalık döneminde ve vefatından sonra arkadaşlarından gördüğü desteğin önemini bizzat deneyimleyen Emel'in yorumları olmuştur. Emel'in yaşadığı bu tecrübeler zaten dışa dönük olan kişilik yapısını perçinlemiş ve sosyalleşerek kurduğu doğru ilişkilerin en az maddi birikimler kadar geleceğe yönelik doğru yatırımlar olduğunu düşünmesine neden olmuştur:

İlk olarak insanın bir sağlık problemi ile karşılaştığı zaman ulaşması gereken kişiler olmalı. Annemde ben bunu yaşadım. İstanbul'da annem yalnız yaşayan bir kadındı ve anahtarı en güvendiği komşusunda vardı. Bir akşam, ışığının yanmadığını görüp merak ettikleri için eve girdiler, hayatta değildi bulduklarında ama bizden çok önce onlar ulaştılar cenazeye. Ayrıca, eşim hastayken de vefat ettiğinde de arkadaşlarımdan desteklerini unutamam. Onlar olmasaydı ayakta kalabilmem, toparlanmam mümkün değildi. Onların verdiği morali satın alabilecek maddi hiçbir güç yok bu dünyada. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Sosyal ilişkiler yanında aile bireyleri ile özellikle çocuk ve torunlarla ilişkileri sıkı tutarak yaşlılıklarında karşılaşılabilecekleri beraberlik ve bakım ihtiyaçlarına hazırlandığını ifade eden katılımcılar da vardır:

Belki şu olabilir hazırlık için. Sosyal ve ailevi ilişkilerinizi güçlü tutabilirsiniz ki hani herkes yaşlılığında sana bakar diye çocuk doğurur ya, ben onun için doğurmadım da. Etrafınızda sizi seven insanlar olması nispeten olayı hafifletecektir. Çocuklarınızla görüşmemek ayrı bir şey. Onlarla ilişkilerinizin sağlam güçlü olması ayrı bir şey. Belki bu anlamda da bir hazırlık yapılabilir. Ben de zaten kuzucuklarımla aramı sıkı tutuyorum. Ailemle de çocuklarımla da arkadaşlarımla da herkesle aram iyidir. İnşallah yaşlandığımda da yanımda olurlar. Hani bu anlamda hazırlık diyebilirsiniz bunlara, hazırlık yapıyorum. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Hastalık da yaşlılık da Allah'tan geliyor. Herkesin başına gelen şeyler olduğu için en önce çocuklarımıza merhameti, dini, diyaneti öğretiyoruz onlar da yaşlanınca ana babalarını bırakmasınlar diye. Torunlarımı büyütüyorum, onlarla ilgileniyorum, onlara hoşgörülü davranıyorum, onlar da illaki sahip çıkarlar ilerde, inkâr etmezler yaptıklarımızı. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Yeryüzünde kimsesi kalmayanlar için huzurevi tamam. Ama aile bireyleri olan insan için oralar çok kötü yerlerdir. Benim 3 çocuğum var, birinden biri bana bakmalı. Ama anne baba da o günlerin hazırlığını yapmalı, çocuklarını ona göre yetiştirmeli. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

4.11.2.2.3.2. Geri çekilme.

Aktivite kuramına uygun biçimde sosyal olarak aktif olmaya devam etmek yanında geri çekilme kuramına uygun biçimde bedensel değişimler, değişen beklentiler, koşullar nedeniyle faaliyetlerini azaltarak, ilişkilerini sınırlandırarak da yaşlılığa hazırlanıldığını ifade eden katılımcılar da vardır:

Mesela; ben menopozdan önce çok aktifken her şeye daha çok koşturabiliyorken hani bir günde mesela 4 farklı işi birden yapabiliyorken şimdi bu 2'ye indi. Bedenim bunu bana bir şekilde söylemiş oldu; çünkü kaldıramadı bedenim. Bu şekilde zaten hazırlanıyorsunuz yaşlılığa. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Bir de emekli olduktan sonra özellikle veya biraz yaşlanınca insan artık çevresinde seçici oluyor. Ya da artık sıkıntı yaratan problemleri insanlardan ve olaylardan devamlı kaçınır oldum; bu benim için çok önemliydi. Çünkü sürekli problem problem, artık eskisi gibi sorun çözmek sıkıya başladı. Kendi geçimimizle, çoluk çocukla ilgili yapmamız gereken şeyleri de hallettiğimiz için insan kendini başkalarının sıkıntılarından soyutlamaya başlıyor veya en azından o sıkıntılı kişilerin arasına girmiyor. Mesela borç para vermeyi sevmem. Çok ailevi sıkıntıları, bilmem neleri olan insanların içine girmemeye çalışırım; çünkü artık bu saatten sonra bu tür olumsuzlukları insan kaldıramıyor. Kafamız kaldırmıyor. Efendim bunun yanında seçici oluyorum. Sıkıntıya girmeyeceğim insanlarla yiyip içip gezmeyi seviyorum. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Yani emekli olunca çevremi daha elit bir düzeye düşürdüm. Bir kere iş çevresiyle işten kaynaklanan arkadaşlıklar temaslar kesiliyor. Daha samimi olduklarınızla görüşme devam ediyor. Mesela biz çok kalabalık bir kurumda çalıştık. Üstlerimiz, astlarımız vardı; birçoğunun ismi bile kalmadı aklımda. Niye? Çünkü görevin getirdiği, mecburi bir birliktelikti o. Emekli olunca, bir mecburiyetin kalmayınca kafana uymayanları tasfiye ediyorsun. Dolayısıyla daha elit oluyor. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Ben daha sade sakin bir hayat yaşamayı hedefliyorum. Sadece çok sevdiğim arkadaşlarımla ve ailemle iletişim kurabilsem yeterli. Onun dışında mümkün olduğu kadar toprağa daha yakın, doğayla daha iç içe küçük bir yaşam istiyorum. Bugünden bunun planlarını yapıyorum. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

İnsan yaşlandıkça ailesiyle, yakın dostlarıyla, arkadaşlarıyla olan ilişkilerini yüksek perdeden sürdürmemeli. Her zaman konuşan değil de lüzum halinde konuşan, daha çok dinleyen, sevecen olmalı. Örneğin deriz ya “bu teyze, bu amca ne kadar ton ton” çünkü onlar kendini dinletmesini bilirler, yani ben konuşayım, kim dinlerse dinlesin demezler. Ben de elimden geldiğince çocuklarıma öyle yapıyorum. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

4.11.3. Yaşlılığa Hazırlık Eğitiminin İçeriğine İlişkin Görüşler

Katılımcılara görüşmeler boyunca dile getirdikleri ihtiyaç ve sorunlar ile gelecek planları ve yaşlılığa hazırlanma sürecine ilişkin verdikleri cevapları göz önünde bulundurarak yaşlanmakta olan bireylerin ihtiyaç duyabilecekleri eğitimlerin neler olması gerektiği sorulmuştur. Yaşlı katılımcıların eğitim ihtiyaçlarına yönelik geçiştirme cevaplarından oldukça farklı olarak orta yaşlılar eğitimler hakkında kapsamlı cevaplar vermişlerdir. Eğitim söz konusu olunca bireyler kendi tecrübelerinden, çocuklarının eğitimlerinden, ülkedeki eğitim sorunlarına kadar

birçok konuya değinmiş; birbirinden oldukça farklı görüşlerle düşüncelerini desteklemeye çalışmışlardır. Verilen cevaplar kategorilere ayrıldığında orta yaş dönemindeki bireylerin yaşlı grupta belirlenen 11 eğitim başlığına ek olarak 2 eğitim başlığına daha değindikleri ve toplam 13 farklı kategoride eğitim ihtiyaçlarına dikkat çektikleri görülmüştür. 11 eğitim başlığı yaşlı grupla aynı olsa da dile getirilme sıklığı, dolayısıyla da sıralamaları farklıdır. Bu eğitimler psikoloji (f:19), teknoloji kullanımı (f:16), sağlıklı yaşam (f:15), çocuk bakımı (f:15), serbest zaman etkinlikleri (f:12), tarım-hayvancılık (f:9), dini konular (f:8), finans yönetimi (f:7), kamusal hakları bilme- sosyal etkinlikleri takip etme (f:7), okuma yazma (f:5), yaşlı bakım (f:5), dil eğitimi (f:5), iş ve meslek eğitimi (f:3) şeklinde başlıklandırılmıştır.

Eğitim başlıklarıyla ilgili değerlendirmelere geçmeden önce bireylerin çalışmanın amacıyla da doğrudan uyumlu bir biçimde dikkat çektikleri bir konunun ele alınmasında fayda vardır. Katılımcılardan önemli bir kısmı bu soruya kadar eğitim ihtiyaçlarından bahsetmemiş olsalar da yaşlılığa hazırlıkta eğitimin sağlayacağı faydaları kabul etmektedirler. Ancak, eğitimle sağlanacak bilinçlenmenin pratiğe de dökülebilmesi için eğitimlerin erken yaşlardan itibaren başlaması ve bir yaşam biçimi haline gelmesi gerektiğine özellikle dikkat çekmişlerdir. Yukarıda, psikolojik hazırlıklar başlığında devletin televizyon programları yoluyla halkı bilinçlendirmesi gerektiğini ifade eden görüşler de bu doğrultudadır. Çalışmanın amacını da destekleyen bu görüşlerden bazıları şöyledir:

Yaşlılığa hazırlık diye bir eğitim olabilir ama böyle bir eğitim verilecekse de çok yaşlılığa kalmamalı bence; çünkü bir yerden sonra insanda o inatçı tutum, ben bilirim tutumu gelişebilir. Eğitime karşı direnç gelişebilir. Onun için o eğitimler daha erken yaşlarda verilmeli ki kişilik özelliği olarak yerleşsin bence. Daha önceki yaşamlarına da bir kalite katsın ve hani kabullenebilecekleri yaşta empoze edilsin en azından. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Aslına bakarsanız bunlar aslında yaşlılıkta öğrenilecek şeyler değil, çok daha önceden o adımları doğru atmanız gerekiyor ki emeklilik ya da yaşlılık kapınıza dayandığı zaman onunla baş edebilecek birikiminiz, olgunluğunuz olsun. Mesela belli bir yaştan sonra empatiyi öğrenmeniz mümkün değil, ta çocukken ailede öğrendiğiniz bir şey. Yaşlandıktan sonra insana bir şey anlatmak, ikna etmek ve değiştirmek mümkün değil. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Eğitimler mutlaka faydalı olur ama ne kadar dersini görürseniz görün uygulama da olmalı, insan küçük yaşlardan itibaren kendini değiştirmeli. Kişi uygulamada kendini gösterir, yani aynası iştir kişinin deriz ya. Sadece okulunu okumakla olsa zaten aileler elinden geleni yapıyor okutmak için, okuma yazma oranı da çok arttı, dolayısıyla o mantıkla bakınca ülkede jandarmaya, polise, zabıtaya ihtiyaç olmaması lazım. Okumak, teorik olarak öğrenme yetmez. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Eğitim muhakkak katkı sağlar, yaşlılığa geçiş döneminde bazı kabiliyetler kaybediliyor sanıyorum, depresyona daha yatkın hale gelinebilir, orta yaşlardan itibaren bu geçiş ve kayıp dönemlerine önceden tedbir almak için eğitimler çok önemli olur diye düşünüyorum. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Yaşlıya o saatten sonra bir şey öğretemezsin, ne aldıysa o güne kadar o olur. O yaşa gelene kadar ne ektiye onu biçer hesabı. Gençliğinde ne yaptıysa bundan sonra da hayatı o şekilde gidecektir zaten. Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

Eğitimin her şeye katkısı vardır ama çözümünü sen kendin o zamana kadar bulamadıysan, bazı şeyleri özümsemediysen, eğitim sana ne yapsın? Yani daha önceden aldığın eğitimle, yaşadığın hayattan kazandığın tecrübelerle, birikimlerle bazı hadiseleri çözümlersin yani. Eğitim muhakkak yardımcı olur ama yüzde yüz o değil. Yani ben onun kitabını okudum, kurslara gittim değil. Sen kişiliğinde, şahsiyetinde, çevrende, ailede, kültüründe bunları özümsemediysen istediğin kadar kitap oku. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Ben isterim ki insanlar her konuda, zorlandığı her şeyde eğitim ya da yardım almalı bunda kaçılacak ya da korkulacak bir şey yok; gerçekten ihtiyacımız oluyor, hayatla bile başa çıkamadığımız zamanlarda korkuyla değil de başa çıkmanın yollarını nerede bulursak oraya yönelmemiz gerektiğine inanıyorum. Yani ben bir psikologa ihtiyacım varsa gitmeliyim, gittim de. Mesela oğluma babasının öldüğünü, 2 yaşındaki bir çocuğa, söyleyebilmek için yardım aldım. Kendim bunu kabul etmek için yardım aldım. Çünkü hayatla baş etmek o kadar kolay olmuyor, bazen bulunduğunuz durum sizi aşıyor. Ben aldım, hâlâ da yaşlılıkla ilgili olan bu süreçte zorlanırsam alırım, çekinmem. Korkum da yok. Eğitim de olabilir danışmanlık da her şey olabilir. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Bu katılımcılar dışında eğitimi yetersiz gören; eğitimin bireysel farklılıklar ve toplumsal gelişmeler karşısında çaresiz kaldığını söyleyen katılımcılar da vardır. Kendileri de eğitimci olan bu katılımcılar, eleştirel yorumlarına rağmen öne sürdükleri “toplumun asli kodlarına geri dönmesi”, “tecrübelere dayalı davranış geliştirme” önerilerinin de eğitim yoluyla mümkün olabileceği gerçeğini kaçırıyor görünmektedirler. Bu anlamda tersinden de olsa yukarıdaki görüşleri desteklemiş olmaktadırlar. Özellikle Faruk’un çocuklarını kendi düşüncesine göre yetiştirdiğini, yani eğittiğini ifade etmesi bunun açık bir göstergesidir:

Eğitimlerin yararı olabilir ama dönüp dolaşıp aynı şeyleri söylüyorum; mesele toplumsal yapının bozulmasıyla ilgili. İnsanlar yalnızca günümüzde yaşlanmıyor, 1000 sene önce de yaşılanıyorlardı. Eskiden bir eğitim yoktu. Yaşlılık bir sorun değildi; şimdi de sorun olarak görmemeyi öğrenmek zorunda toplum. Toplum kendi kodlarına, asli genlerine dönse bir sorun olmaz. Bu bir bilişim aletini yaşlılara öğretmek gibi değil. Evet, aleti kullanmak gerekirse eğitim verilmeli, bu olabilir. Ama hayatın normal akışı içinde doğup, büyüüp, yaşlanmanın normal olduğunu düşündüğümüz takdirde eğitime gerek yok. Yanlış anlamayın çalışmanız çok yararlı bir çalışma, insani bir çalışma, toplumsal bir yaraya parmak bastığınız için teşekkür ediyorum. Ama nasıl ki şimdi organik tarıma dönülüyor, nasıl ki insanlar için organik elmalar, domatesler, buğdaylar önemliyse insanı da aslına döndürdüğümüz zaman, çocukların sorun kaynağı değil de birer mutluluk kaynağı olduğu, yaşlıların da bilgelikle nesiller yetiştirilmesine rehberlik

ettiği ailelere döndüğümüzde sorunlarımızı çözeceğimize inanıyorum. Maddi ve lokal tedbirler bizi ancak daha kaliteli huzurevlerine götürür ama sorunu mutlulukla çözemez. Huzurevlerine zamanın gereği çığırtkanlığı yapmak çocuklarımızı hayırsızlığa itiyor diyebiliriz. Ben çocuklarımızın mutlu olabilecekleri bir ortam oluşturmaya ve az önce sözünü ettiğim üç kuşak bir arada yaşama fikrini aşılamaaya çalışıyorum. Büyük kızıma 17 diğerine 12 yıldır aşıyorum. Bu kopan zincir halkasını bir yerinden bağlamak ve bunu doğal bir süreç olarak topluma kazandırmak lazım. Kendi anne babalarının yanında olmayı seçmeyen anne babalar da 40 yıl sonra kendi huzurevlerini seçmek zorunda kalacaklardır... Yaşadığımız yüzyılda doğrular ve yanlışlar çok çabuk değişebiliyor. 10 yıl öncesine kadar doğumların birçoğu sezaryenle yapıyordu, şu an kelli felli doktorlar çıkıp aman sezaryen yaptırmayın, bu aileye baltadır, doğum doğal yöntemlerle olsun diyorlar. Eskiden az çocuk yapma saplantısı vardı şimdi öyle değil. Şu an az çocuk yaptığımız takdirde çok yakın bir zamanda genç nüfusumuzun azalacağını ve bunun bir handicap olduğunu görüyoruz. Yani yaşadığımız yüzyılda insanımıza öğretilen doğruların ve yanlışların net olduğuna inanmıyorum. Faruk, 49, YK, Üniversite, Eğitimci-aktif çalışan, Evli, Orta-üst, BV

Ya şimdi şöyle ben eğitimciyim, senelerce öğretmenlik yaptım. Bu iş çok zor. Yani şimdi mesela kişisel gelişim kitapları var, orada işte açıklıyor çocuk bakımı falan ama her insan bir değer. Eğer bunlarla ilgili bir kitap yazacaksanız her biriyle ilgili ayrı bir kitap yazmanız lazım, yani biz büyük çocuğu kitaplara göre yetiştirdik, bana göre hata ettik. Şu saatte yemek yesin, şu saatte şunu yapsın, ulan ne, yemiyorsa yemeyecek. Küçük öyle değil mesela, küçük tümüyle doğal yetişti. Bence bu durumda insanların iyi bir gözlemci ve o anlık duruma göre davranış geliştirmesi gerek. O da nasıl oluyor, tecrübeyle kazanılıyor. Eğitimlerin mutlaka faydası oluyordur ama bence insanların iyi gözlemci olması ondan daha önemli, yoksa tabi ki pozitif bilimi inkâr edemeyiz ama oradaki şeyler mutlak doğru değil. Ona bakarsan eğitimcilerin, bu branşla uğraşan kişilerin çocuklarının çok mükemmel olması lazım. Niye? Önce terzi kendi söküüğünü diksin, öyle değil mi? Bu işi çok iyi biliyorlarsa önce çok iyi çocuk yetiştirsinsinler ki inanayım ben. Yoksa öyle değil. Bence anlık şeylerde iyi gözlemle iyi davranışlar geliştirmek lazım. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Bu genel değerlendirmelerden sonra orta yaş dönemindeki bireylerin yaşlılığa hazırlık eğitimleri kapsamında ihtiyaç olarak gördükleri eğitim başlıkları ele alınacaktır.

4.11.3.1. Psikolojik Eğitimler

Katılımcıların kullandıkları kodlara göre en çok dile getirilen ihtiyaç başlığı psikolojik eğitimler başlığıdır (f:19). Psikolojik eğitimler ile kastedilen eğitimler esasında kişilerin gelecekteki hayatlarına kendilerini hazırlamalarını sağlayacak, ailevi ve sosyal etkileşimlerini düzene koyacak; etkili iletişim, empati, kadın, erkek, genç, çocuk psikolojisini anlama, hayata tutunma, pozitif yönleri ile yaşlılık, kriz yönetimi, ölüm korkusuyla başa çıkma ve sorun çözme gibi kişisel gelişimi çağrıştıracak eğitimlerdir. Katılımcıların ifadelerinden, bireylerin yaşlanma sürecine psikolojik olarak hazırlanmalarının, değişmesi muhtemel fiziksel, zihinsel,

ekonomik koşullara yönelik tutum belirlemelerinin, yaşlarına uygun iletişim becerileri geliştirmelerinin birlikte yaşayacakları kişiler ve sosyal çevrelerindeki kişilerle ilişkilerine olumlu katkı sağlayacağı, dolayısıyla da yaşam kalitelerini artıracığı sonucu çıkmıştır. Katılımcılar ayrıca yaşlılığın pozitif yönlerinin de ön plana çıkarılacağı psikolojik hazırlık eğitimlerinin yaşlanmakta olan bireylerin özgüvenlerini artıracığını ve yaşlılıklarına güvenle bakmalarını sağlayacağını ifade etmişlerdir:

Bizim ailemizi çok iyi tanıyan bir arkadaşım var, kızı da psikolog, eşim vefat ettikten sonra bendeki değişimi gözlemlemiş olacak ki bana “Oğlunu, eşinin yerine koyma” dedi. Benim de aslında fark ettiğim, aklımı kurcalayan bir durumdu, oğlumun sorumluluk altında ezilmesini de istemiyordum. Sonra ben çocuklarımı bir araya getirip konuştum. Oğluma “Sen evlatsın, ben anneyim, bu evin reisi babandı. O vefat etti. Sen üzerine düşen vazifeleri yaparsın, sen ailenin reisi değilsin. Senden beklediğim şeyler çok fazla değil. Olduğun gibi ol, oğlum olmaya devam et” dedim. Kimse kimsenin şu an özeline girmiyor. O beni zorlamıyor, dışarıda arkadaşlarımla buluşmamı teşvik ediyor, ben de ona yüklenmiyorum, akşam olur olmaz eve beklemiyorum. Herkes yerini biliyor... İnsan başına gelmeyince böyle durumları bilemiyor, herkes de kendisini çekip çevirecek uyaracak arkadaşlar konusunda şanslı değil, o nedenle ölüm gibi, yalnızlık gibi, yaşlılık gibi konularda psikolojik hazırlık çok önemli Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Ben mesela nasıl yalnız kalmaya şimdiden kendimi alıştırmaya çalışıyorsam eğer yaşlılık şahsı korkutuyorsa bence önceden hazırlanmaya başlamalı. İnsanın kendi değişimine, şartlarına alışması gerekli. Kendini sevmeye ile değişimini sevmeye ile başlamalı. Yaşlılığı, ölüme giden yol değil de tecrübelerini kullandığı ve kendine ayırdığı özel bir vakit olarak görürse çok daha mutlu geçireceğine inanıyorum... Psikoloji eğitimi almak isterdim. Eşimi kaybettiğimde anladım bunu. Toplumdan soyutlayamıyorsun kendini. Toplumla yaşama ve baş edebilmek zorundasın. Önce dul kalmayı öğrendim, çok zor öğrendim. Sonra oğluma baba olmayı öğrendim, daha sonra da toplumda kendimi bulmayı, kendimi kabul etmeyi öğrenmeye başladım. Yani her yaşın toplum karşısında sana çıkardığı bir tarz var onu kabul etmeyi öğrenmeyi ve psikoloji eğitimi almayı isterim. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

Kimi yaşlı gerçekten yaşlanınca çok zorlaştırıyor kendisini. Hani baştan dedim ya gelen hastalardan gözlemledim diye. Mesela ben yaşlıyım diye her şeyi eziyet haline getiriyor. Ben yaşlıyım bana bakacaksın. Benim kızım bana hayatını adasın. Gencecik kadın mesela niye adasın? Hayatı hem kendine hem yanındakilere zehir etmeyecek bir kişilik geliştirilmeli bence. Mesela evini kapatıyor. Çocuğunun yanında yaşamaya başlıyor, o bana bakmakla mükellef, ben onu yetiştirdim, büyüttüm, şimdi yaşlandım, o da bana bakacak gibi bir zihniyet var. Benim sevmediğim yaşlı türü o. Bence anlayış olarak erken yaşlarda kazandırılması gereken şeyler var. Hani insanın aslında hayatının sonuna kadar kendi hayatına sahip çıkabileceği kendi ayakları üzerinde durabileceği bir anlayış geliştirmesi gerekir. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Evet, birtakım kurslar olmalı. Bizim toplumumuzda sorun şu; kelime hazinesi çok dar. İki tane laf eder sonra kavgaya başlarız. Kimse kimsenin yüzüne dürüstçe bir şey söylemez. Niye söylemiyor? O, onu der; bu, bunu der, bağırır çağırır. Ben bunlardan

yorulduğum için bu şekilde yaşayan insanlarla da görüşmüyorum. En nefret ettiğim şey surat asmaktır. Surat asan insanların bir problemi vardır. Ya onu söyler ya da o suratı gülene kadar bu kapıdan içeriye giremez veya evimde birinin bir derdi varsa konuşulur çözülür. Bizim insanlarımızın konuşmayı öğrenmesi gerekiyor. Biraz kitap okumaları gerekiyor. Biraz daha dedikodu tarzı konuşmalardan çıkmamız gerekiyor. Bir takım öyle kurslar empati mempati olursa da gayet iyi olur. Her yaş için. Kesinlikle faydası olur. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Benim gördüğüm yaşlı biraz tatlı dilli olacak. Tatlı dilli olunca her şeyi halleder. Aksi olmazsa hepsi kolay. Geliniyle de geçinir, oğluyla da geçinir, kızıyla da geçinir, dolmuştaki çocuklarla da geçinir. Yaşlılar biraz aksi oluyolar, dediğim dedik diyorlar, eski insan eski kafa diyoruz ya. Benim annemden de gördüğüm kadarıyla böyle. Biraz empati yapabilseler, biraz sevecen olsalar her şey kolay. Biraz yağlasa yıkasa gelinini hepsi olur. Tıkır tıkır işler. Ne o yurda gider, ne çocuğu tarafından gönderilir. Ama yapmıyor işte. Gurur yapıyorlar. Bu yaştan sonra bilgisayar öğrensin, yok internet öğrensin hiç gerek yok, tatlı dilli olsunlar yeter. Diyoruz ya hani aksi bunak. Niye bunak diyoruz insana? Çünkü işte gerçekler bunlar ama kabul etmiyorlar. Dünya değişmiş ama kendilerini dünyaya adapte edemiyorlar. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Annem çok dinç bir kadındı. 80 küsur yaşında hâlâ yemek yapan, hayatı seven, gazete okuyan bir kadındı. Gazete okumak çok önemli. Çünkü bu hayattan bıkmadığınız, kopmadığınız anlamına gelir. Dışarıda ne oluyor merak ediyor. O yaştaki kadının gözlüğünü takıp saatlerce gazete okuması iyi bir şey. Tabi kimi zaman okurken uyuşakalıyordu. Altınpark'a falan gider gezerdik. Sinemaya gittik birkaç kez. Annem de halk müziğini çok severdi. Konserlere giderdik. Aslında bunlar hayata tutunma isteği ile orantılı şeyler. Kişide hayata tutunma isteği yoksa hiçbir şey bilmesine gerek yok. Her şeyi pas geçer. Yaşamayı seviyorsa da zaten bir yolunu bulur rahat huzurlu yaşamının. Hayatı sevmekle orantılı bir şey bu, hayatı sevdiğin zaman bulunduğunuz yaşın hiçbir önemi kalmıyor. Cem, 52, MA, Lise, İşsiz, Hiç evlenmemiş, Alt, BV

Yaşlının tatlı dilli, güler yüzlü olması rahat etmelerine en büyük etmen. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

İletişimle ilgili eğitim almak isterim. Yani yaradan bazılarını kadın, bazılarını erkek yaratmış. Şimdi ne kadar biliyorum deseniz de karşı tarafın duygusunu anlayamıyorsunuz. Bunu öğrenirsek evde daha az sorun yaşarız gibime geliyor. Bunların püf noktalarını öğrenmek isterim. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Ben birçok yaşlı insanın dünyadan elini eteğini çekerek çevrelerine yük olduklarını görüyorum. Bizim annemiz öyle olmadığı için çok şanslıyız. Dolayısıyla böyle olan yaşlıların böyle olmamaları gerektiği konusunda eğitebiliriz. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

İnsanın kendisini alıştırması gerekiyor. Bedeninin yaşlanacağını, ruhunun yaşlanacağını kabullenmesi gerekiyor. Bir anda çökmemesi lazım, psikolojik bir ön hazırlık olmalı. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

4.11.3.2. Teknoloji Kullanımı Eğitimi

Araştırmanın ilk bölümünde yaşlılık dönemindeki bireylerin teknolojik bilgi ve teknoloji kullanımının önemini görmezden gelme tutumlarının ortaya çıkması

üzerine orta yaş dönemi bireylerin teknolojik gelişmelere bakışlarının daha dikkatli ele alınması gereği ortaya çıkmıştı. Ancak, orta yaş dönemi bireylerin büyük çoğunluğunun teknoloji kullanımını büyük bir sorun olarak görmedikleri; teknolojik gelişmelerin önemini ve yaşamın her döneminde yaşam konforunu sürdürmek ve artırmak için teknoloji ile bağı koparmamak gerektiğini kavradıkları görülmüştür. O kadar ki teknoloji kullanımı eğitimleri sağlıklı yaşam eğitimlerinden bile daha çok dile getirilmiştir (f:16). Hemen her eğitim ve ekonomi grubundan kadın ve erkekler güvenli internet ve bilgisayar kullanımı başta olmak üzere teknoloji bilgilerini arttırmak ve özellikle akıllı teknolojiler kullanmak için gerekiyorsa eğitim almak gerektiğine değinmişlerdir. Bunda özellikle akıllı teknolojilerde son zamanlarda meydana gelen baş döndürücü gelişmelerin etkisi olduğu açıktır. Ancak, günümüzde robotlarla yaşamın çok yakın olduğu, hatta yakın gelecekte robotsuz yaşamının imkânsız olacağı söylentilerinin aksine katılımcıların teknoloji kullanımından henüz başlangıç seviyesinde, telefon ve bilgisayar kullanımı üzerinden bahsetmiş olmaları bu konudaki eğitimlerin gerekliliğinin bir başka göstergesidir. Yaşlılıkta ve özellikle bakıma muhtaç yaşlılıkta teknolojinin kullanılmasının önemi üzerine ve yaşlı olmanın teknoloji kullanamamak için bir mazeret olmadığına ilişkin Nasır'ın ifadeleri önemlidir:

Ben teknolojiyi iyi takip ederim, sorarım, öğrenirim. Herkes de öğrenmeli; çünkü yaşlanınca da yaşlanmadan da gerekli. Mesela hastadan çok hastaya, yaşlıya bakım yapan insan yoruluyor. Teknoloji yeteri kadar kullanılırsa bakım verenin de bakılanın da işleri kolaylaşır. Devlet bakım verene aylık 700-800 para ödeyeceğine yıllık toplam ücretle evinde akıllı teknoloji ile düzenlemeler yaparak daha güzel bir iş yapmış olur. Hastanın yatağı, tuvaleti, banyosu teknoloji desteğiyle kolay kullanılır şekilde düzenlenebilir... Annem hiç okumamış. Baksan cahil kadın. Ama sorup soruşturur öğrenir, kendini çekmez. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

Atıyorum atm kullanmayı bilmiyorsa dolandırılan bir sürü insan var. Temel düzeyde teknolojiden anlıyor olması gerekir mesela. Ya da işte internet üzerinden banka işlemi yapıyor, alışveriş yapıyor, bilmiyorsa hiç bulaşmasın zaten ama günümüz yaşlısının temel düzeyde bunları biliyor olması gerekir. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Teknolojiden uzak durmamak lazım ona inanıyorum ama teknolojiye belli bir yaştan sonra ben hepsine yetişeceğim dersiniz olmaz. Kendi düzeyinizde çok kapasiteyi de zorlamadan kullanmak lazım. Ben kapattım telefonu, kapattım bilgisayarı, ben her şeyin uzağındayım deyip de kenarda kalırsanız çok zorlanırsınız diye düşünüyorum. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Teknolojiyi ucundan da olsa yakalamak zorundayız. En azından televizyonu internete bağlayabilmeli, geniş ekrandan gazete okuyabilmeliyiz. Yaşlılar, elektronik eşyaları kullanabilmeliler. 65 yaş artık yaşlı sayılmaz bence, 80'e kadar sağlıklı oldukları sürece

kendi ihtiyaçlarını karşılayabilirler, hayatlarını idame ettirebilirler, sosyal hayata dâhil olabilirler, komşularıyla, arkadaşlarıyla iletişim içinde olabilirler. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Teknoloji ile korkmayacak haşır neşir olacak. Çünkü artık teknoloji çağındayız. Bilmiyorsak yardım isteyelim. Öğrenmeye çaba harcayalım, ben biliyorum egosundan sıyrılıp öğrenmeye devam etmek gerekiyor. Bunu yaparsa bence 70-80 yaş da zor gelmeyecek. Işıl, 51, Ç, Üniversite, Avukat-emekli-proje yürütüyor, Dul, Üst, BV

4.11.3.3. Sağlıklı Yaşam Eğitimi

Sağlığın yaşla birlikte bozulma ihtimali orta yaşlı katılımcıların en büyük endişesidir. Bu endişe eğitim ihtiyaçları ifadelerine de yansımıştır (f:15). Katılımcılar, özbakımlarını sürdürebilme, yaşa uygun diyet, beslenme, spor gibi sağlıklı yaşam eğitimleri; kalp-damar, tansiyon ve Alzheimer gibi artısta olan yaşlılık hastalıklarına karşı önleyici ve yavaşlatıcı bilgiler almak istediklerini belirtmişlerdir. Kendisi veya bir yakını ciddi rahatsızlıklar geçiren katılımcıların sağlık bilgisi konusunda kendilerini yeterli gördükleri anlaşılmıştır. Ancak, Ülkemizde İnsanlar Yaşlılığa Hazırlanıyorlar mı başlığı altında sağlık konusunda yeterli bilgiye sahip olduğu halde uygulama noktasında sıkıntılar yaşadığını söyleyen katılımcılar göz önünde bulundurulduğunda sağlıklı yaşam bilgisi yanında sağlıklı yaşam pratikleri edinmeye de ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir. Kendisi de sporcu olan Bünyamin, sağlıklı yaşlanma için sporun önemine değinirken bilinçli spor yapmanın önemine “spor sağlığa zararlıdır” sözleriyle değinmektedir:

Bir kere insanın yaşadığı hayat sportif bir hayat değilse kendisi spora zaman ayıracak. Spor yapacak deyince de öyle futbolcular gibi sahada futbol oynamasına gerek yok, yürüyecek. Ben spor adamıyım mesela ama şunu öğrendim ki spor sağlığa zararlıdır. Nasıl zararlıdır? Benim ayaklarım sakat, dizlerim sakat, baldırlar berbat, hep aşırı spor yapmanın sonucu bunlar. Ama normal yürümüş olsaydım, kültür-fizik hareketleri yapmış olsaydım şimdi en sağlıklı adamdım ama aşırı gittim. Yaşına uygun spor yapar, dengeli beslenirsen, 3 beyaz var ya onlardan uzak durursan yaşlılıkta sağlık sorunu yaşamazsın. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Eşimden dolayı doktor çevremiz çok ve sağlık konusunda bir sıkıntı yok. Bütün bölümlerden arkadaşlarımız var ama benim de tabi bir şeyler yapmam lazım. Daha bilinçli beslenmek gerek. Yaş ilerledikçe hareket etmek zorlaşıyor, kilo artışı da olursa problemler artıyor. Alzheimer olmamak, akıl yetisini kaybetmemek adına bilgilendirme, konferanslar isterim. Bütün dualarım yaşlıların hafızalarının son ana kadar iyi olması. İlerde beynimle ilgili sorunlar yaşamamamı sağlayacak şeyler olursa katılırım. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Yaşlandıkça hastalıklar artar. Bu konuda yeterli değilim, bilgim de yok, büyük bir eksiklik, öğrenmeyi çok isterim. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Sağlık eğitimi olsa çok iyi olur mesela tansiyon nasıl ölçülür bilmiyoruz. Bilmediğimiz için öğrenmemiz lazım. Sevim, 59, YK, İlkokul, Ev hanımı, Dul, Orta-alt

Sağlık, düzenli beslenme, o yaş grubunun yapacağı sporlar önemli. O konularda daha da bilinçlenmeyi isterim. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

4.11.3.4.Çocuk Bakımı Eğitimi

Yaşlı katılımcıların muhtemelen ilerlemiş yaşları nedeniyle ihtiyaç duymayacaklarını düşündükleri için dile getirmedikleri torunlarına bakmak için çocuk bakımı eğitimi ihtiyacı orta yaşlı katılımcıların yaklaşık yarısı tarafından dile getirilmiştir (f:15). Geleneksel toplum yapısının sürdürülme hali ile örtüşen biçimde bazı kadın katılımcıların isteyerek veya mecbur kalma ihtimaline karşı torunlarının bakımı için hazırlandıkları ve bu konuda ya unuttukları çocuk bakımını hatırlamak ya da modern çocuk eğitimi yöntem ve tekniklerini öğrenebilmek için çocuk bakımı eğitimi istedikleri ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan çalışan veya çalışmayan kadınlar arasında bir fark yoktur. Az sayıda da olsa erkek katılımcılar da bu konuda bir eğitimin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Ancak, erkeklerin genel tutumunun torunların korunup kollanması, sevilmesi, maddi ihtiyaçlarının karşılanması ama eğitim, bakım gibi ihtiyaçların çocuklarına bırakılması gerektiği şeklindedir. Hemen hemen bütün katılımcıların nine-dede ve anne-babanın çocuklara davranış farklılıkları nedeniyle sorun çıkma ihtimalinden korktukları, çocuklarıyla torunları arasında kalmak konusunda endişeli oldukları anlaşılmıştır. Bu anlamda sadece çocuk bakımı değil, çocuk yetiştirmede söz birliğinin tesis edilmesi ve tutarlı davranışlar sergilenmesi için de bir eğitim ihtiyacı olduğu düşünülmektedir:

Valla oğluma kalsa hemen evlenir evlenmez atacak üstüme gibi görünüyor ama ben çok istemem açıkçası. Yani şöyle ben ömrüm boyunca çok çalıştım daha da çalışacağımdan hariç. Biraz daha özgür olmak istiyorum sanırım yaşlanınca.. Çok da iyi bir fikir değil aslında bence, çünkü çocuk bir sosyalleşemiyor. İkincisi, büyük anne babaların çoğu bakıyor ama çoğu temel bir eğitim verebilecek durumda değiller. Çoğu fazla yediriyor, sürekli “ye çocuğum ye çocuğum”. Çocuklar dil gelişimini yeterince sağlayamıyor. Ama diğer yandan hayat koşulları o kadar zor ki insanların bakıcıya verecek paraları olmayabilir ya da güvenemeyebilirler. Bir sürü şeyler görüyoruz, okuyoruz. İşkence ediyor, dövüyor, yok tecavüz ediyor, bilmem ne. Güvenli olabilir o anlamda. Bence ideali şu olur, büyük anne babanın gözetiminde bir bakıcı olabilir belki. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Bir kere ilgilenmeliler. Çünkü çok tecrübeliler. Ben o konuda kesinlikle pozitif düşünüyorum çünkü benim çocuklarımın bakımında annem çok destek oldu ve aralarındaki o sevgi ilişkisi çocuğa çok şey katan bir şey. Mesela bugün hâlâ buluşur yemeğe giderler, sinemaya giderler. Bu bence çok büyük bir zenginlik çocuk için. Bunun

kesinlikle olması gerektiğini düşünüyorum. Ama her büyük anne büyük baba o ihtiyacı karşılamaya hem hevesli değil hem yeterli değil. Ben harika bir büyükanne olmak isterim. Bir kere çok zaman geçirmek isterim yani hani keyifli şeyler yapan, güzel uğraşlar edindiren biri büyükanne olmayı çok istiyorum. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Dış hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

İlgilenmeliler ama fazla değil. Çünkü anne mesela bir şeyde kısıtlama yapar. Her şey alınmayacak, bir veya iki parça alınacak. Ama anneanne, babaanne direk “al kızım, al oğlum, hepsini al”, “ne istiyorsan al” der. Bu şekilde anne baba çocuğa hayır dedikçe çocuk da hep anneanneye, babaanneye kaçar. Onlar bana hayır demiyorlar diye. Torunuma bakmak isterim ama fazla da değil. Farklı bir otorite yaratmayım çocuklar üzerinde. Farklı bir yöne çekmeyim çocuğu. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Torunlarıma bakmak isterim ama ilkokul çağına başlamadan önce olmaz. Annelerinin babalarının müsaade ettiği ölçüde. Çünkü onlar daha farklı şeyler söyleyebiliyorlar. Bilinçli ve yeterli olunduğunu düşünmüyorum. En büyük sorunlardan birisi, çocuk o küçük aklıyla herkesi müthiş oynatıyor ve can alıcı noktalarda dedelerin, ninelerin onları kırma şansı yok. Onlar da onu iyi biliyorlar. Orada ölçüyü zamanında bir kaçırttığınız zaman sorun yaşıyorsunuz. O konuda eğitim alınmalı ve hem çocukla, torunla hem annesi, babasıyla sıkı bir iletişim halinde olmalı. Gültekin, 55, YK, Yüksekokul, Astsubay-emekli-dernek yöneticisi, Evli, Orta-üst

Ölçülü olmak kaydıyla bakılmalı. Benim sosyal çevremdekileri kısmen yeterli görüyorum çünkü yüksek eğitilmiş olmasalar da yılların imbiğinden süzülüp gelmiş tecrübeli insanlar. Bu tecrübelerin de çocuklar için çok kıymetli olduğunu düşünüyorum. Eğitilmiş kısmın da birçok şeyi atlayarak çok dünyevi şeyleri çocuklara yüklemeye çalıştığını görüyorum. Büyükanne babalar çocuklara her anlamda daha fazla özgürlük sunduklarında da anne babaların işlerinin güçleştiğini düşünüyorum. Ben çok konuşmayan, gerektikçe konuşan bir büyükbaba olmak isterim. Torunlarımı kızlarımdan fazla sevmemişim gibi geliyor ama başkalarının deneyimleri gösteriyor ki torunlar daha çok seviliyor. Onlara sıkmadan deneyimler aktarmayı isterim. Sıkmadan, ton ton dede olarak. Kızlarımın damatlarımla işini zorlaştırmadan müdahaleler etmek isterim. Bir kere sevgim yeter. Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Torunlarım için yeterliyim demek çok uç olur, eksiklerimiz var ama elimden geldiğince yeterli olmaya, ilgilenmeye çalışıyorum. Bilmediklerimi bilenlerden soruyorum, televizyondan da olsa becerilerini geliştirecek faaliyetler varsa öğrenmeye çalışıyorum. Gerçi söylenenlerin % 60-70’ini de yapıyorum gibi geliyor. Öğrenmenin de sonu yok. Elmas, 56, YK, Ortaokul, Ev hanımı, Evli, Orta-üst

Ben kendim gönüllü olarak bakıyorum. Zor gelmiyor yani. Yoruluyorum ama çok seviyorum. Evde niye boş vakit geçireyim ki? Onların da ihtiyacı var. Ne gerek var boş durup sıkılmaya. Bu iş gönül meselesi. Ben severek bakıyorum. Benimkiler küçük olduğu için o kadar problem değil de büyük torunum da var, o biraz daha beni yaşlı görüyor, bazen beni beğenmediği oluyor. Derslerine yardımcı olamam mesela onun, bilmediğim konular olduğu için. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

Benim torunun birisi ilkokula gidiyor. Onun yaptığı dersi ben bilmiyorum, bizim zamanımızda görmedik ki biz onları. Onlar bir soru soruyor ben tıkanıp kalıyorum. Torunun bir tanesi ortaokula gidiyor mesela hayatta ona yetişemem. Nasıl yapayım? O konuda kendimi hazırlıklı hissetmiyorum yani o kalite yok. Okulları, dersi dışında ihtiyaçlarını gideririz. Oyuncak al der, alırsın. Kıyafet al der, alırsın. Almak

zorundasın. Çocuklarına göstermediğin ilgiyi onlara göstermek zorundasın. Ama dillerini anlamak, sorularını cevaplamak zor. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Bakmalılar ama eğitim konusunu anne babaya bırakmalılar. Bizim yaşitlarımızı yeterli bulmuyorum, çünkü hep kendi dediği olsun der, anneye babaya söz hakkı vermezler. Arada çocuk harcanır. Maddi olarak destek çıksınlar ama eğitimine karışmasınlar. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

Anne babaları var, ben bakarsam bana yakın olurlar, anne babaya karşı soğukluk olur. Yarın öbür gün tartışalar, bana siz mi baktınız, dedem baktı derler çatışmaya girerler. Onlarla çok oynayan bir dede olmak isterim. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

Oğluma da kızıma da babaanneleri baktı. Çok güzel bir ilişkileri var. Babam gibi bir dede olmayı isterim. Kendince ihtiyaçlarını giderir, çocukları sevindirecek hediyeler alır, sevgisini hissettirir. Onlar televizyon seyrediyorsa gelip haber dinleyeceğim diye kanalı değiştirmez, bekler. Birlikte zaman geçirirler. Ben de torunlarımla sosyal etkinlikler yapmak, camiye, sinemaya, parka gitmek isterim arkadaş gibi. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Çocuklarıma anca tavsiyede bulunabilirim ama çok bizi karıştıracaklarını zannetmiyorum. Hele bir de bizim ülkemizde erkek egemen bir toplum gibi gözüke de karar mekanizmasında kadınlar daha etkin. Dolayısıyla bizim gelinlerimiz olacağı için karar daha çok onlarda olacak biz daha çok destekleriz. Gücüm yettiği sürece ekonomik destek vermeye çalışırım ama sorumluluklarını almak istemem. Yani “gelsin sizde kalsınlar bakın”, yok onu mecbur kalmadıkça istemiyorum. Uzaktan seveyim, sorumlulukları başkasında olsun bunu tercih ederim yani. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

Yani torunlar her zaman anneannesini, babaannesini, dedesini sever, tabi bu, gelinlerin pek hoşuna gitmez ama bazı uyanık gelinler de özellikle çalışıyorsa aman annem gelsin, kayınvalidem gelsin baksın der, hoşuna gider. Güvenli ele çocuğu teslim etmek önemli bir şey. Ama şimdi diyelim ki bizim oğlan Hakkârî’de, çocuğu var “ya anne gel, bu çocuğa bak” dese ben düşünüyorum böyle bir durumda ne yaparız. Evladını da yalnız bırakamıyorsun. Emeklilik yıllarında icabında hanım gitmek durumunda kalırsa gidecek. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Bizler tabi biraz daha korumacı oluyoruz torunlara karşı. Çocuğun yetiştirilmesinde biraz daha kararlı olmak lazım. Aynı karar üzerinde ne kadar birleşilirse bence çocuğun yetiştirilmesi o kadar sağlıklı olur diye düşünüyorum. Örneğin; gelinimiz çalışıyor şu anda, iki buçuk yaşındaki toruna hanım gidip bakıyor. Ara ara bize bırakıyorlar. Babası almaya gelince gitmek istemiyor çocuk. Demek ki farklı davranış var diyorum, işte onlarla konuşulup ortak davranılırsa çocuk bir tarafı itip bir tarafa yaslanamaz.. Eksiklerimiz olabilir ama genelde yeterli görüyorum. Akif, 59, YK, Yüksekokul, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Orta-üst

Ooo torunum oldu, hadi getirin ben bakacağım, demem asla, severim, özlediğim zaman isterim, yardım lazımsa yardım ederim sonra alır giderler. Gelinin annesi bakmış, bakıcı bakmış bunlar hiç benimle ilgili problemler değil. Ne zaman ihtiyaç duyarlarsa yanlarındayım, o kadar. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Gönül ister ki eskilerininki gibi geniş aile olsun ama tabi bu devirde olmuyor. Torun kişiyi biraz daha hayata bağlayabilir. Bir meşgale sonuçta. Boşluğa düşmekten kurtarabilir. Ama anne ve babaların bakması lazım çocuklara. Sadece anne babası bakacak çocuğa; dede, anneanne, babaanne işte üst soy yardımcı olacak sadece. Sorumluluğun anne babada olması lazım. Çünkü onlar için de bir tecrübe bu. Senin çocuğun olmuş, ben büyütüyorum. Olmaz. Anne baba olmayı hissedemezler o zaman. Nasıl biz yetiştirdik, onlar da yetiştirmeli... Ben torunlarını seven, babası müsait değilse parka götürecek, markete götürecek, çocukla oynayacak bir dede olmak isterim. Dede, dedeliğini bilmeli yani. Çocuk, babayı bilmeli. Hem kendi çocuğumun babalığı hissetmesi, kendi çocuğunu kabullenip sahiplenmesi, sorumluluk hissetmesi için iyi hem de babalar çocukları için daha etkin örnek olabilirler, çağları birbirine daha yakın olduğu için. Ben yaşlanacağım o zaman. İnsan yaşlanınca neyin zararlı neyin faydalı olduğunu bilemiyor. Çocuğu da yanlış eğitebilir dedeler. Babalar daha şuurlu olur diye düşünüyorum ben. Bazen öyle oluyor ya zaten. Anne, baba, dede arasında kalıyor çocuk. Dedeler biraz daha tavizkâr oluyor. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

4.11.3.5. Serbest Zaman Etkinlikleri Eğitimi

Emeklilik yılları için planı olan, yüksek eğitim ve üst ekonomik gruptan erkek ve kadın katılımcılar yaşlanmakta olan bireylerin zamanlarını verimli geçirmeleri ve yaşlarına uygun üretim faaliyetlerinden geri kalmamaları için ebru, biçki dikiş, resim, hat, dans, çini gibi bir hobi edinmenin, müzik, resim, tiyatro, dans gibi sanatsal faaliyetlerle uğraşmanın önemine değinerek serbest zaman etkinlikleri için eğitim ihtiyaçlarının önemine değinmişlerdir (f:12). Bu grubun bir diğer ortak özelliği de emeklilik ve yaşlılık yıllarında da büyükşehirlerde yaşamak istemeleri ve küçük bir köye, kasabaya yerleşme, Ankara'dan ayrılma gibi bir plandan bahsetmemiş olmalarıdır. Bireylerin şu sıralarda da serbest zamanları verimli geçmekte ve kendilerine göre faaliyetlerini devam ettirmektedirler:

İnsanların kendilerini sürekli geliştirebilecek şeyler yapmaları lazım. Yani yaş önemli değil, her an herkes her şeyi öğrenebilir. Ülkemizde bunlar mevcut; öğrenme, kendini geliştirme, kişiliğini geliştirme imkânları hep mevcut. İnsan isterse yapabilir. Ben drama kursunda sosyal ilişkileri geliştirdiğimi düşünüyorum. Çok mutlu geçiyor iki saatimiz. Dans kursuna da dans etmeyi çok sevdiğim içim gidiyorum. Şu anda bize kursta İspanyol vals, çaça gibi danslar öğretiyorlar yani daha önce de modern dansa gitmiştik; dans, spor anlamında da çok faydalı. Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Ben istediğim konuda eğitim alıyorum. Ülkemizin bir de böyle bir özelliği var. Ne istiyorsanız o imkân var. Özellikle belediyeler belmeklerle (belediye meslek edindirme kursları) insanlara her şeyi sunuyor. Gidiyorsunuz ben dil öğrenmek istiyorum, ebru öğreneceğim diyorsunuz. Kurslar var. Ben mesela çiniye merak saldım, o kurslarda çini öğrendim. Şu anda başka merakım yok ama öyle bir şey olsa istediğim eğitimi alırım. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

İnsanlar, evde fazla kaldığı zaman, eve hapsediği zaman eninde sonunda kafayı sıyrırırlar. Halk eğitim kursları var. Çok güzel kurslar. Mesela ebru kursları, bayanların

biçki dikiş kursları; ben baldızımda görüyorum valla gitti ressam oldu. Banka emeklisiydi. Acayip resim yapıyor şu anda. Bakıyorum başka kurslara gidiyor yani hiç emekli gibi hissetmiyor kendini o açıdan yani bayanların yapacakları aslında çok iş var. Onları iyi değerlendirmeleri lazım yani o sendromu yaşamamak istiyorsa evin içine hapsolmayacak. Sosyal hayattan kopmayacak. Koptuğu an o sendromu hisseder. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Kişisel bakım, sağlıklı yaşam olabilir. Sanatsal olabilir. İnsan sürekli kendini geliştirmeli, gelişim durmamalı. Sosyal etkinlikler olabilir, müzik kursuna gideceğim zaten. İlerde bir faydası olur mu bunların bilmiyorum ama şimdiki zamanımı kaliteli geçirmemi sağlar. İşte bu Türk halk müziği kursuna başladık. Birincisi türküler, türkü söylemeyi seviyorum. İkincisi benim için bir sosyalleşme imkânı, arkadaşlarımla buluşmuş oluyorum. Hobi anlamında eliş kurslarına gitmek istiyorum aslında. Resim kursuna falan giden arkadaşlarım var ama ben yazları Çanakkale'ye kışları Adana'ya sık sık gidiyorum, canım isterse uzun süre kalıyorum, bu nedenle kursları takip etmek, devamlılık sağlamak zor oluyor. Hobilerim zaten var, öğrenmek istediklerimi de öğrenebiliyorum. Azize, 59, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Yemek yapma kursu bile olur. Hem yalnız kalma ihtimaline karşı hem de eşime yardım amaçlı, o da benimle yaşlanacağı için destek olmak için, hatta çocuklarımın evinde kalacaksam işten eve geldiklerinde yemeklerini hazır etmek, torunlarıma abur cubur yedirmemek için Erdal, 51, Ç, Doktora, Bürokrat-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

4.11.3.6. Tarım-Hayvancılık Eğitimi

Emeklilik yıllarında kendi memleketine, köyüne taşınma planı yapan orta-alt ekonomik gruptan erkek katılımcılar ile şehir hayatının koşturmacasından ve yoğunluğundan sıkıldıklarını ifade eden yüksek eğitim ve ekonomik gruptan erkek katılımcılar ek gelir getirecek; meyve ağaçları yetiştiriciliği, seracılık, tavukçuluk ve yumurtacılık gibi tarımsal faaliyet veya hayvan yetiştiriciliği eğitimi almak istemektedirler (f:9). Havyancılığa, yaşlı grupta hiç değinilmemesine rağmen; emekliliğinde kendi yumurtasını, tavuğunu yetiştirip organik beslenme amacıyla kümes hayvancılığı yapmak istediğini söyleyen orta yaşlı erkekler de vardır. Kadın katılımcılar, hayvan yetiştiriciliği üzerine bir eğitim talebinde bulunmazken daha çok hobi amaçlı çiçek, bahçe ve balkon bitkileri veya sebze yetiştiriciliği hakkında bilgiler edinmenin gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Her iki cinsiyetten bireyler de bu etkinlikleri toprakla uğraşarak stres atmak, doğayla baş başa olmak olarak tanımlamaktadırlar.

Tarım eğitimi. Köyde bahçem var dedim ya. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Ama belki küçük bir hobi bahçesi bakıyorum. Onun için de beceri gerekir, bahçeyi alınca çiçek nasıl dikilir, ağaç nasıl dikilir öğrenmek gerekecek. Yaşar, 47, YK, Y. Lisans, Öğretmen-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Mesela memlekette geniş arazimiz var. Orada kafes değil de bahçede yumurtacılık, tavukçuluk yapmayı düşünüyorum, kafamda o var, yani tavuklar gezecek, organik olacak. Mesela bir sera, illa para kazanmak için değil. Hobi olarak yapmak için. Kazancını zaten kendi götürür ama psikolojik olarak o toprakla uğraşmak, insanı çok rahatlatır. Çocukluğumuz toprakla geçtiği için topraktan kopmak ayrı bir zulüm bizim için. Ha kendim eğitimler olmadan da baş edemem mi? Ederim. Ama gerçekten ciddi anlamda bir eğitim almak gerekiyor; mesela bir çiçeğin bin bir çeşidi var, o toprakta domates mi yetiştireceksin, çiçek mi yetiştireceksin, salatalık mı yetiştireceksin bilmen lazım. Sonuçta bir yatırıma giriyorsun. Sera da yapsan bir masrafı var, zarara uğramama adına eğitime muhakkak ihtiyacın var. Anadan babadan kalma bilgilerle bir yere kadar gidersin ama teknoloji, eğitim çok gelişti, herkes her şeyi profesyonelce yapıyor. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Belki tarım eğitimi olabilir. Küçük bir bahçem olursa börtü böcekten solucandan falan çok korkarım ama eldivenle falan belki maydanoz, reyhan, nane ekerim. Ebru eğitimi kesin isterim ama. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Tarımla ilgili eğitim olur bak. Ziraat geleceğimizin işi. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Bir ara arkadaşlarla konuşmuştuk bir çiftlik kuralım hayvancılık yapalım diye. Belki onu düşünebiliriz ilerde tekrar. Ziraat, hayvancılık faaliyetlerinde bulunabiliriz yani. O kadar büyük çapta olmasa da torunlar falan olunca tek katlı, bahçeli bir ev planım var, kendi bahçemle ilgilenirim. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

4.11.3.7.Dini Konular Eğitimi

Orta yaş dönemindeki bireyler yaşlılığa hazırlanırken dini konularda eğitim almanın gerekliliğine de değinmişlerdir (f:8). Bu ihtiyacı öne çıkaran katılımcılar yaşlılık dönemlerinde gençlik yıllarında ihmal ettikleri dini görevlere yöneleceklerini, ibadetlerini artıracaklarını ve dinin ölüm ve yaşlılık hakkındaki olumlu ifadelerinin kendilerini rahatlatacağını ifade etmişlerdir.

Bir de manevi olarak hazırlanmak çok önemli çünkü ölümün bir sırası yok ama herkesin bildiği yaşlılar daha önce ölür psikolojisi var. O zaman manevi olarak hazırlanmak, örnek bir insan olarak yaşamaya çalışmak, haksızlık yapmamak, kul hakkı yememek, ibadetlerini yapmak rahatlatır insanı. Ölmeden önce ölünüz diyor ya hadiste, işte öyle bir hazırlık ciddi bir hazırlık olur. Tabii, bunu yapmak için de dini bilgisinin sağlam, tam olması, bilmediklerini öğrenmesi gerek. Bünyamin, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

İnsanın komplekslerinin, dünyasal hırslarının olmaması, kıskançlıklarının olmaması lazım. Ben kendimi bunu var etmek üzere büyüttüm. Yaşlılıkta da mutlu ve huzurlu olmak için hayatı getirdikleriyle kabul etmek gerekir. Tersine kürek çekmemek lazım, ben inançlı bir insanım, Allah'ın gönderdiğini kabul etmek gerektiğini düşünüyorum. Dinin ortaya koyduğu sosyal yaşama düzenine uymak lazım. Dini ibadetlere sıkıştırmadan bizden gerçekten istenen hayatı, iyi, yardımsever insan olma çabasını, samimi sevgiyi gerçekleştirmek lazım. Bunun için de dinin bizden ne istediğini iyi anlamak lazım. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

4.11.3.8. Finans Yönetimi Eğitimi

Finans yönetimi eğitimi, orta yaş dönemindeki bireylerin yaşam tecrübeleri ve yakınlarındaki yaşlıların yaşadıkları sorunları gözlemlerine dayanarak ifade ettikleri başlıklardandır (f:7). Finans yönetimi konusunda eğitim alınmasını gerekli görenler dar gelirli yaşlıların emeklilikle birlikte gelirlerinin daha da düşmesine karşı tedbirler almalarını, yüksek gelirli yaşlıların ise sahip oldukları birikimleri rasyonel olarak yönetmeleri gerektiğini; günümüzde birçok yaşlının çocukları tarafından bakılmak vaadiyle kandırılıp tüm mal varlıklarını çocuklarına devrettikten sonra terk edildiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca miras bırakma, emekli ikramiyesini değerlendirme konusunda da problemlerden bahsedilmiştir. Bu bakımdan hem düşük gelirlerle yaşam hazırlıkları yapmak hem de sahip olunan varlıkları yönetmek için finans yönetimi konusunda bir eğitim alınması faydalı görülmektedir:

Belki ekonomik bir eğitim, parayı iyi değerlendirmek adına finans yönetimi gibi gerekebilir. Çünkü ben çalışmadığım zaman, gelir düştüğü zaman n'aparım bilmiyorum. Canan, 46, Ç, Y. Lisans, Akademisyen-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Valla bir kere ekonomiyi bilmesi gerekir. Çünkü parasını nasıl harcayacağını da bilemiyor insanlar. Gerçi 1300 lira asgari ücretle, 1200-1300 lira emekli maaşıyla nasıl geçineceğini bilmek zor ama matematik uzmanları gibi neyle neyi denkleştireceğini bilmek lazım. Sami, 46, MA, Ortaokul, İşçi-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-alt, BV

Bir de duyuyoruz etrafta babası, çocuğuna dükkânı falan devrediyor, tüm dizginleri veriyor. Ondan sonra adam sanki harçlık alır pozisyona düşüyor. Bunu yapmamak lazım. Paramı pulunu vermeyeceksin çocuklara. Orantılı vereceksin yani. Atıyorum dükkân, şirket falan varsa, çocuk yönetimine geçiyorsa kendine olan kısmı ayıracaksın. Yoksa gençler hayır hasenat yaptırmazlar. Hayır hasenat işi biter kesinlikle. Çocuğuna malı mülkü teslim edersen bırak hayır hasenatı oğlum bak bir kaplıcaya gideceğim desen onun bile parasını zor verirler. Bence en azından bir maaş gibi gelirini devam ettirecek şekilde plan yapmalılar. Ahmet, 47, YK, Üniversite, Avukat-aktif çalışan, Evli, Üst

Ne kadar çok malın olursa olsun, 50 evin de varsa ölmeden önce çocuklarına bırakmayacaksın. Ölünce paylaşsınlar... Bir de yaşlılar maddi olarak da alacakları emekli ikramiyesinin birçok ihtiyacı gidereceğini düşünüp yeterli görüyor olabilirler ama planlı olmazsan o para da bir şeye yaramaz. Nasır, 46, Ç, Ortaokul, Şoför-iş arıyor, Evli, Alt, BV

Ben mesela çok param olsa sağlığında çocuklarıma vermem gerçekten. Bu konuda yaşanmış örnekler de var. Babadan kalacak şeyleri de aldık boş ver ne hali varsa görsün düşüncesi çok var. Çevremizde de haberlerde de seyrediyoruz. En azından o malı sağlığında vermezsen onun hatırına da olsa sana güler yüz gösteriyorlar diye düşünüyorum. İsmail, 47, YK, İlkokul, Esnaf-aktif çalışan, Evli, Orta-alt, BV

Yıllarca emekli ikramiyesi bekliyorsun, evin yoksa ev alıyorsun, çocukları evlendiriyorsun ama bunları önceden yaptıysan parayı değerlendiremiyorsun. Benim

param eridi gitti, döviz mi alsak, altın mı alsak, arsa mı alsak bilemedik. Selim, 55, Ç, Üniversite, Öğretmen-emekli, Evli, Üst

4.11.3.9. Kamusal Hakları Bilme- Sosyal Etkinlikleri Takip Etme Eğitimi

Orta yaş dönemindeki bireylerin yakınlarındaki yaşlıların yaşadıkları sorunları gözlemlmelerine dayanarak ifade ettikleri bir diğer başlık da kamusal haklarını ve sosyal etkinlikleri takip etme eğitimidir (f:7). Yaşlanmakta olan bireylerin kamusal haklarını ve yaşlılara sunulan sosyal imkânları bilmeleri gerektiğine dikkat çeken bütün katılımcılar yaşlı yakınlarına bakan veya yaşlıların yaşadıkları sorunları bizzat gözleme imkânına sahip olan katılımcılardır. Katılımcılar bu konuda kendilerinden daha çok, eğitim seviyesi düşük veya sosyal hayattan uzak yaşlıları göz önünde bulundurarak cevaplar vermişlerdir:

Kendi ihtiyaçlarını yardım almadan karşılayabilmeleri, bir yerlere gidebilmeleri gerekir. Belediyedir, kaymakamlıktır oralara neden başvurulur, nasıl başvurulur bilmeliler. Belediyelerin yaşlılar için yardımı çok var, temizlik, bakım gibi, onları takip edebilirler. Otobüs bedava mesela yaşlılara, öyle bir hakkı olduğunu, kart alması gerektiğini bilmesi lazım. Ülkü, 50, MA, Lise, Esnaf-aktif çalışan, Boşanmış, Orta-üst

Hayatta kalmaya bir kere kararlı olması gerekir. Çinli olsak uçak bileti almayı, gidip gelmeyi, dil bilmeyi diyeceğim. Çünkü adamlar dünyanın her yerindeler ve yaşlıları da cin gibi. Adamların, kadınların yaşları 60-70'ten aşağı değil. Ben her seferinde uçaktan bir Çin ordusu ile iniyorum. Ama Türkiye'de biraz farklı, eczaneye, hastaneye gitmek, ulaşım araçları kullanmak, faydalanabileceği imkânlar, hakkı olan ne varsa onların bilinmesi gerekiyor. Mahallesinde vakit geçirebileceği yerleri, nerede ne var, nereye nasıl gidilir bilmeli, sosyal aktivite olarak belediyelerin kursları v.s. var, bunları bilmesi gerekiyor. Aslıhan, 52, Ç, Üniversite, İşkadını-aktif çalışan, Boşanmış, Üst, BV

Bir kere hareket alanını kısıtlamamalı, bir yerden bir yere gidebilmeli, biri gelip götürsün dememeli. Toplu taşımayı, sağlık hizmetlerini, belediyelerin sosyal imkânlarını kullanabilmeli. Mesela bir sağlık sorununda kendisi gidip tedavisini yaptırıp ilacını yazdırabilmeli. Günlük bakım, eğlenme, gezme ihtiyaçlarını giderebilmeli. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Resmi işler nasıl yapılır, nerelere başvurulur, belediyeler, muhtarlıklar hatta bazen üniversiteler nasıl imkânlar sağlıyor bilmeliler. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Günlük hayatını geçirecek şeyleri eğer bir kentte yaşıyorsa nereden dolmuşa biniliyor, köyde yaşıyorsa zamanını nasıl geçirecek, hangi ağaca bakacak onları bilecek. Kemal, 52, Ç, Y. Lisans, Albay-emekli, Evli, Üst, BV

4.11.3.10. Okuma Yazma Eğitimi

İşlevsel okuma yazma eğitimi aynen yaşlı grupta olduğu gibi sadece kadın katılımcıların dikkat çektiği bir eğitim başlığıdır (f:5). Katılımcılar, kitap gazete

okuyarak bilgi edinme, keyif alma gibi ileri düzeyde olmasa da telefon, ulaşım, sağlık, güvenlik hizmetlerini kullanabilecek seviyede işlevsel okuryazarlığın temel bir ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuya sadece kadınların dikkat çekmiş olmasının daha önce de belirtildiği üzere ülkemizde yaşlılık dönemindeki kadınların okuryazarlık oranlarının erkeklerden çok daha düşük olmasından kaynaklandığı değerlendirilebilir:

Okuma yazma şart, kendi başına otobüse binmeyi, telefon kullanmayı, kendi başına bir yerlere gidebilmeyi öğrenmeli sağlık el verdikçe her şeylerini kendileri yapabilmeliler. Leyla, 54, YK, Lise, Memur-aktif çalışan, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

İlk olarak bir sağlık problemi ile karşılaşacağı zaman ulaşması gereken telefon numaraları. Mutlaka bir yere yakınlarının telefonlarını yazmalılar. Ayrıca en yakın eczaneyi, numarasını bilmesi gerekiyor. Tabi arayabilmek için okuma yazmayı da bilmeliler. Can güvenliği için kendini garantiye alabilecek bir kafa yapısına sahip olmalı. Kendini korumaya alması gerekiyor. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

4.11.3.11. Yaşlı Bakım Eğitimi

Yaşlı yakını veya eşinin bakıma ihtiyacı olabileceği düşüncesiyle yaşlı bakımı konusunda eğitim almak isteyen katılımcıların hepsi düşük eğitim grubundan katılımcılardır (f:5). Yüksek eğitimli grubun bu konudaki eğitim ihtiyaçlarına değinmemiş olmasının yaşlı ve hasta bakımı konularında profesyonel yardım ve hizmet almanın daha uygun olduğunu düşüncelerinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir:

Muhakkak hastaya bakmak hastadan daha zor. Ona göre tedbirini almak lazım. Karşıdakinin hasta olduğunu bilmen lazım. Yani hastaya hasta gibi davranacaksın. Mesela Alzheimer bir hastaya normal bir hasta gibi davranabilir misin? Çünkü seni tanımıyor. Sana her türlü kelimeyi kullanabiliyor. Türlü türlü hastalıklar var, bunları bilmeden yaşlı hastayla baş edemezsin. Hamza, 52, MA, Ortaokul, Memur-aktif çalışan, Evli, Orta-alt

Ne yapacağını bilemezsen bakım eziyet olur, konuşabiliyorsa hadi istediklerini yapabilirsin ama konuşamıyorsa o hepten sorun. Bazen istedikleri de kendilerine zararlı olabilir, çok iyi bilmek lazım her hastalığa nasıl bakacağını. Hatice, 46, MA, İlkokul, Ev hanımı, Evli, Orta-alt, BV

4.11.3.12. Dil Eğitimi

Sadece üst ekonomik gruptan yüksek eğitimli katılımcıların ihtiyaç olarak gördüğü eğitimlerden biri de yabancı dil eğitimidir (f:5). Her ne kadar doğrudan yaşlılıkla ilişkili olmasa ve hayatın her döneminde ihtiyaç olarak görülebilse de az

sayıda katılımcı emeklilik yıllarında sık sık yurtdışı gezileri planladıkları için dil öğrenmenin gezilerini daha keyifli yapacağını ifade etmişler ve dil öğrenmenin gerekliliğine değinmişlerdir. Bu kapsamda en çok ihtiyaç olarak görülen dil İngilizce iken zaten İngilizce bildiğini belirten katılımcılar da İspanyolca ve Almanca öğrenmek istediklerini ifade etmişlerdir.

Şu anda mesela yurt dışında dil okuluna gitmek isterim. Oğlum Amerika'da yaşıyor. Onun yanına gitmek isterim. Çünkü biraz önce sorduğun sorunun da cevabı olabilir, hayatımda yapmak isteyip yapamadığım şey herhalde bir dili çok iyi öğrenmek. Konuşacak, derdini anlatacak ya da o dildeki kaynakları okuyabilecek kadar iyi öğrenmek isterdim. Daha gençlikte yapılması gereken bir şey ama hâlâ önümde hedef olarak var. Ben aslında çok iyi dil eğitimi aldım, hem lisede hem üniversitede hem daha sonra kendi bireysel çabalarım ile ama dili konuşulduğu ülkede öğrenmiyorsanız onu kullanamadığınız sürece unutuyorsunuz ve doğru bir şekilde de kalmıyor aklınızda. O yüzden gidip bir süre yaşamak isterim. Mesela gözüme kestirdim. Amerika'da, Santa Barbara'da, bir süre yaşayıp dilimi güçlendirmek isterim. Tuğba, 52, Ç, Üniversite, Diş hekimi-aktif çalışan, Evli, Üst, BV

Bir sürü hobi kursu var ama başlayınca devam ettirmek gerekiyor. Pek o sabrı göremiyorum kendimde. Örgü de öyle. Yarım bırakmışım gibi geliyor. Ama hobi olarak en çok yabancı dil. İngilizce ve Almanca'yı çok seviyorum. Onlara devamlı giderim. Emel, 54, Ç, Üniversite-terk, Hostes-emekli, Dul, Üst, BV

Mesela diksiyon kursuna gittim, konuşma anlamında gelişmek için, dil kurslarına gidiyorum, İngilizcem var zaten ama Almanca, İspanyolca kursları. Çünkü bir dil öğrenmek çok güzel bir şey. Yani yurt dışına giderseniz size yardımcı oluyor o anlamda Meral, 59, Ç, Üniversite, Bankacı-emekli, Hiç evlenmemiş, Orta-üst, BV

Brezilya, Latin Amerika seyahati olayı vardı. Onun da alt yapısını oluşturuyoruz, gideceğiz, üç aydır Portekizce kursuna gidiyorum, belki orada lazım olur (kahkahalar). Nihat, 59, YK, Üniversite, İşadamı-emekli, Evli, Üst

4.11.3.13. İş-Meslek Eğitimi

Henüz aktif çalışma hayatları sona ermediği için yaşlı gruptaki kadar yüksek sayıda olmasa da emekli olduktan sonra azalacak gelirini telafi etme, maddi bir kaygısı olmadığı halde boş duramayacak olma, sosyal ortamdan kopmama gibi kodlarla başka bir işe devam etmek istediğini söyleyen veya bugüne kadar hayata geçiremediği çalışma planı için fırsat kollayan katılımcılar da vardır (f:3). Esnaflar, zanaatkârlar veya mesleğine benzer iş imkânlarını emeklilik sonrasında da devam ettirebilecek memurlar herhangi bir eğitim ihtiyacından bahsetmezken, halihazırdaki işinden farklı işler yapmayı planlayanlar veya emeklilikte de sürdürülebilecek mesleki beceriler kazanmak isteyenler mesleki eğitim ihtiyacını dile getirmişlerdir:

Emekli olur olmaz e-ticaret yapmaya başlayacağım için internet üzerinden iş kurma konusunda eğitim almayı çok isterim. Destek veya kredi nasıl alınır, resmi prosedürler

nelerdir öğrenmek isterim. Nursen, 56, Ç, Üniversite, Memur-aktif çalışan, Evli-ayrı yaşıyor, Orta-üst, BV

Fırsatım olsa kadınları toplar dikiş kursu, jimnastik salonu, kreş açardım. Kadınların böyle şeylere çok ihtiyacı var, işte spor yapmak, örgüye alıştırmak çok güzel olur; örgü örmeyi bilmeyen, şiş, tığ tutmayı bilmeyen o kadar çok genç kız var ki. Biz eskiden tığlarla nasıl ince ince işler yapardık, şimdiki nesil hep hazırıcı. Şimdi 30-35 yaşındaki gençlere gelin şurada bir kurs açıyoruz desen çok gelen olur. Yandaki dükkânın altına açsam mesela çok gelen olur ama bilmek lazım o işleri, öyle açıyorum demekle olmaz. Ayla, 53, MA, İlkokul, Ev hanımı-çocuk bakıyor, Boşanmış, orta-alt, BV

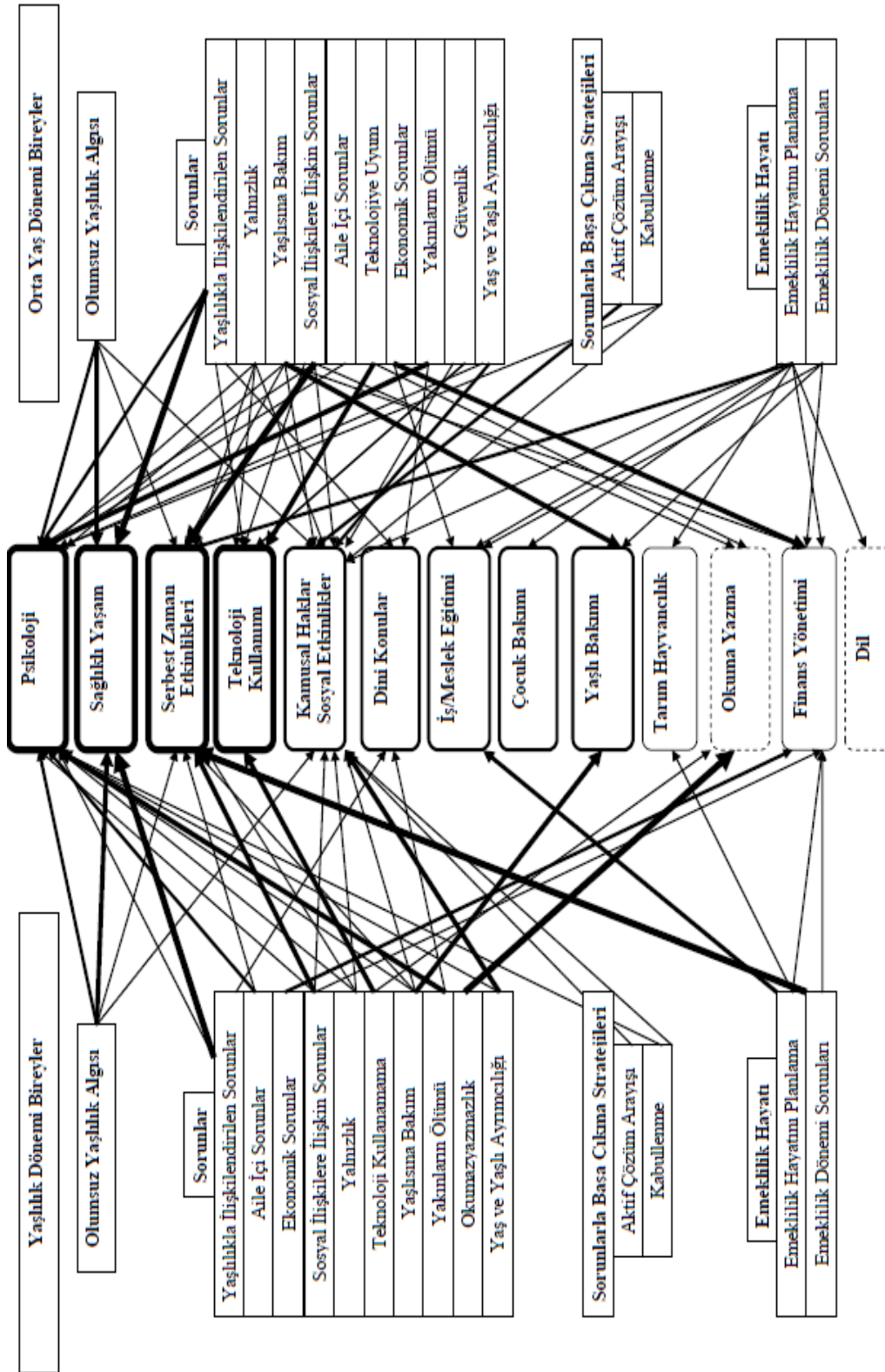
Araştırmada yaşlı ve orta yaşlı katılımcıların ifadelerinden elde edilen bulgulara göre ortaya çıkan yaşlılığa hazırlık eğitimi başlıklarının, yaşlılık dönemi sorunları, sorunlarla başa çıkma stratejileri, emeklilik hayatını planlama başlıklarıyla ilişkisi ve bulgulara ilişkin genel değerlendirmeler bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

4.12. Yaşlılığa Hazırlık Eğitimine İlişkin Değerlendirmeler

Orta yaş ve yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşlılık algısı ve yaşlılığa hazırlık kapsamındaki yaşam boyu öğrenme ihtiyaçlarının değerlendirilmesini amaçlayan bu çalışma kapsamında yaşlılık ve orta yaş dönemindeki toplam 72 bireyle görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde, katılımcılara yaşlılık algıları, yaşlılık sorunları, bu sorunlarla başa çıkma stratejileri, emeklilik hayatı ve yaşlılığa hazırlanmaya ilişkin görüşleri sorularak yaşlılığa hazırlık için gerekli görülebilecek eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yaşlı katılımcılardan toplanan verilerin analizi sonucunda yaşlılığa hazırlık sürecinde ihtiyaç duyulabilecek 11 eğitim başlığı ortaya çıkmıştır. Orta yaşlı katılımcılardan toplanan verilerin analizi sonucunda ise yaşlı katılımcıların dile getirdiği 11 eğitim başlığına ek olarak iki eğitim başlığı daha ortaya çıkmıştır. Bu bulgulara göre Türkiye’de yaşlanmakta olan bireylerin yaşlılıklarında yaşam doyumlarının yüksek olması için sunulabilecek 13 farklı eğitim başlığı belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda ulaşılan bulguların seçici kodlaması yapılarak eğitim ihtiyaçları ile ilişkileri ortaya çıkarılmıştır. Yaşlılık dönemi sorunları, bu sorunlarla başa çıkma stratejileri ve emeklilik hayatını planlamaya ilişkin bulgularla ortaya çıkan 13 eğitim başlığı arasındaki ilişkileri gösteren şema Şekil 11’de sunulmuştur.

Şekil 11. Yaşlılık Sorunları, Başa Çıkma Stratejileri, Emeklilik Dönemini Planlamaya İlişkin Bulgularla Yaşlılığa Hazırlık Eğitimi Başlıkları Arasındaki İlişki Örüntüsü

Bu eğitim başlıklarından psikoloji, sağlıklı yaşam, serbest zaman etkinlikleri ve teknoloji kullanımı eğitimleri cinsiyet, eğitim, ekonomik durum değişkenlerinden bağımsız olarak katılımcıların büyük çoğunluğunun değindiği eğitim başlıklarıdır.

Kamusal hakları bilme- sosyal etkinlikleri takip etme, dini konular, iş ve meslek, çocuk bakımı, yaşlı bakım, tarım-hayvancılık, okuma yazma, finans yönetimi ve dil eğitimi başlıkları ise katılımcıların özel yaşamlarına ve özellikle eğitim ve ekonomik durum değişkenlerine bağlı olarak dile getirilen eğitimlerdir.

Bu başlıklar yurtiçi alanyazında yaşlıların fiziksel ve zihinsel sağlığı sürdürme ve sağlık bakımı, ilaç kullanımı, beslenme, teknoloji kullanımı, sabit geliri artırma, finansal yönetim ve vasiyet yazma, el sanatları, bahçe işleri, pasta börek yapımı, tamir tadilat işleri gibi serbest zamanı değerlendirme aktiviteleri; manevi değerler, çocuk ve hasta bakımı, okuma-yazma, yeni bir iş bulma, topluma uyum sağlama ve yararlı olma, yaşlı hakları ve yaşlılara yönelik hizmetler konularında eğitim ihtiyaçları olduğunu ortaya çıkaran diğer çalışmaların bulgularına benzerdir (Bilir, 2007; Elüstü, 2007; Erişen, Şahin ve Kapıcıoğlu, 2008; Erişen, 2010; Şanlı, 2012, Öztop ve Telsiz, 2001; Erkal, 2005; 2008; Kıssal ve Beşer, 2009; Kırdı, 2010, Körükçü, 2007; Marangoz, 2006; Yıldız, 2004).

Yurtdışı alanyazın bakımından ele alındığında ise kişisel bakım ve hijyen, sağlık sorunları, ilaç kullanımı, beslenme, aile üyeleri ile etkili iletişim, büyük anne-baba olma ve torunlara, hasta eşlere bakım, sabit gelirle geçinme veya emeklilik gelirini arttırma, finansal planlama, vasiyet hazırlama, sosyal güvenlik ve yaşlılık ile ilgili yasal bilgiler, serbest zaman aktiviteleri, kişisel gelişim, hobi edinimi, bahçe işleri, teknoloji kullanımı, sanat, din, ulaşım, temel okuma ve yazma, yabancı diller, spor, şarkı söyleme, güvenlik konularında eğitime ihtiyaçları olduğunu ortaya çıkaran çalışmalarla (Andrews, 1972; Ballard ve Morris, 2003; Boulton-Lewis, 2010; Casserly, Correia, Frey, Gleason, Hawn, Hill ve diğerleri, 2006; Courtenay, Suhart, Conatha, Stevenson, 1983; Duay ve Bryan, 2006; Fung, Wong, Hong ve Siu, 2002; Hiemstra 1975; Leclerc, 1985; Miller, 2009; Sloane-Seale ve Kops, 2004; 2007; 2008; 2010; Wilken, 2003) benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Katılımcıların kullandıkları kodlara göre en çok dile getirilen ihtiyaç başlığı psikoloji eğitimleri başlığıdır. Psikolojik eğitimler, bireylerin yaşlılıklarına güvenle bakmalarını sağlamaya ve yaşam kalitelerini arttırmaya yönelik, oldukça geniş yelpazeden eğitimleri içermektedir. Katılımcıların ifadelerinden, bireylerin yaşlanma

sürecinde değişmesi muhtemel fiziksel, zihinsel, ekonomik koşullara psikolojik olarak uyum sağlamalarının özgüvenlerini artıracığı, yaşlarına uygun iletişim becerileri geliştirmelerinin ise birlikte yaşadıkları ve sosyal çevrelerindeki kişilerle ilişkilerine olumlu katkı sağlayacağı anlaşılmıştır. Bu kapsamda ihtiyaç duyulan eğitimler etkili iletişim, empati, kadın, erkek, genç, çocuk psikolojisini anlama, hayata tutunma, kriz yönetimi, sorun çözme, ölüm korkusuyla başa çıkma gibi kişisel gelişimi çağrıştırabilecek eğitimlerdir.

Geleneksel toplum yapısı içinde yaşayan insanların yaşlılıklarında da ailevi ve ekonomik birçok sorumluluğu üstlenmeye devam ettikleri; bu nedenle artan kaygı seviyelerinin de yaşam kalitelerini düşürdüğü ortaya çıkmıştır. Psikolojik eğitimler kapsamında bireylere her yaş dönemine özgü gelişim görevleri hakkında bilgilendirme yapılmalı ve çocuklarının üstlenmeleri gereken gelişim görevlerini çocuklarına bırakmaları gerektiği anlatılmalıdır. Ayrıca, yaşlılıklarında sorumluluklarını azaltacak ve yüklerini hafifletecek bir yaşam tarzı benimsemelerinin önemi konusunda farkındalıkları artırılmalıdır.

Araştırma bulgularına göre bireylerin yaşlılık algıları büyük oranda olumsuzdur. Psikolojik hazırlık eğitimlerinde yaşlılıkla birlikte ortaya çıkabilecek gerileme, kayıp ve sorunların doğal ve kaçınılmaz olduğu anlatılmalı; yaşlılığın pozitif yönleri öne çıkarılmalıdır. Bireylere bu olumsuzluklara takılıp kalmak yerine yaşlılık yıllarında da gerçekleştirmeleri beklenen gelişimsel görevlere odaklanmaları gerektiğinin anlatılması ve bu görevleri gerçekleştirebilecekleri tecrübe ve potansiyele sahip olduklarının hatırlatılması yaşlılık algısının olumlu yönde değişmesine katkı sağlayacaktır. Buna paralel olarak, bireylerin kendi yaşlılıkları ve kendi koşullarına uygun bir biçimde hayatlarını zorlaştıran faaliyetlerden geri çekilmelerinin normal olduğu; ancak enerjilerini tasarruflu kullanabilecekleri alternatif etkinliklere yönelmelerinin yaşam doyumlarını artıracığı anlatılmalıdır.

Arpacı'ya (Arpacı, 2014:120) göre “Aile, yaşlılar açısından başlıca psikolojik ve toplumsal nitelikli destek sistemidir”. Bu sistemde yaşanacak aksaklıklar ve sorunlar yaşlının hayatını çıkmaza sürükleyebilir. Bireylerin genel olarak toplumda özel olarak da yaşlılık yıllarında ailede en çok sorun olarak gördükleri konulardan biri de iletişim eksikliğidir. Bireylerin karşılaşılabilecekleri sorunları önleme ve çözmede en çok ihtiyaçları olan eğitimlerden biri de etkili iletişim yoluyla sorun çözme eğitimidir. Psikolojik eğitimler kapsamında bireylere eşleriyle, çocuklarıyla,

torunlarıyla sağlıklı iletişim kurabilme, empati yapabilme, kendi isteklerini ve sorunlarını açıkça ifade edebilme pratikleri yaptırılmalıdır. Bu eğitimlerin, bireylerin yaşlı yakınlarıyla birlikte yaşama ve onlara bakma ihtimali de göz önünde bulundurularak yaşlılık psikolojisini de içermesi; yaşlı yakınına bakma sürecinde eşlerle, kardeşlerle yaşanabilecek sorunlara karşı iş bölümü, kriz yönetimi gibi eğitimlerle desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca, bireylerin eşleri yanında çocuklarıyla da birlikte nitelikli vakit geçirmelerinin önemi konusunda bilinçlendirilmeleri, ortak ilgi alanları geliştirmeleri, ne kadar yoğun olurlarsa olsunlar ellerine geçen küçük fırsatları bile değerlendirebilmelerinin yollarını öğrenebilecekleri ortamlar sunulmalıdır. Özellikle kadınların, çocukların yetişme sürecindeki ağır sorumlulukları tek başlarına üstlenerek sosyal hayattan kopmalarının ve eşlerin birbirlerini ihmal etmelerinin yol açacağı sorunlara yönelik bilgilendirmeler paylaşılmalıdır. Yaşlılığa hazırlık eğitimleri bu bilinç ve farkındalıkları artırmanın yanında eşlerin birbirleriyle nitelikli vakit geçirebilecekleri etkinlikleri tanıtıcı, kadın ve erkeklerin farklı ilgi alanları olsa da ortak ilgi alanlarını keşfedebilecekleri ortamlar sunmalıdır.

Bireylerin orta yaşlarına ait sorunları çözmediklerinde bu sorunların yaşlılık yıllarında da mutsuzluğa yol açacağı; bu nedenle orta yaş krizleriyle baş etmelerinin gerekliliği anlatılmalıdır. Yaşlılık yıllarında karşılaşılabilecek boş yuva sendromu, eşin veya diğer yakınların ölümü gibi travmatik durumlara karşı duygusal hazırlıklar yapılmalı; bireylerin ölümün kaçınılmaz ve doğal olduğunu kavraması sağlanmalıdır. Eğitimler kapsamında yaşlanmakta olan bireylerle yaşlılar bir araya getirilerek yaşanmış örnekler veya senaryolar üzerinden karşılaşılabilecekleri durumları değerlendirmeleri sağlanmalıdır.

Bireylerin yaşlılık sorunu olarak dile getirdiği bir başka başlık yalnızlıktır. Yalnızlığın eğitim yoluyla önlenmesi mümkün değildir. Ancak, yaşlılığa hazırlık eğitimleri kapsamında yaşlılık yılları beklentilerinin orta yaş dönemi beklentilerinden farklı olabileceği, bireylerin yaşlandıkça bir hayat arkadaşına daha fazla ihtiyaç duyabilecekleri veya yalnızlıklarını azaltacak, azalan sorumluluklarının yerine koyabilecekleri sosyal etkinliklerin önemi konusunda bilgilendirilmeleri gerekebilir.

Yaşlılığa hazırlıkta psikoloji eğitimlerine düşen bir başka görev de bakıma muhtaç olma ihtimaline karşı bireylerin bakım ve huzurevlerine olan olumsuz tutumlarıyla ilişkilidir. Bireylerin bu olumsuz tutumunun nedenleri araştırılmalı ve

bu tutumlar bir önyargıdan kaynaklanıyorsa bu olumsuzlukları bertaraf edici tanıtımlar yapılmalıdır.

Psikoloji eğitimlerinden sonra en çok ihtiyaç duyulan eğitimler sağlıklı yaşam eğitimleridir. Çünkü sağlığın yaşla birlikte hızla bozulma ihtimali yaşanmakta olan bireyler için büyük bir endişe kaynağıdır. Bu nedenle, bireylerin orta yaşlardan itibaren sağlık durumlarını dikkatle takip etmeleri, rahatsızlıkları kronikleşmeden gerekli tedbirleri almaları gerekmektedir. Ayrıca, düzenli spor alışkanlığı kazanarak bedenlerini dinç tutmaları, yaşlandıkça daha sık karşılaşılan ve geç tedavi olan kırıklara karşı evlerinde ve yaşam alanlarında yapabilecekleri ergonomik tasarım ve düzenlemeleri öğrenmeleri ve hayata geçirmeleri önem arz etmektedir. Bu kapsamda özbakım, yaşa uygun diyet, beslenme, spor, ergonomi eğitimleri yanında özellikle geriatrik sendromlara karşı önleyici ve yavaşlatıcı tedbirlere yönelik sağlıklı yaşam eğitimleri sunulmalıdır. Sağlık eğitimleri, bireylerin kendilerini yoracak, yaşam konforlarını azaltacak faaliyetleri belirleyebilmelerini ve bu faaliyetlerden gereksiz olanlardan kurtulmalarının doğal bir gereklilik olduğunu anlamalarını sağlayacak psikolojik eğitimlerle desteklenmelidir.

Yaşlılık yıllarında yaşanması muhtemel sosyal izolasyon, yalnızlık, emeklilik sendromu gibi sorunlarla başa çıkabilmek için serbest zamanları değerlendirebilecek hobiler edinme ihtiyacı da birçok katılımcı tarafından önemle üzerinde durulan bir başlıktır. Katılımcıların, üretim faaliyetlerinden geri kalmamak ve işe yaramazlık duygusuna kapılmamak için ebru, biçki dikiş, resim, hat, çini gibi hobiler edinme; müzik, resim, tiyatro, dans gibi sanatsal faaliyetlerle uğraşma istekleri yaşlılığa hazırlık eğitimleri kapsamında da değerlendirilmeli, bireylere kişisel özellik ve beklentilerine uygun serbest zaman değerlendirme etkinlikleri için eğitimler verilmelidir. Yaygın biçimde kadınların ilgisini çeken eğitimlere ek olarak erkeklerin de ilgi alanlarına yönelik eğitim faaliyetleri düzenlenmeli, hatta eşlerin birlikte katılabilecekleri ortak ilgi alanlarını keşfedebilecekleri eğitim ortamları sağlanmalıdır. Araştırma kapsamında dernek, vakıf ve sivil toplum örgütlerine devam eden bireylerin sosyalleşme, işe yararlılık, aidiyet, kendini gerçekleştirme hislerini tatmin ederek mutlu oldukları; ancak birçok katılımcının da sivil toplum örgütlerine mesafeli olduğu ortaya çıkmıştır. Serbest zaman değerlendirme eğitimleri kapsamında yaşanmakta olan bireylerin dernek ve sivil toplum örgütleri hakkında kuşkularını giderecek tanıtım etkinliklerine yer verilmeli, kişilik özelliklerine ve

beklentilerine uygun derneklere ulaşabilmeleri sağlanmalı, potansiyel bilgi ve birikimlerini paylaşabilecekleri ortamlara yönlendirilmelidirler.

Son yıllarda özellikle akıllı teknolojilerde meydana gelen baş döndürücü gelişmeler bireylerin yaşamın her döneminde yaşam konforunu sürdürmek ve arttırmak için teknoloji kullanımının önemini kavramalarını sağlamıştır. Orta yaş dönemi bireylerin büyük çoğunluğu teknoloji kullanımını büyük bir sorun olarak görmeseler de güvenli internet ve bilgisayar kullanımı başta olmak üzere teknoloji bilgilerini arttırmak ve özellikle akıllı teknolojilere uyum sağlamak için eğitim ihtiyaçlarını dile getirmişlerdir. Hatta orta yaşlı grupta teknoloji kullanımı eğitimleri sağlıklı yaşam eğitimlerinden bile daha çok dile getirilmiştir. Yaşlılığa hazırlık eğitimleri kapsamında bireylere teknolojik gelişmeleri takip edebilmeleri, yaşam konforunu artıracak hizmetleri kullanabilmeleri için eğitim verilmesinin özellikle bakıma muhtaç yaşlılıkta bağımlılığın azalmasına, bakım verenlerin yükünün hafiflemesine, evinden çıkamayan yaşlıların sanal da olsa sosyal medya üzerinden sosyalleşebilmelerine büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Katılımcıların yaşlılık sorunları ve başa çıkma stratejilerine ilişkin ifadelerine dayanarak ortaya çıkarılan bir başka eğitim ihtiyacı kamusal haklarını bilme ve sosyal etkinlikleri takip etme eğitimidir. Yaşlılara sunulan kamusal imkân, hizmet ve hakların son yıllarda giderek artmasına rağmen katılımcıların bu haklardan haberdar olmadıkları, haberdar olanların da kulaktan dolma bilgiler nedeniyle bu hizmetleri kullanmakta isteksiz oldukları görülmüştür. Bireylerin bakıma muhtaçlık durumunda veya gerekli durumlarda temizlik, sağlık, barınma, yemek gibi ihtiyaçları için başvurması gereken kurumu, başvuru yollarını; kendileri veya yakınları için sunulan kamusal ve sosyal haklarını bilmeleri, özellikle yerel yönetimlerin yaşlılar için düzenlediği ücretsiz sosyal etkinliklere nasıl katılacaklarını öğrenmeleri önemlidir. Bu sayede yaşlılık yıllarında olabildiğince bağımsız bir yaşam sürdürebilecekleri, yaş ve yaşlı ayrımcılığı ve sosyal dışlanmayla mücadele edebilecek bir bilince sahip olabilecekleri, yaşlarına uygun toplumsal etkinliklere katılabilecekleri düşünülmektedir.

Gençlik yıllarında ihmal ettikleri dini görevlere yöneleceklerini, ibadetlerini artıracaklarını ve dinin ölüm ve yaşlılık hakkındaki olumlu ifadelerinin kendilerini rahatlatacağını ifade eden katılımcılar yaşlılığa hazırlanırken dini konularda eğitim

almanın gerekliliğine de değinmişlerdir. Yaşlılığa hazırlık kapsamında verilecek dini eğitimler katılımcıların ihtiyaçlarına göre Kur'an okuma, ilmihal bilgisi, ibadet bilgisi, ölüm ve yaşlılığa yönelik dini öğretileri içerebilir.

Özellikle emekli katılımcıların dile getirdiği bir başka eğitim başlığı ise iş ve meslek eğitimidir. Bireylerin hayatlarında çok önemli bir yeri olan çalışma hayatından koptuktan sonra ne yapacaklarını bilemedikleri, boşluğa düştükleri, üretim faaliyetlerinden ayrı kalmanın yol açacağı üretkenliğe karşı durgunluk bunalımını yaşadıkları için bir meşguliyet arayışı içinde oldukları anlaşılmıştır. Tufan (2003) bu durumu bir taraftan ortalama 90 yaşına kadar yaşayabilen ve 75 yaşına kadar zindeliğini koruyabilen insanlar çoğalmakta bir taraftan da bu insanlar iş piyasasının rekabet gücünü korumak, işsizliği azaltmak ve maliyetleri düşürmek gibi nedenlerle erken yaşlarda çalışma hayatından koparılmaktadır sözleriyle eleştirmektedir. Ayrıca, emeklilikle birlikte maddi gelirin azalması nedeniyle gelir getirici bir uğraşa ihtiyaç duyacak bireyler de bulunmaktadır. Her iki durum için de yaşlanmakta olan bireylere iş kurma, yaşlarına uygun meslekler edinme eğitimleri verilebilir. Orta yaşlı katılımcılar henüz aktif çalışma hayatları sona ermediği için iş eğitimlerine çok fazla değinmemişlerdir. Ancak, yaşlı gruptaki katılımcıların tecrübelerine göre emeklilik sonrasında da çalışmaya devam etme hem ekonomik hem de sosyal bir ihtiyaç olabilmektedir. Bu anlamda yaşlanmakta olan bireylerin bu konudaki farkındalıklarını artırıcı girişimlerde de bulunulabilir.

Geleneksel toplum yapısının sürüyor olmasıyla birlikte çalışan kadınların sayısının da artış göstermesi bireylerin torunlarının bakımlarını gönüllü veya mecburi bir şekilde üstlenmelerine neden olmaktadır. Bireylerin hem çocuklarına destek olmak hem de yaşlılık yıllarında torunlarıyla birlikte vakit geçirebilmek için torunlarına baktıkları; ancak büyükanne-baba ve anne-babanın çocuklara davranış farklılıkları nedeniyle aile içinde sorun çıkma ihtimalinden çekindikleri, çocuklarıyla torunları arasında kalmak konusunda endişeli oldukları anlaşılmıştır. Bu nedenle hem unutmuş olabilecekleri çocuk bakımını hatırlamak hem de modern çocuk eğitimi yöntem ve tekniklerini öğrenebilmek için çocuk bakımı eğitimi istedikleri ortaya çıkmıştır. Yaşlılığa hazırlık eğitimleri kapsamında ihtiyaç duyabilecek bireylere çocuk bakımı ve çocuk yetiştirmede anne-babayla tutarlı davranışlar sergilenmesi için eğitimler verilebilir.

Araştırma bulgularına göre bireylerin bakıma muhtaç olduklarında bakım veya huzurevlerini tercih edecekleri; ancak anne-babaları bakıma muhtaç olursa onlara kendileri bakmak istedikleri ortaya çıkmıştır. Bu istek, yaşlı yakınına bakım veren bireylerin dile getirdiği sorunlarla birlikte değerlendirildiğinde yaşlı yakınına bakmak isteyen bireylerin yaşlı bakım eğitimi alması gerektiği açıktır. Yaşlıların fiziksel bakım zorlukları yanında, psikolojik beklentilerini karşılamak, hastalıklarının seyrini takip etmek büyük ve ağır bir sorumluluktur. Yaşlı yakınına bakım eğitimleri doğrudan bireyin kendi yaşlılığına hazırlanması ile ilgili olmasa da yaşlılık yıllarında karşılaşabileceği böyle bir sorumlulukla başa çıkmasına yardımcı olacaktır. Konuyla alakalı verilebilecek eğitimlerin ilki evde bakıma uygun hastalıklar için bakım eğitimidir. Bireyin bakıma muhtaç yaşlısıyla nasıl ilgileneceğini bilmesi hem bakım verenin hem de bakılanın daha özgüvenli olmasını, daha iyi bakım sağlanmasını ve sorunlarını daha rahat halletmelerini sağlayacaktır. Bir diğer eğitim ise psikoloji eğitimi başlığında da ifade edildiği gibi bakım verenin ve ailesinin kendi sağlıklarını ve yaşam konforlarını korumaya yönelik eğitimlerdir. Bireylerin bakımı evde mümkün olmayan yakınlarına evde bakma konusunda ısrarcı olmamaları, bakım ve huzurevleri gibi alternatif ve profesyonel çözümleri kabullenmeleri gerektiği anlatılmalıdır. Ayrıca, bakıma muhtaç anne babanın bakımını üstlenmek tek bir kardeşin sorumluluğu olmadığı için kardeşler arası sorumluluk paylaşımı yapılması ve bunun kardeşler arasında sorun çıkarmayacak biçimde uygun bir dille ele alınması için etkili iletişim ve sorun çözme eğitimleri verilmelidir. Tufan (2003) bu konuda mantıklı ve dengeli bir görev dağılımının daha huzurlu bir aile ortamına katkı sağlayacağını ifade eder. Bu nedenle, bakım verilecek evdeki eş ve çocuklarla etkili bir iletişim kurulması, bakım sorumluluğunun bir kişiye bırakılmaması için bilinçli tedbirlerin alınması gerekir. Bakım veren kişinin hem bakım verdiği kişi hem de diğer kişiler tarafından istismar edilmemesi, bütün sorumlulukları tek başına üstlenmemesi yanında sosyal bağlamından mümkün olduğunca kopmaması, kendisini rahatlatacak faaliyetlere zaman ayırması gerektiği de eğitimler de yer almalıdır.

Emeklilik yıllarında kendi memleketine, köyüne taşınma planı yapan veya şehir hayatının koşturmacasından ve yoğunluğundan sıkıldıklarını ifade eden katılımcıların toprakla uğraşarak stres atmak, doğayla baş başa olmak, kendi yumurtasını, tavuğunu yetiştirip organik beslenmek veya ek gelir sağlamak amacıyla

tarımsal faaliyet veya hayvan yetiştiriciliği eğitimi almak istedikleri belirlenmiştir. Bu kapsamda dileyen bireylere meyve ağaçları yetiştiriciliği, hobi amaçlı çiçek, bahçe ve balkon bitkileri veya sebze yetiştiriciliği, seracılık, tavukçuluk ve yumurtacılık gibi eğitimler verilebilir.

Okuma yazma bilmeyen sayısı giderek azalsa da okumazyazmazlık sorunu yaşlılar arasında ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Okuma yazma doğrudan doğruya bir yaşlılığa hazırlık eğitimi olmasa da hayatın her alanında bireyin bağımsız yaşayabilmesinin ve telefon, ulaşım, sağlık, güvenlik gibi temel hizmetleri kullanabilmesinin ilk şartlarından biridir. Bu nedenle okuma yazma bilmeyen bireylerin her şeyden evvel okuma yazma öğrenmelerinin yaşlılık yılları için yapabilecekleri en önemli hazırlıklardan biri olacağı düşünülmektedir.

Yaşlıların yaşadıkları ekonomik sorunlar son yıllarda bankalar ve sigorta şirketlerinin dikkatini çekmiş, bireysel emeklilik uygulamaları ve hizmet sunumları artış göstermiştir. 2001 yılında yasal düzenlemeleri yapılan bireysel emeklilik sistemine çalışanların otomatik katılımı için 2014 yılında pilot çalışmalar başlatılmıştır (Sığın, 2016). 2017 yılı itibarıyla 45 yaş altı bütün çalışanlar için devlet destekli bireysel emeklilik sistemine otomatik katılım devreye sokulmuştur. Yaşlılık yıllarında emeklilik nedeniyle azalan gelire yönelik planlanan bu sistem yaşlılık yıllarında ekonomik sorunlar yaşandığının resmî kabulü olarak görülebilir. Özellikle dar gelirli yaşlıların emeklilikle birlikte gelirlerinin daha da düşmesine karşı tedbirleri almaları, yüksek gelirli yaşlıların ise sahip oldukları birikimleri rasyonel olarak yönetmeleri için eğitim ihtiyaçları dile getirilmiştir. Bu nedenle yaşlanmakta olan bireylerin maddi gelir ve varlıklarını yönetme, sağlık harcamalarını azaltma, ücretsiz yararlanabilecekleri hizmetleri öğrenme, miras bırakma, emekli ikramiyesini değerlendirme, çocukları veya başkaları tarafından ekonomik istismara uğramama gibi konularda finans yönetimi eğitimi almalarının uygun olacağı düşünülmektedir.

Araştırma bulgularına göre sadece üst ekonomik gruptan yüksek eğitilmiş katılımcılar yabancı dil eğitimini yaşlılık yıllarına bir hazırlık olarak görmektedirler. Dil öğrenimi her ne kadar doğrudan yaşlılıkla ilişkili olmasa ve hayatın her döneminde ihtiyaç olarak görülebilse de katılımcılar emeklilik yıllarında sık sık yurtdışı gezileri planladıkları için dil öğrenmenin gezilerini daha keyifli yapacağını, yaşam doyumlarını artıracığını ifade etmişler ve bu anlamda dil öğrenmenin gerekliliğine değinmişlerdir.

Bu eğitim faaliyetlerinin, katılımcılar için uygun yer ve zamanda, alanında uzman kişilerce yürütülmesi gerekmektedir. Yürütücülerin androgojik ve gerontolojik varsayımları göz önünde bulundurarak yetişkinlerin tecrübe ve birikimlerini de eğitimlere yansıtma ve sağlamaları; anlatan, aktaran, buyuran değil birlikte öğrenen pozisyonunda olmaları önemlidir. Ayrıca, katılımcıları olumsuz, bağımlı, korkunç bir yaşam dönemine değil öğrendikleriyle daha konforlu yaşayabilecekleri doğal bir sürece hazırladıklarının bilincinde olmalıdırlar. Bu anlamda eğitim faaliyetlerinin koordinasyonunun bir yetişkin eğitimcisi tarafından yapılması birçok sorunun baştan bertaraf edilmesine katkı sağlayacaktır.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulguların genel değerlendirilmesi yapılacak ve yaşlılığa hazırlık kapsamında önerilerde bulunulacaktır.

5.1. Sonuç

Çalışma kapsamında Ankara’da ikamet eden 39 yaşlı ve 33 orta yaşlı bireyle yapılan görüşmelerin yaşlılık algıları, yaşlılık sorunları, sorunlarla başa çıkma stratejileri, emeklilik hayatı ve yaşlılığa hazırlanmaya ilişkin analiz sonuçlarına göre;

1. Yaşlı ve orta yaşlı katılımcıların yaşlılık algıları birlikte değerlendirildiğinde her iki grupta da yaşlılık algısının büyük oranda olumsuz olduğu görülmektedir. Ancak, eğitim ve refah seviyesi yükseldikçe yaşlılık algısı da olumlu yönde değişmektedir.
2. Orta yaş dönemlerinden itibaren olumlu benlik algısı geliştirmiş bireyler bu olumlu algıyı yaşlılık dönemlerinde de sürdürmektedirler. Bu kişiler yaşlılığı olağan karşılamakta ve potansiyellerinin farkına vararak kendilerini gerçekleştirebilecekleri fırsatlar aramaktadırlar.
3. Çalışma hayatındaki veya çocuk ve torunlarıyla ilgili sorumluluklarını azaltarak devam ettiren, sosyal ilişkilerde aktif rol alan, çevresindeki insanlara maddi-manevi destek olmayı sürdüren ve kendilerine ihtiyaç duyulduğunu hissedebilen bireyler, üretim faaliyetlerini ve sorumluluklarını bırakmadıkları için yaşlılığı yaşamın olağan değişikliklerle devam edegelen doğal bir süreci olarak görmektedirler.
4. Yaşlı gruptan yaşlılığı olumsuz algılayanlar çoğunlukla alt veya orta-alt ekonomi grubundan ve genellikle okumazyazmaz veya ilkokul mezunu bireylerdir. Bu durum orta yaşlarından itibaren yaşam konforlarını sağlayamadıkları için olumlu bir benlik algısı geliştirememiş olmalarından kaynaklanmaktadır.
5. Orta yaş dönemlerinde krize dönüşen ama çözilemeyen sorunlar yaşlılık döneminde de kriz olmaya devam etmekte ve benlik bütünlüğünü bozmaktadır. Bu sorunları çözüme kavuşturarak krizlerle başa çıkabilmek

bireylerin çok daha özgüvenli olmalarına ve olumlu benlik algıları geliştirmelerine katkı sağlamaktadır.

6. Orta yaşlılardan yaşlılık algısı olumsuz olanların bilmedikleri bir sürece ilişkin yüksek kaygı duyan; bakıma muhtaç yaşlı yakınlarının bakım sürecinde yaşadıkları olumsuzluklara şahit olan veya çevrelerindeki olumsuz örneklerden etkilenenler oldukları düşünülmektedir.
7. Yaşlılarla uzun süreler birlikte vakit geçiren, bakımlarına yardımcı olarak yaşlanma sürecini yakından gözlemleyen orta yaşlı bireylerin yaşlılık sürecine ilişkin farkındalıkları oldukça yüksektir; yaşlılık dönemine daha gerçekçi ve eleştirel bakabilmektedirler. Ayrıca bu kişiler, yaşam koşulları ve yaşlanmadan önce alınacak önlemler bakımından gerekli şartlar sağlandığında yaşlılık döneminin yaşamın doğal seyri içinde olumlu bir süreç olarak deneyimleneceğini düşünmektedirler.
8. Yaşlı katılımcılar ile orta yaşlılar arasında yaşam tarzı, alışkanlıklar, sorun algısı ve çözüm arayışı arasında önemli farklar olmasına rağmen çocuk merkezli yaşam tarzı devam etmektedir. Her iki gruptaki katılımcılar da çocukların sorumluluklarının hiçbir zaman bitmeyeceğini, çocukların sorumlulukları azalsa da torunların sorumluluklarının başlayacağını düşünmektedirler. Bunu bir yük ve sorun olarak değil; anne baba olmanın bir gereği, sevgiden kaynaklı bir durum olarak görmektedirler.
9. Geleneksel toplumsal yapı yanında sürekli artan işsizlik ve buna bağlı olarak işe girme ve evlenme yaşının gecikmesi bireylerin gelişimsel görev ve sorumluluklarında değişimlere neden olmuştur. Orta yaş dönemi görevi olan yeni kuşaklara rehberlik etme görevi bu değişimlerin de etkisiyle yaşlılık döneminde yeni kuşaklara mezuniyet, iş bulma, evlenme, boşanma, geçim, ev alma gibi yaşamsal konuların hemen hepsinde destek olma ve sorumluluk üstlenme şeklinde devam etmektedir.
10. Çalışma bulguları toplumsal cinsiyet bağlamında ele alındığında ise kadınların aile içi ve evdeki sorumlulukları daha çok üstlendikleri ve bu sorumluluklar nedeniyle erken emekli oldukları; erkeklerin ise genellikle ekonomik sorumlulukları üstlendikleri ortaya çıkmıştır. Kadınlar ayrıca bakıma muhtaç yaşlı yakınlarının veya okul öncesi çağlardaki torunlarının

bakımını üstlendikleri için kişisel ve sosyal etkinlik ihtiyaçlarını karşılama bakımından dezavantajlı durumdadırlar.

11. Değişen şartların neden olduğu bir başka sonuç ise giderek artan insan ömrü ile birlikte yaşlılık dönemindeki bireylerin anne babalarının da hayatta olmaları nedeniyle hem sorumluluklarından kurtulmaya bir türlü niyetli olmadıkları çocukları hem ileri yaşlılık döneminde bakıma muhtaç hale gelmiş anne babaları hem de yaşlılıkla birlikte artan bireysel sorunları arasında kalmalarıdır.
12. Orta yaş dönemindeki bireyler ise geleneksel değerler ile çağcıl değerler arasında kalmışlardır. Özellikle anne babanın bakımını üstlenme konusunda yaşlılara benzer geleneksel tutumları sürdürseler de kendi bakımları konusunda çocuklarından beklentilerinin oldukça düşük olduğu ve profesyonel çözümler aradıkları ortaya çıkmıştır.
13. Yaşlılıkla ilişkilendirilen sorunlar, aile içi sorunlar, ekonomik sorunlar, sosyal ilişkilere ilişkin sorunlar, yalnızlık, teknoloji kullanamama, yaşlı yakınına bakmaya ilişkin sorunlar, yakınların ölümü ve okumazyazmazlık temaları yaşlılık dönemindeki bireylerin karşılaştıkları sorunlardır.
14. Orta yaş dönemindeki bireyler yakın çevrelerindeki yaşlıları gözlemlmelerine dayanarak yaşlılıkta karşılaşılabilecekleri sorunları sıralamışlardır. Sıralamaları farklı olsa da sekizi yaşlılık dönemindeki bireylerin dile getirdiği başlıklarla aynı dokuz başlık ortaya çıkmıştır. Bu başlıklar yaşlılıkla ilişkilendirilen sorunlar, yalnızlık, yaşlı yakınına bakmaya ilişkin sorunlar, sosyal ilişkilere ilişkin sorunlar, aile içi sorunlar, teknolojiye uyum, ekonomik sorunlar, yakınların ölümü ve güvenlidir. Bu cevaplar orta yaşlıların yaşlılıklarında karşılaşılabilecekleri sorunların farkında olduklarını ortaya koymaktadır.
15. Hem yaşlı hem orta yaşlı grubun en çok dile getirdiği sorunlar, katılımcıların yaşlılık algılarının olumsuz olmasının nedenlerini de açıklayacak biçimde yaşlılıkla ilişkilendirilen sorunlardır. Hemen her eğitim ve ekonomi grubundan bireylerin şikâyet ettiği gerileme ve yavaşlamalar biyolojik yaşlanmanın kaçınılmaz sonuçları olarak görülmektedir.
16. Yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan gerileme ve yavaşlamaları kabullenmekte zorlanan ve yeni durumlara uyum sağlamakta güçlük çeken bireylerin yaşama

sevinçleri de azalmakta ve yaşamın anlamını sorgulamalarına neden olmaktadır.

17. Okuma yazma bilmeme yaşlıların başkalarına bağımlılığını en fazla artıran sorundur. Temel okuma yazma becerileri olmayan bireylerin ev aletlerini kullanamamadan sosyal hayata katılamamaya kadar birçok kısıtlılığı vardır. Bu da onların sürekli olarak aile bireyleri veya başka yakınlarına bağımlı bir hayat yaşamalarına ve sık sık da küçük görülmelerine, hakarete uğramalarına neden olmaktadır.
18. Bugünün yaşlısı teknoloji kullanımını çok da büyük bir ihtiyaç olarak görmemektedir. Ancak, orta yaşlılar teknoloji kullanımını çağın kaçınılmaz bir gereği olarak kabul etmektedirler. Yaşlı grubun teknolojinin sağladığı kolaylıkları görmezden gelme tavrına karşın orta yaşlıların çok vakit alması dışında olumsuz bir tutumları olmadığı, teknoloji kullanımı problemlerini büyük oranda aştıkları görülmüştür. Hemen her orta yaşlı katılımcı iş amaçlı kullanım yanında eğlenme, öğrenme, haberleşme için bilgisayardan olmasa da akıllı telefon üzerinden etkin biçimde internet kullanmaktadır.
19. Yaşlı yakınına bakan bireylerin bakım konusunda bir eğitimi olmaması, genellikle ilk kez karşılaştıkları bir durum karşısında deneme yanılma yoluyla deneyim kazanmalarına ve profesyonellikten uzak, duygusal bir sorumluluk altına girmelerine neden olmaktadır. Ayrıca, bakım konusunda yardım alınan bakıcılarla yaşanan sorunlar, kamu imkânlarının yeterli olmaması veya sağlanan imkânlardan haberdar olmama da bireyleri çaresiz bırakan durumlardır.
20. Yaşlılara geniş çevrede ve toplum önünde saygılı, dar çevrede ve yakın ilişkilerde ayrımcı bir tutumdan bahsetmek mümkündür. Yaşlı katılımcılar yaş ve yaşlı ayrımcılığı konusunda doğrudan olumsuz bir değerlendirmede bulunmamışlardır; ancak aile içi ilişkiler ile sosyal ilişkilerden bahsederken verdikleri cevaplardan yaş ayrımcılığına maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bu ayrımcılık genelde sosyal ilişkilerden dışlanma ve sosyal izolasyon şeklinde görülse de iş hayatında, giyim kuşam konusunda ve otorite sarsılması şeklinde de ortaya çıkabilmektedir.
21. Orta yaşlı katılımcıların ayrımcılık konusunda karmaşık duygular içinde oldukları; yaşlılara sunulan hastane, otobüs gibi hizmetlerde tanınan hakları

olumlu buldukları halde bu pozitif ayrımcılığın gençleri mağdur ettiğini düşündükleri görülmüştür. Örtük ayrımcılığa örnek olabilecek bu ifadelerden yaşlıların gençlere sorun çıkarmadıkları sürece veya menfaatler çakışmadıkça sevildiği; ancak bir fedakârlık yapmak gerektiğinde buna katlanılmadığı anlaşılmıştır.

22. Her yaştaki bireyin özgürlüğünü tehdit eden ayrımcılıkla mücadele için bireylerin özellikle sosyal dışlanmayla mücadele edebilecek bir bilince sahip olmaları ve başkalarına bağımlılıklarını en aza indirecek, kişiliklerine ve yaşlarına uygun toplumsal etkinliklere katılım alışkanlığı kazanmaları gerekmektedir.
23. Bireylerin sorun çözmeye yönelik cevapları değerlendirildiğinde de geleneksel toplum yapısının etkileri görülmektedir. Özellikle yaşlılar dar çevrelerinde, çabuk sürede çözülebilecek sorunlarını genellikle eşleri, çocukları veya arkadaşlarıyla paylaşmakta; sorunların çözümünde çoğunlukla onlardan, nadiren de kamu kurumlarından yardım almaktadırlar. Sorunlarını doğrudan kabullenip görmezden gelenler yanında kendilerini aştığını düşündükleri veya sahip oldukları imkânlarla, yakın eş dost yardımıyla çözemeyecekleri ciddi sorunları kabullenenler de vardır. Orta yaş dönemlerinde açık ve net biçimde sorunlarla yüzleşen bireylerin yaşlılıklarında da sorunlarıyla yüzleştikleri; orta yaş dönemlerinde içe kapanık ve iletişime kapalı bir tarzda susarak, evi terk ederek ya da sorunların üstünü kapatarak görmezden gelenlerin bu özelliklerini yaşlılıklarında da sürdürdükleri anlaşılmaktadır.
24. Orta yaşlı bireylerde yaşlılardan oldukça farklı olarak sorun çözümünde kamudan yardım alma bilincinin oluştuğu görülmektedir. Her ne kadar öncelik bireysel çözümler bulma ve aile ve arkadaş çevresinden yardım alma olsa da doğrudan veya gerek görülen ilk anda kamusal hak ve imkânlardan yararlanma düşüncesinin geliştiği anlaşılmıştır. Bu durumun yoğun, stresli ve bireyselleşen hayat tarzı nedeniyle insanların “çocukları da dâhil kimseye yük olmak istemediklerinden” ve son yıllarda hayata geçirilen kamusal düzenlemelerle hak ve imkânların geçmişe göre daha yaygın, bol ve elverişli olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

25. Yaşlı katılımcılarla orta yaşlıların emeklilik algılarında büyük farklılıklar vardır. Yaşlı gruptaki katılımcılar yaş haddinden emekli edilene veya zorunlu bir durumla karşılaşana kadar çalışmak istemektedirler. Erken yaşlarda emeklilik maaşı almaya hak kazanmış olan bu yaş grubundaki bireyler emekli maaşlarının geçimlerine yetmemesi, boş durmak istememe, çalışmayı kendilerini gerçekleştirme ve ifade etmenin tek yolu olarak görme gibi nedenlerle çalışmaya mümkün olduğunca devam etmektedirler.
26. Orta yaşlı katılımcıların çalışma ve emeklilik hayatına ilişkin tutumlarını ise yaptıkları işi sevmeleri, işin zorluğu ve statüsü belirlemektedir. İşini seven, yüksek statülü veya rahat işlerde çalışan ve henüz yapabileceklerini tamamlamadığını düşünen katılımcılar emeklilik süreleri dolmuş olsa bile mümkün olduğunca çalışmayı düşünürken işini sevmeyen, zor işlerde çalışan, kendi işini kurmak isteyen veya artık yorulduğunu ve mesai takip etmenin zor geldiğini söyleyen katılımcılar bir an evvel emekli olmayı düşünmektedirler.
27. Hem yaşlı hem orta yaşlı katılımcılar emeklilik hayatına ilişkin benzer sorunları dile getirmişlerdir. Bu sorunlar emekli maaşının yetersizliği nedeniyle geçinememe, istemediği halde çalışma zorunda kalma, çalışma isteği olmasına rağmen çalışamama, sosyal çevreden kopma, statü kaybı, boşluğa düşüp ne yapacağını bilememe, evde eşiyle sorun yaşama gibi sorunlardır.
28. Yaşlı gruptan farklı olarak orta yaşlıların emeklilik yıllarını profesyonel biçimde olmasa da daha bilinçli planladıkları; ekonomik imkânları iyi olan, emeklilik maaşının geçinmesine yeteceğini düşünenlerin daha özgüvenli planlar yaptıkları, maddi kaygıları yüksek olanların ise çalışmaya devam etmek zorunda kalacaklarını düşündükleri için herhangi bir plan yapmadıkları görülmüştür.
29. Gruplar arasında yaşlılığa hazırlanmaya ilişkin de farklılıklar vardır. Yaşlı grupta diğerlerine göre daha aktif yaşam biçimleri olan, sosyal ilişkileri güçlü, benlik algıları olumlu bireyler yaşlılığa hazırlanma fikrine karşı çıkmışlardır. Orta yaşlı grupta ise hemen herkes yaşlanmaya hazırlanmak gerektiğini düşünmektedir. Yaşlı grupta yaşlılığı bizzat deneyimleyerek diğer yaşam dönemleri gibi olağan kabul eden bireyler gençlik yıllarından itibaren aktif, sağlıklı ve düzenli yaşamın bir yaşam biçimi olarak benimsendiği

takdirde yaşıllığa hazırlanmak için ayrıca bir çabaya gerek olmayacağını düşünmektedirler. Orta yaşlılar ise bilmedikleri bir dönem için endişeli olduklarından hazırlanılmasını gerekli görmektedirler.

30. Her iki gruptan katılımcılar da Türkiye’de; farkında olmama, sorumluluklar, geleneksel toplumsal yapı nedeniyle yaşıllığa hazırlanılmadığını düşünmektedirler. Orta yaşlı katılımcılara göre çoğunluk yaşıllığa hazırlanmasa da maddi birikimler yaparak, sağlıklı yaşayarak ve sosyal ilişkilerini düzenleyerek yaşıllığa hazırlananlar da vardır.
31. Katılımcılar, yaşıllığa maddi hazırlıklar, sağlık hazırlıkları, psikolojik hazırlıklar, sosyal ilişkilere yönelik hazırlıklar, sıkı aile ilişkileri geliştirme, dini hazırlıklar, işe yönelik hazırlıklar yapılması gerektiğini düşünmektedirler.
32. Bireyler yaşlandıkça artmakta olan sorunların farkında olmalarına rağmen bu sorunlara karşı bilinçli bir hazırlıkları yoktur ve yaşıllığa hazırlık konusunda farkındalık düzeyleri oldukça düşüktür. Bu durum yaşıllığa hazırlık kapsamında bireylerin farkındalıklarını artırmanın öncelikli hedef olarak belirlenmesi gerektiğini göstermektedir.
33. Bireylerin farkındalıkları sağlandıktan sonra yaşıllığa hazırlık eğitimleri kapsamında kişisel ihtiyaç ve beklentilere göre psikoloji, teknoloji kullanımı, sağlıklı yaşam, çocuk bakımı, serbest zaman etkinlikleri, tarım-hayvancılık, dini konular, finans yönetimi, kamusal hakları bilme- sosyal etkinlikleri takip etme, okuma yazma, yaşlı bakım, iş ve meslek başlıklarında eğitimler verilmelidir.

5.2. Öneriler

1. Araştırma bulgularına göre ülkemizdeki bireylerin yaşlanma sürecinin farkında olmadan yaşlandıkları; yaşlılıklarında karşılaşılabilecekleri durum ve sorunlara karşı gerekli tedbirleri almadıkları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yaşlanmakta olan bireylerin farkındalıklarının arttırılması için politikalar ve projeler üretilmelidir. Bu amaçla ilköğretimden üniversiteye kadar tüm eğitim kademelerinde kullanılacak materyallerde yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma konularına yer verilmesi; televizyon programlarında yaşlılık konusunun ele

alınması, tüm bireyleri bilinçlendirici kamu spotları hazırlanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

2. Yaşlılarla uzun süre vakit geçiren ve bakımlarına yardımcı olan bireylerin yaşlılık sürecine ilişkin farkındalıklarının yüksek olduğu; kendi yaşlılıklarına ilişkin gerçekçi değerlendirmeler yaptıkları görülmüştür. Bu nedenle yaşlıların evlerine çekilmeden sosyal hayata dâhil olmaları ve yalnızca kendi yaş guruplarıyla değil daha gençlerle, kuşaklararası etkinliklerle vakit geçirmelerinin hem kendi yaşlılıklarının olumlu geçmesine hem de yaşlanmakta olan bireylerin bilinç düzeylerinin artmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda kamu kurumlarının, yerel yönetimlerin, üniversitelerin yaşlıların toplum içinde görünürlüklerini artıracak etkinlikler düzenlemeleri; bu etkinliklerde her yaştan bireyin etkileşim içinde olmasını sağlamaları önem arz etmektedir.
3. Yalnız yaşadığı, yakınlarından yeterli desteği göremediği veya kişilik özelliği içekapanık olduğu için sosyal hayattan kopmuş, herhangi bir kurumdan yardım istemekten utanan, çekinen yaşlıların muhtarlıklarca tespit edilmesi ve ihtiyaç duydukları desteğin sağlanması önemlidir. Bu destekler aile hekimleri; staj gören tıp fakültesi, hemşirelik, yaşlı bakım gibi bölümlerin öğrencileri ile sağlanabileceği gibi sivil toplum örgütleri faaliyetleri ve üniversite öğrencilerinin sosyal sorumluluk faaliyetleri kapsamında da sağlanabilir. Yerel yönetimler yaşlılık festivalleri, sinema, tiyatro günleri düzenleyerek bu faaliyetlerin tanıtımlarını yapabilirler.
4. Yaşlılara hizmet sunacak, onlarla birlikte faaliyetlere katılacak personel, öğrenci ve gönüllülerin androgojik ve gerontolojik bakış açısı geliştirmeleri için eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir.
5. Yaşlılığa hazırlık amacıyla verilecek eğitimler kamu yararı ilkesi gözetilerek kamu kurumları aracılığıyla yürütülebilir. Aktif yaşlanan bireylerin ülke ekonomisine katacağı katma değer, düşecek sağlık harcamaları ve bakım masrafları göz önünde bulundurularak dileyen herkese orta yaş dönemlerinden itibaren okullar, üniversiteler, belediyeler, halk eğitim merkezleri gibi kurumlarda yaşlılığa hazırlık eğitimleri verilebilir. Bu sayede bireylerin bu etkinliklere katılımlarına engel olabilecek ücret, ulaşım, zaman gibi sorunların da daha kolay aşılması sağlanabilir.

6. Eğitim faaliyetlerinin, katılım engelini ortadan kaldıracak ve katılımcıların güvenlerini kazanacak şekilde en uygun yer ve zamanlarda, alanında uzman kişilerce yürütülecek şekilde planlanması gerekmektedir. Eğitimler yetişkin eğitimcilerinin koordinatörlüğünde, androgojik ve gerontolojik varsayımlar göz önünde bulundurularak yetişkinlerin tecrübe ve birikimlerini yansıtabilecekleri; başarılı yaşlanmaya teşvik edici ortamlarda sürdürülmelidir.

KAYNAKLAR

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2011). *Türkiye’de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Genel Yayın No: 150.
- Akçay, R. C. (2013). *Yaşlılık kavramlar, kuramlar ve yaşlılığa hazırlık*. İstanbul: Kriter.
- Akdemir N., Çınar F. ve Görgülü Ü. (2007). Yaşlıların algılanması ve yaşlı ayrımcılığı. *Turkish Journal of Geriatrics*, 10 (4), 215–222.
- Akdemir N., Çınar F. ve Görgülü Ü. (2008). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi* (2008), 68–75.
- Akdemir, N., Türten, T. ve Akyar, İ. (2012). Yaşlılar özelinde hemşirelik hizmetlerinin farklılaşması. *18-24 Mart 2012 Yaşlılara Saygı Haftası Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.267-273), Ankara.
- Akkaya, Y. (2000). Emeklilik yaşı ve çalışanların emeklilik hakkı. *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 21-22, 145-157, 1999-2000.
- Akyuz, H. I., & Keser, H. (2015). Effect of educational agent and its form characteristics on problem solving ability perception of students in online task based learning media. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 10(3), 265–281. doi:http://dx.doi.org/10.18844/cjes.v1i1.76
- Alataş, G. (2012). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın yaşlılığa bakışı ve yaşlılık politikaları. *18-24 Mart 2012 Yaşlılara Saygı Haftası Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.25-28), Ankara.
- Allan L. J. (2009). Undergraduate attitudes toward the elderly: the role of knowledge, contact and aging anxiety. *Educational Gerontology*, 35, 1-14.
- Andrews, E. (1972). *A survey of educational and informational needs of older people living in the schoolcraft college district*. Michigan: The University of Michigan. Wayne State University. Institute of Gerontology.
- Arpacı, F. (2014). Farklı boyutlarıyla yaşlılık. Ankara: Türkiye Emekliler Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Arun, Ö. (2008). Yaşlı bireyin Türkiye serüveni: Kaliteli yaşlanma imkânı üzerine senaryolar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 313-330.
- Atchley, R. C. (1989). A continuity theory of normal aging. In: *The Gerontologist* 29, 183-190.
- Aydemir, Ç. (1999). Türkiye’de yaşlı intiharları. *Kriz Dergisi*, 7 (1), 21-25.
- Bahar G., Bahar A. ve Savaş H. A. (2009). Yaşlılık ve yaşlılara sunulan sosyal hizmetler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4 (12), 85-95.
- Balcı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler* (10. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Ballard, S.M., Morris, M.L. (2003). The family life education needs of mid-life and adults. *Family Relations*, 52 (2), 129-136.

Baltes, P. B. ve Baltes, M.M.. (1990) *Successful aging: Perspectives from the behavioral sciences*. New York: Cambridge University Press.

Bayoğlu, A. S. (2011). Yaşlanma sürecinde sosyal dışlanmaya karşı güçlendirme temelli sosyal hizmet müdahalesi. Y. Özkan (Ed.), *Sosyal dışlanma ve aile: sosyal hizmet müdahalelerinde güçlendirme yaklaşımı* (s.123-136). Ankara: Maya Akademi.

Bilir, N. (2007). Sağlıklı ve güvenli yaşlanma (Yaşlılıkta sağlık sorunları ve korunma). Kalınkara,V., Akın, G. (Ed.), *IV. Ulusal Yaşlılık Kongresi* içinde (s.2-11). Ankara: Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği Yayını.

Bilgili, N. (2000). *Yaşlı bireye bakım veren ailelerin yaşadıkları sorunların belirlenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Bogdan, R. C., & Biklen, S. K. (1992). *Qualitative research for education: an introduction to theory and methods*. Boston, Massachusetts: Allyn and Bacon.

Boulton-Lewis, G. M. (2010). Education and learning for the elderly: why, how, what. *Educational Gerontology*, 36(3), 213–228.

Boz, H. ve Türkmen, N. (2012). Kırdan kente göç etmiş olan yaşlıların toplumsal yaşama uyumu ve kuşaklararası dayanışma. *18-24 Mart 2012 Yaşlılara Saygı Haftası Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.215-224). Ankara.

Butler R., Lewis M. and Sunderland T. (1991). *Aging and mental health: Positive psychosocial and biomedical approaches*. New York: Macmillan.

Bühler, C. M. (1964). The human course of life in its goal aspects. *Journal of Humanistic Psychology*, 4, 1-17.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Canatan, A. (2008). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. Ankara: Palme Yayıncılık,.

Cankurtaran, E. Ş. (2012). Aktif yaşlanmanın geropsikiyatrik sorunların azaltılmasındaki rolü. *18-24 Mart 2012 Yaşlılara Saygı Haftası Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.225-239). Ankara.

Cankurtaran, M. ve Yeşil, Y. (2012). Türkiye’de geriatri – güncel durum. *18-24 Mart 2012 Yaşlılara Saygı Haftası Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.243-256). Ankara.

Casserly, E., Correia, A., Frey, J., Gleason,J., Hawn, S., Hill, K. ve diğerleri (2006). *Successful Aging in Johnson County*. The Johnson County Consortium on Successful Aging. September 2006.

Coles, R. (2003). *Fundamentals of measurement in applied research, children of crisis*. New York: Back Bay Books.

Cornett, S. (2011). Teaching the elderly, ders notları ve e-mail discussions. Retrieved from: <http://Lincs.Ed.Gov/Pipermail/Healthliteracy/2009/003365.Html>, 23.10.2012.

Courtenay, B. C., Suhart, M. P., Conatha, D. M , Stevenson, R. T. (1983). Assessing the educational needs of undereducated older adults: A case for the service provider. *Educational Gerontology*, 9 (2), 205-216.

Creswell J. W. (2006). Understanding mixed methods research. J.W. Creswell, ve V. Plano-Clark (Ed.). *Designing and Conducting Mixed Methods Research* (s.1-19). Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Cüceloğlu, D. (2015). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çoban, A. N. (2012). Cumhuriyetin ilanından günümüze konut politikası. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 67 (3), 75-108.

Çok, F. (1993). Gelişim psikolojisi kuramlar, yöntemler ve yaşamın ilk yılları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 26 (2), 641-670.

Danış, M.Z. (2009). *Kurumlarda kalan yaşlıların yaşam kalitesi ve bunu etkileyen faktörler: Ankara örneğinde bir alan araştırması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *Türkiye’ de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı*. Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No: 2741.

Dong X. (2014). Elder abuse: research, practice, and health policy. The 2012 GSA Maxwell Pollack Award lecture. *The Gerontologist*, 54 (2), 153-162.

DPT (1979). *Dördüncü beş yıllık kalkınma planı, 1979-1983*. Ankara.

DPT. (2001). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı. Hayat boyu eğitim veya örgün olmayan eğitim özel ihtisas komisyonu raporu*. Devlet Planlama Teşkilatı: 2568, ÖİK: 584. Ankara. Erişim: 10.04.2011, <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/>

Duay, D. and Bryan, V. (2006). Senior adults’ perceptions of successful aging. *Educational Gerontology*, 32 (6), 423-445.

Duman, A. (2007). *Yetişkinler eğitimi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Dülger, İ. (2012). Dünyada ve Türkiye’de yaşlılığın değişen görünümü, değişen politikaları ve gelişen aktif yaşlanma kavramı. *18-24 Mart 2012 Yaşlılara Saygı Haftası Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri içinde* (s.31-49). Ankara.

Elias, John L. and Merriam, S. (2005). *Philosophical foundations of adult education* (3th Edition). Florida: Krieger Publishing Company.

Elüstü, A. (2007). *Yetişkinlerin eğitim ihtiyaçları ve halk eğitimi ile ilgili farkındalık düzeylerinin belirlenmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve yaşlının sosyal uyumu*. Ankara: Şafak Matbaacılık.

Er, D. (2009). Psikososyal açıdan yaşlılık. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4 (11), 131-143.

Erişen, Y. (2010). Education of the elderly in Turkey: Their educational needs, expectations of educational programmes and recommendations to the related sectors. *Educational Research and Reviews*, 5 (12), 794-801.

Erişen, Y., Şahin, M. and Kapıcıoğlu, M.O.K. (2008). The need analysis for further education of the retired and elderly. *11th International Conference on Further Education in the Balkan Countries içinde*. Konya.

- Erkal, S. (2005). Kırıkkale Ovacık Mahallesi'nde yaşayan 65 yaş ve üzeri kişilerin ev kazaları ile karşılaşma durumlarının ve kaza nedenlerinin incelenmesi. *Türk Geriatri Dergisi*, (8)1,17-21.
- Erkal, S. (2008). Aile içi şiddet ve yaşlılar. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*. Erişim: 14 Ekim 2011, <http://sdergi.hacettepe.edu.tr/yasli-vesiddet.pdf>
- Erkuş, A. (2013). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Eryılmaz, A. (2011). Life span developmental approach. *Current Approaches in Psychiatry*, 3 (1), 49-66.
- Firestone, W. A. (1993). Alternative arguments for generalizing from data as applied to qualitative research. *Educational Researcher*, 22(4), 16- 23.
- Fişek, A. G., Özşuca, Ş. T. ve Şuğle M. A. (1998). **Sosyal Sigortalar Kurumu tarihi**. Ankara: Cem Web Ofset Tesisleri
- Freeman, M. (1997). Why narrative? Hermeneutics, historical understanding, and the significance of stories. *Journal of Narrative and Life Stories (Oral Versions of Personal Experience: Three Decades of Narrative Analysis)*, 7 (1-4), 169-176.
- Freire, P. (1991). *Ezilenlerin pedagojisi* (D.Hattatoğlu, E. Özbek, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1982).
- Fung, J., Wong, E., Hong, C.W., Siu, K. (2002). *Learning needs and preferences of members of multi-service centers for elderly and social centers for elderly*. The Hong Kong Council of Social Service. January 2002.
- Gehmacher, E. (1978). *Educational questions concerning the elderly*. Unesco. Viyana.
- Genç, Y. ve Dalkılıç, P. (2013). Social exclusion syndrome and social expectations of the elders. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 6 (4), 461-482.
- Geray, C. 1978). *Halk eğitimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Gould, R. L. (1975). Adult life stages: Growth towards self-tolerance. *Psychology Today*, 8, 74-78.
- Göçer, A. (2013). The opinion of Turkish student teachers on the relationship between language and culture: a phenomenological analysis. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 25-38. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/erziefd/issue/6012/80396>
- Görgün Baran, A. ve Çoban, S. (2012). Kuramsal açıdan kuşaklararası dayanışma: yaşlı-geçer ilişkileri. *18-24 Mart 2012 Yaşlılara Saygı Haftası Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.189-204). Ankara.
- Griffiths Y. and Thinnas A. (2011). Chapter 4, Psychological aspects of aging. Padilla, R., Byers-Connon, S. ve Lohman, H. (Ed.). *Occupational Therapy for Elders*, (3rd Edition). St. Louis, MO: Mosby-Yearbook, Inc.
- Güngör Ergen, N. (2007). Yaşlılıkta sosyal uyum, *I. Ulusal Yaşlılık Konseyi Kongresi*, 01.10.2007, (s. 57-65). İstanbul: TÜRYAK ve Hacettepe Üniversitesi.

- Güngör, Ö. (2016). *İki dünya bir aile*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2010). *Yaşlı refahı - Yaşlılar için sosyal hizmet*. Ankara: Kilit Yayınları.
- Hiemstra, R. (1975). *The older adult and learning*. University of Nebreska. Lincoln, Nebreska.
- Honzik, M. P. (1985). Life-span development, *Ann. Rev. Psychology*, 35, 309-331.
- Hotar, N. (2012). Türkiye’de yaşlılık ve yaşlanma. *18-24 Mart 2012 Yaşlılara Saygı Haftası Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.19-24). Ankara.
- <http://humangrowth.tripod.com/id3.html> erişim: 20.07.2017
- İçli, G. (2010). Yaşlılar ve yaşlılığın değerlendirilmesi: Denizli ili üzerine niteliksel bir araştırma. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2010 (1), 1-13.
- İkis, M. (2013). *Orta yaş krizi ve din ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Kalaycıoğlu, S. (2012). Kuşaklararası dayanışma ve aktif yaşlanma. *18-24 Mart 2012 Yaşlılara Saygı Haftası Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.51-58). Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018)*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Keskinioğlu P., Giray H., Pıçakçıefe M., Bilgiç N. ve Uçku R. (2004). Yaşlıda fiziksel, fiziksel örselenme ve ihmal edilme. *Turkish Journal of Geriatrics*, 7 (2), 57-61.
- Kılavuz, M.A. (2002). Yetişkinlik ve yaşlılık döneminde eğitimin ve din eğitiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 59-72.
- Kırdı, N. (2010). Yaşlılık ve yaşam kalitesi. *Türk Geriatri Vakfı Yayını*. Erişim: 19.05.2010, <http://www.tugev.net/forum/index.php?topic=2955.0>
- Kıssal, A. ve Beşer, A. (2009). Yaşlı istismar ve ihmalinin değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8 (4), 357-364.
- Knapp, M. R. J. (1977). The activity theory of aging an examination in the English context. *Gerontologist*, 17 (6), 553-559.
- Knowles, M. (1996). *Yetişkin öğrenenler-gözardı edilen bir kesim* (Serap Ayhan, Çev), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. (1970).
- Komşu U. C. (2013). Yetişkin eğitime katılım, eğitim ihtiyaçları, güçlükler ve kazanımlar: “Karaduvar Mahallesi örneği”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 286-299.
- Komşu, U. C. (2014). Yaşlılık, yaşlı nüfusun sorunları ve yetişkin eğitimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (1), 370-389.
- Koşar, N. G. (1996). *Sosyal hizmetlerde yaşlı refahı alanı*. Ankara: Şafak Matbaacılık.

- Körükçü, Ö. (2007). Aile içinde çocuk-yaşlı ilişkilerinde empatinin önemi, Kalınkara,V., Akın,G. (Ed.), *IV. Ulusal Yaşlılık Kongresi Kitabı*. (1. baskı) içinde (s.168-175), Ankara: Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği Yayını.
- Kurt, İ. (2008). *Yetişkin eğitimi*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Leclerc, Gilbert J. (1985). Understanding the needs of older adults: A new approach. *Educational Gerontology*, 11, 137-144.
- Lehr U. (1972). *Yaşlanmanın Psikolojisi* (Neylan Eryar, Çev.). İstanbul: Bilimsel ve Teknik yayınları Çeviri Vakfı. (1994).
- Levy B. R., Chung P. H., Bedford T. and Navrazhina K. (2014). Facebook as a site for negative age stereotypes. *The Gerontologist*, 54 (2), 172-176.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Mandy A., Lucas K. and Hodgson L. (2007). Clinical educators' reactions to ageing. *The Internet Journal of Allied Health Sciences and Practice*, 5 (4). Erişim: <http://ijahsp.nova.edu> (30.09.2014).
- Marangoz, M . (2006). Yaşlı tüketiciler ve yaşlı tüketicilerin harcama eğilimlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi*, 13 (1), 79- 96.
- MEB (2008). *Avrupa'da genel eğitim mesleki eğitim ve yetişkin eğitimi sistemlerinin yapısı*. Eğitim ve Kültür Avrupa Komisyonu, Erişim: 10.02.2011 http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/pdf/041DN/041_TR_TR.pdf
- MEB. (2010b). *T.C. Resmi Gazete*, 27587, 21 Mayıs 2010.
- Menec, V.H. (2003). The relation between everyday activities and successful aging: a 6- year longitudinal study. *Journal of Gerontology Social Sciences*, 58B (2),74-82.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2016). *Genişletilmiş bir kaynak kitap: Nitel veri analizi*. (S. A. Altun, A. Ersoy, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi. (1983).
- Miller, C. M. (2009) . *The role of adult education participation in successful aging*. Ph.D. Thesis, University of Idaho, USA.
- Nelson T. D. (2010). Chapter 2, Ageism: The strange case of prejudice against the older you. Wiener R. L., Willborn S. L. (Ed.). *Disability and Aging Discrimination: Perspectives in Law and Psychology* (s. 37-47). Springer Science and Business Media.
- Nelson T. D. (Ed.) (2002). *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons*. Cambridge, MA: MIT Press.
- North M. S. and Fiske S. T. (2013). A prescriptive intergenerational-tension ageism scale: succession, identity, and consumption (SIC). *Psychological Assessment*. Advance online publication. doi: 10.1037/a0032367 (22.09.2014).
- Okutan, A. (1995). *Türkiye'de kentleşme ve siyasal yapı*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Onur, B. (2011). *Gelişim psikolojisi: yetişkinlik, yaşlılık, ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Öz, F. (2002). Yaşamın son evresi: Yaşlılık psikososyal açıdan gözden geçirme. *Kriz Dergisi*, 10 (2), 17-28.

Özgür, Ö. ve Sabbağ, Ç. (2014). *Kırsal alanda yaşlılık Adıyaman Samsat örneği*. Ankara: SABEV Yayınları.

Özmete, E. (2008). Yaşlılıkta yaşamın anlamının refah göstergeleri ile yordanması. *Aile ve Toplum*, 10 (4), 7-20.

Özmete, E. (2012). Açılış Konuşması. 18-24 Mart 2012 Yaşlılara Saygı Haftası Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri içinde (s.13-16). Ankara.

Öztop, H. ve Telsiz, M., (2001). Yaşlı ana-babaların yetişkin çocuklarıyla ilişkileri ve bu konudaki beklentileri: Kuşaklararası bir değerlendirme. *I. Ulusal Yaşlılık Kongresi* içinde (s.285-299). Ankara.

Pappathi, K. (2007). *Ageing: Scientific perspective and social issues*. Delhi: APH Publishing.

Peçe, M. A., Ceyhan, M. S., ve Akpolat, A. (2016). Türkiye’de gelir dağılımının ekonomik büyümeye etkisi üzerine ekonometrik bir analiz. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 2(SI 1), 135-148.

Purdie, N., Boulton-Lewis, G. (2003). The learning needs of older adults. *Educational Gerontology*, 29, 129-149.

Sancar, S. (2009). Erkeklik: imkânsız iktidar/ ailede, piyasada ve sokakta erkekler. İstanbul: Metis Yayınları.

Santrock, J. W. (2015). *Yaşam boyu gelişim* (Galip Yüksel, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sayılan, F. (2009). Küreselleşme ve yetişkin eğitimi. A. Yıldız ve M. Uysal (Der.). *Yetişkin eğitimi: kuramdan uygulamaya* (s.255-272). İstanbul: kalkedon Yayınları.

Schulz-Nieswandt, F. (2006). *Sozialpolitik und alter*. Stuttgart: Kohlhammer.

Sığın, A. (2016). Çalışma hayatı ve emeklilik bağlamında Türkiye’de yaşlılık. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (1), 87-101

Sloane-Seale, A. and Kops, B. (2004). Creative retirement: Survey of older adults’ educational interests and motivations. *Canadian Journal of University Continuing Education*, 30 (2), 73-89.

Sloane- Seale, A. and Kops, B. (2007). Older adult learners : A comparison of active and non-active learners. *Canadian Journal of University Continuing Education*, 33 (1), 17-34.

Sloane- Seale, A. and Kops, B. (2008). Older adults in lifelong learning: Participation and successful aging. *Canadian Journal of University Continuing Education*, 34 (1), 37-62.

Sloane- Seale, A. and Kops, B. (2010). Older adult’s participation in education and successful aging: Implications for university continuing education in Canada. *Canadian Journal of University Continuing Education*, 36 (1), 1-29.

Staudinger, Ursula M. & Susan Bluck. (2001). A view on midlife development from life-span theory, pp. 3-40, *In: Handbook of Midlife Development* (Ed.) Margie E. Lachman, John Wiley & Sons, Inc., New York 2001.

Stewart, C. J. & Cash, W. B. (1985). *Interviewing: Principles and practices*. W.C. Brown Publishers (Dubuque, Iowa), 4th Edition.

Strauss, A. L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Swindle, R. (2009). *Educational initiatives for older learners*. Griffith University, Brisbane, Australia. Erişim: 04.12.2011, <http://www.eric.ed.gov/PDF/ED507246.pdf>

Şahin, S. Z. (2015). *Yerel yönetimlerin hizmet sunumunda kurumsal kültür ve hizmet memnuniyeti ilişkisi: Ankara ilçe belediyeleri örneği*. Retrieved from: ankaraverimlilikkongresi.gov.tr/yerel_yonetim.pdf Erişim tarihi: 11.11.2015

Şanlı, S. (2012). *Başarılı bir yaşlanma için yaşlı yetişkinlerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Şimsek, E. (2002). *Ailelere yönelik düzenlenen etkinliklerin yetişkin eğitimi açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 24 (3-4), 1-6.

Taşcı, F. (2012). Türkiye’de yaşlılara yönelik sosyal yardım algısı üzerine değerlendirmeler. *18-24 Mart 2012 Yaşlılara Saygı Haftası Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.137-148). Ankara.

Topuz, S. G., ve Dağdemir, Ö. (2016). Ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği ilişkisi: kuznets ters-u hipotezinin geçerliliği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11 (3), 115- 130.

Tufan, İ., (2003). *Modernleşen Türkiye’de yaşlılık ve yaşlanmak, yaşlanmanın sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Tufan, İ., (2007). *Birinci türkiye yaşlılık raporu*. Antalya: GeroYay.

Tufan, İ. (2014). *Türkiye’de yaşlılığın yapısal değişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Tusting, K. ve Barton, D. (2011). *Öğrenme Kuramları ve Yetişkin Öğrenme Modelleri Üzerine Kısa Bir İnceleme*. (A. Yıldız, A.Demirli, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları (2006).

TÜED, 2017 Türkiye Emekliler Derneği, (2017) Aylık Haber Bülteni, 14 (175), Haziran, 2017.

TÜİK, 2008. Türkiye Nüfus İstatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu.

TÜİK, 2014 www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/ANKARA.pdf

TÜİK, 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644>

TÜİK, 2017 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644>

TÜİK, 2018 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567>

UN/ United Nations. 1980 Problem of elderly and the aged. A/35-130.

UNFPA. 2013 <http://www.unfpa.org/public/home/sitemap/icpd/MDGs> (Erişim: 28.08.2014).

Uzunboylu, H., ve Hursen, C. (2011). Lifelong learning competence scale (LLCS): the study of validity and reliability. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 41, 449–460.

Uzuner, Y. (1999). *Niteliksel araştırma yaklaşımı*. In: Bir AA (ed). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1081.

Vander-zanden, J. W. (1981). *Human Development*. New York: Alfred A. Knopf Inc., İkinci Baskı.

Wilken, C.(2003). *Designing educational programs for older adults*. University of Florida.

Yapıcı, Z. K. (2008). *Bulgaristan göçleri bağlamında Türk kadınlarının göç anlatıları*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Yaylagül, N. K. (2008). *Gecekondu dan apartmana geçiş sürecinde kültürel dönüşüm: Ankara Şentepe ve Birlik mahallesi örneğinin Bourdieucü bir çözümleme denemesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Yıldırım A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 23 (112), 7-17.

Yıldız, A. (2004). Türkiye ‘de yetişkin eğitimi araştırmalarına toplu bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 78-97.

Zürcher, E. (1995). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. (Y. S. Gönen, Çev). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ek A. Yaşlılık Dönemindeki Katılımcılara İlişkin Sosyo-Demografik Özellikler

Rumuz	Cinsiyet	Yaş	İlçe	Medeni Durum	Birlikte Yaşanılan Kişiler	Melek	Çalışma Durumu	Ekonomik Durum	Eğitim Durumu	Bakım Verme
Aladdin	E	65	Altındağ	Evlili	Eşi	Esnaf	Emekli, çalışıyor	Orta-alt	Lise Sanat okulu	Evet
Arif	E	68	Yenimahalle	Evlili	1 kızı	Akademisyen	Emekli	Orta-üst	Doktora	Hayır
Ative	K	61	Altındağ	Evlili	Eşi, 1 oğlu	Ev hanımı	Hiç çalışmamış	Alt	Ortaokul	Evet
Aynur	K	65	Yenimahalle	Evlili	Eşi	Ev hanımı	Hiç çalışmamış	Orta-alt	İlkokul	Evet
Ayşe	K	72	Keçiören	Dul	Oğlu, gelini, torunları	İşçi	Emekli	Orta-alt	Okunmaz yazmaz	Hayır
Ayten	K	64	Çankaya	Dul	1 oğlu, 1 kızı	Memur	Emekli	Üst	Üniversite	Evet
Cafer	E	73	Çankaya	Evlili	Eşi	Ayıcı	Emekli	Orta-alt	İlkokul	Evet
Celal	E	68	Çankaya	Hiç evlenmemiş	Annesi, kardeşi	Bankacı	Emekli, çalışıyor	Üst	Üniversite	Evet
Davut	E	74	Altındağ	Evlili	Yalnız	Polis	Emekli, çalışıyor	Üst	Lise	Hayır
Emine	K	65	Altındağ	Evlili	Eşi	Ev hanımı	Hiç çalışmamış	Orta-alt	Okunmaz yazmaz	Evet
Fadime	K	68	Keçiören	Dul	Kardeşinin ailesi (eşi, 2 kızı)	Temizlik görevlisi	Çalışıyor	Alt	Okunmaz yazmaz	Hayır
Fahri	E	70	Altındağ	Evlili	Eşi ve 1 kızı	Hastabakıcı	Emekli, çalışıyor	Orta-alt	Ortaokul	Hayır
Gülseren	K	61	Altındağ	Evlili	Eşi, 1 oğlu, 1 kızı	Ev hanımı	Hiç çalışmamış	Orta-alt	İlkokul	Hayır
Hamdi	E	63	Çankaya	Boşanmış	Yalnız	Öğretmen	Emekli	Orta-üst	Yüksekokul	Hayır
Hamide	K	68	Altındağ	Evlili	Eşi	Ev hanımı	Hiç çalışmamış	Orta-alt	Okunmaz yazmaz	Hayır
Hamidet	K	61	Çankaya	Dul	Yalnız	Memur	Emekli	Üst	İlkokul	Hayır
Haydar	E	75	Çankaya	Evlili	Eşi	Bürokrat	Emekli	Üst	Üniversite	Hayır
İrfan	E	63	Yenimahalle	Evlili	Eşi	Esnaf	Emekli	Üst	Ortaokul	Hayır
Kahraman	E	61	Yenimahalle	Evlili	Eşi	Memur	Emekli	Orta-üst	Üniversite	Hayır
Mahmut	E	65	Altındağ	Evlili	Eşi, 1 oğlu	Öğretmen	Emekli, çalışıyor	Orta-üst	Üniversite	Evet
Meşut	E	74	Çankaya	Evlili	Eşi	Memur	Emekli	Orta-alt	Üniversite	Hayır
Metin	E	70	Yenimahalle	Evlili	Eşi	Polis	Emekli	Orta-alt	Ortaokul	Evet
Musa	E	61	Keçiören	Evlili	Eşi, 2 oğlu	Müteahhit	Emekli	Üst	İlkokul	Hayır
Mustafa	E	75	Yenimahalle	Evlili	Eşi	Kaportacı	Emekli	Orta-alt	İlkokul	Hayır
Mücella	K	72	Keçiören	Evlili	Eşi, 2 kızı	Ev hanımı	10 yıl çalışıp bırakmış	Üst	Lise	Evet
Nazif	E	74	Çankaya	Boşanmış	1 Oğlu	Tiyatrocu	Emekli, çalışıyor	Orta-üst	Üniversite	Hayır
Nejla	K	71	Keçiören	Evlili	Eşi	Ev hanımı	Hiç çalışmamış	Orta-alt	Okunmaz yazmaz	Hayır
Nilgün	K	72	Çankaya	Evlili	Eşi	Memur	Emekli	Üst	Üniversite	Hayır
Nizamettin	E	71	Çankaya	Evlili	Eşi	Bürokrat	Emekli	Üst	Üniversite	Hayır
Nuran	K	61	Çankaya	Dul	Oğlu, gelini, torunları	Ev hanımı	Sigortadan emekli	Üst	Diplomasi yok	Hayır
Orhan	E	62	Yenimahalle	Evlili	Eşi, 2 oğlu	Müteahhit	Emekli, çalışıyor	Üst	İlkokul	Hayır
Oman	E	66	Keçiören	Evlili	Eşi, 1 oğlu, 1 kızı	İşçi	Emekli	Orta-üst	Ortaokul	Hayır
Ramazan	E	74	Çankaya	Evlili	Eşi	İşçi	Emekli	Orta-üst	Ortaokul	Evet
Recai	E	75	Yenimahalle	Evlili	Eşi	Gazeteci	Emekli	Orta-üst	Lise	Hayır
Sabri	E	73	Çankaya	Dul	Yalnız	Esnaf	Emekli	Orta-üst	Diplomasi yok	Hayır
Solmaz	K	74	Çankaya	Hiç evlenmemiş	Yalnız	Bürokrat	Emekli	Orta-üst	Üniversite	Evet
Süleyman	E	61	Altındağ	Evlili	Eşi, 1 kızı	İnşaat ustası	Emekli, çalışıyor	Üst	Ortaokul	Hayır
Türker	E	61	Çankaya	Evlili	Eşi	Müteahhit	Emekli, çalışıyor	Üst	Lise	Hayır
Ümit	E	72	Çankaya	Hiç evlenmemiş	Arkadaşı	Doktor	Emekli, çalışıyor	Üst	Üniversite	Hayır

Ek B. Orta Yaş Dönemindeki Katılımcılara İlişkin Sosyo-Demografik Özellikler

Rumuz	Cinsiyet	Yaş	İlçe	Medeni Durum	Birlikte Yaşanılan Kişiler	Meslek	Çalışma Durumu	Ekonomik Durum	Eğitim	Bakım Verme
Adnan	E	46	Altındağ	Bekar	Arkadaşı	İşçi	Çalışıyor	Orta-alt	Üniv. Terk	Evet
Ahmet	E	47	Yenimahalle	Evli	Eşi, 2 oğlu	Avukat	Çalışıyor	Üst	Üniversite	Hayır
Alif	E	59	Keçiören	Evli	Eşi, 1 oğlu	Öğretmen	Çalışıyor	Orta-üst	2 yıllık Y.O.	Hayır
Ashhan	K	50	Çankaya	Boşanmış	Oğlu ve babası	İş kadını	Çalışıyor	Üst	Üniversite	Evet
Avla	K	53	Mamak	Boşanmış	Boşandığı eşi, kaynanası	Ev hanımı	Çocuk bakıyor	Orta-alt	İlkokul	Evet
Azize	K	59	Çankaya	Hiç evlenmemiş	Yalnız	Öğretmen	Emekli	Orta-üst	Üniversite	Evet
Bilal	E	58	Altındağ	Evli	Eşi, 2 oğlu, 1 kızı	Kuyumcu	Emekli	Orta-üst	İlkokul	Evet
Büyüamin	E	55	Çankaya	Evli	Eşi, 1 kızı	Memur	Çalışıyor	Üst	Üniversite	Evet
Canan	K	46	Çankaya	Boşanmış	2 oğlu	Akademisyen	Çalışıyor	Orta-üst	Yüksek Lisans	Hayır
Cem	E	52	Altındağ	Hiç evlenmemiş	Yalnız	İşsiz	İşsiz	Alt	Lise	Evet
Elmas	K	56	Yenimahalle	Evli	Eşi, 1 oğlu	Ev hanımı	Hiç çalışmamış	Orta-üst	Ortaokul	Hayır
Emel	K	54	Çankaya	Dul	Oğlu	Hostes	Emekli	Üst	Üniv. Terk	Evet
Erdal	E	51	Çankaya	Evli	Eşi, 1 kızı	Bürokrat	Çalışıyor	Üst	Doktora	Evet
Faruk	E	49	Keçiören	Evli	Eşi, 2 kızı	Eğitimci, yazar	Çalışıyor	Orta-üst	Üniversite	Evet
Gültekin	E	55	Yenimahalle	Evli	Eşi	Astsubay	Emekli, çalışıyor	Orta-üst	2 yıllık Y.O.	Hayır
Hamza	E	52	Mamak	Evli	Eşi, 1 oğlu	Memur	Çalışıyor	Orta alt	Ortaokul	Hayır
Hatice	K	46	Altındağ	Evli	Eşi, 1 oğlu	Ev hanımı	Hiç çalışmamış	Orta-alt	İlkokul	Evet
İşlay	K	51	Çankaya	Dul	Oğlu	Avukat	Emekli, çalışıyor	Üst	Üniversite	Evet
İsmail	E	47	Keçiören	Evli	Eşi, 3 kızı	Esnaf	Çalışıyor	Orta-alt	İlkokul	Evet
Kemal	E	52	Çankaya	Evli	Eşi, 2 oğlu	Albay	Emekli	Üst	Master	Evet
Leyla	K	54	Yenimahalle	Hiç evlenmemiş	Yalnız	Memur	Çalışıyor	Orta-üst	Lise	Evet
Meral	K	59	Çankaya	Hiç evlenmemiş	Yalnız	Bankacı	Emekli	Orta-üst	Üniversite	Evet
Muraffer	E	55	Mamak	Evli	Eşi, 2 kızı	Polis	Emekli, çalışıyor	Orta-üst	Lise	Hayır
Nasır	E	46	Çankaya	Evli	Eşi, 3 kızı	İşsiz, şoför	İşsiz	Alt	Ortaokul	Evet
Nihat	E	59	Keçiören	Evli	Eşi	İşadamı	Emekli	Üst	Üniversite	Hayır
Nursen	K	56	Çankaya	Evli	Annesi, oğlu	Memur	Çalışıyor	Orta-üst	Üniversite	Evet
Sami	E	46	Altındağ	Hiç evlenmemiş	Arkadaşı	İşçi	Çalışıyor	Orta-alt	Ortaokul	Evet
Selim	E	55	Çankaya	Evli	Eşi	Öğretmen	Emekli	Üst	Üniversite	Hayır
Sevinç	K	59	Keçiören	Dul	Oğlu	Ev hanımı	Hiç çalışmamış	Orta-alt	İlkokul	Hayır
Şeyma	K	51	Keçiören	Evli	Eşi, 2 oğlu, 2 kızı	Ev hanımı	Hiç çalışmamış	Orta-üst	Lise	Hayır
Tuğba	K	52	Çankaya	Evli	Eşi, 2 oğlu	Diş Hekimi	Çalışıyor	Üst	Üniversite	Evet
Ülkü	K	50	Mamak	Boşanmış	Yalnız	Esnaf	Çalışıyor	Orta-üst	Lise	Hayır
Yaşar	E	47	Keçiören	Evli	Eşi, 1 oğlu, 1 kızı	Öğretmen	Çalışıyor	Üst	Yüksek Lisans	Evet

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Yakup DAĞLI

Doğum Tarihi: 18.01.1983

İletişim Bilgileri: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu

E-Posta Adresi: yakup.dagli@yahoo.com

Öğrenim Durumu: Yüksek Lisans

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	İngiliz Dili Eğitimi	Hacettepe Üniversitesi	2005
Yüksek Lisans	İngiliz Dili Eğitimi	Hacettepe Üniversitesi	2011

İş Deneyimi:

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Öğretmen	Yozgat, Yerköy, Fatih İlköğretim Okulu	2005-2007
Okutman	Bozok Üniversitesi, Rektörlük	2007-2011
Okutman	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu	2011-Halen

Yayınlar

Dağlı, Y. (2015). Ageism and Related Terms. IV. Türyak Uluslararası Uzun ve Aktif Yaşam Kongresi (Özet bildirisi) (Yayın No:1724228)

Boz, H. & Dağlı, Y. (2017). The contribution of qualitative methods for identifying the educational needs of adults. Cypriot Journal of Educational Science. 12(4), 167–176.